

Menningarminjar í Hálshreppi

Svæðisskráning

Guðrún Alda Gísladóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS165-01031

Reykjavík

2002

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1	Inngangur	5
1.1	Um fornleifaskráningu	5
1.2	Um svæðiskráningu	8
1.3	Fornleifakönnun á svæðinu	10
2.	Yfirlit yfir sögu byggðar á svæðinu	13
3.	Skrá yfir fornleifar í Hálshreppi	24
	EY-316b Hrafnagil (Bleiksmýrard.)	24
	SÞ-024b Milli Höfðagilja	27
	SÞ-068 Háls	28
	SÞ-069 Melar	38
	SÞ-070 Draflastaðir	41
	SÞ-072 Dæli	46
	SÞ-073 Vatnsleysa	48
	SÞ-074 Víðivellir	51
	SÞ-075 Hrísgærði	57
	SÞ-076Ljótstaðir	58
	SÞ-077 Nes	60
	SÞ-078 Skógar	62
	SÞ-079 Hróarstaðir	65
	SÞ-080 Veturliðastaðir	67
	SÞ-081 Steinkirkja	70
	SÞ-082 Fjósatúnga	73
	SÞ-085 Illugastaðir	80
	SÞ-088 Reykir	87
	SÞ-089 Tunga	92
	SÞ-090 Snæbjarnarstaðir	97
	SÞ-091 Hjaltadalur	98
	SÞ-092 Sörlastaðir	103
	SÞ-093 Bakki	112
	SÞ-095 Belgsá	115
	SÞ-096 Þórðarstaðir	117
	SÞ-097 Lundur	121
	SÞ-098 Vaglir	124
	SÞ-099 Birníngrstaðir	127
	SÞ-100 Kambstaðir	128
	SÞ-101Sigríðarstaðir	130
	SÞ-102 Fornastaðir	134

SP-103 Hallgilsstaðir	137
SP-104 Veisusel	139
SP-105 Veisa	146
SP-106 Vegeirstaðir	148
SP-107 Böðvarsnes	150
SP-108 Syðri Hóll	151
SP-109Ytri Hóll	152
SP-110 Garður	155
SP-111 Eystri-Krókar	162
SP-112 Kambsmýrar	165
SP-113 Grímsland	167
SP-114 Heiðarhús	170
SP-115 Eyri	172
SP-116 Hof	175
SP-117-120 Flatey á Skjálfanda	178
SP-121 Vík	189
SP-123 Brettíngstaðir	197
SP-122 Jökulsá	196
SP-124 Eyvindará	202
SP-126 Þverá	205
SP-127 Þúfa	209
SP-631 Fornleifar á fleiri en 1 jörð	210
SP-632 Óstaðsetjanlegar fornleifar	219
4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra	221
Bæjarhólar og bæjarstæði	222
Útihús	223
Tún og garðar	224
Kvíar og stekkir	224
Beitarhús og sel	225
Engjar og áveitur	225
Minjar um samkomur og þinghald	226
Kuml og kirkjugarðar	226
Samgönguminjar	226
5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu	227
6. Heimildaskrá	230

1. Inngangur

Í ágúst 2001 var hafist handa við svæðisskráningu fornleifa í Hálshreppi í Suður-Þingeyjarsýslu. Alls voru skráðar upplýsingar um 1409 fornleifar í hreppnum. Skráningin var unnin undir stjórn Orra Vésteinssonar fornleifafræðings af Birnu Lárusdóttur og Guðrúnu Öldu Gísladóttur, sem einnig sá um frágang og ritun skýrslunnar. Kaflinn um yfirlit byggðar í hreppnum var unnin af Orra og Guðrúnu í sameiningu. Verkið var unnið fyrir sveitarfélagið af Fornleifastofnun Íslands.

1.1. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugunum og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugun, en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin

Þrjú stig skipulagsvinnu; *svæðisskráning* - er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, *aðalskráning* fyrir aðalskipulagsgerð og *deiliskráning* fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu, og að vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð grein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 9. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar,

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögunum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru vitni um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast Seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrir en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu.

1.2 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskonnnun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Helstu flokkar heimilda sem við er stuðst við svæðisskráningu fornleifa eru jarðabækur, túnakort, örnefnaskrár og fornleifaskýrslur:

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1712 í Fnjóskadalshreppi, sem nú er Hálshreppur. Þar að auki má nefna Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan ritið Byggðir og bú Suður-Þingeyinga, en saman gefa þessi rit allgóða mynd um dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstaði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

Túnakort. Um 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Kortin á skráningarsvæðinu voru gerð árið 1918 og koma fram á þeim, langflestum, bæjarstaði og útihús. Af einni jörð vantar þó túnakort.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru allgóðar og eru til skrár fyrir nær allar jarðirnar sem er gott í ljósi þess hve mikil eyðibýggð er á svæðinu og hefur mikið þarfaverk verið unnið með því að ná saman þessum fróðleik áður en þeir sem til þekktu féllu frá. Skráning örnefna á svæðinu hefur átt sér stað smátt og smátt, og hefur hún meira og minna verið unnin af heimamönnum. Ari Gíslason á reyndar nokkuð hátt hlutfall af lýsingum, en hann ferðaðist um á vegum Þjóðminjasafnsins og safnaði örnefnum eftir miðja 20. öld. Á nokkrum jörðum hafa verið gerðar nýjar skrár og víða hafa verið gerðar athugasemdir og viðbætur við þær skrár sem fyrr voru gerðar. Misjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrár en sjaldgæft er að höfundar skrána láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru, að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki

á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrá, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir.

Það má því segja að jarðabækur, og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrá og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

1.3 Fornleifakönnun á svæðinu

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin. Úr hreppnum barst svar frá sr. Sigurði Árnasyni (1767-1849) en hann var prestur á Hálsi í Fnjóskadal í 46 ár (1800-1846). Hann getur þess að í hans prestakalli (Háls-, Illugastaða- og Draflastaðasóknum) séu nokkur “Fornmanna Leg edr Leyde er vyrdest ad snui fra nordri til Sudurs...” Einnig getur hann leiðis, í landi Sigríðarstaða í Ljósavatnsskarði, og á því leiði sé steinn, sem á er klappað nafnið Sigríður.¹ Annað, sem Sigurður nefnir, eru kirkjugripir. Einnig barst svar frá sr. Gunnari Hallgrímssyni presti í Laufási. Fjórir bæir í Hálshreppi áttu kirkjusókn þangað; Heiðarhús, Grímsland, Þverá og Þúfa, en þær minjar, sem hann greinir frá eru í Grýtubakkahreppi², og eru því utan skráningarsvæðisins. Engin svör bárust frá prestinum á Þönglabakka, en hann þjónaði Flateyjarsókn. Reyndar var það svo að haugar fornmanna auk þingstaða, hofa og fornra sagna voru þær tegundir fornleifa sem mest ástæða þótti til að nefna á þessum tíma. Þessar áherslur voru að hluta til dregnar af spurningum nefndarinnar, sem greinilega hafði mestan áhuga á sýnilegum minnismerkjum um söguöldina,

¹ FF, 596.

² FF, 589.

en reyndar lýsa þær líka almennri skoðun á fornminjum í byrjun 19. aldar. Þær áherslur áttu ekki eftir að breytast næstu áratugi en áhugi jókst hins vegar mjög á íslenskum fornleifum er leið á 19. öld.

Árið 1838 sendi Hið íslenska bókmenntafélag spurningalista til sóknarpresta á Íslandi til undirbúnings Lýsingu Íslands. Í svörum geta flestir prestar um jarðir í sóknum sínum, eyðibýli, leiðir, bænhús og seljabúskap en segja fátt um aðrar fornleifar. Þegar seinni spurningalistinn er sendur er Sigurður Árnason enn prestur á Hálsi, en hann skilar fremur stuttri greinagerð um sóknir sínar. Hann getur aðeins einnar eyðijarðar á Bleiksmýrardal "...hafa menn þóst sjá aurmál fornra byggða, á svokölluðu Klaustri."³, og enn fremur segir hann að "Fornleifar hafa engar fundist síðan eg ritaði um það efni, utan hér fannst í moldarflagi lítið málmlíkneski sem ég hef geymt og fylgir hér með."⁴ Hann getur þess einnig að flestir bæir séu vel húsaðir þar í sveit og hafi þrjár til sjö burstir sem snúi fram á hlað. Sigurður lét fylgja með greinagerðinni, uppdrátt af Fnjóskadalnum, af bæjum og jarðarmati þeirra, örnefnum, leiðum yfir í aðrar sveitir, afréttum o. fl. Sr. Gunnar Gunnarsson prestur í Laufási skilaði einnig greinagerð, en hann getur engra fornleifa í Hálshreppi. Presturinn á Þönglabakka, sr. Páll Halldórsson, skrifar samviskusamlega um sitt svæði; Þönglabakka- og Flateyjarsóknir, en hann getur engra fornleifa á skráningarsvæðinu. Hann segir þó ítarlega frá leiðum milli sveita⁵ og tekur fram að engir reisulegir bæir séu í prestakallinu utan Víkur á Flateyjardal.

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögnum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögurnar segðu frá raunverulegum atburðum, var að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögnum í hnakktöskunni og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Efst í huga Kålungs í Hálshreppnum voru Ljósvetninga saga, Reykdæla saga og Finnboga saga ramma. Hann getur staða, sem þar eru nefndir, eins og t.d. þingstaðanna; Leiðarness og Fjósatunguþingstaðar, Þinghóls við bæinn á Hálsi og Orrustuhóls í landi Dælis, en á þessa staði hefur hann augljóslega komið sjálfur og lýsir þeim nokkuð ítarlega. Hann getur einnig ýmissa leiða og vaða og leggur út af staðháttum og örnefnum á ýmsa vegu til þess að allt falli sem best að sögunum. Sem dæmi má

³ SSÞ, 54.

⁴ SSÞ, 56.

⁵ SSÞ, 78.

taka að Kålund nefnir fornt sel og hjáleigu, Akur, í landi Háls, en aðeins í þeim tilgangi að vísa á annan stað þar rétt hjá, Eyrarflatar, og koma með þá kenningu að þar væri komin Akureyri í Fnjóskadal, en þann stað taldi hann sig hafa fundið í Ljósvetninga sögu.⁶ Þetta sýnir hversu mikinn áhuga hann hafði á að finna sannanir um trúverðugleika Íslendingasagnanna. Kålund lýsir fornum tóftarústum á Hofi og Urðartóftum í landi Eyrar á Flateyjarðal auk þess sem hann minnst á alla bæi sem fyrir koma í fornsögunum. Af frásögn hans að dæma virðist hann ekki hafa komið á alla staðina sjálfur, heldur styðst hann við lýsingar heimilda og annarra manna af staðhátum.⁷

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögunum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðal rannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin. Ekki er að sjá að hann hafi farið um Hálshrepp. Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram um 1910. Daniel Bruun ferðaðist um norður-og suðurland sumarið 1897 og kom við í Hálshreppnum og skoðaði þingstaðina. Leiðarnes teiknaði hann upp, en honum fannst minna til Fjósatunguþingstaðar koma. Hann skoðaði líka meinta hoftóft á Hofi á Flateyjarðal, en taldi hana vafasama.⁸ Brynjúlfur Jónsson kom í Þingeyjarsýslur árin 1900 og 1905. Þeir staðir sem vöktu mestan áhuga hans voru þingstaðirnir, sem hann teiknaði upp⁹, einnig fór hann um eyðibyggdírnar í Timuburvalladal, Hjaltadal og Bleiksmýrardal og skráði þar eyðibýli og sel og lýsti tóftum, auk fornbylisins Finnastaða í landi Fornastaða í Ljósavatnsskarði.¹⁰ Eftir að Brynjúlfur og Daniel Bruun hættu rannsóknarferðum sínum, lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum kringum 1930 friðlýsti Matthías Þórðarson fjölda staða um allt land og þar á meðal nokkra á skráningarsvæðinu, en hann fór nær alfarið eftir skýrslum Brynjúlfs og Daniels Bruun.¹¹

Flateyjarðalur og Flatey fóru í eyði á 6. og 7. áratug 20. aldar en á síðustu áratugum hefur orðið mikil vakning og áhugi um sögu og menningu þessa svæðis. Mikið hefur verið ritað um þessar byggðir, en lítið bæst við annarsstaðar í Hálshreppi. Nær engir uppgreftir hafa verið gerðir á svæðinu utan fornleifarannsóknar á Arnargerði og víðar í Flatey, árið

⁶ KK, 112.

⁷ KK, 103-112.

⁸ Bruun, Daniel. *Íslenskt þjóðlíf í þúsund ár*, 80.

⁹ Brynjúlfur Jónsson. "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1900." *Árbók 1901*, 16.

¹⁰ Brynjúlfur Jónsson. "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905." *Árbók 1906*, 9-15.

¹¹ ÁÖG: Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornminjar*, 50-51.

1990.¹² Sigurður Þórarinnsson jarðfræðingur tók sýni úr gólfskán, á eyðibýlinu Timburvöllum árið 1974, og sendi kol úr henni í aldursgreiningu.¹³ Kristján Eldjárn og Guðmundur Ólafsson hafa rannsakað nokkur kuml og beinafundir á svæðinu,¹⁴ sömuleiðis rannsakaði Margrét Hermanns-Auðardóttir beinafund við bæinn í Steinkirkju.¹⁵ Þegar Íslendingar unnu járn með rauðablæstri á miðöldum virðist Fnjóskadalur hafa verið mikið járnvinnnslusvæði á landsvísi. Niels Nielsen ferðaðist um Ísland árin 1923-24 í þeim tilgangi að finna leifar þessarar fornu iðju. Hann fann ummerki hennar á mörgum stöðum á skráningarsvæðinu; Hálsi, Bakka, Draflastöðum, Þórðarstöðum, Lundi, Veturliðastöðum, Vöglum, Víðivöllum, Belgsá (þar fannst hlaðinn ofn) og á Bleiksmýrardal.¹⁶ Í grein Margrétar Hermanns-Auðardóttur og Þorbjörns Á. Friðrikssonar, um járnvinnslu á Íslandi, er komist að svipaðri niðurstöðu, að Fnjóskadalurinn hafi verið mikið járnvinnnslusvæði.¹⁷

2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Aðferðunum sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að setja fram tilgátur um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega vísbending um byggð fyrir árið 1000, en kirkjur og bænhús eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er sú að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum, sem voru líklega við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið kominn í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því oft freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornbréf og fornsögur. Þær Íslendingasögur sem nefna jarðir í Hálshreppi eru helstar Ljósvetninga saga, Finnboga saga ramma og Reykdæla

¹² Guðmundur Ólafsson og fleiri. "Fornleifar á slóðum Stjörnu-Odda" *Árbók* 1991, 77-125.

¹³ Sigurður Þórarinnsson. "Gjóskulög og gamlar rústir." *Árbók* 1976, 27-28.

¹⁴ KEKH 2000: Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé í heiðnum sið á Íslandi*. Reykjavík 2000.

¹⁵ Margrét Hermanns-Auðardóttir. *Skýrsla til Rannsóknarráðs Íslands....* 1995.

¹⁶ Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." *Aarbog* 1926, 144.

¹⁷ Margrét Hermanns-Auðardóttir & Þorbjörn Á. Friðriksson. "Ironmaking in Iceland."

saga og ætla má að þær jarðir, sem þar eru nefndar, hafi verið komnar í byggð þegar sögurnar voru ritaðar. Talið er að fornsögurnar séu ritaðar í kringum 13. öld, þó ekki sé neinu slegið föstu, í því sambandi. Elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má af þeim fá nokkra hugmynd um byggðaskipan á svæðinu.

Landnáma greinir frá landnámi í Fnjóskadal á þann hátt að Þórir snepill hafi numið dalinn allan til Ódeilu (sem er glatað örnefni). Hann byggði sjálfum sér bæ í Lundi og er tekið fram að hann hafi “blótað lundinn”.¹⁸ Eyvindur, sonur Loðins önguls, frá Hálogalandi, nam Flateyjarðal upp til Gunnsteina (einnig glatað örnefni), en þessa steina blótaði Eyvindur. Landnáma greinir frá því að “Þar liggr Ódeila á milli ok landnáms Þóris snepils.”¹⁹ Sennilegt verður að telja að Ódeila hafi verið á vatnaskilum á Flateyjarðalsheiði en ekki verður það þó fullyrt. Ekki kemur fram í Landnámu hvar Eyvindur Loðinsson reisti bæ sinn, en hugmyndir eru uppi um, að fyrst hafi hann byggt á Eyvindará – sem var rýrðarkot, a.m.k. á seinni öldum – en síðar flutt bæ sinn að Eyri. Eyvindur var faðir Ásbjörns dettiáss, föður Finnboga ramma, og greinir Finnboga saga frá því að Ásbjörn hafi búið á Eyri.²⁰ Fleiri staða í Hálshreppi er ekki getið í Landnámu. Það er eftirtektarvert, að bæirnir, sem leiða má líkur að, að hafi verið landnámsbæir, koma lítt við sögu á seinni öldum og voru ekki höfðingjasetur. Þessi landnámsmörk verða að teljast eðlileg og má vera að höfundur Landnámtextans hafi eingöngu ályktað eftir landslagi um þau. Ekki kemur fram í textanum hvar mörkin lágu í Dalsmynni eða Ljósavatnsskarði en sennilegt hlýtur að teljast að þau hafi verið á svipuðum slóðum og annaðhvort hreppa- eða sóknarmörk síðar.

Tvö ótvíræð kuml hafa fundist á svæðinu en þau eru órækur vitnisburður um byggð fyrir 1000. Annað var skammt frá Skógum, þar sem heitir Jónshöfði, og hitt á Reiðholti í landi Draflastaða, en þó langt frá bænum.²¹ Sr. Sigurður Árnason getur einnig formannaleiða í sýslu- og sóknarlýsingum sínum, eitt á Urðarbakshól í landi Veturliðastaða og annað gegnt Draflastöðum. Þar að auki hafa fundist mannabein sem hugsanlegt er talið að geti verið úr kumlum í landi Þverár í Dalsmynni og í túnfæti á Reykjum. Ótvíræðu kumlin tvö eru bæði langt frá bæjum, en slík kuml eru yfirleitt á merkjum. Það má því hafa þau sem vísbendingu að þegar á 10. öld hafi verið komin byggð á Draflastöðum og Melum annarsvegar og Skógum og Hróastöðum hinsvegar. Melar og Hróastaðir voru með minni býlum í Fnjóskadal (metnar á 10 og 12 hundruð) og hafi þær verið komnar í byggð á 10. öld

¹⁸ ÍF I, 270-271.

¹⁹ ÍF I, 273.

²⁰ ÍF XIV, 253.

²¹ KEKH 2000: Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé í heiðnum sið á Íslandi*. Reykjavík 2000.

þá hljóta flest önnur lágt metin lögbýli í dalnum að hafa verið það líka. Ef mannabeinin sem fundust á Urðarbakshóli eru úr kumli þá, má segja það sama um Steinkirkju (12 hdr).

Fjórar sóknarkirkjur hafa verið í Hálshreppi um langa hríð; á Hálsi, Draflastöðum, Illugastöðum og í Flatey, en rétt fyrir aldamótin 1900 og fram á miðja 20. öld, var sú sóknarkirkja á Brettingsstöðum á Flateyjarðal. Í Flatey hefur frá öndverðu verið mikill mannfjöldi á vertíðum, og því þótt nauðsynlegt að hafa kirkju þar. Þangað sóttu sóknarbörnin af Flateyjarðal og þótti mörgum sá kirkjuvegur heldur langur og torsóttur, fyrst á landi og svo á sjó.²² Eftir siðaskipti, árið 1550, þjónaði presturinn á Hálsi kirkjunum á Draflastöðum og Illugastöðum, en presturinn á Þönglabakka í Grýtubakkahreppi þjónaði Flateyjarsókn. Fjórir bæir; Heiðarhús, Grímsland, Þverá og Þúfa, áttu kirkjusókn að Laufási í Grýtubakkahreppi, og þótti kirkjuvegur þangað einnig ærið langur, jafnvel “óbærilega langur”, eins og komist er að orði um Grímsland á Flateyjarðalsheiði í jarðabók Árna og Páls.²³ Telja má líklegt að jarðir, þar sem guðshús voru, hafi byggst á 11. öld. Fyrir utan áður nefnda kirkjustaði hefur byggð því hafist snemma þar sem voru útkirkjur og bænhús. Útkirkjur voru í Vík á Flateyjarðal, á Þverá og í Fjósatungu, en bænhús á Víðivöllum, Nesi og Sigríðarstöðum. Mun fleiri bænhús hafa þó verið á svæðinu og er t.d. vitað að í Hálssókn voru á miðöldum 2 útkirkjur og 8 bænhús og hafa slík hús þá verið á meira en $\frac{3}{4}$ af bæjum í sókninni.²⁴ Af þeim geta aðrar heimildir aðeins um bænhúsið á Sigríðarstöðum. Svipuðu máli gegnir um Draflastaðasókn og Illugastaðasókn. Í þeirri fyrrnefndu eru beinar heimildir aðeins um kirkju á Víðivöllum og í þeirri síðarnefndu um kirkju í Fjósatungu en af miðaldamáldögum sést að prestar í þessum sóknum höfðu tekjur “utangarðs” þ.e. af kirkjum og bænhúsum öðrum en sóknarkirkjunni, sem svöruðu til a.m.k. þriggja guðshúsa úr Draflastaðasókn og fjögurra í Illugastaðasókn, og sennilega mun fleiri. Vísbendingar um hvar þessi guðshús gætu helst verið er að finna í mannabeinafundum en mannabein, sem ekki verða talin líkleg kuml, hafa fundist í landi Dælis, Ness, Reykja, Hjaltadals, Vagla, Fornastaða og Steinkirkju. Engar beinar heimildir eru um kirkju eða bænhús á þessum stöðum, en sé t.d. litið til bæjarnafnsins, *Steinkirkju*, hefur það ekki komið til fyrr en eftir kristnitöku. Hafi bærinn verið byggður fyrr, þá hefur hann líklega haft annað heiti en -kirkja. Þá herma munnmæli að bænhús hafi verið á Flaustri (sumir segja Klaustur) á vestanverðum Bleiksmýrardal og einhversstaðar á milli Timburvalladalsár og Hjaltadalsár (í landi Sörlastaða). Þessi munnmæli eru mjög óljós, og

²² JÁM XI. 66-69.

²³ JÁM XI, 104.

²⁴ Í Hálssókn voru þrír bæir sem tilheyrðu Ljósavatnshreppi, Stóru og Litlu-Tjarnir og Arnarstapi og er sennilegt að bænhús eða kirkja hafi verið á a.m.k. einum þeirra.

hafa verið sett í samband við örnefnið Kirkjuhól, sem er hóll skammt norðan við Kambfell á austurbakka Hjaltadalsár.²⁵

Af þessum heimildum um guðshús sést að þau hafa verið mjög víða í Fnjóskadal, svo víða að fullyrða má að byggðin hafi verið komin í svipað horf og hún var um aldir, þegar á 11. öld. Öðru máli gegnir um Flateyjardal. Þar var aðeins ein útkirkja fyrir 5 lögbýli – sem er mjög lágt hlutfall – fyrir utan að sóknarkirkjan var í eyju útifyrir landi. Þetta gæti bent til þess að byggð hafi verið lengur að mótast á Flateyjardal, eða hafi e.t.v. alltaf verið óstöðug.

Þá má draga ályktanir af dýrleika jarða. Dýrleikinn var fasteignamat sem virðist hafa verið fastsett mjög snemma, a.m.k. þegar á 12. öld og má því hafa hann sem vísbendingu um misjöfn gæði jarðanna. Sennilegt verður að telja að dýrustu jarðirnar séu á þeim stöðum sem bestir voru til búsetu og því líklegir til að hafa byggst fyrst. Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var rituð 1712 voru Draflastaðir, Fjósatunga, Flatey og Þverá 60 hundraða jarðir, Veisa og Víðivellir 40 hundruð, Hallgilsstaðir 36 hundruð, en Veturliðastaðir, Illugastaðir, Veisa, Böðvarsnes, Hóll - áður en jörðinni var skipt á 17. öld - og Garður 30 hundraða jarðir. Flestar jarðir í Hálshreppi voru metnar á 20 hundruð og var það meðaldýrleiki, eins og annarsstaðar í sýslunni. Nokkrar jarðir voru metnar enn minna í Fnjóskadal, á 10 eða 12 hundruð, en á Flateyjardal voru jarðir eins og Jökulsá og Hof metnar á 5 og 8 hundruð. Dýrleiki er ekki þekktur á nokkrum jörðum – á Hálsi af því að þar var kirkjulén, en ætla má að hún hafi verið í flokki dýrustu jarða í hreppnum – en á öðrum jörðum af því að þær voru hjáleigur eða töldust heimalönd annara jarða, t.d. Eyvindará, sem var talin heimaland Laufáss, og Kambsmýrar, sem tilheyrðu Draflastöðum.

Allmargra jarða í Hálshreppi er getið í fornsögum. Í Ljósvetningasögu og Reykdælasögu er minnst á Þverá, Draflastaði, Nes, Veisu, Fornastaði, Fjósatungu, Illugastaði, Háls, Vagla, og Flatey. Í Finnboga sögu ramma, sem gerist á Flateyjardal, koma fyrir bæirnir Eyri, Vík, Brettingsstaðir, Jökulsá og Heiðarhús. Finnboga saga er talin rituð á fyrri hluta 14. aldar og sýnir það að smákot eins og Jökulsá og Heiðarhús hafa þá þegar verið komin í byggð. Í jarðabók Árna og Páls eru Heiðarhús talin byggð fyrst um 1650 og sést af því að byggðin á heiðinni hefur verið stopul – og má vera að hún hafi verið það allt frá öndverðu.

Flestar jarðir í Hálshreppi koma fyrir í fornum skjölum, bæði í máldögum kirkna og sölu- og vitnisburðarbréfum. Kirkjan á Hálsi átti Birningsstaði og Kambsstaði samkvæmt máldaga frá 1312.²⁶ Brettingsstaða og Jökulsár á Flateyjardal er getið í máldaga Flateyjarkirkju frá árinu 1318. Á þeim tíma átti Flateyjarkirkja hálfa Brettingsstaði en alla

²⁵ Ö-Kambfell, 1; Ö-Sörlastaðir viðb., 24-25

²⁶ DI VI, 8.

Jökulsá.²⁷ Vatnsleysa kemur nokkrum sinnum fyrir í fornbréfasafni, fyrst árið 1391, aðallega vegna ásóknar í Vatnsleysuskóg.²⁸ Hróarsstaða er getið í sölubréfi 1391²⁹ og Végeirsstaðir eru skráðir eign Draflastaðakirkju 1391.³⁰ Laufáskirkja átti Laufáshaga á Flateyjarðalsheiði, og er þess getið í máldaga kirkjunnar frá 1394³¹ en þar byggðist seinna jörðin Eyvindará. Nes kemur fyrir í sölubréfi frá 1433,³² en Vagfir árið 1479, því þá er Vaglaskógur seldur Einari ábóta á Munkaþverá, en seljendur áskilja sér skógarpart.³³ Þverá kemur fyrst fyrir á lista yfir hálfkirkjur og bænhús árið 1461, því þar er útkirkja³⁴ og árið 1468 kaupir Einar ábóti á Munkaþverá jörðina handa klaustrinu,³⁵ en svo kemur hún nokkrum sinnum fyrir í kaupmála- og sölubréfum eftir það.

Í skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs, frá árinu 1446 eru jarðirnar Hof á Flateyjarðal, Þórðarstaðir, Belgsá, Bakki, Sörlastaðir, Hjaltadalur, Snæbjarnarstaðir og Tunga.³⁶ Tunga stendur ein jarða austan í Bleiksmýrardal, en að vestanverðu er eyðibýlið Flaustur, en um það finnst ekki heimildir fyrr en á 19. öld³⁷ en þó hafa varðveist um það óljós munnmæli. Flaustur er á Vestur-Bleiksmýrardal en sá hluti dalsins tilheyrði Hrafnagilskirkju í Eyjafirði,³⁸ fram að Skarðsá, en norðan við hana tók við land Reykja, sem lá undir Munkaþverárklostur, ásamt Sigríðarstöðum í Ljósavatnsskarði, samkvæmt yfirliti frá árinu 1462.³⁹ Fyrir utan afrétt Hrafnagilskirkju tilheyrði því allur innsti hluti Fnjóskadals og afdalirnir þrír, Bleiksmýrar-, Hjalta- og Timburvalladalir, Munkaþverárklostri. Dalirnir hafa sennilega fylgt jörðunum í botni Fnjóskadals, Austur-Bleiksmýrardalur Tungu, Hjaltadalur samnefndum bæ og Timburvalladalur að vestan Kambfelli, en að austan Sörlastöðum⁴⁰ og komist undir klaustrið þegar það eignaðist jarðirnar. Nokkur byggð var í þessum þremur afdölum Fnjóskadals en hún hefur lagst af löngu fyrir 1700 því Árni Magnússon og Páll

²⁷ DI II, 441.

²⁸ DI XII, 30.

²⁹ DI III, 453-454.

³⁰ DI III 571-572.

³¹ DI III, 566.

³² DI IV, 527.

³³ DI VI, 221-222.

³⁴ DI V, 357.

³⁵ DI V, 533.

³⁶ DI IV, 699-700.

³⁷ SSP, 54.

³⁸ SSP, 54.

³⁹ DI V, 303.

⁴⁰ SSP, 54.

Vídalín geta engra fornra eyðibýla á þessum slóðum í Jarðabókinni nema Kambfells sem var í eyði 1712.⁴¹

Veturliðastaðir koma fyrst fyrir í skiptabréfi frá árinu 1446.⁴² Um miðja 16. öld hófust miklar deilur um eignarhald yfir Veturliðastöðum og stóð sú deila yfir í um áratug. Hóls í Draflastaðasókn er getið í kaupmála frá árinu 1446,⁴³ en síðar skiptist sú jörð í Syðri-Hól og Ytri-Hól. Árið 1449 er Steinkirkju og Fornastaða getið í skrá yfir eignir biskupsstólsins á Hólum í Hjaltadal.⁴⁴ Skóga er fyrst getið árið 1454⁴⁵ vegna sölu jarðarinnar og Heiðarhúsa á Flateyjardalsheiði er getið í kaupmálabréfi frá 1471.⁴⁶ Þá voru þau seld með Þverá eins og sjálfstæð jörð en 1492 eru Heiðarhús talin hjáleiga frá Þverá. Þá var Þverá með Heiðarhúsum talin 80 hundraða jörð og má hafa það til marks um að Heiðarhús hafi verið 20 hundraða jörð því Þverá var jafnan talin 60 hundruð.⁴⁷ Veisu er getið í sölubréfi frá 1532,⁴⁸ og Böðvarsness árið 1546.⁴⁹ Víðivalla er fyrst getið 1553, en þá er jörðin gefin í heimanmund. Sérstök ákvæði eru höfð um Víðivallaskóg, eins og áður með Vatnsleysuskóg.⁵⁰ Melar koma fyrir árið 1558 í kaupmálabréfi⁵¹ og Ljósstaðir koma fyrir í eignaskiptabréfi frá 1560.⁵² Víkur á Flateyjardal er oft getið í fornbréfum í sambandi við reka, kaupmála og sölur.

Flatey á Skjálfanda liggur úti fyrir Flateyjardal og dregur byggðin í landi nafn af eyinni. Í fyrstu var ein jörð í eyinni og var hún metin á 60 hundruð eins og fyrr segir. Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls frá árinu 1712 höfðu þó verið fjögur býli í eyinni um langan aldur; Neðribær, Krosshús, Uppibær og Útibær. Minnst er á Flatey í Ljósvetninga sögu og Reykdæla sögu, á báðum stöðum vegna veiðiskapar.⁵³ Eyjan er nefnd í fornbréfasafni, allt frá árinu 1474, þegar Einar ábóti á Munkaþverá keypti vervist í Flatey með öllum vergögnum, saltbrennu, húsgerð og naustgerð gegn skógi í landi Skuggabjarga í Laufássókn.⁵⁴ Þetta sýnir að Flatey hefur verið mikil matarkista og stutt þaðan á miðin, og í gegnum tíðina hafa margir sóst eftir ítökum þar. Eignaskipting Flateyjar á fyrri öldum er óljós, en árið 1712 átti

⁴¹ JÁM XI, 84-87.

⁴² DI IV, 677.

⁴³ DI VI, 663.

⁴⁴ DI V, 40.

⁴⁵ DI V, 119.

⁴⁶ DI V, 611.

⁴⁷ DI VII, 178.

⁴⁸ DI IX, 612.

⁴⁹ DI XI, 463.

⁵⁰ DI XII, 559.

⁵¹ DI XIII, 343.

⁵² DI XIII, 510.

⁵³ ÍF X, 100, 170.

⁵⁴ DI V, 755.

Hólastóll 1/4, Möðruvallaklaustur ¼ og konungur ½.⁵⁵ Í sýslu og sóknarlýsingum frá 1839 er eignaskiptingin þannig að konungur átti ¾, en 1/3 var í bændaeign.⁵⁶ Fólk hætti að hafa vetursetu í eynni árið 1968, en hún er vinsæll sumardvalarstaður meðal brottfluttra Flateyinga og afkomenda þeirra.

Í fornbréfunum hafa varðveist landamerkjalyðsingar nokkurra jarða; Vatnsleysu 1446,⁵⁷ Þórðarstaða, frá 1469,⁵⁸ Hallgilsstaða og Dælis frá árinu 1483,⁵⁹ og Skóga frá árinu 1477.⁶⁰ Nokkur býli byggðust á gömlum selstöðum, annaðhvort til frambúðar eða um stuttan tíma. Má þar sem dæmi nefna Bakkasel, Veisusel,⁶¹ og Selland.⁶² Hjáleigur, frá stærri jörðum, eru fyrst nefndar í Jarðabókinni 1712 og má þar nefna Grímsgerði,⁶³ Grjótárgerði og Brúnagerði,⁶⁴ Kotungsstaði,⁶⁵ Kambsmýrar⁶⁶ og Þúfu.⁶⁷

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á 20. öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði fyrir 1847.

⁵⁵ JÁM XI, 60.

⁵⁶ SSP, 54.

⁵⁷ DI VI, 551.

⁵⁸ DI V, 554-555.

⁵⁹ DI VI, 502-504.

⁶⁰ DI V, 119; DI VI, 120.

⁶¹ JÁM XI, 98.

⁶² BBSþ, 132.

⁶³ JÁM XI, 73.

⁶⁴ JÁM XI, 81-82.

⁶⁵ JÁM XI, 84.

⁶⁶ JÁM XI, 73.

⁶⁷ JÁM XI, 106.

Nr. Fornl. nafn býlis	í byggð	Nr. fornl. nafn býlis	í byggð
EY-316b:001 Flaustur	ekki vitað	SÞ-092:024 Skarðssel	til 1800
EY-316b:003 Sandkot	ekki vitað	SÞ-092:027 Timburvellir	fram á 19. öld
SÞ-019b:001 Mógil	á 17. öld	SÞ-092:045 Akur	fram á 19. öld
SÞ-068:018 Leiðarnes	ekki vitað	SÞ-092:049 Stórhólshvammur	ekki vitað
SÞ-068:024 Mariugerði	á 18. öld	SÞ-096:022 Litlu-Þórðarstaðir	ekki vitað
SÞ-068:027 Akrar	á 17. öld	SÞ-097:024 Vindheimar	ekki vitað
SÞ-068:053 Blómsturvellir	fyrir 1700	SÞ-098:008 [nafnlaust]	ekki vitað
SÞ-069:006 Melasel	ekki vitað	SÞ-098:010 Blómsturvellir	fyrir 1700
SÞ-069:007 Finnastaðir	fyrir 1700	SÞ-098:015 Kiðagerði	fyrir 1700
SÞ-069:024 Fagrahlíð	á 17. öld	SÞ-099:015 Geldingshús	fyrir 1700
SÞ-070:011 Sveinungi	ekki vitað	SÞ-100:016 Þverá	fyrir 1700
SÞ-074:016 Hornhús	17. - 18. öld	SÞ-100:017 Hólagarði	fram á 18. öld
SÞ-074:035 Fagrahlíð	á 17. öld	SÞ-101:008 Litlu-Sigríðarstaðir	fyrir 1700
SÞ-075:005 Viðivallasel	á 17. öld	SÞ-101:009 Óskargerði	fyrir 1700
SÞ-081:017 Litla-Steinkirkja	fram á 15. öld	SÞ-102:014 Finnastaðir	ekki vitað
SÞ-088:003 Kárasel	ekki vitað	SÞ-102:028 Fornastaðasel	fram á 18. öld
SÞ-088:005 Fardísartóftir	ekki vitað	SÞ-103:010 Dropagerði	ekki vitað
SÞ-088:006 Smiðjusel	ekki vitað	SÞ-105:015 Refsgerði	á 18. öld
SÞ-088:007 Skarðssel	ekki vitað	SÞ-109:019 Grímssel	ekki vitað
SÞ-088:008 Reykjasel	fram á 19. öld	SÞ-110:017 Mýrarkot	á 17. öld
SÞ-089:005 Klaufakot	ekki vitað	SÞ-110:018 Hlíðskógar	ekki vitað
SÞ-089:011 Hólmasel	ekki vitað	SÞ-110:019 Helgugerði	ekki vitað
SÞ-089:014 Siggutóftir	um 1750	SÞ- 111:015 Miðkrókar	á 17. öld
SÞ-089:026 Sandkot	ekki vitað	SÞ-111:016 Bolastaðir	fyrir 1700
SÞ-089:027 Herðisarhvammur	ekki vitað	SÞ-113:007 Ófeigsstaðir	fram á 19. öld
SÞ-089:028 Nauthús	ekki vitað	SÞ-115:010 Urðartóftir	fyrir 1700
SÞ-091:002 Grænutóftir	ekki vitað	SÞ-117:008 Pauði	ekki vitað
SÞ-091:004 Smáhólasel	ekki vitað	SÞ-120:025 Gyðugerði	18.-20. öld
SÞ-091:006 Bæjarstæði	ekki vitað	SÞ-120:029 Arnargerði	ekki vitað
SÞ-091:008 Kambfell	fram á 19. öld	SÞ-118:009 Nýibær	18.-20. öld
SÞ-091:010 Tungufell	ekki vitað	SÞ-121:037 Snorrakofi	á 17. öld
SÞ-091:014 Steinagerði	ekki vitað	SÞ-123-025 Oddakofi	ekki vitað
SÞ-092:011 Sörlastaðasel	fyrir 1800	SÞ-123:028 Brettingsstaðasel	fram á 18. öld
SÞ-092:012 Fagraneskot	ekki vitað	SÞ-123:031 Selbær	ekki vitað
SÞ-092:013 Bakkasel	fram á 19. öld	SÞ-124:006 Saurbrúarkot	fram á 17. öld
SÞ-092:014 Hvítárkot	ekki vitað	SÞ-125:007 Kúlugerði	ekki vitað
		SÞ-126:023 Lokastaðir	fram á 17. öld

Þó heimildir geti ekki um jarðir fyrr en á 15. eða 16. öld, segir það lítið um hvenær þær voru fyrst byggðar og má ætla að flest lögbýlin hafi verið komin í byggð á 11. öld í síðasta lagi. Af ritheimildum er ekki að merkja annað en að byggðin í Fnjóskadal hafi verið komin í stöðugt horf á 11. öld og er ekki að sjá að neinar verulegar breytingar hafi orðið á byggð í dalnum á hámiðöldum eða eftir siðaskipti. Öðru máli gegnir um Flateyjardal, Flateyjardalsheiði og afdali Fnjóskadals. Í þeim síðastnefndu eru fjölmörg bæjarstæði sem hvergi er getið í ritheimildum. Mörg þeirra eru sel en sum gætu verið fornþýli og þyrfti fornleifarannsóknir til að skera úr um hvort stöðug byggð hafi einhverntíma verið í dölunum – hafi svo verið hefur það verið löngu fyrir 1700 því jarðabókin getur engra eyðibýla í dölunum annara en Kambfells. Sennilegt er að aukið mikilvægi fiskveiða á síðmiðöldum hafi haft jákvæð áhrif á byggð í Flatey og á Flateyjardal. Flatey hefur án vafa verið í byggð frá öndverðu en vera má að sum af býlunum á Flateyjardal séu nýbýli frá 13. eða 14. öld. Byggðin á Flateyjardalsheiði

nær aftur á miðaldir en hefur sennilega alltaf verið stopul eins og byggðasaga Heiðarhúsa sýnir.

Á 17. öld varð mikil byggðaaukning á Íslandi, fjöldi hjáleiga og smákota byggðust um allt land, sum í skamman tíma en allmörg hafa haldist í byggð fram á þennan dag. Fnjóskadalur er eitt af þeim svæðum þar sem þessarar tilhneygingar gætti talsvert. Á þriðja fjórðungi 17. aldar byggðust allmargar hjáleigur í nyrðri hluta hreppsins, allt frá Snorrakofum við Vík á Flateyjardal að Akri í landi Háls, flestar á Flateyjardalsheiði. Alls byggðust 13 hjáleigur um þetta leyti en flestar urðu skammlífar og voru allar komnar í eyði 1712 fyrir utan Fornastaðasel og Veisusel og varð byggðin samfelld á seinna býlinu. Hluti af sömu þróun var að forn lögbýli skiptust í fleiri býli. Þannig skiptust Víðivellir í þrjú býli um 1650, Hóll í tvö um 1660 og Bakki í tvö sennilega á svipuðum tíma.

Jarðabókin getur um nokkur fornbylí sem ekki var vitað hvenær voru í byggð, eða 14, en ekki geta þau þó talist mörg miðað við aðrar sveitir. Gamlar hjáleigur voru sárafaár í Fnjóskadal og er það eitt af því sen einkennir byggð í dalnum hvað lítið var um slíka byggð. Grímsgerði var gömul hjáleiga frá Draflastöðum, Brúnagerði og Grjótgerði frá Fjósatungu og Kotungsstaðir frá Illugastöðum og stóðu þær allar á gömlum merg þegar jarðabókin var tekin saman árið 1712. Það þýðir að þær eru tæplega yngri en frá 16. öld en geta verið mun eldri.

Leiða má að því líkur að sum býlin í töflunni séu tvískráð, því heimildir eru margar og lýsingarnar á staðsetningum tóftanna ekki alltaf nákvæmar. Um þau býli, sem heimildir eru til um, hvenær voru í byggð, má sjá að aðeins örfá voru í byggð fram á 19. eða 20. öld. Flest voru farin í eyði þegar Jarðabókin er skrifuð 1712. Útskýringar í Jarðabókinni á því, af hverju býli lögðust í eyði, eru keimlíkar. Algengast er að ekki megi byggja aftur vegna heyskaparleysis. Skriðuföll og snjóflóð eru vel þekkt í Fnjóskadalnum og eru oft nefnd ástæður þess, að ekki skuli byggja aftur á stöðunum. Ekki er ólíklegt að það séu ástæðurnar fyrir því, að byggðin í afdölunum þremur, Timburvalladal, Hjaltadal og Bleiksmýrardal, hafi lagst af, enda hafa skriður fallið á mörg gömul bæjarstæði þar. Vetrarríki og fannfergi er oftast skýring á því af hverju býli á Flateyjardalsheiði og á Flateyjardal, fóru í eyði og byggist ekki aftur.

Flestar jarðir í Fnjóskadal voru ágætar bújarðir. Þeim fylgdi gott sauðland til heiða og vel gróið og grösugt láglendi við Fnjóská. Afréttir Fnjóskdæla eru líka víðáttumiklir bæði á heiðum og afdölum sem hentar vel í sauðfjárbúskap. Þar eru hinsvegar hvorki stórbýli á landsmælikvarða né var mikið um kot niðri í aðalbyggðinni. Þetta leiðir hugann að því hvernig byggðin í Hálshreppi mótaðist í öndverðu.

Sennilegt verður að telja að Flatey hafi verið viðkomustaður í einhverjum af hinum fyrstu leiðöngrum landnema í Skjálfanda og þar hlýtur að hafa risið veiðistöð snemma þó minna verði fullyrt um búskap. Flateyjarðalur er hinsvegar ekki búsaðarleg sveit og verður að telja sennilegt að hún hafi mætt afgangi á landnámsöld. Þó Fnjóskadalur sé mikill og langur þá er mynni hans mjög þröngt. Það má því segja að hann sé innilokaður af fjöllum og má vera að þetta hafi valdið því að dalurinn byggðist ívið síðar en austurströnd Eyjafjarðar og Kaldakinn og Bárðardalur. Tvennt bendir helst til þess. Annarsvegar eru hinir miklu skógar sem voru í Fnjóskadal en tilviljun ein hefur ekki ráðið því að skógar varðveittust þar en ekki að ráði annarsstaðar á Norðurlandi. Ljóst er að hinir fyrstu landnámsmenn gengu hart að skóglendi því sem á Íslandi var í lok 9. aldar og á Suðurlandsundirlendinu hafði nær öllum skógi verið eytt þegar fyrir 920. Það gæti skýrt varðveislu skóganna í Fnjóskadal ef byggð hófst þar ekki að marki fyrr en búíð var að eyði skógi á láglendi í nágrannabyggðum og skógarnytjar orðnar eftirsóttar og þess virði að varðveita þær þó hefðbundnum búskap væri komið á fót.

Hinsvegar eru mikil ítök jarða í nágrannasveitum í hreppnum. Stórbýli í Eyjafirði áttu allan innri hluta Fnjóskadals, Hrafnagil hálfan Bleiksmýrardal og Munkaþverá allt annað framan við Illugastaði og Lund. Sumar af þessum jörðum, eins og t.d. Reykir, komust undir klaustrið á seinni hluta miðalda en ekki er óhugsandi að þessi miklu ítök standi á gömlum merg og að hin landþröngu stórbýli í Eyjafirði hafi snemma lagt undir sig afréttarlönd og skóga austan við Vaðlaheiði. Sama er upp á teningnum á Flateyjarðalsheiði. Stórbýli í Fnjóskadal, Háls og Draflastaðir áttu þar að vísu landspildur, en allur vestari hluti heiðarinnar lá undir jarðir á austurströnd Eyjafjarðar, Laufás að stærstum parti, en einnig Garðsvík á Svalbarðsströnd og Þverá sem var í Laufássókn. Þá átti Fremstafell í Kinn allstóra spildu úr heiðinni austanmeginn. Þessi miklu ítök utansveitarmanna við sitthvorn sveitarendu benda til þess að byggð í Fnjóskadal hafi í öndverðu verið lítil og/eða veikbyggð. Hinar miklu járngerðarminjar sem fundist hafa í Fnjóskadal má hafa til marks um að dalurinn hafi í fyrstu aðallega verið nytjaður frá nágrannasveitum til skógarhöggs, kola- og járngerðar. Þar sem góð rök má færa fyrir því að föst skipan hafi verið komin á byggðina um 1000 er þó ekki ástæða til að ætla að það muni meira en nokkrum áratugum á upphafi byggðar í Fnjóskadal og nágrannasveitum. Ef byggðin fór ekki að mótast í Fnjóskadal fyrr en eftir 900, þá hefur það samt verið nóg til þess að gefa stórbýlum í nágrannasveitum það forskot sem þau þurftu til að leggja undir skóga og afrétti í dalnum.

Af dreyfingu bæjanna í Fnjóskadal má greina fjóra aðalbyggðakjarna. Sá nyrsti er við beygjuna á Fnjóská þar sem hún fer að renna um Dalsmynni. Þar er mikið og gott undirlendi

og þrjár allstórar jarðir með fyrstu kynslóðar nöfn, Þverá, Hóll og Garður. Frá þessum kjarna hafa svo byggst minni jarðir við og á Flateyjarðalsheiði, Þúfa, Eystri- og Vestari Krókar og Heiðarhús. Þverá var stærsta jörðin í þessum kjarna og þar var kirkja. Þverá átti á miðöldum sókn til Laufáss og má hafa það sem vísbendingu um úr hvaða átt frumbyggjar þessa kjarna komu en Laufás átti líka mikil ítök á Flateyjarðalsheiði vestanverðri.

Skammt fyrir sunnan þennan kjarna er annar með Draflastöðum, Böðvarsnesi og Veisu. Á þessum slóðum rennur Fnjóská í miklum bugðum og hefur þar verið skóglaut undirlendi meðfram ánni sem hentugt hefur verið að reisa bú við. Frá þessum þremur frumbýlum hafa fljótlega skipst minni jarðir, s.s. Melar og Dæli frá Draflastöðum og Végeirsstaðir frá annaðhvort Veisu eða Böðvarsnesi.

Annar minni kjarni hefur verið spölkorn sunnar, með Víðivöllum vestan Fnjóskár og Hallgilsstöðum að austan. Vatnsleysa hefur sennilega skipst snemma frá Víðivöllum en sunnan við Víðivelli eru nokkur lítil og meðalstór býli í röð sem líta verður á sem skipulagða byggð. Undirlendi er lítið meðfram Fnjóská á þessum kafla þar til kemur fram að Fjósatungu og þar er síðasti landnámskjarninn með Fjósatungu og Illugastöðum og hjáleigum þeirra. Þar fyrir framan og um alla austurhlið dalsins framan við Háls eru lítil og meðalstór býli sem einnig verður að líta á sem skipulagða byggð og sama má segja um Ljósavatnsskarð.

Mest óvissa er um hvernig líta eigi á Háls. Jörðin er frábærlega í sveit sett, bæði miðsvæðis í dalnum og við þjóðbraut milli Eyjafjarðar og Norðursýslu, en hvorki sérstaklega landmikil né augljóslega meiri kostajörð en önnur stórbýli í dalnum. Þetta síðasta er hinsvegar erfitt að meta og því verður ekki útilokað að Háls hafi frá upphafi verið miðstöð byggðar í dalnum. Þar hafi fyrsti dalbúinn sest að og síðan geta ráðið mestu um skipulag byggðar, bæði um Ljósavatnsskarð og í Fnjóskadal milli Víðvalla og Fjósatungu. Hitt verður þó hér talið líklegra að Háls sé ein af þeim miðstöðvum sem til urðu eftir að föst skipan var komin á byggð á svæðinu. Hin frábæra staðsetning hefur ráðið því að þar var bæði þingstaður og kirkjustaður og einnig að þar sátu höfðingjar um skeið á 12. öld. Háls hafi því orðið miðstöð í krafti þess að bærinn var vel í sveit settur fremur en vegna landgæða. Byggðin í Ljósavatnsskarði gæti því eins hafa verið skipulögð frá Ljósaavatni eða Víðivöllum/Hallgeirsstöðum og í Fnjóskadal frá Víðivöllum eða Fjósatungu.

Eitt sem bendir til að byggðin í Fnjóskadal sé ívið yngri en í nágrennasveitum eru bæjanöfn á höfuðbólunum. Bæjanöfn sem enda á –staðir eru yfirleitt talin tilheyra seinni stigum landnáms og segir það ef til vill eitthvað um Draflastaði og Illugastaði sem miðstöðvar. Enn furðulegra er þó nafnið Fjósatunga því erfitt er að skilja það öðruvísi en að þar hafi verið fjós áður en að bær var reistur. Ef dæma má af dýrleika er Fjósatunga þó eldri

jörð en Illugastaðir og þær báðar væntanlega eldri en meðalstóru jarðirnar í botni Fnjóskadals. Þess má því geta til að fyrst hafi verið haft einhverskonar sel, sennilega frá Eyjafirði eða ytri hluta Fnjóskdals í Fjósatungu og þar síðan reistur bær sem fljótlega varð stórbýli. Illugastaðir gætu verið frá sama stigi málsins eða seinna, því óvenjulegt er að sóknarkirkja skuli hafa risið þar en ekki í Fjósatungu sem þó var mun meiri jörð. Má vera að Illugastaðir séu einn af þeim kirkjustöðum þar sem kirkjan kom á undan bænum. Þá hefur bóndinn í Fjósatungu byggt sóknarkirkju í landi sínu, langt frá bæ – og eru allmörg dæmi um slíkt annarsstaðar á landinu, það frægasta sennilega Reykholt – og þar síðan risið bær við sem hlaut væna sneið af hinu upphaflega Fjósatungulandi (sem þá hefur verið gríðarstórt).

Eins og sést af þessum hugleiðingum má leggja á ýmsan hátt út af tiltækum heimildum um upphaf byggðar í Hálshreppi og er þar fátt fast í hendi en ljóst að byggðasaga dalsins er mjög spennandi rannsóknarefni og aðstæður þar góðar til slíkra rannsókna eins og vikið verður að í kafla 5.

3. Skrá yfir fornleifar í Hálshreppi

EY-316b Hrafnagil (Bleiksmýrardalur)

1318: [Hrafnagilskirkja á] halfann Bleykzmyrardal framm fra skardzä - DI II, 453. sbr. 1394 - DI III, 560, 1429 - DI IV, 378-79, 1461 - DI V, 315, 1525 - DI IX, 332, 1569, DI XV, 351. 22.6.1508: "[Hrafnagilskirkja á] allan bleiksmýrardal fyrir vestan hnioska fram fra skardsaa og svdur a oræfe. rekstrar skyldv vera epter því sem ad fornu eyrarlanda a mille fyrir avstan fram ad oxnafelle. vestan fram ad skioldalsaa. ad hvors tív lomb eda fleire være. afrettur heimil j sogdv takmarke fyrir venivligan toll er golddinn skal sidast vikv epter bartholomei apostoli. bændur skylder rett þeirre vpp at hallda er þorfinnur prestur liet vppstinga." DI VII, 215. 1712: "Afrjettarland á staðurinn framm úr Fnjóskadal hálfan Bleiksmýrardal, og eru þangað skyldugir að reka allir bændur lömb sín í Öngulstaða og Hrafnagilshreppum, og so hefur áður verið, en smám saman hefur þessi upprekstur aflagst sakir harðinda og miklra vatna, og reka nú þangað allfáir. Afrjettartollur var venjulega lamb af hverjum bónda, og so er enn af þeim fáum sem reka." JÁM X, 218. 1839: "Dalur þessi að vestanverðu liggur norðast undir klausturjörðina Reyki og sunnar undir Hrafnagilskirkju, en að austanverðu undir sama klausturs (Múkaþverár) jörð. Tungu. "SSÞ, 54. "Skarðsá er landamerkjaa milli Reykja og Bleiksmýrardals."Ö-V-Bleiksmýrardalur, 1. "Allmikil forn byggð hefur verið í dalnum, en sennilega öll fallin fyrir siðaskipti eða í plágum 15. aldar. [J]ÁM getur engra eyðibýla sunnan við Tungu, og hafa þá sagnir um þau verið gleymdar 1712." LÞ I, 149. "Vesturhlíð Fnjóskadals heldur sömu stefnu suður með Bleiksmýrardal að vestan, og Fnjóská heldur sama nafninu suður þann dal, enda kemur meginvatnsmagn hennar þaðan. Dalurinn nær um 45 km suður fyrir Reyki, eða áika langt suður og þaðan er norður á Flateyjardalsheiði...Í norðanverðum dalnum er talsvert undirlendi, engjar og skógar í hlíðum, þótt lítið sé við það, sem áður var. Halli á dalbotninum er jafn...Telja má, að dalurinn byrji við Reykjaklif, rétt sunnan við laugina."LÞ I, 149.

EY-316b:001 Flaustur bæjarstæði býli

Flaustur er vestan við Fnjóská, um 2 km sunnan við Grákollulæk. "Flaustur nefnist fornbýli, nálægt 17 km sunnar Reykjum."LÞ I

Friðlýsing: "Afréttarland. Fornar rústir á þrem stöðum, þar sem Flausturbalar heita, nálægt miðri norðurhlíð Bleiksmýrardals."ÁÓG. Flaustur er einnig kallað Flausturbalar og formið Klaustur kemur einnig fyrir: sbr. 1839: "Á Bleiksmýrardal ... hafa menn sjá þóst nokkur aurmál fornra byggða, á svokölluðu Klaustri." SSÞ. "Þar sést til rústa á 3 stöðum, en tún hafa skriður hulið. Sagt er, að á einum bæ þar hafi verið 24 hurðir á járnum og að þar hafi verið kirkja. En áin hefur brotið framan af bølunum, og halda menn, að kirkjustæðið sé horfið."BJ. "Á Vestur-Bleiksmýrardal eru mörg eyðibýli. Segja munnmæli, að þar hafi verið heil kirkjusókn, en

kirkjustaðurinn hafi verið á bæ þeim, er hét Flaustur; hafði það verið mikið býli, 18 hurðir á járnum í bæjarhúsum. Sagt hefur verið að presturinn frá Hrafnagili í Eyjafirði hafi messað þar. Vestur-Bleiksmýrardalur framan Skarðsá lá undir Hrafnagilskirkju, en landið þar fyrir heiman undir Reyki [SP-088] og er nefnt Reykjafjall."SB "Þar sést vel til mikilla tóttu og garða, og telja munnmæli, að verið hafi kirkjustaður og stórbýli með átján hurðir á járnum. Átjan hurða sagan gengur líka um Skarðssel [SP-088:007]. Sléttlendi og engjar eru um Flaustur, þar nefnast Flausturbalar með ánni."LP I

"Svo er mælt að fyrrum hafi Bleiksmýrardalur verið byggður; sér þar enn merki til á nokkrum stöðum um gömul selstæði sem byggð hafa verið og bæjarstæði sem nefnt er Flaustur, og á þar að hafa verið kirkja."JÁ

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LP I, 150; ÁÓG, Fornleifaskrá, 50; SSP, 54; JÁ I, 180

EY-316b:002 Þjóðsaga bænhus

"Á Flaustri á vestanverðum Bleiksmýrardal herma sagnir að hafi verið bænhus, eða öllu heldur hálfkirkja. Þar hafa fundist mannabein, sem benda til þess, að þar hafi verið grafreitur."HS. "Sagt er, að á einum bæ þar hafi verið 24 hurðir á járnum og að þar hafi verið kirkja. En áin hefur brotið framan af bölunum, og halda menn, að kirkjustæðið sé horfið."BJ. "Á Vestur-Bleiksmýrardal eru mörg eyðibýli. Segja munnmæli, að þar hafi verið heil kirkjusókn, en kirkjustaðurinn hafi verið á bæ þeim, er hét Flaustur; hafði það verið mikið býli, 18 hurðir á járnum í bæjarhúsum. Sagt hefur verið að presturinn frá Hrafnagili í Eyjafirði hafi messað þar. Vestur-Bleiksmýrardalur framan Skarðsá lá undir Hrafnagilskirkju, en landið þar fyrir heiman undir Reyki [SP-088] og er nefnt Reykjafjall."SB "Þar sést vel til mikilla tóttu og garða, og telja munnmæli, að verið hafi kirkjustaður og stórbýli með átján hurðir á járnum. Átjan hurða sagan gengur líka um Skarðssel [SP-088:007]. Sléttlendi og engjar eru um Flaustur, þar nefnast Flausturbalar með ánni."LP I

"Svo er mælt að fyrrum hafi Bleiksmýrardalur verið byggður; sér þar enn merki til á nokkrum stöðum um gömul selstæði sem byggð hafa verið og bæjarstæði sem nefnt er Flaustur, og á þar að hafa verið kirkja."JÁ

Heimildir: HS: "Svör við fyrirspurn J.Kr. um hálfkirkjur og bænhus."; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LP I, 150

EY-316b:003 Sandakot bæjarstæði býli

Vestanmegin á Bleiksmýrardal, framan við Fremri Lambá gegnt s.n. Söndum. "Sandakot heitir nálægt 34 km sunnar Reykjum, þar á móti, sem Svartárdalur gengur suðaustur í fjallið...Hér er dalbotninn 500 m yfir sjó og gróður farinn að strjálást, en mikill gróður er þó langt suður dalinn í hlíðum, einkum að austan."LP I

"Hér sjást engar tættur, en vel má vera, að betur hafi verið gróið og tóttir blásið."LP I. "Engar eru þar byggðamenjar nema nafnið eitt."BJ "Sést þar lítt til tóttu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; LP I, 150; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 3

EY-316b:004 Grákolluskál þjóðsaga tröll

Tröllkonan Grákolla bjó í helli langt fram á Bleiksmýrardal sem er hrofinn en þar heitir Grákolluskál sem Jón bóndason á Illugastöðum sem vingast hafði við hana kom henni fyrir í tjörn að henni látinni - og voru börn hennar og bóndi þar fyrir. - Grákollulækur er einnig á dalnum.

Heimildir: Gríma V, 174-79

EY-316b:005 Skessugil þjóðsaga tröll

Sauðamaðurinn frá Tungu í Fnjóskadal og tröllskessan á Bleiksmýrardal.

Bleiksmýrardalur er mjög langur, en nú óbyggður; hafa þar þótt landkostir góðir og afrétt ágæt; en mjög er hann nú genginn af sér vegna sandfoks og skriðufalla og hrís og skógur eyddur og fallinn. Svo er mælt að fyrrum hafi Bleiksmýrardalur verið byggður; sér þar enn merki til á nokkrum stöðum um gömul selstæði sem byggð hafa verið og bæjarstæði sem nefnt er Flaustur [001], og á þar að hafa verið kirkja. Á dalnum hafa íka í fyrndinni tröll átt að taka sér byggð og eru þar eftir í munnmælum nokkur örnefni. Skal hér ritin saga af skessu nokkurri sem bjó í helli sínum fram á dalnum í gili því er síðan er kallað Skessugil; er það mjög klettótt með hömrum umhverfis; ganga menn því mjög sjaldan í það." Bóndinn í Tungu átti marga sauði og þeirra gætti sauðamaður Jón að nafni. Eitt sinn vantaði hann nokkra sauði og fór að leita þeirra. Veit hann ekki fyrir til en að honum kemur skessa ógurleg, rænir honum og vill hann gerist bóndi sinn. Það vill hann ekki, en fær nóg að borða og hún tryllir hann með fjölkynngi svo hann verður stærri og meiri en aðrir menn. En þrátt fyrir allt festir hann ekkii yndi hjá henni og eitt sinn þykist hann verða veikur og að ekkert geti veitt bata nema tólf ára gamall hákarl sunnan úr Skálholti. Meðan skessan nær í hákarlinn strýkur Jón, en þegar hann er kominn á mótis við Gönguskarð sér hann skessuna á eftir sér. Eftir æsilegan eltingaleik nær hann þó að komast í kirkjuna á Illugastöðum og varð skessan frá að snúa. En það er af Jóni að segja að hann andaðist þremur dögum síðar og var hann jarðaður í Illugastaðakirkjugarði. Löngu síðar kom lærleggur Jóns upp úr garðinum, náði hann

meðalmanni jafnhátt þjóhnöppum.JÁ
Heimildir: JÁ I, 180-181

EY-316b:006 *Miðpartar* heimild um náttstað

Aðra nótt gangna á Bleiksmýrardal "var svo tjaldað beggja megin ár, einhvers staðar á Miðpörtunum."

"Við Svartá mættu svo tveir menn til viðbótar austan ár, en þrír til viðbótar vestan ár við Fremri-Lambá...Að kvöldi var svo tjalda beggja megin ár, einhvers staðar á Miðpörtunum. Seinna voru svo reistir kofar þar, sinn hvorum megin..."GR IV

Heimildir: GR IV, 259

EY-316b:007 *Kofahólar* heimild um sæluhús

Leitarmannakofi við Heimari-Lambá. "Spöl sunnan við Heimari-Lambá eru hólar, sem heita Kofahólar. Þar var eitt sinn leitarmannakofi.", segir í örnefnaskrá. "Kofahólar og umhverfi þeirra er allmikið uppblásið, og standa þeir á sléttlendi.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Haustið 1907 fór Bjarni [Benediktsson bóndi í Tungu] við fjórða mann í þriðju göngur á dalinn, og var fyrsti áfanginn við gangnamannakofa við Heimari-Lambá. Er sá kofi enn þar [1986]."GR

Heimildir: GR IV, 266, 267; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 2; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur viðb., 2

EY-316b:008 *Vindhólanes* tóft+garðlag leikvöllur

"Skammt þar utan við [þ.e. Flaustur 001] heitir Vindhólaskál í fjalli og Vindhólanes við ána. Þar var háð síðasta hestavíg á Íslandi, og sér enn garðinn um leiksvæðið. Skógur var þá sem nú er horfinn."LÞ I

"Þar var háð síðasta hestaat á Íslandi um 1623. Sjást þar óljós merki torfgarða, er hlaðnir voru í kringum hestana; mun sú girðing hafa verið nokkuð löng, en frekar mjó.", segir í örnefnaskrá. "Vindhólar heita spölkorn fyrir utan Flausturbala [001]. Eigi er þess getið, að þar hafi bær verið. En þeir eru merkisstaður vegna þess, að þar gekk úti vindur, víghestur Sigmundar á Garðsá, og þar var hestum att í síðasta sinn hér á landi. Sjást þar 2 fornir garðar neðan frá upp að fjalli. Er þar skál eftir djúp og víðlend. Hún er grösug og í henni góð hestaganga. Litlu utar eru hólarnir lægri og ganga ofan að ánni. Þar sést á einum stað dálítil rústabunga. En ekki er henni nafn gefið og engin sögn er um hana."BJ

Heimildir: LÞ I, 150; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1

EY-316b:009 *Réttarhólar* örnefni rétt

"Skarðsá er landamerki á milli Reykja og Bleiksmýrardals. Heita þá fyrst Réttarhólar, hólarnir sunnan við Skarðseyrarnar.", segir í örnefnaskrá.

"Við Réttarhóla var rétt.", segir í viðbótum við örnefnaskrá Vestur-Bleiksmýrardals.

Heimildir: Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur viðb., 1

EY-316b:010 *Brattagata* heimild um leið

"Skarðsá er landamerki á milli Reykja og Bleiksmýrardals. Heita þá fyrst Réttarhólar [009], hólarnir sunnan við Skarðseyrarnar. Næst kemur brattur melur með einstigi yfir, heitir Brattagata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1

EY-316b:011 *Illugil* heimild um sæluhús

"Sunnan við hana [Bröttugötu 010] er stórt og fallett nes, heitir Víðirnes. Næst eru 2 gil, heita Illugil.", segir í örnefnaskrá. "Illugil gátu verið hættuleg og erfið yfirferðar, einkum á vetrum. Þau eru snarbrött frá brún og niður í á.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Þetta vor [líklega vorið 1833] ráku á dalinn, ásamt Jósep, bændur frá Ytra-og Syðra-Gili, Vöglum, Klúkum og fleiri. Þeir byggðu fjárrétt/vörslugarð og dilk við á gömlu réttunum, og kofa er 12 menn gátu sofið í, í Illugiljum."JKK [án titils]

Heimildir: Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1; JKK [án titils], 2; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur viðb., 1

EY-316b:012 *Illugil* heimild um rétt

"Sunnan við hana [Bröttugötu 010] er stórt og fallett nes, heitir Víðirnes. Næst eru 2 gil, heita Illugil.", segir í örnefnaskrá.

"Þetta vor [líklega vorið 1833] ráku á dalinn, ásamt Jósep, bændur frá Ytra-og Syðra-Gili, Vöglum, Klúkum og fleiri. Þeir byggðu fjárrétt/vörslugarð og dilk við á gömlu réttunum, og kofa er 12 menn gátu sofið í, í Illugiljum."JKK [án titils]

Heimildir: Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1; JKK [án titils], 2

EY-316b:013 heimild um sæluhús

Örnefnið Bleiksmýrarklif er hvorki skráð í örnefnaskrá Vestur-Bleiksmýrardals né Reykja svo staðsetning er óljós.

"Þetta vor [líklega vorið 1833] ráku á dalinn, ásamt Jósep, bændur frá Ytra-og Syðra-Gili, Vöglum, Klúkum og fleiri. Þeir byggðu fjárrétt/vörslugarð og dilk við á gömlu réttunum, og kofa er 12 menn gátu sofið í, í Illugiljum. Annan kofa gerðu þeir gengt Bleiksmýrarklifi, handa 4 mönnum." JKK [án titils]

Heimildir: JKK [án titils], 2

EY-316b:014 *Illugil* heimild um leið

"Sunnan við hana [Bröttugötu 010] er stórt og fallett nes, heitir Víðirnes. Næst eru 2 gil, heita Illugil.", segir í örnefnaskrá. "Illugil gátu verið hættuleg og erfið yfirferðar, einkum á vetrum. Þau eru snarbrött frá brún og niður í á. Yfir þau lá einstigi um hundrað metra ofan við Fnjóská. Þar er alltaf hætta, bæði af grjóthruni og snjóflóðum. Nú er búið að gera jeppaveg um þau. Það eru smálækir í báðum giljum.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur, 1; Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur viðb., 1

EY-316b:015 heimild um kolagröf

Kolagröf milli Lambánna.

"Um 1830 voru stórir bleikvíðirssprekarunnar á Bleiksmýrardal, einkum milli Lambánna og í Víðinesi. Árið 1832 fóru 3 Eyfirðingar að gjöra til kola milli Lambánna og bjuggu til kastgröf á þann hátt, að þeir grófu stóra gröf, rifu svo nokkurn viðarköst, báru í gröfina, kveiktu eld í honum og hömuðust svo við að rífa viðinn heila nótt og köstuðu jafnótt á eldinn. Sváfu þeir síðan í sólarhring, tóku svo upp kolin, en mikið af ösku varð eftir með þessari aðferð." JKK [án titils]

Heimildir: JKK [án titils], 1

EY-316b:016 *Kvíasel* heimild um rauðablástur

"Saales i Forgreningen Bleiksmýrardalur ved Vindhólanes og Kvíasel..." NN

Ummerki um rauðablástur skv. athugunum Nielsar Nielsen, sem voru birtar árið 1926.

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island.", Aarbøger 1926, 144

EY-316b:017 *Vindhólanes* heimild um rauðablástur

"Saales i Forgreningen Bleiksmýrardalur ved Vindhólanes og Kvíasel..." NN

Ummerki um rauðablástur skv. athugunum Nielsar Nielsen, sem voru birtar árið 1926.

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island.", Aarbøger 1926, 144

SP-019b **Mógil**

1712: Mógil er býli sem fór í eyði um 1660, en á því var aðeins búið í eitt ár. Var í eigu Garðsvíkur á Svalbarðsströnd. JÁM XI, 104

"Mógilsárnar eru tvær og koma báðar um gróna smádali vestan af fjalli. Landið á milli þeirra var eign Garðsvíkur á Svalbarðsströnd." LÞ I, 127

SP-019b:001 *Mógil* bæjarstæði býli

"Þar næst [við Saurbrúarkot SP-124:006] er Mógil, og þar eru ævagamlar rústir.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

"Mogyl heitir býlisgreið hjér næst í landsparti þeim, sem Garðsvík á Svalbarðsströnd á á Flateyjarðalsheiði. Það var byggt um eitt ár fyrir 50 árum, en hvorki áður né síðan... Engin þessi býli [þ.e. Ófeigstaði SP-113:002, Saurbrúarkot, SP-024b og Mógil] má aftur byggja fyrir vetrarriki" JÁM XI. Á milli Mógilja var búið í kringum 1600 og sjást ennþá óljósar tættur við ytra-gilið." VE "Þá er og býlið Mógil, sem byggt var skamma hríð um 1662.", segir í örnefnaskrá Heiðarhúsa.

Heimildir: JÁM XI, 104; Ö-Flateyjarðalsheiði, 1; VE: "Útbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 207; Ö-Heiðarhús, 1

SP-024b **Milli Höfðagilja**

"Milli Höfðagilja" nefnist landsvæði að vestan, sunnan Almennings, og var eign Laufáss. Höfðagil hið syðra liggur að Skarðsdal, og fellur vatn þess norður og er fyrsti meginstofn Dalsár." LÞ I, 129. "Ítök kirkjunnar eru ennþá þau sömu sem máldagar biskupanna Auðunar, Ólafs, Péturs og Sigurðar registur henni tileinka, nefnilega:....2. Reitur á Flateyjarðalsheiði millum Höfðagilja, er héðan brúkast á millum fyrir afrétt og til fjallgrasatekju." SSP, 32

"Engi er þarna mikið." LÞ I, 129. "Engi þar eru í Höfðagilsnesjum, uppi á Börmum og suðurengi suður við Syðra Höfðagil, nær þetta engi upp í fjall hér og þar...var þetta notað um eina tíða af Laufaspresti bæði til slægna og upprekstrar og grasatekju."PGJ: Flateyjarðalsheiði, 16.

SP-024b:001 heimild

"Sr. Björn [Halldórsson í Laufaási] leyfði Hrólfi Matthíassyni, föður Sigurðar á Jökulsá, að byggja bæ milli Höfðagilja. Hann var búinn að stinga klömbrur til veggja, en ekki varð af byggingu. Enn sér fyrir stungunni."LÞ I

Heimildir: LÞ I, 129

SP-024b:002 Akstursgjá heimild um leið

"Stórhvammur, þar var heyi ekið niður, öðru nafni Akstursgjá."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 140

SP-024b:003 Heystæðisholt örnefni heystæði

Nánari staðsetningu vantar.

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 140

SP-068 Háls

1712: Jarðardýrleiki óviss en 1847 er hann 20 hdr. Kirkjustaður og prestsetur frá því á þjóðveldistímanum: "Prestar voru áður mjög þaulsætnir á Hálsi og fluttu þaðan fáir."LÞ I, 161. Þingstaður á Leiðarnesi á Þjóðveldisöld og á Hálsi var þingstaður hreppsins fram á 20. öld. 1712 voru eyðihjáleigur: Maríugerði, Akur, Blómsturvellir og Leiðarnes. JÁM XI, 91. Nýbýli: Háls II, óskiptur hluti prestsetursjaðarinnar byggt 1961. BBSÞ, 119.

1918: Tún 8,1 ha. þar af sléttað 1/3. "Túninu spillir aur og grjót, sem hleypur á það með smáskriðum úr brattlendi á vorin, sem þó verður afræktað. Engið er bæði slitrótt og smáfengið og viði vaxið, og spillist þar með af skriðum úr fjallinu. Úthagar eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir snjóflóðum."JÁM XI, 91. "Háls hefur jafnan þótt ágæt sauðjörð, en engi er ekki nærtækt og túnið hólótt og harðbalalegt...[Um eyðingu Hálsskógar og áhrif þess á landið:] Víst er um það, að Hálsskógur eyðist mest á síðari hluta 18. aldar; þó segir [J]JÁM, að hann sé farinn mjög að feyskjast 1712. En af öðrum heimildum má ráða, að skógar skemmdust mjög í öskufalli 1755 og aftur 1783. Sr. Jón [Þorgrímsson prestur í Hálsi 1739-1798 eða 59 ár] viðurkennir að hafa látið flytja brott stórviði, sem fallnir voru og fallandi. Á mörgum sögnum sést, að hinir smærri bæir voru á þeim árum nær einvörðu byggðir úr íslensku birki, bæði sperrur og raftar, en um þiljur var þá lítið að ræða. Skógurinn hefur einnig bjargað fénaði, eigi aðeins til beitar, heldur var lim og börkur notað til gjafar fénaði. Á dögum sr. Jóns var hvað eftir annað fénaðarfellir og síðan mannfali af hungri, en hungraður ölmusuhópur fór í stórhópum um hérað. Dómur sögunnar hlýtur að verða sá, að náttúruöflin áttu frumsök á eyðingu skógarins, en sr. Jón varði hinum fallandi skógi til bjargar sóknarbörnum sínum. Þegar skóguinn var fallinn eftir 1800, voru örlög jarðvegarins auðsæ. Þarna var þurrleik og jarðvegurinn blés fyrir vestanvindum, sem náði undirtökunum við Fnjóská og í stað hins víðlenda skógar komu hinar ömurlegu melauðnir, sem nú blasa við auga af þjóðveginum." LÞ I, 161. "Háls er landmikil jörð, á land vestur að Fnjóská, og er hluti þess innan girðinga Skógræktar ríkisins. Víðáttumikið ræktunarland á jörðin í Ljósavatnsskarði, sem markast af Þingmannalæk að norðan og austan og nær að Beinagili við Birningsstaði."BBSÞ, 118.

SP-068:001 Háls bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur hátt og fagurlega norðan undir Hálshnjúk, er rís yfir bænum."LÞ I. "Bærinn stendur á mörkum Fnjóskadals og Ljósavatnsskarðs undir Hálshnjúk á svonefndum Þinghól."BBSÞ

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 160; BBSÞ, 118

SP-068:002 Hálskirkja heimild um kirkju

"Kirkjan stendur á gamla bæjarhlaðinu á Hálsi, nokkru nær fjallinu en núverandi prestbústaður...Niður frá kirkjunni er Kirkjuhóll eða Kirkjubrekka, sem frekar var sagt.", segir í örnefnaskrá og BBSÞ

HÁLS Í FNJÓSKADAL (SÞ) Pétri

1312: kirkia hins heilaga pieturs postula a halse j fnioskadal. hun a alltt heimaland. Birningstadi. kambstadi. Sandhauga. lambsellid w m allan fnioskadal oc aull torfa millum þuerar oc fnioskar þingmannalækjar og markdælar er liggur fyrir sunnan langhöl vit voluvordu. og rietsynis ofan alltt j þann gard er ligur ofan at fnioskaa gagnvart sidra skoga landamerki. Reka a fliotz sandi. siettungur bædi hualreka og vidreka fra fliotzose. nær til midz sandz. siettungur vidur liörvetninga. so oc j nattfaravikum millum huanndala og suíñar. oc skal allur sa siettungur fyrst takaz. teigur filger j kinn nordur. ut fra finstodum oc þyfeteigur innan garda. afriett aa

heidi ut. haalzmannanna tungur. Máld DI VI, 8 [Lbs. frumrit úr safni Jóns Péturssonar háyfirdómara, afskr. frá 25.7.1506: Það medkienumst við gottskalk ionsson ion gottskalkson og olafur tumasson prestar at vit hofum sied oc yfer lesid a holum j hialltadal fornan maldaga halz kirkiu j fnioskadal er skrifadur hefur verit Mcccxi arum epter gudz burd so latande ord eöter ord sem ier epter stendur skrifat: - Utaná bréfinu er vottað að það hafi verið lesið upp á þingum á Hálsi 3.5.1740 og 24.5.1743. Jb telur að þetta sé falsbréf af því að klausan sem þessi máld hefur umfram 1318 og aðra máld Hálskirkju sé þess eðlis að henni hefði ekki verið hleypt úr - það þarf ekki að vera og er hugsanlegt að þetta sé upprunalegi heimamáldaginn sem notaður var við gerð Auðunarmáld]

1318: XXI. Häls kyrcia.

Ad Halse j fnioskadal er peturs kyrckia. kyrckionne skal fylgia Bunadur allur sa er hun hefur. það er skrijn med helgum domum. krossar. iij. yfer häältare. v. alltarisklädi enn. tuennur Bunadur vtar a huoru alltare. sylfurkaleykur oc annar kaleykur. v. messuklädi. ij. sloppar. kantara kapur. ij. messingar stykur. ij. jarnstykur. ij. litlar. j. mykil jarnstyka. Elldbere. Glodarkier. Broddur. Lijka kräkur. j. kista. borur oc vont klädi medur. mesingarkietill. ij. lijknesci. iiij. kluckur. ij. lectarar.

J Bokum. Messu Bok. Aspiciens Bok. ij. j. spiolldum Enskar. adrar. ij. litlar. iiij. lesbækur. Enskur Gradall. og annar per usum. sequentiu Bok. Ordo per Anni circulum. ij. alltarissteinar. kross hinn fimte. er gafst til oc lijtil mariuskript.

Stadurinn a heima land allt. Birningzstadi. kamstadi. sandhauga land er ysleyfur prestur gaf. lambeldi vm fnioskadal. oc oll torua milli þuerär oc nioskär. þingmanna lækiar oc marckdælar. stad fylgir Reki a fliotz sandi. siettungur bædi hualreka oc vidreka. frá fliotzosi oc nær til midz sandz. siettungur vid Liosvetninga j nattfaravijk. millum huannadala är oc suijnär. Teygur fylgir j kinn nordur vt fra finnz stodum. oc þyfiteygur jnnan garda. afriett ä heydi vt. halsmanna Tungur.

Þetta a stadurinn j kuikfie. xij. kyr. lxxx asaudar medur geytum. hross. v. x. veturgamla saude. halft þridia hundrad j giellidum nautum. kista verdlaus. x. aura kierallid. ij. bord. jarnfestur.

Þar skulu vera. ij. prestar oc diakn. þangad liggia. ij. halfkyrckur og. viij. Bænhus

Sä er ä stad byr skal äbyrgiast stad. og aull stadarfie. hallda husum og gordum. hafa til .x. vætta j skogi. oc so Tymbur sem þarf til huss edur ad buhlutum ad giora. Eigi skal han selia vr skogi. nema til stadarbota sie lagt. edur annad fie sie ella lagt j stadinn. Hann skal hafa tyunder allar oc legkaup aull. enn allt það sem meyra er giefid med lijku. enn so. enn annars kostar giefid. þä ä stadur það. þess kostar. ad sa skal akueda og lysa fyrer presti edur näbuum er til giefur. til huors ed vill það fie fara lata. Riett er þui fie ad veria til Boka edur messukläda. edur annarar kyrkiu prydi.

Kyrckia ä. iij. merkur vax og Reykelsi. nyu hundrud j virdingarfie fiortan aurar j voru. cc. h[undrud] j flytianda Eyre. fimm hundrud j aullum aurum gripa. þriu hundrud fyrer klucku malm.

Jn summa allt lausa godz ä hälse. xxc. kuikfie ad auk.

Máld DI II 439 440

1394: lxviii. Haalz kyrckia j Fnioskadal.

Kyrckia Petri postula ä Hälsi j fnioskadal. Hun a allt heimaland. Byrningsstadi. Kambsstadi. sandhauga. lambeldi vm allann fnioskadal. og aull Torva millum þuerär og fnioskär þingmannalækiar og markdælar. reka ä fliotzsandi. siettungur bædi hualreka og vidreka. fra fliotzosi nær til midz sands siettungur vidur Liosvethninga j Nättfaravijk. millum Huannadala og suijnär. Teygur fylgir j kinn nordr vt fra finnstodum. og þyfuiteygur jnnann garda. afriett ä heydi vt. Hälsmanna Tungur.

þetta jnnann kyrkiu. J fyrstu. skrijn med helgum domum. krossar. iiij. alltarisklädi. v. kaleykar. ij. lest patijna medur audrum. messuklädi. v. ad aullu. vtann hofudlijn eitt brestur j. dvkur vijgdur ad auk. sloppar. ij. vunder. kantara kapa raud vond. corporalia. vj. fern af þeim tuijfolld. Bior framann vm kor. Tiolld vm alla kyrkiu. sotdript vnder krossi. Blämerckter dvkar. ij. vunder. alltaris Blæia ovijgd. hokull laus. dvkur yfer petro. alltarissteynar. tueyr kassader og einn okassadur. mercki eitt. fontur med Bvnadi. sacrarium. munnlaug. handklädi. ij. med annad vondt. stockar. ij. til Tolgz og vax. halfur annar klucku hringur med kopar og einn med jarn. handbialla lijtil. kluckur. ij. þridia brotin. småkluckur. ij. j kor. mariu lijknesci. peturs lijknesci. olafz lijknesci og lijtid mariu lijknesci. lijknesci. ij. vnder krossi. paxspiolld. ij. Brykur. ij. Blod. iij. pentud. messingarstykur. ij. Jarnstykur. iiij. fiorda stor. kiertapijpa j staf og klofui. lijkakräkur. og saluns staur vondur. messufata kista vond og olæst. lecktari. lijtil forme. stolar. ij. med skinum. messingarkietill vondur.

þetta j Bokum. aspiciens Bækur. ij. j spiolldum enskar. og de sanctis Bok a sumarid vond. sequentiubok. Grallari og annar per usum. Lesbækur. iij. miog ad aullu fyrer vtann vortijma. Ordo per Annum. martyrologium. psalltari. peturs saga j lierepti. kuer. kyrkiudags saungur. nyia hallds kuer. aspiciens Bok de tempore & de sanctis til paska. Hymnarius vondur. missale de sanctis per Annum. Lägasaungua kuer. Commune stortt oc ecj epter ordu. Aspiciens Bokar skrä vond vt jol. messuBokar kuer. iij. vond de sanctis.

þetta j kuikfie kyr. xv. asaudar kugilldi. xv. veturgamallt fie. xxx. þriu naut veturgomul. virdingarfie. xx. hundrud og. j. hundrad. Eitt Bord ovirdt. þar eigu ad vera. ij. prestar og diakn.

þangad ligia. ij. halfkyrckur og. viij. Bænhvs.

Sä er ä stad byr skal abyrgiast hann og allt hans gods. hallda hvsu oc gordum. hafa til. x. vætta j skogi. og suo timbur sem þarf thil hvsa edur ad Bvhlutum ad giora. Eigi skal hann selia vr skogum nema til stadarbota sie

lagt, edur annat fie sie ella lagt j stadinn. hann skal hafa tijundir allar og legkaup aull. Enn allt það sem meira er giefid með líkjum en suo. enn annars kostar gefid. þá á stadur það þess kostar. að sá skal á kueda og lysa fyrir presti og náðvum er til giefur til huors að vill það fie fara láta. Riett er þui fie að veria til Boka og messuklada og annarar kyrckiuþrydi.

Glodarkier vond og Elldbera á kyrckian og. iij. kapla.

Kyrckiuþagur að Vincula Petri. Tijund kyrckiuþluti á þui ari halfur fiortandi Eyrer. Máld DI III 572 573 [1429]: ij prestar ok diakn; DI IV 380

29.8.1431: kirka ... dedicata tueim nottum efter olafsmesso.

[Jón biskup Vilhjálmsson nefndi menn til að meta staðinn og kirkjuna]

mato þeir bot a kirkjuuna halft annat hundrat voruvirt en spioll vm fim ar iij merkr a hueru arenu ær þat suma sex hundrot j fridvirdu goze; Máld DI IV 468 469

23.4.1454: Jörðin Skógar ... liggr i halsþingum i hnioskadal; DI V 119

1461: Máld DI V 298 299

[1461]: 2 prestar og 1 djákni DI V 359

27.11.1477: Jörðin Skógar í Fnjóskadal er í Hálskirkjusókn. DI VI, 120

27.10.1483: Jörðin Hallgíslsstaðir í Fnjóskadal er í Hálskirkjusókn. DI VI, 502

14.9.1489: Jörðin Vagfir í Fnjóskadal er í Hálsþingum. DI VI, 682

[1590]: Þjssks. Bps. B, III, 2, s. 5

16.11.1907: Brettingsstaðasókn lögð til Hálsprestakalls; (PP, 295) [lög]

Heimildir: DI; BBSÞ, 154; Túnakort 1918; Ö-Háls, 11

SP-068:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:008 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-068:009 *Kumblaflöt* heimild

"Á landamerkjum Háls og Vagla er Merkjaþróf, og liggur hún frá fjallinu niður norðan við Dæluhús (í Vaglalandi) og niður sunnan við Kumblaflöt og beint í Fnjóská, sem rennur með Hálslandi að vestan. Kumblaflöt er neðan til í skóginum, og minnir Gísli [Ásmundssyni, heimildarmanni, fæddum á Hálsi 1906], að einhver ummerki væru þar eftir einhvers konar byggð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 2

SP-068:010 *Brandsgil* heimild um leið

"Fjallið ofan við Háls heitir Hálshnjúk...Vestan í Hálshnjúk heitir Brandshlíð. Hún er grasi gróin upp undir brúnir, og er þar algengasta leiðin upp á hnjúkinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 1- 2

SP-068:011 *Lindarlaut* lind vatnsból

"Norðan í Neðrihnjúk [sem er í Hálshnjúk] er bunga, sem heitir Röðull...Vestan undir Röðlinum er Neðri-Brandsdalur...Neðar er Lindarlaut, þar sem tekið var neyzluvatn til heimilisins. Þar var uppspretta, sem aldrei þornaði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 2

SP-068:012 *Sauðhúsgróf* örnefni fjárhús

"Uppsprettuvatnið úr Lindarlaut [011] rennur niður í Sauðhúsgróf, sem hét Halagróf í tíð Gísla, en hann kannast við hitt sem gamalt nafn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 3

SP-068:013 *Krossvarða* varða

"Litlu sunnar með götunum til Vagla, Vaglagötum [SP-631:002], er Krossvarða, sem líka var kölluð Brandsvarða. Ekki veit Gísli skýringu á nöfnum vörðunnar. Hún var efnismikil og vel hlaðinn, og hlýtur að vera eitthvað eftir af henni enn. Varðan stendur á hrygg og ber hátt.", segir í örnefnaskrá. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 3

SP-068:014 *Brúnkolla* varða samgöngubót

Skammt þar sunnar með götunum [SP-631:002] er grjóthóll með vörðurústum sem heitir Brúnkolla. Ekki kann Gísli [heimildarmaður] neina sögn um nafnið...Þetta er allt ofan við skóginn og enginn vegur þar nú.", segir í örnefnaskrá.

"Varða þarna hefur verið vegvísir, því að þarna lágu göturnar milli Háls og Vagla, og var þetta beinasta leiðin milli bæjanna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 3

SP-068:015 *Skógarbreiða* heimild um vað

"Næsta gil norðan við Stóruháls niður undir Fnjóská er Skógarklauf. Það er gil eða skarð í hæðirnar austan árinna, og hefur legið þar í gegn gata [SP-631:003], sem farin var að Skógum handan ár. Þarna undan er vað á ánni, sem heitir Skógarbreiða [sjá einnig Ferjuvað í Skógalandi, SP-078:015].", segir í örnefnaskrá.

"Áin breiðir úr sér og er greiðfærari, og þarna var ferjustaður. Brú á Fnjóská kom 1908, og var ferjan því lögð niður fyrir minni Gísla.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 4

SP-068:016 *Stekkjarnes* heimild um stekk

"Þarna norður með ánni [norður af vaðinu 015] er Stekkjarnes, þar sem voru rústir af stekk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 4

SP-068:017 *Nesklif* heimild um leið

"Á móti [bænum] Nesi heitir Nesklif. Það er bratt, ógróið klif, óþægilegt yfirferðar, rétt við ána..Nesklifið er milli Stekkjarness [016] og Leiðarness [018] í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 4-5

SP-068:018 *Leiðarnes* heimild um þingstað

"Utar [en Nesklifið 017] með ánni heitir Leiðarnes.", segir í örnefnaskrá. "Leiðarnes ern niður við Fnjóská gagnvart Nesi, þar sem raflína til Akureyrar liggur yfir ána."LÞ I

Friðlýsing: "Háls. Allar fornar leifar á Leiðarness-Þingstað, en hann er vestur við Fnjóská, þar er hún gjörir bug vestur á við og myndar á þann hátt nes."ÁÓG. "Leiðarnes heitir örnefni við Fnjóská hjer i landinu, þar eru margar tóftarústir en öngvar girðingar, og geta menn þess til, að þetta sje heldur forn þingstaður en eyðiból, og hafi þeir bygt þar búðir sínar, sem þingið sóktu. Ekki má hjer bygd setja, því rústirnar er stórskógi vaxnar." JÁM XI. "Staður þessa eldra þings er Leiðarnes vestnorðvestan við Háls á austurbakka Fnjóskár. Bendir nafnið til, að þing (þ.e. leiðarþing) hafi verið haldið þar. Sem þingstaður segir það til sín einnig með búðatóftum sínum. Nesið er tiltölulega breitt og flatt, myndast við beygju í ánni, liggur um það bil mitt á milli tveggja bæja sem eru vestan ár, en það er Nes og Ljótsstaðir, en dálítið þar fyrir sunnan sem Þingmannalækur rennur í Fnjóská. Austan að því eru háir og brattir melhólar. Sjálft er það grasi gróið, en hjalli er þar sem skiptir því eins og í tvennt. Búðatóftir eru þar allmargar, einkanlega á tveimur röðum - frá norðri til suðurs - ; hin efsta er eftir brún hjallans, hin á flötinni fyrir neðan. Auk þess finnast þess minjar, að þriðja og yzta röðin hefur verið meðfram nesbrekkunni út til árinna, og fleiri búðatóftir má sjá dreifðar á milli aðalraðanna. Þarna má örugglega sjá 20 búðatóftir og auk þess 10 óleggri. Flestar hafa búðirnar verið tvöfaldar eða sambyggðar og aðrar hafa haft a.m.k. eina viðbyggingu við annan langvegg. Um dyr verður ekkert ákveðið sagt. Þar sem sést móta fyrir þeim, virðast þær oftast hafa vitað út að sléttunni fyrir neðan hjallann. Á tveimur stöðum eru milli búðanna hústóftir frá síðari tímum, en fremur er auðvelt að þekkja þær frá búðatóftunum. Húsin virðast hafa verið sett á gamlar búðatóftir og eyðilagt þó nokkrar þeirra. Syðsta tóftin í neðri röð er þannig í laginu að erfitt er að fullyrða hvort þar hefur verið hringlaga tóft (dómhringur?) eða venjuleg búðatóft, sem hefur smám saman fengið hringmyndað form. Milli tóftanna eru gamlar kolagrafir [059]; nú er skógurinn horfinn...Það virðist varla oft djarft að telja, að þarna sé Ljósavetningaleið, sem er víða nefnd í sögum, og er enginn annar staður sem þar verður bent á. Ljósavatn, þar sem ættfaðir höfðingjaættarinnar Ljósavetninga bjó, er austarlega í Ljósavatnsskarði: þaðan

breiddist ættin m.a. til ýmissa bæja í Fnjóskadal. Helzti staður, þar sem rætt er um Ljósvetningaleið, er Ljósvetninga saga, því að greinilegt er að það var hér, sem Guðmundur ríki og Þorgir Ljósvetningagoði ætluðu - á sama tíma og stað að helga Eyfirðinga, Reykdæla og Ljósvetningaleið - í sameiningu að koma á þrjár leiðir, þar sem þeir ætluðu að friðlýsa Sölmund, sekan mann. Þegar synir Þorgeirs drepa rétt fyrir leiðarmótið, mistekst áformið, og Guðmundur og Þorgeir lenda í lítt heiðarlegum bardaga við syni Þorgeirs. Það er áreiðanlega þessi bardagi sem átt er við í Njálu (394) þar sem talað er um að Þorkell hákur, þekktastur sona Þorgeirs, hafði hæðzt að Guðmundi vegna sigurs þess sem hann og bræður hans höfðu unnið yfir Guðmundi á Ljósvetningaleið. Sagt er frá svipuðum atburði í Reykdælu (215). Þar er það sekur maður frá Suðurlandi, sem biður eyfirzka höfðingjann Eyjólf Valgerðarson (föður Guðmundar) um leyfi til að setjast að í héraði þar nyrðra. Eyjólfur reynir að fá fram sýknu hans með því að lýsa henni á Hegranesleið, Vaðlaleið og Ljósvetningaleið, og ef eininn mælti á móti á neinni af þessum þremur leiðum, hafi hinn seki náð fram sýknu. Allt gengur vel á tveimur fyrstu leiðunum, en á Ljósvetningaleið er hinn seki drepinn og vegandinn flýr til skógar...Enn er Ljósvetningaleið nefnd í Reykdælu (181). Þar er sagt frá eyfirzka stórbóndanum, Steingrími frá Kroppi, hvernig óvinir hans úr Reykjadal, sem voru þar einnig staddir, smána hann, þegar hann í hestavígi á Ljósvetningaleið atti hesi móti hesti bónda úr Fnjóskadal. "KK. "Um Ljósvetningaleið er getið í Ljósvetningasögu, k.2. Reykdælu, k.20 og í Njálu k.19.; en hvergi er sagt hvar hún var haldin og ekki hefir gengið nein munnmælasögn um það. Það mun hafa verið fróðleiksmaðurinn Jónatan Þorláksson á Þórðarstöðum í Fnjóskadal, sem fyrstur manna vakti á því athygli, að eyðibýlið Leiðarnes mundi eigi hafa nafn sitt af því, að það lægi svo nærri leið vegfarenda, heldur af því, að þar mundi hafa verið haldið leiðarþing. Þótti honum auðsætt, að hinn mikli tóttafjöldi, sem þar er, gæti ekki stafað frá býlinu, heldur hlyti það að vera þingbúðatóttir. Á þetta benti hann ýmsum fræðimönnum, er hann átti tal við, og fjellust menn á það. - Leiðarnes er í Hálslandi vestur við Fnjóská; gjörir hún þar bug allmikinn til vesturs og myndast nesið við það. Er þar undirlendi hallalítið, en brekkur fyrir ofan. Dálítil brún (eða gamall árbakki?) gengur yfir þvert nesið ofantil, og eru á honum 11 búðatóttir í röð. Víðast er bil á milli þeirra; þó eru í 2 stöðum 2 og 2 samfastar á endum. Við þær aðrar sjást líka afhústóttir. Allar snúa þær frá norðri til suðurs, langs eftir bardinu, eru þær frá 5 til 10 fðm. langar og nál. 4 fðm. breiðar. Aðeins ein er jöfn á lengd og breidd um : 4 fðm. Svo sagði Jónatan mér, að áin hefði í sínu minni brotið norðanaf nesinu, og bæri þar horfnar fyrir víst tvær tóttir, er hefði verið norður af þessari röð. Ein tótt er fyrir ofan röðina, 6 fðm. löng og 4 fðm. breið. Þar litlu ofar sést rúst kotsins; er hún lítil, og getur vel verið bygð uppúr stórra búðartótt. Neðanundir brúninni norðantil eru 3 tóttir í röð, og norðvestur frá hinni nyrztu þeirra er ein tótt stök. Litlu vestar verður fyrir önnur brún, samhliða hinni, en lægri. Á henni eru 7 tóttir í röð, og er hin syðsta hérumbil hringmynduð, 5 fðm. í þvermál (útfyrir vegg) Annar hringur er milli næstnorðustu og norðustu tóttar í þessari röð; hann hefir verið miklu stærri, en sést nú ekk nema hálfur eða þarumbil, því á þeim stað stendur nýleg rétt eða stekkur, sem hylur hann öðru megin. Enn er tóttaröð fyrir neðan þetta barð; þar eru aðeins 5 tóttir, og eru þær flestar á meðal hinna minnstu. Tvær þeirra eru samfastar á endum. - Engin sjást verksummerki tóttar frá seinni tíð, nema kotstóttin og stekkjartóttin...Það sýnir að búðfjöldin sem hér hefir verið, að menn hafa fjölment til leiðarþinga, og þau hafa staðið yfir svo dögum skifti. Er líklegt, að fleira hafi farið þar fram en yfirlýsingar einar."BJ. "Staður þessi er hvergi nefndur í fonum ritum og er óvíst, hvenær hjer hafa verið háð leiðarþing...Maurer áleit, að þingstöðin í Leiðarnesi sje frá því síðar og að Ljósvetningaleið hafi verið háð í Þingey..."MÞ. Daniel Bruun skoðaði rústirnar og teiknaði þær upp árið 1907 og segir hafa fundið þar greinilegar búðatóttir á sléttu nesi og telur að ef til vill sé þarna komin Ljósvetningaleið. DB. "Þar mun hafa verið leiðarþing til forna. Einhverjar rústir voru þar eða mótaði fyrir. Þess má geta að Þingmannalækur rennur með Hálslandi að norðan og norðaustan.", segir í örnefnaskrá. "Þar voru háð leiðarþing til forna...Um nesið eru nú hrísmóar, en melar í kring."LÞ I. "Leiðarnes - þingstaður: Ég hefi skoðað alla bakka kringum Leiðarnesið, en hvergi fundið ummerki eftir vaðsferð, enda botn með afbrigðum leiðinlegur fyrir vað. Hins vegar liggja tvær leiðir yfir nesið austan frá, sem bersýnilega hafa verið töluvert notaðar, meira að segja hlaðinn traðarpartur ofan til og sunnan í Leiðarnesklaufinni."LEG. Ljósvetningasaga: "Þeir bræðr hittu Ófeig ok báðu hann fara til Leiðar ok kölluðusk réttu at fylgja...nm. Leiðar: þar sem vorþing skyldi heyja..." ÍF X

Heimildir: ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; LEG: Lúter E. Gunnlaugsson, Ferjust. og vöð á Fnjóská, 4; Ö-Háls, 5; JÁM XI, 92; LÞ I, 161; KK: Ísl. sögustaðir III, 106-108; BJ:"Rannsóknir á Norðurl." Árb. 1901,14-5; MÞ:"Þinghald í F..", 1, 2; ÍF X, 10; DB: Fortids., 100

SP-068:019 Ljósstaðavað heimild um vað

"Norðanvert við Leiðarnes [018] er Ljósstaðahöfði...Norðan undir Ljósstaðahöfða liggja götur [020] með ánni, og þar er Ljósstaðavað beint á móti Ljósstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 5; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 140

SP-068:020 heimild um leið

"Norðanvert við Leiðarnes [018] er Ljósstaðahöfði...Norðan undir Ljósstaðahöfða liggja götur með ánni, og þar er Ljósstaðavað [019] beint á móti Ljósstöðum.", segir í örnefnaskrá.

"Á þjóðveldisöld hefur þinghald farið fram á Leiðarnesi, vestan undir Höfðanum nyrst, og hefur þá væntanlega

verið tíðförluð þarna yfir vestan frá. Götur hafa einnig legið úr austurátt norðan undir Höfðunum og að vaðinu. Frá því má rekja troðnar slóðir upp Ljósstaðahéiði til Steinaskarðs, en einnig eru ótvíræð merki umferðar norðvestur um heimalönd Hrísgarðs og Víðivalla til Þórisstaðakarðs."JKK

Heimildir: Ö-Háls, 5; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 140

SP-068:021 *Reiðholt* heimild um leið

"[Ljósstaðavað] Þá tekur við Undirmór, sem er mósvæði...Um Undirmóinn liggur Reiðholtíð. Þar lá um gata, sem aðeins var farin innan landareignarinnar, en var ekki alfaraleið. Undir holtinu er Reiðholtstjörn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 5

SP-068:022 *Stekkjarvað* heimild um vað

"Næsta klauf þar fyrir austan er Hallgilsstaðaklauf; þar var leið að Hallgilsstöðum [SP-631:005]. Eins og götur liggja niður frá Hallgilsstaðaklauf, er vað á Þingmannalæk, sem heitir Stekkjarvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 6

SP-068:023 heimild um stekk

"Eins og götur liggja niður frá Hallgilsstaðaklauf, er vað á Þingmannalæk, sem heitir Stekkjarvað [022]. Stekkjartóftir voru við það, norðan við lækinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 6

SP-068:024 *Mariúgerði* bæjarstæði býli

"Þingmannalækur rennur í ótal krókum. Sunnar en Steinboginn eru tvö nes við lækinn hlið við hlið. Annað er mjög breitt, hitt mjótt, og er það breiða líklega vestar. Nesin heita Breiðanes og Mjóanes. Heldur austar en Mjóanes og veint ofan undan bænum er harðvellisleiti niður undir læknum, sem heitir Mariúgerði.", segir í örnefnaskrá.

"Mariugerde heitir örnefni og lítil girðing fyrir neðan staðartúnið. Aldri atla menn þar hafi byggð verið, en um fáein ár hefur einn fátækur maður verið hjer við húsnæði en flakkað á sumur."JÁM XI. "Þar sást fyrir ræktun, og menn veltu fyrir sér, hvort einhver María hefði verið þar. Háls er gamall kirkjustaður, og þar voru hjáleigur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 6; JÁM XI, 92

SP-068:025 *Eyrarflötur* örnefni akur

"[Utarlega] efst í fjallinu, er...Flautagil...Flautagilsskriða er niður úr gilinu. Niður af Flautagilsskriðu er Eyrarflötur. Þar er slétt harðvelli, heldur ofan við núverandi veg.", segir í örnefnaskrá.

"Eyrarflötur er uppbyggður úr framburði úr gilinu, er nokkuð stórt rennsli úr því. Þarna var besta engjasvæðið á Hálsi, 100 hesta engi eða meira. Í gömlu skránni segir, að Eyrarflötur hafi verið nefndur Akureyri til forna, en Gísli [heimildarmaður] kannast ekki við það.", segir í örnefnaskrá. "Suðaustan við Háls í Ljósavatnsskarði er örnefni, Akur [027]...skammt frá Akri er lítil slétta sem ber heitið Eyrarflatir. Hugsanlega er þarna Akureyri Ljósveitninga sögu, a.m.k. er varla neitt annað nafn þar í sveit sem minnir á það."KK

Ljósveitningasaga: "Ok ríða þeir ofan eptir Fnjóskadal, en þeir Þorkell fóru á Akureyri, því at þeir höfðu tjöld samlit við skóga. Þeir finnask nú þar, sem á kveðit var...nm. 2 í Fnjóskadal að sjálfsögðu áður en Þorkell ríður yfir heiðina til gistingar, og þar segir hann mönnum sínum fyrir um árásina á þingið. Öll röðun málsgreina er hér ruglingsleg, en merking varla tvíræð. Rangt er (Kálund) að hugsa sér þingið háð í Fnjóskadal." ÍF X

Heimildir: Ö-Háls, 7; KK: Íslenskir sögustaðir III, 112; ÍF X, 133

SP-068:026 *Selklettur* örnefni sel

"Upp undan Hjöllunum eru Selklettur, dálitlir klettur frekar neðan til í fjallinu. Þeir eru nálægt því að vera upp af Beitarhúsunum [þ.e.a.s. Ökrum 027], frekar þó á austur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 8

SP-068:027 *Akrar* bæjarstæði býli/sel

"Upp undan Steinholtunum er nefnt Húsaleiti í skránni, en Gísli [heimildarmaður] man ekki eftir því nafni. Þarna er eyðibýlið Akrar, síðar Beitarhúsin, upp undir fjallinu.", segir í örnefnaskrá.

"Akur kallast sel staðarins í heimalandi fram í skarðinu. Það var bygt so sem hjáleiga hjer um fyrir 50 árum, og varaði bygðin 10 eður 12 ár [ca.1660-70]. Landskuld var enginn önnur en sú, að hjáleigumaðurinn sló kottúnið og slægjurnar þar í kríng, hafði sjálfur hálft heyið og staðarhaldarinn hálft. Ekki var því brjálað meðan bygðin varaði...Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæði er viði vaxið en heyskapur enginn."JÁM XI. "Sem fyrr segir segir, eru Selklettur [026] nálægt því að vera upp undir Beitarhúsunum. Hugsagt gæti, að talað hafi verið um

Akra sem sel, eftir að þeir hættu að vera jörð, og klettarnir dragi nafn þar af, en sel hefur ekki verið þarna. Akrar enduðu sem beitarhús fyrir sauði, enda þarna góð vetrarheit. Beitarhúsin voru höfð á seinni hluta 19. aldar, en hætt var að nota þau, er Gísli átti heima á Hálsi.", segir í örnefnaskrá. "Akur hét sel staðarins austur í skarðinu, þar sem beitarhús voru fram á þess öld. Þar var byggt um hríð á 17. öld. Þar er mjög búsvistlegt." Lb I "Suðaustan við Háls í Ljósavatnsskarði er örnefni, Akur, þar sem einhvern tíma hefur verið sett hjáleiga, og á öðrum tímum hefur þar verið sel frá prestsetrinu..." KK

Heimildir: Ö-Háls, 8; JÁM XI, 92; Lb I, 161; KK: Íslenskir sögustaðir III, 112

SB-068:028 *Rjómavað* heimild um vað

"Niður af Keldum er Svartholt. Það er lág fjalldrapahæð, sem verður dökk að vetrinum. Það er alveg við Þingmannalæk. Við norðurhorn holtsins er Rjómavaðið á læknum.", segir í örnefnaskrá.

"Rjómabú var í Nesi [SB-077] um skeið í byrjun aldarinnar, og var farið þarna yfir lækinn á leið til búsins með rjóma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 9

SB-068:029 *Svartholtsgötur* heimild um leið

Við norðurhornið á Eyrarfleti [025] er Lágholt...Út (þ.e. norður eða vestur) og niður frá Lágholti heita Rjóður. Það eru tveir grasgefnir grasbalar og víðir og fjalldrapi í kring. Þeir eru við Svartholtsgötur sem lágu að Svartholti og eitthvað lengra. Þær voru aðeins innan Hálslands, var farið um þær með heylestir o.þ.h.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 9

SB-068:030 *Selgróf* örnefni sel

"Vestur frá Steinholtinu er Selmýrin og í henni er Selmýrin og í henni Selgrófin.", segir í örnefnaskrá.

"Þetta er líklega í sambandi við Akra, og hefur vatnból Akra áreiðanlega verið í Selgrófinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 9

SB-068:031 *Selhöfði* örnefni sel

"Upp frá þar [ofan Selgrófarinnar 030] til fjallsins heita Rindar. Það eru smáhæðir, mest grýtt land, og voru ekki þar slægjur, fremur beitiland. Utar er Selhöfði, dálitill hryggur niður úr fjallinu. Þar byrjar Ljósavatnsskarð fyrir alvöru.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 9

SB-068:032 *Krossvarða* varða

Hjallar...liggja hér áfram og eru nú mikið skógi vaxnir...Vestarlega í Hjöllunum er Krossskriðugróf...og Krossskriða neðan við grófina...Krossvarða er á Breknabrúninni, aðeins austar en Krossskriða.", segir í örnefnaskrá.

"Nafnið gæti verið dregið af Krossgötum. Þarna lágu götur suður til Birningsstaða [033] og hins vegar vegur [034] yfir Þingmannalæk og yfir í hinn hluta Ljósavatnsskarðs. Göturnar skiptust þarna, og var hlaðin smávarða Krossvarða, til að merkja krossgöturnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10

SB-068:033 heimild um leið

Leið til Birningsstaða: "Hjallar...liggja hér áfram og eru nú mikið skógi vaxnir...Vestarlega í Hjöllunum er Krossskriðugróf...og Krossskriða neðan við grófina...Krossvarða [032] er á Breknabrúninni, aðeins austar en Krossskriða.", segir í örnefnaskrá.

"Nafnið gæti verið dregið af Krossgötum. Þarna lágu götur suður til Birningsstaða og hins vegar vegur [034] yfir Þingmannalæk og yfir í hinn hluta Ljósavatnsskarðs. Göturnar skiptust þarna, og var hlaðin smávarða Krossvarða, til að merkja krossgöturnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10

SB-068:034 heimild um leið

Götur yfir Þingmannalæk: "Hjallar...liggja hér áfram og eru nú mikið skógi vaxnir...Vestarlega í Hjöllunum er Krossskriðugróf...og Krossskriða neðan við grófina...Krossvarða [032] er á Breknabrúninni, aðeins austar en Krossskriða.", segir í örnefnaskrá.

"Nafnið gæti verið dregið af Krossgötum. Þarna lágu götur suður til Birningsstaða [033] og hins vegar vegur yfir Þingmannalæk og yfir í hinn hluta Ljósavatnsskarðs. Göturnar skiptust þarna, og var hlaðin smávarða Krossvarða, til að merkja krossgöturnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10

SP-068:035 *Krosskriðugötur* heimild um leið

"Langihryggur liggur niður á við heima undir túni, frá Hjöllunum og að Krossskriðugötum, sem lágu þarna um.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10

SP-068:036 *Þinghóll* örnefni þingstaður

"Beint niður af bænum er Þinghóll. Það er frekar aflangur, nokkuð hár melhóll. Syðst í honum er nú prestshús. Þar er afar veðrasamt, en fallegt útsýni.", segir í örnefnaskrá.

"Þó eru ekki á Hálsi minjar um tóftir eða önnur merki um gamlan þingstað. Ekki er hér heldur neina fræðslu að fá í gömlum heimildum. Að vísu er talað í Ljósvetninga sögu um einmánaðarsamkomu, sem sagan segir að upphaflega hafi verið haldin á Hálsi, en síðar verið flutt til Kaupangs, en þessar samkomur, voru einkennandi fyrir Norður-og Austurland, höfðu ekki sérkenni þinga. Varla er hugsanlegt að neitt þing þjóðveldisaldar hafi verið haldið heima á bæ sem hefur staðið allt frá gömlum tímum, en hefði svo verið, væri áreiðanlega einhverja vitneskju um það að fá í fornritum. Sennilegast er að nafnið Þinghóll stafi frá þinghaldi síðari tíma."KK.

"Ekkert þinghús hefur verið þarna og útilokað, að þing hafi verið haldið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10; KK: Íslenskir sögustaðir III, 107

SP-068:037 *Gömlukvíar* heimild um kvíar

"Í dokkinni vestan við Þinghól [036] hétu Gömlukvíar og Neðrikvíar [038].", segir í örnefnaskrá.

"Þar hafa verið kvíar, og var mikið af rústum, en kvíar voru ekki notkun, eftir að Gísli [heimildarmaður] man eftir. Hann man ekki eftir fráfærum, þær voru snemma lagðar niður í Fnjóskadal. Geitur voru víða hafðar, enda kúaeign lítil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10-11

SP-068:038 *Neðrikvíar* heimild um kvíar

"Í dokkinni vestan við Þinghól [036] hétu Gömlukvíar [037] og Neðrikvíar.", segir í örnefnaskrá.

"Þar hafa verið kvíar, og var mikið af rústum, en kvíar voru ekki notkun, eftir að Gísli [heimildarmaður] man eftir. Hann man ekki eftir fráfærum, þær voru snemma lagðar niður í Fnjóskadal. Geitur voru víða hafðar, enda kúaeign lítil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10-11

SP-068:039 *Kvíahóll* örnefni kvíar

"Í dokkinni vestan við Þinghól [036] hétu Gömlukvíar [037] og Neðrikvíar [038]... Kvíahóll er dálítill hæð vestur, kvíunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 10-11

SP-068:040 *Kvíaból* örnefni kvíar

"Túnið upp af bænum heitir Kvíaból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 11

SP-068:041 *Kirkjuvöllur* heimild um leið

"Neðar [en kirkjan og Kirkjubrekkan 002] er Kirkjuvöllur, sem var sléttasti hluti túnsins, en það var víða þýft og mikið af götutroðningum um það.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 11

SP-068:042 *Ísleifhús* heimild

"Á hólhnútu þar austanvert [við Kirkjuvöll 041] hafði verið Ísleifshús og Ísleifshóll þar í túnjaðrinum. Þetta munu gömul nöfn og ekkert er vitað um tilefni þeirra og ekkert hús sást þar. Þetta var hérumbil miðsvæðis í túni frá austri til vesturs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 11

SP-068:043 *Tunguhús* heimild um fjárhús

"Tunguhúshóll er smáhæð þar fyrir austan og á honum Tunguhús, áður nefnt Ærhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 11

SP-068:044 *Bæjarlækur* heimild

"Bæjarlækur var leiddur heim. Fyrst rann allt vatn í Halagróf [012], en sr. Þorsteinn Pálsson, sem var prestur á Hálsi seint á 19. öld og mikill framkvæmdamaður, leiddi vatn úr henni heim í bæ, og það fékk síðan nýjan farveg áfram niður. Bæjarlækurinn nálgast hinn fyrir neðan bæinn, fer niður í Leyning, og lækirnir mynda Tungu á milli sín.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 11-12

SP-068:045 *Sauðhúsin* heimild um fjárhús

"Austan við [Hala]grófina [012], er Halavöllur sem áður hét Sauðhúsvöllur. Þarna var sepi út úr aðaltúninu, kallaður Hali. Þar var gerður túnauki í tíð sr. Þorsteins Pálssonar og kallaður Halavöllur. Á honum voru Halahús, áður Sauðhúsin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:046 *Lækjarhús* heimild um fjárhús

"Efst í túninu vestan við Halagróf var Lækjarhús, sem var fjárhús...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:047 *Hólhús* heimild um hesthús

"Efst í túninu vestan við Halagróf var Lækjarhús, sem var fjárhús, og Hólhús, hesthús og fjárhús, var skammt frá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:048 heimild um fjós

Spildan frá Hólhúsi [047] heim að bæ var kölluð Fjósbúfur. Þúfurnar eru fyrir löngu horfnar, þær voru með því fyrsta, sem var sléttað, enda stórar. Fjós var þar áður, en í tíð Gísla [heimildarmanns] var það sambyggt við bæinn; sr. Þorsteinn Pálsson byggði það. Vestast í þessu stykki er Fjóshóllinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:049 *Smiðjuhóll* örnefni smiðja

"Norður af Fjóshólum [sem er vestast í Fjósbúfunum 048], handan lækjarins, er Smiðjuhóllinn. Það mun vera gamalt nafn; þar var ekki smiðja í tíð Gísla [heimildarmanns].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:050 *Prinslaut* heimild um tjaldstæði

"Örskammt vestan við bæinn, við götuna, er Prinslautin, lítil laut. Haft er fyrir satt, að danskur prins hafi tjaldað þar á ferðalagi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 12

SP-068:051 *Þingmannalækur* heimild um mógrafir

"Um skeið var tekinn svörður niður við Þingmannalæk.", segir í örnefnaskrá. "Torfrista og stúnga lök." JÁM XI

Heimildir: Ö-Háls, 13; JÁM XI, 91

SP-068:052 *Milli brekkna* heimild um rist

"Þarna [hjá Maríugerði 024] er lægð meðfram Þingmannalæk, og óákveðið svæði er kallað Milli brekkna... Torf var svolítið rist á þök, þar sem nefnt var Milli brekkna. Reynt var að taka sem minnst og helst á votlendi.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga lök." JÁM XI

Heimildir: Ö-Háls, 6, 13; JÁM XI, 91

SP-068:053 *Blómsturvellir* bæjarstæði býli

"Blomstader eður Blomsturvellir kallast fornt eyðiból hjer í landinu fram í skóginum, og eru þar byggíngamerki, bæði girðinga og tóftarrústa, þó túnstæðið sje í minna lagi. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er viði vaxið en heyskapur enginn." JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 92

SP-068:054 *Hálsmannatungur* heimild um brú

"Hálsmanntungur. Svo nefnist landið milli Jökulsánna, sem báðar koma úr háfjallaskálum með jökulfönnum, nálægt 1000 m yfir sjó. Ár þessar falla bratt og vaxa geysilega og voru hinar verstu torfærur, einkum hin ytri, unz hún var brúuð árið 1900 eftir margra ára baráttu Páls í Garði." LP I

"Í riti Páls um Flateyjarðalsheiði eru miklar sagnir um hrakninga manna og fénaðar við ána og baráttu fyrir brúarmálinu." Lþ I

Heimildir: Lþ I, 130

SP-068:055 *Leiðarnesklif* heimild um samgöngubót

"Ég hefi skoðað alla bakka kringum Leiðarnesið, en hvergi fundið ummerki eftir vaðsferð, enda botn með afbrigðum leiðinlegur fyrir vað. Hins vegar liggja tvær leiðir yfir nesið austan frá, sem bersýnilega hafa verið töluvert notaðar, meira að segja hlaðinn traðarpartur ofan til og sunnan í Leiðarnesklaufinni." LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4

SP-068:056 *Prestsvarða* varða

"Á milli Háls í Fnjóskadal og Vagla [SP-098], sem er næsti bær innan við, er varða, sem heitir Prestsvarða.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

"Munnmæli segja, að prestur frá Hálsi hafi orðið úti og fundið hjá vörðu þessari; hafði hann verið á heimleið frá embættisgerðum sínum. Þetta skeði, þegar kaþólska trúin var almenn á Íslandi. Eftir þennan atburð var það siðvenja hjá Fnjóskdælingum, að prestar voru þar aldrei einir á ferð bæja á milli.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

Heimildir: Ö-Fnjóskadalur, 1

SP-068:057 heimild um landamerki

"1312: kirkia hins heilaga pieturs postula a halse j fnioskadal. hun a... aull torfa millum þuerar oc fnioskar þingmannalækjar og markdælar er liggur fyrir sunnan langhöl vit voluvordu [059]. og riettsynis ofan alltt j þann gard er ligur ofan at fnioskaa gagnvart sidra skoga landamerki." Máld DI VI.

DI VI n.m: "1) [Þetta er sá kafla máldagans, sem hér virðist vera falsaðr, og til þess að koma þessum kafla inn hefur leikrinn verið gerðr, því að þetta stendr í eingum máldagabókum biskupsstólsins á Hólum (sjá Dipl. Isl. II, 439; III, 572; V, 298). Ef svona áriðandi ákvæði hefðu verið komin inn í máldagann á dögum Jörundar biskups, er óhugsandi að hinir síðari biskupar hefðu felt það niðr, svo að þetta hlýtur að ver fals, og ártal svo sett af handahófi."

Heimildir: DI VI, 7-8

SP-068:058 *Völuvarða* heimild um landamerki

"1312: kirkia hins heilaga pieturs postula a halse j fnioskadal. hun a... aull torfa millum þuerar oc fnioskar þingmannalækjar og markdælar er liggur fyrir sunnan langhöl vit voluvordu. og riettsynis ofan alltt j þann gard [057] er ligur ofan at fnioskaa gagnvart sidra skoga landamerki." Máld DI VI.

"1) [Þetta er sá kafla máldagans, sem hér virðist vera falsaðr, og til þess að koma þessum kafla inn hefur leikrinn verið gerðr, því að þetta stendr í eingum máldagabókum biskupsstólsins á Hólum (sjá Dipl. Isl. II, 439; III, 572; V, 298). Ef svona áriðandi ákvæði hefðu verið komin inn í máldagann á dögum Jörundar biskups, er óhugsandi að hinir síðari biskupar hefðu felt það niðr, svo að þetta hlýtur að vera fals, og ártal svo sett af handahófi." DI VI n.m.

Heimildir: DI VI, 7-8

SP-068:059 *Leiðarnes* heimild um kolagröf

"Utar [en Nesklifið 017] með ánni heitir Leiðarnes [018].", segir í örnefnaskrá. "Leiðarnes ern niður við Fnjóská gagnvart Nesi, þar sem raflína til Akureyrar liggur yfir ána." Lþ I

"Milli tóftanna eru gamlar kolagrafir; nú er skógurinn horfinn...Það virðist varla oft djarft að telja, að þarna sé Ljósveitningaleið [018], sem er víða nefnd í sögum, og er enginn annar staður sem þar verður bent á." KK

Heimildir: KK: Íslenskir sögustaðir III, 106-108

SP-068:061 heimild um rauðablástur

Niels Nielsen sem fór um Ísland og skoðaði ummerki járnvinnslu árin 1923-24. Hann vísar hér í Olafssen og Povelsen (1772 p. 663) og segir eftir þeim: "Fund af Jærnslagget ved Háls Præstegaard. I en lille Høj fandtes her "Kull og Sinner, især af de store svære og meget jærnagtige"... "NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-068:062 *Leiðarnes* gripir

1865: Þjms. 271: "PÁLSTAFSBLAÐ (?) eða þvíumlíkt vopn eða verkfæri. Það er með einskonar fal eða skapholi eð ofan, á þann hátt, að báðar hliðabrúnirnar að ofan hafa verið veygðar hvor á móti annari (og mynda þannig einskonar skaphol); en þótt brúnirnar sé ryðgaðar, virðast þær aldrei hafa náð alveg saman, heldur mun hafa verið allt að því tveggja þumlunga bil á milli. Það er 3 þumlungar og 1 lína yfir um falinn, 4 þumlungar og

4 línur yfir eggina, og 5 þumlúngar á lengd. ...". Þjms. 272: "Kollótt JÁRNBÓLA eða kúla með stóru gati í miðju, og barði eða barmi allt í kríng, líkt og á skjaldarbólu. Á barðinu hafa verið 10 göt, og bólan er 1 þumlúngur og 5 línur þvert yfir. Hún hefur líklega verið af þessu sama verkfæri, og verið negld aptan á skaptið, því að hún fannst hérumbil 1 1/2 alin frá blaðinu. - Báða þessa hluti fann Indriði [Þorsteinsson á Víðivöllum] sjálfur vorið 1865 í leirflagi austanvert við Fnjóská, skammt frá Leiðarnesi, sem svo er kallað, sunnan við Jónshöfða, og á þar ð hafa verið leiðar-þingstaður til forna; kváðu þar enn sjást merki til tópta. Meira fannst þar eigi af neinu, og leitaði hann þó vandlega." Skýrsla FÍ I, 121-22.

Heimildir: Skýrsla FÍ I, 121-22.

SP-068b Hálsmannatungur

Landsvæði sem Háls á, á austanverðri Flateyjarðalsheiði sunnan við Grímsland og norðan Kambsmýra, Hálsmannatungur. Ö-Hálsmannatungur, 1. 1318: XXI. "Häls kyrchia....afriett ä heydi vt. halsmanna Tungur." Málð DI II 439, 440. "Hálsmannatungur...Hálskirkja hefur átt land þetta frá ómunatíð, og eru þar engar byggðasagnir." Lþ I, 130.

"Hálsmannatungur eru frítt land og engjar góðar með nautgæfum heyjum. Bezti hluti tungnanna heitir Lambagrænur. Þar vildi Baðstofu-Jón helzt byggja, en fékk fullt afsvar hjá Hálspresti [sjá meira um Jón, SP-633:002]. Lþ I, 130.

SP-068b:001 Ólafsklettsvað heimild um vað

"Hálsmannatungur. Landsvæði á austanverðri Flateyjarðalsheiði sunnan við Grímsland og norðan Kambsmýra, á móti Heiðarhúsum...Þá förum við niður að Dalsá, þar er Ólafsklettur, sem gengur fram að Dalsá, og sunnan við klettinn er gil, sem heitir Ólafsklettagil; eftir því rennur Ólafsklettalækur, sem kemur úr Grænavatni, sem fyr getur og er utan og vofan við Lambagrænur, hann fellur í djúpu gili og er illur yfirferðar. Fellur í Dalsá skammt sunnan við Ólafsklettavað, en það var bezta vaðið sunnan Heiðarhúsa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hálsmannatungur, 1

SP-068b:002 heimild um leið

"Þröskuldstorfa, þar er ekið á bak við hana þegar farið er á vetrum í Lambagrænur." PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 142

SP-069 Melar

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. JÁM XI, 71. 3.10.1558: Jörðin kemur fyrir í kaupmálabréfi á brúðkaupsdegi Jóns Ormssonar og Þórunnar Gísladóttur og er þá metin á 20 hdr. DI XIII, 343. Finnastaðir er gamalt eyðibýli í Melalandi. Örnefni í Maríuskógum, landi sunnan Fnjóskár, sem eitt sinn var gefið til bænhúss á Þverá, en var 1932 selt Skógrækt ríkisins og sameinað [aftur?] hluta Melalands og Skuggabjargarlands, er hér skráð. Melar fylgja nú orðið Hjarðarholti sem er nýbýli frá Draflastöðum. BBSÞ, 152. "Melaskógur hefur verið keyptur af ríkinu og friðaður með Þverárskógi...Melar er taldir lítill jörð í seinni tíð, en þó jafnan sjálfstæð og ekki sameign með Draflastöðum fyrr en seinna." Lþ I, 135-6. Melar fóru í eyði 1963.

1918: Tún 3,5 ha. þar af sléttað um 9/10. "Útigangur góður meðan niðri nær, en svipull öðru hvörju fyrir áfreðum,..Túninu spillir sandfok að sunnanverðu í stórviðrum, en þó er túnið alt unnið þó sendið þyki. Engjar öngvar, nema hvað hent er úr smálágum innan um skóginn. Úthagarnir eru bjarglegir. Vatnsvegur í lengra lagi í Fnjóská, og þarf því stundum að þíða snjó í stórviðrum." JÁM XI, 71 Melar eru nyrzta jörðin í Fnjóskadal. Ö-Melar, 1. Melaland tekur við sunnan Þverárlands, handan Fnjóskár. Það eru breiðir hjallar, og giljum skorin brekkan til árinna. Hjallinn er úr mól hins forna vatnsbotns, en engu föstu bergi. Því er hann auðgrafinn litlum lækjum og skiptur í hóla og höfða framanverður. Skógur vænn, og nú vaxandi, er um höfðana og brekkuna, aðeins hæstu kollar eru sköllóttir...Engjalítið er þar en sauðland gott." Lþ I, 135

SP-069:001 Melar bæjarhóll bústaður

"Melabærinn stendur sunnarlega í landi þessu á harðlendu nesi við ána, og er þar heldur berangurslegt, en þó harðvellsílagar á milli hólanna fyrir ofan." Lþ I

"...torfbær með þremur burstum...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Melar ath. og viðb., 4; Lþ I, 135

SP-069:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-069:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-069:004 *Heybandsvað ytra heimild um vað*

"Heybandsvað ytra var lítið eitt sunnan við þessi beitarhús [023]."JKK. "Svo er [landamerkja]línan áfram um miðja Ausu, en það er djúpur bolli alþakinn skógi niður að Fnjóská, norðan við svonefnt Heybandsvað...Heybandseyri er við Fnjóská, þar sem vaðið er norðan við Melamó.", segir í örnefnaskrá Mela. "Skammt frá Ausu er vað á Fnjóská er heitir Heybandsvað.", segir í örnefnaskrá Maríuskóga.

"Þverárbóndi fór þar yfir með lest sína er hann flutti þangað hey á sumrum. Jafnan var þess aflað norður á heiðinni en ekki á heimaengjum."JKK. "Þar var oft fært með heyflutning, þó önnur vöð séu ófær.", segir í örnefnaskrá Mela. "Heybandsvað. Er um 700 metra sunnar en Vaðnesvað [SP-110:051], fram af svokölluðum Undirmó. Afar traust og gott vað, þó mikill dráttur væri í ánni, hægt að fara undan stra[u]mi til beggja landa. Heybands- var hér talin tilvísun um gæði vaðsins, að baggar blotnuðu ekki, þó síðir á klakki væru, frekar en þarna hafi mikið af heyi verið flutt yfir, því heyi var yfirleitt ekið yfir á ísum á veturnar."LEG

Heimildir: Ö-Melar, 1, 2; Ö-Maríuskógar, 1; LEG: Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 136

SP-069:005 *Kvíagil örnefni kvíar*

"Norðan við Melaskurð [sem er gil á merkjum á móti Draflastöðum]...er Kvíagil; það er djúpt og skiptist, er ofar dregur, í Yzta-Kvíagilsklofa, Mið-Kvíagilsklofa og Syðsta-Kvíagilsklofa.", segir í örnefnaskrá. "...[Kvía]gil...heima [á Melum] ætið nefnt Bæjargil.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar, 2; Ö-Melar ath. og viðb., 2

SP-069:006 *Melasel bæjarstæði býli*

"Beint upp af túni á Melum er Bæjarhryggur. Finnastaðalækur er í gilinu, og beggja vegna hans eru tættur eftir býlið Melasel, sem var ofan við Kvíagilsklofana [sjá Kvíagil, 005].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar, 2

SP-069:007 *Finnastaðir bæjarstæði býli*

"Utan og sunnan við Finnastaðagil meðfram Fnjóská era [er] Melamór. Hann nær heim að túni. Utan við Finnastaðagil er lítið kot, sem hét Finnastaðir, byggt að sögn á 17. öld.", segir í örnefnaskrá. "Neðan brekkna, sunnan lækjarins, var stekkur [018], líklega síðast notaður af föður mínum um 1917-18. Á móts við stekkin, norðan gils, höfðu Finnastaðir verið, og sást móta þar fyrir einhverjum rústum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

"Finnastader kallast lítil girðing hjer í landinu út frá. Engin veit að þar hafi byggð verið, og aldrei hefur þetta stórbýli verið. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi."JÁM XI. "Finnastaðir heitir fornbylí á láglandisræmu út með ánni, þar markar til tóttu, en sagnir um byggð eru gleymdar."LP I

Heimildir: Ö-Melar, 2; Ö-Melar ath. og viðb., 3; JÁM XI, 71; LP I, 136

SP-069:008 *heimild um leið*

"Norðan Melasands er hár, brattur melhóll, Nónhóll...Sunnan í Nónhól liggur bílvegurinn að Melum, og eins lágu göturnar áður fyrr. Norðarlega í hólnum lágu hestagötur upp eftir, meðfram Melaskurðinum utanverðum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SP-069:009 *lind*

"Norðan Melasands er hár, brattur melhóll, Nónhóll...Sunnan í Nónhól liggur bílvegurinn að Melum, og eins lágu göturnar áður fyrr. Norðarlega í hólnum lágu hestagötur [008] upp eftir, meðfram Melaskurðinum utanverðum. Undir hólnum, niður við ána, var köld lind, sem í var gott drykkjarvatn, en hún kaffærðist við vegagerð.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SP-069:010 *Ullarholt heimild um þvottastað*

"Næsta hæð fyrir norðan Nónhól [þar sem hestagötturnar lágu um, 009] er Ullarholt, gróið að mestu, en með melskalla. Það var beint upp af gamla bænum, og þar var þurrkuð ull.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SP-069:011 *heimild um kartöflugarður*

"Næsta hæð fyrir norðan Nónhól [þar sem hestagötturnar lágu um, 009] er Ullarholt [010], gróið að mestu, en

með melskalla. Það var beint upp af gamla bænum, og þar var þurrkuð ull. Milli Ullarholts og Nónhóls er breitt svæði. Þar voru hlaðnir garðar og fremur álitíð, að verið hefðu kartöflugarðar en fjárrétt. Utan um þetta svæði er stór garður, hlaðinn af föður mínum, Guðna V. Þorsteinssyni, og notaður sem hestageymsla.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir tímgast hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2; SSÞ, 56

SB-069:012 *Syðrihúsahóll* heimild um fjárhús

"Norðan við Ullarholt er Syðrihúsahóll, en milli hans og holtsins Geitakofalág [sjá 013]...Syðrihúsahóll, sem fyrr var nefndur, var beint upp af fjárhúsunum, sem stóðu yzt og efst í túninu...áreiðanlega dógu nafn af fjárhúsunum á Melum...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SB-069:013 heimild um geitakofa

"Norðan við Ullarholt er Syðrihúsahóll [012], en milli hans og holtsins Geitakofalág. Efst í henni sá fyrir grasgrónum tóftum [014], en neðst í láginni, niður við túnið, var kofi, sem var notaður fyrir geitur, en síðar kýr, að sumrinu.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SB-069:014 *Geitakofalág* heimild

"Norðan við Ullarholt er Syðrihúsahóll [012], en milli hans og holtsins Geitakofalág. Efst í henni sá fyrir grasgrónum tóftum, en neðst í láginni, niður við túnið, var kofi [013], sem var notaður fyrir geitur, en síðar kýr, að sumrinu.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SB-069:015 *Stóristeinn* heimild um leikvöll

"Þar sem Ullarholt og Syðrihúsahúsahóll sameinast að ofan, myndast mikill melhryggur, Bæjarhryggur, sem liggur alla leið upp að Hjalla. Ofarlega á þessum hrygg er Stóristeinn, mikill um sig, fremur lágur, en sléttur.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Ofan á honum var, síðast þegar ég kom þar, safn af smásteinum, sem voru leikföng okkar barna fyrrum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 2

SB-069:016 *Bæjarlækur* heimild um áveitu

"Norðan við Melaskurð [sem er gil á merkjum á móti Draflastöðum]...er Kvíagil; það er djúpt og skiptist, er ofar dregur, í Yzta-Kvíagilsklofa, Mið-Kvíagilsklofa og Syðsta-Kvíagilsklofa.", segir í örnefnaskrá. "...[Kví]agil...heima [á Melum] ætíð nefnt Bæjargil. Eftir því rennur Bæjarlækurinn ofan úr fjallinu í áttina að Melum og var leiddur heim á tún.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Bæjarlækurinn var leiddur inn á það [túnið] úr Bæjargilinu [005] og rann suður í gegnum túnið og síðan áfram niður í Fnjóská, svo sem tíu metra norðan við bæinn. Lækurinn í Bæjargilinu gat þornað seinnipart sumars eða frosið af á vetrum, en í leysingum og vatnavöxtum rann hann stundum bæði heim tún og áfram niður grófina. Þess á milli var ekki meira í honum en svo, að hann rann allur heim að bænum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar, 2; Ö-Melar ath. og viðb., 2, 4

SB-069:017 heimild um kartöflugarður

"Neðst í Bæjargilinu [005] var kartöflugarður.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir tímgast hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 3; SSÞ, 56

SB-069:018 heimild um stekk

"Neðan brekkna, sunnan lækjarins, var stekkur, líklega síðast notaður af föður mínum um 1917-18. Á móts við stekkin, norðan gils, höfðu Finnastaðir [007] verið, og sást móta þar fyrir einhverjum rústum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 3

SB-069:019 *Finnastaðagil* heimild um mógrafir

Fiinnastaðagil.

"Torfrista og stúnga mjög lök í sendnu harðvelli."JÁM XI

"Meðan faðir minn bjó á Melum, hafði hann svarðartekju í landi Draflastaða, en svarðargrafir sáu í Finnastaðagili, svo að augljóst var, að svarðartekja hafði verið reynd þar, áður en við fluttumst í Mela. Varla hefur það verið nothæfur eldiviður í gílinu, því grafirnar voru grunnar og svarðarleifar mjög leirbornar.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 3; JÁM XI, 71

SP-069:020 heimild um sel

Úr Kvíagili [005] kemur Sellækur. Ö-Melar

"Við Sellæk eiga að sjást gamlar Selrústir, en ekki er mér meira um það kunnugt.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar, 2; Ö-Melar ath. og viðb., 3

SP-069:021 *Merkjalág* garðlag landamerki

"Var skógurinn sem Þverá átti nefndur Maríuskógur. Merki þess voru dæld, Merkjálág sú og garðbrot, sem er gegnt túngarðinum og gílinu vestan Þverárfjárhúsa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Maríuskógar, 1

SP-069:022 *Kofabrot* heimild um vað

"Við Beitarhúsanes er vað er nefnist Kofabrot...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Maríuskógar, 1

SP-069:023 heimild um beitarhús

"Það var allstór spilda af skóginum og náði sunnan frá landamerkjum Mela og a.m.k. norður fyrir beitarhús frá Þverá, sem stóðu niður við Fnjóská, en voru ekki lengur í notkun, þegar ég [Hulda Guðnadóttir] var á Melum.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá Mela. "Við Beitarhúsanes er vað er nefnist Kofabrot [022]...en þar [á Beitarhúsanesinu] standa enn gamlar beitarhúsatættur frá Þverá.", segir í örnefnaskrá Maríuskóga.

"Rústir þeirra hygg ég, að sjáist enn. Skammt fyrir sunnan þau rann einmitt lækur úr Miðmundargili ofan í Fnjóská, eru beitarhús þessi voru langt norðan merkja.", segir í athugasemdum og viðbótum örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 6; Ö-Maríuskógar, 1

SP-069:024 *Fagrahlíð* bæjarstæði býli

"Sunnan og ofan við Miðmundargilið er Fagrahlíð, og þar mun hafa verið býli með sama nafni.", segir í örnefnaskrá. "... átti Þverá [SP-126] mikið land sunnan Fnjóskár, milli Mela og Skuggabjarga. Þar er skógur og heitir í Stórhöfða og Fögruhlíð. Þar voru beitarhús frá Þverá..."LÞ I.

"Fagrahlíð er annað fornbylí í skóginum ofarlega út og uppi á hjallanum [hitt er Finnastaðir 007]."LÞ I. "Fagrahlyd heitir landspartur sem jörðin [Þverá SP-126] á fyrir vestan Fnjóská. Þar atla menn að hafi verið beitarhús að fornu, so sem líklegt sýnist, og var þar bygð upp hjáleignefna fyrir 30 árum [um 1680], varaði bygðin ekki fult árið, því maðurinn flosnaði upp á útmánuðum. Hefur hverki byggt áður nje síðan. Ekki má hjer aftur byggja, því heyskapur er enginn, en landið brúkar heimajörðin [Þverá] til vetrarbeitar."JÁM XI

Heimildir: Ö-Maríuskógar, 1; LÞ I, 134, 136; JÁM XI, 107

SP-069:025 *Heybandsvað syðra* heimild um vað

"Heybandsvað syðra var nokkuð sunnar [en Heybandsvað ytra, 004], af Undirmónum vestur á Heybandseyrina, þar sem skógurinn gengur syðst niður að ánni."JKK

"Var þar landtaka góð beggja megin og þótti þetta eitt besta vaðið á útdalnum. Draflastaðir áttu selstöðu í Gönguskarði. Stundum var þar heyjað í grenndinni og víðar á norðurslóðum og heyið flutt vestur yfir Fnjóská á vaði þessu."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 136

SP-070 *Draflastaðir*

1712: Jarðardýrleiki 60 hdr., með hjáleigunni Grímsgerði og eyðiháleigunni Kambsmýrum [SP-112], sem kirkjan á á Flateyjarðalsheiði. Bændaeign. Kirkjustaður. "Á Draflastöðum var bændakirkja, og átti hún jarðir og ítök, sem Draflastaðabændur réðu yfir, en héldu síðan uppi kirkjunni. Á seinni öldum voru Draflastaðir lengi í eign ríkra höfðingjaætta og í leiguabúð...Draflastaða getur í Ljósvetningasögu, og bjó þar ríkur maður, sem hafði viðurnefnið drafli, og var bærinn við hann kenndur. Síðan hafa Draflastaðir jafnan verið talin mikil jörð, og 1712 voru þeir metnir hæst allra jarða í Hálshreppi. Á sextánda öld býr að Draflastöðum Ormur Jónsson, sem

var einn dómsmanna í Oddeyrardómi, þar sem dæmt var um aftöku Jóns Arasonar. Lb I, 136. Nýbýli: Hjarðarholt, stofnað 1963 á 1/3 hluta Draflastaða.

1918: Tún 8,8 ha. þar af sléttað um 2/3. "Útigangur svipull fyrir fannalögum...Enginu granda skriður úr brattlendi og grjóthrun skaðlega. Úthagarnir eru sæmilega víðlendir, en liggja mestir til fjallsins og spretta lítt, og þyrftu menn því að brúka selför, ef því yrði við komið." JÁM XI, 72. "Sunnan við það er Fnjóská beygir vestur sunnan við Böðvarsnesið, rennur hún um hríð austarlega í dal, og verður þá allbreitt láglendi vestan ár. Draflastaðir eiga hinn nyrzta og breiðasta hluta þessa láglendis, suður frá Melaklifi." Lb I, 136. "[Draflastaðir] Talin kostajörð. Fjallið nokkuð bratt en með hjöllum norðan til að mestu gróið viði og lyngi, en nyrst eru vallendishvamar. Þar er skjólgott og vorgott. Á fjallinu eru sléttir mýrarflákar. Undirlendið er mikið og gott. Í hvömmunum nyrst við brekkurætur er jarðhiti." BBSð, 151.

SB-070:001 *Draflastaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur sunnarlega í landinu á litlum hjalla í brekkurót, en út frá túninu eru grundir og víðlendir mýrar." Lb I

"Lautin í skálagólfinu á Draflastöðum.

Á Draflastöðum í Fnjóskadal var skáli fram yfir daga Bjarna Jónssonar sem bjó þar áður hann flutti að Laxamýri. Í skálagólfið var laut sú er aldrei varð fyllt því jafnótt og hún var með torfi og mold sléttuð myndaðist hún brátt aftur. Hvergi þessi laut varð þar fyrst höfðu menn þá sögn um úr gömlum kerlingarbókum að kerlingum tveimur jólanótt eina hefði orðið sundurorða í skálanum og hefðu þær að lokum deilt svo lengi og grimmilega að þær hefðu báðar sokkið þar niður í gólfið hvar lautin hefur síðan verið og fólk sem í skálanum var hefði langt fram yfir jóladaginn heyrt óminn af rimmu þeirra upp úr gólfinu. Hafa menn það fyrir satt að kerlingar þessar hafi bæði verið skapstórar og nokkuð þrályndar." JÁ

Heimildir: Túnakort 1918; Lb I, 136; JÁ I, 458

SB-070:002 *Draflastaðakirkja* heimild um kirkju

"Hún [kirkjan] stóð áður í miðju kirkjugarðs, sem nú er vel girtur og snyrtur, út og fram af bænum...1927 var byggð ný kirkja úr steinsteypu, og var henni valin staður á svo nefndum Pétursvelli, neðar í túninu og nokkuð austar en gamla kirkjan stóð." BBSð

DRAFLASTAÐIR (Sð) Péttri (HÁLSANNEXÍA)

1318: XXIII. Drafflastada kyrckia.

Kyrckia ä drafflastodum ä. xxx. hundrada j heima landi.

Jnnan kyrckiu ix. alna Refill. er Brandur gaf. Tiolld vm kyrckiu. hialmur. Bokastoll. kyrckiu kietill. iij. alltaris klædi. Elldbere. Glodarkier. munnlaug. mercki. i. yfirsloppur. ij. mesingar stykur. krossar. ij. Byskupa lijknieski. ij. steintialld. j. kыр oc hross. xxx. reptuidar.

Þar er prestz skýlld. tekur hann heima. iiij. merckur. vtann gardz half[a] fimtu mork.

heyttollur oc lýsistollur af xiij. Bæium.

Reuill sæmiligur er sijra magnus gaf. Bækur. vj. epter Grijm prest. og enn Bækur. x. aura verdar. er are prestur gaf ad Magnuse. mariuskript og peturs skript. *oc hundrad j flytianda eyri. er Eirijkur gaf [m yngri h]; Máld DI II 440 441

1394: lxvii. Drafflastada kyrckia.

Kyrckia ad Draflastodum er helgud med Gudi hinum heilaga Petro.

Hun ä. xxx. hundrud j heimalandi. Enn veygeirsstadi med þeim skilmäla. ad lysa skal fyrer mariu og petro. þa er messa syngst alla [helga] daga vm alla messo. Enn rvmhelga daga fra vpphaldi.

þetta jnnann kyrckiu. messuserkur. hofudlijn vondt. hoklar. ij. alltarisklædi. iiij. kantarakapa. lijka abreydsl. krossar v. skrijn. spiolld. iij. koparstykur. ij. jarnstykur. iij. kluckur. iiij. Bialla. sacrarium munnlaug. fonts vmbunadur vondur. sotript. klofui. Tiolld. iiij. med dvkum. peeturs lijknieski. mariu lijknieski. klucka kolflaus. Elldberi. Glodarkier. stafur. krakur. Brijkarklædi. Laus gler. kaleykr.

þetta j Bokum. Grallari. Messubok fra paskum og til aduentu de sanctis & de tempore. Leskuer a sumarid. Lesbok fra adventu og til huijtadaga. Lesskra a sumarid. vorbækur tuær ad song. sumarbok god ad song de sanctis & de tempore. Aspiciens Bækur þriar vondar. vetrarbok de sanctis. Capitularius. Nouum festum. psalltare. peturs saga þar er heimilisprestur. og tekur j leigu heima fiorar merkur. Enn vtann gards half[a] fimtu mork.

Liostollur og heyttollur af. xij. Bæium.

þetta j lausagodzi. kyr. vj. asaudar kugilldi. vij. Gielldfiar kugilldi eitt. hross. xijc. voruvirdt godtz.

Anno Domini M°. ccc°. xc°. ix°. vard Benedict skyllidugur ad auk þessa kyrckionne j portionem Ecclesie medann hann hafdi bvid. xiij. hundrud voru. og halfmorck. Máld DI III 571 572

[1429]: [1] prestr; DI IV 380

10.1.1445: Jörðin Hóll er ... i draflastadapingum; DI IV 663

[1461]: 1 prestur DI V 359

1461: a. xxx. hundrata j heimalandi [og annað með lýsingakvöð]

þar er heimilisprestur oc tekur heima j leigu. iiij. merkr. en vtan gardz halfua fimtu mork liostollur oc heyttollur af. xij. bæium
 vard benedict skylldugr at auk þessa kirkiunne j porcionem medan hann hafdi buit. xiiij, hundrut voru oc half mork betur
 Tiund kirkiuhluti a þui ari. xij. aurar.
 Reignadizst j porcionem vm. lxxx ar oc. ij. ar betur. medan magnusi bonda benedictsyne bar ath suara. xl. hundrut niu hundrut oc half mork betr. hleypur þetta allz j nyia oc gamla kirkiunnar penninga. niutigi hundrata oc half mork betur; Máld DI V 269 271
 1471: skróði og bækur: Máld DI V 270 271
 1480: fiell j porcio upp a niv aar a draflastodum fim hundrut oc sex aurar betur. var þa afreikand pallium; Máld DI V 270
 28.9.1485: Jörðin Vatnsleysa er í Draflastaðakirkjusókn. DI VI, 551
 1491: Reiknadizt uppaa xi ar medan magnusson hellt vj hundrud ox xij aurar betur; Máld DI V 271
 19.10.1483: Jörðin Dæli í Fnjóskadal er í Draflastaðakirkjusókn. DI VI, 503
 26.9.1538: Bréf Jóns biskups Arasonar um Draflastaðakirkju: "...þrimur nottum firir mikilsmesso var vigd kirkian a draflastaudvm. a sama deige giordi Ormur bondi jonson reikningskap af aullvm eigvum og peiningvm draflastadar kirkio. at kirkian ætti ornamenta og bækur. saungfært. sem gaumvl registrvm inne hallda. xxxc i heimalandi jordina vegistadi. jordina eyre i flateyardal. reiknada. xxxc. met aullvm þeim rekvm sem henne fylgia met laugvm. og þar til .x. mælnytu kvgilldi og .xc. i þarfligum peningvm. En allan annan reikningskap fonran og nyian þann sem greindum orme bar at svara og hans forelldrvm. gafvm vier og giordum kuit og akiærvlaust firir oss og vorvm efterkomendum. kirkivnnar formonnum firir þæ uppgiord og endurbæting er greindur Ormvr hafdi giortt at veggivm og vidum sag(d)rar kirkio. En hvad opt nefndvr Ormur kann at sækia af þeim peningum sem ragnliga ero hafder edur halldner fra greindre kirkio i langan tima edur nyligan. þar giore greindur ormur reikningskap af framleidis og eignizt sialfur halfar alaugar af þeim **Hættumat**:peingvm sem hann sækier." DI X 386
Heimildir: DI; BBSÞ, 155

SP-070:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:006 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:007 heimild um rétt
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:008 *Laugargarðar* heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-070:009 *Hólshúshóll* örnefni
 "Hæsti hóllinn [í svæðinu uppundan bæ] á þessum hluta túnsins heitir Hólshúshóll...", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Draflastaðir, 1

SP-070:010 *Hesthúshóll* örnefni hesthús
 "Þá er Hesthúshóll yzt á Suðurtúninu [sem er sunnan bæjar]. Beint suður af kirkjunni heitir Hvammur, og er Hesthúshóllinn þar suður af.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Draflastaðir, 1

SP-070:011 *Sveinungi* bæjarstæði býli
 "Bæjargilið...nær upp úr brekkunum og vel upp í fjallsræturnar. Sunnan við þetta gil eru neðri brekkurnar nefndar Brekkur...Neðst í Brekkunum eru Höllin. Lítill hálfgróinn melhóll er efst í Brekkunum utarlega, sem heitir Sveinungi...Þessi hóll er næst suður af Bæjargili og ofan túns.", segir í örnefnaskrá.

"Þar bjó einsetumaður, Sveinungi. Hann átti eina kú, er hann hafði hjá sér í kofanum.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Draflastaðir, 2

SP-070:012 *Kvíhóll* heimild um kvíar

"Beint upp af bæ utan við Bæjargil er svo Kvíhóll; það er skammt frá túninu, þar voru kvíar einhverntíma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 2

SP-070:013 heimild um stekk

"Norðan við Kvíahól [012] er svo Dýjahvammur, sem nær út að Kúalág...Geitnalág er næsta lág norðan við Kúalág, og eru melar þar á milli. Þá eru þar Ytra-Gerðagil og Syðra-Gerðagil; þau ná alla leið upp í fjallsbrún...Ytra-Gilið er aðeins norðar. Það er styttra og tilkomuminnna en það syðra. Norðan við Ytra-Gilið er Stekkjarrófa. Þar er lítið stekkjاربrot. Þess þarf varla að geta að allt er þetta neðan fjallsróta og aðallega niðri mótis við Brekkur, sem voru sunnan Bæjargils.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 2-3

SP-070:014 *Draflastaðasel* heimild um sel

"...uppundan Stórahvammi rétt neðan við fjallsræturnar [er] stór og breiður hjalli, sem heitir Draflastaðahjalli. Hann er mikið víði og lyngivaxinn; í daglegu tali er hann aðiens nefndur Hjallinn, þetta er neðsti hjallinn. Út við merkin ofan við hjallan eru miklar rústir. Heitir þar Draflastaðasel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 4

SP-070:015 heimild um leið

"...uppundan Stórahvammi rétt neðan við fjallsræturnar [er] stór og breiður hjalli, sem heitir Draflastaðahjalli. Hann er mikið víði og lyngivaxinn; í daglegu tali er hann aðiens nefndur Hjallinn, þetta er neðsti hjallinn. Út við merkin ofan við hjallan eru miklar rústir. Heitir þar Draflastaðasel [014]. Þangað sjást greinilegar selgötur ennþá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 4

SP-070:016 *Gvendarbrunnur* lind

Eftir Syðra-Gerðagilinu rennur Gerðagilslækur niður rétt suður af Grundinni: "Norðan við túnið heita Grundir...Grundirnar ná heima að túni. Gvendarbrunnur heitir lítil uppspretta rétt sunnan við Gerðagilslækinn.", segir í örnefnaskrá.

"Mælt er, Gvendur góði hafi vígt brunn þennan, enda er lindin hressandi og bragðgóð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 4

SP-070:017 *Draflastaðalaug* heimild um þvottalaug

"Stór holtaklasi er norður frá bæ. Rétt norðan við holtið er Draflastaðalaug...Umhverfis hana eru kartöflugarðar frá Draflastöðum.", segir í örnefnaskrá.

"Hún er snarþeit og er notuð til þvotta.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 5

SP-070:018 *Þorgeirsléiði* þjóðsaga draugur

"Stór holtaklasi er norður frá bæ...Úr [Draflastaða]lauginni rennur lækur, sem nefndur er Laugarlækur, og sunnan við hann er Þúnamýri, stór og blaut. Hún nær suður að svonefndu Þorgeirsholti...Efst í Þorgeirsholti er Þorgeirsléiði. Er í almæli að þar sé Þorgeirsboli grafinn...Þorgeirsgerði [019] er á Þorgeirsholti.", segir í örnefnaskrá.

"...hann var í eina tíð heimagangur á flestum bæjum í Fnjóskadal. Nú er trúin á bola farin að dofna og minna um hann rætt, enda gerast færri atburðir í sambandi við hann.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 5

SP-070:019 *Þorgeirsgerði* örnefni

"Stór holtaklasi er norður frá bæ...Úr [Draflastaða]lauginni rennur lækur, sem nefndur er Laugarlækur, og sunnan við hann er Þúnamýri, stór og blaut. Hún nær suður að svonefndu Þorgeirsholti...Efst í Þorgeirsholti er Þorgeirsléiði [018]. Er í almæli að þar sé Þorgeirsboli grafinn...Þorgeirsgerði er á Þorgeirsholti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 5

SP-070:020 *Reiðholt* heimild um leið

"Neðan við Þorgeirsholt er Reiðholt. Neðan þess er engi.", segir í örnefnaskrá.

"[Kuml]Staðurinn [020] er frammi á gömlum bakka Fnjóskár, þar sem jarðvegurinn er blásinn af niður á mel á nokkurra metra breiðu belti frá bakkabrúninni (55. mynd). Sams konar blástur sést víða, þar sem líkt hagar til. Á þessu blásna belti eru gamlar alfarareiðgötur. Þegar að var gáð, sáu hér og hvar skinin beinabrot, sem ljóslega eru úr gröf eða kumli, sem hér hefur blásið upp fyrir löngu og hestar traðkað á."

Heimildir: Rannsóknarskýrsla KRISTJÁNS ELDJÁRNS, ópr.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 5; Rannsóknarskýrsla Kristjáns Eldjárns, ópr.

SP-070:021 *Reiðholt* kuml legstaður

"Neðan við Þorgeirsholt er Reiðholt. Neðan þess er engi.", segir í örnefnaskrá.

89. Draflastaðir, Hálshreppur.

Þjms. 10.9. 1952.

Á svonefndu Reiðholti, langt fyrir utan og neðan bæinn á Draflastöðum, hafði orðið vart mannabeina á blásnu barði, einkum hauskúpu og sköflungs, sumarið 1952. Ég rannsakaði þessar leifar þá um sumarið. Staðurinn er frammi á gömlum bakka Fnjóskár, þar sem jarðvegurinn er blásinn af niður á mel á nokkurra metra breiðu belti frá bakkabrúninni (55. mynd). Sams konar blástur sést víða, þar sem líkt hagar til. Á þessu blásna belti eru gamlar alfarareiðgötur. Þegar að var gáð, sáu hér og hvar skinin beinabrot, sem ljóslega eru úr gröf eða kumli, sem hér hefur blásið upp fyrir löngu og hestar traðkað á. Kumlið, sem hauskúpan og sköflungurinn voru úr, var hins vegar að öðru leyti alveg óraskað. Það var rétt framan við rofbakkann, og svo af því blásið, að víða sá í steina. Þegar hreinsað var ofan af steinunum, kom í ljós breiða af grjóti, sem réttýrður príhyrningur í lögun, langhliðin um 3.40 m, hinar um 2.30 og 2.80 m. Þessi breiða hafði greinilega verið borin saman af manna höndum og blönduð mold milli steinanna, en þó reyndist ekki vera annað undir steinunum en hin eina gröf, sem þó var það ekki nema að nokkru leyti, þannig að efri hluti beinagrindarinnar var undir einu horni grjótbreiðunnar, en neðri hlutinn stóð út undan (56. mynd).

Í ljós kom grunn gröf, er sneri A-V, með beinagrind úr fullorðnum karlmanni, mjög heillegri. Hún lá rétt á bakinu, höfuð í vesturenda, og lítið eitt hærra (það hafði þess vegna blásið fyrst upp, sköflunginn hins vegar af því að fætur vissu fram á melinn), vinstri framhandleggur niður með síðu, hægri framhandleggur niður yfir kviðarhol, hendur báðar saman við vinstri mjöðm, fætur hlið við hlið, en smáu fótarbeinin vantaði auk sköflungs. Í gröfinni sáu allmiklar tréleifar, undir, fram með og ofan á beinunum, og bendir það til líklistu, þó að leifar þessar sýndu ekki neina greinilega mynd hennar. Engar járnleifar voru í gröfinni, né heldur sáu nokkur merki þess á melnum í kring. Ekkert haugfé.- Eins og þegar er sagt, sýna hvítuðu beinabrotin, sem á melnum lágu, að hér í námunda hafði verið a.m.k. ein gröf önnur.

Gröf þessi skilur sig ekki frá kristinni gröf að öðru en grjótlaginu, sem bendir til heiðins tíma. Auk þess er staðurinn í fyllsta samræmi við þá staði, sem öðrum fremur hafa verið valdir sem haugstæði í heiðnum sið. Draflastaðir eru forn kirkjustaður, en á melbarði þessu hefur kirkjan áreiðanlega aldrei verið. Virðist önnur skýring lítt hugsanleg en að gröf þessi sé frá því fyrir þann tíma, er skipan komst á kirkjugarða, frá heiðni eða fyrstu árum eftir kristnitöku.

Heimildir: Rannsóknarskýrsla KRISTJÁNS ELDJÁRNS, ópr.

Heimildir: KEKH 2000, 193-194; Ö-Draflastaðir, 5

SP-070:022 heimild um rauðablástur

Ummerki rauðablásturs: "...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder:...Draflastaðir..."NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-071 Grímsgerði

1712: Jarðadýrleiki 5 hdr. og er hjáleiga frá Draflastöðum. JÁM XI, 73. "Grímsgerði er mjög forn hjáleiga frá Draflastöðum." Lþ I, 137. Í eigu kirkjunnar til 1924. BBSþ, 150.

1918: Tún 3 ha. þar af sléttu um 1/2. "Kostir og ókostir sem áður segir um heimaörðuna [sjá Draflastaði, SP-070]. JÁM XI, 73. "Jörðin á gott land niðri á láglandinu milli lækjar [Einbúalækjar, sem rennur sunnan túns] og Draflastaðamerksja." Lþ I, 137

SP-071:001 *Grímsgerði* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur hátt í hliðinni norðaustan Víkurskarðs, í um 180 m hæð yfir sjó." BBSþ

"Mjög er þarna víðsýnt, og ber mikið á bænum langt til að sjá..." Lþ I

Heimildir: Túnakort 1918; BBSþ, 150; Lþ I, 137

SP-071:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-071:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-071:004 varða landamerki

"Að norðan er merki móti Draflastöðum grjótvarða á holti niður undir bakkanum á Fnjóská, þaðan til fjalls í grjótvröðu [005] sunnanvert við Leiti og þaðan í stóran stein við Grjóthólsskál.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 1

SP-071:005 varða landamerki

"Að norðan er merki móti Draflastöðum grjótvarða [004] á holti niður undir bakkanum á Fnjóská, þaðan til fjalls í grjótvröðu sunnanvert við Leiti og þaðan í stóran stein við Grjóthólsskál.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 1

SP-071:006 *Miðdegishóll* varða eyktamark

"Þá er upp með [Einbúa]læknum melhóll, sem heitir Miðdegishóll, með vörðu á, og þar ofar er annar stór hóll, sem heitir Sjónarhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 2

SP-071:007 *Stekkjarhvammur* örnefni stekkur

"Þá er upp með [Einbúa]læknum melhóll, sem heitir Miðdegishóll [006], með vörðu á, og þar ofar er annar stór hóll, sem heitir Sjónarhóll. Suður undir honum er hvammur, sem heitir Stórhvammur...norðan [Sjónarhólsins er]...Sjónarhólslæg...ofan lágarinnar upp með gílinu eru þrír hvarmar. Sá neðsti þeirra heitir Stekkjarhvammur. Ofan við hann er Stekkjarfoss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 2

SP-071:008 *Selstallur* örnefni sel

"...inn við Múlann heitir Grímsgerðisholt, og þar inn af slétt grund, sem heitir Grund...Innan við Grundina heitir Selstallur, út og upp af Selstallsmýrum. Selstallslækur rennur meðfram Selstalli um Grund og í Einbúalæk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 2

SP-071:009 *Kvíhóll* örnefni kvíar

"Kvíhóll er hóll rétt fyrir ofan bæ. Þar ofar er Hjallinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 3

SP-071:010 *Lambhúslág* örnefni lambhús

"Lambhúslág er niður af húsunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsgerði, 3

SP-072 Dæli

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Í landareigninni er Orrustuhóll, þar sem börðust Eyfirðingar og Ljósvetningar 1057 sem minnst er á í fornsögum. 19. og 27.10.1483: Kaup- og landamerkjabréf um Hallgilsstaði í Fnjóskadal þegar Helgi Sigurðsson selur Brynjólfi Magnússyni jörðina fyrir 37 hundruð í lausafé [Brynjólfur lætur í móti Dæli:] "...hier i mote gaf adr greindr bryniolfr jordina dæli i hnioskadal er liggur i draflastada kirkiu sokn med ollum þeim gognum og gædum er greindri jordv fyllger ok hann uard fremzt eigandi ath. ok sagdi at sier hefði verit savgd landamerki ut at einbualæk. ok sudr ath harda valla gile. ok ofan a melin er liggur at hnioska."DI VI, 502-403. "Dæli gekk kaupum og solum um 1500...Dæli var meðaljörð að fornu og mjög stöðug í ábúð."LÞ I, 137. Dæli fór í eyði 1973, en nú [árið 1985] er verið að byggja upp á jörðunni. BBSÞ, 149.

1918: Tún 2,7 ha. þar af sléttað um 3/4. "Útigangur góður meðan niðri nær, en svipull öðru hvörju fyrir áfreðum...Túninu spillir Einbúalækur með landbroti, og er það fjárhúsvöllurinn en ekki heimatúnið. Engjar eru mjög litlar og valla teljandi fyrir utan eina fit niður frá túninu. Úthagarnir eru nægir."JÁM XI, 71, 75. "Fjallið er að mestu gróið fjalldrapa og lyngi en nokkurt graslendi er á Víkurskarði. Neðan hlíðarinnar sem bærinn stendur í, milli Draflastaðamerkja og Einbúalækjar, er gott rækunarland...Land jarðarinnar er milli Einbúalækjar og Vatnsleysu. Fjalllendið er breytt til heiðarinnar og af há Vaðlaheiði hallar því til norðurs að Víkurskarði. Ríkjandi gróður er fjalldrapi og lyng, en á háheiðinni er gróður smágerðari og nokkurt graslendi er á Víkurskarði. Jörðin þótti góð beitarjörð, snjólétt en nokkuð blásin. Undirlendið er mikið og gott til rækunar."BBSÞ, 149-150

SP-072:001 *Dæli* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur sunnan í hæðarhrygg.", segir í örnefnaskrá. "Bæjarstæðið er mjög hlýlegt og vistlegt..."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Dæli, 1; LÞ I, 137

SP-072:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-072:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-072:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-072:005 *Orustuhóll* sögustaður

"Sunnan bæjar er lægð, og sunnan hennar er allhár hóll, sem heitir Orustuhóll. Þetta er melhóll mikill um sig, sem hét áður Kakalahóll.", segir í örnefnaskrá.

"Þessi hluti dalsins er svið bardaga sem getið er í Ljósvetninga sögu milli Eyjólfss Guðmundssonar (sem síðar var nefndur halti) og Ljósvetninga. Nyrzti bær í Fnjóskadal sem nefndur er í þessu sambandi, er Draflastaðir...Á Draflastaðum fær Eyjólfur að vita að óvinir hans hafa safnast hinum megin við ána á bænum Veisu sem er suðaustan við Draflastaði. Eyjólfur og menn hans reyna árangurslaust að komast yfir ána, en menn frá Veisu hafa ofurefli liðs og stöðva hann alls staðar. Í þessum sambandi er nefnt Hestavað [SP-632:003] og Þriðjungavað [SP-632:004]. Hefur hið fyrrnefnda og ef til vill einnig hið síðarnefnda verið norðan við Ljósavatnsskarð, en hvorugt nafnið hefur geymt. Báðir aðilar fá síðan liðsauka, og loks kemur verulegur liðsauki til Ljósvetninga niður með ánni báðum megin. Nú verður úrslitaorrusta við Kakalahóll, en þar var blaut mýri og lækjarfall. Þessi hóll ætti miðað við frásöguna helzt að vera austan við ána, en sennilega er þó réttast að ætla að hann hafi verið vestan ár, og er það ekki beint á móti sögunni...Hiklaust fellur bezt að lýsingu sögunnar svonefndur Orrustuhóll, sem minnir á bardaga með nafni sínu. Þetta er hár og brattur malarhóll, sem stendur nærri ánni fyrir sunnan bæinn Dæli næstum beint á móti Veisu...Í Finnboga sögu þar sem vikið er að sama atburði, er hóllinn kallaður Melrakkahóll, en það nafn hefur ekki haldizt fremur en Kakalahóll."KK. "Þarna börðust þeir, Eyfirðingar og Ljósvetningar. Hafa fundizt þarna bein [006] og eitthvað annað smávegis, t.d. hringja og járn.", segir í örnefnaskrá. "Skammt sunnan við bæinn gengur Orustuhóll fram úr brekkunni. Hann var kallaður Kakalahóll til forna, og stóð þar orusta milli Eyfirðinga og Ljósvetninga. Þar féll Koðrán, sonur Guðmundar ríka, og fleiri menn."LÞ I

Heimildir: Ö-Dæli, 1; LÞ I, 137; KK: Íslenskir sögustaðir III, 106

SP-072:006 *Orustuhóll* mannabein

"Sunnan bæjar er lægð, og sunnan hennar er allhár hóll, sem heitir Orustuhóll. Þetta er melhóll mikill um sig, sem hét áður Kakalahóll.", segir í örnefnaskrá.

"Þarna börðust þeir, Eyfirðingar og Ljósvetningar. Hafa fundizt þarna bein og eitthvað annað smávegis, t.d. hringja og járn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 1

SP-072:007 *Stekkur* heimild um stekk

"Suðaustan í Orustuhól er lág, sem heitir Hádegislág, en neðan við hólinn er svæðið nefnt Móar. Ofan við Móinn er Hörðuvallagrund. Upp frá henni að norðan er lægð, sem heitir Stekkjarlág, en að sunnan Stekkjarhöfði, og í láginni er Stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 1

SP-072:008 *Sel* heimild um sel

"Syðst upp frá túni liggur Skorán. Upp frá henni heitir Sellág, og Sel er ofan við lágina. Upp frá því heitir Selgróf, sem nær upp í heiðarbrún og endar hjá Tvísteinum. Sunnan við Selgróf er Selfjall í heiðarbrún, og ofan við það er Seldalur, sem liggur þar þvert fyrir.", segir í örnefnaskrá.

"Fjallendið er breitt til heiðarinnar. Þar var selstaða fram á 18. öld."LÞ I

Heimildir: Ö-Dæli, 1-2; LÞ I, 137

SP-072:009 *Hesthúsmelur* örnefni hesthús

"Ofan við túnið er Hesthúsmelur, og sunnan hans er melur, sem heitir Kvíhóll [010], suður af Skorunni [sem er

syðst upp frá túni].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 2

SP-072:010 *Kvíhóll* örnefni kvíar

"Ofan við túnið er Hesthúsmelur [009], og sunnan hans er melur, sem heitir Kvíhóll, suður af Skorunni [sem er syðst upp frá túni].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 2

SP-072:011 *Vörðuhóll* varða

"Síðan var landið þarna uppi nefnt einu nafni Hólar, en þar sem þeir enda neðar, heitir Heiðarendi. Þar sem þeir enda, eru þeir í nokkuð beinni línu. Þar er nefnt Hólaraðir. Yzt upp af Hólaröðum er nefnt Syðstihamar. Utan við hann eru Engjalágar. Upp af Syðstahamri er hóll með vörðubroti, sem heitir Vörðuhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 2

SP-072:012 *Gamlasel* heimild um sel

"Utan og ofan við Vörðuhól [011] hétu Hraunhólar, og þar utan við var Hraun, sem er stórgrýtisurð. Suðaustast í Hrauninum er melur niður, sem heitir Hraunhryggur og liggur fram á Yztahamar. En mitt á milli Yztahamars og Syðstahamars er Miðhamar. Hann er beint á móti Múlanum í Grímsgerðislandi. Út af Miðhamri heitir Stórholt. Innan við það er Sel, stundum nefnt Gamlasel. Má segja að þá sé komið inn á Víkurskarð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 2

SP-072:013 *Götuskarð* örnefni leið

"Hryggir heita norðvestur af bænum, og Götuskarð er ofan við neðsta hólninn út af bænum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-072:014 *Smiðjulág* örnefni smiðja

Túnið: "Á bak við bæ hét Smiðjulág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-072:015 *Mylluhóll* örnefni mylla

Túnið: "Vestur af bæ er Myllukinn og Myllhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-072:016 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

Túnið: "Svo er Hesthúsvöllur, og Húsavöllur [017] þar sem fjárhúsin standa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-072:017 *Húsavöllur* örnefni fjárhús

Túnið: "Svo er Hesthúsvöllur [016], og Húsavöllur þar sem fjárhúsin standa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-072:018 *Byrgi* örnefni

"Sunnan við Mýrina norðan við Móana er kölluð Rönd...Neðsta nesið niður af Röndinni var kallað Byrgi...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Dæli, 3

SP-073 Vatnsleysa

1712: Jarðardýrleiki 7 hdr. JÁM XI, 74. 24.2.1391: ...seldi Sira Þorsteirn Jllugason Benedict B(onda) halfa jordina Espehool i Ejafirdi. tilskilin geldfiarganga a Gardzárdal fyrir Vc og halfur Vatnsleisuskógur fyrir Vc..."DI XII, 30. 28.9.1485 og 16.2.1446: "Brynjólfr Magnússon selr Þorsteini Þorkelssyni jörðina Vatnsleysu í Draflastaðapingum fyrir tólf hundruð í lausafé, en Brynjólfr skyldi sér skógarpart upp í jörðina og skýrir frá landamerkjum..."skyldu opt nefndur bryniolbur sier skogarpert vpp j fyr nefnda jord vartzleyv ur hardaualla lag ok sudvr j heimalækjar gilet aa vartzleysv. sagde títt nefndvr bryniolbur þesse landamerke med opt nefndre jordv rettsyne ur harda ualla lag ok ofan i mel þann som ofan geingur j aa sudur steckiarbrecku ok suo rettsyne vpp j fiall. skyllde títt nefndvr þosteinn med fullu frelsi lata bíta þann sama skog sem bryniolbur skilde vpp j fyr nefnda jord uatzleysu ollum peningum nautum ok saudum ok geitum."DI VI, 551. 17.12.1543: "Stephán Einarsson selr Ara Jónssyni jörðina Dísastaði og átta hundruð í jörðunni Fagradal í Breiðdal fyrir jörðina

Vatnsleysu og tólf hundruð í lausafé." DI XI, 266. 1712: "Eigandinn Sr. Gísli Einarsson að Múla, eftir sem nálægir meina, og að vísu hefur hann eignarhald á jörðunni síðan um bóluna, og meina menn að hann hafi eftir hana eftir systkin sín, sem þá önduðust." JÁM XI, 74. "Vatnsleysuskógur gekk kaupum og sölum sérstakur [sérstaklega] á 16. öld. "LÞ I, 138. Nýbýli: Vatnsleysa II, stofnað eftir 1970 og eiga ábúendur þar nú alla jörðina. BBSÞ, 147.

1918: Tún 2,7 ha. þar af sléttað um 4/5. "Útigangur svipull fyrir fannalögum...Túninu spillir bæjarlækurinn með leirsáburði í leysingum, sem þó hefur verið talsvert afræktað hingað til. Engjar öngvar nema einn harðvellismór, sem sjaldan er slægur nema annaðhvort ár. Úthagarnir eru bjarglegir fyrir sauðfje en haglitir fyrir stórgripi...Vatnsvegur lángr á vetur í Fnjóská og erfitt að ná vatninu, og verður stundum að þíða snjó."JÁM XI, 74-75. "Jörðin Vatnsleysa er í norðanverðum Fnjóskadal, vestan Fnjóskár. Að vestan eru mörkin um Hrossadalsslæk, en Hrossadalur liggur milli Þórisstaðaskarðs og Víkurskarðs í Vaðlaheiði. Milli heiðarinnar og Fnjóskár er um 400 m breitt undirlendi, sem hefur að mestu verið ræktað og gert að túni...Heiðin er að mestu þurr og mishæðött og talsvert blásin. Hún er að mestu vaxin fjalldrapi[a] og lyngi, en fjölbreyttari gróðri í lautum og lægðum. Á hjöllum á heiðinni hefur verið ræktað tún. Þjóðvegir skera landið um þvera heiðina og einnig undirlendið. Eru af vegunum mikil landspjöll..."BBSÞ, 147.

SP-073:001 *Vatnsleysa* bæjarhóll bústaður

"Á smá hæð efst í túninu undir hlíðinni stendur bærinn."BBSÞ, 147. "Bærinn stendur fyrir miðjum vesturbugnum í brekkurót, og er túnið bæði í brekku og á grund niður undir ánni."LÞ I

Bærinn stendur á sama stað og fyrrum. Ö-Vatnsleysa.

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 147; Ö-Vatnsleysa, 6; LÞ I, 138

SP-073:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-073:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-073:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-073:005 *Grundarstekkur* heimild um stekk

"Hörðuvallagrund sunnan Orrustuhóls [í landi Dælis SP-072:005]...Hörðuvallagrund við mynni Hörðuvallagils, sem skiptir löndum Dælis og Vatnsleysu. Á Hörðuvallagrund eru gróin stekkjarbrot.", segir í örnefnaskrá. "Skiptist þá þetta gróna sléttlendi í ytri - og syðri grund. Þetta var harðvelli sem gilið ber líka nafn af. - Á syðri grund var stekkur nefndur Grundarstekkur...Stöðlar hafa verið:...[í] Grundarstekk...en nú hefur Grundarstekkur verið jafnaður út í nýræktartúni. Hann var um 1 km í norður frá bæ...", segir í örnefnaskrá, svör.

"Fráfærur munu hafa lagst hér af á fyrsta áratug þessarar aldar [20.aldar].", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 3; Ö-Vatnsleysa svör, 1-2

SP-073:006 *Húsamelur* örnefni

"Upp af túnhólnum heitir Húsamelur, og sunnan hans er Kvíalág [007].", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er hægt að sjá að hús hafi verið á Húsamel, en hann var rétt ofar túni og fjárhúsum og kann að draga nafn af því.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 3; Ö-Vatnsleysa svör, 2

SP-073:007 *Kvíalág* örnefni kvíar

"Upp af túnhólnum heitir Húsamelur [006], og sunnan hans er Kvíalág.", segir í örnefnaskrá. Stöðlar hafa verið í: "Kvíalág...200 m beint í vestur frá bæ.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Fráfærur munu hafa lagst hér af á fyrsta áratug þessarar aldar [20.aldar].", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 3; Ö-Vatnsleysa svör, 2

SP-073:008 tóftir geitakofi

"Í Bæjargilinu norðvestan í Nónhól heitir Krókur. Á gilbarminum vestur af Nónhól eru grónar kofatóttir og stór, toppmyndaður steinn, nefndur Geitakofasteinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 3

SP-073:009 heimild um geitakofa

"Frá Nónhól liggja brekkur áfram til suðurs að Víðivöllum. Framan í brekkunni sunnanvert við Nónhól heitir Sveigur. Þar er gömul kofatóft (geitakofi).", segir í örnefnaskrá.

"Kofatóftin vestur af Nónhól er fast við Geitakofasteininn og virðist að steinninn hafi verið hafður fyrir stafnvegg í kofanum, sem mun hafa verið geitakofi. Steinninn er um tveggja m hár. Þarna er láréttur kafli frá Nónhól vestur að brekku Bæjaráss.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 3; Ö-Vatnsleysa svör, 2

SP-073:010 heimild um brunn

"...Bæjarásendi. Hann myndast af því, að neðan hans frá Geitakofasteini liggur gilið til norðvesturs, en beygir um "endann" og liggur áfram til suðvesturs. Í giliinu neðanvert við Bæjarásenda er uppsprettulind, og er þaðan leitt í pípum neyzluvatns Vatnsleysuheimilis.", segir í örnefnaskrá.

"Áður var vatnsbólið brunnur, mjög djúpur, neðst í túninu, og féll til hans grunnvatn frá Fnjóská. Lindin í giliinu er svo til eina ofanjarðarvatn, sem vart verður í Vatnsleysulandareign.", segir í örnefnaskrá. "Vatnsvegur lágur á vetur í Fnjóská og erfitt að ná vatninu, og verður stundum að þíða snjó."JÁM XI "Hætt var að nota brunninn 1932 og hefur verið fluttur.", segir í örnefnaskrá, svör. "Allar brekkur ofan við bæinn eru mjög þurrar, og var vatnsbólið í Fnjóská eða brunnur neðst í túni."LÞ I

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 4; JÁM XI, 74-75; Ö-Vatnsleysa svör, 2; LÞ I, 138

SP-073:011 heimild

"...Bæjarásendi. Hann myndast af því, að neðan hans frá Geitakofasteini liggur gilið til norðvesturs, en beygir um "endann" og liggur áfram til suðvesturs...Uppi á ásnum, sunnanvert við Bæjarásenda, sér fyrir gömlum kofatóftum.", segir í örnefnaskrá.

"Ekkert veit ég um töftina á ásnum, en dettur í hug að þarna hafi verið skýli fyrir hjásetukrakka, en þarna er skjóllaust fyrir öllum áttum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 4; Ö-Vatnsleysa svör, 2

SP-073:012 Sel heimild um sel

"Norðan Bæjargils, vestan Bæjarásenda, er allbratt landsvæði með melhólum og lyngi vöxnum lágum, sem nefnast einu nafni Hólar. Hábrún þeirra, sem er samfelld frá suðri til norðurs, heitir Selás. Uppi á honum er lárétt land, og þar ofar tekur "Heiðin" við. Grónar tóftir efst á Selás við heiðarrætur heita Sel. Þar sýnist hafa verið túnblettur.", segir í örnefnaskrá.

"Selið var starfrækt frá Vatnsleysu og svo hafa verið fram um síðustu aldamót. Þangað hafa kvíaærnar verið fluttar þegar búið var að taka frá þeim lömbin og reka þau á afrétt. Þá var líka kominn kjarnbetri gróður hið efra. Selið er rétt undir brattri heiðarhlíðinni í 300 m hæð, og beint upp af því er suðurendi Selfjalls. Vafalaust draga Selfjall og Seldalur [014] nafn af Selinu.", segir í örnefnaskrá, svör. "Selstaða var uppi á heiðinni til forna."LÞ I

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 4; Ö-Vatnsleysa svör, 2-3; LÞ I, 138

SP-073:013 Brandstekkur heimild um stekk

"Norðan Hóla, næst Hörðuvallagili ofanverðu, er hár melhóll, sem heitir Sjónarhóll, og lág sunnan hans Sjónarhólslæg. Sunnan og neðanvert við hana er grasgróið stekkjاربrot, Brandstekkur.", segir í örnefnaskrá. Stölar hafa verið:...á Brandstekk...um 1 km norðvestur frá bæ...", segir í örnefnaskrá, svör.

"Ekki veit ég af hverju Brandstekkur dregur nafn - þar kemur til greina mannsnafnið Brandur, Viðabrandur og vopnið Brandur. Fráfærur munu hafa lagst hér af á fyrsta áratug þessarar aldar [20.aldar].", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 4; Ö-Vatnsleysa svör, 2

SP-073:014 Seldalur örnefni sel

"Á heiðarbrúninni, beint upp af Nauthöfða [það er höfði við heiðarrætur, til suðvesturs frá Einstakahól] eru þrír stórgrýtishryggir samhliða og langsum á brúninni. Þeir heita Borgir. Í norðanverðri heiði, miðhlíðis, er dálítið fell, Selfjall, og bak við það lítill dalur, Seldalur.", segir í örnefnaskrá.

"Vafalaust draga Selfjall og Seldalur nafn af Selinu [012].", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 5; Ö-Vatnsleysa svör, 3

SP-073:015 varða

"Á heiðarbrúninni upp af Seldal [014] er grjótvarða, mannahæðarhá, sem hjásetudrengir frá Vatnsleysu munu hafa hlaðið - sennilega Lúther og Egill Olgerissynir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 5

SP-073:016 Öskuholt öskuhaugur

"Sunnan við bæinn - en hann stendur á sama stað og fyrrum - hét Hrísluhóll og Öskuholt, hvorttveggja orðið að einni sléttu.", segir í örnefnaskrá.

"Öskuholtið var hnúta og var safnað að henni ösku og hrati. Eftir að því var hætt varð Öskuholtið algróið smára.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 6; Ö-Vatnsleysa svör, 3

SB-073:017 *Hóll* heimild um fjárhús

"Ofan við bæinn heitir Hóll, og brótt brekka sunnan í honum hét Kinn. Úr henni hefur nú verið mikið dregið með jarðýtu.", segir í örnefnaskrá.

"Á Hólnum stóð til skamms tíma fjárhús af torfi og grjóti, sem tók 50 kindur, og viðbyggð hlaða. Hús þetta byggði Olgeir Guðmundsson, sem bjó á Vatnsleysu á árunum 1858-1909. Var hann talinn ágætur vegghleðslumaður, og bar þetta hús því sérstakt vitni. Voru veggir þess hlaðnir í meira en hálfa hæð af hnúllingsgrjóti, og voru jafnstórir steinar valdir í hvert hleðslulag, sem hélt sér reglulega hringinn í kring í húsinu. Smásmækkaði grjótið í hverju lagi, eftir því sem ofar kom hleðslunni. Torflag var milli hverra grjótлага, og fengu veggirnir þannig sérstakt munstur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 6

SB-073:018 heimild um fjárhús

"Á norðurtúninu, neðan hólbrekkunnar, heitir Bali, og lítið norðar og neðar, þar sem túnið lá lægst, hét Leyningur. Á litlu halli sunnan og ofan Leynings stóðu tvö sambyggð fjárhús, sem tóku 30 kindur hvort. Voru þau einnig byggð af Olgeri Guðmundssyni. Þarna standa fjárhús nú, en af annarri gerð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 6

SB-073:019 heimild um leið

Við Fnjóská: "Hár bakki er þarna að ánni að norðan, Hylbakki. Brýtur hún úr honum árlega. Áin fellur þarna nokkurn spöl til austurs, en beygir síðan aftur til norðurs, og myndar þannig allstórt nes. Sá hluti þess, sem næst liggur árbugðunni, er gróin eyri,...Heitir þessi gróna eyri Neðrihringur...og myndar þar ofurlítinn stapa við ána, sem nefnist Háahall.", segir í örnefnaskrá.

"Fyrsti akfæri sveitvegur hér um var rudd braut eftir árbakkanum, og lá hún um Hylbakkann og Háahallið niður á Neðrihringsflötinn. Þarna lágu áður reiðgötur.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 1; Ö-Vatnsleysa svör, 1

SB-073:020 *Byrgi* tóft+garðlag kvíar

"Landamerki Dælis og Vatnsleysu voru á Neðrahingshorni við Fnjóská, en nú hefur Dælisbóndi selt Vatnsleysubónda allstórt land af Dælismó, og færst þá merkin norður á Byrgi, spölkorn norðan Horns...", segir í örnefnaskrá. "Kauþin á landi því, sem sagt er frá í örnefnaskránni... gengur til baka. Eru því gömlu landamerkin enn í gildi. Umrætt land lá að Vatnsleysulandi og þar var Birgi, um 200 m norður af Neðrahingshorni og um 150 metra frá Fnjóská.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Þarna hefur verið kvíaból og sér enn fyrir tóftum og garðhleðslu. Ekki veit ég með neinni vissu um nafnið Birgi, en talað var um að birgja fjárhjörð undir nótt þó úti væri. Hitt getur líka verið að staðurinn beri nafn af landslaginu, sem lækkar þarna frá vestri, og því voru kvíarnar í lægð undir landöldunni og leyndust séð vestanfrá.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 1; Ö-Vatnsleysa svör, 1

SB-073:021 *Syðrigrund* heimild um rist

"Sunnan Öskuholts [016] hafði lækur úr bæjargili farveg fram á láglandið, og hafði lækurinn smátt og smátt með aurframburði sléttað um þriggja ha. landssvæði. Stykkið norðan farvegarins var nefnt Ytrigrund, en sunnan hans Syðrigrund. Hefur þeim verið breytt í tún. Sunnan Syðrigrundar var votlendi. Þar var ofurlítill tjörn, sem þó þornaði upp í þurrviðratið. Graslendismór, um 4 ha. að flatarmáli, á svæðinu milli Syðrigrundar og Öldu, var helzta engjalslægjuland Vatnsleysu. Á þessu svæði var einnig mótekja.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga lök í harðvelli. Móskurður meinast að fornu." JÁM XI "Torf var rist í nánd við tjörnina og var notaður í hleðslu efrihluta hlöðuveggja. Torf var notað í öll húsaþök - fyrst lagt á áreftið og grasrót snúið niður, og á þessa þekju sett moldarlag. Síðan var aftur þakið með torfi og grasrót þá snúið upp. Hey sem ekki komst í hlöðu, en var hlaðið upp undir beru lofti, var þakið með torfi. Þá var torf oft lagt milli steinalaga í vegghleðslum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Vatnsleysa, 6-7; Ö-Vatnsleysa svör, 3; JÁM XI, 74

SB-073:022 varða

"Á heiðarbrúninni upp af Selfjalli sunnanverðu, þar sem hún lækkar til norðurs, er hlaðin grjótvarða - þar nefni

ég Vörðubrún.", segir í örnefnaskrá, svör.
Heimildir: Ö-Vatnsleysa svör, 3

SP-074 Víðivellir

1712: Jarðardýrleiki 15 hdr. Útkirkja eða bænhus var hér. JÁM XI, 75. 14.6.1553: "Vitnisburður Sturlu Þórðarsonar um skilmála, er Pétur bóndi Loptsson gifti Ragnheiði, dóttur sína, Jóni Magnússyni...j heimanfylgiu Ragnheidar dottur sinnar jordina Vijdevollu j Fnioskadal með þui skilorde að stærri oc ytre Diupadalur j Eyiafirde skyllde eiga huert ar hundad timbvrs hogg j Vidivalla skoge. so leinge sem jordin Dalur være eign þeirra ættmanna. Peturs [Loptssonar] oc Sigridar [Þorsteinsdóttur, konu Péturs]."DI XII, 559. 12.8.1560: "Páll Jónsson fær Steinunni, systur sinni, Víðivelli og Ljósstaði í Fnjóskadal og Fljótsbakka fyrir Staðarhól...og afhende Heidurligre dandekuinu Steinunne Jonsdottur systur mine með handsolum j fyrstu jordina Widevelle er liggur ij Hnioskadal fyrir xlc og þar með . vj. kugilldi og þar með iordina Liotstade er liggur ij greindum Hnioskadal..."DI XIII, 512-513. "Þessari jörðu er sundur skift í þrjá bæi, og standa tveir innan garða, en þriðji í úthögum. Hornhús kallast ytri bærinn...Vydeveller er sá forni bær og heldur því bæjarnafninu, Hrisgerde [SP-075] er sá þriðji bærinn, sem áður um getur að sje í úthögum [er þá í eyði]...Vydevalla sel heitir selstaða heimajarðarinnar upp í fjallinu. Þar var bygð upp hjáleiga [SP-075:005]..." JÁM XI, 75. "Um miðja 12. öld bjuggu hér Brandur Tjörvason, af ætt Ljósvetninga, og Gríma Þorgeirsdóttir, föðursystir Guðmundar góða Arasonar Hólabiskups [Sturlunga I, 117]. Síðar var jörðin í eigu ríkra ætta (Lofts ríka Guttormssonar og Svalbarðsmanna) a.m.k. fram á 18. öld. Árið 1703 býr á Víðivöllum eigandi hálfleundunnar, Þorbjörg Eiríksdóttir, ein fimm bænda í sjálfsábúð í sýslunni..."BBSÞ, 146. Víðivellir hafa jafnan verið taldir til stærri jarða."LÞ I, 139. Nýbýli: Víðifell, stofnað 1961 á 1/3 Víðivalla. BBSÞ, 145-146.

1918: Tún 6,8 ha. þar af sléttuð um 3/4. "Útigangur svipull fyrir fannalögum...Túninu spillir stórlega skriðufall, einkanlega á forna bæjartúninu. Úthagarnir eru nægir...Skógur til raftviðar nægur og so til kola og eldiviðar, brúkast til heystyrks og annarra búnaðsynja, en ekki mega bændur selja kol eða timbur fyrir utan leyfi landsdrotna."JÁM XI, 76. "Utan við bæinn falla smálækir í brekkunni og hafa myndað grundir, sem vaxa með hverjum áratug, því framburður fyllir móana. Neðan við móana eru grónar eyrar með ánni. Móar þessir munu hafa verið víði vaxnir, og stafar þaðan nafni jarðarinnar. Landamerki að sunnan eru við svo nefnt Hamragil, sem sést langt austur af heiðum gegnum Ljósavatnsskarð."LÞ I, 138.. "Land jarðarinnar liggur með Fnjóská og í austurhlíð Vaðlaheiðar. Tún og ræktanlegt þurrlendi í dalbotni taldist um 60 ha. Þaðan lyngi og hrísi vaxið upp á heiðarbrún en holt og mýrlendi á háheiði. Skógur var mikill og góður 1712, en aðeins tvær hríslur stóðu eftir 1913."BBSÞ, 146.

SP-074:001 Víðivellir bæjarhóll bústaður

"Suður og upp af bænum er Bæjargil og norðan við það Ytri-Bæjarhóll, eða bara Bæjarhóll, beint upp frá bænum.", segir í örnefnaskrá.

"Allt umhverfis bæinn voru garðar og smáhólar, sem nú hafa verið jafnaðir að mestu, nema Bænhússbollinn [013] að hálfu, en að nokkur hvarf hann í sléttu.", segir í örnefnaskrá. 1879, minnst Jóhannes Bjarnason brots, úr barnæsku sinni: "Fyrsta atvikið í ævi minni, sem festist mér í minni, var, þegar ég fór að Grímsgerði og komið var við á Víðivöllum. Ég hafði fengið harða skó og þótti mjög gaman að hlaupa eftir timburgólfi, sem þar var í baðstofu, en bæði á Birningsstöðum og Grímsgerði voru á þeim tíma aðeins moldargólf og hafði ég oft heimtað að fara þangað sem hvíta gólfið var."JB

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Víðivellir, 3, 7; JB:Jóhannes Bjarnason. Fagurt er í Fjörðum, 12

SP-074:002 heimild um bænhus

VÍÐIVELLIR Í FNJÓSKADAL (SP) (HÁLSPING) BÆNHÚS "Hálfkirkja eður bænhus er hjer, og var hjer embættað áður, þegar heimafolk var til sacramentis, en nú ekki í 40 ár eður lengur [síðan um 1670]."JÁM XI

Heimildir: DI; JÁM XI, 75

SP-074:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-074:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-074:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-074:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-074:007 *Mylluhvammur* heimild um myllu

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Hamralækur, Hamragil [merki á móti Hrísgarði], Hamragilshvammur eða Mylluhvammur, neðst í giliinu að norðan. Þar eru bæði myllubrot og stekkjarbrot.", segir í örnefnaskrá.

"Myllu- og stekkjarbrot í Mylluhvammi sjást enn óbreytt að kalla. Jóakim Einarsson bjó hér 1882- 1904. (Hann og Valdimar Briem voru systrasynir). Mig minnir að hann segði mér ungum, að hann hefði byggt mylluna - líklega endurbyggt - og hann notaði hana sína búskapartíð, en eftir það lagðist hún niður.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 1; Ö-Víðivellir svör, 2

SB-074:008 *Svarðargrafir* örnefni mógrafir

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Suðurengi, frá læknum og norður fyrir Dýholtsöldu eða Öldu, sem er norðan við Svarðargrafir. Neðan við þær er Svartamýrin, en þar sunnar og ofar Flæðan, upp við garðinn [010], þar sem Engjalækurinn kom inn á engið.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga í lakara lagi. Móskurður mienast að fornu." JÁM XI. "Svarðargrafir eru allar horfnar. Nær allt láglendi jarðarinnar hefur verið ræktað, nema árbakkar og Eyrar meðfram ánni. Sjaldan var stunginn nema 12 eða í mesta lagi 16 lög, að meðtalinni grasrót og ruðningi. Oftast hindraði ágangur vatns eða kaldabakkar sprungu. (Kaldabakki= nakinn jarðarbakki frá eldri gröf, margfrosinn og laus í sér.) Aðeins eitt sinn komumst við niður "í botn", stungum 18 lög (spaðablaðslengdir) niður. Þau neðstu voru ljósbrún og hörð og reyndust hið besta eldsneyti. Undir þeim virtist næstalag, líkast sætornuðu vothegi á að sjá. Er því var flett upp með berum höndum blasti við vatnsnúð völuþerg með ljósgrænum deigulmó milli steinanna. - Svarðartaka lagðist niður árið 1953, þegar við komum okkur upp heimilisrafstöð til allra venjulegra heimilisverka.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 2; Ö-Víðivellir svör, 2; JÁM XI, 76

SB-074:009 *Ærhús* heimild um fjárhús

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Fyrir ofan Ölduna var Dýholtíð, og upp frá því liggur Kúalágin, er skilur Brekkurnar utan við Hamragilið frá Syðri-Bæjarhólnum, er kallaður var Ærhúshóll. Niður undan honum, innan túngirðingarinnar, er Sléttan, sem svo er kölluð, en fram til vorsins 1923 var ræktarlegt hall með miklum húsarústum og torfgörðum. Stóðu ærhúsin þar, a.m.k. fram á 19. öld.", segir í örnefnaskrá.

"Til forna hafa ærhúsin staðið sunnan lækjar úr Bæjargilinu, þar sem nú er sléttan og rafstöðvarhúsið...Upp við garðinn rétt norðan við bæinn var Kúlhus [015], en ærhús úti og niðri á túni og Hornhús [016] upp við garðinn á bæjarstæðinu forna. Öll þessi hús eru nú horfin í tún, auk margra annarra tóttarbrota og garðbrota.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 2, 7

SB-074:010 *garðlag*

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Suðurengi, frá læknum og norður fyrir Dýholtsöldu eða Öldu, sem er norðan við Svarðargrafir [008]. Neðan við þær er Svartamýrin, en þar sunnar og ofar Flæðan, upp við garðinn, þar sem Engjalækurinn kom inn á engið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 2

SB-074:011 *Þvergarður* garðlag vörslugarður

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Neðan Sléttunnar [þar sem ærhúsin, 010, stóðu] er Suðurgrund, sem takmarkast af Skriðunni að norðan, en Flæðunni að neðan, og náði norður að Þvergarði, er var heimreið frá aðalvegi, en suður að Dýholtsöldu.", segir í örnefnaskrá.

"Þvergarður. Niður sunnan við tún á Víðivöllum var vörslugarður (og raunar umhverfis túnið allt til forna.) Í framhaldi hans hefur verið hlaðinn garður suður og ofan yfir viðarmóinn á flatlendinu, allt niður til árinna. Hann getur hafa verið gerður til að hindra fénaðarferð suður á engið norðan af móunum og "Eyrinni", en jafnframt var hann uppistöðugarður, þegar vatni var veitt á suðurengið á vorin. Síðast varð hann reiðvegur niður að árvaðinu, og nú horfinn undir tún og heimaveg. E.t.v. kallaðist hann Þvergarður af því að hér liggja - eða lágu - flestir garðar langs eftir dalnum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 2; Ö-Víðivellir svör, 3-4

SB-074:012 *Mannshausamór* örnefni

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Syðst og efst í Flæðunni var Tjörnin eða Tjarnstæðið. Neðan hennar var Mannshausamórinn, grasi vaxin mór með kollóttum þúfum, háum og kröppum. Neðan hans viðarmór, Þvergarðsmór...Þetta svæði suður að Öldu er nú að verða að tún." segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 2

SB-074:013 *Bænhúsbollinn* garðlag

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Norðan lækjarins niður frá bænum er Flöturinn, og efst á honum suður við lækinn er Bænhúsbollinn. Er það hringmyndaður garður umhverfis grafreit, er síðast var jarðsett í um miðja 17. öld [sjá einnig bænhús, 002].", segir í örnefnaskrá.

"Allt umhverfis bæinn [001] voru garðar og smáhólar, sem nú hafa verið jafnaðir að mestu, nema Bænhúsbollinn að hálfu, en að nokkur hvarf hann í sléttu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3

SB-074:014 *Suðurrhús* heimild um fjárhús

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Fjárhúsin sunnan við bæinn nefnast Suðurrhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3

SB-074:015 *Kúlhús* heimild um fjárhús

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Fjárhúsin norðan við bæinn hétu Kúlhús.", segir í örnefnaskrá.

"Upp við garðinn rétt norðan við bæinn var Kúlhús, en ærhús [009] úti og niðri á túni og Hornhús [016] upp við garðinn á bæjarstæðinu forna. Öll þessi hús eru nú horfin í tún, auk margra annarra tóttarbrota og garðbrota", segir í örnefnaskrá. "Veit ekki um tilefni nafnsins. Húsið hét svo er ég kom í Víðivelli 1914. Það stóð á kúlumyndaðri hæð við brekkurætur, tvö samstæðuhús undir einu kúlumynduðu þaki.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3, 7; Ö-Víðivellir svör, 4

SB-074:016 *Hornhús* heimild um býli

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Yzt og efst á túninu stóð Hornhús, gömul hjáleiga...Við mynni Hornhúsgíls stóð Hornhús...", segir í örnefnaskrá. "Hornhús í landi Víðivalla, norðan bæjar, byggt um 1650, fór í eyði 1785."BBSþ

"Þessari jörð er sundur skift í þrjá bæi, og standa tveir innan garða [Hornhús og Víðivellir], en þriðji [Hrísgerði] í úthögum. Hornhus kallast ytri bærinn. Bygd hjer um fyrir 60 [um 1650] árum utarlega á heimatúninu, og er nú haldinn helmingur allrar jarðarinnar, afdeild að túni og engjum en öðru landi óskift."JÁM XI. "Var það um skeið hálfenda jarðarinnar og síðast í ábúð um og rétt eftir Móðuharðindin...Upp við garðinn rétt norðan við bæinn var Kúlhús [015], en ærhús [009] úti og niðri á túni og Hornhús upp við garðinn á bæjarstæðinu forna. Öll þessi hús eru nú horfin í tún, auk margra annarra tóttarbrota og garðbrota", segir í örnefnaskrá. "Víðivellir voru tvískiptir eftir 1712. Hornhús hétu þá efst í túninu og fylgdi helmingur jarðar. Hornhús voru byggð til 1785."Lþ I

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3, 5, 7; JÁM XI, 75; BBSþ, 158; Lþ I, 139

SB-074:017 *Hólfin* heimild um áveitu

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Neðan við túnið eru Hólfin, milli lækjarfarveggar út og suður að ofan og gamals torfgarðs að neðan.", segir í örnefnaskrá.

"Hólfin voru graslendi neðan túnsins, innan túngirðingarinnar fornu [011]. Fnjóskadalur er engjallitil sveit en þótti beitarsæl. Því var lítið um áburð til ræktunar og oft var þurrkasamt á vorum. Á tímabili, síðari hluta 19. aldar og fram á þá tuttugustu, var því mikill áhugi fyrir vatnsveitu til ræktunar og vökvunar. Garðar voru klofnir og skurðir grafnir. Vatnsveituskurður var gerður sunnan úr Hamragili, um endilangt Suðurengið og þvert yfir túnið neðanvert norður í Hringana. Hólfin fjögur milli lækjarins og túngarðs að neðan voru gerð með lágun torfgörðum vegna halla landsins.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3; Ö-Víðivellir svör, 4

SB-074:018 *Götuskarð* örnefni leið

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Neðan við túnið eru Hólfin, milli lækjarfarveggar út og suður að ofan og gamals torfgarðs [sjá hólfin 017] að neðan. Út og niður frá þeim ganga Hringarnir alla leið að Götuskarði.", segir í örnefnaskrá.

"Hringarnir voru önnur fjögur graslendihólf [önnur en Hólfin, 017] norður og niður frá túninu. Áveitulækurinn og leysingavatnið með framburði af norðurhluta jarðarinnar hafð smátt og smátt einnig þar breytt hrísmóum í slægjuland. Affall - ef eitthvert var - af því þurrhlenda svæði - rann um Götuskarð, lægð í efstu rönd árbakkans, þar sem leiðir manna lágu um til áreyra og vaða. Götuskarðið er á annað hundruð metra sunnan við Ölduhorn, landamerki Víðivalla og Vatnsleysu.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3; Ö-Víðivellir svör, 5

SB-074:019 heimild um ferju

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Nokkru norðan við Hamralæk var ferjustaður á Fnjóská úr litlu sandviki.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3

SB-074:020 Þvergarðsvað heimild um vað

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Vaðið á ánni fram af Þvergarðsendanum, sunnan við eyrina, sem er í miðri ánni, kallast Þvergarðsvað.", segir í örnefnaskrá. "Þvergarðsvað var suður og niður undan túni á Víðivöllum, sunnan hólma í miðri á, ferjustaður þar litlu sunnar." JKK

"Nær aldagömul þjóðsaga" í léttum dúr er tengd Þvergarðsvaði: Ungur prestur á Hálsi var kvaddur til að skýra barn á Víðivöllum síðdegis á hausti í góðri tíð. Hann var nýkvæntur og voru kona hans og tengdamóðir með í för. Í náttmyrkri var haldið heimleiðis og fylgdi gestunum vaskleikamaður. Klerkur var víngefinn um of og vel hafði verið veitt. Þegar að ánni kom kusu konurnar að bíða á vesturbakkanum meðan fylgdarmaðurinn kæmi presti yfir. Það tókst, en þá bar nýjan vanda að höndum. Sýnileg hætta var á að presturinn riði eða æddi eitthvað út í myrkrið meðan mæðgurnar væru sóttar. Fylgdarmaðurinn tók þá það örþrifar á að fara með klerk upp í stórþýfðan og krappan mó þar skammt fyrir ofan og skorða hann í djúpri laut. Til öryggis teymdi hann svo hest prests með sér í sinni síðari för." JKK

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 139

SB-074:021 Klaufarvað heimild um vað

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Vaðið hjá símalínunni að Hallgilsstöðum, Klaufarvað...", segir í örnefnaskrá. "Klaufarvað á Fnjóská er beint neðan við Víðivelli, kennt við Hallgilsstaðaklauf, sem klýfur brekkubörðin austan árinna í beinni stefnu milli nefndra bæja.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Það var nú sjaldan farið síðan brú kom á ána fáum km sunnar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3; Ö-Víðivellir svör, 5

SB-074:022 Breiðalækjarvað heimild um vað

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Vaðið hjá símalínunni að Hallgilsstöðum, Klaufarvað [021], og vaðið af Eyrinum rétt utan við Breiðalækinn í Hallgilsstaðalandi Breiðalækjarvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3

SB-074:023 Kexvað heimild um vað

I. Frá Fnjóská upp á brekkubrún ofan undirlendisins: "Vaðið af Eyrinum yzt, út yfir hólmana að Blárandarhorni, kallast Kexvað.", segir í örnefnaskrá.

"Dregur það nafn sitt af sögulegri ferð með beinakex þarna yfir ána, eitt sinn í vorleysingum á fyrsta tug þessarar aldar [20. aldar].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 3

SB-074:024 Pálsgerðismór tóftir beitarhús

II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Suður og upp frá Kúaláginni [er skilur Brekkurnar utan við Hamragilið og Ærhúshólinn sjá 009] er allstór grasmór, sem kallast Pálsgerðismór. Hann hefur verið girtur, og á honum eru húsatættur. Sunnan og neðan við hann eru einnig aðar tættur, er sýnilega hafa verið fjárhús [025].", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað um byggð þarna, þó mörg eyðibýli séu óálitlegri, og líklegt, að einhvern tíma hafi verið þar búseta, en lengur beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 4

SB-074:025 Pálsgerðismór heimild um fjárhús

II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Suður og upp frá Kúaláginni [er skilur Brekkurnar utan við Hamragilið og Ærhúshólinn sjá 009] er allstór grasmór, sem kallast Pálsgerðismór. Hann hefur verið girtur, og á honum eru húsatættur [024]. Sunnan og neðan við hann eru einnig aðar tættur, er sýnilega hafa verið fjárhús.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað um byggð þarna, þó mörg eyðibýli séu óálitlegri, og líklegt, að einhvern tíma hafi verið þar búseta, en lengur beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 4

SP-074:026 *Stekkurinn* heimild um stekk

II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Þar sem Bæjargilið hefst og lækur þess kemur upp, kallast Bæjargilsbotn. Suður frá honum, allt til Hamragils, liggja háir melhólar, Stekkjarhólar, og Stekkjarhvamurinn í giliinu. Þar er Stekkurinn, og útlit fyrir, að þar hafi einnig verið matjutagarður eða akurgerði.", segir í örnefnaskrá.

"Stekkurinn - hlaðinn úr grjóti - sést mjög vel enn. Ærnar voru ávallt mjólkaðar heima, í þröngum kvíum við fjárhús nærri bæ, og inni í húsunum væri regn. Síðast var fært frá á Víðivöllum árið 1918 og óvíða eftir það. Þó þekkist það í sveitinni fram til 1930 að fært var frá...nokkrum ám og þær þá að mestu hafðar í girðingarhólfum. Rjómabú var starfækt í Nesi í 9 ár, 1905 - '13, og til loka þess tíma færðu flestir bændur frá.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 4; Ö-Víðivellir svör, 5-6

SP-074:027 *Kolhóll* heimild um kolagröf

II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Norðan Stóragils, skammt ofan við Brekkur, er hár hóll með stuðlagrjóti. Kallast hann Kolhóll eða Kollhóll.", segir í örnefnaskrá.

"Skógur til raftviðar nægur og so til kola og eldiviðar, brúkast til heystyrks og annarra búnaðsynja, en ekki mega bændur selja kol eða timbur fyrir utan leyfi landsdrottna." JÁM XI. "Þar sést til kolagrafa, en þær eru mjög víða um Ásana og þar fyrir neðan, því skógur var hér mikill fram eftir 19. öld. Síðustu tvær hríslurnar í gróf ofan við Dokkina hurfu á árunum 1914-16.", segir í örnefnaskrá. "Kolhóll. Svo hefur hann verið nefndur með vissu um aldarskeið. Uppi á honum mátti sjá botna uppblásinna kolagrafa. Margt bendir til að Kollhóll hafi verið upprunalega nafnið. Hann hefur gnæft yfir samfellt skógivaxið, hallandi umhverfi, gróinn fram á brún, en með nakið, brotið Stuðlaberg í nefi.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 6; Ö-Víðivellir svör, 9; JÁM XI, 76

SP-074:028 *Járnhryggur* örnefni

II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Allangt norðan við Skarðagil er Nauthöfði og Nauthöfðagróf...Á brúninni ofan við [Nauthöfða]grófina eru grjóthólar og grjóthryggir, er liggja frá norðri til suðurs og kallast Borgir. Suður og upp frá þeim er Fríðabunga, og er heiðarbrúnn þar miklu hæst. Suður frá henni, milli Skarðagils og Hamragils, liggur ávalur melhryggur, Járnhryggur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 6

SP-074:029 *Reiðholt* heimild um leið

III. Frá brún Vaðlaheiðar og vestur að merkjum: "Vestan Járnhryggjarins [028] er Lækjardalurinn...Lækurinn úr norðurhluta Lækjardals - vatnaskil eru í honum miðjum - fellur til móts við læk af Stampmýrum í Þórisstaðaskarði norðan undi háu holti, Reiðholti, og síðan beint norður Hrossadal,..." segir í örnefnaskrá.

"Reiðholt. Hestagötur lágu frá Víðivöllum upp með Hornhúsgili og Skarðagili, inn yfir Járnhrygg [028] norður við rætur Fífubungu. Þaðan liggja skágötur niður í Sveiginn á mótum Lækjardals og Hrossadals og yfir á Reiðholtið, sem liggur þvert yfir mynni Hrossadals með stefnu inn Þórisstaðaskarð sunnan Stampamýrar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 6; Ö-Víðivellir svör, 9-10

SP-074:030 heimild um beitarhús

III. Frá brún Vaðlaheiðar og vestur að merkjum: "Austan Hrossadals, norðan Sveigs er holt, er halla til suðvesturs, Flárnar. Þar er Fífusundið, mýrardrag suður miðjar Flárnar. Rétt vestan þess syðst eru beitarhúsatættur frá Víðivöllum, er voru eitthvað í notkun seint á 19. öld, í tíð Hallgríms Þórlákssonar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 7

SP-074:031 heimild um fjárhús

"Árið 1913 voru fjárhús, og eru þar enn, við lækinn norðan við nýbyggða vélageymslu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 7

SP-074:032 heimild um lambhús

"Nokkuð niður á Suðurtúninu hafði verið lambhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Víðivellir, 7

SP-074:033 *Tjarnargarður* heimild um rauðablástur

"Í Tjarnargarðinum, trjágarðinum sunnan og ofan við bæinn, eru þó enn lítt hreyfðir rauðablásturshólar.", segir í örnefnaskrá.

Ummerki rauðablásturs:"...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder:...Víðivellir..."NN

Heimildir: Ö-Víðivellir, 7; Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-074:034 heimild um rist

"Torfrista og stúnga í lakara lagi." JÁM XI. "Heyjatorf og torf í nærþök eða einangrun var oftast rist á mýrlendi. Það var léttara í meðföllum eftir að hafa verið þurrkað, og sem reiðingur eða næs[t]atorf var það hlýrra. Ytra þak á hús fékkst best sem þétt túnrót, t.d. á útsköflum túns, er síðar voru þá gæddar upp. Þakjárn voru fyrst keypt hingað 1927. Gömlu túnrótarþökin, hæfilega brött, vel hirt og vökvuð í langvarandi þurrkum entust furðulengi í þurrviðrasveitum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir svör, 3; JÁM XI, 76

SP-074:035 *Fagrahlíð* bæjarstæði býli

"Í Fögruhlíð, ofan garðsins [SP-631:016] móts við Þverá í Dalsmynni var einnig gerð tilraun til búsetu á sama tíma [og í Víðivallasel SP-075:005], um 1680.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Víðivellir svör, 9

SP-074:036 heimild um tjaldstæði

Staðsetningu vantar.

"Áður var hér talið engjalítið og heyskapur sóttur til heiðar, um klukkutíma leið, og oft legið við í tjaldi." LÞ I

Heimildir: LÞ I, 138-139

SP-075 Hrísgærði

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Var lengst af hjáleiga frá Víðivöllum og ekki vitað hvenær hún komst í eignarábúð: "Hrísgærde er sá þriðji bærinn, sem áður um getur að sje í úthögum, úrskiftur einasta að túni og útslægjum, og hefur í eyði legið síðan um bóluna." JÁM XI, 76. Jörðin er talin lítil og engjar aðeins til heiðar. Hún fór í eyði í Bólunni og var í eyði eitthvað framan af 18. öld. Aftur fór hún í eyði um Móðuharðindin og var í auðn fram yfir 1800... LÞ I, 139. Núverandi eigandi keypti jörðina 1970. BBSÞ, 144.

1918: Tún 2,4 ha. Þar af sléttað um 1/5 Kostir og ókostir sem áður segir um heimajörðina [Vidivelli SP-074], nema túninu grandar hjer ekki, en brynningar eru hér örðugar. JÁM XI, 76 "Land jarðarinnar er milli Ljótstaðagils og Hamragils. Hér er lítið undirlendi, síðan hallandi lyng-og hrísbrekkur upp á ásbrún, þaðan aflíðandi hrísásar með graslágar og blettum víð og dreif. Svo tekur heiðin við með svipuðum gróðri á heiðarbrún. Brok og vallendisgróður er á lækjarbökkum og þar dregur að holtum, var notað sem engi áður fyrr. Gott beitiland. Enginn skógur fyrir 200 árum var sagður "aususkógur" hér suður og niður á bakkanum." BBSÞ, 144

SP-075:001 *Hrísgærði* bæjarhóll bústaður

"Ofan bakkans og vegarins liggur eldri hluti túnsins. Beggja megin þess, upp frá Syðra-og Ytra-nesi, eru lágir hjallar, hinn ytri hrísi vaxinn, og fremst á honum Höndin, en hinn syðri að mestu orðinn að túni. Standa hús jarðarinnar nú á norðurbrún hans, en þar norðar í brekkunni stóð "gamli bærinn" fram til ársins 1938.", segir í örnefnaskrá. "Hrísgærðisbærinn stóð í lægð nærri ánni, en hefur verið færður upp á hæð sunnan við gamla túnið og gerð nýrækt þar í kring." LÞ I

"Heima á Víðivöllum hét "gamli bærinn" 1712, og hafði Vatnsleysubóndi jörðina undir. Eigandi þess hluta var gömul kona, sem átti þar heimili. Var það þá eina innansveitareignin í Hálshreppi, og hafði jörðin áður verið í sjálfsábúð...Aftur fór hún [jörðin] í eyði um Móðuharðindin og var í auðn fram yfir 1800, og voru þá öll hús fallin. Guðrún Árnadóttir er kona nefnd, er var að dauða komin á hrakningi í Móðuharðindunum, þá um fermingu, en barg sér með fádæma dugnaði. Hún giftist aldrei og var einræn. Hún fékk, móti vilja sveitarmanna, afnot jarðarinnar og leyfi til þess að byggja upp á kofarústunum í Hrísgærði. Byrjaði hún sjálf að stinga og hlaða vegg, en þegar bændur sáu alvöru hennar, veittu þeir henni verkhljálp og víði úr skógum sínum, og á þann hátt var kotið byggt. Þar bjó Guðrún lengi og hafði sjaldan karlmannshjálp nema þá gamalmenna, er hún tók af hreppnum." LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Hrísgærði, 1; LÞ I, 139-140

SP-075:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-075:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-075:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-075:005 *Víðivallasel* heimild um býli/sel

"Milli seyranna, efst á Ásunum, rétt neðan við Dokkina, er Stekkjarhryggur, en þar ofanvert í Dokkinni er Hrísgærðisstekkur...Mun þar hafa verið hið forna Víðivallasel...", segir í örnefnaskrá Hrísgærðis.

"Vydevalla Sel heitir selstaða heimajarðarinnar [þ.e.Víðivalla] upp í fjallinu. Þar var bygð upp hjáleiga um nokkur ár fyrir vel 30 árum [um 1680]...Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi, því slægjurnar eru af sér gengnar."JÁM XI. "Á Víðivallaseli, í landi Hrísgærðis, sem var hjáleiga um skeið, var búið á 17. öld og þar sést fyrir tvennum túngörðum.", segir í örnefnaskrá Víðivalla, svör. "Þar eru miklar húsarústir og tvennir túngarðar. Mun þar hafa verið hið forna Víðivallasel, í ábúð fyrir og um miðja 17. öld, en þá var Hrísgærði hjáleiga.", segir í örnefnaskrá Hrísgærðis.

Heimildir: JÁM XI, 76-77; Ö-Víðivellir svör, 7; Ö-Hrísgærði, 1

SB-075:006 *Þvergötur* heimild um leið

"Nýrzt á Ásunum, norður við Hamragil, rís hár melhóll, flatur að ofan, Sjónarhóll. Ofan við hann liggja Þvergötur, sunnan úr Dokkinni norður í gilið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hrísgærði, 1

SB-075:007 *Selvegur* heimild um leið

"Selvegur heita götur þaðan [frá Víðivallaseli, 005] upp á heiðarbrún...Ofan heiðarbrúnar, syðst er Merkjamýri, en norður af henni er Tuttugu-hesta-mýri. Yfir hana nýrzt liggja troðningar, framhald Selvegar, upp með Kirkjusteinsgili að sunnan og inn í Steinsskarð að norðan verðu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hrísgærði, 1

SB-075:008 *Krummastaðir* heimild um smalakofa

"Sunnan í Svarðarmelnum [009], neðanverðum, var viðlegu- og smalakofi, er nefndist Krummastaðir.", segir í örnefnaskrá.

"Þar gisti heyskaparfólk og þar leituðu smalar sér skjóls í hjásetu allt fram á sumarið 1918.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hrísgærði, 2

SB-075:009 *Svarðarmelur* heimild um mógrafir

"Norðan Kirkjusteinsgils eru allvíðlendar mýrar, Hrísgærðismýrar. Efst á þeim, við rætur Steinskarðshnjúks, er Kirkjusteinn [010], aflangur og klofinn, og fallinn saman að ofan, svo að troðast má í gegnum hann að endilöngu. Neðst á Mýrunum er Töðumór, en norðan hans og ofar Svarðarmelur...Sunnan í Svarðarmelnum...[eru] Krummastaðir [008].", segir í örnefnaskrá.

"Svarðarmelur. Niður með honum að norðan allra efst, við lækjarsytru í mýrarjaðri, var mótekja, svörður. Ég undirritaður [Jón Kr. Kristjánsson], þá smaladrengrur, aðstoðaði stundum granna minn, gamlan bónda í Hrísgærði, við svarðartekju þar í hjáverkum okkar. Svörðurinn virtist ágætur, þéttur og líklega hitamikill.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Hrísgærði, 2; Ö-Hrísgærði svör, 2

SB-075:010 *Kirkjusteinn* þjóðsaga huldufólksbústaðu

"Norðan Kirkjusteinsgils eru allvíðlendar mýrar, Hrísgærðismýrar. Efst á þeim, við rætur Steinskarðshnjúks, er Kirkjusteinn, aflangur og klofinn, og fallinn saman að ofan, svo að troðast má í gegnum hann að endilöngu. Neðst á Mýrunum er Töðumór, en norðan hans og ofar Svarðarmelur [009]...Sunnan í Svarðarmelnum...[eru] Krummastaðir [008].", segir í örnefnaskrá.

"Kirkjusteinn hefur hlotið nafn af lögun sinni. Hann er hár og einstæður á traustum grunni, klofinn að endilöngu og sprungan víðari niður. Sagnir munu um að steinninn væri kirkja huldufólks, skv. Íslenskar þjóðsögur Ólafs Davíðssonar III bindi, Ak [ureyri] 1945, bls. 138, (Líkfylgdin). Sögukonan ólst upp á Víðvöllum, síðast húsfrú á Draflastöðum, dó 1921.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Hrísgærði, 2; Ö-Hrísgærði svör, 2

SB-076 *Ljótstaðir*

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. JÁM XI, 76. 11.8.1560: "Páll Jónsson fær Steinunni, systur sinni, Ljótstaði fyrir Saurból...Paall Jonsson. ad eg hefi feingid heidurligre dande kuinnu Steinunni Jonsdottur alla jordina Liotzstade er liggia i Hnioskadal i Hals kirkiu sokn. til fullrar eignar og frials forædis vndan mier og mijnum erfingium. en

under adurgreinda Steinune og hennar erfingia með öllum þeim Gögnum og giædum er greindre jord fylger og fylgt hefur að fornu og nyu..."DI XIII, 510. "Þetta þótti lítil jörð og engjarýr, en þó forn og sjálfstæð og stöðugri byggð til 1919 [þá fóru Ljótssstaðir í eyði]. LÞ I, 140. Land jarðarinnar hefur nú verið lagt undir nýbýlið Tungunes sem var stofnað 1958. BBSÞ, 143, 158.

1918: Tún 1,6 ha. þar af sléttað um 1/9. "Útigángur svipull fyrir fannalögum...Engið, sem með Fnjóská liggur, hefur hún skaðlega fordjarfað með grjótsáburði. Úthagar eru nægir. Vatnból er lakt og lítið í einum mýrarpolti, og þarf oft að þíða snjó fyrir menn og fénað."JÁM XI, 76-77. "Ljótssstaðaland nær frá Ljótssstaðagili að Nesmerkjum og frá Fnjóská upp á Vaðlaheiði. Heiðarlandið er mest hrísi og lyngi vaxið. Þó eru grasbalar og lágar með vallendisgróðri hér og þar, allgott sauðland." BBSÞ, 143.

SP-076:001 *Ljótssstaðir* bæjarhóll bústaður

"Tún hefur verið ræktað umhverfis gamla bæjarstæðið."BBSÞ "Bærinn stendur í brekkurót, en túnið liggur að mestu út og niður um nesið."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 143; LP I, 140

SP-076:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-076:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-076:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-076:005 *Ljóthóll* álagablettur legstaður

"Syðst í Ljótssstaðadalnum, við mynni Efra-Ljótssstaðagils, er hár kringlóttur hóll, er nefnist Ljóthóll.", segir í örnefnaskrá."Á sléttlendi ofan við svonefnda Ása í heiðinni er einstæður hóll hringlaga sem Ljóthóll heitir."BBSÞ

"Munnmæli herma, að þar sé Ljótur heygður, sá sem jörðin er við kennd. Sagt er að Hálskirkja standið í ljósum loga, ef grafið sé í hólinn."BBSÞ "Sögn er, að Ljótur hafi þar verið heygður, og Hálskirkja sýnist brenna, ef í hann sé grafið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: BBSÞ, 143; Ö-Ljótssstaðir, 1

SP-076:006 *Barðhússlág* örnefni

"Ofan Ljótssstaðanessins, en neðan túnsins, kallast Börð. Féll Bæjarlækurinn eftir lág út og niður úr túninu niður í nesið um Bæjarlág, en Barðhússlág er þar lítið eitt norðar í brekkunni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ljótssstaðir, 1

SP-076:007 *Ljótssstaðastekkur* heimild um stekk

"Syðst í Ljótssstaðadalnum, við mynni Efra-Ljótssstaðagils, er hár kringlóttur hóll, er nefnist Ljóthóll [005]...Ofan við hann í heiðarrótum er Ljótssstaðastekkur.", segir í örnefnaskrá.

"Ljótssstaðastekkur sést enn uppi í Dalnum ofan við Ljóthólinn. Ærnar voru mjólkaðar heima, síðast árið 1914.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Ljótssstaðir, 1; Ö-Ljótssstaðir svör, 1

SP-076:008 *Ljótssstaðanes* heimild um mógrafir

"Þar sem Fnjóskáin slær sér lengst til vesturs norðan við Nesnesið, gegnt Leiðarnesinu í Hálslandi, er Klifið, og norðan þess Ljótssstaðanesið.", segir í örnefnaskrá.

"Svörður var tekinn í Ljótssstaðanesi en einngig uppi á heiði í Ljótssstaðamýri [009]. Svipaður að gæðum og í Nesi. Síðast tekinn 1918.", segir í örnefnaskrá, svör. "Torfrista og stúnga lök."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ljótssstaðir, 1; Ö-Ljótssstaðir svör, 1; JÁM XI, 77

SP-076:009 *Ljótssstaðamýri* heimild um mógrafir

"Uppi á heiðinni, norðan Ljótssstaðalækjar milli brúna, kallast Ljótssstaðamýri.", segir í örnefnaskrá.

"Svörður var tekinn í Ljótssstaðanesi [008] en einngig uppi á heiði í Ljótssstaðamýri. Svipaður að gæðum og í Nesi. Síðast tekinn 1918.", segir í örnefnaskrá, svör. "Torfrista og stúnga lök."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ljótssstaðir, 1; Ö-Ljótssstaðir svör, 1; JÁM XI, 77

SP-076:010 *Ljótstaðaenni(n)* heimild um ristu

"Ofan við túnið eru mýrarhöll, Ljótstaðannin. Ofan þeirra frá norðri til suðurs milli merkja eru Ljótstaðaásar.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista í Ljótstaðanum til heyja og húspaka.", segir í örnefnaskrá, svör. "Torfrista og stúnga lök."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ljótstaðir, 1; Ö-Ljótstaðir svör, 1; JÁM XI, 77

SP-077 Nes

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. 1433: Jörðin nefnd í sölubréfi þar sem " Björn Sæmundsson seldi Oddi Snorrasyni jörðina Gautstaði á Svalbarðsströnd, en Oddr leggr í móti jarðirnar Miðvík í Höfðahverfi og Nes í Hnjóskadal. DI IV, 527. 23.1.1489: "Tylftardómur, útnefndr af Ólafi biskupi á Hólum, um kæru biskups til Þórðar Sveinbjarnarsonar út af kaupi biskups á Hólum í Laxárdal og Nesi í Fnjóskadal."DI VI, 649. Nes er gömul jörð og lengstum í bændaeign. Hér var starfrækt rjómaþú upp úr aldamótum. Nýbýli: Tungunes, stofnað 1958. BBSÞ, 142

1918: Tún 4,6 ha. þar af sléttuð um 7/9. "Útigangur í betra lagi...Enginu spilla smálækir með grjótsáburði og vatn, sem jetur úr rótina. Úthagarnir bjarglegir fyrir sauðfje, en fyrir stórgripi þarf ábúandi að þiggja beit af náðum fyrir óákveðinn góðvilja."JÁM XI, 78. "Fyrir landi jarðarinnar rennur Fnjóská í stórum sveig til austurs, en við það myndast mikið nes, sem nú er orðið að túni...Utan túns er undirlendi lítið. Til Vaðlaheiðar er aðalland jarðarinnar, sundurskorið af djúpum giljum, en á milli þeirra holt, að nokkru lyngi og hrísi vaxin, en melar eru þar áberandi. Á heiðinni er mýrlendi. Ræktanlegt land er lítið."BBSÞ, 142

SP-077:001 *Nes* bæjarhöll bústaður

"Gamli bærinn stóð nálægt því á miðri Bæjartungunni...Gamli bærinn var...rifinn, en nú, árið 1958, er byggt annað íbúarhús, nýbýli, niðri á tungunni, rétt neðan við gamla bæjarstæðið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 142; Ö-Nes, 1; Ö-Nes svör, 1

SP-077:002 heimild um bænhús

"Gamli bærinn [001] stóð nálægt því á miðri Bæjartungunni, en bænhús með all stórum garði umhverfis hefur staðið yzt og neðst á henni og brotnaði af henni smátt og smátt, svo að bein komu í ljós. Sennilega er um 1/4 grafreitsins eyddur, en hrun að mestu hætt og Bakkabrúnnin gróin. ", segir í örnefnaskrá.

"Nei, búið er að slétta yfir bænhús og garðleyfar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 1

SP-077:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-077:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-077:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-077:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-077:007 heimild um rétt

Heimildir: Túnakort 1918

SP-077:008 *Mylnuhóll* heimild um myllu

"Bæjarlækurinn var leiddur úr Nesánni niður rétt norðan bæjarins og þar norður í Gilið. Myndaðist þar lítill tunga, kölluð Litlatunga. Efst á henni var Mylnuhóllinn og mun mylna hafa staðið þar um ómunatíð, rekin með vatnsafli úr ánni.", segir í örnefnaskrá.

"Síðast malað í myllunni árið 1919. Öll merki um hana horfin undir tún.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 1; Ö-Nes svör, 1

SP-077:009 *Rjómaþú* heimild

Efst á Bæjartungu, þar sem nú stendur íbúðarhús.Ö-Nes.

"Árið 1905 var byggður allstór skáli skáli úr steinlímdu klappargrjóti úr gilkjaftinum efst á Bæjartungunni og ætlaður fyrir starfsemi Rjómbús Fnjóskdæla. Vélar búsins gegnu fyrir vatni úr Nesánni. Þú þetta starfaði ekki nema 7-10 ár. Húsið var síðan um skeið notað sem samkomuhús. En þá keypti eigandi og ábúandi jarðarinnar skálann, og breytti honum í íbúðarhús og byggði við hann síðar.", segir í örnefnaskrá. "Húsið, sem upphaflega var byggt sem rjómbússkáli, stendur enn. Var byggt við báða enda þess og er í því búið.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 1; Ö-Nes svör, 1

SB-077:010 Barðhús heimild um fjárhús

"Aðalhluti gamla túnsin var norðan bæjartungunnar, niður milli Gils og Lautar. Suður við gilið nefndist Syðra-Barð, en norður við Lautina Ytra-Barð. Þar stóð fjárhús, Barðhúsið, og annað hús [011] nokkru neðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 1

SB-077:011 heimild um útihús

"Aðalhluti gamla túnsin var norðan bæjartungunnar, niður milli Gils og Lautar. Suður við gilið nefndist Syðra-Barð, en norður við Lautina Ytra-Barð. Þar stóð fjárhús, Barðhúsið [010], og annað hús nokkru neðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 1

SB-077:012 heimild um hesthús

"Norðan Lautar var túnblettur, Hesthúsvöllur og Hesthús upp við brekkuna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 1

SB-077:013 heimild um fjárhús

"Neðst á gamla túninu, sunnarlega, voru reist fjárhús árið 1912. Fáum árum síðar voru flutt þangað tvö stór tré á einni rót.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 1

SB-077:014 heimild um geitakofa

"Norðan við Bræðragilið, í brekkunni er skógræktargirðin[g], allt heim í Syðri bæjarhólinn sunnan við Nesána. Uppi á honum stóð geitakofi, sunnar og ofar Kofalág og sunnan hennar Kofamór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 2

SB-077:015 Þvergötur heimild um leið

"Ofan Ásanna er Dalurinn og eftir honum liggja Þvergöturnar. Þar er nú steinsteyp brú á þjóðveginum yfir Syðri-Nesána, sem svo er kölluð þar efra, því að Ytra-og Syðra-Nesgil hafa sameinast rétt neðan við Ásana.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 2

SB-077:016 heimild um brú

"Milli Ytra-og Syðra-gils kallast heiðarbrúin Byrgishnjúkur, og ofan hans Byrgismór. Holt eru upp af allt til Miðbrúnar. Þar er steinbrú á þjóðveginum yfir Ytra-Nesgil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 2

SB-077:017 Nesstekkur heimild um stekk

"...Ljótssaðastekkur. Eru það merkin milli Nes og Ljótssaða, þar sem það liggur beint niður heiðina ofan í Dalinn ofan við Ásana. Þar er Ytriásinn suður við Ytra-gilið og Nesstekkurinn norðan undir honum.", segir í örnefnaskrá. "Nesstekkur sést enn uppi á Ásum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 2; Ö-Nes svör, 2

SB-077:018 Sundbolli heimild um sundlaug

"Norðan við stekkin [017] er grasigróinn bolli, kallaður Sundbolli.", segir í örnefnaskrá.

"...í hann var leitt vatn úr Nesánni og kennt þar sund a.m.k. einu sinni, líklega vorið 1912.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 2

SB-077:019 heimild um kvíar

"Ofan við Bæjarhólinn er Stórhvammur í gílinu, norðan lækjar. Þar var stekkur og náthagi fyrir kvíæar.", segir

í örnefnaskrá.

"Ær voru mjólkaðar heima í kvíum skammt frá bæ. Enn má sjá fyrir kvíunum þar síðast var fært frá í Nesi sumarið 1913.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Nes, 3

SB-077:020 *Byrgishnjúkur* heimild um smalakofa

"Milli Ytra-og Syðra-gils kallast heiðarbrúin Byrgishnjúkur, og ofan hans Byrgismór.", segir í örnefnaskrá.

"Nafnið dregið af smalabyrgi í hnjúknum. Ær oft setnar í Byrgismó. Minjar horfnar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 3; Ö-Nes svör, 2

SB-077:021 *Bræðragil* heimild um mógrafir

"Merkin að sunnan, milli Nes og Skóga, eru við Bræðralæk í Bræðragili, nokkru nær Nesi en Skógum.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga bjargleg."JÁM XI. "Svörður var tekinn síðast í Bræðragili skammt neðan við Köldugleði. Hann var fremur laus í sér og sprekóttur og náðust sjaldan meira en sjö spaðastungur af nýtum sverði. Áður var hann tekinn bæði uppi á Fossmýri og á mýrinni neðan Sortulágar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 3; Ö-Nes svör, 2; JÁM XI, 78

SB-077:022 heimild um mógrafir

"Sunnan Merkjalágar, samhliða henni og milli hennar og Nesárgils, er Sortulág og Sortulágarenni litlu sunnar og ofar.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga bjargleg."JÁM XI. "Áður var hann [svörðurinn] tekinn bæði uppi á Fossmýri og á mýrinni neðan Sortulágar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 3; Ö-Nes svör, 2; JÁM XI, 78

SB-077:023 *Fossmýri* heimild um mógrafir

"...Grákollulækur, og fellur norður í Syðra-gil. Litlu ofar er foss í ágílinu og ofan hans Fossmýri í gilkjaftinum í heiðarbrúinni.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga bjargleg."JÁM XI. "Áður var hann tekinn bæði uppi á Fossmýri og á mýrinni neðan Sortulágar.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Nes, 3; Ö-Nes svör, 2; JÁM XI, 78

SB-077:024 *Nesvað* heimild um vað

"Nesvað það er suðaustur af nesoddanum beint í austur frá bæ í Nesi. Þaðan lágu götur upp Messuklauf [SB-102:009] á Hálsmóa, sem nú kallast Hálsmelar."JKK

"Stekkjarnes kallast undirlendið suðaustan árinna gegnt Nesi. Fremst af því voru fjárhópar tíðast hraktir í ána á haustum norðvestur á Nestúnið þá áratugi sem sauðum úr sveitum austan Fnjóskár var skipað fram til útflutnings frá Akureyri og Svalbarðseyri, eða fé rekið til slátrunar þar áður en brú kom yfir Fnjóská."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 142

SB-078 Skógar

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. 23.4.1454: Sr. Jón Pálsson selur Þorvaldi Jónssyni jörðina Reyki í Ólafsfirði fyrir jörðina Skóga í Hnjóskadal. DI V, 119. 1468: Sr. Þorkell Guðbjartsson selur Einari ábóta og klaustrinu á Munkapverá jarðir og ábóti leggur á móti Skóga í Fnjóskadal ásamt fleiri jörðum. DI V, 533. 27.11.1477:

"Vitnisburðabréf um lýsing Þorvalds Jónssonar um landamerki Skóga í Fnjóskadal...Þat gerum ver magnus prestur einarsson. are diakne olafsson. sygurdr runolfsson ok eigill jonsson godum monnum kunnigt med þessu brefi at þa lidit var fra gudz burdh. þusund fiogur hundrut siautigir ok siau ar. æ maudruuauillum j eyifirdhi fimtadaginn næsta fyrir andreamessum vorum vier j hia ok heyrdum a. ath þorualldr jonsson lyste fyrer oss. ath þa hann atte jordina skoga er liggur j hnioskardal j hals kirkiu sokn. at þa hefði verit reiknud eign greindrar jardar sudr at saurkelldu þeirre sem liggur mille jonshauða ok stora gils ok alldre visse hann audru uiss haft ne halldit sou leinge sem hann atte greinda jordh skoga. ok suo sagdizt fyrr skrifadr þouralldur bædhe hafa keypt hana og selldt. Ok til sannenda hier um settum ver vor jnncigle firir þetta bref er gert var j sama stad. deghi ok are sem fyr segir." DI VI, 120. 1712: "Svalbarðs kirkja og Eyrarland eiga hjer skógarhögg." JÁM XI, 79. Áður átti Hálshreppur jörðina, en núverandi eigandi keypti hana 1974. Hér var þingstaður, heimavistarkóli, símsstöð og póstaðgreiðsla. BBSþ, 141.

1918: Tún 3,5 ha. þar af slættað um 1/2. "Útigángur í betra lagi...Skógur til raftviðar bjarglegur og til kolagjörðar og eldiviðar nægur, brúkast til heystyrks og annarra búsnauðsynja...Engið er smáfengið innan um skóginn. Úthagar eru nægi."JÁM XI, 79. "Eins og nafnið bendir var þarna mikill skógur til forna. Síðan eyddust

skógarnir upp með öllu, og er víða uppblásið og grunnt á grjót. Þótti jörðin mjög rýr, eftir að skógur þvarr, þar til tún fóru að stækka. Ræktanlegt land er lítið og fremur magurt, en sauðland allmikið og gott til heiðarinnar."BBSþ, 141.

SP-078:001 *Skógar* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur í brekkurótum og var þjóðleið þar um tún."BBSþ. "Bærinn stendur í brekkurótum, og melar eru frá bæ niður að ánni.", segir í örnefnaskrá.

"Þegar bænum hefur verið gefið nafn, hlýtur þetta allt að hafa verið skógi vaxið, sem nú er blásin auðn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; BBSþ, 141; Ö-Skógar, 1

SP-078:002 heimild um fjárhús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-078:003 heimild um fjárhús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-078:004 heimild um fjárhús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-078:005 *Lambhúsgil* örnefni lambhús

"Ekki er neitt af nöfnum meðfram ánni, nema láglendið þar lægst er nefnt Nes. Upp af því, neðst í brekkunni, heitir Stallur. Þar næst er svo lægð sem heitir Mýrarlæg, en það er næst lág sunnan við Bræðragilið. Næsta gil heitir Lambhúsgil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 1

SP-078:006 *Selgil* heimild um stekk

"Selgilið er nokkuð utan við túnið, utan við háa hólinn. Þar suður af Selgili er allstórt svæði, sem heitir Skógasandur. Neðan hans upp frá ánni er grasbrekka...Skjólbrekka...Rétt ofan við Jónshöfða, sunnan í Selgili, er Stekkur. Þar eru einnig tættur eftir Sel [011].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 2-3

SP-078:007 *Efrigötur* heimild um leið

"Þar suður af Selgili [006] er allstórt svæði, sem heitir Skógasandur. Neðan hans upp frá ánni er grasbrekka, sem heitir Skjólbrekka. Hún nær suður að Merkjagróf, sem er niður við á, á merkjum móti Hróarsstöðum. Merkjagrófin ræður neðan frá á upp fyrir svonefndar Efrigötur, og þaðan sem hún skiptist í tvo arma í dý, sem heitir Saurkelda...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 2

SP-078:008 *Rjóður* heimild um kolagröf

"Nú tókum við aðra umferð og byrjum aftur að norðan. Þar er þá fyrst svonefnt Rjóður uppi á brekkunni; nú er þetta mýrarsund. Þar er mikið af kolagröfum, eins og víða hér á heiðinni.", segir í örnefnaskrá.

"Skógur til raftviðar bjarglegur og til kolagjörðar og eldiviðar nægur, brúkast til heystyrks og annarra búsnauðsynja..."JÁM XI

Heimildir: Ö-Skógar, 2; JÁM XI, 79

SP-078:009 *Stekkarlæg* örnefni stekkur

"Næsta lág sunnan við Lambhúsgilið [005] er alldjúp og heitir Stekkjarlæg. Hún er utan og ofan við túnið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 2

SP-078:010 *Kvíaból* heimild um geitakofa

"Utan við Stekkjarlæg [009] er nú slétt svæði, tún, sem heitir Hundamór. Ekkert nafn er á brekkunni ofan túns, en það heitir Kvíaból upp af túni milli túns og hóla; þar var geitakofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 2

SP-078:011 *Sel* heimild um sel

"Selgilið er nokkuð utan við túnið, utan við háa hólinn. Þar suður af Selgili er allstórt svæði, sem heitir

Skógasandur. Neðan hans upp frá ánni er grasbrekka...Skjólbrekka...Rétt ofan við Jónshöfða, sunnan í Selgili, er Stekkur [006]. Þar eru einnig tættur eftir Sel.", segir í örnefnaskrá.

"Selgil heitir sunnarlega í Skógalandi. Uppi í heiðinni ofanvert við Jónshöfða stóð Skógasel. Eigi er vitað um byggð þar."LÞ I

Heimildir: Ö-Skógar, 2-3; LÞ I, 141

SB-078:012 *Skógarvörður* örnefni

"Ofanvert við brúnina er Sellágar. Þar norður af er ein þeirra nefnd Rauðkumýri, stærst og yzt af lágnum. Þar er djúpur lækjarfarvegur, og þar eru á milli Stekklágar. Selmýrar. Ná þær þar inn af inn hjá Skógarvörðum, inn á Miðbrún hjá Selgílinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Skógar, 3

SB-078:013 heimild um leið

"Bærinn stendur í brekkurótum og var þjóðleið þar um tún."BBSÞ

Heimildir: BBSÞ, 141

SB-078:014 *Skógarferja* heimild um ferju

"Skógarferja. Hjá Skógum í Fnjóskadal. Þarna eru ekki klappir að ánni, heldur afar háir melar beggja vegna ár og þeir jafnháir, því þeir eru óseyrar á milli Fnjóskadalsvatns fyrst og annars, sem áin hefur svo flæmzt í gegnum og grafið sig niður á fast berg á parti ofan við ferjustaðinn, þar sem nú er bogabru á yfir Fnjóská norðan Vaglaskógar."LEG

"Hún var tekin í notkun 1908 og endurgerð 1993-94 og er því ekki alveg lokið og þarna sett í sinn upphaflega búning og er nú bara leyfð fyrir gangandi fólk og hesta. Sama gildi um Skógabónða, að þetta var kvöð á jörðinni, en ábúandi fékk ferjutollinn, en ekki presturinn á Hálsi."LEG. "Bessi Eiríksson frá Steinkirkju kom að Skógum 1836...Bessi var faðir...Kristbjargar, konu Einars Einarssonar, er tók við jörðinni af tengdaföður sínum 1892 og bjó þar og synir hans til 1914...Á dögum Einars og Bessa komst jörðin mjög í þjóbraut, og var þar aðalferja á Fnjóská og ferjustarfið mjög erfitt og annasamt. Margur var þar hríðarteptur á vesturleið eða leitaði fylgdar yfir heiðina. Margur kom og hrakinn af heiðinni á austurleið, og mega Þingeyingar minnst þar mikils greiða af litlum efnum."LÞ I. Skógarbreiða og Skógarferja voru sunnarlega fyrir Skógarnesi, undirlendisræmu við Fnjóská út og niður frá Skógabæ, sem þá stóð nokkru ofar í túni en nú. Þar var lögferja, hin eina í dalnum. Má enn greina skásneiðinga upp brattan malarbakkann austan árinna bæði frá ferjustað og vaði."JKK

Heimildir: LEG: Lúter E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 1; LÞ I, 141; JKK: "Áin niðar" Árbók 1982, 146

SB-078:015 *Ferjuvað* heimild um vað

"Ferjuvað. Skammt neðan ferjustaðar [014] hjá Skógum."LEG

"Þetta vað er alltaf á hreyfingu, og sem dæmi um það er vatnshraðamælir, sem var á árbakkanum norðan Skógagils. Þennan mæli fann ég 1934-35. Þetta var langt tré, 4x4" grafið ofan í hallandi bakkann, 5 m langt á að gizka, negldir á það tölustafir búnir til úr koparvír. Byrjaði á 1 og svo upp tölustafir með jöfnu millibili. Endi spýttunnar náði ekki alveg ofan í ána, þegar ég fann þetta, en núna, um 1990, þegar ég skoðaði þetta, var bara farið eftir spýttuna, spýtan fúnuð burt, en tölustafirirnir voru sumir þarna enn. En nú var á annan metra neiður að árvatninu, svo mikið land hefir runnið burt á þessum tíma og eðlilegt, að sum vöð breytist mikið."LEG. "Skógarbreiða [sjá þetta vað í landi Háls, SB-068:015] og Skógarferja voru sunnarlega fyrir Skógarnesi, undirlendisræmu við Fnjóská út og niður frá Skógabæ, sem þá stóð nokkru ofar í túni en nú. Þar var lögferja, hin eina í dalnum. Má enn greina skásneiðinga upp brattan malarbakkann austan árinna bæði frá ferjustað og vaði."JKK

Heimildir: LEG: Lúter E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 146

SB-078:016 heimild um brú

"Steinbogabruin yfir Fnjóská var byggð 1908. Hún var þá mestur steinbogi á Norðurlöndum og er enn með fegurstu brúm á landinu."LÞ I

Heimildir: LÞ I, 141

SB-078:017 kuml legstaður

88. Skógar, Hálshreppur.

Þjms. 3559.

Árið 1891 fékk safnið forn járnsmíð með svofelldri greinargerð: „Sumarið 1888 fundust norður í Fnjóskadal fornleg kjaftamél. Bóndinn Einar í Skógum fann þau í höfða nokkrum skammt frá bænum, sem heitir Jónshöfði,

og hefur ýmislegt fundizt þar áður, svo sem afar stórt brýni, mannabein, hesta- og hundabein, og svo ýmislegt af járnarusli og einhver hlutur nýtilegur, sem ég ekki man hvað var, en sem þó mun hafa verið hirtur; beinin mun víst enginn hafa tekið.“

Nákvæmari skýrslu var lofað, en hún virðist ekki hafa komið. Jónshöfði er suður og upp frá bænum í Skógum. Jármélin (Þjms. 3559) eru svo einstæð meðal þeirra, sem í kumlum hafa fundizt, að vafasamt er, hvort þau geta verið frá söguöld, eins og nánar mun rætt í þættinum um beizli. En heimilt virðist eigi að síður að telja fundinn með kumlum, þótt óskýrt sé frá sagt.

Aths. Í sambandi við þennan fund er rétt að geta frásagnar séra Sigurðar Árnasonar á Hálsi í fornleifaskýrslu hans frá 1818: „Meinast, að séu þar (þ.e. í prestakalli hans) nokkur leg eður leiði og virðast að snúa frá norðri til suðurs af kringlögðum steinum í ferhyrning aflangan, innan hvörra er enn nú grasvegur, en allstaðar utan fyrir eintómur melur og smágrjót. Eitt af þessum meintu legum er á svonefndum Urðarbakshól fyrir vestan Fnjóská, hvarí móts við hinumegin nefndrar ár áður hefur grafið verið af mönnum þeim, sem nú lifa, og tjáist, að hafi fundið þar manns- og hestbein og aðskiljanlega hluti af járn og öðrum málmi. Upp frá Urðarbakshólnum, nær undir fjallinu Vöðluheiði, segja menn niðurlagða steina frá fornöld álíka enum fyrnefndu, en hvort þar er nokkuð undir, fær enginn sagt án rannsaks. Þetta er rétt á miðri annexíuleið frá Hálsi að Illugastöðum. Það annað fornmannaleiði eftir ágizkun manna er fyrir austan Fnjóská, móts við annexíuna Draflastaði. Þar eru öll sömu merki og á Urðarbakshólnum.“

Urðarbakshóll er stór melhöll í landi Veturliðastaða, suður og niður frá bænum, við Fnjóská. Helzti óljós eru öll ummæli prestsins til þess að talinn verði hér sérstakur fundur, og ekki vita menn til þess nú, að forngripir hafi fundizt í Urðarbakshól.

(Heimildir: Safnaukaskrá ópr.; SIGURÐUR ÁRNASON, Fornleifaskýrsla frá 1818, ópr.; KR. KÅLUND nefnir ummæli prestsins í Aarbøger f. nord. Oldkh. og Hist. 1882, bls. 71.)

Heimildir: KEKH 2000, 192

SP-078:018 gripir

5185. Fornt sverð jarðfundið nærri Skógum í Fnjóskadal.

Heimildir: Árbók hins íslenska fornleifafélags 1906, 50

SP-079 Hróarsstaðir

1712: Jarðardýrleiki 12 hdr. 1710. Munkaþverárklosturseign. JÁM XI, 79. 1391: "Ása Eriksdóttir selr Sæmundi Þorsteinssyni Hól á Svalbarðsströnd og Hróastaði í Fnjóskadal fyrir hálfan þriðja tug hundraða, er Sæmundur á að lúka Svalbarðskirkju upp í skuld Ásu til hennar." DI III, 453-54. 5.5.1474: Jörðin seld Einari ábóta og klaustrinu á Munkaþverá af Snorra Bjarnasyni og konu hans, Rannveigu Björnsdóttur. DI V, 744. Þjóðjörð þar til um 1916, síðan bændaegn. Hróastaðir og Hróaldstaðir eru aðrar orðmyndir jarðarnafnsins.

1918: Tún 3,2 ha. þar af sléttað um 1/4. "Útigangur í betra lagi...Engið er mjög smáfengið upp í heiðinni innan um skógarrunna. Úthagar nægir." JÁM XI, 78-79. "Hróarsstaðir eru engjalítill jörð; helzt er engi upp í heiði, við hið forna sel jarðarinnar." LÞ I, 142. "Næst túni er landið blásið og lélegt til ræktunar, en nokkru ofar mætti rækta dálítið. Allmikið beitiland er í heiðinni, en nokkru sundurskorið af giljum og grófum. Víða má sjá skógarplöntur í landinu. Brekkan neðan við bæinn er afgirt, og vex þar skógur sjálfsáinn til mikillar þrýði." BBSÞ, 140.

SP-079:001 Hróarsstaðir bæjarhöll bústaður

"Bærinn stendur á brekkubrún vestan Fnjóskár, gegnt Vaglaskógi, en stóð áður ofar í túninu." BBSÞ "Bærinn hefur nýlega [þ.e. árið 1952] verið færður fram á hjallabrúnina, neðst í gamla túnið..." LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 140; LÞ I, 142

SP-079:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-079:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-079:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-079:005 Merkjarður heimild um landamerki

"Merkjalág og Merkjalind milli Hróarsstaða og Veturliðastaða neðan frá á og upp á milli hóla. Þar ofar Merkjarður, þá Syðri-Gerðalækur...[Landamerki] að sunnan milli Veturliðastaða: Úr Fnjóská eftir svonefndri

Merkjalág (Merkjalind) og upp á hólabrún, röð af melhólum kippkorn fyrir ofan bæina frá norðri til suðurs, þaðan eftir gömlum glöggum merkjagarði og úr honum í Syðri-Gerðalæk og síðan eftir honum og svo beint upp í Neðstubrúnir og þaðan beint í vestur til miðheiðar.", segir í örnefnaskrá S.D.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir S.D., 1, 3

SP-079:006 *Selland* örnefni sel

"Norðan við Syðri-Gerðalæk er Merkjamýri og Selland, en Selfjall þar upp af að heiðarbrún.", segir í örnefnaskrá S.D.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir S.D., 1

SP-079:007 *Stekkur* heimild um stekk

"Norðan við Ytri-Gerðalæk er Gerðabrekka [008], nokkuð há brekka stutt frá Fnjóská. Þar ofar gömul tóftarbrot og garður í kring. Þar var stekkur. Nú er þar komið tún.", segir í örnefnaskrá S.D. "Sunnan við Systragil, milli þess og Ytri-Gerðarlækjar er há brekka, sem heitir Gerðabrekka. Hún er niður af Stekkjarbroti, sem er þar norður við Ytri-lækin; þetta er gamall Stekkur. Þarna er tóftarbrot. og túngarður, allmikið gerði, eiginlega aldrei nefnt Stekkur, en alltaf sagt "að fara suður á Stekk".", segir í örnefnaskrá A.G.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir S.D., 1; Ö-Hróarsstaðir A.G., 1

SP-079:008 *Gildrumelur* örnefni refagildra

"Sunnan og ofan við túnið á Hróarsstöðum er melur, sem heitir Gildrumelur. Bak við hann rennur lækur úr Bæjargilinu suður og ofan í Systralæk.", segir í örnefnaskrá S.D.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir S.D., 2

SP-079:009 *Systur* varða

"Uppi fyrir ofan brúnina [ofan við Stekkinn, 007] eru vörður sem heita Systur.", segir í örnefnaskrá A.G.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir A.G., 2

SP-079:010 *Þingmannavegur* heimild um samgöngubót

"...Systur [009]...eru meðfram Systragilinu að sunnanverðu, á hrygg sem heitir Systrahryggur. Svonefndur Þingmannavegur lá yfir úr Hróarsstaðanesi á ská upp túnið, upp Gildrumel [008] með Systragili eftir Systrahrygg, milli Systranna, inn yfir heiði. Þar sem hann liggur yfir Systragilsdragið er mikið mannvirki úr hellum og grjóti í veginum, meir en meðalmannhæð, vel og haglega hlaðið.", segir í örnefnaskrá A.G.

"

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir A.G., 2

SP-079:011 *Kofalág* heimild um geitakofa

"Rétt suður og upp af túninu heitir Gildrumelur, rétt utan við Systragilið er hóll, sem heitir Sjónarhóll. Norðan við hann er svokölluð Kofalág. Þar er við gamalt geitakofabrot.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir A.G., 2

SP-079:012 *Tjaldlág* heimild um tjaldstæði

"Norðan við Bæjargilið uopp í heiðinni eru tvær lágar ofan við brúnina. Sú syðri heitir Tjaldlág.", segir í örnefnaskrá A.G.

"Þar var tjaldað við grasatínslu.", segir í örnefnaskrá A.G.

Heimildir: Ö-Hróarsstaðir A.G., 3

SP-079:013 *Þingmannavað* heimild um vað

"Þingmannavað eða Hróastaðanesvað. Er yzt í Hróastaða-nesi, sem er austan ár í Vaglaskógi, og mér vitanlega hafa Hróastaðir, sem eru bær á vesturbakkanum, aldrei átt það. Mætti ætla, að þetta væri tilvísunarnafn, nokkurs konar „málvarða." L.E.G. "Þeir sem kunnugir eru þar á nesinu minnst göturskarðs eins mikil í gegnum móhellubrún, rétt norðan við "Skógarselið", ofan á undirbakkann við ána. Þar er Hróarsstaðavað, sem beint liggur við að álíta Þingvað það sem Ljósveitinasaga og Reykdælasaga og Víga-Skúta tilgreina." JKK

"Þetta er afar gróft vað, en ekki mjög djúpt. Var stórt skarð í bakkann, þar sem farið var út í vaðið austan frá. Þetta vað er á þingmannleið að Vaðlaþingi [SP-631: 007]. LEG. "...leiðir manna yfir Fnjóská frá þremur síðasttöldu vöðum, sem kennd eru við bæina Ljósstaði [SP-068:019], Nes [SP-077:024] og Skóga [SP-078:015] hafa síðan greinst um vegleysur inn yfir Vaðlaheiði eftir því hvert stefna skyldi..." JKK

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4-5; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 146

SB-079:014 heimild um sel

"Hróarsstaðir eru engjalítill jörð; helzt er engi upp í heiði, við hið forna sel jarðarinnar." Lb I, 142

Heimildir: Lb I, 142

SB-079:015 heimild um leið

"Vegurinn yfir Vaðlaheiði lá upp frá Hróarsstöðum fram um miðja 19. öld." Lb I

Heimildir: Lb I, 142

SB-079:016 gripir

Lítill hringprjónn "Fannst í uppblæstri"

Þjms. 5252. Hringprjónn, lengd 6.2 sm, prjóninn ferstrendur neðst, sívalur efst, haus stór teningur með mjög sneiddum hornum, skreyttur depilhringum, hringur stór og ferstrendur.

Heimildir: KEKH, 320

SB-080 Veturliðastaðir

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. 1446: Jörðin er nefnd í skiptabréfi eftir Þorvarð Loftsson á Möðruvöllum. DI IV, 677. Hér hefjast deilur um hver eigi jörðina Veturliðastaði: 14.10.1545: Jón biskup á Hólum lofar að kaupa, síra Jóni Filippussyni til eignar, handa Ísleifi Sigurðssyni jörðina Veturliðastaði í Fnjóskadal, og að því höldnu kvittar Ísleifr biskup um 30 hundraða jörð, er biskup átti að greiða honum. DI XI, 442. 24.9.1548: "Jón biskup Arason skipar, að Jóni presti Filippussyni skuli greiðast tólf hundruð heima í Miklagarð fyrir umboðshald og meðferð biskups á Veturliðastöðum í Fnjóskadal...Sira Jon Philipsson hefurunnnt oz til umbods og meðferdar i langan tima sina jord Vetrlidastadi liggjandi i Fnioskadal i Haals kirkjusokn. hvar af hann þykist nu litinn reikningskap hafa fengit af sinni landskulld edr leigum. sem þar hefur til fallit aarluga..." DI XI, 666. 3.1.1552: "Vitnisburðr fjögurra manna um lýsing Þorgerðar Jónsdóttur á því, að síra Jón Filipusson "hefði próventu aldrei að sínum vilja gefið" og lofað því, að jörðin "Vetrliðastaðir skyldi hníga til barna sinna." DI XII, 341. 19.9.1552: "Vitnisburðr síra Þórarins Sigmundssonar um, að síra Jón Filippusson hefið lýst því fyrir Jóni byskupi Arasyni í sinni áheyrn, að byskup hefði að fullu lukt sér andvirði Veturliðastaða." DI XII, 470. 21.9.1554: "Vitnisburðr Erlends Þórhallssonar, að hann hafi heyrt síra Jón Filippusson lýsa því, að "hann hafði fulla og alla peninga uppborið" fyrir Veturliðastaði, sem hann hafði fengið Jóni byskupi Arasyni til eignar." DI XII, 156-757. 1554: "Brot úr dómi, er dæmir Þórunni Jónsdóttur á Grund að leiða tvö lögleg vitni að því, að síra Jón Filippusson hafi selt Jóni byskupi Arasyni jörðina Veturliðastaði, ella sé jörðin fallin síra Geirmundi, syni síra Jóns Filippussonar, eftir ætleiðingarbréfi hans." DI XII, 760. 27.4.1555: "Dómr sex manna, kvaddra af Páli sýslumanni Jónssyni, dæmir jörðina Veturliðastaði vera og verið hafa fulla og löglega eign Þórunnar Jónsdóttur á Grund." DI XIII, 23. 17.5.1556: "Dómur sex manna, kvaddr af Þorbergi sýslumanni Bessasyni, dæmir Þórunni Jónsdóttur Veturliðastaði og Þorsteini Guðmundssyni, eiginmanni hennar, réttilega mega að sér taka jörðina." DI XIII, 125. 24.5.1558: "Þórunn Jónsdóttir selr og gefr Jóni Björnssyni, bróðursyni sínum, Veturliðastaði í Hnjóskadal." DI XIII, 310. 1800-1834 bjó á Veturliðastöðum Tómas Jónsson. Hann gaf Hálshreppi hálfa jörðina og skyldi afgangi varið til að styrkja fátæk börn úr hreppnum til mennta. Jörðinni var skipt í tvær jarðir árið 1933 og nýbýlið Grænahlið byggð á syðri helmingnum 1940. BBSÞ, 139. 1918: Tún 4,3 ha. þar af sléttað 1/4. "Útigangur nokkru betri en áður segir [um Hróarsstaði, Skóga, Nes og Ljótstaði]...Túnið er þurlent, og blæs upp úr því grjót allvíða. Engið er mjög smáfengið í holtalágum. Úthagarnir eru nægir." JÁM XI, 80. "Þetta var jafnan talin væn jörð og miklu engjameiri en jarðirnar norðan við. Ekki er engið samfelt, heldur grösugar lágar um heiðina og hliðina hér og hvar." Lb I, 142. "Land jarðarinnar er um 1,5 km á breidd með Fnjóská og nær vestur til vatnaskila á Vaðlaheiði. Er það allvel gróið og sæmlegt sauðland. Er ræktanlegt land allmikið hið neðra." BBSÞ, 139.

SB-080:001 Veturliðastaðir bæjarhóll bústaður

"Árið 1945 er bærinn á Veturliðastöðum byggður upp og færður úr gamla túninu út og niður á Selárgrund, skammt frá Fnjóská." BBSÞ "Bærinn á Veturliðastöðum stóð í bratta í hlið, beint á móti Lundu." Lb I

"Bæjarlækur, rann í gegnum ranghala á bænum og niður Bæjargilið, en ekki var hann meiri en það, að hann rann aldrei niður í á á sumrin, þornaði upp fyr.", segir í örnefnaskrá V.S..

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 138; Ö-Veturliðastaðir V.S., 1; Lb I, 142

SB-080:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-080:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-080:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-080:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-080:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-080:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-080:008 heimild um fjárhús

"Skammt sunnan við Veturliðastaði er djúpt gil, sem nefnist Gerðagil. Sunnan við gilið voru sum fjárhús jarðarinnar." Lþ I

Heimildir: Lþ I, 142

SP-080:009 *Hólagerði* heimild um beitarhús

"Beitahúsatún, dálítill túnblettur með vallargarði í kríng, sennilega rúm dagsláttu að stærð. Öðru nafni kallað Hólagerði...Hólagerði, gamalt nafn á Beitarhúsunum, hefur e.t.v. verið byggð þar einhversstaðar.", segir í örnefnaskrá. "Melhólarnir, sem eru fyrrnefndir í röð, eru nafnlausir nema sitt hvoru megin við Selgilið. Er sá syðri Tröllhöfði og hinn Geithúshöfði. Norðan við Selána undir Geitahúshöfðanum er tættur, sem heita Hólagerði.", segir í örnefnaskrá.

"Þar sem nýi bærinn er voru beitarhús fram á þessa öld. Þau nefndust Hólagerði. Engar byggðasagnir eru þaðan." Lþ I

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 1, 3; Ö-Veturliðastaðir, 2; Lþ I, 142

SP-080:010 *Vörslugarður* heimild um vörslugarð

"Vörslugarður, það er vörslugarður fyrir gripi, sem er norðan við Stekkjarlækinn. Nær frá Fnjóská og upp í Stekkjarhvammm.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 5

SP-080:011 *Bæjargata* heimild um leið

"Bæjargata, lá beint niður frá bænum (gamla).", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 1

SP-080:012 *Lambhúsgata* heimild um leið

"Lambhúsgata, beint í norður frá bænum, en hún hét það aðeins meðan hún lá í gegnum túnið, eftir það hét hún Stekkjargata eða Beitarhúsagata...Stekkjargata, lá út að Beitahúsunum [009].", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 1, 3

SP-080:013 *Flóagil* heimild um samgöngubót

"Flóagil, upp á heiði, yfir þetta gil var byggð hlaðin steinbrú (garður), -en þar liggur Þingmannavegurinn yfir laust eftir 1870. Er brúin yfir 20 metra löng[log r-mir [rúmir] 3 metrar á hæð, þar sem hún er hæst.", segir í örnefnaskrá V.S.

"Fyrir þessu verki stóð Sigurður Davíðsson, bóndi á Veturliðastöðum.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SP-080:014 *Geithúshöfði* heimild um geitakofa

"Geithúshöfði, skammt fyrir ofan Beitarhúsin [009]. Rétt ofan við hann er kofatóft, gamall geitakofi.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SP-080:015 *Gerði* heimild um fjárhús

"Gerði, fjárhús og tún (Gerðavöllur) í kríngum þau.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SB-080:016 *Syðstahús* heimild

"Gerðarflötur, rétt fyrir sunnan Syðstahúsið á Gerðunum.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SB-080:017 *Gerðagötur* heimild um leið

"Gerðagötur, götur fyrir neðan Gerðin, sem kýr voru reknar eftir.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SB-080:018 *Grasalág* heimild um áfangastað

"Grasalág, all breið og löng víðivaxin lág, fyrir utan Selá, fyrir ofan Brún.", segir í örnefnaskrá V.S.

"Þar var oft áð og borðaður matur, þegar farið var til grasa.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SB-080:019 *Göngugarður* heimild um vörslugarð

"Göngugarður, talinn forn vegur, sem sér mjög misglögt til í landareigninni.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2

SB-080:020 *Heshúsin* heimild um hesthús

"Hesthúsvöllur, út og upp af bænum (gamla). Stærð 2 dagsláttur. Efst á þeim velli stóðu Heshúsin, tvö sambyggð hús, annað fyrir 2 hesta en hitt fyrir 3.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 3

SB-080:021 *Hundavarða* varða

"Hundavarða, lágur melhóll með vörðu, fyrir ofan Lambhúshól [sjá 022], mitt á milli hóla og brúnar.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 3

SB-080:022 *Lambhús* heimild um lambhús

"Lambhúshóll, melhóll stór fyrir ofan Lambhúsið, norðan Lambhúsgilsins [sem náði niður að Stórugiljum og upp að Brún].", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 3

SB-080:023 *Kofahóll* heimild um geitakofa

"Kofahóll, næst fyrir sunnan Hádegishól [sem er skammt sunnan við Gerðin [015]. Þar er tóft af gömlum geitakofa.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaði V.S., 3

SB-080:024 *Kúagötur* heimild um leið

"Kúagötur, lágu suður og niður frá bænum að Gerðagötunum [017].", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 3

SB-080:025 heimild um rétt

"Réttarhóll, lágur mikið gróinn hóll, fyrir utan og neðan Nónhól, norðan Stórlágar. Réttarholt, fyrir sunnan og ofan völinn, þar voru kýr vaktaðar á kvöldin, eftir að þær komu úr partinum. Réttarlág, sunnan við fjárréttina, engi.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 4

SB-080:026 *Smalahóll* varða

"Smalahóll, stakur, kollóttur hóll með stórri vörðu, skammt norðan við Gerðalækinn, ofan við Brúnina.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 4

SB-080:027 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju

"Smiðjuhóll, lágur melhóll á milli Gerðalága. Á hólnum er smiðjutóft og gjallahaugur fyrir framan.", segir í örnefnaskrá V.S.

Ummerki rauðablásturs:"...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder...Veturliðastaðir..."NN

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 4; Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-080:028 *Ullarballi* heimild um þvottastað

"Ullarballi, ofurlífill balli, sem ullin var þurrkuð á, þegar hún var þvegin á vorin. Hann var skammt ofan við fjárréttina [025].", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 5

SP-080:029 *Vallargarður* heimild um vörslugarð

"Vallargarður, vörslugarður í kríngum tún.", segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 5

SP-080:030 heimild um leið

"Sauðabanahóll, æði stór melhóll, rétt ofan við Móinn, um hann lágu gömlu ferðamanngöturnar, suður dalinn...Selárhóll, melhóll rétt sunnan við Selána, skammt ofan við Veturliðastaði (nýju). Þar lá gamla gatan um, sem áður er minnst á.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 5

SP-080:031 *Veturliðastaðasel* heimild um sel

"Selá fellur hjá nýja bænum, og uppi í heiðinni ofan við stóð sel jarðarinnar."LÞ I

Heimildir: LÞ I, 142

SP-080:032 heimild um leið

Sunnan við Urðarbakshól syðst í landi Grænuhlíðar, allt sunnan frá Grjótá sem er lítil þverá af samnefndum dal, fellur Fnjóská um víðlendar eyrar. Nyrst á því svæði lá ruddur vegur yfir smákvíslar og farvegi."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 148

SP-080:033 heimild um vað

"Sunnan við Urðarbakshól syðst í landi Grænuhlíðar, allt sunnan frá Grjótá sem er lítil þverá af samnefndum dal, fellur Fnjóská um víðlendar eyrar...Hér og þar af eyrum þessum mátti finna sæmileg vöð austur yfir ána, enda þurfti þess með þótt ekki væru bæir þar á löngu bili."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 148

SP-081 Steinkirkja

1712: Jarðardýrleiki 12 hdr. 1449: Jarðarinnar getið í skrá yfir eignir Hólastóls. DI V, 40. Er eign Hólastóls árið 1805. "Fyrsti bær í Illugastaða kirkjusókn." JÁM XI, 80. Litla-Steinkirkja, gamalt býli syðst í landinu. Hér hefur sama ættin setið síðan 1784. BBSÞ, 137.

1918: Tún 3,4 ha. þar af sléttað 2/3. "Enginu spilla lækir skaðlega með grjótsáburði. Úthagarnir eru litlir, og nýtur ábúandi þolinmæði nágranna um beitina."JÁM XI, 80. "Allt frá Hamragili við suðurmerki Víðivalla og suður fyrir Grænuhlíð er hvergi undirlendi með Fnjóská vestanmegin, svo heitið geti. Við suðurmerki Grænuhlíðar gegnur hjalli eða hryggur frá heiðinni til árinna, og er hól við ána og nefnist Urðarbakshóll. Sunnan við hólinn hefst mesta og fríðasta undirlendið í Fnjóskadal. Áin fellur þar með austurhlíð, hárri, með hamrabrun og giljaskörðum yfir hinum miklu skógum Lunda og Þórðarstaða. Áin fellur hér lygn um eyrar, en á milli ár og vesturhlíðar eru flatar engjar, hálfdeigjur og vallendi. Hér virðist í fyrndinni verið hafa stöðuvatn og láglendið vera gamall vatnsbotn...Steinkirkja er góð jörð og hæf til mikilla umbóta."LÞ I, 143. "Land jarðarinnar er um 2 km á breidd með Fnjóská og nær vestur til vatnaskila á Vaðalaheiði, norðan Bíldsárskarðs. Ræktanlegt land er allmikið, mest sléttar grundir og hálfdeigjur,..allgott sauðland til heiðar. BBSÞ. 137.

SP-081:001 *Steinkirkja* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á allmiklum hávaða, sem er framburður úr stóru gili, sem er ofan við bæinn og er nefnt Bæjargil.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn og túnið er á háum hjalla í brekkurótum. Útsýni er eitt hið fríðasta yfir sléttar engjar og skógarhlíðina á móti, fjallabrúnir með hömrum og giljum og dalina þrjá suður úr Fnjóskadal, aðskilda af skörðóttum hnjúkafjöllum."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Steinkirkja, 1; LÞ I, 143

SP-081:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-081:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-081:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-081:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-081:006 *Vestari-Flóavarða* varða landamerki

"...Vestara-Sölvagil eða öllu heldur aðeins Vesturgil, sem svo heldur áfram að vera merkjagil, þar til það kemur að veginum gegnum Bíldsárskarð. Síðan ræður vegurinn gegnum Bíldsárskarð. Síðan ræður vegurinn í gegnum grassvæði sem heitir Flóinn að vörðu sem heitir Vestari-Flóavarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 1

SP-081:007 *Merkjavarða* varða landamerki

"Að vestan ræður merkjum eftir háfjallinu frá vörðunni [006] um klett, sem er á melum, sem heita Brúnkollumelar. Svo í sömu stefnu á Miðbrún og þar norður í smágil, sem heitir Helgugil. Þar vestan við gilið er Merkjavarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 1

SP-081:008 *Grænistekkur* heimild um geitakofa

"Fjögur gil eru í hliðinni í landi jarðarinnar. Er þá fyrst og syðst Sölvagilið...svo er næst Bæjargil...það hefur borið fram hávaða þann, sem bærinn stendur á. Svo eru tvö gil, sem heita Syðra-Kofagil og Ytra-Kofagil...Upp að Ennunum eru tveir melhólar sitt hvoru megin við Kofagilin, Kofahóll ytri og Kofahóll syðri. Kofamýri er þar ofar milli Kofagiljanna. Gilin draga nafn af geitakofa, sem var rétt ofan við hólana milli giljanna, og heitir tóftin nú Grænistekkur", segir í örnefnaskrá. Grænistekkur sést enn. Ö-Steinkirkja, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 1-2, 3-4; Ö-Steinkirkja svör, 1

SP-081:009 *Yztipartur* heimild um heystæði

"Engið liggur út og suður neðan við brekkurnar, sem liggja frá Bæjarbrekkunni...Framundan brekkunni sprettur uppspretta, sem heitir Lind, og skiptir hún enginu, þar sem það er mjóst í Útengi og Suðurengi. Engjarnar eru sundurskornar af lækjum, sem hafa afmarkað hina ýmsu hluta þess. Utazt er Yztipartur, og næstur honum heitir Miðpartur. Síðan heitir Kofafit, en hún er í báðum fyrrnefndum pörtum. Þar voru geitakofar hér áður fyrr [sjá einnig 013 og 014]. Þetta er efst í stykkinu upp við brekkuna... svo má sjá heystæði t.d. á Yztaparti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 3

SP-081:010 *Húsavöllur* örnefni

"Í túninu eru nokkur nöfn, þó þau séu flest ekki lengur finnanleg eða þekkjanleg, en þau voru þessi: Húsavöllur, Hesthúsvöllur [011]...", segir í örnefnaskrá. Húsavöllur er horfin.Ö-Steinkirkja, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2; Ö-Steinkirkja svör, 1

SP-081:011 *Hesthúsvöllur* örnefni

Í túninu eru nokkur nöfn, þó þau séu flest ekki lengur finnanleg eða þekkjanleg, en þau voru þessi: Húsavöllur [010], Hesthúsvöllur...", segir í örnefnaskrá. Hesthúsvöllur er horfin.Ö-Steinkirkja, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2; Ö-Steinkirkja svör, 1

SP-081:012 heimild um myllu

Í túninu eru nokkur nöfn, þó þau séu flest ekki lengu finnanleg eða þekkjanleg, en þau voru þessi: Húsavöllur [010], Hesthúsvöllur [011]...Svo voru nefndar...Kvernhústunga...Mölunarkofi var við lækinn og lækurinn látinn snúa kvörninni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2

SP-081:013 heimild um geitakofa

"Engið liggur út og suður neðan við brekkurnar, sem liggja frá Bæjarbrekkunni...Framundan brekkunni sprettur

uppspretta, sem heitir Lind, og skiptir hún enginu, þar sem það er mjóst í Útengi og Suðurengi. Engjarnar eru sundurskornar af lækjum, sem hafa afmarkað hina ýmsu hluta þess. Utazt er Yztipartur, og næstur honum heitir Miðpartur. Síðan heitir Kofafit, en hún er í báðum fyrrnefndum pörtum. Þar voru geitakofar hér áður fyrr [sjá einnig 014]. Þetta er efst í stykkinu upp við brekkuna. En lækirnir sem hér voru, eru nú allir komnir í skurð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2

SB-081:014 heimild um geitakofa

"Engið liggur út og suður neðan við brekkurnar, sem liggja frá Bæjarbrekkunni...Framundan brekkunni sprettur uppspretta, sem heitir Lind, og skiptir hún enginu, þar sem það er mjóst í Útengi og Suðurengi. Engjarnar eru sundurskornar af lækjum, sem hafa afmarkað hina ýmsu hluta þess. Utazt er Yztipartur, og næstur honum heitir Miðpartur. Síðan heitir Kofafit, en hún er í báðum fyrrnefndum pörtum. Þar voru geitakofar hér áður fyrr [sjá einnig 013 og 014]. Þetta er efst í stykkinu upp við brekkuna. En lækirnir sem hér voru, eru nú allir komnir í skurð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2

SB-081:015 heimild um stekk

"[Næst við engið, sjá 013 og 014] Þá er Grund; hún er nær brekkunni. Var þar lækur á milli, sem nú er horfinn; á Grundinni var stekkur...Stekkjartæði er í Grundinni, svo má sjá heystæði t.d. á Yztaparti [009]", segir í örnefnaskrá. Stekkurinn sést enn. Ö-Steinkirkja, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2-3; Ö-Steinkirkja svör, 1

SB-081:016 Byrgi heimild um geitakofa

Í beinni línu þar norður af [Grænastekk 008] við Merkjalandina, „er tóft, sem nefnd var Byrgi. Var þar fyrst geitakofi, en síðar skýli fyrir fráfæruömb.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4

SB-081:017 Litla-Steinkirkja bæjartæði býli

"Eitt eyðibýli er í landinu, og hét það Litla-Steinkirkja. Það stendur rétt neðan við svonefnda Sölvagilshóla [hólar sem liggja í beinni línu út og suður ofan við bæinn]...", segir í örnefnaskrá.

"Býli var syðst í landareigninni, er nefndist Steinkirkja, mun hafa farið í eyði í Svartadauða."BBSÞ

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4; BBSÞ, 137

SB-081:018 Kvíaból heimild um kvíar

"Tvö tóftarbröt eru sunnan við túnið ofan við bæinn. Þau heita Kvíaból og Pálsvíar [019].", segir í örnefnaskrá. Hætt var að mjólka ær hér um aldamót. Ö-Steinkirkja, svör

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4; Ö-Steinkirkja svör, 1

SB-081:019 Pálsvíar heimild um kvíar

"Tvö tóftarbröt eru sunnan við túnið ofan við bæinn. Þau heita Kvíaból [018] og Pálsvíar.", segir í örnefnaskrá. "Þessar Pálsvíar eru að útliti líkari stekk en kvíum, en draga nafn sitt af manni, sem Páll hét og hafði skepnur sínar hér.", segir í örnefnaskrá. Hætt var að mjólka ær hér um aldamót. Ö-Steinkirkja, svör

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4; Ö-Steinkirkja svör, 1

SB-081:020 Grjótgarður garðlag vörslugarður

"Þá eru sitt hvoru megin við Bæjargilið fyrrnefnda Nónhóll og Miðaftanshóll. Þá er svonefndum Fínimelur, og yzt eru Hólar. Þeir eru í sömu hæð og Kofamýrar; þar er partur sem nefndur er Grjótgarður, var fyrir hesta þar upp með læknum.", segir í örnefnaskrá.

"Grjótgarð; hef ég ekki heyrt það sem örnefni. Þar mun vera átt við vörslugarð fyrir hesta meðfram Ytri-Kofalæk. Mun hafa verið hlaðinn í tíð Sigtryggs afa míns, en er nú horfinn að mestu.", segir athugasemdum og viðbótum við í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4; Ö-Steinkirkja ath. og viðb., 2

SB-081:021 Selhvammur heimild um sel

"Í Sölvagilinu eru ýmis nöfn...Þrengsli; þar fellur áin mjög þröngt milli tveggja kletta. Þá er þar ofar Selhvammur, sem er við hól uppi á brúninni, sem ber nafn af honum. Í þessum hvammi var sel fyrr á öldum, og sjást þar húsatættur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 4

SP-081:022 *Forvaði* heimild um leið

"Í Bæjargilinu skammt fyrir ofan túnið heitir Klöpp; þá er nefnt Forvaði og Klif, sem er í sömu hæð og hólarnir [Selhvammshóll, ofan Selhvamms 021 og Flathóll, þar fyrir ofan].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 5

SP-081:023 *Merkjavarða* varða landamerki

"...Merkjavörðu hef ég heyrt nefnda vörðu, sem er á heiðarbrún sunnan Stekkjargils, á merkjum Steinkirkju og Grænuhlíðar.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Steinkirkja ath. og viðb., 1

SP-081:024 heimild um mógafir

"Yzti hluti landsins er svonefndur Partur; það er bithagi. Þá er Nes lítið svæði, sem er að mestu í Grænuhlíðarlandi. Þar er lægðarsvæði nefnt Mýri neðan við Brekkurnar norðan við Yztapart [sjá lýsingu, 014].", segir í örnefnaskrá. "Bali, sem fyrr er nefndur, er lítill harðvellisblettur í Útenginu, syðsta parti, norðan við Bæjarbrekkuna. En hér er átt við grasblett á Brekkunum ofan við Mýri, norður við merki. En var stundum nefndur Bali. Var þar þurrkaður mór.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg." JÁM XI "Svörður var tekinn í landi Steinkirkju í nokkra ára tugi. Það var allgóður svörður, dýpst var komist 18 spaðastungur niður. Svarðartekjan var yzt á brekkunum ofan við Ystapartinn. Síðast var tekinn svörður um 1950.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 2; Ö-Steinkirkja ath. og viðb., 2; Ö-Steinkirkja svör, 1; JÁM XI, 80

SP-081:025 *Tjaldstæði* heimild um tjaldstæði

"Vestur í Bæjargilsbotni er Tjaldstæði.", segir í örnefnaskrá.

Þar var legið við grös. Ö-Steinkirkja, svör.

Heimildir: Ö-Steinkirkja, 3; Ö-Steinkirkja svör, 2

SP-081:026 mannabein legstaður

SA af gamla íbúðarhúsinu í Steinkirkju.

Mannabein fundust Þegar grafið var fyrir nýju íbúðarhúsi í Steinkirkju, sem stendur SA af því gamla. Margrét Hermanns-Auðardóttir athugaði fundinn sumarið 1988. Hún skoðaði afstöðu grafanna gagnvart gjóskulögum, lét rannsaka beinin og sendi sýni til geislakolgreiningar. Gjóskulög og kolefnisgreining bentu til 11. aldar. Sjá skýrslu MHA "Skýrsla til Rannsóknarráðs Íslands um fornleifarannsóknir að Gásum og víðar á Norðurlandi eystra."

Heimildir: Margrét Hermanns-Auðardóttir. Skýrsla til Rannsóknarráðs Íslands um fornleifarannsóknir að Gásum og víðar á Norðurlandi eystra. 1995.

SP-082 Fjósatunga

1712: Jarðardýrleiki 60 hdr. Útkirkja. Þingstaður. Jörðin mun upphaflega hafa verið notuð sem selstaða frá Lundi af landnámsmanni Fnjóskadals, Þóri snepli. Dregur hún nafn af fjósum hans og tungunni milli Sölvagilsár og Grjótár. Síðan hafa byggst hjáleigurnar, Brúnagerði [SP-083] nyrst á landinu en Grjótárgerði [SP-084] syðst. "BBSÞ, 135. "Fjósatungu er getið í sögu Ljósvefninga, er Þorgeirssynir héldu þar þing og stefndu föður sínum af goðorðinu. Enn getur þessarar jarðar oft í fornbréfum, og sést, að hún hefur jafnan verið mikil jörð. 6.8.1496: "Guðríður Finnbogadóttir selr Finnboga Einarssyni jörðina Fjósatungu í Fnjóskadal með skógi í Þórðarstaðajörðu með ummerkjum fyrir jörðina Grindr á Höfðaströnd með skógi og selför..." DI VIII, 305-306. 21.6.1521: "Finnbogi prestur Einarsson fær Gísli syni til fullrar eignar jörðina Fjósatungu í Fnjóskadal, og áskilr sér fyrstum kaup á henni, ef Gísli vill selja hana." DI VII, 815. 2.1.1531: Jón biskup Ararson á Hólum selr Þórunni Jónsdóttur, dóttur sinni, jörðina Fjósatungu í Fnjóskadal fyrir jörðina Krossavík í Vopnafirði." DI IX, 570. 4.9.1532: "Jón Arason biskup á Hólum gefr og geldr Páli Vigfússyni í sæmd sína jarðirnar Fjósatungu og Veisu í Fnjóskadal og tíu kúgildi að auk, og lofaði að kaupa þær fyrir eitt hundrað hundraða, en síra Magnús Jónsson, sonur biskups, gefr Kristínu Vigfúsdóttur (til fylgilags) eitt hundruð hundraða, að tilgreindum Víðvöllum í Skagafirði, og sagði Jón biskup, að síra Magnús skyldi eiga sex hundruð hundraða, eins og aðrir synir hans..." DI IX, 682. Fyrir 1500 átti jörðin ítök í Þórðarstaðaskógi og enn 1712, bæði til höggs og raftviðar og beitar sauðar og geita." LÞ I, 144. 22.7.1539: "Jón biskup á Hólum selr Ceciliu Pétursdóttur jörðina Siglúvík á Svalbardsströnd - með þeim skilmála að jörðin falli, þegar Ceciliu missir við, undir það barn eða þau börn, er hún eigi með síra Sigurði Jónssyni, - tuttugu hundruð í Sýrnesi í Reykjadal og önnur tuttugu hundruð í Hvammi í Höfðahverfi, fyrir Fjósatungu í Fnjóskadal og Hvítadalina báða í Saurbæ." DI X, 450.

1918: Tún 8,8 ha. þar af sléttað um 9/10. "Útigangur svipull fyrir fannalögum...Túninu spillir bæjarlækurinn

með grjótsáburði. Enginu spilla og lækir skaðlega með grjóts og sands áburði...Úthagar eru bjarglegir."JÁM XI, 82. "Fjósátunga mun til forna hafa átt land milli Sölvár og Grjótár, og er það landsvæði tungan, sem bærinn dregur nafn af."LB I, 145. "Undirlendið að Fnjóská er víðáttumikið, gott til beitar og ræktunar." BBSÞ, 135. "Liggur túnið á breiðum hjalla, sem myndast undir hlíðarrótum, og liggur hjalli þessi, misbreiður, um landareignina frá suðri til norðurs, en austan hans er sléttlendi, vallendisgrundir og mýrar niður til Fnjóskár. Vestur frá bænum rís svo Fjósátungufjall (alltaf nefnt Heiði), klettalaust að mestu og talsvert gróið."Ö-Fjósátunga, 1.

SB-082:001 *Fjósátunga* bæjarhóll bústaður

"...stendur bærinn upp undir hlíðum [Fnjóska]dalsins...Bærinn stendur á litlum hól, Bæjarhól, ofarlega í miðju túni.", segir í örnefnaskrá. "Bæjarhóll í lýsingu I.I. [örnefnalýsingu Ingibjargar Ingólfsdóttur] er sá staður sem bærinn stendur á. Er þar raunverulega ekki um hól í þeirri merkingu að ræða, heldur hugtak eða málvenju að tala um bæjarhól sem nánast umhverfi bæjarhúsa. Bæjarhóll er aftur á móti beint upp af bæ, 500 metra uppi í heiðinni.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Gamli bærinn í Fjósátungu.

Hlaðið í Fjóstungu var sunnan við bæinn, grashóll var austan við og skemma [026] næst Heiðinni, áföst við bæinn. Ofan við skemmuna var stakt hús sem var kallað "húsið á hlaðinu [025]". Stundum ef einhver skepna var lasin þá var henni stungið þar inn. Á bænum var töluvert þil sem sneri suður á hlaðið. Maður kom þar inn í dálítið myndarlegar eða rúmgóðar bæjardyr. Í bæjardyrum var höfð skafa (snjóskafa eða hnífur) til að skafa af sér snjóinn á veturna. Þegar karlmennirnir komu (frá gegningum) voru þeir snjóugir upp að hnjám. Þeir skófu af sér snjóinn í bæjardyrum eða á varinhellunni, sem var stór steinn fyrir framan dyrnar. Ef um lausasnjó var að ræða voru hrísvendir líka notaðir. Varinhellan var oftast snjólaus, skóf af henni. Það var stolt manna að hafa góða varinhellu, það varnaði bleytu og snjó að koma í bæinn, rann út af henni, en það voru steinar sem menn stikluðu á...Úr bæjardyrnum var gengið inn í Litlustofu og Stórustofu, sem báðar voru á hægri hönd. Fyrst kom Litlastofan, þar sváfu piltarnir eða vinnumennirnir. Oftast voru tveir vinnumenn í Fjósátungu. Á Litlu-stofunni var timburþil eða timburveggur sem sneri til suðurs. Ef maður fór svolítið lengra inn, þá var komið að Stórustofuhurðinni. Stórustofan var stundum kölluð gestastofa...Geymsluloft var fyrir ofan Stórustofuna, með glugga í austur. Þar var geymdur kornmatur (í tunnum) o.fl. Farið var úr bæjardyrum upp snarbrattan stiga...Á Stórustofunni var timburþil sem sneri til austurs. Þegar farið var lengra inn í bæinn þurfti að opna skellihurð. Innan við skellidyrnar var dimmur gangur. Þar var hægt að komst í kjallarann niður tröppur til hægri, og upp í baðstofuna upp stiga til vinstri. Nokkru innar var fjósið á vinstri hönd, og enn innar svokallað Guðfinnubúr. Á hægri hönd var eldavélarhúsið og norðan við það eldiviðarhúsið. Í framhaldi af ganginum, dálítið á ská, var ranghalinn sem lá að bununni. Ekki var hurð fyrir ranghalanum...Hann var dimmur og langur og suðið úr bununni hálf drungalegt [bæjarlækurinn féll um Kirkjugilið, og var tekinn í lítinn skurð og látinn koma heim undir bæinn. Þar var skemmtileg buna og var innangengt að henni]. Eldiviðarhúsið var nokkuð stórt...Á eldiviðarhúsinu voru svokallaðar austurdyr, sem voru norðarlega á bænum, (hálfgerðar bakdyr), sneru til austurs. Sunnan við eldiviðarhúsið var eldavélarhúsið með glugga á þili. Gamla eldhúsið var norðar og vestar í bænum (líklega það sem hér er kallað Guðfinnubúr). Undir eldavélarhúsinu, að hluta, var kaldur kjallari. Hann var metfé hvað hann geymdi vel. Þar stóðu sláturtunnurnar hver við aðra, og skyrið. Tjaldað var fyrir ofan bekkina. Kjallarin var með 3 litlum rúðum, sem voru niðri við jörð og gáfu litla birtu...Í Fjósátungu var fjósbaðstofa eins og á flestum bæjum í Fnjóskadal. Kýrnar gátu sleikt pallinn að neðan, og var hann vel þveginn sumstaðar. Yfirleitt voru 2-3 mjólkandi kýr í Fjósátungu, auk kálfa og annars nautpenings. Að sögn Sigrúnar Ingólfsdóttur voru kýrnar alltaf í öðru húsi á sumrin. Þegar þeim var hleypt út á vorin fóru þær í gegnum göngin, en eftir það aldrei fyrr en um haustið...Baðstofan var yfir fjósinu. Hún var tvískipt, kallað "fyrir framan" og "fyrir innan" og alltaf opið á milli. Stiginn upp í baðstofuna var rétt fyrir innan skellidyrnar. Þegar farið var upp kom maður fyrst þar sem kallað var fyrir framan. Þar voru tvö rúm...Það var heldur dimmt fyrir framan. Miklu skemmtilegra var fyrir innan. Þar voru fimm rúm, tvö voru við stafninn, beint á móti þegar komið var inn...Gluggar voru á baðstofunni að sunnan og norðan, enginn gluggi var á stafninum. Matur var borinn úr eldavélarhúsinu upp í baðstofuna, þar sem fólkið borðaði...Foreldrar Ingu sváfu í herbergi sem kallað var Húsið, það var útbúið þegar þau giftu sig. Húsið var sunnan við baðstofuna, og voru dyrnar inn í það "fyrir framan". Það var þiljað með panel og blámálað, og þótti hátt til lofts. Það náði dálítið fram fyrir bæjardyrnar. Undir því var steypur sökkull...Bærinn lak talsvert, því að það steypiti ekki nógu mikið af þökunum. Oft í stórrigningum á haustin lak svo mikið í blessaðri gömlu baðstofunni...Skemman í Fjósátungu var fast við gamla bæinn, vestan við hann. Stundum voru smíðaðar skeifur þar. Innst í skemmuni voru hlóð [hk.et skv. heimildarmanni]...Yfir var skemmuloftið, eiginlega alveg dimmt...Hún var rifin þegar farið var að byggja steinhúsið 1924."II:Gamli bærinn í Fjósátungu.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Fjósátunga, 1, 3; Ö-Fjósátunga viðbætur, 3; Fjósátunga: "Gamli bærinn í Fjósátungu", 1-5

SB-082:002 heimild um útkirkju

"Syðst á niðurtúni heitir Suðurvöllur, en norðan hans er djúp, grösug lág, sem heitir Kirkjugil, og stóð lengi bænhus efst í giliinu.", segir í örnefnaskrá.

FJÓSATUNGA Í FJÓSKADAL (SB) (ILLUGASTAÐAÞING) BÆNHÚS síðar HÁLFKIRKJA

10.8.1496: er þar hálfkirkjuskýld. DI VII, 306-307.

1712: Hálfkirkja er enn uppi; (PP, 296)

1712: "Hálfkirkja er hjer, og embættað þá heimafólk er til sacramentis inn til næstu 5 ára, síðan ekki." JÁM XI

"Efst í Kirkjugilinu var þúfa eða bunga, nokkuð stór um sig (4-5 m). Þetta var ekki beint tóft, en samt ekki venjuleg þúfa; miklu líklegra er að þar hafi verið bygging. Eldra fólkið talaði um að þarna hefði bænhusið verið.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: DI; Ö-Fjósatunga, 3; JÁM XI, 81; Ö-Fjósatunga viðauki II, 2

SB-082:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-082:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-082:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-082:006 heimild um fjárhús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-082:007 heimild um stekk

"Norðan Merkjalækjar [á merkjum milli Fjósatungu og Grjótárgerðis, nú kominn í skurð]...er Merkjaflit. Þar norðan Merkjaflitar með brekkuhallinu er Stekkjarmór ...Norðan Stóralækjar móts við Stekkjarmó er Stekkjarlág og norðan hennar Gusthúsmór, og þá Gusthúsgil [008], sem nær að túni að sunnan.", segir í örnefnaskrá. "Hann var sunnan við túnið í Fjósatungu.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

"Það eru glöggar rústir í Stekkjarmó, og má þar sjá form og byggingarlag stekksins.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Hann var í tvennu lagi og meira hlaðinn úr torfi en grjóti. Hann var allstór að norðanverðu, þar sem rekið var inn; svo var lambakróin til suðurs, miklu minni. Þar var býsna gott að reka inn, því að brekkurnar í kring veittu dálítið aðhald. Sérstaklega var brekkan norðan við brött. Stekkjarláginn var vel gróinn, en gróðurinn kyrkingslegur.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 2; Ö-Fjósatunga viðauki II, 3

SB-082:008 *Gusthús* heimild um fjárhús

"Norðan Stóralækjar móts við Stekkjarmó er Stekkjarlág [007] og norðan hennar Gusthúsmór, og þá Gusthúsgil [008], sem nær að túni að sunnan. Niður af Gusthúsmó og Gusthúsgili er Gusthússandur...Örskammt sunnar [en Gusthóll, 009] standa aðalfjárhúsin, Gusthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 2, 3

SB-082:009 *Gusthóll* örnefni legstaður

"Gusthóll er skammt suður frá bæ og á að vera haugur fornmanns, sem Gustur hét.", segir í örnefnaskrá.

"Þar lét mamma Ingibjargar [heimildarmanns] gera reykingakofa.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 3; Ö-Fjósatunga viðauki II, 2

SB-082:010 *Ytrivarða* varða landamerki

"Þá er komið að Stóragili, þar sem rennur Stórilækur. Stóragilstunga heitir, þar sem gilið klofnar upp í brún, og Stóragilsdrag upp af. Merkjalínan var svo frá upptökum Merkjalækjargils í Ytrivörðu, sem er á fjallsbrún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 3

SB-082:011 *Sölvahryggsvarða* heimild um landamerki

"Þá er komið að Stóragili, þar sem rennur Stórilækur. Stóragilstunga heitir, þar sem gilið klofnar upp í brún, og Stóragilsdrag upp af. Merkjalínan var svo frá upptökum Merkjalækjargils í Ytrivörðu [010], sem er á fjallsbrún. Svo er línan þaðan yfir dragið frá Stóragili, sem hér er á ská og að svonefndri Sölvahryggsvörðu, sem er hér vestur undan, norðar, á miðju fjalli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 3-4

SP-082:012 heimild

"Næsti lækur norðan Bæjarlækjar er Hólalækur, og renna þeir saman efst í túni og verður Bæjarlækur. Næstu lækir í norður eru Syðri-og Ytri-Stekkjarlækir, nú nefndir Syðri-og Ytri Svarðarlækir [019].", segir í örnefnaskrá. "Það sést vel fyrir rústum við Stekkjarlæk, heldur stærri en við Stekkjarmó [007]. Miklar svarðargrafir voru við lækinn [019].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; Ö-Fjósatunga viðbætur, 2

SP-082:013 *Kúagötur* heimild um leið

"Kúagötur lágu upp frá bænum, upp að Kvíabóli [015].", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga viðbætur, 5

SP-082:014 *Garðar* heimild um kartöflugarður

"Milli Bæjargils og Hólagils er Garðarindi. Eftir honum liggja götur út og upp á Bíldsárskarð [SP-631:024]. Neðst í Garðarinda eru Garðar, þar sem lengi voru ræktaðar kartöflur.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir úmgast hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; SSÞ, 56

SP-082:015 *Kvíaból* heimild um geitakofa

"Þar neðar [neðan við Garða 014], við girðinguna, er Kvíaból, ofan við túnið.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki veit ég hvenær ær voru síðast mjaltaðar á Kvíabóli. Þó bendir geitaeign í hreppnum til, að það geti hafa verið milli 1910 og 1920. Geitum fjölgaði eftir að fráfarur lögðust niður. 1916 eru þær 329, 1923 436, 1927 384. Kvíaból er um 250 metra ofan við bæjarhús, og á Kvíabóli var byggður geitakofi, sem síðar var breytt í hesthús, og standa sumir veggir og hluti af þaki enn.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; Ö-Fjósatunga viðbætur, 4

SP-082:016 *Gamligarður* heimild um vörslugarð

"Ögn norðar en Dýhólar og neðar í hlíðinni eru Miðgerðishólar [017] við fyrirnefndan læk [?]. En norðan við Miðgerðishóla og ofar er Hjalli og Bungur. En suður og niður frá Miðgerðishólum liggur Gamligarður á ská niður á Kvíaból [015], og neðan við hann, norðan Hólagils, er Sundbrún.", segir í örnefnaskrá.

"Gamligarður var hlaðinn vörslugarður, mikið mannvirki, frá landamerkjum að norðan í um 600 metra upp í heiðinni út við merki og er í 300 metra hæð ofan við bæ. Síðan lá hann niður sunnan við tún og norður með því að neðan, um 1 1/2 km að lengd... Enn sér fyrir Gamlagarði í því túni [í neðri hluta Suðurvallar þó þar sé búið að rækta upp.]", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; Ö-Fjósatunga viðbætur, 4-5

SP-082:017 *Miðgerðisenni* heimild

"Ögn norðar en Dýhólar og neðar í hlíðinni eru Miðgerðishólar við fyrirnefndan læk [?]. En norðan við Miðgerðishóla og ofar er Hjalli og Bungur. En suður og niður frá Miðgerðishólum liggur Gamligarður [016] á ská niður á Kvíaból [015], og neðan við hann, norðan Hólagils, er Sundbrún.", segir í örnefnaskrá. Önnur örnefni: Miðgerðislækur [næsti lækur norðan frá Stekkjarlækjum [012] eða Svarðarlækjum [019], Miðgerðisenni við brekkurætur, Miðgerðisfit.

"Við Miðgerðislæk er talið, að verið hafi mannvist í kofum á Miðgerðisenni við brekkurætur, og sést enn fyrir rústum. Þó hafa þær sigið í tímann ráð. Þessi staður er mitt á milli Fjósatungu og Brúnagerðis, og mér dettur í hug, að þaðan sé nafngiftin komin.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4, Ö-Fjósatunga viðbætur, 2-3

SP-082:018 *Þórðarstaðamýri* heimild um heystæði

"Norðan hennar [Stóralækjargrundar] er Stórilækur, og þar neðan við brekkuna Stóralækjarsandur. Neðar með læknum er gamall, gróinn farvegur, Stóralækjardrag. Þórðarstaðamýri er neðan við Stóralækjarsand; efst í henni Þórðarstaðakíll og nær niður að síki, sem er hluti úr Grjóta, sem rennur norður eftir Fjósatungulandi og skilur engi frá áreyrum. Norðan við Þórðarstaðamýri ofan til er Þúfnamýri.", segir í örnefnaskrá.

"Þórðarstaðir áttu ítök í Þórðarstaðamýri. Þeir heyjuðu þar, og sjást glögg merki um heystæði neðan við mýrina, þar sem hey var sett saman, og það síðan flutt að vetri, þegar Fnjóská var komin undir ís. Einnig sóttu kýr Þórðarstaðabænda mjög í þessa mýri, og var ekki amazt við því, eftir að heyskap lauk. Í staðinn fyrir ítök Þórðarstaða í mýrinni átti Fjósatunga ítök í Þórðarstaðaskógi...handan Fnjóskár [sjá SP-096:019].", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga viðbætur, 1-2

SP-082:019 heimild um mógrafir

"Næsti lækur norðan Bæjarlækjar er Hólalækur, og renna þeir saman efst í túni og verður Bæjarlækur. Næstu lækir í norður eru Syðri-og Ytri-Stekkjarlækir [012], nú nefndir Syðri-og Ytri Svarðarlækir.", segir í örnefnaskrá. "Miðgerðisenni var fyrir ofan Miðbrekkurnar, en fyrir neðan þær var Miðgerðisfit, skemmtilegt engi sem lá að Svarðarlæknum. Ofan til voru Svarðarlækirnir tveir og hétu þar Ytri-og Syðri-Svarðarlækur, en þeir komu saman fyrir neðan girðingu og eftir það er bara einn Svarðarlækur. Þetta voru litlir lækir og ekki hættulegir. Sunnan við Svarðarlækinn voru svarðargrafir, mjög nálægt honum.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga bjargleg." JÁM XI. "Það sést vel fyrir rústum við Stekkjarlæk [012], heldur stærri en við Stekkjarmó [007]. Miklar svarðagrafir voru við lækinn. Það var eitt af fyrstu verkum á vordögum 1948 að taka upp svörð, og var svo gert í 4-5 ár, að mig minnir. Ekki man ég nú, hvað svörður var margar stungur. En þarna var um mjög góða svarðartekju að ræða. Nú eru um þrjátíu ár, síðan allt þetta land var þurrkað upp og gert að túni. Af kunnugum sést þó vel, hvað þar var gert.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Góð svarðartekja þar. Talað var um "að fara út í svörð". Prófasturinn á Hálsi (séra Ásmundur Gíslason) var ákaflega hræddur við svarðargrafirnar í Fjósatungu, og var oft að vara fólk við þeim.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; Ö-Fjósatunga viðbætur, 2; JÁM XI, 82; Ö-Fjósatunga viðauki II, 1-2

SP-082:020 Stekkjarhóll heimild um stekk

"Stekkjjarhóll er um 600 metra uppi í heiðinni sunnan við Bæjarhól [001], og nær hann suður að Stóralækjargili. Í hvammi sunnan undir Stekkjarhól, rétt norðan við Stóralæk, eru stekkjarrústir. Stekkjarlækir [012] er ekki þar nærri.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga viðbætur, 2-3

SP-082:021 heimild um ferju

"Í Fjósatungu mun löngum hafa verið ferja á Fnjóskáá, og með vissu í tíð Guðmundar Davíðssonar bónda þar 1876-1906. Hann leigði Þórðarstaðabónda engjastykki í Fjósatungu gegn beitilandi fyrir geitfé sitt í skóginum. Þar var kofi [022] fyrir það og því oft þörf ferju vegna reglubundinna ferða yfir ána." JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 149

SP-082:022 heimild um geitakofa

"Í Fjósatungu mun löngum hafa verið ferja [021] á Fnjóskáá, og með vissu í tíð Guðmundar Davíðssonar bónda þar 1876-1906. Hann leigði Þórðarstaðabónda engjastykki í Fjósatungu gegn beitilandi fyrir geitfé sitt í skóginum. Þar var kofi fyrir það og því oft þörf ferju vegna reglubundinna ferða yfir ána." JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 149

SP-082:023 heimild um leið

"Göngustígurinn var uppi á Miðbrekkunum, rétt fyrir ofan grafirnar [019], sem voru djúpar og vatn í þeim.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga viðauki II, 2

SP-082:024 Stekkjarvegur heimild um leið

"Ekki var langt að fara á stekkin. Hann var fyrir sunnan túnið í Fjósatungu. Gengið var frá bænum suður göturnar og yfir í Gusthúslækinn, sem var sunnan við túnið. Þar tekur við Gusthúsmór. Nokkru sunnar kom djúp og breið lág á vinstri hönd, Stekkjarlág. Þar var stekkurinn [007].", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fjósatunga viðauki II, 3

SP-082:025 húsið á hlaðinu heimild

"Hlaðið í Fjóstungu var sunnan við bæinn, grashóll var austan við og skemma [026] næst Heiðinni, áföst við bæinn. Ofan við skemmuna var stakt hús sem var kallað "húsið á hlaðinu". Stundum ef einhver skepna var lasin þá var henni stungið þar inn."

Heimildir: Fjósatunga: "Gamli bærinn í Fjósatungu", 1

SP-082:026 heimild um skemmu

"Hlaðið í Fjóstungu var sunnan við bæinn, grashóll var austan við og skemma næst Heiðinni, áföst við bæinn. Ofan við skemmuna var stakt hús sem var kallað "húsið á hlaðinu [025]".

Heimildir: Fjósatunga: "Gamli bærinn í Fjósatungu", 1

SP-083 Brúnagerði

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Hluti af Fjósatungu og hjáleiga þaðan. JÁM XI, 81.

1918: Tún 2,6 ha. þar af sléttað um 1/3. "Túninu spillir bæjarlækurinn með grjótsáburði, og því var landskuldin aftur færð. Enginu spillir sami lækur með grjótsáburði. Úthagarnir eru bjarglegir."JÁM XI, 81. "Grösugar engjar eru þar við ána, og er jörðin ein hin fríðasta."Lb I, 144. "Landamerki að sunnan voru um bæjarlæk Brúnagerðis að öðru en því, að sumt af túninu og bæjarhúsunum voru sunnan lækjarins. En árið 1937 voru merkin færð suður fyrir túnið í beina línu. Land jarðarinnar er um 1 km á breidd með Fnjóská og nær til vesturs að hábungu Vaðlaheiðar sunnan við Bíldsárskarð, vel gróið og grösugt á láglendi og um neðanverðar brekkur. Láglendið er allbreitt frá Fnjóská að heiðarbrekkunni."BBSÞ, 136.

SP-083:001 *Brúnagerði* bæjarhóll bústaður

"Gamli bærinn stendur uppi í brekkunni,.. "BBSÞ. "Bærinn stendur efst á fornum mýrarhjöllum..."Lb I

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ,136; Lb I, 144

SP-083:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-083:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-083:004 *Vegarklökk* örnefni samgöngubót

"Þaðan stefnir [Sölva]gilið mikið í suðvestur að Sölvafossi; frá fossinum liggur Sölvagilið meira í vestur. Þar grynna [Sölva]gilið mikið, þar sem vegurinn liggur yfir gilið á Vegarklökkinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 1

SP-083:005 *Vaðlaheiði* þjóðsaga útilegumannabúst

Vaðlaheiði. aður

"Það er gömul sögn, að nokkrir menn, sumir segja 18, hafi lagzt út í skógana á Vaðlaheiði, sem þá voru miklir í Fnjóskadalnum, og lifað á ránum. Þótti mönnum slæmt við að búa, söfnuðu saman fjölda manns beggja megin heiðarinnar og gerðu aðför að skógarmönnum, eltu þá um heiðina og krepptu að þeim í klappargjá austast í Bíldsárskarði og deyddu þá þar; er sagt, að foringinn hafi heitið Sölvi og verið hengdur í gjánni, sem ber nafn hans síðan, Sölvagjá. Öll þessi Sölva-örnefni eru komin af þessu Sölvanafni og koma mikið við landamerki Brúnagerðis,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 3

SP-083:006 heimild um leið

"...kemur vegurinn úr Sölvaklifinu í Snekkugilið, liggur svo með niður með gilinu að norðan og yfir gilið á brúninni, upp á Lýsingarmelinn og eftir honum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 3

SP-083:007 heimild um stekk

"Nýrzt á hjallanum, noður við Sölvagilið, er hár hóll, sem Sölvahóll heitir..Svolítið sunnar er Stekkarhóll. Lautin á milli hólanna heitir Klauf...Endinn á Klaufinni liggur fast að Sölvagilinu hjá Þrengslum...Niður undan Stekkarhólum (svo) er Stekkarmórinn, en Stekkurinn er norðan við móinn. Í Stekkarláginni sunnan við Stekkarhólinn er Ytrilágin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 5

SP-083:008 *Vörðuhóll* örnefni

"Í Stekkarláginni sunnan við Stekkarhólinn er Ytrilágin. Spölkorn sunnar er Syðrilágin. Utan við melenda upp af Syðriláginni er Grashnúan, og Vörðuhóll norðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 5

SP-083:009 garðlag vörslugarður

"Eftri hjallanum öllum í Brúnagerðislandi liggur gamli fornmannavörslugarðurinn, og sést til hans víðast hvar óslitið, hlaðinn á útmánuðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 5

SP-083:010 heimild um geitakofa

"Stykkð frá Mýrarlæk upp að girðingu og út að Sölvagilsá og niður á Múlabrekku heitir einu nafni Múli.

Mýrarlækur rennur niður með Mýrarlæksenninu að norðan. Kofahæð er rétt utan við Mýrarlækinn. Þar er gömul geitakofatótt efst á hæðinni. Utan við Kofahæðina er Kofalág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 5-6

SP-083:011 heimild um stekk

"Dálítinn spöl norðar [en geitakofatóttin á Kofahæð, 010] er Stekkarlág, lágin liggur frá Múlafleti, sem er gamalt örnefni, eða frá Þorgeirsfleti sem er yngra nafn, upp Múlann, upp hjá Stekk, sem er ofan til í Stekkarláginni. Efsti hlutinn af láginni er nefndur Stekkarklauf...Stekkarhæð er norðan og austan við Stekkinn. Girðing liggur ofan til á hæðinni.", segir í örnefnaskrá.

"Ég hef ekkert heyrt um fortíð stekksins, en upp á rananum ofan við stekkin hafa verið og eru enn gjallhrúgur, halda sumir, að þarna hafi verið rauðablástur til forna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 6

SP-083:012 *Svarðargrafir* heimild um mógrafir

"[Múlarekkan nær frá Múla suður á Múlahorn, þaðan í lítinn sveig upp á við, svo þaðan beint í Mýrarlæk. Múlaflötur eða Þorgeirsfötur er rétt sunnan undir Múlahorninu; næst eru Miðbrekkur] Ofan við Miðbrekkuna frá Svarðargröfum að norðan og suður að Ytriseyru....", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brúnagerði, 6

SP-084 Grjótgerði

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Hluti af Fjósatungu og hjáleiga þaðan. JÁM XI, 82. Jörðin hefur oftast nefnd Grjótárgerði en ekki Grjótgerði. Fór í eyði 1937. LÞ I, 145.

1918: Tún 1,5 ha. og þar af sléttu um 1/3 ".Útigangur svipull fyrir fannalögum...Túninu spillir bæjarlækurinn með grjótsáburði. Enginu spilla og lækir skaðlega með grjóts og sands áburði...Úthagarnir eru bjarglegir."JÁM XI, 82. "Grjótá er allmikil þverá, sem kemur ofan af Grjótárdal langt suðvestan af fjalli..."LÞ I, 145

SP-084:001 *Grjótgerði* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stóð í hvammi við ána, og er hún búin að brjóta þar völl."LÞ I

"Bygt fyrir manna minni suður frá heimajörðunni..."JÁM XI [Grjótá] var búin að rífa sunnan af bæjarhúsunum, sem voru úr torfi og grjóti að veggjum til, síðustu árin sem jörðin var í ábúð.", segir í örnefnaskrá. "Grjótárgerði þótti allgott kot og átti enjgar hið neðra. Var þar löngum vel búð...Vel mætti enn byggja Grjótárgerði, án þess að Fjóstunga smækkaði mjög eða rýrnaði."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Grjótárgerði, 1; LÞ I, 145; JÁM XI, 82.

SP-084:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-084:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-084:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-084:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-084:006 *Ærhús* heimild um fjárhús

"Túnið er löng og mjó ræma, sem takmarkast að sunnan að Grjótá, en að norðan af hækkandi landslagi. Völlurinn er ofan bæjartóttanna er einu nafni kallast Uppvöllur. Á Uppvellingum stóðu fjárhús í tvennu lagi, Ærhús ofar, en Lambhús [007] rétt neðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 1

SP-084:007 *Lambhús* heimild um fjárhús

"Túnið er löng og mjó ræma, sem takmarkast að sunnan að Grjótá, en að norðan af hækkandi landslagi. Völlurinn er ofan bæjartóttanna er einu nafni kallast Uppvöllur. Á Uppvellingum stóðu fjárhús í tvennu lagi, Ærhús [006] ofar, en Lambhús rétt neðar. Var áfastur kofi sunnan við það.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 1

SP-084:008 garðlag túngarður

"Neðan bæjartóttanna heitir Niðurvöllur. Neðsti hluti vallarins, er liggur austur frá gömlum vallargarði, er nefndur Sléttur

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 1

SP-084:009 heimild um hesthús

"Skamm neðan bæjartóttanna, sunnan við gamlan garð [010], lækkar landslagið; er það kallaður Hringur. Austur frá honum er Hesthúsvöllur. Þar var hesthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 2

SP-084:010 garðlag

"Skamm neðan bæjartóttanna, sunnan við gamlan garð, lækkar landslagið; er það kallaður Hringur. Austur frá honum er Hesthúsvöllur. Þar var hesthús [009].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 2

SP-084:011 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Rétt fyrir ofan túnioð er lítill hvammur. Sér þar enn fyrir réttarveggjum. Þar heitir Kvíaból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 2

SP-084:012 heimild um kartöflugarður

"Norður frá túninu neðanverðu heitir Leyningur. Takmarkast hann að norðan af lítilli melbrekku; í brekkunni hefir verið kartöflugarður fyrr og síðar.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir tímgastr hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 2; SSÞ, 56

SP-084:013 garðlag varnargarður

"Norðan við Höllin, nyrzt í landareigninni, er mólendi, heitir það Merkjámór; nær hann út að Merkjagili. Lækur fellur eftir gilinu, sem heitir Merkjælækur. Austur frá Mekjamó og Höllum, eða brekku þeirri, sem takmarkar þau að austan, tekur við mýrlendi. Heitir það Ytri-og Syðrimýri. Skilur gamall flóðgarður milli mýrarhlutanna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 2-3

SP-084:014 *Stekkjjarhvammur* örnefni stekkur

Grjótárdalur: "Neðst í dalsmynninu heitir Stekkjarhvammur. Norðan við hann eru Stórhóll [eða Stórhóll, allstór melhóll] og Litlihóll [lítill hólstrýta]. Næsti hvammur þar ofan við er Fossgilshvammur. Dregur hann nafn af því, að...Fossgilslækur fellur fram af háum klettastalli niður í hvamminn. Sameinast lækurinn síðan Grjótánni þar í hvamminum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði, 3

SP-084:015 heimild um leið

"Á leiðinni frá Fjósatungu suður í Grjótárgerði er fyrst farið yfir Merkjælæk. Hann rann eftir Merkjagili, sem er ofan girðingar og nokkuð djúpt. Þá kemur Keldustykki, Grunarlækur og Grundin, og þar fyrir sunnan Grjótárgerðismórin, mikill og myndarlegur mór. Hann er kallaður Syðrimór og Ytrimór [sjá 013] í lýsingu Hallgríms Sigfússonar. Neðan við móinn var svokölluð Háubrekkka. Hún byrjaði neðan við göturnar og náði langt austur...Þegar komið er yfir Grjótárgerðismóinn er töluverð brekka niður á Grjótárgerðistúnið, kölluð Barð...Í miklum snjó var oft farið eftir brúnunum fyrir ofan Háubrekkuna. Var svolítill krókur. Þetta var kallað að fara Randir [016], sem er ekki sama örnefnið og Rönd.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði viðauki, 1

SP-084:016 heimild um leið

Leið milli Fjósatungu og Grjótárgerðis"Í miklum snjó var oft farið eftir brúnunum fyrir ofan Háubrekkuna. Var svolítill krókur. Þetta var kallað að fara Randir, sem er ekki sama örnefnið og Rönd.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grjótárgerði viðauki, 1

SB-085 Illugastaðir

1712: 30 hdr. Kirkjustaður. Eigandinn Sr. Magnús Markússon að Grenjaðarstöðum eignaðist hana í álag nefn<d>s staðar síðan um bóluna. Að fornu var jörðin í eigu Munkaþverárklosturs [1461, DI V, 303]. 13.5.1493: "Jón ábóti á Munkaþverá krefr af Stígi Einarssyni alla þá peninga, sem hann hefir í burtu haft frá klaustrinu eptir Einar heitinn ábóta Ísleifsson, og lýsir Illugastaði í Fnjóskadal æfinlega eign klostursins." DI VIII, 177. 4.10.1497: "Dómr klerka útnefndr af Jóni presti Þorvaldssyni og Guðmundi Jónssyni officialibus Hólabiskupsdæmis, að Einar ábóti á Munkaþverá og klaustrið skuli hafa og halda jörðina Illugastaði í Fnjóskadal þar til réttir Hólabiskup gerir þar lagaskipan á." DI VIII, 371. 18.5.1507: "Elín Magnúsdóttir, Einar Sigurðsson og Jón Sigurðsson fá Einari ábóta og klaustrinu á Munkaþverá til fullrar eignar þann part í jörðinni Illugastöðum, er þau hefði mátt hljóta að erfð eftir Stíg Einarsson, en ábóti kvittar Stíg um alt það, er hann hefði mátt vera klaustrinu skyldugr." DI VII, 148. "Jarðarinnar getur oft í fonum skjölum. Þar mun hafa verið kirkjustaður í fornöld, og löngum hafa búið þar ríkir bændur. Um aldamótin 1600 býr á Illugastöðum Sveinn ríki, og ganga af honum miklar sagnir. Sagt er að Sveinn hafi átt 500 sauði, er flest var, auk annars fjár. Talinn var hann forspár, því hann seldi alla sauði sína haust einn fyrir fellisvetur. Hann deildi mjög kappi við ríkismann eyfirskan, og öttu þeir hestum sínum á Bleiksmýrardal. Það var síðasta hestavígi á Íslandi...Sagt er að Sveinn eigi þar enn fólgið fé í jörðu. Um aldamótin 1700 býr þar Sigurður Guðmundsson, fjörgamall, fæddur 1625...Árið 1735 kemur að Illugastöðum Þórður Magnússon hinn ríki frá Yztafelli og býr þar fram yfir 1750 og deyr þar áttæður...Sagt er Þórður hafi tekið jörðina upp í skuld. Árið 1818 tekur Kristján Jónsson, þá bóndi á Þórðarstöðum, Illugastaði upp í matarskuld af Jóni, syni Þórðar ríka...Jón hraktist þá í Kotungsstaði." LÞ I, 145. Kotungsstaðir [SB-086] eru hjáleiga frá Illugastöðum. JÁM XI, 83-84. Selland [SB-087] er fremur nýlegt býli, milli Reykja og Illugastaða, en allfornt selland frá Illugastöðum, þá nefnt Illugastaðasel. Árið 1966 keypti Alþýðusamband Norðurlands jörðina og er búið að byggja talsvert af orlofshúsum þar.BBSÞ, 133-4.

1918: Tún 6,5 ha. þar af sléttað um 1/2. "Útigangur góður meðan niðri nær, en svipull fyrir fannlögum...Túninu grandar vatnsuppgangur til stórskaða. sem jetur úr rótina og hefur gjört mýri rótlitla, að víðáttu hjer um vikuverk. Bæjarlækurinn fordjarfar og völlinn með grjóts og sands áburði, þó hefur það hingað til mestan part með stórrerfiði verið afræktað. Enginu spilla og skriður úr fjallinu skaðlega sem á eykst meir og meir. Úthagar eru víðlendir og bágóðir...Vatnsból bregst stundum á vetur, og er þá brynníngar örðugar utan túns."JÁM XI, 83-84 "Fyrr á öldum hefur verið þar landrými mikið. Er talið, að landamerki jarðarinnar hafi takmarkast af Grjótá að norðan, en Reykjaá að sunnan. Vegalengdin milli ána er ca. 7 km. Síðar hafa tvær fremur litlar jarðir verið byggðar upp úr landi Illugastaða, Selland [SB-087] að sunnan, en Kotungsstaðir [SB-086] að norðan. Illugastaðir eru að vestanmegin (svo) í dalnum."Ö-Illugastaðir, 1. "Illugastaðir eru mikil jörð að landkostum. Fer saman engi mikið og gott, víðlendi og landkjarni. Jörðin og bæjarstæðið hefur mikilúðlegan svip. Þar býr tign í tindum og fegurð í fjalladölum, en eigi eru línur fjalla svo mjúkar sem víðast um Þingeyjarþing og svipar meir til fjallanna vestar á Norðurlandi."LÞ I, 145. "Ofan við tún eru brattir malarhólar og upp frá þeim rís fjallið, hátt og bratt. Er þar beitaland gott. Mikið landrými er á Illugastöðum. Jörðin var talin ágæt bújörð."BBSÞ, 134

SB-085:001 Illugastaðir bæjarhóll bústaður

"Gamli bærinn stóð á lágum hjalla við fjallsrætur."BBSÞ

"Hætt er við að vatn gangi upp í bænum og kirkjunni, einkanlega á vorin, og hefur mönnum að því mein orðið."JÁM XI

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 134; JÁM XI, 84

SB-085:002 Illugastaðakirkja heimild um kirkju

"Kirkjan stendur á svokölluðum Pétursvelli, sunnan og neðan við þar sem gömlu bæjarhúsin á Illugastöðum stóðu, en nær fjallinu en núverandi íbúðarhús stendur." BBSÞ "Syðsti hlutir vallarins heitir Pétursvöllur. Er hann fráskilinn frá aðalvellinum...Á Pétursvelli stendur kirkjan nú, - var áður sunnan gamla bæjarins á Uppvellinum.", segir í örnefnaskrá.

ILLUGASTAÐIR Í FNJÓSKADAL (SÞ) Nikulási (HÁLSANNEXÍA)

1318: XXII. Jllugastada kyrckia.

Kyrckia ä Jllugastodum ä. iiij. kyr. iij. asadar kugilldi.

Þetta j skrudu. þrenn messuklædi að aullu. alltarisklædi. yfersloppar. ij. kantara kapu. lijka abreydsli. Tiollð vm alla kyrkiu. kluckur. iiij. krossar. iij. mariu skript. skrijn meður helgum domum. þionustu kier af sylfre. jarnstykur. iiij. messingarstykur. ij. vatnsketill. Glodarkier. Elldbere. munlaug. mercki. j. kyrckiu sär. kista.

Þetta j bokum. messubok per Anni circulum. Texti. Legendu Bækur per anni circulum. Hymnarium. Sequentarium. oc ein vond bok.

Þar er tuggia presta skyllð. taka þeir heima j leygu. iiij. merkur vtan gardz half sietta morck af. ix. Bæium heýtollur oc lýstollur.

Nicholäs lijknieski. kross nyann. Brijk god. nichuläs lijknieski. Capitularium. Graduale oc þo ey fullt. jolabok. ix hundrud j flytianda Eyre. Ross *iij. summa xviiij [m. yngri h]; Máld DI II 440

1394: [á kvikfé]

Hier með reynnadi syra Loptur j portionem kyrkiunnar vm þau. xij. sem hann hafði ätt. ix. hundrud og halffmork. halft huort kugilldi og flytianda Eyre.

þar er tueggia presta skylld. taka þeir heima fiorar merkur. vtann gards halfua siottu mork.

liggur þar vnder heytollur og lysistollur af. ix. Bæium.

Tijund tali anno. xij. aurar; Máld DI III 590

8.12.1403: Testamenti séra Halldórs Loptssonar: gefur kirkjunni kúgildi; DI III 685

[1429]: ij prestar; DI IV 380

1461: Máld DI V 301 302

[1461]: 2 prestar DI V 359

10.8.1496: Jörðin Fjósatunga er í Illugastaðakirkjusókn og er þar hálfkirkjuskuld. DI VII, 306-307.

12.9.1565: Máld DI XIV 419

1712 "Hætt er við að vatn gangi upp í bænum og kirkjunni, einkanlega á vorin, og hefur mönnum að því mein orðið."JÁM XI

1860-61: Núverandi kirkja reist. Timburkirkja 5,8x8,5 m. BBSÞ, 153

Heimildir: DI; JÁM XI, 84; BBSÞ, 153; Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-085:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-085:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-085:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-085:007 heimild um hesthús

"Ofan gamla bæjarins og heimreiðar hét Uppvöllur. Efst á þeim velli var hesthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 1

SP-085:008 *Stomphús* heimild um fjárhús

"Austari hluti túnsins náði lengra norður en Uppvöllurinn [þar sem hesthúsið 007, stóð]. Þar var löng og mjó, slétt ræma, nyrzt og vestast, sem nefndist Beinrófa. Austur af Beinrófu var stór, þýfður partur. Vestast í honum stóð eitt fjárhús, er líklega hefur heitið Stromphús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 1

SP-085:009 *Ærhús* heimild um fjárhús

"Austan við túnið norðan gilsins er hryggur, sem ber hærra en túnið. Þar stóðu tvenn samstæð fjárhús með nokkru millibili. Hétu syðri húsinn Ærhús, en þau nyrðri Hornhús [010].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:010 *Hornhús* heimild um fjárhús

"Austan við túnið norðan gilsins er hryggur, sem ber hærra en túnið. Þar stóðu tvenn samstæð fjárhús með nokkru millibili. Hétu syðri húsinn Ærhús [009], en þau nyrðri Hornhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:011 *Péturshús* heimild um fjárhús

"Austast á Pétursvelli, norður við gilið, stóð fjárhús - sennilega heitið Péturshús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:012 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Sunnan við túnið voru kvíar. Þar heitir Kvíaból. Suður frá Kvíabólinu er mjór stallur. Brekkan framan við hann heitir Smjörbrekka.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:013 *Guðmundarbrunnur* lind

"Nýrzt í þeirri brekku [Smjörbrekku, sjá 012] er lind, sem heitir Guðmundarbrunnur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:014 *Skriðhús* heimild um fjárhús

"Rétt norðan Uppvallarins [ofan gamla bæjar og heimreiðar, þar sem hesthúsið 007 var], efst, var fjárhús, sem hét Skriðhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 2

SP-085:015 *Grafarmýri* heimild um mógrafir

"Norður frá túninu er mýrlendi, sem heitir Sveigur. Takmarkast það að norðan af sveigmyndaðri melrönd. Skammt þar norðar heitir Merkjagrund. Nú smálækkar landið til austurs. Austur af Merkjagrund heitir Grafarmýri. Þar sjást merki um mótekju.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga í harðvelli lök, grýtt og sendin." JÁM XI

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 3; JÁM XI, 83

SP-085:016 *Selárvað* heimild um vað

"Sunnarlega skerast grundir þessar [grundirnar eru harðvellisgrundir suðaustur frá hjalla þeim er bærinn og túnið stendur á] sundur af læk, sem heitir Selá og fellur austur í Fnjóská. Þar heitir Selárvað austur yfir Fnjóskána.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 3

SP-085:017 *Illugahóll* örnefni legstaður

"Sunnan [Bæjar]gilsins er allmikið lægri melkambur, sem nefnist Hryggur. Tekur þá við hár hóll, Illugahóll.", segir í örnefnaskrá.

"Þar kvað Illugi sá, sem staðurinn er heitinn eftir, hvíla, enda þaðan útsýni gott.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 4

SP-085:018 *Geithóll* örnefni geitakofi

"Sunnan Selgils er Strýtulagaður hóll, Geithóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 4

SP-085:019 heimild um beitarhús

"Sunnan Selgils [021] er Strýtulagaður hóll, Geithóll [018]. Vestan við hann stóðu beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 4

SP-085:020 *Selgil* örnefni sel

"Sunnan við [Illuga]hólinn er Illugagil. Þar næst allstór hóll, Hríshóll...Lækkar þá landið mikið suður að Selgili. Heitir Landræma sú Oddgeirstangi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir, 4

SP-085:021 *Kofalaut* örnefni

"Landið frá Illugastaðaklifi suður á Sellandsársbarð heitir Ásar...Dokkin sem er sunnan við klifið og nær upp undir Illugastaðahraun, heitir Kofalaut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Illugastaðir J.D.,1

SP-086 Kotúngstaðir

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Er forn hjáleiga frá Illugastöðum [SP-085], í heimalandi þeirra. Kotungsstöðum var aldrei að fullu skipt úr Illugastöðum að beitlandi. Þar voru ábúendur eigi fastir. Lb I, 145. Kotungsstaðir fóru endanlega í eyði 1931.

1918: Tún 1,5 ha. þar af sléttað 1/5 [? óskýrt á korti]. "Úthagar víðlendir og búgóðir...Kostir og ókostir sem áður segir um heimajörðina, nema túninu grandar hjer ekki [sjá Illugastaði]." JÁM XI, 84 "Eyðibýlið Kotungsstaðir stendur að vestanverðu í dalnum og næsti bær sunnan við Grjótágerði. Skilur Grjótá lönd eyðibýlanna niður í dalsmynnið, en þaðan ræður bein stefna austur í Fnjóská." Ö-Kotungsstaðir, 1. "Túnið þarna lítið og þýft, engjar góðar hið neðra...Vel mætti hér aftur byggja, en betra mundi að hafa tún og bæ sunnar á hjallanum." Lb I, 145

SP-086:001 *Kotúngstaðir* bæjarhóll bústaður
"Bygð fyrir manna minni skamt út frá heimalandi..."JÁM XI
Heimildir: Túnakort 1918; JÁM XI, 84

SP-086:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-086:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-086:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-086:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-086:006 heimild um leið
"Túnið sunnan [Bæjar]lækjarins, neðan götutroðnings, sem liggur yfir það, heitir Lambhúshóll [007],...", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-086:007 *Lambhúshóll* heimild um lambhús
"Túnið sunnan [Bæjar]lækjarins, neðan götutroðnings [006], sem liggur yfir það, heitir Lambhúshóll...Eitt hús stóð á Lambhúshól.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-086:008 *Smiðjuvöllur* örnefni smiðja
"Túnið sunnan [Bæjar]lækjarins, neðan götutroðnings [006], sem liggur yfir það, heitir Lambhúshóll [007], en ofan götunnar Smiðjuvöllur; er það lítill blettur.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-086:009 heimild um hesthús
"Vestan bæjarins hækkar landslagið allmikið. Heitir þar Hesthúsvöllur. Þar var hesthús uppi á hólum efst á vellinum.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-086:010 heimild um fjárhús
"Aðalfjárhúsin stóðu örskammt norðan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-086:011 *Stekkjarhóll* örnefni stekkur
"Fjallið vestur frá bænum nefnist Teigar. Fjallsbrúin ofan Teiga kallast Háls. Tveir hólar eru norðan Teigana. Syðri hóllinn heitir Stekkjarhóll; er hann fremur lítill. Ytri hóllinn er nefndur Sjónarhóll; er hann stærri. Stendur hann norður við Grjótárgilið. Klaufin milli hólanna heitir Stekkjarklauf.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1-2

SP-086:012 *Grafarmýri* heimild um mógrafir
"Suður og upp frá túninu er allstór hóll, sem heitir Miðdegishóll. Sunnan við hann heitir Mýrdalur. Norðaustur af Mýrdalnum er allvæn grund, heitir hún Merkjagrund...Austur frá Merkjagrund...er ofurlítill mórönd, en þá lækkar landið. Þar austur af tekur við ósléttur deiglendispartur, sem heitir Grafarmýri. Eru þar fáeinir gamlar mógrafir.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Kotungsstaðir, 1

SP-087 Selland

1847: Jarðardýrleiki 5 hdr. Er jörðin fyrst nefnd 1805. "Illugastaðir áttu mikið land sunnan við klifið og höfðu þar selstöðu á 17. og fram á hina 18. og beitarhús...En snemma á 18. öld var þar byggður bær...Sögn er þá um Siglinga Eggert, er þar bjó og hjó þar upp allan skóg, svo jafnvel ofbauð mönnum þá. Erfingjar Þórðar ríka seldu

sellandið undan Illugastöðum, og varð það síðan sjálfstæð jörð."LÞ I, 147. Selland er því fremur nýlegt býli en fornt selstæði frá Illugastöðum. Segir í Fnjóskdælasögu Sigurðar Bjarnasonar, að Sveinn ríki á Illugstöðum, er þar bjó um 1600, hefði 100 sauða í Sellandi. Fyrsta byggð, sem vitað er um í Sellandi, er frá 1734, en þá býr þar Jón Pétursson, ókunnrar ættar. Þá er býlið nefnt Illugastaðasel. BBSÞ, 132. Selland fór í eyði 1943.

1918: Tún 3 ha. þar af sléttað 3/4. "Nokkru sunnan við Illugastaði gengur hár og snarbrattur malarhóll úr hlíðinni fram til árinna. Lokast nú undirlendið fríða, sem hefst vestan ár við Urðarbakshól. Hér heitir Illugastaðaklif...Illugastaðir áttu mikið land sunnan við klifið...Undirlendi er þar nokkurt og nú hrísmóar...Þetta er talin ágæt sauðjörð, en engjarýr."LI Þ, 147. Mikið af trjágróðri hefur verið plantað í Sellandi og þar er kominn allmikill skógur. BBSÞ, 132.

SP-087:001 *Selland* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur í stórrí láréttri hvilft í mounum...Fjallið fyrir ofan bæinn er með hamrabrún og brattri hlíð."LÞ I
Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 147

SP-087:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-087:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-087:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-087:005 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Neðan við klettabandið er hóll, Einbúi. Þar er Nátthagi, byggður af mér [Daníel Jónssyni, skrásetjara. Hann bjó í Sellandi í 60 ár] fyrir rúmum 40 árum.", segir í örnefnaskrá. "Nátthaginn var byggður um aldamótin.", segir í örnefnaskrá H.R.

Heimildir: Ö-Selland D.J., 1; Ö-Selland H.R., 1

SP-087:006 *Gildruhóll* örnefni refagildra

"Út frá Reykjaánni eru hólur laust frá fjallinu, heitir fyrst Gildruhóll, Langhöfði, Litlihöfði, Jónshöfði, Sjónarhóll, og yzt Timburhöfði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland D.J., 1

SP-087:007 *Peningapúfa* þjóðsaga

"Flatlendið niður að Fnjóská eru kallaðir (svo) Sellandsmóar, viðarmóar (fjalldrapi)...Í þessum móm er þrjár graslágur, Stóralág, Miðlág og Syðstalág; gömul munnmæli eru um það, að þar væru peningar grafnir, og heitir þar Peningapúfa. Var tvisvar grafið í hana án árangurs. Nú er þúfan komin í sandfok.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland D.J., 2

SP-087:008 *Húsavöllur* heimild um kvíar

"Húsavöllur heitir syðsti og efsti hluti túnsins. Þar er tóttarbrót, sem líkist kvíum,..", segir í örnefnaskrá D.J. Í örnefnaskrá J.D. segir, "Fjárhúsin stóðu nokkuð sunnar [en hesthúsið 014], og túnið í kring um þau hét Húsavöllur.."

"... er sagt, að þegar Sveinn ríki bjó á Illugastöðum, hafi hann haft þar í seli um 200 ær, og þá hafi býlið fengið þetta nafn, Selland; en hafi áður heitið Graðrefsstaðir (samanber Gildruhól 006).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland D.J., 2; Ö-Selland J.D., 3

SP-087:009 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

Í Sellandstúni: "Svo er Hesthúsvöllur, Leyningur og Niðurvöllur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland D.J., 2

SP-087:010 *Sigurðarstekkur* heimild um stekk

"Sé nú farið til baka að Kiðlingakletti [011] og suður af honum niður í gilið og gengið vestur með klettinum, er komið að Sigurðarstekk; sést þar fyrir hleðslu; nokkur neðar í giliinu er Kiðufoss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 2

SP-087:011 *Kiðlingaklettur* örnefni geitakofi

"Sé nú farið til baka að Kiðlingakletti og suður af honum niður í gilið og gengið vestur með klettinum, er komið að Sigurðarstekk [010]; sést þar fyrir hleðslu; nokkur neðar í giliinu er Kiðufoss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 2

SP-087:012 *Stekkjargrund* heimild um stekk

"Stekkjargrund, grundin, sem liggur út og suður neðan við [Sellands]Öxlina. Þar er gamall stekkur, sem notaður var, meðan ám var fært frá, sem var til ársins 1915.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 2

SP-087:013 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Norðan og vestan við bæinn í Sellandi er Sjónarhóll. Vestan undir honum er Gamlistekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 2

SP-087:014 heimild um hesthús

Í Sellandstúni: "Hesthúsið stóð vestan við bæinn. Hesthústunga hét norðan við hesthúsið...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3

SP-087:015 *Geitakofagrund* örnefni geitakofi

"Grundin austan við túnið heitir Geitakofagrund.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3

SP-087:016 *Brunnar* lind

"Aðalengið í Sellandi er austur af bænum og er nefnt Brunnar (Svanabrunnar); nyrzt undan Brunnabarðinu eða brekkunni kemur fram lind eða uppspretta.", segir í örnefnaskrá J.D. "...er tjörn sem heitir Svanabrunnar, en brekkan kölluð Brunnabrekka. Tjörnin er nú nærri uppþornuð vegna framburðar frá vatnsveitu.", segir í örnefnaskrá H.R.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3; Ö-Selland H.R., 1

SP-087:017 *Belgsárvað* heimild um vað

"Norðaustur af Brunnunum niður við Fnjóská heitir Nes (að mestu leyti í Illugastaðalandi). Syðst í Nesinu er vað á ánni, kallað Belgsárvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3

SP-087:018 *Sutluhvammvað* heimild um vað

"Norðaustur af Brunnunum niður við Fnjóská heitir Nes (að mestu leyti í Illugastaðalandi). Syðst í Nesinu er vað á ánni, kallað Belgsárvað [017]. Nokkru sunnar með ánni heitir Sutluhvammur. Þar er annað vað, ber nafn af hvamminum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3

SP-087:019 *Byrgishvammur* örnefni

"Suður og austur af Syðstulág [þar sem Peningabúfan, 007, er], fram við Fnjóská, er Skógarnes, og nokkru vestar með ánni heitir Byrgishvammur norðan við Reykjaréttina gömlu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland J.D., 3-4

SP-087:020 *Gottskálkstóftir* heimild

"Gottskálkstóftir heita syðst á Húsavellinum [008].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland H.R., 1

SP-087:021 *Kofagrund* örnefni

"Kofagrund heitir neðan við túnið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland H.R., 1

SP-087:022 varða landamerki

"Landamerki milli Selland og Illugastaða eru frá Fnjóská - þar sem Belgsáin rennur í hana að austan - þvert vestur yfir Austariásinn syðst og yfir djúpa lág, sem heitir Hníflulág og síðan yfir Vestariásinn sunnarlega og í vörðubrot á melkolli norðan við Sjónarhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland H.R., 1

SB-087:023 *Stekkjarhvammur* heimild um stekk

"..norðan við hvamminn, sem er vestanundir Sjónarhólnum - Stekkjarhvamm, þar er gamall stekkur...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Selland H.R., 1

SB-087:024 *Sellandsvöð* heimild um vöð

"Sellandsvöð. Þetta er sennilega eitt vöð mjög breitt og hafi í þá tíð verið farið vestur yfir á neðri hlutanum, en austur yfir á efri hlutanum. Ummerki um götur að vöðunum að austan eru að mestu horfin, en að vestan sést ögn enn, einkum yzt eru nokkrar götur. Annars er þessara vaða að engu getið, en set þau hér, ef eitthvað vitnaðist síðar."LEG.

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5

SB-087:025 *Skíðabrekknavað* heimild um vöð

"Skíðabrekknavað, suður og niður frá Sellandi, en norðan við Skíðabrekknahorn milli Belgsár og Bakkasels að austan, var syðst allra vaða norðan ármóta Bakkaár af Austurdölum og Fnjóskár, sem kemur sunnan úr Bleiksmýrardal."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 150

SB-088 Reykir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Reykjum tilheyrir Bleiksmýrardalur vestanmegin fram að Skarðsá. 1461: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI V, 303. 1839: "SSÞ, 54. 1847: Enn eign klostursins. JJ, 319. Reykir voru þjóðjörð til 1891 en síðan þá bændaeign. Með er talinn hjáleigan Reykjasel. Sama ættin hefir búið hér í 270 ár. Nýbýli stofnað úr Reykjum og Sellandi, Reykir II, árið 1966. BBSÞ, 130.

1918: Tún 3,9 ha., allt sléttað. "Túninu spillir bæjarlækurinn öðru hvörju með grjótsáburði, sem burt hefur verið komið með nokkru ómaki. Engjar eru smáfengnar á dreif um skóginn og spillast stórlega af skriðum úr fjallinu. Úthagar eru víðlendir og bágóðir." JÁM XI, 85. 1839: "[afdalir Fnjóskadals þrír] eru hafðir fyrir afréttarlönd geldfjár og næst byggðum fyrir búsmala." SSÞ, 54 "Reykir eiga langt suður vesturhlíð Bleiksmýrardals, allt að Gönguskarði...Jörðin var mikil að víðáttu og landgæðum, auk nærtækra nytja."LÞ I, 148. Fjallið er vel gróið og gott sauðland. Stórvaxinn skógur, um 5-6 km á lengd, í fjallshlíðinni. Heit laug er skammt frá bænum. BBSÞ, 130.

SB-088:001 *Reykir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn og túnið stendur í fríðum og hlýlegum hvammi uppi við fjallsrætur" LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 147

SB-088:002 *Hornhúshóll* örnefni

"Hornhúshóll heitir lágur hóll norðan við túnið austan við veginn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 1

SB-088:003 *Kárasel* bæjarstæði býli

Kárasel er vestan Fnjóskár gegnt Halldórshvamm. "Gamalt eyðibýli, heitir Kárasel stendur niður við Fnjóská á hæð. Þar sjást margar tóftir.", segir í örnefnaskrá. Örnefni kennd við Kára: Káraselsmór, ofan við Káraselið og Kárastallur, upp við brekkuna. Einnig Kárapollur, þó hann sér horfinn nú.Ö-Reykir. "Kárasel er á melbakka við Fnjóská. Glöggar sjást þar tóttir, en engar sagnir fylgja."LÞ I

Friðlýsing: "Reykir. b. Rústir Kárasels, nokkru utar [en Fardísartóftir 005]"ÁÓG. "Svo eru enn tvö eyðibýli heiman við Skarðsá í Reykjalandi, Kárasel og Smiðjuseil [006]."SB. "Þar sjást talverðar rústir, og er talið víst að þar hafi bær verið. Hjá rústunum er lind, sem læk hefir verið veitt í [sjá áveita, 037]. Á grund litlu ofar hafa verið réttir [036], miklar um sig, en misstórar og óreglulegar."BJ

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 15; Ö-Reykir. 7; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 150; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51

SB-088:004 *hleðsla* rétt

Gamlar réttir, á grund litlu ofar en Kárasel [003].

Friðlýsing: "Reykir. c. Gamlar rjettir, á grund litlu ofar [en Kárasel, 003]."ÁÓG. "Á grund litlu ofar hafa verið réttir, miklar um sig, en misstórar og óreglulegar."BJ

Heimildir: Árb. 1906, 14-15; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 15

SB-088:005 *Fardísatóftir* bæjarstæði býli

Sunnan við Kárasel, vestan Fnjóskár spölkorn norðan við Smiðjugil. "Sunnan við Síkishvamminn [eða Kárasel, 003] við ána er annara hvammur, heitir Fardísarhvammur; á hvammsbarðinu eru tóftir, heita Fardísartóftir.", segir í örnefnaskrá.

Friðlýsing: "Reykir. a. Fardísar-tóftir, svo nefndar, á Bleiksmýrardal."ÁÓG. "Þar átti að hafa búið kerling, er Fardís hét. Sagt er, að hún hafi haft geitur sér til framfæris, og ekki viljað flytja burt úr kofum sínum, heldur látið hrynja yfir sig.", segir í örnefnaskrá. "Fardísartóftir eru litlu sunnar [en Kárasel], fáar og smáar. Sögnin segir, að Fardís byggi þar ein við geitur sínar til elli, unz kofinn hrundi yfir hana, og þar kvað hún enn vera."LÞ I. "Fardísartóftir heita fyrir utan skriðuna og sér þar til rústa. En eigi eru þær svo glöggar, að með vissu sjáist hvort þar hefir verið bær eða sel."BJ

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; Ö-Reykir, 8; LÞ I, 150; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51

SB-088:006 *Smiðjusel* bæjarstæði býli

Smiðjusel er í hvammi upp í hlíðinni vestan við Fnjóská, sunnan við drag sunnan við Smiðjugil. "Næst [Fardísartóftum, 005] að sunnan kemur stór skriða, mikið skógi[]vaxin, heitir Smiðjuselsskriða. Ofan við hana er stórt klettagil vestur á fjall, heitir Smiðjugil. Sunnan við Smiðjuselsskriðuna við fjallsrætur eru tóttir, heita Smiðjusel.", segir í örnefnaskrá. Þar eru einnig: Smiðjuselsbakkar, flesjur neðan við selið, Smiðufell heitir brótt og há skógarbrekka vestan við selið, Smiðjuselshólar eru skógarhólar sunnan við selið, Smiðjupollur og Smiðjupollsbrekkur eru þar einnig.

"Svo eru enn tvö eyðibýli heiman við Skarðsá í Reykjalandi, Kárasel [003] og Smiðjusel."SB. "Það er tóttapýrping, en sagnir engar. Þessar tóttir þrennar eru allar mjög fornlegar. Hin næsta er um 3 km frá Reykjum, en hin fjarsta um 6 km. Nokkurt skógarkjarr er um tættur og engjar."LÞ I. "Úr því gili [Smiðjugili] hefir skriða borist yfir sléttu þá, sem rústirnar hafa verið á og túnið. Er sú skriða ærið breið."BJ. "Undir fellinu stendur Smiðjusel. Þar eru gamlar rústir. Þar hefur verið stundaður rauðablástur í fyrri tíð."SD

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; Ö-Reykir, 8-9; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 150; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; SD: "Örnefni á Vestur-Bleiksmýrardal", 179

SB-088:007 *Skarðssel* bæjarstæði býli

Skarðssel er á vesturbakka Fnjóskár rétt norðan við Skarðsá undir Hágöngum. "Sunnan við Fitjarlækjarkakkana og suður við Skarðseyrnar er Skarðssel.", segir í örnefnaskrá. "Skarðssel er nálægt 10 km sunnar Reykjum. Það stendur sunnan undir norðuröxl Gönguskarðs, sem gengur yfir til Garðsárdals í Eyjafirði."LÞ I

"Þar átti bær að hafa staðið. Sagt er að þar hafi verið 18 hurðir á járnum. Nú eru tóftirnar að mestu horfnar. Skarðsá er búin að brjóta bakkann niður og tóftirnar með [Þessi lýsing á einnig við um Flaustur EY-316b:001].", segir í örnefnaskrá. "Rústir saust þar allmiklar fram á daga þeirra manna, sem nú lifa...Þær voru á sléttri grund við ána. En nú hefur hún brotið grundina af að vestan."BJ. "Vestur-Bleiksmýrardalur framan Skarðsár lá undir Hrafnagilskirkju, en landið þar fyrir heiman undir Reyki og er nefnt Reykjafjall. Djúpt skarð liggur í gegnum fjallið inn í Garðsárdal; þar er vegur góður og mikill götturoðningur, og bendir það til þess að þar hafi verið fjölfarinn vegur fyrr á öldum. Sunnan til í skarðinu er eyðibýli, sem heitir Skarðssel; þar hefir verið stórt tún með garði umhverfis...Á fyrri hluta 19 nítjándu bjó bóndi sá í Hvammi í Eyjafirði, er Jósef hét; hann hafði til umráða Vestur-Bleiksmýrardal. Reisti hann sér beitarhús á Skarðsseli og litla heyllöðu. Flutti hann hey innan úr Hvammsflæðum á sumrin austur Gönguskarð á tólf hestum og hafði ær sínar austur á dalnum á vorin; lét hann þær bera þar, en geldfé sitt hafði hann þar á haustin svo lengi sem tíð leyfði. Stóðu fjárhús þessi meira en tuttugu ár; tóku þau um 120 fjár. Þá voru þau rifin; hætti Jósef að hafa dalinn, en Davíð á Reykjum tók hann á leigu. Síðan hafa ábúendur á Reykjum haft Vestur-Bleiksmýrardal undir."SB "Þar hefur verið fagur bæjarstæði, vel gróið og engjar miklar...Á fyrri hluta 19. aldar hafði Jósep bóndi í Hvammi í Eyjafirði þarna búnað mikinn." "Haustið 1834 hlóð Jósep vegg langsum eftir miðjum réttardilknum, flutti trjávið og torf í nærþak heiman að og byggði 2 hús með einn ás í miðju, hvort með stoðum undir og röftum yfir og tróði, 3 álna löngum renglum úr sprekavíði úr Víðines...Um haustið [1835] flutti Jósep á 12 hestum hey og fellti kofann og bjó til borðajötur, sína í hvert hús, langs eftir veggjunum...Vorið 1836 var hart. Þá fór Davíð á Reykjum með 50 sauði sína, og Friðrik í Tungu með sína 40 fram í hús Jóseps og beittu þeim á daginn...en voru sjálfir í kofa og heyi Jóseps um nóttina. Þetta stóð í viku. Þá kom bloti...Var þá byrjuð seinasta vetrarvikan. Fám dögum seinna sendi Friðrik á Bakka féða á Beitarhúsin...Fáum dögum síðar sendi Jósep í Hvammi nafna sinn með rúmar 20 tvævetrar ær á réttirnar...Árið 1840 sagði hann [Jósep] dalnum lausum.JKK [án titils]

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; Ö-Reykir, 9; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150-151; BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 14; JKK [án titils], 1-4.

SB-088:008 *Reykjasel* bæjarstæði býli/sel

"Sunnan við Hraunin er Reykjasel, nú beitarhús. Sunnan við húsin er klif, heitir Selklif. Ofan við Selklifið heita Selbrúnir, og raðirnar ofan við beitarhúsin heita Selaxlir. Selfjall heitir fjallið suður og upp af beitahúsunum.",

segir í örnefnaskrá. "Vestan við Fnjóská gegnt Tungu. Reykjasel er talin hjáleiga 1760 og var þá byggð fyrir 40 al. landsk. 1 kúgildi." JJ.

"Reykjasel í landi Reykja á Bleiksmýrardal, óvíst um staðfasta byggð, fór í eyði um 1800." BBSÞ. "Þar var byggð fram á 19. öld. Þar hefir verið nokkuð stórt tún, en lítið engi. Eftir að það lagðist fyrst í eyði, lét Bjarni bóndi á Reykjum byggja þar aftur. En það stóð aðeins í fáein ár. N'u eru þar beitarhús frá Reykjum." BJ. "Reykjasel var byggt um 20 ára skeið nálægt 1800. Þar bjuggu í elli sinni foreldrar Jórunnar konu Bjarna, er þá bjó á Reykjum. Sel hefur verið þarna áður, en eigi síðan. Selið stóð suður og yfir frá Tungu. Bústofn var smár, tvær ær og tíu geitur. Gamla konan las jafnan þulu þessa yfir geitum sínum, er þær fóru í haga:

"Farið allar heilar í haga / safnið þið mör í maga / mjólk í spena, holdi á bein / komið svo allar heilar heim."

Sperrur og aðrir viðir í bænum voru úr skógi þar í kring." LÞ I

Reykja-Duða. Um 1738 varð ung stúlka Jórunn að nafni ástfangin af manni sem hét Jóakim. En hún varð úti í Bíldsárskarði [sjá þá sögu SÞ-631:024]. Eftir það lá hún ekki kyrr og fylgdi Jóakim þangað til hann flutti í aðra sveit. Þá settist hún upp hjá vinfólki Jóakims, Bjarna á Reykjum og hans ætt. Smám saman breyttist nafnið í Reykja-Duðu og hefur hún gert þessu fólki ýmsar skráveifur sem og öðrum í nágrenni Reykja. Hún stóð fyrir reimleikum í Reykjasel og höfðu gangnamenn sem sváfu í selinu á haustin litla værð, t.d. gat Pétur bóndi Hallgrímsson frá Svertingstöðum ekki sofið þar fyrir skítasti. Heldur ekki þeir Jóhannes bóndi Þórðarson í Miðhúsum. Þegar hann var unglingur, um 1885, fór hann ásamt öðrum manni í göngur á Bleiksmýrardal. Riðu þeir austur Gönguskarð og ætluðu að gista í Tungu. Gekk ferðin seint og var orðið myrkt af nóttu, er þeir komu að Reykjasel. Þeir þekktu ekki vöð á Fnjóská, svo að þeir ákváðu að sofa í selinu um nóttina. Ekki varð þeim svefnsamt, því að von bráðar var farið að henda í þá heyi og torfusneplum og þannig gekk það alla nóttina. Gríma IV

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; BBSÞ, 158; JJ, 318; LÞ I, 150; Gríma IV, 349-50, 355; BJ: "Rannsókn á Norðurlandi" Árb. 1906, 15

SÞ-088:009 *Gildruhóll* örnefni refagildra

"Ofan við Hringinn [sem er engjablettur vestan Hornhúshóls, 002] er mór, heitir Hringismór. Ofan við Hringinn og Hringismó er hár hóll, sem heitir Gildruhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 1

SÞ-088:010 *Brunnhúshóll* örnefni brunnur

Innan Reykjatúns: "Norðan við bæinn er aflangur hóll, heitir Brunnhúshóll...Sunnan við Kofahól", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 2

SÞ-088:011 *Kofahóll* örnefni

Innan Reykjatúns: "Ofan við Brunnhúshól [010] og sunnan við Gildruhólsalág heitir Kofahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 2

SÞ-088:012 *Efri-Lambhúshóll* örnefni lambhús

Innan Reykjatúns: "Sunnan við Jarðfallið og bæjarlindina er strýtumyndaður hóll og heitir Strýthóll...2 hólar eru neðan við Strýthól, eru kallaðir Efri-Lambhúshóll og Neðri-Lambhúshóll [013].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 2

SÞ-088:013 *Neðri-Lambhúshóll* örnefni lambhús

Innan Reykjatúns: "Sunnan við Jarðfallið og bæjarlindina er strýtumyndaður hóll og heitir Strýthóll...2 hólar eru neðan við Strýthól, eru kallaðir Efri-Lambhúshóll [012] og Neðri-Lambhúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 2

SÞ-088:014 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

Innan Reykjatúns: "...sunnan við bæinn heitir Suðurvöllur, ofan við lækinn Hesthúsvöllur....", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 3

SÞ-088:015 *Húsagrund* örnefni

Innan Reykjatúns: "...sunnan við bæinn heitir Suðurvöllur, ofan við lækinn Hesthúsvöllur [014], Undirvöllur neðar og Húsagrund norður við bæjarlækinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 3

SP-088:016 *Húsaþóll* heimild um fjárhús

Innan Reykjatúns: "Húsaþóll heitir þóllinn, sem fjárhúsin standa á, og Húsalaust austan við þóllinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 3

SP-088:017 *Laugarvað* heimild um vað

"Hólarnir austan við Húsaþóllinn [016] heita Dagmálahólar... Austan við Dagmálahólana er Laugararmór. Sunnan og austan við Laugina heitir Laugararmelur og Laugarhvammur við ána. Úr honum er Laugarvað á Fnjóská.", segir í örnefnaskrá. "Laugarvað suðaustur af Reykjalaug..." JKK

"...stórgrýtt ot strangt en ekki djúpt. Það hafði þá sérstöðu vegna jarðyls við vesturbakkann að minna var þar en annarsstaðar um skarir á vetrum, því var oft vaðið þar yfir. Meðan ekki fengust vöðlur voru jafnan tiltækir ærbelgir þar á bæjum handa þeim sem þeirra þurftu við til hlífðar." JKK. "Þar var oft á vetrum eina vaðið, sem fært var á hestum, þegar áin bólgaði upp af krapi og setti skarir að henni. Við Laugarvað er jarðhiti og helzt Fnjóská þar auð.", segir í viðbótum við örnefnaskrá Tungu og Austur-Bleiksmýrardals.

Heimildir: Ö-Reykir, 3; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 150; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2

SP-088:018 heimild um leið

"Suður á hólunum sunnan og austan við bæinn, meðfram gömlu götturoðningunum,..." segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 3

SP-088:019 *Stekkurinn* heimild um stekk

Staðsetningu vantar, en í örnefnaskrá segir: "Suður á hólunum sunnan og austan við bæinn, meðfram gömlu götturoðningunum [018], eru tveir smáhólar...Þegar Reykjafólkið fór á Stekkinn, lofaði það drengjunum með sér suður á þess hóla, Jóhannesi á Jóahól, hann var yngri, en Davíð á Davíðshól, fáum metrum lengra."

Heimildir: Ö-Reykir, 3

SP-088:020 *Djöflalág* þjóðsaga draugur

"Sunnan við Dagmálahólana, ofan við Laugina, eru 2 smáhólar, heita Ytri-og Syðri-Laugarhólar. Ytri-Laugarlág og Syðri-Laugarlág, sem nær lengra vestur í hólana. Heitir öðru nafni Djöflalág.", segir í örnefnaskrá.

"Til er draugasaga um þá nafnfestingu. Er hún þannig: Þá hét bóndinn á Reykjum Jón, líka hét Jón húsmaður á Reykjum. Eitt sinn, er þeir nafnar komu sunnan af dal síðla dags, voru komnir á flatan hól sunnan við túnið, sjá þeir rísa feiknamikinn koma norðan veginn, og bar hratt yfir. Segir Jón húsmaður, að sér muni þetta sent vera; biður hann nafna sinn ganga heim, og ef hann verði ekki kominn heim um háttatíma, þá megi leita að sér; sezt þá Jón húsmaður að á hólum og tekur til að rísta rúnir á hólinn. Sagt er, að leikur þeirra hafi borizt kippkorn af hólum og í þessa Djöflalág, en Jón bóndi gengur heim; mætir hann þá draugsa á túninu, bar þá höfuð og herðar við kletta í Bakkaselsfjalli. Leit þá draugsi reiðilega til Jóns bónda, um leið og hann snaraðist hjá. Um háttatíma gegnur Jón bóndi út; sér hann nafna sinn koma sunnan túnið, en lítinn og örkvisa dreng ganga út Húsaþóllinn. Síðar átti Jón húsmaður að hafa gleypst flugu, sem varð honum að bana. Var hann þá fluttur að Tungu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 3-4

SP-088:021 *Geithúshóll* örnefni geitakofi

"Fast við túnið að sunnan er toppmyndaður hóll, heitir Geithúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 4

SP-088:022 *Kvíagil* örnefni kvíar

"Vestan við [Geithús]hóllinn [021] er lítið dalverpi, er nefnist Krókar...vestan við Krókana. Kvíagil heitir sunnan við Lambhúshólana [012 og 013].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-088:023 *Steinagarður* heimild

"Ofan við Bæjartunguna er langur grasstallur, heitir Stóraskeiða, en Stóruskeiðuklettur ofan við Stóruskeiðuna, en neðan við Neðribrún. Yzt í Neðribrún er lögn lág, sem heitir Langalág. Sunnan við lágina er hóll, heitir Steinagarðshóll, og Steinagarður er á röðinni austan við Kaplahvammubrekkur, og varða á honum, er heitir Steinagarðsvarða [024], yzta varðan á brúninni vestan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-088:024 *Steinagarðsvarða* varða

"Ofan við Bæjartunguna er langur grasstallur, heitir Stóraskriða, en Stóruskriðuklettur ofan við Stóruskriðuna, en neðan við Neðribrún. Yzt í Neðribrún er lögn lág, sem heitir Langalág. Sunnan við lágina er hól, heitir Steinagarðshóll, og Steinagarður [024] er á röðinni austan við Kaplahvamsbrekkur, og varða á honum, er heitir Steinagarðsvarða, yzta varðan á brúninni vestan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-088:025 *Reykjaklif* heimild um leið

"Nú færum við okkur niður á götur á Syðri-Laugarhól,..verður þá fyrst fyrir okkur brött brekka með götu yfir, kallast Reykjaklif.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 6

SP-088:026 *Stekkur* heimild um stekk

"Nú færum við okkur niður á götur á Syðri-Laugarhól,..verður þá fyrst fyrir okkur brött brekka með götu yfir, kallast Reykjaklif [025]. Neðan undir því er Klifeyrin. Klifið endar á hól, sem heitir Grjóthóll. Sunnan við Grjóthólinn er brekka, er heitir Stekkjarklif. Á flatanum neðan við Stekkjarklifið heitir Stekkur.", segir í örnefnaskrá.

"Heyrt hef ég þá munnmælasögu, að Þórir snepill, landnámsmaður í Lundi, hafi haft kýr sínar í Fjósatungu, en geldneyti í Reykjafjalli. Bendir ýmislegt til, að þarna hafi nautahúsið verið, og stekkurinn byggður löngu seinna á nautahúsatóttinni. Þar sjást enn greinileg merki þess, að torfgarðar hafa verið hlaðnir í kringum tótt þessa. Nokkru sunnar er gott vað á Fnjóská, sem heitir Nautahúsavað [027], og enn fremur er stallur suður og upp við fjallsræturnar, heitir Nautahjalli.", segir í örnefnaskrá. "Reykjastekkur. Sagnir herma, að Þórir snepill hafi haft kýr í Fjósatungu, en geldneyti í Reykjafjalli. Þar sem Reykjastekkur [SP-089:028] var á síðari tímum, var gömul tótt, sem Nauthús nefndust. Þar heitir og Nautahjalli í heiðinni og Nauthúsavað á ánni. Sagnir tengja nöfnin við forneskju."Lþ I

Heimildir: Ö-Reykir, 6; Lþ I, 150

SP-088:027 *Nautahúsavað* heimild um vað

"Nauthúsavað var framan við Reykjalaug, snertispöl sunnan við laugina."JKK. "Nú færum við okkur niður á götur á Syðri-Laugarhól,..verður þá fyrst fyrir okkur brött brekka með götu yfir, kallast Reykjaklif [025]. Neðan undir því er Klifeyrin. Klifið endar á hól, sem heitir Grjóthóll. Sunnan við Grjóthólinn er brekka, er heitir Stekkjarklif. Á flatanum neðan við Stekkjarklifið heitir Stekkur...Nokkru sunnar er gott vað á Fnjóská, sem heitir Nautahúsavað...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 6; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 150

SP-088:028 *Kofabrot* tóft geitakofi

"Sunnan við Síkishvamminn [eða Kárasel, 003], ofan við reiðgötur [029], er kofatótt, heitir Kofabrot. Var þar eitt sinn geldhafakofi. Skammt sunnar heitir Hafrahóll.", segir í örnefnaskrá.

"Hafrakofi er norðan-við Fardísarhvamm. Þar byggði langafi minn, Davíð Bjarnason á Reykjum, útilegukofa eða beitahús, norða geldhöfrum sínum."SD

Heimildir: Ö-Reykir, 8; SD: Sigurður Draumland. "Örnefni á Vestur-Bleiksmýrardal", 179-180

SP-088:029 heimild um leið

"Sunnan við Síkishvamminn [eða Kárasel, 003], ofan við reiðgötur, er kofatótt, heitir Kofabrot [028]. Var þar eitt sinn geldhafakofi. Skammt sunnar heitir Hafrahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 8

SP-088:030 heimild um rétt

"Djúpt skarð liggur í gegnum fjallið inn í Garðsárdal; þar er vegur góður og mikill götutroðningur, og bendir það til þess að þar hafi verið fjölfarinn vegur fyrr á öldum. Sunnan til í skarðinu er eyðibýli, sem heitir Skarðssel [007]."SB "Sunnan við Gönguskarðsána eru gamlar fjárréttir og götur miklar þaðan til Eyjafjarðar [SP-631:025]."Lþ I.

Heimildir: SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150-151; Lþ I, 150

SP-088:031 *Krummagata* heimild um leið

"Götustígur liggur suður frá bænum, vestan í Geithúshól [021], suður í Flóðhól um Skarðalækjarskál, Hnjúkaskál, Hraunskál, Selfjall, Snjógil, Maura, yfir Smiðjugil, Fellsskálar, Nautagil og suður í Skálar yfir

Stórhól og hverfur í Gönguskarði [030]. Heitir þessi götustígur Krummagata.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Reykir, 10-11

SP-088:032 varða eyktamark

"Miðaftann á miðvörðunni á fjallsbrúninni vestan bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 11

SP-088:033 varða eyktamark

"Náttmál á Sellandsfjalli, á vörðu við norðurenda klettabeltis í norðanverðu Reykjaskarði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 11

SP-088:034 garðlag vörslugarður

"Hér í Reykjalandi sést fyrir gömlum vörslugarði úr torfi: liggur hann frá Fnjóská, þar sem Laugin fellur í ána, upp Lauarmó, norðan til yfir Klofamó, upp sunnan við Geithúshól [021], sunnan í Moldarhól, norður vestan í hólnum út yfir Strýtuhól, ofan við Langhól og stefnir á Kiðufoss.", segir í örnefnaskrá.

Sagt er að garður þessi liggir út alla heiði ofan við bæi og að Fnjóská utan Mela. Heyrt hef ég þau ummæli, að garður þessi hafi verið byggður á góu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Reykir, 11

SP-088:035 *Reykjalaug* heimild um kartöflugarður

Við Reykjalaug.

1839: "Hvað garðyrkju snertir úmgast hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ. "Reykjalaug á einnig sína sögu. Jarðeplarækt hófst þar um 1850 í búskap Davíðs Bjarnasonar. En bæði þá og síðar hafa fundizt þar rústir gamalla grjótgirðinga, sem sokknar voru í jörðu. Girðing þessi hefur verið aflöng, sennilega um dagsláttu að stærð, en um hana þvergarðar, sem benda til þess, að hið nytjaða land hafi smáminnkað. Engin munnmæli finnast um þetta mannvirki, og er alls óvíst, til hvers það hefur verið notað, en áreiðanlega er það mjög fornt. Mjög þurrleint er þarna við laugina, grunnt á móhellu og heldur vindasamt, og vildi moldin fjúka úr görðunum. Davíð fékk allgóða uppsprettu, en ræktun hans lagðist af 1870 vegna moldfoks úr görðunum. Árið 1874 byrjaði Jónatan Davíðsson aftur á jarðeplarækt, en það fór á sömu leið, moldin fauk brott. Næsta tilraun var gerð 1894. Jónatan hlóð nú háa skjógarða og kunni nú betur til en áður. Sú garðrækt, er þá var hafin, hefur aldrei niður fallið, en þó var við mikla örðugleika að stríða. Eftir að Gunnar bóndi tók við hafa garðarnir stækkað ár frá ári. Til þess hefur farið óhemju vinna. Girðingarnar eru að mestu úr grjóti og hleðslur allar með snilldarbrag."LÞ I

Heimildir: LÞ I, 149; SSÞ, 56

SP-088:036 heimild um rétt

"Á grund litlu ofar [en Skarðssel 003] hafa verið réttir, miklar um sig, en misstórar og óreglulegar."BJ

Heimildir: BJ:"Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 15

SP-088:037 mannabein

Beinafundir á Stóru-Reykjum, Hálshreppi: Í Árbók Þingeyinga 1980 segir Óskar Sigurðsson á Reykjahóli frá mannabeinum sem fundist höfðu á Stóru-Reykjum. Fyrst fundust bein við jarðrask við vesturvegg íbúðarhússins og reyndust þau vera úr kristnum grafreit. Skammt norðan við túnið á Reykjum komu einnig mannabein í ljós á mel sem var að blása upp. Um fet var niður á beinagrindina og sneri hún N-S. Bendir Óskar á að útilokað sé að þarna hafi einhver orðið úti, enda þessi staður rétt utan túnjaðars og fast við fjölfarna götu. Er sennilegt að þetta séu leifar af kumli.

(Heimildir: Óskar Sigtryggsson, Í vígðum reit. Árbók Þingeyinga 1980; bréf Þórs Magnússonar til Óskars 19.2.1982 og svarbréf hans 25.2.1982.)

Heimildir: KEKH 2000, 191

SP-089 Tunga

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. 1446: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. 1461: Klaustr hins heilaga benedicti at munckapuera j eyfirde æ...bleikmýrardalr allr firir avstan æ. jardareign med ollum gædv m a mille soluagils oc seyru þeirrar sem ofan fellr vm mitt brunagerde." DI V, 303. 1839: "Dalur þessi [Bleiksmýrardalur] að vestanverðu liggur norðast undir klausturjörðina Reyki og sunnar undir Hrafnagilskirkju, en að austanverðu undir sama klosturs (Múkaþverár) jörð. Tunga. "SSÞ, 54. 1847: Enn eign klostursins. JJ, 319. "Tunga stóð öldum saman, eða ef til vill allt frá landnámsöld, ein jarða austan í Bleiksmýrardal...Tunga mun hafa verið byggð frá landnáms tíð."LÞ I, 150-151. Tunga fór í eyði 1935.

1918: Tún 3, 5 ha. þar af sléttað um 1/6. "Útigangur góður...Engið er ekkert nema það lítið, sem hent er úr

skógarjórðum. Úthagar nægir [víðlendir og búgóðir]" JÁM XI, 85. 1839: "[Afdalir Fnjóskadals þrír] eru hafðir fyrir afreittarlönd geldfjár og næst byggðum fyrir búsmala." SSP, 54. Tunguland afmarkast af Fnjóská að vestan og fylgir því Bleiksmýrardalur hálfur, mörk við Snæbjarnarstaði óviss. "Tunga, víðáttumikið flatlendi milli Fnjóskár og Bakkaár. Viði vaxið mólendi."Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 1. "Þetta var mikil jörð og landrúm, átti allan Bleiksmýrardal austan ár, allt frá ármótum Fnjóskár og Bakkaár og inn til Hamarslækjar, sem er litlu sunnar Gönguskarði vestan ár...Í Tungu var gott tún, um 15 dagsláttur að stærð, en engjar fremur rýrar. Skógur var mikill í Tungufjalli áður fyrr, og enn er þar eftir fríður skógur...Tungujarðirnar voru mjög einangraðar, því oft voru báðar árnar ófærar."Lb I, 150-151

SP-089:001 *Tunga* bæjarhóll bústaður

Bærinn stendur austanmeginn í Bleiksmýrardal gegnt Reykjaseli [SP-088:008]. "Tungufell gengur fram með bratta öxl yfir bænum."Lb I

Heimildir: Túnakort 1918; Lb I, 150

SP-089:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-089:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-089:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-089:005 *Klaufakot* bæjarstaði býli

Nálægt mynni Bleiksmýrardals

Friðlýsing: "Rúst eyðibýlisins Klaufakots, nálægt mynni Bleiksmýrardals."ÁÓG. "Þar sjást rústir á 2 stöðum. En um aðrar af þeim er sú sögn, að þær séu eftir fjárhús, sem Sveinn ríki á Illugastöðum hafi átt þar. Sér og fyrir fjárréttinni [006], sem hann á að hafa rekið féð í."BJ

Heimildir: BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 13; ÁÓG: Ágúst Ó. Georgsson "Fornleifaskrá", 51

SP-089:006 *Klaufakot* heimild um rétt

Nálægt mynni Bleiksmýrardals

Friðlýsing: "Rúst eyðibýlisins Klaufakots, nálægt mynni Bleiksmýrardals."ÁÓG. "Þar sjást rústir á 2 stöðum. En um aðrar af þeim er sú sögn, að þær séu eftir fjárhús, sem Sveinn ríki á Illugastöðum hafi átt þar. Sér og fyrir fjárréttinni, sem hann á að hafa rekið féð í."BJ

Heimildir: BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 13; ÁÓG: Ágúst Ó. Georgsson "Fornleifaskrá", 51

SP-089:007 *Austursandar* heimild um náttstað

"Tjaldað var suður á Austursöndum dálítið sunnan við Svartá"GR IV

"Er [Bleiksmýrar]dalurinn talinn hálfnaður við Svartána. Farið var á fætur í myrkri að morgni þess 16. [september]. Eitthvað var litið á nestið, dreypt á flösku, ef hún var með í förinni, því að ekkert var kaffið áður fyrr. Svo var lagt á hestana og riðið hratt suður Sanda...á Söndum var þó tjaldað fyrri nóttina [í göngum]."GR IV

Heimildir: GR IV, 258, 259

SP-089:008 heimild um sæluhús

Leitarmannakofi við Bleiksmýri sem er gegnt Heimari-Lambá

Kofa þessa er getið í sambandi við frásögn af eftirlit 1899 og er ekki sagt skýrt frá staðsetningu hans en ljóst að hann hefur verið þar nálægt sem kallað er Bleiksmýri, allgóðan spöl utan við Sandá.GR IV

Heimildir: GR IV, 262-65

SP-089:009 *Réttarhvammur* heimild um rétt

"Frá Tungusporði og suður vestanverða Tunguna eru Vesturrandir. Þar er á móti Reykjum Réttarhvammur [009]. Þar sunnan við er Reiðhóll [sjá, SP-631:013]. Þar fyrir sunnan heitir Hringur og er stórt landsvæði. Nyrzt í þessu landi, en sunnan við Reiðhól, var byggð fjárrétt fyrir um 90 árum, en var lögð niður 30 árum síðar vegna sandfoks.", segir í örnefnaskrá. "Réttarhvammur er undir Vesturrönd [sem eru að vestanverðu næstar Fnjóská] við Fnjóská.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Aðalskilarétt var í Réttarhvammi, og var hún lögð niður sem slík um 90 árum áður en örnefnalýsing var samin

(sjá örnefnalýsingur). Glögglega sér fyrir lögun hennar nú.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Að vísu varð að flýja með réttina austur í Tunguna og sett niður í jakaset austan undir Mýrdals-klaufinni. Þetta var vegna suðvestan sandfoks, og þar byggðir þeir einu sandvarnar-garðar [034] kringum rétt og Reiðhól, sem ég hefi fundið í Fnjóskadal."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 1-2; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2

SB-089:010 heimild um fjárhús

"Norðan í Tunguöxl eru tættur af sauðahúsum Sveins ríka á Illugastöðum, og Siggutóftir [014] sjást þar enn í dag glögglega...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fnjóskadalur, 3

SB-089:011 Hólmasel bæjarstæði býli

"En munnmæli herma, að miklu sunnar [en Sandkot, 026] hafi verið annað býli, Hólmasel, er hvergi sést nú fyrir.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur ath. og viðb., 6

SB-089:012 Nauthúsavað heimild um vað

"Syðst í Hringnum [landsvæðinu sem réttin er í, 009] heitir Lambanes. Norðan við Lambanes er Nauthúsavað á Fnjóská.", segir í örnefnaskrá.

"Nauthúsavað. Við Nauthús [028] sunnan undir Reykjaklafi. Var sæmilegt, fyrst er ég man, en nú mjög slæmt, gróft og djúpt. Mjög miklu máli hefir skipt, að þetta vað væri gott, því skilarétt Fram-Fnjóskdæla var sunnan undir Reiðhól þar skammt austur af vaðinu og því mikil umferð fjár og manna á vissum tímum. Að vísu varð að flýja með réttina austur í Tunguna og sett niður í jakaset austan undir Mýrdals-klaufinni. Þetta var vegna suðvestan sandfoks, og þar byggðir þeir einu sandvarnar-garðar kringum rétt og Reiðhól [009], sem ég hefi fundið í Fnjóskadal."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 2

SB-089:013 Réttarhvammur garðlag varnargarður

"Frá Tungusporði og suður vestanverða Tunguna eru Vesturrandir. Þar er á móti Reykjum Réttarhvammur [009]. Þar sunnan við er Reiðhóll [sjá, SB-631:013]. Þar fyrir sunnan heitir Hringur og er stórt landsvæði. Nyrzt í þessu landi, en sunnan við Reiðhól, var byggð fjárrétt fyrir um 90 árum, en var lögð niður 30 árum síðar vegna sandfoks.", segir í örnefnaskrá. "Réttarhvammur er undir Vesturrönd [sem eru að vestanverðu næstar Fnjóská] við Fnjóská.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Að vísu varð að flýja með réttina [009] austur í Tunguna og sett niður í jakaset austan undir Mýrdals-klaufinni. Þetta var vegna suðvestan sandfoks, og þar byggðir þeir einu sandvarnar-garðar kringum rétt og Reiðhól, sem ég hefi fundið í Fnjóskadal."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 1-2; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2

SB-089:014 Siggutóftir bæjarstæði býli

"Skammt sunnan við Lambanes er býlið Tunga [001]. Þar austan við er Tunguháls. Skammt norðan við Tungu á hálsinum er Skógarhöfði...Þar norðan við er Tunguhöfði. Hann skagar norður í Tunguna og heitir þar Höfðatá...Sunnan við Höfðann er Tunguklauf. Þar heita Siggutóftir.", segir í örnefnaskrá.

"Bjó hún þar með tómar tíkur, eins og þessi vísa bendir til:

Sett var út af sakramenti Sigga kerling / tíu þó hún tókum hlynnti / tíðagjörðum lítt þó sinnti....", segir í örnefnaskrá. "Siggutóftir: Norðan í Tunguöxl (en það er lágur háls frá Snæbjarnarstöðum vestur að Tungu) eru tættur af sauðhúsum Sveins ríka á Illugastöðum. Þær eru enn í dag glöggar, og hafa verið þar fjórir kofar, sambyggðir, allir litlir. Þar bjó um miðja 18. öld kerling nokkur, Sigríður að nafni, forni skapi og undarleg í háttum. T.d. ól hún 10 tíkur og át hvolpa þeirra, og fyrir það ódæði var hún sett út af sakramentinu.", segir í viðbótum A.G. við örnefnaskrá. "...Siggutóftir sjást þar enn í dag glögglega, og hafa þar verið fjórir kofar sambyggðir, allir litlir. Þar bjó um miðja 18. öld kerling, nokkur, Sigríður að nafni...", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal. "Á milli Snæbjarnarstaða og Tungu er ekki annað eyðibýli en Siggutóftir í Tunguklauf."SB

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 2; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb. A.G, 1; Ö-Fnjóskadalur, 3; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150

SB-089:015 Skothúsklauf heimild um skotbyrgi

"Sunnan við Höfðann er Tunguklauf. Þar heita Siggutóftir [014]...Sunnan og neðan við klaufina er Langimelur.

Þar sunnan við er Skothúsklauf.", segir í örnefnaskrá.

"Skothúsklauf dregur, að ég held, nafn af því, að þar var byggður kofi eða byrgi. Síðan var borið út æti á vetrum og legið fyrir tófu.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Skothúsklauf heitir norðan í Tunguöxl, en svo heitir lágur háls, þegar farið er út frá Snæbjarnarstöðum og vestur að Tungu. Þar sem Skothausklauf er, er grjóbyrgi, sem menn voru í, er voru á tófuveiðum; egndu þeir með hrossskrokki nálægt kofanum og skutu tófurnar er þær komu í ljós.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 2; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2; Ö-Fnjóskadalur, 2

SP-089:016 *Tungurétt* heimild um rétt

"...Skothúsklauf [015]...Þar sunnan við er Tungurétt, fjárskilarétt, byggð 1896, með 12 dilkum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 2

SP-089:017 *Efsthúsvöllur* örnefni

"...Hesthúsvöllur [019]. Þar ofan við Ærhúsvöllur [020], og efst er Efsthúsvöllur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:018 *Sauðhúsballi* örnefni fjárhús

"Í túninu er þessi örnefni: Yzt og efst heitir Langrófa og liggur út og suður. Þar neðan við er Útvöllur og neðst Sauðhúsballi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:019 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

"Þar sunnan við [Sauðhúsballinn, 018] og neðan við bæinn er Bæjartunga. Þar neðan við heitir Undirvöllur. Sunnan við Undirvöllinn er Hesthúsvöllur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:020 *Ærhúsvöllur* örnefni fjárhús

"...Hesthúsvöllur [019]. Þar ofan við Ærhúsvöllur, og efst er Efsthúsvöllur [017].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:021 *Ferjubakki* heimild um ferju

"Sunnan við túnið er Ærhúsmór, og neðan við hann er Ferjubakki, þar sem ferja var.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:022 *Tungustekkur* heimild um stekk

"Frá túni að Grundargili suður er Bæjargrund. Þá Grundargil,...Sunnan við Grundargil heita Rjóður...Utan og ofan við Rjóðrin er Rauðkollsmýri. Þar er Tungustekkur. Þar sunnan við er Stekkjargil og liggur hátt til fjalls. Ofan við það eru Stekkjarbotnar. Þar sunnan við heitir Stekkjarfjall.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3

SP-089:023 *Geitakofi* heimild um geitakofa

"Sunnan við Stekkjargil er Stekkjarhæð,...Þar sunnan við heita Lækir suður að Fossgili. Þá Fossgil og Fossgilsskriða. Þá Fossgilsöxl. Þar neðan við er Geitakofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 3-4

SP-089:024 *Selbalar* örnefni sel

"Sunnan við Fossgilsöxl heita Selbrúnir. Sunnan og ofan við [geita]kofann [023] heitir Nautahjalli. Þar sunnan við er Selgil. Þá Selbalar og svo Selhæð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 4

SP-089:025 *Tjaldstæði* örnefni tjaldstæði

Svartárdalur: "Sunnan við Svartá er Svartárdalsöxl, og neðar heita Melar. Sunnan við Melana er stór, flatur steinn, og grasflötur sem heitir Tjaldstæði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 5

SP-089:026 *Sandkot* bæjarstæði býli

"Sandkot, heimarlega á Söndum, er talið með vissu hafa verið í ábúð.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur ath. og viðb., 6

SP-089:027 *Herdísarhvammur* bæjarstæði býli

"Á Austur-Bleiksmýrardal fyrir framan Tungu sjást hvergi bæjarrústir; þó eru þar tóftarbrott í hvammi nokkrum, og eru munnmæli um það, að þar hafi búið um skeið kerling, sem Herdís hét; er hvammurinn kenndur við hana."SB

Heimildir: SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150

SP-089:028 *Nauthús* bæjarstæði býli

"Nauthúsavað [012]. Við Nauthús sunnan undir Reykjaklifi."LEG

"Þar sem Reykjastekkur var á síðari tímum, var gömul tótt, sem Nauthús nefndust. Þar heitir og Nautahjalli í heiðinni og Nauthúsavað á ánni. Sagnir tengja nöfnin við fornaskju [sjá gamla Reykjastekk SP-088:26]. Lb I. "Þar sést girðing sem svari 1 1/2 dagsláttu. Þar sem bærinn var, hefir síðar verið gjörður stekkur í girðingunni."BJ

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5; Lb I, 150; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 15

SP-089:029 *Hraunsvað* heimild um vað

"Hraunsvað. Beint vestur undan Tungubæ og kemur vestur yfir ána sunnan í hrauninu, þar sem það gengur langt til austurs og niður undan Reykjaseili [SP-088:008], síðar beitarhús. Þetta er mjög gott vað."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5

SP-089:030 *Loppuskál* þjóðsaga tröll

"Gömul munnmæli herma, að Loppuskál dragi nafn sitt af því, að fyrir óralöngu hafi um eitt skeið hafzt þar við tröllskessa, sem hét Loppa. Þó munu sagnir þessar harla þjóðsögukenndar og lítt takandi mark á þeim, vafalaust uppspuni einn. En annað mál er það, að fyrri tíma fólk trúði því, að í Loppuskál væri eitthvað, sem þyrfti að óttast. Sennilegt er, að út frá þessu hafi þjóðsagan orðið til.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 4; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur ath. og viðb., 6

SP-089:031 *Loppugil* þjóðsaga tröll

"Hellirinn er ofarlega í [Loppu]gilinu..."S.B. "Loppugil heitir þar sunnar í fjallinu. Þar er hellir í gílinu."Lb I "Hellir einn er í svonefndu Loppugili, sem er afarmikið klettagil. Segja munnmælin, að þar hafi búið tröllkonur tvær, Loppa og systir hennar, og hafi þær numið til sín einn smalan frá Tungu...er hægt að komast í hann eftir einstigi, og hafa smalar frá Tungu oft gert það; sjást þar nú engin verksummerki þess að þar hafi verið búið. Hefur smám saman hrunið úr hellinum, svo að hann er orðinn lítill, í mesta lagi svo sem tveir faðmar á lengd og fjórar álnir á breidd"SB.

Loppa og Jón Loppufóstri.

Á Bleiksmýrardal, afreitt Fnjóskdælinga, er skál í fjallinu, vestan megin árinna ár, sem heitir Loppuskál. Þar bjó í fyrndinni tröllkonan Loppa, sem stal Jóni, sem var við fjallagrasatínslu ásamt fleira fólki. Hún fór með hann í helli sinn til systur sinnar sem þar bjó með henni. Þær voru á besta aldri og vildu fá Jón til fylgilags við sig og auka kyn sitt. Þær dekrúðu hann á alla lund í mat og drykk og toguðu hann og teygðu og báru á hann allskyns smyrli til að efla þroska hans, auk þess sem þær orguðu í eyru hans til að trylla hann. Hann var hjá þeim í nokkur misseri en aldrei festi hann þar yndi. Þá gerðist það að systir Loppu hvarf (dó) og varð Loppa afar vansæl við þann missi. Nú var Jón meira einn þar sem Loppa þurfti nú ein að sjá um alla aðdrætti, en hafði þó nánar gætur á honum. Gerði Jón sér þá upp veikindi og taldi það eitt duga að hann fengi tólf ára gamlan hákarl. Er hún er farin þá strýkur Jón, ætlar að taka hest, sem þar var á beit en er orðinn svo stór að hann sligar hestinn. Þegar hann er kominn sunnan við túnið á Illugastöðum er Loppa skessa komin á hæla honum, en hann nær að kirkjunni og skipar fólki sem þar var fyrir að hringja klukkunum. Loppa varð þá frá að hverfa. En Jón var orðinn svo tröllslegur eftir veru sína hjá systrunum að höfuð hans tók í mæni kirkjunnar er hann stóð uppréttur. Jón lifði aðeins í þrjá daga eftir komuna til mannabyggða. Var lík hans grafið við norðurhlíð kirkjunnar á Illugastöðum og er það til sönnunar að þegar gróf var tekin um miðja 18. öld kom upp sá stærsti lærleggur sem menn höfðu séð og nam hann við mjaðmarhöfuð frá jörð, á meðalmanni. Beinir voru mjög rotin og olli það furðu þar sem lík rotna seint þar í garðinum, sem er kaldur og votur.JÁ

Heimildir: SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; Lb I, 151; JÁ I 182-183

SP-089:032 *Halldórshvammur* tóftir beitarhús

Halldórshvammur er ca. 2 km sunnan við bæinn í Tungu, gegnt Káraseli. H-kort. "...Selbalar [024]...Þar sunnan við er Smáragil...Nokkru sunnar er Loppugil. Utanvert við gilið er Geldingahjalli og liggur suður og fram, suður að Illagili...Spölkorn sunnan við Illagil er Halldórshvammur. Þar sunnan við er Hamragil, og sunnan við það Hamrar.", segir í örnefnaskrá.

"Í Halldórshvammum eru friðlýstar fornmenjar og talið, að þar hafi verið mannvist.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Halldórshvammur heitir nokkuð sunnan við Tungu. Þar sjást allmiklar tættur, sem menn hyggja fremur vera eftir beitarhús en bæ."LÞ I. "Þar nálægt [Grænutóttum SP-091:002] heitir Halldórshvammur og sést þar lítill tóft. En svo stendur á henni, að Halldór, sem bjó í Tungu fyrir og um 1784, gjörði sér þar viðlegukofa til kolagerðar."BJ

Heimildir: Herföngjaráðskort, bl. 73; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 4; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2; LÞ I, 151; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 13

SP-089:033 *Tungusel* heimild um sel

"Tungusel er í Tungulandi inn í dalnum. Óvíst er hvort þar var bær."BJ

Heimildir: BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 13

SP-090 Snæbjarnarstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. 1446: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. 1847: Enn eign klostursins. JJ, 319. Fór í eyði 1957.

1918: Tún 4,7 ha. og allt sléttað. "Útigangur ut supra [þ.e. sama og er sagt um Tungu SP-089, góður]...Túninu grandar Bakk<a>á með landbroti næst liðin 3 ár, og horfir til stórskaða með framtíðinni. Engjar öngvar ut supra [þ.e. eins í Tungu, ekkert nema það lítið sem hent er úr skógarjórðum]...Úthagarnir eru í minna lagi, og þarf ábúandi að þiggja beit af nábum..."JÁM XI. 85-86. "Þetta er talin allgóð jörð, og var þar lengi vel búið...Tungujarðirnar voru mjög einangraðar, því oft voru báðar árnar ófærar."LÞ I, 151. Gömul jörð í botni Fnjóskadals. BBSÞ, 158.

SP-090:001 *Snæbjarnarstaðir* bæjarhóll bústaður

"Snæbjarnarstaðir standa upp undir fjallsrótum næstum því vestur frá Sörlastöðum, þó heldur sunnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Snæbjarnarstaðir, 1

SP-090:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-090:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-090:004 heimild um rétt

Heimildir: Túnakort 1918

SP-090:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-090:006 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Áin hér á milli heitir Bakkaá. Meðfram henni eru bakkar og grundir, en mýrlendi þar ofar. Gamlastekkjargrund heitir yzti hluti grundanna, og þar er gamalt stekkjARBROT. Gamlastekkjargil er upp af stekkjARBROTINU.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 1

SP-090:007 *Heimaristekkur* heimild um stekk

"Neðan við Jónshöfða [melhöfði] er Heimaristekkur, og suður og niður af honum er Stekkjargrund. Upp af Stekknum er Stekkjargil, og mýrardæld suður úr gilinu heitir Stekkjardalur. Sunnan við Grundina er Stekkjarhöfði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 2

SP-090:008 *Garður* heimild um náthaga

"Túnið er í þrennu lagi. Yzti hluti þess heitir Útvöllur, en miðhlutinn heitir Bæjartunga. Suðurvöllur er syðsti

hluti túnsins. Yzt og efst í vellinum er gamall náthagi, sem heitir Garður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 2

SP-090:009 *Kvíaból* örnefni kvíar

"Gvendarlág er upp af túninu yzt, og Kvíaból heitir hnútan upp af fjárhúsum ytri. Þar sunnan við er Kvíagróf, sem er lækjarfarvegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 2

SP-090:010 *Húsagrund* örnefni

"Hvammur heitir niður við ána niður af bæ, og Húsagrund er suður af túninu. Gilin upp af henni eru Ytra-Húsagil, sem er upp af syðsta fjárhúsinu [011], og Syðra-Húsagil, sem er upp af miðri grundinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 2

SP-090:011 heimild um fjárhús

"Hvammur heitir niður við ána niður af bæ, og Húsagrund [010] er suður af túninu. Gilin upp af henni eru Ytra-Húsagil, sem er upp af syðsta fjárhúsinu, og Syðra-Húsagil, sem er upp af miðri grundinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 2

SP-090:012 *Merkjagarður* garðlag landamerki

"Suður af Krókalæknum, næsta hæð sunnan við Litlasand, heitir Stekkjarhryggur eða Merkjahryggur. Þetta er stórgrýtisurð í fjallsrótum. Upp af þessu er Stekkjargil...Suður af hryggnum er Merkjagrund, þá er Merkjagarður, torfgarður, sem hefur náð frá fjallsrótum og niður í á og sést víðast ennþá. Við hann voru merkin milli Hjaltadals og Snæbjarnarstaða...", segir í örnefnaskrá. "...hefur garðurinn náð upp í gilið neðst.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 3; Ö-Snæbjarnarstaðir viðb., 1

SP-090:013 *Kofahnúta* heimild um geitakofa

"Mýrabolli sunnan við Syðra-Húsagilið upp af Húsagrundinni [010] sunnanverðri heitir Kofabolli [016], og Kofahnúta er sunnan við bollann. Þar var geitakofabrot.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 3

SP-090:014 *Jónsvarða* varða legstaður

"Á milli Snæbjarnarstaða og Tungu er varða rétt hjá veginum sem heitir Jónsvarða, og melhóll, sem nefndur er Jónshöfði.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

"Munnmæli eru um það, að förumaður nokkur Jón að nafni, hafi fundizt dauður og verið grafinn þar sem hann fannst. Steinum hefur verið hlaðið í kross yfir gröfina og grjótvörða þar yfir. Förumaður þessi var á vergangi um Fnjóskadal og langt að kominn, og enginn hirti um að flytja lík hans til grafar í kirkjugarði. Þetta á að hafa skeð stuttu eftir miðja 18. öld; þá var hallæri mikið í landinu og margir dóu úr harðrétti, sumir á víðavangi bæja á milli.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

Heimildir: Ö-Fnjóskadalur, 3

SP-090:015 heimild um ferju

Án staðsetningar.

"Lengi var ferja til á Snæbjarnarstöðum." JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 150

SP-090:016 *Kofabolli* örnefni

"Mýrabolli sunnan við Syðra-Húsagilið upp af Húsagrundinni [010] sunnanverðri heitir Kofabolli, og Kofahnúta [013] er sunnan við bollann. Þar var geitakofabrot.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Snæbjarnarstaðir, 3

SP-091 *Hjaltadalur*

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. "Hjaltadalur er sennilega landnámsjörð og hefur verið í stöðugri byggð, en sunnar í dalnum eru ýmis kot, sem hafa verið skammæ." Lþ I, 152. Konungsjörð. 1446: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. Mörk milli Snæbjarnarstaða og Hjaltadals óviss. 1839: "Miðdalurinn, Hjaltadalur, heyrir og til einsnefndri sama klosturs jörð, en Timburvalladalur, sá austasti, Sörlastöðum að austanverðu, en að vestan fyrrum Kambfelli sem nú er lagt undir Hjaltadal." SSP, 54. 1847: Jörðin enn eign

klaustursins. JJ, 319. Jörðinni tilheyrir s.s. Hjaltadalur allur og Timburvalladalur vestanmegin en hann lá áður undir Kambfell. Hjaltadalur fór í eyði 1908.

1712: "Túninu spillir nokkuð lítið bæjarlækurinn með leirsáburði. Engið er stórkostlega fordjarfað og mikinn part eyðilagð af skriðum og grjótsáburði úr lækjum. Úthagar eru bjarglegir og búgóðir." JÁM XI, 86. 1839: "[afdalir Fnjóskadals þrír] eru hafðir fyrir afréttarlönd geldfjár og næst byggðum fyrir búsmala." SSÞ, 54 "Hjaltadalur var stór jörð og geysi-víðáttumikil, því auk þess, að dalurinn vestan Hjaltadalsár fylgdi jörðinni, fylgdi henni einnig Kambfellskjálki austan ár og Tungufellskjálki á Timburvalladal, vestan ár. Hést sú skipan fram á þessa öld, eða þar til um 1908, að jörðin fór í eyði, en þá lögðust Tungufells-og Kambfells-kjálkar undir Sörlastaði." Ö-Hjaltadalur Þ.J, 3. "Var hún [jörðin] löngum eftirsótt. Því til sönnunar, má nefna, að um aldamótin 1900 var jörðin auglýst til ábúaðar. Var þá kapp manna milli því umsækjendur voru 14." Páll Ólafsson "Austurdalir", 12. "Þetta var mikil jörð að landi og hafði nýttar inn um allan dal. Talsvert undirlendi er um bæinn. Hann stóð undir háu fjalli vestan ár og í hættu fyrir snjóflóðum." LÞ I, 152

SB-091:001 *Hjaltadalur* bæjarhóll bústaður

Bærinn stendur við mynni Hjaltadals, vestanmegin. "Bærinn Hjaltadalur var í dalsmynni og langa hríð syðstur bæja í Fnjóskadal." LÞ I

"Árið 1737 féll snjóflóð á bæinn. Þar fórust fjórir menn. Húsfreyja, sem lá fyrir ofan bónda sinn í rúminu, marðist í hel, en bóndinn slapp ómeiddur, og var hann og tveir aðrir grafnir lifandi úr rústunum. Dauðavorið 1784 flutti snemma vors að Hjaltadal Dínus Þorláksson með allvænt bú og tíu börn, en um vorið síðar dóu börn hans átta úr hungri og harðrétti, en aðeins tvö lifðu af." LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort, bl. 73; LÞ I, 152

SB-091:002 *Grænutóftir* bæjarstæði býli/sel

Grænutóftir eru vestanmegin í Hjaltadal litlu norðar en gegnt Fossgili. "Grænutóttir nefnast 4 km sunnar Hjaltadal." LÞ I. "Sunnan [Hjaltadalssstekks, 018] er Gráibali og þar næst Grænibali, sem...er jafnan áberandi grænn...Sunnan Grænabala þrýtur undirlendið um sinn og þar kemur fyrst Heimastaklif, þá Miðklif og þar uppaf Miðklifsgil. Á milli klifja, sem í daglegu tali kallast svo, eru: Grænutóttir. Þar mun á árum áður hafa verið sel, eða ef til vill bær.", segir í örnefnaskrá. "Nokkru heimar [en Bæjarstæði 006] er Stíflhólasel [003] og Græntóftir." SB

Friðlýsing: "Tunga [þ ekki er alveg víst hvaða jörð Grænutóftir tilheyra].b. Grænutóftir, svo nefndar, langt suður í dalnum." ÁÓG. "Tóttir og gróður bendir til byggðar þó engar sagnir fylgja þeim." LÞ I. "Er einnig óvíst hvort þar hefir verið annað en sel." BJ

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 13; Ö-Hjaltadalur Þ.J., 2; SB: "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 152; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51

SB-091:003 *Stíflhólasel* tóftir sel

Stíflhólasel er vestanmegin á Hjaltadal gegnt Stíflhólum sem eru norðan við Stíflhólagil. "Stíflhólasel heitir nálægt 2 km sunnar Grænutóttum [002]. Þar eru hólur miklir, sem girða þveran dal. Sviplíkir hólur eru álíka sunnarlega á Bleiksmýrardal og Timburvalladal. Milli Stíflhóla eru grónir grasbalar og engjar." LÞ I. "Rétt norðan við Miðklifið eru, niður við ána, tveir eða þrír litlir, fallegir vel grónir hvarmar, er heita Kúahvarmar...Sunnan við hvarmana er Fremstaklif. Næst kemur Stífluhólasel, sel frá Hjaltadal.", segir í örnefnaskrá. "Nokkru heimar [en Bæjarstæði 006] er Stíflhólasel og Græntóftir [002]." SB

"Tóttir í Stífluseli eru fornlegar, en sagnir fylgja engar." LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Hjaltadalur Þ.J., 2; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 152

SB-091:004 *Smáhólasel* bæjarstæði býli

Smáhólasel er austanmegin á Hjaltadal milli Tröllaklifs og Fossgils. "Litlu sunnar Bjarnasels er Fossgil og Fossgilsskriða. Sunnan undir Fossgilsskriðu taka við Smáhólar, nokkrir litlir hólur með grundarblettum á milli...seinast heyjað...í Smáhólum 1921.", segir í örnefnaskrá. "Smáhólasel er nokkru norðar en Stíflhólar austan ár. Þar er frítt bæjarstæði, grösugt og byggilegt, smáhólar og balar í kring." LÞ I

"Engar sagnir fylgja, en tóttir eru sýnilegar, og þó óglöggar." LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Kambfell, 1

SB-091:005 *Sláttumýrar* heimild

Framarlega á Hjaltadal, beggja vegna Hjaltadalsár, á móts og norðan við Sláttugil. "Sunnan Stíflhóla taka við grýttir balar með mýrarsundum á milli, þar heita Sláttumýrar. Þar var seinast heyjað 1918.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Kambfellskjálki, 1

SB-091:006 *Bæjarstæði* bæjarstæði býli/sel

Þetta örnefni er merkt við fjallsbrúnina vestan megin á Hjaltadal framan við Sláttumýrar. "Nálægt 10 km suður frá Hjaltadalsbæ eru miklar, sléttar mýrar, nefndar Bæjarstæðismýrar." LÞ I. "Bæjarstæði, fornt býli nokkru sunnar en Litlaskál, stóð á grasbala utan og neðan við stórt gil, nú horfið að mestu í skriður.", segir í örnefnaskrá Ó.Þ.J. Í örnefnaskrá Þ.J. segir: "...Stífluhólar [frá Stífluhólaseli, 003], og ná þeir yfir alltórt svæði. Þeir eru gegnt Stífluhólum austan ár, á Kambfellskjálka. Uppi á fjallinu ofan vð hólana, en þeir ná nokkuð til fjalls, er Stífluhólaskál. Hún er umluket hólum og hvömmum á alla vegu...Nokkru sunnar í fjallinu er Litlaskál...Fjallið sunnan Litluskálar er sundurskorið af nokkrum smágrófum og giljum og heitir hið stærsta Bæjarstæðisgil og niður undan því Bæjarstæðisskriða. Á grasfleti norðan við skriðuna hefur fyrrum verið bær, en eigi er vitað um nafn hans. Vottar þar fyrir tóttarbrotum, óglöggt þó. Þar heitir Bæjarstæði. Niður undir ánni nokkru sunnar eru Bæjarstæðismýrar. Þar var stundum heyjað frá Hjaltadal, síðast 1904.", segir í örnefnaskrá.

"Telja má sennilegt, að býlið á Bæjarstæði hafi lagst í eyði vegna ótta við skriðuföll eða flóð, og var það eigi að ástæðulausu, því þannig hagar þar til.", segir í örnefnaskrá. "Sjöunda býlið [á Timburvalladal. Hin sex eru talin vera: Í landi Sörlastaða: Bakkasel SB-092:013, Sörlastaðasel SB-092:020, Skarðssel SB-092:024 og Timburvellir SB-092:027, og í landi Hjaltadals: Tungufell 010 og Kambfell 008] er langt frammi á Hjaltadalnum að vestanverðu. Þar eru fornar bæjarrústir; hefur vallargarður verið umhverfis túnið, en skriða hefur fallið yfir bæjartóftirnar. Ekki vita menn neitt, hvað bær þessi hefur heitið, en staðurinn er æfinlega nefndur á Bæjarstæði." SB. "Þær [Bæjarstæðismýrar] liggja um 400 m yfir sjó, og eru þó engjar góðar. Oft var þar heyjað á seinni öldum. Það mun hafa veirð skömmu eftir aldamótin 1800, að Dínus í Hjaltadal lá við grös þar syðra. Þá voru tóttir enn svo glöggar, þar sem hét Bæjarstæði uppi við fjallið, að tjaldað var brekánnum yfir eina tóttina, og bjó grasafólkið þar. Það hafði með sér postillu og las húslestur. Nesti hafði það, og þar á meðal skyr í kollu. Þegar nær var fullgrasað, gerði regn mikið. Var þá tæmd skyrkollan, og var guðsorðið látið í hana og í skjóðu til þess að verja það vatni. Fólkið sneri heim frá öllum farangri. En þegar aftur var um vitjað, hafði skriða hlaupið yfir tættur og farangurinn og hulið allt, nema skjóðan með guðsorðinu lá ofan á skriðunni. Síðar fannst þó grasapoki. Þessi saga hefur gengið mann fram af manni sem sonnum guðlegrar forsjónar, en hún vitnar líka um endalok eins bæjarstæðisins, þar sem bæði nafn og tættur er grafið í jörðu." LÞ I "Bæjarstæði er því horfið. En þó sér þar á túngarðsspotta á einum stað." BJ.

Heimildir: Herforingjarðskort bl. 73; Ö-Hjaltadalur Þ.J., 2, 3; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 153; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 11

SB-091:007 *Bjarnasel* tóftir sel

Við mynni Hjaltadals, austanmegin, um 1,5 km sunnan við Kambfell. "Nokkru sunnar en Kambfell er Bjarnasel.", segir í örnefnaskrá.

"Eigi er vitað af hverju það dregur nafn. Munnmæli herma, að þar hafi verið bær en hvergi finnast nein rök fyrir því. Nær fullvíst mun, að þar hafi verið sel og þar voru beitarhús frá Hjaltadal fram um 1870 og sjást þar enn næsta stæðilegir veggir. Ofurlítill, en grösugur krugi er í kringum selið. Þar var síðast heyjað 1913.", segir í örnefnaskrá. "Nokkru framar [en Kambfell 008] er Bjarnasel; hefur þar aðeins verið selstaða." SB. "Engar sagnir fylgja tóttum þar, en nafnið virðist benda til, að einhver Björn hafi byggt þar upp selstæði. Seinna voru þar beitarhús frá Hjaltadal." LÞ I. "Bjarnasel þar langt inn með hlíðinni er eytt af skriðum." BJ

Heimildir: Herforingjarðskort bl. 73; Ö-Kambfell, 1; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LÞ I, 153; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 12

SB-091:008 *Kambfell* bæjarstæði býli

Kambfell stendur undir Kambfellsnjúk við mynni Hjaltadals, austanmegin. "En austan [Hjaltadals]árinnar, beint á móti Hjaltadalsbæ, stóð Kambfell. Yfir bænum rís Kambfellsnjúkur (945 m), tilkomumesta fjall á þessum slóðum." LÞ I. "Kambfellsnjúkur heitir hátt fjall á mótum Hjaltadals og Timburvalladals og aðskilur hnjúkurinn Tungufells-og Kambfellskjálka. Vestan undir þessum hnjúk var á fyrri öldum bær, sem hét Kambfell. Eigi er vitað hvenær hann fór í eyði. Stóð Kambfellsbærinn beint á móti Hjaltastaðabænum, örstutt var á milli bæjanna, aðeins Hjaltadalsáin.", segir í örnefnaskrá.

"[1712] Kambfell heitir örnefni á Hjaltadal hinumegin árinna. Það eru munnmæli að þar hafi verið bygð í fyrndinni. Enginn sjást þess nú <merki>, nema fáeinir tóftaleifar ekki ólíkar fornu bæjarstæði. Ekki má hjer aftur byggja því tústæðið er komið í skriðu, en heyskapur enginn." JÁM XI. Kambfell fór í eyði 1819, en var 1805 talið nýbýli byggt á fornri eyðihjáleigu frá Hjaltadal og metið til 7 hundraða, JJ. 1839: "[Undir Kambfellsnjúk stóð] fyrir skömmu norðvestan undir kot eitt að nafni Kambfell, sem eyðilegðist vegna skriðufalla á tún og engi." SSP. "Rústir sjást vel og tún allstórt, en víða hlaupnar á það skriður. Engjar voru í mýrardrögum; en þær hafa skriður eyðilagt." BJ. "Á Kambfelli vottar nú næsta lítið fyrir tóftum. En þar sem bærinn mun sennilega hafa staðið var löngu síðar byggð fjárrétt og sjást þar enn nokkur veggjabrot.", segir í örnefnaskrá. "Sjöta býlið [á Timburvalladalnum. Hin fimm eru talin vera: Í landi Sörlastaða: Bakkasel SB-092:013, Sörlastaðasel SB-092:020, Skarðssel SB-092:024 og Timburvellir SB-092:027, og í landi Hjaltadals: Tungufell 010]..." SB "Kambfell hét bær, sem stóð vestan undir hnjúknum, örstutt frá Kirkjuhólum, aðeins

sunnar...Í Kambfelli var búið fram til ársins 1819. Var jörðin stór og talin góð, að þeirra tíma mati. Nú er orðið næst fátt þar, sem minnir á mannabyggð."PÓ. "Um túnið og þar í kring eru nú grónar grundir. Kambfell er eina eyðibýlið sem [J]ÁM getur um á þessum slóðum...Enginn efi er á því, að þarna hefur verið fornbyli, sem hefur farið alveg í eyði vegna skriðuhlaupa alllöngu fyrir 1700. Á 18. öld gróa síðan upp skriðurnar, og á seinni hluta 18. aldar hefst þar byggð að nýju. Vitað er fyrir víst um þrjá bændur, er þar bjuggu...Síðastur bjó þar Halldór Jónsson...Árið 1818 gerði ægilega úrkomur með fádæma skriðuföllum í framdölum. Þá rak úr Fnjóská full 300 fjár, sem skriðurnar höfðu borið með sér, Halldór í Kambfelli gekk þá upp í fjallioð. Hann sá sprungu í brúninni yfir bænum. Næsta vor flýði hann Kambfell, og hefur ekki verið búið þar síðan. Ennþá sést sprungan í fjallinu, en ekki hefur skriðan fallið enn, og er nú allt vafið grasi um Kambfellsbæ."LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort, 73; Ö-Kambfellkjálki, 1; JJ, 319; SSÞ, 54; JÁM XI, 86; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalir", 10; LÞ I, 153; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 12

SB-091:009 *Kirkjuhóll* örnefni kirkja

Hóll skammt norðan við Kambfell á austurbakka Hjaltadalsár. "Norðan undir Kambfellshnjúknum heitir Kirkjuhóll, því sem næst ferkantaður, fremur lágur en nokkuð brattur og því nær gróðurlaust hóll. Kirkjuhólsnes heitir norðan og vestan undir hólnum meðfram Hjaltadalsánni. Kirkjuhólasund er mjó lægð milli hnjúksins og Kirkjuhólsins austan við hólinn.", segir í örnefnaskrá.

"Benda þessi nöfn til, að kirkjuhús nokkurt eða bænhus hafi verið einhvers staðar þar í nánd. Enda eru það gömul munnmæli, að klukknaðhringing hafi átt að heyrast á Kirkjuhól úr tveimur eða þremur áttum. Á þeim tíma, sem mest var byggðin suður um dalina, áttu Illugastaðir að hafa verið í miðri sveit. Það hefur því verið langt að fara þangað af syðstu bæjum til kirkjulegra athafna, og þess vegna ekki ólíklegt, að bænhus hafi verið einhvers staðar á áðurnefndum stöðum...Eftirfarandi er skráð eftir handriti Ólafs Pálssonar á Sörlastaðum [föður Jórunnar, heimildarmanns]: Gamlar sagnir herma, að fyrr á tímum hafi verið bænhus á Timburvöllum. Aðrar sagnir herma, að bænhus hafi verið á móti bænum Hjaltadal, en ekki á Timburvöllum. Hvað sem um þetta er, þá mun fullvíst, að bænhus hafi verið einhvers staðar í byggðinni, milli Timburvalladalsár og Hjaltadalsár.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Kambfell, 1; Ö-Sörlastaðir viðb., 24-25

SB-091:010 *Tungufell* bærjarstæði býli

Fast á vesturbakka Timburvalladalsár, framan við mynni Timburvalladals. "Bærinn stóð austan undir norðurhala Kambfells, skammt sunnan við ármót."LÞ I. "Tungufellskjálki og dregur hann nafn af Tungufelli er stendur nyrzt austan undir Kambfellshnjúk.", segir í örnefnaskrá.

Friðlýsing: "Sörlastaðir [þá áhöld eru um hvorri jörðinni Tungufell tilheyir]. b. Rústir hins forna eyðibýlis Tungufells, undir múlanum milli Timburvalladals og Hjaltadals."ÁÓG. "Á Tungufelli er talið, að hafi verið bær. Þar er víðsýnt og fallegt, og þaðan sjást margir bæir í Illugstaðasókn.", segir í örnefnaskrá. "Þar er graslendi, sjást rústir og túngirðing, um 8 dagsláttur. Lind hefir verið leidd heim á bæjarhól og þar gjört brúnnhús [011] yfir hana."BJ. "En[n] sést votta fyrir mestu af vallargarðinum, en húsarústirnar eru sokknar í jörðu.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Fimmta býlið [á Timburvalladal, hin fjögur eru talin vera í landi Sörlastaða, sjá: Bakkasel SB-092:013, Sörlastaðasel SB-092:020, Skarðssel SB-092:024 og Timburvellir SB-092:027] hét Tungufell. Það er utar en Timburvellir, stendur austan undir Kambfellshnjúk, sem er milli dalanna; ekkert vita menn, hvenær það hefur farið í eyði eða hverjir hafa þar búið."SB. "Þarna sér glöggt til bæjartóttu og vallargarðs, en enginn veit, á hvaða öld byggt var. Útsýni er mikið og frítt. Kirkjuhóll [009] heitir þar, og fleiri örnefni benda til kirkjustaðar, og hefur staðurinn legið á krossgötum, er báðir dalirnir voru byggðir."LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Árb. 1906: 12; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 149; Ö-Sörlastaðir, 8; Ö-Sörlastaðir viðb., 14; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 11

SB-091:011 *Tungufell* heimild um brunn

Fast á vesturbakka Timburvalladalsár, framan við mynni Timburvalladals. "Bærinn stóð austan undir norðurhala Kambfells, skammt sunnan við ármót."LÞ I. "Tungufellskjálki og dregur hann nafn af Tungufelli er stendur nyrzt austan undir Kambfellshnjúk.", segir í örnefnaskrá.

"Þar er graslendi, sjást rústir og túngirðing, um 8 dagsláttur. Lind hefir verið leidd heim á bæjarhól og þar gjört brúnnhús yfir hana."BJ.

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir, 8; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 11

SB-091:012 heimild

Fjórir ungir menn úr Illugstaðasókn gengu eitt sinn upp á Kambfellshnjúk og hlóðu þar vörðu er lengi var

sjáanleg úr byggð.

Einn þessara manna var Páll, faðir Ólafs Pálssonar, er nú [1946] býr í Sörlatungu, og orti hann þessa vísu um för þeirra féлага: 'Kambfells upp á hnjúkinn há/höldar skunda gjörðu./Menn svo skyldi merkin sjá/mikla hlóðu vörðu.' Sagt er að Kambfellsnhjúkur sé svo mjór efst að sitja megi klovvega á honum og hafa annan fótinn á Timburvalladal en hinn á Hjaltadal. Mjög fáir menn munu þó hafa komið upp á hnjúk þennan. - GR IV

Heimildir: GR IV, 254

SB-091:013 garðlag landamerki

"Merki að norðan á móti Snæbjarnarstöðum eru miðja vegu milli bæjana, og sér þar fyrir gömlum torfgarði, allt neðan frá Hjaltadalsá og upp að fjallsrótum, að litlum læk sem heitir Merkjalækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1

SB-091:014 Steinagerði bæjarstæði býli

"Merki að norðan á móti Snæbjarnarstöðum eru miðja vegu milli bæjana, og sér þar fyrir gömlum torfgarði [013], allt neðan frá Hjaltadalsá og upp að fjallsrótum, að litlum læk sem heitir Merkjalækur. Sunnan við lækinn er Steinagerði, sem er fornt eyðibýli. Þar vottar fyrir túngarði og tóttarbrotum.", segir í örnefnaskrá.

Friðlýsing: "Hjaltadalur. Rúst eyðibýlisins Steinagerði við landamæri Snæbjarnarstaða."ÁÓG. "Lítil rúst sést í Steinagerði og lítil túngirðing. en læk hefur verið veitt heim til bæjar."BJ. "Á milli Hjaltadals og Snæbjarnarstaða er eyðibýli, sem heitir Steinagerði; þar hefur vatn verið leitt langan veg heim að bænum og túngarður hlaðinn kringum túnið. Vegur liggur frá kotinu suðaustur á Timburvalladal. Enginn veit, hvenær það hefur lagst í eyði eða hverjir þar hafa búið, en eitt er nokkuð merkilegt, að tvisvar hefur sést lítil eldslogi í svartamyrkri í bæjarrústum þessum; hefur loginn sést nokkuð lengi, dafnað smám saman og að síðustu alveg horfið, þega komið hefur verið fast að rústunum. Talað hefur verið um að grafa í rústirnar, en aldrei orðið að framkvæmd á því. Ekki hefur veirð hægt að glöggva hvar helzt í tóftunum loginn hefur verið."SB "Allar eru tóftirnar fornlegar, og fylgja engar sagnir, nema að dauður logi hafi oft sést yfir tóftunum. Loginn hefur jafnan horfið, áður en nær var komið, og aldrei hefur þar verið grafið fyrir gulli."LB I

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; LB I, 151-152; ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 13

SB-091:015 Steinagerði heimild um áveitu

"Merki að norðan á móti Snæbjarnarstöðum eru miðja vegu milli bæjana, og sér þar fyrir gömlum torfgarði [013], allt neðan frá Hjaltadalsá og upp að fjallsrótum, að litlum læk sem heitir Merkjalækur. Sunnan við lækinn er Steinagerði, sem er fornt eyðibýli. Þar vottar fyrir túngarði og tóttarbrotum.", segir í örnefnaskrá.

"Lítil rúst sést í Steinagerði og lítil túngirðing. en læk hefur verið veitt heim til bæjar."BJ. "Á milli Hjaltadals og Snæbjarnarstaða er eyðibýli, sem heitir Steinagerði; þar hefur vatn verið leitt langan veg heim að bænum og túngarður hlaðinn kringum túnið."SB

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150; ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 13

SB-091:016 Kofahólar örnefni

"Sunnan við lækinn er Steinagerði [014], sem er fornt eyðibýli. Þar vottar fyrir túngarði og tóttarbrotum. Steinagerðisbolli er lítill mýrlendur bolli neðantil í fjallinu. Langhóll er nokkru sunnar, liggur frá norðri til suðurs...Upp frá nyrðri enda Langhólsins er Kofahóll, er dregur nafn af geitakofa, sem þar var...Neðarlega í fjallinu eru nokkrir smáhólar, sem heita Kofahólar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1

SB-091:017 Brúarhvammur heimild um brú

"Rétt sunnan við túnið er smálækur, er heitir Silungalækur...og sunnan við Silungalæk er Brúarhvammur.", segir í örnefnaskrá Þ.J.

Í annarri örnefnaskrá Hjaltadals segir: "(Þar var áin hlaðin í stokk, eða þrengt að henni með grjótstöplum, svo hún varð ekki nema 15 álnir á breidd, og brúuð síðan með trjám af Guðmundi Davíðssyni um miðja 19. öldina eða litlu síðar.)", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J.,1; Ö-Hjaltadalur, 1

SB-091:018 Hjaltadalsstekkur heimild um stekk

"Sunnan við hólana [Kofahólana, 016]..er frá norðri til suðurs stakur hóll, Langimelur og vestan við hann Langamelsgrund. Nokkru sunnar og neðar, fast upp við allháa brekkur, er Hjaltadalsstekkur. Stekkjarhólar nefnast hólarnir þar í kring. Niður undan stekknunum er lítið, mjög snoturt gróið nes, Stekkjarnes, og sunnan við það er Stekkjarskriða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1

SP-091:019 *Stekkjarnes* heimild um stekk

"Sunnan við hólana [Kofahólana, 016],..er frá norðri til suðurs stakur hól, Langimelur og vestan við hann Langamelsgrund. Nokkru sunnar og neðar, fast upp við allháa brekkur, er Hjaltadalstökkur [018]. Stekkjarhólar nefnast hólarnir þar í kring. Niður undan stekknunum er lítið, mjög snoturt gróið nes, Stekkjarnes, og sunnan við það er Stekkjarskriða.", segir í örnefnaskrá Þ.J. Í örnefnakrá Ó.Þ.J segir: "Stekkjarnes, grasigróið nes, þar [er] stekkjarbrot."

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1; Ö-Hjaltadalur Ó.Þ.J.,1

SP-091:020 heimild um kvíar

Milli Hjaltadals og Bæjarstæðis.

"Á leiðinni milli Hjaltadals og Bæjarstæðis sjást á tveimur stöðum kvíatóftir. Þar munu hafa verið sel, en að líkindum engir bæir."BJ

Heimildir: BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árbók 1906, 13

SP-091:021 *Kofahóll* heimild um geitakofa

"Sunnan við lækinn er Steinagerði [014], sem er fornt eyðibýli. Þar vottar fyrir túngarði og tóttarbrotum. Steinagerðisbolli er lítill mýrlendur bolli neðantil í fjallinu. Langhóll er nokkru sunnar, liggur frá norðri til suðurs...Upp frá nyrðri enda Langhólsins er Kofahóll [hann stendur stakur og er grasigróinn], er dregur nafn af geitakofa, sem þar var.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hjaltadalur Þ.J., 1

SP-091:022 *Stífluhólar* mannabein

Smáhólasel er austanmeginn á Hjaltadal milli Tröllaklifs og Fossgils. "Litlu sunnar Bjarnasels er Fossgil og Fossgilsskriða. Sunnan undir Fossgilsskriðu taka við Smáhólar, nokkrir litlir hólar með grundarblettum á milli...[þar var Smáhólasel 004].", segir í örnefnaskrá. "Suður og upp af Smáhólum þrýtur undirlendi á parti og við tekur klif, sem heitir Tröllaklif. Sunnan við Tröllaklif koma Stífluhólar og þar upp af Stífluhólagil."PÓ "Sunnan í Stífluhólum, nær því neðst, fundust vorið 1915 mannabein. Var þá merkt við, þar sem þau voru, en nú sést það ekki lengur. Engar sagnir eru til, varðandi þetta."PÓ

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Kambfell, 1; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalir", 10

SP-092 Sörlastaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Konungsjörð. 1446: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. 1839: "Miðdalurinn, Hjaltadalur, heyrir og til einsnefndri sama klosturs jörð, en Timburvalladalur, sá austasti, Sörlastöðum að austanverðu, en að vestan fyrrum Kambfelli sem nú er lagt undir Hjaltadal." SSP, 54 1847: Enn eign klostursins. JJ, 319. Sörlastöðum tilheyrði Timburvalladalur austanmeginn. BBSÞ, 158. Á sumum öldum áttu Sörlastaðir einnig vesturdalinn [Vestur-Bleiksmýrardal]. Jörðin fór í eyði 1959.

1918: Tún 7,1 ha. þar af sléttað 3/4. 1712: "Engjar eru á dreif um skóginn smáfengnar. Úthagarnir búgóðir." 1839: "[afdalir Fnjóskadals þrír] eru hafðir fyrir afréttarlönd geldfjár og næst byggðum fyrir búsmala." SSP, 54. "Sörlastaðir hafa jafnan verið taldir mikil jörð, bæði að landvíðáttu og landkjarna. Skýlt er þar fyrir hafvindum, og verður sólskin heitt á sumrum, en snjóþungt á vetrum."LÞ I, 155-156. "Sörlastaðir voru lengi syðsta jörð í byggð austan Fnjóskár. Síðan jörðin fór í eyði hefur íbúðarhúsinu þar verið haldið við fyrst og fremst vegna gangnamanna sem smala Timburvalladal og Hjaltadal. BBSÞ, 156.

SP-092:001 *Sörlastaðir* bæjarhóll bústaður

Undir Bæjarfjalli, sunnan við Bæjargil. "Bærinn á Sörlastöðum stendur því sem næst á miðju túni, og út frá honum til norðurs og suðurs voru peningshúsin á víð og dreif...Neðan (vestan) við bæ var ekkert útihús...í kringum túnið stór garður [041].", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Sörlastaðabær stóð áður þar sem Akur [045] er en var færður á núverandi bæjarstaði: "Því miður veit ég ekki fyrir víst, hvaða ár það var sem skriðan féll og bærinn var færður, en sennilega hefur það verið á árabílinu á milli 1850 og 1860, því að mikill smiður og byggingarmeistari, Jón Sigfússon að nafni, bjó um þær mundir á Sörlastöðum og reisti hinn nýja bæ, sem var á orði fyrir vandaðan frágang. Enda stóð hann til 1937, þá var hann allhrörlegur orðinn og því jafnaður við jörðu og hús byggt á grunni hans. Ég ólst upp í gamla torfbænum, og hann var mér mjög kær...Enginn óhöpp hafa hent bæinn á þeim stað, sem hann stendur nú. Þó hefur verið allveruleg áhætt að reisa hann þar sem hann einmitt þar, því hann stendur því nær beint undir Bæjargilinu, sem er djúpt með bröttum börmum, sem eru fremur lausir í sér, svo að úr þeim hrynur niður í gilið af og til.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "...hefur bærinn tvisvar verið færður til í túninu, og í annað sinn vegna skriðufalla úr

fjallinu."LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir viðb., 20, 22; LÞ I, 155

SP-092:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:008 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:009 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:010 heimild um rétt

Fjósrétt í túnjaðri Sörlastaða.

Heimildir: Túnakort 1918

SP-092:011 *Sörlastaðasel (Heimarasel)* bæjarstæði býli/sel

Uppi í hlíðinni austanmeginn í Fnjóskadal, þar sem heitir Reitur. "Landið frá Háabala að Syðraskarði kallast einu nafni Reitur.", segir í örnefnaskrá. "Norðvestan í Hellugnúpnum er lítil gilskora og niður undan henni eru nokkrir smáir hólar og á milli þeirra grasi vafðar dældir og bollar, þar er mjög skjól-og gróðursælt. Land þetta heitir einu nafni Seldalur. Þar var löngum heyjað fyrrum, oft annað hvort ár og...seinast slegið 1918. Á láglendi neðan við Katlana heitir Stekkjarhæð, þá kemur Stekkur [019] (þar var síðast fært frá árið 1918), síðan kemur Gamlistekkur og Gamlastekkjarekka, beint niður undan Seljadalnum.", segir í örnefnaskrá.

"Gamlistekkur er á rústum býlis, sem var í byggð fram undir lok 18. aldar, að það lagðist í eyði, líklega mest vegna ágangs uppblásturs á landið umhverfis, hið næsta. Seinna voru þarna beitarhús frá Sörlastöðum [þau voru reist aðeins sunnar, sjá 020] og síðast stekkur, svo sem nafnið ber með sér. En sennilega hefur það þótt of langt frá bæ að bera fötur fullar með mjólk alla leið heim í bæ á Sörlastöðum (líklega ca. 3 km) og hann því færður norðar og nær bæ, og byggður sá stekkur, sem hér er að framan lýst [019],..Gamlistekkur hefur staðið líklega um það bil í miðjum rústum Sörlastaðasels [sem var í byggð um 1780]. Nú er hann þúst ein, lágur hóll, gullgrænn í miðju sandflagi, þar sem steinar, sem verið hafa í veggjum, liggja á víð og dreif. Örskammt frá hólnum hafa útihúsin staðið, upp við brekkuræturnar. Þar vottar aðeins fyrir vel grónum veggjarbrotum á milli rofabarðanna, sem eru mörg þarna.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Heimarasel var spölkorn fyrir innan Sörlastaði, sem nú er insti bær í Fnjóskadal austanmeginn. Þar hélzt byggð svo lengi, að kona Kristjáns á Illugastöðum fæddist þar. Þar sést stór túngirðing, alt að 7 dagsláttum. Nokkuð er þar blásið með ánni, en var óblásið fyrir 67 árum. Nú er þar að gróa upp aftur."BJ. "Á Timburvalladal í Sörlastaðalandi, skammt fyrir framan bæinn, hefur verið kot, sem byggt hefur verið fram undir lok átjándu aldar; það hét Sörlastaðasel. Þar voru síðar beitarhús frá Sörlastöðum og síðast stekkur. Nú er landið svo uppblásið, þar sem bærinn stóð, að steinar, sem verið hafa á veggjunum, liggja á víð og dreif í sandflagi, og enginn gróður er á svæðinu þar í kring."SB "Nokkuð sunnan við Sörlastaði, var býli sem hét Sörlastaðasel, stundum kallað Heimarasel. Engar sagnir eru til um það né hvenær það féll í auðn, en þar sáust lengi vel tóftir og þar var síðar byggður stekkur og nefndur Gamlistekkur. Beitarhús frá Sörlastöðum voru nokkru sunnar en Gamlistekkur. Þar var löngum haft fé, síðast veturinn 1916. Litlu síðar var rífið ofan af húsunum og hlöðunni, sem við þau var, veggjum var ekki rótað, en þeir eru nú nærri fallnir."PÓ. "Skógur er þar enn í kring, en hæðirnar um seltætturarnar eru að blása upp. Þarna hefur verið sel frá Sörlastöðum

og byggð að öðru hvoru. Fyrir Móðuharðindin byggði þar Halldór, sá er síðastur bjó í Kambfelli (1819)...Sagt var, að Halldór byggði alls á ellefu jörðum...Laust fyrir 1840 kom þangað Kristján Guðlaugsson...og bjó þar í nokkur ár, áður en hann tók við búi föður síns á Sörlastöðum 1842. Síðan var þar ekki byggt."LÞ I. "Þar var árlega heyjað til ársins 1916 og nokkrum sinnum eftir það, seinast árið 1928. Mátti fá þar, ef spretta var góð, á annað hundrað hesta heys.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir, 4, 5-6; Ö-Sörlastaðir viðb.,12; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 149; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalur", 5-6; LÞ I, 154; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, 11

SB-092:012 *Fagraneskot* bæjarstæði býli

Fagraneskot er austanmegin á Timburvalladal, um miðja vegu milli Fremraskarðs og Mýrabrekknagils. "Frá Víðilág og suður að Fagranesi er landslag þannig: Skógur upp í miðja fjallshlíð, þá vel grænar skriður frá fjalli niður að götum, neðan við götur víðigróin börð, melrandir og smánes næst Timburvalldalsánni. Norðan við Mýrabrekkur er snoturt og vel gróið nes, sem heitir Fagranes. Þar mun hafa verið bær, sem hét Fagraneskot, og sést enn, ef vel er að gætt, aðeins votta fyrir tóftum.", segir í örnefnaskrá. "Fagraneskot heitir nálægt tveimur km sunnar Skarðsseli [024]. Þar eru hlíðar skógivaxnar og engjar á milli."LÞ I

"Spöl sunnar [en Sörlastaðaselið 011 og beitarhúsin 020] hækkar dalurinn nokkuð og þar heita Mýrabrekkur. Norðan við brekkurnar, fast niður við Timburvalladalsána, er lítið nes, sem heitir Fagranes. Fyrrum var bær, Fagraneskot. Sé vel að gáð, sést þar enn votta fyrir tóftum. Þetta býli er beint á móti Timburvöllum [027] að vestan. Á vetrum, er áin var ísi lögð, sem oft mun hafa verið, var örstutt að skreppa milli bæjanna, aðein yfir ána að fara."PÓ. "Þar hefur byggð horfið snemma, og tættur að mestu orpnar skriður."LÞ I. "Fagranes, er nokkru innar [Fremraselið, 024, skv. Brynjúlfi Jónssyni]. Það telja munnmæli með eyðibæjum. Þó sjást þar eigi tóftir með vissu."BJ

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir, 6; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalur", 6; LÞ I, 154; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, 11

SB-092:013 *Bakkasel* bæjarstæði býli/sæl

Bakkasel er austanmegin á Timburvalladal milli Mýrabrekkna og Hvítarmýra. "Sunnan við Mýrabrekkur niður við Timburvalladalsá er Mýrabrekkutangi (öðru nafni Kotsnes). Munnmæli herma, að þar hafi verið kot, sem nefndist Bakkasel.", segir í örnefnaskrá.

"Fullvíst er, að þar var síðar byggt og bær sá skýrður Nýibær og búið þar í þrjú ár 1859-1862.", segir í örnefnaskrá. "Þriðja býlið var miklu framar [en Sörlastaðasel 020 og Skarðssel 024]; þar byggði Elías Elíasson, sem fyrr var nefndur. Hefur þar áður verið selstaða frá Bakka, að líkindum leigð ábúendum, sem þar hafa verið."SB. "Þar byggði Elías Elíasson, maður eyfyrskur, árið 1858 og nefndi Nýjabæ...Þarna bjó hann í fjögur ár. Þetta var harðneskju karl og bar allan varning, jafnvel trjávið, á bakinu utan úr Sörlastöðum, því engan átti hann hestinn. Eftir eina aðdráttarferðina, vorið 1862, lagðist hann í lungnabólgu og dó. Var þá byggðinni lokið í dalnum."LÞ I

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir, 6; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 149; LÞ I, 154

SB-092:014 *Hvítáarkot* heimild um býli

Hvítáarkot er austanmegin á Timburvalladal á norðurbakka Hvítár. "Á böllum sunnan Hvítár er talinn hafa verið bær, sem nefndist Hvítáarkot.", segir í örnefnaskrá.

"Þar hurfu tættur undir skriðu fyrir fáum árum. Engar fylgdu sagnir. Hvítarmýrar eru um 10 km sunnar Sörlastöðum og 310 m yfir sjó. Þar hefur verið nægt engi og aðrir landkostir til byggðar."LÞ I. "Hvítáarkot var langt inni í dalnum hjá ársprænu, er Hvítá heitir og hefur nafn af fossafalli. Þar er nú alt undir skriðu."BJ

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 7; LÞ I, 154-155; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, 11

SB-092:015 garðlag landamerki

"Að vestan skilur Bakkaá lönd Snæbjarnarstaða og Sörlastaða, en að norðan greinast lönd jarðanna Bakka og Sörlastaða í þráðbeinni línu neðan frá Bakkaá og allt upp til fjallbrúnar sem næst miðja vegu milli Gráakolluskálar í Sörlastaðalandi og Hrutaskálar í Bakkalandi. Á fyrri öldum hefur verið hlaðinn garður á landamerkjum nefndra jarða, allt neðan frá Bakkaá og upp að fjallsrótum, og má, ef vel er að gætt fylgja honum eftir á allöngu svæði. Eigi hefi ég heyrt um það hvenær garður þessi hefur hlaðinn verið, en sennilega mun hann mjög forn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1

SB-092:016 *Kofahóll* örnefni

"Í nyrðri kinn Bæjargilsins heitir Efri-Hvammur þá Neðri-Hvammur [031] og norðan við þann hvamm nefnist

Kofahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1

SP-092:017 *Kiðlingahólmi* örnefni

"Niður við Bakkaá, fast norður við merki, er lítill hólmi, grónn lyngi og víði, er nefnist Kiðlingahólmi. Mun hólmi þessi vera sá blettur á undirlendi Sörlastaðalands, því er næst liggur, sem einna fyrst leysir snjó af í hörðum og snjóþungum árum.", segir í örnefnaskrá.

"[Það]rofar aðeins til í barnsminni mínu [Jórunnar, heimildarmanns] um einhverja sögu þar að lútandi, en hún er svo óljós, að ég þori ekki að tjá mig neitt þar um. Efalaust hefur eldra fólk á þessum slóðum vitað það upp á hár, en nú er of seint að leita eftir þeirri vitneskju...", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1; Ö-Sörlastaðir viðb., 3

SP-092:018 *Vörðuhóll* örnefni

Í Bæjarfjalli, ofan Sörlastaða: "...allbreiður hjalli neðst í Bæjarfjallinu, nær hann suður að Vörðuhól, en að er lítill hóll norðan við Vörðuhólsgilið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1

SP-092:019 *Stekkur* heimild um stekk

"Norðvestan í Hellugnúpnum er lítill gilskora og niður undan henni eru nokkrir smáir hólur og á milli þeirra grasi vafðar dældir og bollar, þar er mjög skjól-og gróðursælt. Land þetta heitir einu nafni Seldalur. Þar var löngum heyjað fyrrum, oft annað hvort ár og...seinast slegið 1918. Á láglendi neðan við Katlana heitir Stekkjarhæð, þá kemur Stekkur (þar var síðast fært frá árið 1918), síðan kemur Gamlistekkur [020] og Gamlastekkjjarbrekka, beint niður undan Seljadalnum.", segir í örnefnaskrá.

"Stekkurinn var mjög lengi heillegur. Veggir hans, hlaðnir úr grjóti einu saman, voru traustlega og haglega gjörðir. Greinileg skil sáust á milli aðalstekksins og lambkróarinnar (en þangað voru lömb látin, þegar stíað var). Enn er þetta allt stæðilegt, en samt á pörtum nokkuð saman fallið, og hrunið hefur ofurlítið úr veggjum á síðari árum. Þó eru þarna engir veggir, sem ná meðalmanni upp fyrir hné, og enn sést glöggt fyrir allri mótun stekksins...oft nefndur Heimaristekkur til aðgreiningar [frá Gamlastekk].", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4; Ö-Sörlastaðir viðb., 11-12

SP-092:020 heimild um beitarhús

Uppi í hlíðinni austanmeginn í Fnjóskadal, þar sem heitir Reitur. "Landið frá Háabala að Syðraskarði kallast einu nafni Reitur.", segir í örnefnaskrá. "Norðvestan í Hellugnúpnum er lítill gilskora og niður undan henni eru nokkrir smáir hólur og á milli þeirra grasi vafðar dældir og bollar, þar er mjög skjól-og gróðursælt. Land þetta heitir einu nafni Seldalur. Þar var löngum heyjað fyrrum, oft annað hvort ár og...seinast slegið 1918. Á láglendi neðan við Katlana heitir Stekkjarhæð, þá kemur Stekkur [019] (þar var síðast fært frá árið 1918), síðan kemur Gamlistekkur [011] og Gamlastekkjjarbrekka, beint niður undan Seljadalnum.", segir í örnefnaskrá. "Beitarhús frá Sörlastöðum voru nokkru sunnar en Gamlistekkur." PÓ

"Þar var löngum haft fé, síðast veturinn 1916. Litlu síðar var rífið ofan af húsunum og hlöðunni, sem við þau var, veggjum var ekki rótað, en þeir eru nú nærri fallnir." PÓ

Heimildir: Herforingjaráðskort bl. 73; Ö-Sörlastaðir, 4, 5-6; Ö-Sörlastaðir viðb., 12; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalir", 5-6

SP-092:021 *Beitarhús* heimild um beitarhús

"Sunnan við Hellugnúpsá og meðfram Bakkaá heitir Heimarnes, en síðan kemur Syðranes, sunnan þess staðar er Timburvalladalsá og Hjaltadalsá falla saman og mynda Bakkaá. Á allöngu svæði ofan við nésin eru rennisléttir melar, er nefnast Randir, ná þær allt suður að Beitarhúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4

SP-092:022 *Beitarhús* heimild um beitarhús

"Spölkorn sunnan við Gamlastekk [020] er grasi gróinn hryggur, er heitir Háibali og Háabalamór, viðarmórinn norðan við, en Húsamór að sunnan. Á lágum, grösugum stalli sunnan og neðanvert við Húsamóinn, voru um langan aldur Beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

"Þau voru tvö, sitt undir hvoru risi og við þau var hlaða. Húsin tóku um 90 fjár, en hlaðan 45-50 hesta heys. Síðast var haft í húsunum árið 1916. Þau voru rifin 1919 og hlaðan 1921, engum veggjum var þó rótað, en þeir eru nú að mestu leyti fallnir, voru þeir vel uppistandandi fram um 1930 eða vel það. Framan við húsvarpann, niður að árbakkanum, heitir Húsamýri, suður og upp frá húsunum Húsalág...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4-5

SP-092:023 heimild um leið

"Spölkorn sunnan við Gamlastekk [020] er grasi gróinn hryggur, er heitir Háibali og Háabalamór, viðarmórinn norðan við, en Húsamór að sunnan. Á lágum, grösugum stalli sunnan og neðanvert við Húsamóinn, voru um langan aldur Beitarhús. Framan við húsvarpann [á Beitarhúsunum, 022], niður að árbakkanum, heitir Húsamýri, suður og upp frá húsunum Húsálág, er það smáþýfð dokk, þó að mestu gamlir, samliggjandi götuskorningar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4-5

SP-092:024 Skarðssel bæjarstæði býli

"Rétt norðan við Skarðsána, mun einhvern tíma hafa verið bær og sjást þar enn nokkur tóftarbrot...Skarðssel. Tóftarbrotin, sem eru norðan við Skarðsána, nefndi Ólafur [Pálsson, heimildarmaður] og Jórunn [Ólafsdóttir, heimildarmaður] Skarðssel, og beint suður frá því rétt sunnan við ána, er víðivaxin lág, Skarðslág.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn var allmiklu sunnar á dalnum, en þó norðar Timburvöllum [027]."**LÞ I**

"Fremrasel. Þar er byggilegt og sjást vatnsveitingaskurðir, en lítið sést til tófta og þykir eigi víst, að þar hafi verið bær að staðaldri."BJ. "...eru nokkur tóftarbrot norðan við Skarðsána. Þar stóð bær, sem var í byggð allt fram að móðuharðindum. Hét hann Skarðssel, en eins oft þó nefndur Fremrasel.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "...auðséð er á rústum [Skarðssels] þeim, sem þar sjást, að þar hefur verið myndarlega byggt, og á það við um bæði bæjar-og peningshús. Þetta hefur verið allstórt býli og efalaust með þeim beztu þarna á dalnum, næst Timburvöllum. Þekkilegt er í Skarðsseli og einhver reisn yfir staðnum, sem hvílt hefur svo lengi í faðmi auðnar. Halldór Jónsson frá Reykjum...var síðasti bóndinn þar. Hann kom að því í eyði og mun hafa þurft að byggja þar allt upp. Þær rústir, sem enn sér þar glöggt fyrir, munu því vera af húsakosti hans.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Annað býli hefur verið frammar í dalnum [en Sörlastaðasel 020], þar sem kallað er Skarðssel. Þar eru vallgrónar tóftir og grösugt land í kring; voru þar einnig byggð beitarhús á nítjándu öld, og voru þau við lýði í nokkur ár, en svo voru þau rifin, því að langt var að ganga á þau frá Sörlastöðum."SB

"Rétt norðan við Fremri-Skarðsána var bær, sem hét Skarðssel, en oft nefnt Fremra-Sel. Þar sjást enn þó nokkrar tóftir. Í Skarðsseli var búið fram undir aldamótin 1800, en vafasamt tel ég að það hafi verið samfelld. Landið í kringum selið nefnist Selstykki."PÓ. "Selið er um 300 m yfir sjó. Skógar eru í hlíðum og engi á dal og byggð öðru hvoru fyrir á öldum."LÞ I

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 5, 10; Ö-Sörlastaðir ath. og viðb.,2; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 149; PÓ: Páll Ólafsson "Austurdalir", 6; LÞ I; 154; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, 11

SP-092:025 Skemmunes heimild um skemmu

"[Frá Fagraneskoti, 012]...taka við Hvítarmýrar, er það stórt stykki og löngum heyjað þar á árum áður...síðast 1918.", segir í örnefnaskrá.

"Nálægt miðri nítjándu öld var byggð suður á Hvítarmýrum, skemma yfir heyskaparfólkið þar sem það hafði aðsetur meðan heyjað var. Eftir nokkra áratugi var skemman rifin, en þar sem hún stóð heitir Skemmunes.", segir í örnefnaskrá. "...rústir nokkrar vísa á það; þó eru þær nú því nær soknar í jörð. Þarna er votlent mjög, enda heita Hvítarmýrar svæðið umhverfis.", segir í viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 5-6; Ö-Sörlastaðir viðb.,14

SP-092:026 Tjaldlág heimild um tjaldstæði

"Suður frá Fagranesi [og Fagraneskoti, 012] koma Mýrabrekkur, mjög grösugar skriður með víðisundum á milli, neðan undir þeim er Mýrabrekkunes. Fjallið heitir Mýrabrekkufjall. Í fjallinu er fremur grunnt gil, nefnt Mýrabrekknagil.", segir í örnefnaskrá. "Rétt norðan við hann [Mýrabrekknalæk], á miðjum Mýrabrekkum, heitir Tjaldlág, sem dregur nafn sitt af því, að þar var löngum tjaldað, er verið var við heyskap.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 2; Ö-Sörlastaðir ath. og viðb.,2;

SP-092:027 Timburvellir bæjarstæði býli

Timburvellir eru utarlega á Timburvalladal, vestanmeginn. "Timburvellir hefur bær heitið nokkuð inni í samnefndum dal vestan ár, undir Kambafelli, í um 300 m hæð yfir sjó."H-kort. "Bærinn stóð sunnanvert undir norðurhyrnu Kambfells, sem gnæfir yfir með klettabrúnum yfir bæinn."LÞ I "Sunnanvert við Keldustykki [smáþýft, grösugt hálfdeigjusvæði neðan Syðraskarðs] standa Timburvellir [í eyði frá 1870], sem dalurinn er kenndur við, og áin sem eftir dalnum rennur heitir Timburvalladalsá.", segir í örnefnaskrá. "Timburvellir, sjálfstæð jörð á Timburvalladal, vestan ár, óvíst um staðfasta byggð, fór í eyði um eða eftir 1870."BBSÞ, 154

Friðlýsing: "Sörlastaðir.a. Rústir hins forna eyðibýlis Timburvalla, vestan megin í Timburvalladal."ÁÓG. Timburvellir fóru í eyði ca. 1870. 1974: "Þarna var byggt á 19. öld og búið þar í nokkur ár. En norður af tóttum þessa býlis eru í túninu fornlegar rústir. Sjá má að lækur hefur verið leiddur heim að þim bæ sem þar hefur staðið. / Ég gróf eina holu í hina fornlegu bæjartótt. Bendir það jarðvegssnið (20. mynd) eindregið til þess, að um

fornt býli sé að ræða. Kol úr gólfskáninni var aldursákvarðað í Stokkhólmi (St. 5299) og reyndist geislakolsaldur þess 1040 eða 1013 e. Kr. +- 100 ár. Rétt utan við túnið gróf ég snið til samanburðar og fann þar þunnt kolalag í jarðveginum. Er líklegt að skógur hafi verið sviðinn kringum bæinn af þeim sem fyrstur nam hér land, svo sem gert hefur verið kringum landnámsbæi í Þjórsárdal og víðar. Sniðið ber með sér að uppblástur hefur byrjað hér mjög snemma." SB. "Þar sjást allmiklar rústir og tún svo stórt, að það var kallað tólf eyrisvellir. Það er enn grasi vaxið. Þó hefir skriða fallið á það sunnantil á túnið. Önnur skriða er utanvert við það. Sjá má, að lækur hefir verið leiddur heim að bænum." BJ. "Á Timburvöllum var búið í fyrri tíð og var byggt þar upp að nafni til laust fyrir 1870, en eigi mun hafa verið búið þar í það sinn nema þrjú ár. Timburvallatún var 12 dagsláttur að stærð.", segir í örnefnaskrá. "[Á Timburvöllum sjást miklar rústir] Þar standa enn grjóttveggir prýðilega hlaðnir, og eru sumir svo háir, að þeir ná meðalmanni vel í mitti. Þarna hefur verið mikill húsakostur, stór bær og myndarleg hús fyrir búpening, stór hús samstæð og svo önnur minni, allstórt hesthús [028] og myndarleg heyhlaða við stærri fjárhúsin [029]. Við túnjaðarinn að vestan og líka að sunnan eru rústir af tveimur kofum, sem áreiðanlega hafa verið fyrir geitféð [030,031]. Þegar ég [Jórunn Ólafsdóttir, heimildarmaður] kom fyrst að Timburvelli, þá 10 ára krakki (um 1930) varð ég stórhvífur, hvað þarna var allt myndarlegt og útsýni frá bæjarhúsunum tilkomumikið. Sá þá vel fyrir flestum byggingum, eins og hér hefur verið greint frá. Mörgum árum síðar var þetta enn greinilegt. En þegar ég kom þarna síðast, fyrir um 8 árum [þá fyrir 1980], hafði þessu farið allmikið aftur, tóftirnar sigið saman og gras, fjalldrapi og grávíðir því nær hulið alla hina lægri vegg. Þó stóðu þá enn með sóma stofuveggir bæjarins, og enn sá vel fyrir öllum vallargarðinum [032], sem hefur verið hár og sérlega vel hlaðinn. Timburvallatúnið hefur verið stórt á þeirrar tíðar mælikvarða, 12 dagsláttur. Enda voru Timburvellir taldir stórbýli og höfðuból sveitarinnar þarna syðst í dalnum. Þeir munu hafa farið endanlega í eyði laust eftir 1870. Á meðal þeirra, er ég þekki vel sem barn, voru tveir eldri menn, bændur í Fnjóskadal, nánar tiltekið í sókninni minni, Illugastaðasókn, sem tengdust Timburvöllum. Var annar þeirra, en þeir voru bræður, fæddur á þessu myndarlega býli lengst til fjalla frammi, en hinn átti þar frumbersku sína. Faðir þeirra var síðasti ábúandi á Timburvöllum, en flutti þaðan að Reykjum, sem eru miklar norðar í dalnum, en hafa nú um allmörg ár verð innsti bær í byggð þar...Eftirfarandi er skráð eftir handriti Ólafs Pálssonar á Sörlastöðum [föður Jórunnar, heimildarmanns]: Gamlar sagnir herma, að fyrir á tímum hafi verið bænhús [047] á Timburvöllum. Aðrar sagnir herma, að bænhús hafi verið á móti bænum Hjaltadal, en ekki á Timburvöllum. Hvað sem um þetta er, þá mun fullvíst, að bænhús hafi verið einhvers staðar í byggðinni, milli Timburvalladalsár og Hjaltadalsár.", segir í viðbótum við örnefnaskrá. "Fjórdi býlið á dalnum [hin eru Bakkasel 013, Sörlastaðasel 020 og Skarðssel 024] heitir Timburvellir, og er það vestan við ána í Hjaltadalslandi; þar hefir verið mikill bær og stórt tún. Ekki vita menn neitt um, hvenær það hefur farið í eyði, en ef til vill hefur það verið í svartadauða. Um miðja nítjándu öld, eða þó heldur síðar, reisti Guðmundur í Hjaltadal bæ á fornu rústunum; var búið þar í nokkur ár, en nú er býlið aftur komið í eyði fyrir löngu." SB "Dalurinn ber nafn sitt af bæ, sem hét Timburvellir og stóð sá bær norðan til á dalnum, vestan ár. Áin, sem eftir dalnum fellur, heitir Timburvalladalsá...Timburvellir hafa á fyrri tíðar mælikvarða talizt allstór jörð. Túnið var töfl dagsláttur - í fornu máli nefnt Tólfeyrisvöllur. Var það mælt árið 1927 og reyndist rétt vera. Grjótgardur hefur verið hlaðinn kring um túnið og vottar alveg fyrir honum enn, sé honum fylgt eftir." PÓ. "Skógur hefur verið mikill í fjalli, og ýmis örnefni eru kennd við timbur, en því nafni hétu aðeins þeir víðir, sem hæfir voru til húsagerðar. Jörðin hefur farið snemma í eyði. Hennar er ekki getið í [J]ÁM. En nafnið á dalnum sýnir, að hér hefur einhvern tíma verið höfðuból, sem dalurinn allur hlaut nafn af." LB I

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 8; Ö-Sörlast. viðb., 15-16; Her.ráðskort bl. 73; SB: Sig. Þórarinnsson. Árbók 1976, 27-28; BJ: "Rannsókn í Norðurlandi" Árb. 1906, 12; SB: "Fnjóskdæla saga", 149-150; PÓ: "Austurdalir", 3, 8; LB I, 154; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51

SB-092:028 *Timburvellir* heimild um hesthús

"Þarna hefur verið mikill húsakostur, stór bær og myndarleg hús fyrir búpening, stór hús samstæð og svo önnur minni, allstórt hesthús og myndarleg heyhlaða við stærri fjárhúsin [029]."

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb., 15-16

SB-092:029 *Timburvellir* heimild um fjárhús

"Þarna hefur verið mikill húsakostur, stór bær og myndarleg hús fyrir búpening, stór hús samstæð og svo önnur minni, allstórt hesthús [028] og myndarleg heyhlaða við stærri fjárhúsin."

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb., 15-16

SB-092:030 *Timburvellir* heimild um geitakofa

Í Timburvallatúni: "Við túnjaðarinn að vestan og líka að sunnan eru rústir af tveimur kofum, sem áreiðanlega hafa verið fyrir geitféð [030,031]."

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb., 15-16

SP-092:031 *Timburvellir* heimild um geitakofa

Í Timburvallatúni: "Við túnjaðarinn að vestan og líka að sunnan eru rústir af tveimur kofum, sem áreiðanlega hafa verið fyrir geitféð [030,031]."

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,15-16

SP-092:032 *Timburvellir* garðlag túngarður

"[Um 1980]...stöðu...enn með sóma stofuveggir bæjarins, og enn sá vel fyrir öllum vallargarðinum [032], sem hefur verið hár og sérlega vel hlaðinn. Timburvallatúnið hefur verið stórt á þeirrar tíðar mælikvarða, 12 dagsláttur."

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,15-16

SP-092:033 *Líkvarða* varða

Lítið vörðubrot við Bakkaá: "Nú sést lítið eftir af vörðunni, eða fáeinir steinar. Er ef til vill allt horfið nú 1958.", segir í örnefnaskrá.

"Þorkelsgil. Nafnið á Þorkelsgili og þeim nöfnum er ungt, og til er um það örugg saga. Það var um upphaf 19. aldar, að börn prestsins á Eyjadalsá lögðu á Vallnafjall á gamlársdag og ætluðu í kynnisferð unn yfir fjall að Sörlastöðum. Þegar þau voru á fjallinu brast á stórhrið með feikna fannkomu, svo þau náðu ekki bæjum. Var hafin leit að þeim, en árangurslaust. Líkin fundust ekki fyrr en um vorið, er snjóá leysti. Tvær stúlkur fundu lík drengsins í fyrrnefndu gili, en stúlkann fannst niður við Bakkaá, hjá litlu vörðubroti, sem síðar var nefnt Líkvarða.", segir í örnefnaskrá Sörlastaða. "Stúlkuna fann bóndason frá Sörlastöðum, Þórður að nafni, varð síðar stórbóndi og bjó að Kjarna í Eyjafirði, nanfkunnur maður...Nm: Veturinn 1837 urðu 5 manneskjur úti í Fnóskadal.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 10; Ö-Fnjóskadalur, 2

SP-092:034 *Reiðhóll* heimild um leið

Leið norðaustur á Eyjadal: "Í Gnúpsskarði eru eftirtalinn örnefni að sunnan: "Reiðhóll og neðar Byrgishóll [035], báðir fast á gilbarminum,...Reiðhóll er þar sem gatan liggur upp; er á hægri hönd, þegar austur er farið.", segir í örnefnaskrá.

"Árið 1915 voru hlaðnar vörður yfir fjallið, brúna milli og vegurinn víða lagaður. Á háfjalli, sem næst mörkunum milli Fnjóskadals og Bárðardals skiptast vörðurnar eftir leiðum. Liggja aðrar norðaustur á Eyjadal, en hinar í suðaustur á fjallbrún, nokkuð norðan við Stóruvelli í Bárðardal. Nú eru vörðurnar farnar að falla og sumar því nær alveg hrundar, enda ekki lengur haldið við. En mikill og góður vegvísir voru þær í vetrarhríðum, þoku og myrkri. Frá Hellugnúpnum er mjög aflíðandi norður að árgilinu og er austar kemur, skiptist gilið í tvö gil. Liggur annað þeirra beint til austurs, og heitir það Austurgil, en hitt beygir fyrst örlítið til vesturs en síðan beint í suður og á það gil ekkert sérheiti. Á vestri barmi þessa gils er lítill hóll, sem heitir Reiðhóll, og þar stóð vestasta varðan og lá vegurinn fast á gilbarminum austan við hólinn."P.Ó.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4,10

SP-092:035 *Byrgishóll* heimild

"Í Gnúpsskarði eru eftirtalinn örnefni að sunnan: "Reiðhóll [034] og neðar Byrgishóll, báðir fast á gilbarminum,...", segir í örnefnaskrá.

"Á Byrgishól mun sjást fyrir rústum lítils, mjög lítils byrgis, en hvers konar, um það get ég ekki svarað neinu ákveðnu. Það hvarflar að mér hvort byrgi þetta muni ekki hafa getað staðið í einhverju sambandi við, að þarna í hamragili Hellugnúpsárinnar verpa bæði hrafn og valur [Hrafnsklettur og Valsklettur] og skyttur voru stundum þarna á ferð, t.d. ef hrafninn lagðist mjög á lömb og kiðlinga, að neyðzt var til að eyðileggja hreiðrið - "steypa undan honum", sem svo var kallað. En vel sást til hreiðursins af gilbarminum andpænis (syðri barminum). Tófa var og nokkuð oft á flakki í nánd við hreiðrin, og þegar menn voru þarna á hnotskóg, tókst stundum að koma á hana skoti. Hefur þá e.t.v. verið búizt um þarna og byrgi - skotbyrgi - reist til að leynast og líka til að fá skýli fyrir sig, á meðan beðið var færís að hremma eitthvað af varginum. Þetta er þó aðeins ágizkun mín og máske ekki rétt að bókfesta hana.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 4,10; Ö-Sörlastaðir viðb., 10-11

SP-092:036 *Neðri-Hvammur* heimild um geitakofa

"Í nyrðri kinn Bæjargilsins heitir Efri-Hvammur þá Neðri-Hvammur og norðan við þann hvamm nefnist Kofahóll [016].", segir í örnefnaskrá.

"Í Neðrihvammi sést vel fyrir kofarústum, grasi grónum. Mun fullvíst, að þarna hefur verið byggt yfir geitfé Sörlastaðabænda, en það var jafnan allmargt á þeirri jörð, enda landið kjörið fyrir geitpening. Á fyrri tíð voru geitakofar byggðir út um allt og þá undantekningalítið snertuspöl frá bæ og öðrum byggingum. Var þessu oft vel komið fyrir, en svo virðist ekki hafa verið með geitakofann í Neðrihvammi, því óheppilegt hefur það verið að

hafa Bæjarána á milli þessa kofa og aðalbygginga heima á túni Sörlastaða. Áin lá að vísu í grjóti suma tíma, en í hláku á vetrum og sérstaklega í leysingum á vorin gat hún orðið óhemja hin mesta, fleygðist áfram skollituð og oft flagmórauð með miklu vatnsmagni og grjótkasti og erfitt að komast yfir hana. Ekkert kvíaból er til í örnefnum Sörlastaða, sem finnst þó víða í landi jarða. Það virðist því einstætt, að Sörlastaðageitur hafa verið mjólkaðar í þessum kofa eða við hann og þá legið þar fyrir opnu, en verið hýstar þar um nætur.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1; Ö-Sörlastaðir viðb.,1

SB-092:037 *Kofaholt* heimild um geitakofa

"Í nyrðri kinn Bæjargilsins heitir Efri-Hvammur þá Neðri-Hvammur [036] og norðan við þann hvamm nefnist Kofahóll [016]...byggt yfir geiturnar, rétt austan (ofan) við túngarðinn, í grasi grónu holti, sem var nefnt Kofaholt.", segir í örnefnaskrá og viðb.

"Seinna meir var svo allgott hús, raunar enginn kofi niðþröngur, byggt yfir geiturnar,...[í Kofaholti] Það holt var mjög grasgefið og ágæt rækt í því, og var það ætíð hagi hesta ferðamanna, sem áðu á Sörlastöðum. Toldu hestar þar svo vel, að undantekning var, ef þeir hreyfðu sig þaðan, þó um langan stanz væri að ræða. Á seinni árum, þegar ferðalög á hestum um þessar slóðir voru að mestu aflögð með tilkomu bílaaldar, var Kofaholtið slegið, og fékkst af því góð tugga (ígildi töðu).", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 1; Ö-Sörlastaðir viðb.,2

SB-092:038 *Merkjavarða* varða landamerki

"Svæðið frá Kílabökkum og suður að Bæjarlæk heitir Stórbalastykki, en allt svæðið norðan frá merkjum neðan vegar og suður að svokallaðri Rönd, sem er sunnan og neðan við túnið á Sörlastöðum, nefnist einu nafni Víðir...Svæði það sem Víðirinn nær yfir, mun nálægt því að vera 11/2 kílómetri frá norðri til suðurs.", segir í örnefnaskrá. "Ofan við það, neðst í fjallsrótum, er lítill hringlaga melur; hann ber ekkert sérstakt heiti, en á honum stendur varða, allmjög hrúnin nú, sem heitir Merkjavarða.", segir í viðb. við örnefnaskrá.

"Frá henni [Merkjavörðu] og niður í Merkjarófu er því sem næst bein lína, enda eru hér merkin á milli Bakka að norðan og Sörlastaða að sunnan.", segir í viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 2; Ö-Sörlastaðir viðb.,6

SB-092:039 *Selkot* tóft sel

"Svæðið norðan frá Selgróf og suður að Syðraskarðsá nefnist Selstykki, þó heitir Selkot nyrzt.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Selkot er ekki sama og Sörlastaðasel [011] Selkotsanafnið er mér með öllu ókunnugt. Þar sem ég [Jórunn, heimildarmaður] er fædd og uppalinn á Sörlastöðum og dvaldist þar öll mín þroska-og mótunarár, er slíkt harla ótrúlegt, því að öll kennileiti og örnefni þar eiga að koma mér kunnuglega fyrir...í sambandi við þetta fundna örnefni hef ég aðeins eina skýringu, sem þó mun ekki geta talist fullnægjandi, en ég set hana hér. Á syðri barmi Selgrófarinnar eru mjög ógreinilegar tættur (tóftir), að því er virðast sérlega lítils kofa. En um geitakofa getur hér ekki verið að gjöra, því að hann er að finna annars staðar, mun nær bæjarrústum Skarðssels [024], og einnig er þar í nánd stekkjarbrot [040]. Gæti hér því helzt verið hér um að ræða selrústir-rústir af seli Skarðselssbænda. Útilokað tel ég, að þarna hafi bær staðið, því að ef einhver hefði verið, myndi hans áreiðanlega hafa verið getið í skrá um eyðibýli á þessum slóðum, sem til og er mjög nákvæm og áreiðanleg. En þar kemur þetta nafn hvergi fyrir.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir ath. og viðb.,2; Ö-Sörlastaðir viðb.,17

SB-092:040 heimild um stekk

"Á syðri barmi Selgrófarinnar eru mjög ógreinilegar tættur (tóftir) [þ.e.a.s. Selkotstóftirnar 039], að því er virðast sérlega lítils kofa. En um geitakofa getur hér ekki verið að gjöra, því að hann er að finna annars staðar, mun nær bæjarrústum Skarðssels [024], og einnig er þar í nánd stekkjarbrot.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,17

SB-092:041 *Vallargarðurinn* garðlag túngarður

"Túnið á Sörlastöðum er stórt, ca.22 dagsláttur. Í kringum það er garður.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Hlaðinn er hann úr grjóti að norðan, austan og sunnan, en grashnausum og strengjum að vestan. Nokkur hluti garðsins að austan (sunnan til) og ennfremur neðsti hluti garðsins að sunnan er þó og úr því efni gjörður. Vallargarðurinn (en svo var hann nefndur mun oftast en túngarðurinn) mun í upphafi hafa verið mjög vel gjörður, a.m.k. Þar sem notað hafði verið hið mýkra efnið. Hann virðist á þeim pörtum hafa verið næstum óhagganlegur. Í áratuga raðir hefur tímans tönn lítt á honum unnið, nema hvað hann hefur að sjálfsögðu sigið og því lækkað allverulega. En skörð eru ekki í hann svo heitið geti, svo vel er hann gróinn. Grjóthleðslan í vallargarðinum hefur staðið seig til muna verr, hefur víða hrúnið úr henni og garðurinn því orðinn mjög lágur víðast hvar. En á

einstöku stað enn allháir partar, listilega vel hlaðnir. Á þeim er auðséð, að garðurinn mun hafa verið í ca. axlarhæð. Á vallargarðinum, sem spannar yfir mikla lengd, eru 8 hlið, hvorki meira né minna. Gið virðulegasta þeirra og raunar aðalhliðið er utan og ofan (austan) við bæinn, rétt norðan við bæjarlækinn, sem fellur úr Bæjaránni niður Bæjarskriðuna og niður á túnið rétt norðan við bæjarvegginn, og er þar yfir hann brú [042], breið og mikil, nyrzt á bæjarhlaðinu, alveg slétt við það.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,19

SB-092:042 heimild um brú

Norðan Sörlastaðabæjarins, yfir Bæjarána.

Á vallargarðinum, sem spannar yfir mikla lengd, eru 8 hlið, hvorki meira né minna. Hið virðulegasta þeirra og raunar aðalhliðið er utan og ofan (austan) við bæinn, rétt norðan við bæjarlækinn, sem fellur úr Bæjaránni niður Bæjarskriðuna og niður á túnið rétt norðan við bæjarvegginn, og er þar yfir hann brú [042], breið og mikil, nyrzt á bæjarhlaðinu, alveg slétt við það.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,19

SB-092:043 heimild um rétt

"Sá hluti Sörlastaðatúns, sem lá á milli Grófarinnar að norðan og vallargarðs að sunnan og allt niður að suðvesturhorni hans, ofan við Röndina, var nefndur Grundin...Syðst og efst í Grundinni, við suðausturhorn vallargarðsins [041], stóð (og stendur enn) allrúm og ágæt fjárrétt, sem tók talsvert meira en fjáreign heimilisins. Veggir hennar að austan og sunnan voru vallargarðurinn.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,21

SB-092:044 heimild um leið

"Svæðið neðan (vestan) við bæ, að reiðgötu, sem næst lá Grófinni, markaðist af henni að sunnan og Bæjarlæknum að norðan, nefndist Niðurvöllur.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,21

SB-092:045 Akur bæjarstaði býli

Í Sörlastaðatúni hét svæðið neðan (vestan) við bæ, Niðurvöllur. "Syðsti og efsti hluti Niðurvallarins, sem næst lá Grófinni, nefndist Akur, og gæti sú nafngift sú verið komin til af því, að þarna hafi einhvern tíma verið sáð korni.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Akurinn, sem raunar er bungumynduð hæð, bar hæst af öllum pörtum Sörlastaðatún og var sá gullgrænasti og grasgefnari en sjálfur hlaðvarpinn. Þessi mikla rækt mun hafa komið til af því, að þarna var annar hlaðvarpi, þarna stóð Sörlastaðabær einu sinni. En eftir að skriða hljóp rétt sunnan við hann og líka á hann, þó ekki stórvægilega, þótti ekki öruggt að hafa bæinn þarna áfram, og var hann því færður nokkurn spöl norðar í túnið, þangað sem hann stendur enn. Því miður veit ég ekki fyrir víst, hvaða ár það var sem skriðan féll og bærinn var færður, en sennilega hefur það verið á árabílinu á milli 1850 og 1860, því að mikill smiður og byggingarmeistari, Jón Sigfússon að nafni, bjó um þær mundir á Sörlastöðum og reisti hinn nýja bæ, sem var á orði fyrir vandaðan frágang. Enda stóð hann til 1937, þá var hann allhrörlegur orðinn og því jafnaður við jörðu og hús byggt á grunni hans [001]...Ekki er efamál, að þegar bærinn stóð á Akrinum, hefur bæjarlækurinn runnið þarna, rétt við bæjarvegginn að heita má. Í holti nokkru, sem er örskammt ofan (austan) við túnið, sér vel fyrir djúpum farvegi, allt utan frá Bæjará og niður að vallargarði, en í hann hefur verið gjört skarð fyrir lækinn; um það hefur hann svo fallið niður í Grófina. Hvar sem Sörlastaðabær hefur staðið, hefur Bæjarlækurinn því alltaf verið tekinn úr Bæjaránni, enda er hún vatnsæð mikil og góð. Á Akrinum sáust merki um byggingar, en svo óglögg, að ógjörlegt var að átta sig á stærð þeirra eða einkennum. Þetta var aðeins tóftarbrot með nokkrum stórum, alveg jarðföstum steinum... En nú hefur verið sléttað yfir Akur og Hring [046] og miklu af jarðvegi Akursins ýtt í Hringinn, svo að nú sér hans ekki staðar lengur. Lítið fer og fyrir Akrinum, þó vottar enn aðeins fyrir bungunni, þar sem bærinn fyrrum stóð. En það er ekki á færi nema nákunnugs fólks að átta sig nú á, hvar þeir Akur og Hringur liggja. En ummerki sem þessi má helzt ekki afmá. Þau eiga að fá að standa sem teikn þess, er einu sinni var..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,21-23

SB-092:046 Hringur heimild um óþekkt

"Norðan við Akurinn [045] var allstór, fallegur, hringlaga bolli. Afmarkaðist hann af reiðgötu að austan, Akrinum að sunnan, sáðslétta að norðan og lágum, mjög grösugum garði að vestan. Nefndist hann Hringur. Hefur hann óefað staðið í sambandi við bæinn á Akrinum. En hvaða gerði þetta hefur verið, er ekki gott að vita. Þarna sér ekki fyrir minnstu þúst af húsi. En nú hefur verið sléttað yfir Akur og Hring og miklu af jarðvegi Akursins ýtt í Hringinn, svo að nú sér hans ekki staðar lengur.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"

Heimildir: Ö-Sörlastaðir viðb.,23

SP-092:047 *Stórhólshvammur* bæjarstæði býli

"Lítið eitt sunnan við [Sörlastaða]túnið heitir Stórhóll, nær hann neðan frá vegi og upp að Vörðuhólsgili...Sunnan undir Stórhólnum og að Hellugnúpsá og allt upp að Vörðuhólsgili og Kinn heitir Stórhólshvammur.", segir í örnefnaskrá.

"Í miðjum Stórhólshvammi eru nokkrar gamlar tóftir. Þess hefur verið getið, að þar hafi fyrrum staðið bær. Virðist það allsennilegt, þótt engar áreiðanlegar sannanir finnist fyrir því .", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sörlastaðir, 3; Ö-Sörlastaðir ath. og viðb.,2;

SP-093 Bakki

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr., en 12 hdr. ein og sér árið 1805. "Þessari jörðu er sundur skift í tvo bæi, og er annar nýbygður á selstæði jarðarinnar út frá heimajörðunni [þ.e. Bakkasel], og hefur sá ábúandi, sem í kotinu er, hálfa heimajörðina að meðreiknuðu kotinu móts við heimaábúandann." JÁM XI, 87. 1446: Eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. Með er talin eyðihjáleigan Skíðagerði. Bakki var sjálfstæð jörð og fór í eyði 1960. BBSÞ,158.

1918: Tún 2,5 ha. þar af sléttað 1/2 "Túninu spillir Bakkaá skaðlega með landbroti. Engið er mikinn part eyðilagt af skriðum og snjóflóðum, og er það eina til slæгна, sem hent er innan um þessi skriðuföll...Vatnsból bregst stundum á heimajörðunni, og er þá er<f>iður vatnsvegur í kíl einn þar fyrir neðan..."JÁM XI, 87-88. Bærinn stendur nokkurn spöl frá Bakkaá, þar sem hún fellur í Fnjóská skammt frá Bakkaseli. Ö-Háls, 1. "Fjallið fyrir ofan bæinn er bratt með hamrabeltum í brúnum og giljum skorið. Grýtt er þarna og gróðurlítið hið efra; skógur er í undirhlíðum, en á örðugt uppdráttar sakir bratta og snjóflóða...Túnið er mishæðótt og bratt þaðan til árinna...Tún var grasgefið, engjar rýrar, en beitiland kjarngott."LD I, 156

SP-093:001 *Bakki* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-093:008 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"Næst sunnan við Mjóafjall [sem er sunnan við Stóruskriðugil] kemur Stekkjargil...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 2

SP-093:009 *Bakkastekkur* örnefni stekkur

"Stóraskriðan og skriðan úr Stekkjargili [008] er sama skriðan. Sunnan við þá skriðu og upp við Stekkjarfjallið heitir Bakkastekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 2

SP-093:010 *Stekkur* örnefni stekkur

"Stóraskriðan og skriðan úr Stekkjargili [008] er sama skriðan. Sunnan við þá skriðu og upp við Stekkjarfjallið

heitir Bakkastekkur [009]. Sunnan og neðan við Stekkinn er Ytri-Stekkjargróf og Syðri-Stekkjargróf, og þar niður undan, niður við ána, er Stekkjarhvatninn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 2

SP-093:011 *Stóruhágarvað* heimild um vað

"Neðan Stóruhágarfjalls og sunnan Stóruhágargrundar er Stóruhágar...Syðst og neðst í Stóruhágar heitir Stóruhágarvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 1-2

SP-093:012 *Skotkofi* örnefni skotbyrgi

"Efst í túninu heitir Skotkofi,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:013 *Stuðlafjós* örnefni fjós

"Efst í túninu heitir Skotkofi [012], og sunnan hans heitir Stuðlafjós.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:014 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

"Norðan bæjarins heitir Langrófa, en Hesthúsvöllur að sunnan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:015 *Ullarhóll* örnefni þvottastaður

"Sunnan og neðan við Hesthúsvöllinn [014] rennur Bæjarlækurinn, og fast við lækinn að neðan er Ullarhóll,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:016 *Lambhúshóll* örnefni lambhús

"Sunnan og neðan við Hesthúsvöllinn [014] rennur Bæjarlækurinn, og fast við lækinn að neðan er Ullarhóll [015], þar litlu sunnar Lambhúshóll,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:017 *Geitakofahóll* örnefni geitakofi

"Á bak við bæinn heitir Gullahóll. Þar sunnan við er Geitakofalaut, þá Geitakofahóll, síðan Kvíalaut [016] og ofan við hana Tofbolli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:018 *Kvíalaut* örnefni kvíar

"Á bak við bæinn heitir Gullahóll. Þar sunnan við er Geitakofalaut, þá Geitakofahóll [017], síðan Kvíalaut og ofan við hana Tofbolli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:019 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Neðan undir [Bæjar]hnjúknum er Stekkjardalur, er liggur út og suður. Yzt í þeim dal er Gamlistekkur. Þar fyrir neðan er Stekkjargrund norðar og Stekkjarlágur sunnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 3

SP-093:020 *Vörðuhóll* örnefni

"Norðan frá Skriðugili neðst og niður undan Hnútu heitir Sund. Suður af Sundinu er Vörðuhólsgrund, og neðar er Vörðuhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 4

SP-093:021 *Svarðarmýri* heimild um mógafir

"Norðan frá Skriðugili neðst og niður undan Hnútu heitir Sund. Suður af Sundinu er Vörðuhólsgrund, og neðar er Vörðuhóll [020]. Norður af hólnum, en neðan við Sundið, eru svarðargrafir í svonefndri Svarðarmýri. Þar var stundum tekinn svörður.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrísta og stúnga lök og grýtt." JÁM XI

Heimildir: Ö-Bakki, 4; JÁM XI, 87

SP-093:022 *Grafarhóll* örnefni legstaður

Neðan við Sundið og Svarðarmýrina [021]: "Þar neðar er Kúaflötur...Norðan við Kúaflöt er Steinaskák, og ofan við hana stakur hóll, sem heitir Grafarhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 4

SP-093:023 *Geitakofi* heimild um geitakofa

"Neðan við veg og sunnan við tún á Bakka, en vegurinn liggur ofan við túnið...heitir Leyningur. Suður frá Leyningnum er allstór mór, sem nefnist Bakkaholt; syðst í holtinu kallast Geitakofamór, og þar syðst og neðst í mónum er tóft, sem heitir Geitakofi." [023]. Utan við Leyning og ofan við tún heitir Sauðhúsmór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 4

SP-093:024 *Sauðhúsmór* örnefni fjárhús

"Neðan við veg og sunnan við tún á Bakka, en vegurinn liggur ofan við túnið...heitir Leyningur. Suður frá Leyningnum er allstór mór, sem nefnist Bakkaholt; syðst í holtinu kallast Geitakofamór, og þar syðst og neðst í mónum er tóft, sem heitir Geitakofi [023]. Utan við Leyning og ofan við tún heitir Sauðhúsmór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 4

SP-093:025 *Stekkjarhöfði* örnefni stekkur

"Suður af Vörðuhólsgrund [og Vörðuhóli 020], en niður af Steinalág og Mýrarlág, heitir Stekkjarhöfði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 4-5

SP-093:026 *Merkjagarður* heimild um landamerki

"Sunnan og neðan við Stekkjarhöfða heita Víðrar. Þar sunnan við er Merkjahóll, þar eru merki móti Sörlastöðum; þar niður af er Merkjabolli, og í honum er Merkjagarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bakki, 5

SP-093:027 heimild um rauðablástur

"...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder: Bakki..."NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-094 **Bakkasel**

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr., með Bakka, en 6 hdr. ein og sér árið 1805. Jörðin var nefnd Skíðagerði en nafnbreytingin varð fyrir Móðuharðindi.LÞ I, 157. "Þessari jörðu er sundur skift í tvo bæi, og er annar nýbyggður á selstæði jarðarinnar út frá heimajörðunni, og hefur sá ábúandi, sem í kotinu er, hálfa heimajörðina að meðreiknuðu kotinu móts við heimaábúandann." JÁM XI, 87. Bakkasel var byggt um 1712 og fór í eyði 1904. BBSÞ,158. 1985: Ríkiseign.

1918: Tún 1,5 ha. þar af sléttað 3/5 "Túninu spillir Bakkaá skaðlega með landbroti. Engið er mikinn part eyðilagt af skriðum og snjóflóðum, og er það eina til slægna, sem hent er innan um þessi skriðuföll..."JÁM XI, 87-88. Bakkasel er sunnan Belgsár. Ö-Háls, 1. Frá Bakka er alllöng bæjarleið að Bakkaseli. Það stendur hjá ármótum Bakkaár og Fnjóskár, og er túnið á smáhólum frammi við ána. Milli þessara bæja er mikil snjóflóðahætta á vetrum, og báðir er bæirnir settir á hæðir við ána vegna háskans af snjóflóðum. Þetta var rýrðarkot, lítið engi og lítið tún, og stundum í eyði."LÞ I, 157.

SP-094:001 *Bakkasel* bæjarhóll bústaður

Bæjarhús er engin merkt á túnakortið frá 1918. "Bærinn stóð undir Bæjarhnjúki.", segir í örnefnaskrá.

"Vatnsból bregst stundum á heimajörðunni, og er þá er<f>iður vatnsvegur í kíl einn þar fyrir neðan, so eru og erfiðar brynningar í Bakkaá frá Skíðagerði."JÁM XI "Eins og nafnið bendir til, hefur Bakkasel á öldum fyrr verið sel frá Bakka. En vitað er, að þar var byggður bær, sem hét Skíðagerði, en því bæjarheiti [hefur] síðar verið breytt í Bakkasel..Upphaflega hét Bakkasel, Skíðagerði, en ekki veit ég [Páll Ólafsson, skrásetjari], hvort það nafn var dregið af Skíðabrekkum eða brekkurnar hafa hlotið nafn sitt af bænum. Ég veit ekki heldur hvenær Skíðagerðisnafnið var fellt niður en þó hygg ég að það sé langt síðan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: JÁM XI, 88; Ö-Bakkasel, 1, 3

SP-094:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-094:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-094:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-094:005 varða landamerki
Merkin móti Belgsá eru Belgsárdalur, eða Belgsá í Belgsárdal; svo er það miðfarvegur hennar, er niður dregur til jafnsléttunnar. Þaðan um vörðu utan til á svonefndu Réttarholti og í Fnjóská.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 1

SB-094:006 *Bakkaselsstekkur* heimild um stekk
"Bakkaselsnes er allstórt svæði, allt undirlendið frá fjallinu til Fnjóskár og frá Farvegum suður að Skíðabrekkum. Í Bakkaselsnesi eru örnefni: Syðst og efst í því er Bakkaselsstekkur. Upp af stekknunum heitir Stekkjarhöfði.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 2

SB-094:007 *Surtluhvammsvað* heimild um vað
"Sem næst miðju Bakkaselsnesi er lítill hvammur niður við Fnjóskána, sem heitir Surtluhvammur, og þar var vað á ánni, nefnt Surtluhvammsvað.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 2

SB-094:008 *Sauðhúsmelur* örnefni fjárhús
"Austan við Skíðabrekkur [þangað sem Bakkaselsnes nær, taka við Bakkaselskatlar]. Frá Kötunum er melur niður að túninu, sem heitir Sauðhúsmelur.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 2-3

SB-094:009 garðlag landamerki
"En Fossgil er á merkjum móti Bakka, og frá því ræður grjótagarður á láglandinu niður til Bakkaár.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 3

SB-094:010 *Hornhúshóll* örnefni
"Norðaustan við túnið er hóll, sem heitir Hornhúshóll.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 3

SB-094:011 *Ærhúsmelur* örnefni fjárhús
"Norðaustan við túnið er hóll, sem heitir Hornhúshóll [010]. Þar litlu sunnar er Sauðhúsmelur [8], og Ærhúsmelur er utan við túnið.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Bakkasel, 3

SB-094:012 *Brennuhöfði* heimild um kolagröf
"Í Bakkaselslandi, sem er næsti bær sunnan við Belgsá, er skógur í fjallshlíðinni; en á einum stað, þar sem blómlegastur er skógurinn, er uppblásin hæð, sem nefnd er Brennuhöfði.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal.
"Er það almenn sögn, að seint á 18. öld hafi bóndi nokkur fengið að gera til kola í skóginum, en svo óheppilega vildi til, að kviknaði í kurlhrúgu hjá gröfinni, og læsti eldurinn sig síðan í skóginn, sem brann til ösku; er þar síðan uppblásið land og kallað Brennuhöfði.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal. "Skógur er að kalla eyddur til raftviðar mest fyrir snjóflóðum, en til kolagjörðar og eldviðar bjarglegur." JÁM XI
Heimildir: Ö-Fnjóskadalur, 1-2; JÁM XI, 87

SB-095 Belgsá

1712: Jarðardýrleiki 7 hdr. en er 12 hdr. 1805. Konungsjörð. 1446: Jörðin eign Munkaþverárklosturs. DI IV, 699. 1847: Enn eign klostursins. JJ, 319. 1985: Ríkiseign. Belgsá fór íeyði 1949.
1918: Tún 4 ha. og allt sléttað. "Túninu hefur fyrir nokkrum árum spilt ein eitt stórt skriðufall, sem á það hljóp úr fjallinu, og er þó mikinn part uppvaxið, með því að skriðunni var komið saman í stórhauga. Enginu spilla og skriður úr fjallinu skaðlega, en það sem óspjallað er, hvítnar upp og sprettur lítt. Úthagarnir eru nægir fyrir

sauðfje, en nokkuð snögglendir fyrir stórgripi. Ekki er bænum öldungis óhætt fyrir snjóflóðum, og hafa þau nokkrum sinnum nálægt honum gengið og eitt sinn tekið hesthús á vellinum."JÁM XI, 88. Bærinn stendur í austanverðum Fnjóskadal næst sunnan Þórðarstaða. Ö-Belgsá, 1. "Belgsá er annmarkajörð vegna snjóflóða."LÞ I, 157

SP-095:001 *Belgsá* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur suðaustur af Illugastöðum. Fjallið er hvergi hærra og brattara en yfir bænum, og suðaustur frá bænum gengur hrikalegur hamradalur og þröngur. Bærinn er á fornum aurskriðum."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 157

SP-095:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-095:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-095:004 *Pálsgerði* örnefni

"Merkin að norðan er móti Þórðarastöðum um svonefnt Botngil í fjallinu og um Víðirlæk niður til Fnjóskár...Sunnan við Víðirlæk er Víðirlækjargrund...Sunnan við Víðilækjargrund er Skógarhöfði. Þar skammt sunnan við heitir Pálsgerði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Belgsá, 1

SP-095:005 *Kofahóll* örnefni

"Merkin að norðan er móti Þórðarastöðum um svonefnt Botngil í fjallinu og um Víðirlæk niður til Fnjóskár...Sunnan við Víðirlæk er Víðirlækjargrund...Sunnan við Víðilækjargrund er Skógarhöfði. Þar skammt sunnan við heitir Pálsgerði [004]. Neðrihjalli liggur frá þessu gerði og heim undir, suður að bæ. Syðst á Neðrihjalla ofan við túnið heitir Kofahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Belgsá, 2

SP-095:006 *Veita* örnefni áveita

"Veita er engjapartur sunnan og austan við Höfðann, áfastur við túnið.", segir í örnefnaskrá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Belgsá, 2

SP-095:007 *Réttarholt* örnefni rétt

"Sunnan og austan bæjar gengur dalur inn í fjallið, sem heitir Belgsárdalur...Þegar kemur niður fyrir dalinn breiðir Belgsá úr sér. Þá er Miðfarvegurinn, sem ræður, og svo varða [008], sem er yzt á svonefndu Réttarholti, sem er neðan vegar, sunnan við nyrzta farveg Belgsárinnar, skammt frá Fnjóskánni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Belgsá, 2

SP-095:008 varða

"Sunnan og austan bæjar gengur dalur inn í fjallið, sem heitir Belgsárdalur...Þegar kemur niður fyrir dalinn breiðir Belgsá úr sér. Þá er Miðfarvegurinn, sem ræður, og svo varða, sem er yzt á svonefndu Réttarholti [007], sem er neðan vegar, sunnan við nyrzta farveg Belgsárinnar, skammt frá Fnjóskánni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Belgsá, 2

SP-095:009 *Belgsárhöfði* heimild um rauðablástur

"Belgsárhöfði norðan bæjarins skýlir, en lokar sýnum."LÞ I

"Í höfða þessum hafa vísindamenn rannasakað menjar rauðablásturs og fundið hin fornu tæki, en slíkar menjar, misglöggar, hafa fundizt á fjölda bæja í sýslunni."LÞ I "...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder:...Belgsá..."NN

Heimildir: LÞ I, 157; Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-095:010 heimild um rauðablástur

"Den findes ca. 50 m Øst for Fnjoská's Erisionsskrænt, paa en gammel Flotdterasse. Den for store Dele af Island saa karakteristiske Afblæsning har her været særdeles virksom, saaledes at al Løsjord er borte; Overfladen af Jorden tegner sig nu tæt stenlagt."NN

"...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóska]Dalen paa følgende Steder:...Belgsá...Slaggeformkomstens Udsrækning er sa. 15 x 5 m, og den danner en lille Højning paa ca. 75

sm. Selve Slaggelaget er imidlertid kun ca. 30 cm tykt, men ligger paa en 40-50 cm høj Forhøjning af Løsjord. Dette Forhold maa forklares saaledes, at der tidligere har været en 40-50 cm tykt Lag Løsjord over en større Del af det paagældende Areal, men det er blæst af, og kun dér, hvor de tunge Slagger har ligget og holdt paa Jorden, har den faaet Lov til at forblive. Situationen paa dette Sted giver altsaa for det første Begreb om Afblæsningens Omfang og tillige et Maal for dens Alder, idet den i hvert Fald er yngre end Jærnslaggerne; den kan saaledes højst være nogle Hundrede Aar gammel. Slaggerne er af sædvanlige Type, og der er mange Trækulstykker. Endvidere optoges 2 Stumper Jærn, flere Dyrknogler, en Amboltssten og en Del uomdannet Myremalm, en Miletomt, flere nedbrudte Jærnovne og en fuldkommen uforstyrret, smuk Ovn...Trækulrester er velvilligst undersøgte af Afdelingsgeolog, Dr. phil.Knud Jessen med følgende Resultat:...Belgsá i Fnjoskadalur. Birk, ca. 7 Stk.; største Stykke er en afspaltet Gren med Tværmaal af indtil 4 cm...Af Blæsebelge fandtes intet Spor...I Fnjoskadalur ved Gaarden Belgsá paavistes en Jærnudvindingsplads...og her fandtes paa en Elvterasse, hvor Afblæsningen havde været overmaade virksom, den nævnte, tilsyneladende fuldkommen uforstyrrede Ovn af Herdgrubetypen. Da Fundet er enestaaende i Island og Danmark, skal jeg give en nærmere Beskrivelse deraf...I Overfladen iagttoges en omtrent kredsrund, noget spredt Stensætning dannet af haandstore Sten, med et Tværmaal af ca. 2 m. I Midten var et firkantet Hul, hvis Sider maalte 35, 45, 45 og 50 cm, og hvis Dybde var 45 cm. Væggene var omtrent lodrette, Bunden flad, dog svagt krummet i Retningen N. - S. Saavel Bund som Sider var stensatte, og imellem Stenene var der Lerklining. Stenenes Størrelse var gennemgaaende 10-15 cm, dog udgjordes næsten hele den ene Sideflade i Ovnen af en enkelt, stor Sten; Kanterne var flere Steder ret stærkt ildskørnede, ligesom Lerklining, navnlig i Grubens midterste Del, var forslagget og forbrændt. Paa Bunden laa et 7 cm tykt Lag Trækul hidrørende fra Birk, og oven paa dette fandtes et 15 cm tykt Lag Jærnslagge med Trækulrester. Den første Halvdel var fyldt af en Løssdannelse, hvis tydelige Lagdeling viste, at den af sig selv var blæst ned i Gruben. I Overkanten af Slaggelaget fandtes en forrustet Jærnklump, som dog ikke er nogen Luppe og ikke heller et Brudstykke af en saadan, men er færdigt, fuldt efterbehandlet Jærnstykke, som tilfældigt, antagelig ved et Uheld, er kommen ned oven paa Slaggen. Der var intet spor af Luftkanal, hverken i Bunden eller i Siderne og heller ikke noget Hul til Aftapning af Slagge."NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144, 146-147, 150; 153

SB-096 Þórðarstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Konungsjörð. 1446: Jörðin er eign Munkaþverárklasturs en það tekur enga leigu af henni. DI IV, 700. 18.10.1469: Vitnisburður um landamerki Þórðarstaða í Fnjoskadal...Þat giore ek loptur marteinsson godum monnum viturligt med þessu mino brefi ath ek hefe vitath haft ok haldith landamerki i millum iardanna lundz ok þordarstada er liggia i hniofskadal. gard þann sem liggr vith dælana fyrer sunnan lundz sel. hefer ek buith atta uetur ok .xx. i hfnioskadal ath þann skog sem fyrer sunnan er sagdan gard ok i motz vid fiosatungu skog hefer eingi madur sier eignat nen i unnit nema þeir sem leyfa hafa haft af forstaudumonnum munckapuerar stadar. voru vith kolbeirn hallzson eitt sinne aa árbakkanum gegnt þesso marki ok tauludum til skogarmarka ok sagdi hann ath þessi tidt nefndur gardr være landamerki i mille fyrr skrifadra iarda lundz ok þordarstada. sagdizst hann ok hafa uerit vnder vernd gamla bonda ei midur en .xx. vetur ok hefði þá svo haldith verith ok aldri audro uiso svo hann uisse. veit ek ok ei annath sannara fyrer gude i greindo male."DI V, 554-555. 1847:Eign klastursins . JJ, 319. 1985: Ríkiseign. Skógarhólar eru sumarbústaðaland í Þórðarstaðaskógi um miðja vegu milli Belgsár og Þórðarstaða.

1918: Tún 3,5 ha. þar af sléttað 9/10. "Túninu spillir Fnjóská með landbroti til stórskaða, og því hefur landskuldin áður verið aftur færð, og so eitt jarðafall fyrir nokkrum árum hlaupið á túnið að ofanverðu, þar með eitt skriðufall, sem nú er nokkurn veginn upp vaxið. Úthagar eru nægir."JÁM XI, 89. "Bærinn stendur á austurbakka Fnjóskár, út og yfir frá Illugastöðum, undir háum malarhólum, sem víða reka blásinn kollinn upp úr hávöxnum skóginum, sem annars þekur mestallt land jarðarinnar frá Botnagili að sunnan til Búðargils að norðan, um 5 km leið. Ofar rís fjallið klettótt nokkuð bratt með hvössum brúnum."BBSÞ, 128

SB-096:001 Þórðarstaðir bæjarhóll bústaður

"Um sunnanvert landið er framhrun mikið úr fjalli, brattir malarhólar og fornlegir í brekkurótum. Framan undir hólunum stendur bærinn á sléttum, hallalausum hjalla árbakkans."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 157-158

SB-096:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-096:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-096:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-096:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-096:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-096:007 heimild um rétt

Heimildir: Túnakort 1918

SP-096:008 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"...á suðurmerkjum er gil, sem heitir Botngil...Fjallið þar norður af er nefnt Stekkjargill og nær norður að Stekkjargili...Norðan við Sjónarhól, en neðan við Stekkjargil, er Stekkjarskriða...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 1

SP-096:009 *Kofagróf* örnefni

"Svo nefnist fjallið Kofafjall. Í því miðju er Kofagróf.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 1

SP-096:010 *Vörðuhóll* örnefni

"Þá tókum við aðra umferð og byrjum einnig syðst. Hjalli er milli Botnagils og Stekkjargils [008], allur skógi vaxinn. Neðan við fjallið [?] sunnan til á honum er lágur hóll, sem heitir Vörðuhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 2

SP-096:011 *Selárvað* heimild um vað

"Að sunnan og neðarlega úr Botnagili koma Víðirlækir neðan við fjallið og á merkjum um tíma. Þar næst er svonefnd Þrætubrekka...þar vestur af niður við Fnjóská er nefnt Nes. Vestur af því er Fnjóská er Selárvaðseyri, og af henni er vað yfir ána, sem heitir Selárvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 2

SP-096:012 *Þrætugerði* örnefni

"Að sunnan og neðarlega úr Botnagili koma Víðirlækir neðan við fjallið og á merkjum um tíma. Þar næst er svonefnd Þrætubrekka. Norðan við Þrætubrekku er Þrætugerði...Norðan við Þrætugerði er Gerðisgrund.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 2

SP-096:013 *Krosshóll* örnefni

"Að sunnan og neðarlega úr Botnagili koma Víðirlækir neðan við fjallið og á merkjum um tíma. Þar næst er svonefnd Þrætubrekka. Norðan við Þrætubrekku er Þrætugerði [012]. Þar austur af heita Krosslágur, og norðan við þar hóll, sem heitir Krosshóll. Austan við hann heitir Langhóll og liggur út og suður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 2-3

SP-096:014 heimild um stekk

"Norðan við...[Krosshól, 013 og Langhól] er skógi vaxið svæði sem heitir Litlihringur, og austan við Langhól er Stórihringur...Vestan við Litlahring og noðran við Langhól er Stekkjarhóll. Neðan við hann í Stórahring er Stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 3

SP-096:015 *Mylluholt* örnefni mylla

"Hafrahóllinn er norðan við Stekkjargrund og Krika, svo er Þórðarstaðamýri vestur af Hafrahól spöl suður af túninu. Þar vestan við er Mylluholt og Myllusíki. Framan við Myllusíki er eyri með ánni. Norður af þessu er Myllulækur, öðru nafni Djúpilækur...Þessi lækur er norðan við Þórðarstaðamýri. Utan við lækinn er Myllugrund.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 3

SP-096:016 *Bæjarhóll* örnefni

"Austan við túnið er Bæjarhóll og Ytri-Bæjarhóll [017].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 3

SP-096:017 *Ytri-Bæjarhóll* örnefni

"Austan við túnið er Bæjarhóll [016] og Ytri-Bæjarhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 3

SP-096:018 heimild um stekk

"Ofan við [Þórðarstaða]eyrina er síki, sem heitir Þórðarstaðasíki. Svo er Stóruskriðuhvammur, sem er rétt suður af Stóruskriðu...Þar norðar með ánni er svonefnd Gæsaeyri, og framhald af henni er Stekkjareyri. Upp af henni er Stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4

SP-096:019 *Fjósatungukofi* heimild um geitakofa

"Fjósatungukofi er mikið norðar, undan miðju Kofafjalli, beint austur af Fjósatungu. Þar suður og niður af er Fjósatunguþing [020].", segir í örnefnaskrá.

"Í staðinn fyrir ítök Þórðarstaða í [Þórðarstaða]mýrinni [SP-082:18] [í Fjósatungulandi, sem er handan ár] átti Fjósatunga ítök í Þórðarstaðalandi. Beint hér á móti [þ.e. nú er staðið í Fjósatungulandi], handan við Fnjóská, eru rústir af geitakofa, og geitur Fjósatungubænda gengu í skóginum. Allt fram til 1960 var 8-10 hektara rjóður skóglaut í kringum kofabrotin, og sýnir það, hvað geitur vour aðgangsharðar á skóglendi, sem var þeirra kjörland. Nú hefur gróið allverulega að þessu rjóðri.", segir í viðbótum við örnefnaskrá Fjósatungu.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4; Ö-Fjósatunga viðbætur, 1

SP-096:020 *Fjósatunguþing* heimild um þingstað

"Fjósatungukofi [019] er mikið norðar [en Stekkur, 018], undan miðju Kofafjalli, beint austur af Fjósatungu. Þar suður og niður af er Fjósatunguþing. Þingstaður þessi hefur verið á árbakkanum, og er hann brotinn af. Hér er brekka upp frá, og þar á brún ein búðartóft.", segir í örnefnaskrá.

Friðlýsing: "Þórðarstaðir. Leifar Fjósatunguþingstaðar; þær eru gegnt Fjósatungu við Fnjóská." ÁÓG. "Í fjórða kapítula Ljósvetningasögu er getið forns þingstaðar með þessum orðum:>>Þeir áttu þá þing í Fjósatungu út frá Illugastöðum...<<. Þingstaður þessi hefur verið austan við Fnjóská á móti Fjósatungu, og til skamms tíma hefur Fjósatunga átt ítak þeim megin árinna. Reis út af því þræta mikil og málaferli á næstliðinni öld; var það kallað skógarmál og féll landið undir Þórðastaði með dómi. Þingstaður þessi er á árbakkanum, en Fnjóská hefur brotið bakkann, svo að lítið er eftir af honum. Á síðari tímum hefur áin lagzt frá bakkannum aftur; rennur nú lítil kvísl með fram honum og hefur hún brotið svo bakkann sunnan til, að hinar síðustu búðaleifar eru að því komnar að skolast burtu. Syðst sér þar í hring og er brotinn af honum helmingurinn eða meira; hefur hann verið nokkuð stór. Norðan við hann sér í bakvegg af tóft og enn norðar brot af annari, sem hefur verið löng, ef til vill tvær búðir samfastar. Þá er búðartóft í brekkubrúninni ofan þingstaðinn, og er það eina tóftin, sem er heil á þessum stað. Fyrir ofan brekkuna, sem er ekki mjög há, er grasflötur; þar er ein tóft einstök, stór og glögg, og er það skoðun manna, að hún heyri til þingstaðnum. Munnmæli eru um það, að á Fjósatunguþingstað hafi verið byggður bær, sem heitið hafi Litlu-Þórðarstaðir [SP-096:022]. Getur vel verið, að þær bæjarrústir séu horfnar ásamt mörgum búðartóftum, sem Fnjóská hefur brotið burtu." SB. "Þær minjar sem vera kynnu um Fjósatunguþing - en það nafn þekkist aðeins af fyrirsögn í Ljósvetninga sögu, 4 kap., sem er ekki upphafleg - er ekki til að gera málið ljósara. Minjar eru að vísu til, en fyrir austan á. Áðurnefnt skógarsvæði sem liggur suður frá Lundi, heitir ýmsum nöfnum eftir ýmsum bæjum sem eiga hluta af honum. Fjósatunga á miðhlutann, sem liggur beint á móti bænum, og kallast hann Fjósatunguskógur. Þar er talsverðar tóftir gegnt bænum austan ár. Brekkan er brött niður að ánni og grefur hún einatt af austurbakkanum, og má sjá það á þeim tóftum sem enn er til. Þannig er yzt við brekkuna helmingur af hringmyndaðri tóft (dómhringur?), 4 faðmar að þvermáli, en annar helmingurinn er sýnilega grafinn burt. Fast fyrir norðan hann er helmingur af stórri búð, langveggur 6 faðmar, snýr norður og suður. Er hún á sama hátt skemmd af landbroti árinna. Nokkru norðar og herra í brekkunni er enn ein aflöng ferhyrnd tóft. Utan við hana, við brekkuna, eru fleiri tóftir, en þær eru taldar leifar fornbylis (Litlu-Þórðarstaða [022], sem eru þó ekki nefndir í jarðarbókum). Nokkur örnefni eru því til stuðnings að þarna séu raunverulega leifar af þingstað. Þannig er Búðargil eða Búðartungugil nafn á tveimur giljum, sem liggja niður fjallið og sameinast þar sem hlíð byrjar og hafa þá myndað dálitla tungu. Við þau eru sennilega kenndur við hól fyrir neðan, Búðarhól, og hæð við brekkuna, Búðarhöfði. Öruggt má telja af áðurnefndri frásögn í Ljósvetninga sögu að vorþing hefur verið haldið í Fnjóskadal. Þetta vorþing er tvímælalaust talað um einu sinni í Ljósvetninga sögu, (14). Þar er það með þeim hætti, að það er vorþing, sameiginlegt fyrir heilt þing, en þetta er sjálfsgagt undantekning, sem hefur ekki staðið lengi, því að rétt höfuðþing í þessari þinghá, Þingeyjarþing, hefur verið nefnt áður, svo að ekki hefur verið auðvelt við venjulegar aðstæður að hverfa frá því til Fnjóskadalþings, sem var fyrir flesta miklu afskekktara. Sagt er frá því vegna ofbeldisverks í Reykjadalshéraði stefnir Guðmundur

ríki sakborningi til vorþings, en athugar ekki að hann er ekki lengur í Norðlendingafjórðungi. Í frásögunni er sagt að þetta mál var lagt fyrir Vaðlaþing, en áður (131-132) þegar lýst var þingstað Vaðlaþings, var sýnt fram á að lýsingin á leiðinni þar sýnir greinilega að þingið hlýtur að hafa verið í Fnjóskadal. Andstæðingur Guðmundar, Þorkell Geitisson, ríður við fáa menn venjulega leið vestur til þingsins, en sendir mestan hluta manna sinna, sem hafa tjöld samlit skóginum, leynileið til Bleiksmýrardals og þaðan niður Fnjóskadal. Þorkell ríður til Akureyrar og á þar leynifund með mönnum sínum og leggur fyrir þá að hlaupa fram þegar hann bregði upp öxi sinni á hól þeim sem var milli þeirra og þingsins. Síðan ríður Þorkell við fámenni á þingið. Þá hefst málflutningur, og á úrslitastund kallar hann menn sína til hjálpar, eins og um var talað. Það er einfaldlega óhugusandi miðað við frásögn Ljósvetninga sögu, að þetta þign hafi verið háð í Eyjafirði. Þingastaðurinn hlýtur að hafa verið í Fnjóskadal ("Fjósatunguþing"). Varla hefur þingastaðurinn verið í efri hluta dalsins, því að menn Þorkels virðast hafa orðið að ferðast eftir allmiklum hluta hans. Auk þess er gamall þingstaður í miðjum dal (Leiðarnes [SP-068:018]) með mörgum búðatóftum, sem virðist sjálfkjörinn staður fyrir hvert stórt þing í þessari sveit. Ef ekki væru svo mikil vandræði með ákvörðun á Akureyri, sýndi frásögnin augljóslega hvar þingastaðurinn hefði verið. Fáar ábendingar er í þessu efni, en þær eru þó í átt, að þingastaðurinn hafi verið í miðjum Fnjóskadal. Suðaustan við Háls í Ljósavatnsskarði er örnefni, Akur [SP-068:020]...Hugsanlega er þarna Akureyri Ljósvetninga sögu...Þannig virðist líklegast að hugsa sér miðað við allar aðstæður, að þessi tvö vorþing sem nefnd eru í Ljósvetninga sögu, 4. og 10. kap., hafi verið í Fnjóskadal og bæði á sama stað, - því að ekkert er sem neyðir menn til að álíta hið gagnstæða, sem væri mjög einkennilegt -;og þessi staður hafi verið hinn sami og þar sem Ljósvetningaleið var haldin, sem sé Leiðarnes [SP-068:018]. (Vera má að þarna hafi verið haldið vorþing í smáum stíl og jafnvel einhvern tíma vorþing fyrir allt þingið, þ.e. Þingeyjarþing.) Ef tóftimar í Fjóstunguskógi er minjar frá þingi, en ekki reglulegu þingahaldi, kynni þinghald þar að hafa verið undantekningu, ef til vill þetta sérstaka þinghald Þorgeirssona sem nefnt er í 4.kap. Ljósvetninga sögu."KK.

"Fjósatunguþingstaður. Svo segir í Ljósvetningasögu, 4. k.: "Þeir áttu þá þing í Fjósatungu upp frá Illugasstöðum." Þetta er ekki nákvæmt í sögunni. Fyrst er nú það, að Fjósatunga er ekki "upp frá" heldur út frá Illugastöðum; og annað er það, að þingastaðurinn er ekki "í" Fjósatungu; hann er á móts við Fjósatungu hinum megin Fnjóskár. Samt hefir hann verið í Fjósatungulandi, því í þá daga, og til skamms tíma, átti Fjósatunga ítak austanmegin árinna í Þórðarstaðaland. Þar er þingastaðurinn á árbakkanum. En því miður hefur áin brotið bakkann svo, að lítið er eftir af þingstaðnum. Að vísu hefir áin lagst frá aftur, mea lítil kvísl, er enn rennur með bakkannum. Brýtur hún enn bakkann sunnantil, og eru hinar síðustu tóttaleifar þar komnar að því að brotna í burt. Syðst sér þar í hring, og er brotinn af honum helmingur eða meira. Sagði Jónatan mér, að þá er hann mundi fyrst eftir, hefði eigi meira verið brotið af hringnum en á að gizka þriðjungur; hefði hann eigi verið alllítill. Norður frá honum sér bakvegg af tótt, og þá enn litlu norðar bakvegg af annari, sem hefir verið mjög löng; svarar því, að þar hafi verið tvær búðir samfastar á endum. Þá er lengra dregur norður, er áin fyrir löngu hætt að brjóta bakkann; hefir þar gróið upp dálítill fit undir bakkannum og hann sjálfur orðið að brekku. Þar er búðartótt á brekkubruninni, og er það eina tóttin, sem heil er á þessum stað. Fyrir ofan þingstaðinn er brekka, brött en eigi allhá. Fyrir ofan hana er hjallamynduð flatlendisspilda, og þar er ein tótt einstök, stór og glögg. Er sagt að hún tilheyrir þingstaðnum og sé búðartótt; enda hefir hún útlit til þess. En af því hún er tiltölulega langt burtu, þykir mér það þó efasamt. Svo segja munnmæli, að á Fjósatunguþingstað hafi einhvern tíma fyrrum verið sett kot, er heitið hafi Litlu-Þórðarstaðir. Rúst þess getur nú vel verið horfin ásamt mörgum búðatóttum; sem vissulega er afbrotnar; en eigi er þess kots getið í jarðarbókum."BJ. Daniel Bruun skoðaði Fjósatunguþingstað og segir að þar megi greina nokkrar óverulegar tóttir.DB

"Af Ljósvetningsögu, kap. 4 og 10, verður ekki sjeð, að neitt vorþing hafi verið háð í Fnjóskadal; í 4. kap. er sagt frá haustþingi, Ljósvetninga-leið, hjá Fjósatungu ("Fjósatunguþingi"), en í 10. kap. er sagt frá vorþingi **Hættumat**:Eyfirðinga, Vaðlaþingi."MP

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 149; ÁÓG: Friðlýstar forneifar, 51; KK: Íslenskir sögustaðir III, 111-112; BJ:"Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900" Árbók 1901, 15-16; MP:"Þinghald í Fnjóskadal", 13; DB: Fortids., 100

SP-096:021 Þórðarstaðaferja heimild um ferju

"Þórðarstaðaferja. Á Þórðarstaðabreiðu, skammt sunnan Þórðarstaða og rétt ofan við reiðleið um Hellugnúpsskarð hjá Sörlastöðum...[sjá lýsingu á þingmannaleið, SP-631:019]."**LEG.** "Skammt sunnan við bæ á Þórðarstöðumj breiðir áin úr sér milli lágra og gróinna bakka. Þar er ferjustaður góður og vað [023] lítið eitt norðar."JKK

"Ég veit ekki, hvort Þórðarstaðaferja var lögferja, því að margt bendir til, að hún hafi verið futt til, en þó ævinlega neðar en á Þórðarstaðabreiðu, en þarna er allt í mjög mikilli móðu, og virðist tengt valdabaráttu í Fram-Fnjóskadal og/eða því, hve áin hefur flæmzt þarna víða um á þessu svæði og gerir enn, einkum í Fjósatungu-, Brúnagerðis-og Steinkirkjulandi. En eitt er mjög sérstakt við Þórðarstaðaferju að nýrri brú neðan Illugastaða, að frá Þingmannvaði í Hróastaðanesi að brú sunnan Hróastaða, að frá Skógaferju að bogabru á Fnjóská hjá Skógum, að frá nýrri brú á Fnjóská hjá Ljósstöðum að Leiðarnesi (þingstað) og frá Borgargerðisferju að brú í Dalsmynni, eru alls staðar álíka vegalengdir."**LEG.** "Á engum stað í Fram-Fnjóskadal mun hafa verið tíðfarnara

yfir ána en þar. Meðan búið var á allmörgum bæjum sunnar að austan og í mynni Timburvalladals og Hjaltadals áttu íbúarnir leið þarna um til flestra samskipta við annað fólk. Auk þess var löngum talsverð umferð úr Bárðardal og jafnvel Mývatnssveit um Vallafjall og Hellagnúpsskarð, Fnjóskadal og Bíldsárskarð til Akureyrar og þá að sjálfsögðu Fnjóská hjá Þórðarstöðum. Ekki var þar lögferja en fyrirgreiðsla góð."JKK

Heimildir: LEG: Lúter E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 1-2; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 149

SP-096:022 *Litlu-Þórðarstaðir* bæjarstæði býli

"Fjósatungukofi [019] er mikið norðar [en stekkur, 018], undan miðju Kofafjalli, beint austur af Fjósatungu. Þar suður og niður af er Fjósatunguþing [020]. Þingastaður þessi hefur verið á árbakkanum, og er hann brotinn af. Hér er brekka upp frá, og þar á brún ein búðartóft [021]. Litlu-Þórðarstaðir eru sunnar á árbakkanum.", segir í örnefnaskrá.

"Svo segja munnmæli, að á Fjósatunguþingstað hafi einhvern tíma fyrrum verið sett kot, er heitið hafi Litlu-Þórðarstaðir. Rúst þess getur nú vel verið horfin ásamt mörgum búðatóttum; sem vissulega er afbrotnar; en eigi er þess kots getið í jarðarbókum."BJ

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4; BJ:"Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900" Árbók 1901, 16

SP-096:023 *Þórðarstaðavað* heimild um vað

"Þórðarstaðavað er skammt suður af túninu.", segir í örnefnaskrá. "Skammt sunnan við bæ á Þórðarstöðumj breiðir áin úr sér milli lágra og gróinna bakka. Þar er ferjustaður [021] góður og vað lítið eitt norðar."JKK

"Þórðarstaðavað. Skammt sunnan Þórðarstaða, er á ferðaleiðinni Hellagnúpsskarð - Bíldsárskarð. Eyjaf. Litlar breytingar hafa orðið á þessu vaði, þar sem botn þess er mjög rauðabundinn."LEG

Heimildir: LEG: Lúter E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5; Ö-Þórðarstaðir, 4; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 149

SP-096:024 *Benjamínsvað* heimild um vað

"Þá er Benjamínsvað skammt norður af túninu, svo Grjótárvað [025] norðarlega vestur af Þórðarstaðaeysi. Síðast er Stóruskriðuvað [026] og Stekkjarvað [027].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4

SP-096:025 *Grjótárvað* heimild um vað

"Þá er Benjamínsvað [024] skammt norður af túninu, svo Grjótárvað norðarlega vestur af Þórðarstaðaeysi. Síðast er Stóruskriðuvað [026] og Stekkjarvað [027].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4

SP-096:026 *Stóruskriðuvað* heimild um vað

"Þá er Benjamínsvað [024] skammt norður af túninu, svo Grjótárvað [025] norðarlega vestur af Þórðarstaðaeysi. Síðast er Stóruskriðuvað og Stekkjarvað [027].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4

SP-096:027 *Stekkjjarvað* heimild um vað

"Þá er Benjamínsvað [024] skammt norður af túninu, svo Grjótárvað [025] norðarlega vestur af Þórðarstaðaeysi. Síðast er Stóruskriðuvað [026] og Stekkjarvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 4

SP-096:028 *Hofshóll* örnefni

"Þar skammt suður af túni er Hafragilsskriða. Þar vestan við heitir Sandur. Þá er Leiti, smástykki við túnið sunnanvert. Austan við Leitið er melur, sem heitir Langimelur, beint norðvestur af Hofshól, liggur þar austur og vestur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þórðarstaðir, 3

SP-096:029 *Lautinantavarða* varða

Á korti sr. Sigurðar Árnasonar frá 1839 er merkt inn svokölluð Lautinantavarða á fjalli ofan Þórðarstaða. SSP

Heimildir: SSP, 56

SP-096:030

heimild um rauðablástur "...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóská]Dalen paa følgende Steder:...Þórðarstaðir..."NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144

SP-097 Lundur

1712: 20 hdr. Eign Hólastóls. "Þórir snepill hét maðr son Ketils brimils; hann bjósk til Íslandsfarar. Gautr hét skipverji hans...Þeir fóru til Íslands ok kómu skipi sínu í Skjálfandafljótsós. Þórir nam Kaldakinn á milli Skuggabjarga ok Ljósavatnsskarðs; hann nam þar eigi ynði og fór á braut...Þórir nam síðan Hnjóskadal allann til Ódeilu ok bjó at Lundi; hann blótaði Lundinn."ÍF I, 270. "Lundur er landnámsjörðin fyrsta í Fnjóskadal...Eftir það kemur Lundur lítt við sögu og er ekki höfðingjasetur."LÞ I, 159. Ný íbúðarhús: Lundur II, byggt 1964, Lundur III, byggt 1970 og nýbýlið Mörk, stofnað 1938, á nyrðri hluta jarðarinnar. BBSÞ, 124-7.

1918: Tún 7,1 ha. þar af sléttað 2/3. "Enginu spillir í einum stað lækur með grjóts og sands áburði. Úthagar eru nægir."JÁM XI, 90. "Bærinn stendur norðarlega í landi jarðarinnar neðst í brekku, tæpan 1 km frá Fnjóská. Neðan við bæinn eru víðlendir, hallalitlir, þurrir viðarmóar allt að ánni, nú að nokkru ræktuð tún, en að norðan og ofan grasvaxin holt og hálfdeigjur. Nokkuð fyrir sunnan tekur við fallegur birkiskógur, er klæðir allan syðri hluta landins til fjalls." BBSÞ, 126

SP-097:001 Lundur bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur í brekkroftum 180 m yfir sjó. Nú er eyða komin í skóginn umhverfis bæinn, en vænn skógur ennþá beggja vegna."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 159

SP-097:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-097:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-097:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-097:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-097:006 Flatagerði örnefni

"Merkin á móti Vöglum eru um svonefnda Bolagróf, sem er gil, er liggur niður skammt fyrir utan nýbýlið Mörk, sem stendur hér niður undir ánni. Þar sem nýbýlið stendur, hét áður Flatagerði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 1

SP-097:007 Kisárvað heimild um vað

"Kisárvað (Kiðsárvað). Við ósa Kisár norðan við Lund."LEG

Heimildir: LEG; Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 5

SP-097:008 Stekkjarhvammur örnefni stekkur

Neðan túns: "Alveg neðan við móinn með ánni heitir Undirbakki...Melur er syðst á Neðrirönd [meðfram ánni ofan Undirbakka], sem heitir Stekkjarhvammsmelur. Þar við er allmikill hvammur niður við Fnjóská, er heitir Stekkjarhvammur, og þar sunnar ganga brattar brekkur niður að á, og heita þær Mógilsbakki.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 1

SP-097:009 Lambahvammur örnefni lambhús

"Upp með Kiðsárgili að norðan er smágil, sem heitir Hvammagil...Melhólar eru sunnan við gilið móti Sjónarhóli; þeir heita Neðri-Ás og Efri-Ás. Neðar við gilið neðan við ásin er lítill hvammur, sem heitir Lambahvammur,."

Heimildir: Ö-Lundur, 1-2

SP-097:010 Kvíaból örnefni kvíar

"Sunnan túns er smágraslendisstykki, sem heitir Kvíaból. Neðst á því er heimilisgrafreitir. Upp af Kvíabóli er svonefnd Kvíaklauf, er nær til fjalls.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 2

SP-097:011 *Bæjarhóll* örnefni

"Norðan við Klaufin beint upp af bæ er stór melhóll, sem heitir Bæjarhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 3

SP-097:012 *Kvíahóll* örnefni kvíar

"Norðan við Klaufin beint upp af bæ er stór melhóll, sem heitir Bæjarhóll [011]. Kvíahóll er sunnan við Kvíaklauf, upp af Kvíabóli [010],..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 3

SP-097:013 *Stekkur* örnefni stekkur

"Suður af Gróf [sem er sunnan Kvíabóls, 010, og Kvíahóls, 012] er lægð, sem heitir Stekkjarlæg...Ofan við lágina er græn flesja, sem heitir eða er nefnd "Upp á Stekk", en svæðið er nefnt Stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 3

SP-097:014 *Gömlu göturnar* heimild um leið

"Þá er komið að skóginum. Þar eru bakkar suður að stórri eyri, sem er beint á móti Steinkirkju [SP-081]. Þessi eyri heitir Timbureyri og beint upp af henni norðanverðri er Timburhöfði. Gömlu göturnar liggja upp á höfðann...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 3-4

SP-097:015 *Geldingstættur* tóft

"Þá er komið að skóginum. Þar eru bakkar suður að stórri eyri, sem er beint á móti Steinkirkju [SP-081]. Þessi eyri heitir Timbureyri og beint upp af henni norðanverðri er Timburhöfði. Gömlu göturnar [014] liggja upp á höfðann; þar skammt uppaf eru tættur, sem heita Geldingstættur. Þær eru á nokkrum hávaða, sem heitir Geldingshöfði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 4

SP-097:016 *Selhöfði* örnefni sel

"Þá er komið að skóginum. Þar eru bakkar suður að stórri eyri, sem er beint á móti Steinkirkju [SP-081]. Þessi eyri heitir Timbureyri og beint upp af henni norðanverðri er Timburhöfði...Suður af Timburhöfða er djúp lág grasi vaxin, sem heitir Timburlág. Hún gengur alla leið niður að Timbureyri...Sunnan við Timburlág er Selskriða. Hún er gróin efst. Svo heitir Selhöfði, skógi vaxinn, og er upp af Timbureyrinni norðanverðri.", segir í örnefnaskrá. Þar norðanvert á Selskriðu eru Ytra-og Syðra-Selgil.

Heimildir: Ö-Lundur, 4

SP-097:017 *Torflág* örnefni rista

"Sunnanvert á Selskriðu er Syðra-Selgil. Það liggur sunnanvert við Selhöfðann [016] og niður sunnan við Timbureyrina. Norður og upp úr Syðra-Selgili liggur græn lág á ská upp, er heitir Torflág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 4

SP-097:018 *Grettiskví* örnefni kvíar

Kiðsárgil: "Norðvestan við [Selgilsdragið, sem liggur í botn á Ytra-Selgilinu] það, vestur á fjalli, er grasi gróin kinn, sem er rennislétt og snarbrött, en yfir að líta eins og tún. Þetta heitir Lundskinn og í háfjalli [?] þar vestan við er glskora, sem liggur frá norðri til suðurs og heitir Grettiskví. En heildarnafn þarna, upp með ánni, er Kiðsárdalur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 4

SP-097:019 *Búðargil* heimild

"Kiðsárdalur...Þar uppi skiptist svo dalurinn, og eru þar tvö drög að honum. Til suðvesturs er Búðardrag...Suður af Búðardragi er mýrarfláki; í því miðju er stór þúfa, sem heitir Grenisþúfa. Búðardragið liggur svo alla leið í Búðargil...Þá er Búðargil og Búðará, sem er á merkjum á móti Þórðarstöðum. Búðarhóll heitir í fjallslögginni rétt norður af ánni...Búðabrekka er rétt norður af ánni, neðst og Búðareyri er í ánni undan gilinu.", segir í örnefnaskrá.

"Við gilið voru gamlar búðartættur neðst að sunnan, en munu hafa farið í skriðu.", segir í örnefnaskrá. "Sögn er um, að þar hafi verið þingstaður. Verksummerki eru þó óglögg og næstum horfin í framburð."LÞ I "Við gilið vour gamlar búðartættur neðst að sunnan, en munu hafa farið í skriðu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 5, 6; LÞ I, 158

SP-097:020 *Húshöfði* heimild um beitarhús

"Niðri sunnan við Selgilið er Húshöfði; á honum eru beitarhúsatættur. Sunnan við Húshöfða er Húsaklauf.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 5

SP-097:021 *Kothöfði* örnefni

"Fyrir sunnan Klaufina [og Húshöfða, 020] heitir Kofahöfði, en fyrir neðan Húsaklauf er Húsaeyri, nú er hún vestan ár.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Lundur, 5

SP-097:022 heimild um vað

"...á öðru vaði neðan við Lund, að Veturliðastöðum." JKK

"Kunnugir telja að sjá megi merki eftir mikla umferð frá eldra bæjarstæðinu, þar suður og upp um brúnir ofan við Steinkirkju í stefnu á Bíldsárskarð [SP-631:024]." JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 147

SP-097:023 heimild um rauðablástur

Stór gjalldyngja við túnmörkin.

"Om Resterne fra Jærnudvindingen ved Gaarden Lundur kan meddeles følgende Oplysninger. Der findes en stor Slaggedyngge lige ved Tungrænsen. Med Hensyn til Beliggenhed, Størrelse og Indhold minder den overmaade meget om den nys omtalte Forekomst ved Vaglir. Dens største Tykkelse er ca. 2 m. Der fremdroges en Mængde svættede og ildsprængte Sten. Umiddelbart Nord for Slaggedyngen løber en lill Bæk med ret stærkt Fald. Foruden denne Slaggeforekomst paavistest 3 andre paa Gaardens jord [025, 026, 027]."

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 145

SP-097:024 *Vindheimar* heimild um býli

Eyðibýlisins Vindheima er ekki getið í örnefnaskrá.

Rauðablástursstaður: "Den en findes vid Ødegarden Vindheimar. Der saas her nogle Slagger og lidt Trækul, men Forholderne var en Del forstyrrede ved Jordkrybning." NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 145

SP-097:025 *Búðarbrekka* heimild um rauðablástur

Tveir rauðablástursstaðir í við Búðarbrekku. "Búðarbrekka er rétt norður af [Búðar]ánni, neðst og Búðareyri er í ánni undan giliu.

"De to andre findes paa det Sted, som hedder Búðarbrekka; den ene er meget fattig og bestod kun af ca. 25 Slaggestumper, hvad der muligvis skyldes, at der gaar et Vildbækkeleje ned over den; den anden er en tæt, rund Slaggeplet, ca. 8 m i Tværmaal. Slaggerne er smaa og blærede. I Forekomstens umiddelbare Nærhed findes flere store Trækulpladser." NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 145-146

SP-097:026 gripir

Þjms. 5251. Döggskör úr bronsi í Borrostíl, 5,7 sm á hæð. – Fannst í uppblæstri.

Heimildir: KEKH 2000, 333

SP-098 Vaglir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Konungsjörð. Var eign Munkaþverárklosturs en seld 1813 ásamt eyðihjáleigunni Kiðagerði. "Á Vöglum bjuggu stundum í fornöld höfðingsmenn Ljósvetningaættar. Ennþá voru höfðingjar þeirrar ættar á Vöglum fram um 1200. Þar ólst upp Guðmundur biskup góði, en síðan getur Vagla lítt við sögu." LP I, 160. 20.8.1479: Atli, Kári og Eyjólfur Önunarsynir selja Einari ábóta og klaustrinu á Munkaþverá allan skóginn í Vaglaörðu milli Merkilækjar og Valavörðu og Kiðsár, að fráteknun ánefndum parti, fyrir alls fimtán hundruð, með fleira skilorði..." DI VI, 221-222. 8.9.1485: "Hálfán Einarsson handsalar Einari ábóta á Munkaþverá klaustrinu til eignar þann skóg, er hann reiknaðist eiga í Vaglaörðu í Fnjóskadal, gegn svo miklu timbri úr skóginum, er Árni bróðir Hálfánnar hafði átt skilið, en það var tíu hundruð að tölu eða tólf." DI VI, 546. 1908: Eign Skógræktar ríkisins, fyrsta aðsetur skógarvarða í Norðlendingafjórðungi. Nú nefnist jörðin Vaglar. Vaglaskógur í landi Vagla. Nýbýli: Lerkihlíð, byggt 1978. BBSÞ, 121

1918: Tún 4,1 ha. þar af sléttað 3/4. "Túninu spilla smáskriður að ofanverðu á vorin. Úthagar eru nægir." JÁM XI, 90. "Vaglir voru eigi mikil jörð, heldur harðbalaleg ofan skógarins, og engið smáblettir um skógin." LP I,

160. "Landið liggur í fjallshlíðinni austan Fnjóskár, og er hæðarmunur frá ánni upp í Vagli um 100 m. Vaglaskógur var afgirtur árið 1909 ásamt hluta af Hálsskógir...Vaglaskógur er einhver fegursti birkiskógur landsins...Beitiland fyrir sauðfé er ofan girðingar."BBSÞ, 121.

SP-098:001 *Vaglin* bæjarhóll bústaður
"Bærinn í Vöglum stendur í brekkulögginni efst á hjallanum."LÞ I
Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 159

SP-098:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-098:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-098:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-098:005 *Brandshús* heimild
"Suður og niður frá bænum eru Brandhústóftir. Þar voru hús áður og kölluð Brandshús.", segir í örnefnaskrá.
"Gömul sögn og mjög óljós er það, að við hús þessi hafi einhvern tíma verið gerð fyrirsát einhverjum ferðamönnum; segja sumir, að hann hétur Brandur. En fyrrum lá vegurinn um hlaðið á Vöglum og hjá þessum tóftum.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Vaglar, 1

SP-098:006 *Flatagerði* tóftir
"Flatagerði nefnast tóftir niður við Fnjóská, og um þær við ána eru landamerki. Upp undan gerðinu liggur Bolagróf, og til fjalls; er hún skógi vaxin neðantil.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Vaglar, 1-2

SP-098:007 *Húsastykki* örnefni
"Engið sunnan og ofan við Vaglaskóg; nefnist nokkur hluti þeirra (svo) Húsastykki.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Vaglar, 2

SP-098:008 bæjarstæði býli
"Engið sunnan og ofan við Vaglaskóg; nefnist nokkur hluti þeirra (svo) Húsastykki [007]. Þá er Klettslækur, sem fellur hér um bil mitt á milli túnsins og syðri merkjanna. Norðan við lækinn hefur verið gamalt býli, en líklega er nafnið týnt, því að heimildarmann minnir, að það hafi ekki verið nefnt neinu sérstöku nafni. Þarna er lítið og ævagamalt túnstæðið.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Vaglar, 2

SP-098:009 *Hróarsstaðanes* heimild um leikvöll
"Hróarsstaðanes er austan Fnjóskár í Vaglalandi (Hróarsstaðir eru vestan við ána). Þar eru sléttir bakkar með ánni, og vaxa þar birkitré á stangli.", segir í örnefnaskrá.
"Þar er aðalsamkomustaður Fnjóskdælinga að sumarlagi, og hefur svo verið um langan aldur. Venjulega er þarna hin síðari ár mjög gestkvæmt á sumrin, enda er skógurinn einna þéttastur suður og upp frá nesinu, og staður þessi hinn fegursti.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Vaglar, 2

SP-098:010 *Blómsturvellir* bæjarstæði býli
"Spölkorn fyrir utan Merkjagróf og litlu neðar en Gróðrarstöðin, eru Blómsturvellir; það er ævagamalt eyðibýli, og sjást þar leifar af vallargarði og húskofum, en allt er þar nú skógi vaxið. Skammt fyrir norðan Blómsturvelli er Goðalág [011]...", segir í örnefnaskrá.
"Blomstader eður Blomusturveller kallast fornt eyðiból hjer í landinu fram í skóginum, og er þar byggíngamerki, bæði girðinga og tóftarústa, þó túnstæði sje í minna lagi. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er viði vaxið en heyskapur enginn."JÁM XI
Heimildir: Ö-Vaglar, 2; JÁM XI, 92

SP-098:011 *Goðalág* örnefni

"Spölkorn fyrir utan Merkjagróf og litlu neðar en Gróðrarstöðin, eru Blómsturvellir [010]; það er ævagamalt eyðibýli, og sjást þar leifar af vallargarði og húskofum, en allt er þar nú skógi vaxið. Skammt fyrir norðan Blómsturvelli er Goðalág; það er djúp lægð, öll skógi vaxin, og fallegustu trén í Vaglaskógi eru einmitt í Goðalág, ofan við stíginn, sem liggur yfir lágina, og rétt neðan við túngarðinn á Blómsturvöllum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vaglar, 3

SÞ-098:012 heimild um kolagröf

"Kolagrafir eru á víð og dreif um allan skóginn og einnig fyrir ofan hann, sem sýnir, að skógurinn hefur náð lengra upp áður en nú.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vaglar, 3

SÞ-098:013 heimild um rauðablástur

"Á hól út og niður frá gamla bænum er mikið af gjalli, og var þar hafður rauðablástur í gamla daga, enda ber gjallið merki þess.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vaglar, 3

SÞ-098:014 *Fagrihjalli* heimild

"Gamalt örnefni í Vaglaskógi var Fagrihjalli, og átti Grundarkirkja þar skógarítak 1395 (og kolagjörð í Núpufellsskógi), unz það þraut með öllu, líklega á 18. öld. Sjá máldaga Grundarkirkju, DI III. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vaglar, 4

SÞ-098:015 *Kiðagerði* heimild um býli

"Beint norður af bænum Lundi, norðan Kisár, eru húsatóftir, sem heita Kiðsárgerði...og neðan við Kiðsárgerðið er mýri, sem heitir Húsamýri.", segir í örnefnaskrá.

"Kiðsárgerde kallast lítill girðing hjer suður í skóginum. Ekki atla menn að þetta muni fornþýli, heldur girt í kríngum hagahús. Sagt er að fyrir þeirra minni, sem hjer eru nálægir, hafi einn maður haft hjer hús í nokkur ár, en ekki hefur hjer byggð verið áður nje síðan, so menn viti. Ekki má hjer byggja fyrir heyskaparleysi."JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 90; Ö-Lundur, 1

SÞ-098:016 mannabein

Beinafundur í Vaglaskógi, Hálshreppi. Sumarið 1974 komu í ljós mannabein í slóð eftir vinnuvél sem ýtt hafði jarðvegi upp í vegastæði í Vaglaskógi. Fundarstaðurinn er á svæði 210 í skóginum, í SSA frá húsi skógavarðar. Guðmundur Ólafsson gerði þar rannsókn um haustið og tindi saman mannabein af yfirboði við vegarkantinn. Kumlstæði var ekki sýnilegt og gróf hann því meðfram vegarkantinum á um 40 m svæði, en án árangurs. Er sennilegt að legstaðurinn hafi lent undir veginum. Engir gripir fundust og ekki er hægt að fullyrða að hér sé um kuml að ræða. Þess má þó geta að skammt norðvestan við fundarstaðinn heitir Kumblaflöt. Var hún sléttuð þegar hús skógarvarðar var reist en engin bein komu þar fram. (Heimildir: Guðmundur Ólafsson. Beinafundur í Vaglaskógi. Rannsókn 18. september 1974, Þjóðminjasafn Íslands, Rannsóknaskýrsla 1:1974, Reykjavík 1996) A. F.

Heimildir: KEKH 2000, 194

SÞ-098:017 *Flatagerði* heimild um vað

"Flatagerði [006] nefnast töftir niður við Fnjóská, og um þær við ána eru landamerki. Upp undan gerðinu liggur Bolagróf, og til fjalls; er hún skógi vaxin neðantil.", segir í örnefnaskrá.

"Til er önnur leið, einnig kunn á þeim tíma, en ekkert örnefni þar sem minnir á reið til þings. Fara mátti ofar suður um Vaglaland og yfir ána af Flatagerði, þar sem nú er býlið Mörk..."JKK

Heimildir: Ö-Vaglar, 1-2; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 147

SÞ-098:018 *Valavarða* varða landamerki

1479: "Atli, Kári og Eyjólfur Önundarsynir selja Einari ábóta og klaustrinu á Munkaþverá allan skóginn í Vaglajörðu milli Merkilækjar og Valavörðu og Kiðsár, að fráteknun ánefndum parti, fyrir alls fimtán hundruð, með fleira skilorði..."DI VI.

Heimildir: DI VI, 221-222.

SÞ-098:019 heimild um rauðablástur

Ummerki rauðablásturs:"...Jærnudvinding mange andre steder i Dalen...og i selve [Fnjóská]Dalen paa følgende

Steder:...Vaglí...Ved Gaarden Vaglí danner Slaggedyngen en Høj í Tunets vestilege kant paa Randen af Dalskraaningén."NN

"Dens Tværmaal er ca. 50 m og dens største Tykkelse 1,5-2 m. En nærmere Undersøgelse viste, at Højen foroven indeholdt et ca. 25 sm tykt Muldrag. Derunder laa sort Jord, Trækul, Aske og Sten i utydelig Lagdeling. Trækul forekom i anelig Mængde og ofte i særdeles velbevaret Tilstand. Endu videre fandtes lidt ubrændt Træ og nogle Stumper Birkebark. Endelig fremdroges en Mængde Jærnslogger, dog ikke saa mange, at deres samlede Rumfang kan antages at udgøre Halvdelen af Dyngens. En Del af disse Logger var, hvad Form angaar, af bestemt, fælles Type. Det var store, tungeformede Plader, ca. 45 cm lange og ca. 20 sm brede, formentlig dannede i en ca. 5 cm dyp Rende, hvor den sejgtflydende Slagge er væltet ud og størket i ormformede Figurer. Der fandtes intet Spor af nogen Ovn, og hele Dyngen er utvivlsomt en Affaldsdyng fra en Ofn, som har ligget oven over, men nu er forsvundet ved Anlæggelsen af Tunet. I Højens Overflade fandtes Tuden til en Blæsebelg...Endvidere optoges en Del Dyreknogler, for største Delen stærkt sønderbrudte og forbrændte, samt en ejendommelig aske med smaa Trækulstumper og mange smaa Rester af Dyreknogler, som fandtes i særlige Lag, der kun var nogle faa cm tykke...Trækulrester er velvilligst undersøgte af Afdelingsgeolog, Dr. phil.Knud Jessen med følgende Resultat:...Vaglí i Fnjoskadalur. Birk, ca. 50 Stk., Grene med Tværmaal mellem 3,7 og 0,7 cm...ved Vaglí i Fnjoskadalur fremdroges paa en Jærnudvindingsplads en noget beskadiget Blæsetud af Jærn. Ud fra Fundforholderne kan det ekki afgøres, om Tuden er samtidig med Jærnsloggerne, hjeller ikke om den er anvendt under Jærnfremstillingen; men jeg skal ikke desto mindre give kort Beskrivelse af den, da den mulig ved senere Fund kan have Interesse. Dens længde er 28 cm; Røret udvendige Tværmaal er bagtil 6 sm og er jævnt aftagende frem efter indtil 1,5 cm. Tuden er fremstillet ved Sammenrulning af en 1-2 mm tyk Jærnplade, hvis Rande griper ca. 1 cm over hinanden, men kun i Spidsen er de sammensvejsede. Her er Væggen fortykket (0,8-1,4 sm), saaledes at Tudens ydre Tværmaal her bliver ca. 4 sm; den fortykkede Del er 3,5 cm lang og afsluttes med en skarp Kant. Overalt ses smaa Fordybninger, der mulig er Mærker efter Hammerslag. Hele Genstand er ret groft forarbejdet og noget skæv."NN

Heimildir: Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." Aarbøg 1926, 144-145, 150, 153-154

SB-099 Birningstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Hálskirkjueign. Geldingshús eða Geldingatóftir eyðiból í landinu. 1312 úr máldaga Hálskirkju: "kirkia hins heilaga pieturs postula a halse j fnioskadal. hun a alltt heimaland. Birningstadi." DI VI, 8. "Jörðin á allan Kambsárdal vestanverðan, mikið land og gott."LÞ I, 162

1918: Tún 3,7 ha. þar af sléttað 1/3. "Túninu spillir lítið í einum stað leirságangur. Enginu spilla skriður úr fjallinu og lækir með grjótsáburði skaðlega. Úthagar eru nægir."JÁM XI, 93. "Þetta þótti væn jörð að fornu, engjar sæmilegar og ágæt sauðjörð."LÞ I, 162. "Jörðin í suðvestanverðu Ljósavatnsskarði og stendur bærinn undir Birningsstaðafjalli á allbreiðum hjalla. Fjallið er giljótt og bratt, en allvel gróið og beitarsælt. Undirlendið neðan hjallans,...skiptist í fitjar, grundir og mýri en breikkar er sunnar og austar dregur og breytist í breiða skriðu næst Kambsá. Heitir þar Sandur...Birningsstaðadalur liggur suður með Kambsánni vestanverðri, mikið og gott sauðland." BBSÞ, 117.

SB-099:001 Birningsstaðir bæjarhóll bústaður

"Bærinn sjálfur stendur upp á allháum melhjalla neðan [Birningsstaða]fjallsins.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Birningsstaðir, 1

SB-099:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-099:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-099:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-099:005 Þingmannalækur örnefni

"Rétt vestur af bænum kemur niður gil, sem heitir Beinagil; það er á merkjum móti Hálsi. Úr þessu gili rennur lækur, sem er merkin niður í Þingmannalæk, en hann kemur úr Myllutjörn, sem er undir Sigríðarstaðahólum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1

SB-099:006 Húsafit örnefni

"Austur með melunum [frá bænum] eru mýrarsund, sem ná að svonefndum Merkjalæk. Þessar mýrar eru nefndar...Fitjar...Sú yzta þeirra heitir Beinafit, hún er næst Beinagilinu. Þá er nafnlaus mýri, svo er Hrossafit, þá er næst Bæjarfit, sem er beint niður undan, og um hana rennur Bæjarlækurinn...Næst austar er Húsafit, þá er nafnlaust mýrarsund.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1

SP-099:007 *Stekkjarlág* örnefni stekkur

"Upp frá Fitinni og mýrunum taka við Melar. Þeir eru nokkuð háir, og á þeim stalli er bærinn. Stekkjarlág er í melana beint út frá bæ við girðinguna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1

SP-099:008 *Húsamýri* örnefni

"Upp frá Fitinni og mýrunum taka við Melar. Þeir eru nokkuð háir, og á þeim stalli er bærinn. Stekkjarlág er í melana beint út frá bæ við girðinguna. Frá gílinu norðan við túnið er mýri, sem heitir Árnámýri, og suður frá túni önnur sem heitir Húsamýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1

SP-099:009 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

"Yzt í túninu er Hesthúsvöllur. Þar er og nefndur Stórimelur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1

SP-099:010 *Húsaklauf* örnefni

"Yzt í túninu er Hesthúsvöllur. Þar er og nefndur Stórimelur. Þá er þar suður og niður Kaldaklauf, sem er syðst. Húsaklauf er næst sunnan eða austan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1-2

SP-099:011 *Svarðarmelur* örnefni mógrafir

"Neðan við túnið er lágur melur, sem heitir Svarðarmelur; þar var brot af kofa.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga bjargleg." JÁM XI

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1-2; JÁM XI, 93

SP-099:012 *Svarðarmelur* heimild

"Neðan við túnið er lágur melur, sem heitir Svarðarmelur; þar var brot af kofa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 1-2

SP-099:013 *Kartöflumelur* örnefni kartöflugarður

"Stór bungumyndaður melur er upp af Hrossafit og heitir Kartöflumelur.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir úmgast hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega." SSÞ

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 2; SSÞ, 56

SP-099:014 *Tjaldlágur* örnefni tjaldstæði

"Inn á dalnum er fyrst innan við Tröllahvamm þrjú gil...Þau liggja öll niður í Kambsá...Þá er þar innar gil, sem heitir Stórhólgil, og innan þess er niður við á hóll, sem heitir Stórhóll. Þar uppaf í brún er skál, sem heitir Þorleifsskál. Þar innar eru Tjaldlágur, og neðan þeirra niðri í gílinu heitir Grásteinshvammur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Birningsstaðir, 2

SP-099:015 *Geldingshús* bæjarstæði býli

"Gjelldingahús eður Gjelldinga tofter kallast fornt eyðiból hjer í landinu skamt frá landamerkjum, og eru þar bæði girðinga og tóftaleifa ljós byggíng<a>merki, og geta sumir til að Birningsstaðir muni þar hafa staðið í fyrndinni, með því ekkert garðlag er um heimavöllinn. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er mestalt viði vaxið og víða leirrunnið." JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 93

SP-100 Kambstaðir

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. Með eru taldar eyðijarðirnar Þverá og Hóllagerði. JÁM XI, 94. 1312 úr máldaga Hálskirkju: "kirkia hins heilaga pieturs postula a halse j fnioskadal. hun a alltt heimaland... kambstadi..." DI VI,

8. "Jörðin á Kambsárdal að austan." LÞ I, 163. Spilda var seld úr landinu um 1920 við merki Stórutjarna. Ö-Kambsstaðir, 1.

1918: Tún 2,9 ha. þar af sléttað 3/4. Túninu spilla skriður úr fjallinu, og er það undir dagsáttu, sem ekki verður unnið, því spillir og grjótfok af háum melum. Enginu spilla og stórlega skriður úr fjallinu, sem árlega fer í vöxt. Úthagar eru litlir og ar með snögglendir fyrir stórgrip<i>, og því þarf ábúandi að fá beit á sumur fyrir þá af Stóru Tjörnum..." JAM XI, 93. "Þetta er væn jörð með allmiklum engjum á láglendi og í hlíðarrótum. Sauðland er þar gott." LÞ I, 163. "Jörðin Kambsstaðir er austast í sunnanverðu Ljósavatnsskarði og á land milli Kambsár og Stórutjarna. Bærinn stendur uppundir hárrí fjallsöxl, sem Kambur heitir. Kambsárdalur, sem er gott sauðland, liggur á bak við Kambinn langt til suðurs. Eftir honum rennur Kambsá og fellur hún n.v. bæinn og síðan austur til Ljósavatns. Kambsöxlin er nokkuð blásin og gróðurlítill hið efra en betur gróin neðar og snjólétt." BBSÞ, 116.

SP-100:001 *Kambsstaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur nokkuð hátt uppi frá láglendinu upp frá láglendinu upp undir Kambinum, en það er fjall það, sem bærinn dregur nafn sitt af.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Kambsstaðir, 1

SP-100:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-100:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-100:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-100:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-100:006 *Svarðarnes* örnefni mógrafir

"Niðri á láglendinu norðan [Kambs]árinnar er svonefndur Hólmi, sem er sunnan við svonefnt Síki. Hólminn er milli árinna og Síkisins. Upp með ánni að vestan heita Eyrar. Á Hólmanum meðfram ánni er vallendisbakki, sem heitir Bakki. En neðsta nesið næst Síkisós, heitir Svarðarnes. Vegurinn liggur nú þvert yfir Hólmann.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 1

SP-100:007 *Myllukofi* heimild um myllu

"Suður með melunum, þar sem mýrin endar, heiti Krókur, og melurinn þar heitir Krókmelur. Upp af Króknum heita Mylludý; upp úr djúnnum kemur lækur, sem heitir Myllulækur, og niður með læknum er rúst, sem heitir Myllukofi á svokölluðu Myllukofaholti, sem er yzt á Krókmel. Krókmelurinn er neðan við Brekkurnar, þar sem afleggjarinn liggur heim,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 2

SP-100:008 *Akklauf* heimild um leið

"Krókmelurinn er neðan við Brekkurnar, þar sem afleggjarinn liggur heim, og þar sem melarnir skerast í sundur, heitir Akklauf.", segir í örnefnaskrá.

"Þetta nafn hefur myndast, þegar hestvagnar komu til sögunnar, eða jafnvel fyrr, meðan það voru sleðar, er notaðir voru til dráttar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 2

SP-100:009 *Vörðulág* örnefni

"Þá er fyrst syðsti melurinn á Brekkunum, sem heitir Stórimelur, svo er Mylludýjarmelur, og út af þeim mel heitir Vörðulág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 2

SP-100:010 *Vörðumelur* örnefni

"Þá er fyrst syðsti melurinn á Brekkunum, sem heitir Stórimelur, svo er Mylludýjarmelur, og út af þeim mel heitir Vörðulág [009]. Þar norður af er Vörðumelur, og svo er Bæjarklauf...Bæjarlækurinn rennur um lítið skarð

í Vörðumel. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 2-3

SP-100:011 *Stekkur* heimild um stekk

"Vestur af Efrimýri [sem nær frá gamla túninu og niður á brekkubrún, orðin að túni], sem er vestast í Stekkjarmó, sem er hrísmór a verulegu leyti. Í Stekkjarmó eru þrjár lágar,..Í kringum Stekkinn er Stekkjartún...Suðaustur af Stekknum sprettur upp lind, sem kallast Stekkjarlind; er hún í innan við hundrað metra fjarlægð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 3

SP-100:012 *Bæjarhóll* örnefni

"Í gamla túninu er þrír nafngreindir hólar; efst er Bæjarhóll, suðaustur af bænum,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 3

SP-100:013 *Ærhúshóll* örnefni fjárhús

"Í gamla túninu er þrír nafngreindir hólar; efst er Bæjarhóll [012], suðaustur af bænum, svo er Miðhóll og Ærhúshóll; á milli hólanna er Leyningur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 3

SP-100:014 *Stekkur* heimild um stekk

"Tröllahvammur er ofan við aðalklettagilið, sem endar við fossinn í [Kambs]ánni, Kambsárfoss. Ofan við Tröllahvamm er svo Fálkanef. Svo er Stekkjarhvammur og Stekkjarnef, sem er neðan við Stekkinn. Þar fram með ánni í giliinu er fyrst Rekstrarnef.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 4-5

SP-100:015 *Svarðarholt* örnefni mógrafir

Örnefni sem ekki er til lengur, vegna túnsléttunar, Svarðarholt. Ö-Kambsstaðir.

Heimildir: Ö-Kambsstaðir, 5

SP-100:016 *Þverá* bæjarstæði býli

"[J]ÁM nefnir Kambsána Þverá, áður en hún beygir austur skarðið." LÞ I

"Stekkur jarðarinnar stendur út við Þverá, og eru miklar girðingar alt um kring um hann , og so eru þar tóftarleifar nokkrar, so menn atla efalaust, að þetta sje fornt eyðiból, en enginn veit hvað sú jörð hefur heitið, nema hvað menn smíða að bærinn hafi mátt taka nafn af ánni, sem hjer er hjá, og kallst Þveraa. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er viði vaxið og nokkuð holt upp blásið." JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 94; LÞ I, 163

SP-100:017 *Hólagerði* bæjarstæði býli

"Hólagerði var hjáleiga austur með fjallinu." LÞ I

"Holagerde heitir annað eyðiból hjer í landinu suður frá og sjást þar líka byggíngamerki garða og tófta. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskarparleysi og landþröng." JÁM XI. "...en endurbyggt á 18. öld. Þar bjó að sögn Jón Kolbeinsson...en skamma hríð var býlið þá í byggð." LÞ I

Heimildir: JÁM XI, 94; LÞ I, 163

SP-101 Sigríðarstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. "Bænhús eður útkirkja hefur hjer áður verið..." JÁM XI, 94. 1461: Eign Munkaþverárklasturs. DI V, 303. 14.8.1468: "vm landamerki a sigridarstodum. Þat giorum vær ion prestur olafsson ok ellendur diakne broddason. Olafur Magnusson ok magnuss eireksson leikmenn godum monnum uiturligt me þesso voru brefi...ath greindr ion uisse ei annath sannara en sigridarstader i liosavazskarde ætte alla jord mille merkia aanna. ok svo uisse hann hafa uerith haft ok halldit." DI V, 527-528. 1847: Bændaeign, en tilheyrdi áður Munkaþverárklastri og var konungsjörð. Með eru talin eyðibólin Óskarsgerði og Litlu Sigríðarstaðir. Nýbýli: Birkihlíð, stofnað 1937 úr landi Sigríðarstaða austanverðu.

1918: Tún 8,7 ha. þar af sléttað um 3/4. "Túninu grandar ein skriða úr fjallinu til skaða, og horfir þó til meiri spjalla með framtíðinni. Engið er stórlega fordjarfað af snjóflóðum, sem borið hafa í það mól og grjót. Úthagarnir eru víðlendir og búgóðir." JÁM XI, 95. "Sigríðarstaðir eru mikil jörð og fríð. Fjöllin eru tignarleg, þar nýtur vel sólar. Landkostir eru miklir og veðursæld í skóghlíð móti sól. Hér hefur löngum verið stórbú...Jörðin liggur undir áföllum af skriðum og snjóflóðum og vexti lækja, er bera fram mól á tún og grundir." LÞ I, 164. "Jörðin Sigríðarstaðir er miðsvæðis í norðanverðu Ljósavatnsskarði. Bæjarhúsin standa á

melöldu nokkurn spöl frá fjallshlíðinni. Fjallið er hátt og bratt, giljótt og með svipmiklum klettabrúnum. Norðv. í hlíðinni er all mikill skógur, afgirtur og í ríkiseign, en austur af bænum er hlíðin vaxin kjarri og lyngi. Við fjallsrætur eru víða skriður og vel grónar grundir."BBSÞ, 114.

SP-101:001 *Sigríðarstaðir* bæjarhóll bústaður

"Bæjarhóll, þar stóð gamli bærinn, og sést nokkuð af leifum hans enn. Var byggður 1925 á öðrum stað.", segir í örnefnaskrá.

"Mikil umferð var hér og gestnauð, meðan vegurinn lá að norðanverðu í skarðinu og við garð á Sigríðarstöðum.LLÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Sigríðarstaðir I, 1; LÞ I, 164

SP-101:002 heimild um bænhus

SIGRÍÐARSTAÐIR Í LJÓSAVATNSSKARÐI (SÞ) (HÁLSÞING) BÆNHÚS "Bænhús eður hálfkirkja hefur hjer áður verið, og stendur hjer ein skemma, sem að kirkja kallast."JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 94

SP-101:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-101:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-101:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-101:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-101:007 *Litlu-Sigríðarstaðir* áletrun legstaður

"Neðan Stekkjarfjalls er eyðibýlið Litlu-Sigríðarstaðir; eru þar mjög greinilegar bæjarrústir, og í túninu steinn...", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða. "Fyrst er að taka vestan frá. Litlu-Sigríðarstaðir eru grund, garður, tættur við brekkuræturnar.", segir í örnefnaskrá Birkihlíðar.

"Það þridia er Leg, er í Ljósavatnsskardi með yfirlögðum, hér um bil 1 1/2 al: laungum Steini, sem snir frá austir til vesturs, með bókstöfum: "Sigríður", sem meinast að þar nálægur bær Sigríðarstaðir take nafn af." FF. Litlu Sigríðarstaðir [008]: "Einn steinn er skamt frá bæjarstæðinu, á hann er klappað með íslenskum bókstöfum Sigríður, og eru munnmæli að hún liggi þar undir. Aftur má hjer byggja ef fólk til fegnist, og væri heimajörðin því minni."JÁM XI "[Á] Litlu-Sigríðarstöðum...í túninu steinn, sem talinn er örugglega vera legsteinn. Á hann er grafið nafnið Sigríður. Mjög miklar líkur eru til, að steinn þessi hafi eitthvað færzt úr stað, ég veit til dæmis til þess, að menn reyndu krafta sína á honum, sumum tókst að lyfta honum, en öðrum ekki.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða. "Þar er steinn eins og legsteinn, á honum stendur Sigríður; álitíð, að það sé sú Sigríður sem staðurinn er kenndur við.", segir í örnefnaskrá Birkihlíðar. "...en þar er all stór steinn sem nafnið Sigríður er höggvið í ekki er vitað hvenær það hefur verið gert en er sennilega nokkur hundruð ára gamallt. Þessum stein hefur ekki verið rótað að ráði og sagt hefur verið að ef einhver færir hann úr stað verið sá hinn sami fyrir óhappi.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör. "Legsteinn með Sigríðarnafni liggur þar í túni."LÞ I

"Gömlu Sigríðarstaðir.

Skammt fyrir sunnan Sigríðarstaði í Ljósavatnsskarði sést eyðikot. Túnið er slétt og stórt og vottar fyrir túngarði alstaðar og húsatóftum. Þær eru ofarlega í túninu, en skammt fyrir neðan og sunnan þær liggur steinn og snýr til suðvesturs; hann er kantaður og digrari í annan enda. Á hæð og þykkt er hann um tvö kvartil, eins á breidd, en um fimm kvartil á lengd. Á honum stendur ritið Sigríður (?)...Munnmæli eru að þetta sé líksteinn yfir Sigríði er byggði fyrst Sigríðarstaði og bærinn tók nafn af og þarna hafi fyrst gömlu Sigríðarstaðir verið, en færðir í seinni tíð þar sem nú er bærinn."JÁ

Heimildir: FF, 596; JÁM XI, 95; Ö-Sigríðarstaðir, 3-4, Ö-Birkihlíð, 1; Ö-Sigríðarstaðir svör, 5; LÞ I, 164; JÁ IV, 112-113

SP-101:008 *Litlu Sigríðarstaðir* bæjarstæði býli

"Neðan Stekkjarfjalls er eyðibýlið Litlu-Sigríðarstaðir; eru þar mjög greinilegar bæjarrústir, og í túninu steinn [007]...", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða. "Fyrst er að taka vestan frá. Litlu-Sigríðarstaðir eru grund, garður, tættur við brekkuræturnar.", segir í örnefnaskrá Birkihlíðar. "Litlu-Sigríðarstaðir eru eyðibýli á grund í

hlíðarrótum, skammt austan við bæinn, uppi undir hlíðinni."LÞ I

Litlu Sigríða<r>stader heitir fornt eyðiból skamt fyrir framan og ofan túnið, og eru þar ljós og sýnileg byggingarmerki af miklum túngarði og so nokkrum tóftaleifum. Einn steinn [007] er skamt frá bæjarstæðinu, á hann er klappað með íslenskum bókstöfum Sigríður, og eru munnmæli að hún liggi þar undir. Aftur má hjer byggja ef fólk til fengist, og væri heimajörðin því minni."JÁM XI. "Ég veit ekki um kvíar á Sigríðarstöðum en stekkur hefur verið á Litlu-Sigríðarstöðum... Það er ekkert vitað um byggð í Óskargerði [009] eða á Litlu-Sigríðarstöðum nema sögn um að þrjár systur byggju hér, Sigríður á Sigríðarstöðum, Sigríður á Litlu-Sigríðarstöðum og Ósk í Óskargerði. Á Litlu-Sigríðarstöðum sjást enn nokkrar tættur en búið er að jafna þar um tættur og var síðast gert fyrir um 20 árum,...", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör. "Þar er stór og fornleg vallargirðing."LÞ I

"Gömlu Sigríðarstaðir. Skammt fyrir sunnan Sigríðarstaði í Ljósavatnsskarði sést eyðikot. Túnið er slétt og stórt og vottar fyrir túngarði alstaðar og húsatóftum. Þær eru ofarlega í túninu, en skammt fyrir neðan og sunnan þær liggur steinn [007]..."JÁ

Heimildir: JÁM XI, 95; Ö-Sigríðarstaðir, 4; Ö-Birkihlíð, 1; Ö-Sigríðarstaðir svör, 4, 5; LÞ I, 164; JÁ IV, 112

SP-101:009 Óskargerði bæjarstæði býli

"Neðan skógarins og næst Merkjá heitir Eyrar. Þá tekur við mýrlendi, nokkuð stórt, en nafnlaust, og er það mikið hættusvæði fyrir fénað,..Upp af mýrlendi þessu og neðan skógarins eru sléttar grundir og viðarholt, grundin heitir Langhólsgrund, en holtið Beitarhúsaholt. Beint upp af [Beitarhúsa]holtinu [015] er gamalt eyðibýli og heitir Óskargerði.", segir í örnefnaskrá. "Óskargerði er fornt eyðibýli vestan við hólana undir hjallanum."LÞ I

"Óskarsgerde kallast lítill girðing með fáum tóftaleifum hjer í landinu utarlega, á því eru munnmæli að þar hafi í fyrndinni búið verið af systir þeirra Sigríðanna, sem byggju heimajörðunni, og hafi skift með sjer jörðunni. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskarparleysi, túnstæðið er og í mýri aftur komið."JÁM XI "Sést enn mjög greinilega fyrir bæjarrústum; beitarhús munu hafa verið á þessum stað lengi fram eftir...lind og lækur, sem úr henni rennur, og örugglega hefir verð vatnsból eyðibýlisins Óskargerðis; lindin heitir Óskargerðislind og lækurinn Óskargerðislækur.", segir í örnefnaskrá. "Í Óskargerði er rústir þar um Beitarhús og sést ekki mikið af öðrum tóftum en beitarhúsatættarnar eru glöggar og þar er vallargarður í kring um túnið þar sem mun vera um 1 hektari innan garðs. Það er ekkert vitað um byggð í Óskargerði eða á Litlu-Sigríðarstöðum [008] nema sögn um að þrjár systur byggju hér, Sigríður á Sigríðarstöðum, Sigríður á Litlu-Sigríðarstöðum og Ósk í Óskargerði.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: JÁM XI, 95; Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir svör, 4-5

SP-101:010 Hnapphús heimild um fjárhús

Í túni: "Suður af Hring [sléttur blettur sunnan við íbúðarhúsið] er Hnapphúshóll; þar eru fjárhús, sem kölluð eru Hnapphús.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða I. "Efst í Svuntu er Hnapphúshóll, og á honum stóðu samnefnd fjárhús.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir I, 1; Ö-Sigríðarstaðir, 1

SP-101:011 Hornhús heimild um fjárhús

"Hornhúshólar eru smáhólar syst í túninu, kenndir við hús, sem þar stóð, og hét Hornhús; tóftarbrot er þar sem húsið var, og heldur það nafninu.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða I. "Þar eru einnig gamlar fjárhústættur.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir I, 1; Ö-Sigríðarstaðir, 1

SP-101:012 Nýhúshóll heimild um fjárhús

"Þá er Nýhúshóll, austan við gamla Bæjarhólinn [001], þar er tóftarbrot.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða I. "...á honum eru gamlar fjárhústættur.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir I, 1; Ö-Sigríðarstaðir, 1

SP-101:013 Hesthúshóll heimild um hesthús

"Íbúðarhúsið - nýi bærinn - stendur á dálitilli hæð, sem hét Heshúshóll. Þar var hesthús fyrrum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir I, 2

SP-101:014 Kofarjóður heimild um geitakofa

"Utan túnsins byrjum við á Ytra-Merkjagili. Það er á landamerkjum Fornhóla og Sigríðarstaða; tekur þá við allvíðlundur og þó nokkuð stórvaxinn skógur, sem heitir Sigríðarstaðaskógur...Í skóginum eru helztu örnefni Flekabarð, Kofarjóður,...", segir í örnefnaskrá.

"Kofarjóður er uppi í skóginum rjóður í skógin og þar var eitt sinn geitakofi og er sú tóft mjög glögg.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir, svör, 1

SP-101:015 *Kvíagil* örnefni kvíar

"...en fjallið þar austur af heitir einu nafni Kvíahnjúkur, allt að Kvíagili, sem er næstum því beint upp undan bænum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2

SP-101:016 *Myllutjörn* heimild um myllu

"Mjó landspilda fylgir Sigríðarstöðum neðan þessara móa og heitir Langrófa, og þar er einnig tjörn, sem heitir Myllutjörn, og er hún uppspretta Þingmannalækjar [017]. Þar sjást ennþá greinileg merki þess, að kornmylla hefir verið starfrækt þar; sennilega eru steinarnir enn á staðnum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 3

SP-101:017 heimild um leið

Sigríðarstaðaskógur: "Í skóginum eru helstu örnefni Flekabarð, Kofarjóður [014], Gráiflötur, Klaufir og Grásteinhöfði. Þar er stakur steinn, mög stór, og heitir Grásteinn.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða. "Grásteinn er um 3 metrar á kant og er við gamla veginn efst á Grásteinhöfða.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir svör, 1

SP-101:018 *Nýhúsholt* örnefni

"Austur af móum þessum [þar sem Myllutjörnin er, 016] er mýarsvæði og heitir Fletja. Nokkrar tjarnir eru þar og viðarholt. Tjarnirnar heita Stóratjörn, Langatjörn og Kúaker, en holtið heitir Nýhúsholt.", segir í örnefnaskrá.

"Ég veit ekki til að það hafi verið hús á Nýhúsholti það mun heita þetta eftir Nýhúshól [012] sem er skamt frá þar var einu sinni fjárhús.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 3; Ö-Sigríðarstaðir svör, 4

SP-101:019 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"Næst austan við Bæjargil er Stekkjarfjallið og nær að Króklækjargili. Skógur er þar talsverður, en fremur smávaxinn. Þar eru staðir, sem heita Röðull, Skessuklettur, Stekkjargil og Stekkjarlág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 3

SP-101:020 *Stekkarsteinn* örnefni stekkur

"Næst við Litlu-Sigríðarstaði [007] er Króklækjarskriðan og Leitið. Þar er einn stakur steinn, mjög stór, og heitir Stekkjarsteinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 4

SP-101:021 *Selhöfði* heimild um sel

"...Merkjargil...niður með gilinu er Selhöfðinn; eru þar enn sýnileg tóftarbrot, sem benda til þess, að sel hafi verið þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 4

SP-101:022 *Biskupsflötur* örnefni draugur

"Í vestur þaðan [frá Selhöfðanum, 021] er Höllin og Grjótmórin. Þar niður af næst Merkjánni og neðan skógarins, er Merkjármýrin og nær niður að Kambsárbökkum. Niður af Grjólmónum er landspilda með nokkuð merku nafni, heitir þar Biskupsflötur.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða. "Nú er þetta tún.", segir í örnefnaskrá Birkihlíðar.

"Gömul munnmæli herma, að einn eða jafnvel fleiri menn hafi orðið úti á bletti þessum, og afleiðing þess urðu svo reimleikar, eins og við mátti búast í þá daga. Var þá biskup fenginn til að vígja blettinn til verndar afturgöngum.", segir í örnefnaskrá Sigríðarstaða.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 5; Ö-Birkihlíð, 2

SP-101:023 *Reiðingsholt* örnefni rista

"Inni á túni eða í túnjaðri er Reiðingholt.", segir í örnefnaskrá.

"Ég veit ekkert um Reiðingholt nema það að ég held að bílið Birkihlíð standi á því. torf var einkum notað í vegg og utan um hey.", segir í örnefnaskrá. "Torfrista og stunga lök og leirunnin." JÁM XI

Heimildir: Ö-Birkihlíð, 1; JÁM XI, 94

SP-101:024 heimild um mógrafir

"Svarðargrafir eru norðan við Móinnn [?, 024] og aðrar [025] sunnan og neðan við Beitarhúsholtið [sem er beint niður af Óskargerði [009] og þær þriðju [026] út í Ytri-Flóa, um magn og gæði veit ég ekki en svörður var síðast tekin hér um 1940.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

"Torfrista og stunga lök og leirunnin."JÁM XI

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir svör, 5; JÁM XI, 94

SP-101:025 heimild um mógrafir

"Svarðargrafir eru norðan við Móinnn [?, 024] og aðrar sunnan og neðan við Beitarhúsholtið [sem er beint niður af Óskargerði [009] og þær þriðju [026] út í Ytri-Flóa, um magn og gæði veit ég ekki en svörður var síðast tekin hér um 1940.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir, svör, 5; JÁM XI, 94

SP-101:026 *Ytri-Flói* heimild um mógrafir

"Svarðargrafir eru norðan við Móinnn [?, 024] og aðrar [025] sunnan og neðan við Beitarhúsholtið [sem er beint niður af Óskargerði [009] og þær þriðju út í Ytri-Flóa, um magn og gæði veit ég ekki en svörður var síðast tekin hér um 1940.", segir í Ö-Sigríðarstaðir, svör.

Heimildir: Ö-Sigríðarstaðir, 2; Ö-Sigríðarstaðir svör, 5; JÁM XI, 94

SP-102 Fornastaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Eign Hólastóls. 1449: Jörðin kemur fyrir í skrá yfir eignir Hólastóls. DI V, 40. "Fornastaða getur í Ljósveitningasögu. Þar bjuggu niðjar Þorgeirs á Ljósavatni og fóru með Ljósveitningagöðorð um miðja 11. öld, og var Þorvarður Höskuldsson, er þar bjó, vitur maður og góðgjarn."LÞ I, 165. Með er talin eyðihjáleigan Fornastaðasel. Fornastaðir voru forn og merk jörð í eigu Hólastóls um skeið en síðan bændaeign. Fornastöðum var skipt 1948 með nýbýlinu Fornhólum að 1/2.

1918: Tún 7,5 ha. þar af sléttað um 2/3. "Úthagar eru nægir fyrir sauðfje en haglitlir fyrir stórgripi, og þarf því ábúandið að þiggja beit fyrir þá af nágrönnum..."JÁM XI, 96. "Þetta er alllandrúm jörð og mikil að fornu, enda var allt hið mikla víðlendi til Þingmannalækjar, sem nú er meira og minna blásið land, þá gróið."LÞ I, 165. "Fjallið er hátt og bratt, fremur gróðursnautt hið efra en allvel gróið er neðar dregur og gott sauðland. Mikil melaþyrping er neðan túns í ytra hluta landsins en austast flatlendi, skriður og mórar næst fjallinu en grundir og mýrlendi neðar, að mestu framræst."BBSÞ, 113

SP-102:001 *Fornastaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur uppi undir fjallsrótum, en aðeins sunnan hans rísa melhólar, hæðir nokkrar milli bæjar og Þingmannalækjar.", segir í örnefnaskrá.

"Álfkonur hlýða á jólalestur.

Maður er nefndur Hannes; hann bjó á Fornastöðum í Fnjóskadal. Eina jólanótt þegar búið var að lesa lesturinn sagði hann í hljóði við konu sína: "Ég sá sjon um lesturinn; ég sá þrjár konur setjast á pallstokkinn, allar í rauðum klæðum, og sitja þar allan lesturinn, ganga síðan burtu." Þetta sá enginn annar en bóndi; hann var hinn mesti sómamaður og sannorður og rengdi hann því enginn maður."JÁ

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Fornastaðir, 1; JÁ III, 48

SP-102:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-102:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-102:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-102:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-102:006 varða landamerki

"Merkin móti Sólvangi, nyrzt í landinu, eru um gil það, sem heitir Syðragil í fjalli, og með Syðragilslæk að vegi

er línan áfram um svonefnda Marksbrekkuhóla í vörðu á Sveigsbrún og niður til Þingmannalækjar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 1

SP-102:007 *Selgil* heimild

"Fremst á fjallinu við gilið er Selhnjúkur, og hér uppi heitir Selgilsbotn. En Selgilið nær hér alla leið uppúr. Þar voru teknir myllusteinar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 3

SP-102:008 *Stekkur* heimild um stekk

"Þingamannalækur [007]...Þar vestast neðst niður við lækinn er stykki, sem heitir Sveigur, og brekkan upp af því Sveigsbrún. Þar austur af er Stekkjarbotn, sem heitir Stekkur. Hann er skammt austan við brautina niður við lækinn, og þar heitir Stekkjarnes. Þar fyrir ofan til norðausturs er Stekkjarhöfði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 1

SP-102:009 *Messuklauf* heimild um leið

"Austan við Stekkjarhöfða er klauf, sem heitir Stekkjarklauf...austur með [Þingmanna]læknum [er] mór þar við lækinn, sem heitir Lambhagi. Ofan við Lambhaganum er lítil melur. Syðst og austast upp af Lambhaganum er lágskora upp í brekkuna, sem heitir Lindfetalág. Er þá næst klauf sem heitir Messuklauf; þar var kirkjuleiðin að Hálsi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 2

SP-102:010 *Tómasargerði* tóft

"Smátóft er niður við lækinn rétt austan við Messuklauf [009], sem heitir Tómasargerði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 2

SP-102:011 *mannabein*

"Svo eru merkin móti Fornhólum um Silungalækjarlág, eftir henni Silungalækur. Láginn er austan við Helluhól. Upp af Melunum utan við lækinn er Fitarholt rétt við túnjaðar. Á Fitarholtinu voru mannabein, sem blésu þar upp.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 2

SP-102:012 *garðlag* túngarður

"Um túnið lá garður, og sáust leifar hans víða; var það nefnt vallargarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 2

SP-102:013 *Stekkjargata* heimild um leið

"Upp af Nónhól [sem er upp af Sjónarhól] er dokk, sem heitir Skeið. Bæjarmegin við hana eru nafnlausir melhólar, en utan við hana er holt, sem heitir Steinholt. Á því eru nokkri steinar; þetta holt er lágt og gróið sunnan til. N.n.v. við það er gata, sem heitir Stekkjargata og liggur að stekknunum [008], sem fyrir var getið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 2-3

SP-102:014 *Finnastaðir* bæjarstæði býli

"Á háleitinu eru Finnastaðir. Þar sér fyrir miklum rústum; hefur þar sýnilega verið býli.", segir í örnefnaskrá.

"Finnastaðir heitir rúst, skammt norðvestur frá túni á Fornastöðum í Ljósavatnsskarði."BJ

Friðlýsing: "Forn rúst, er Finnastaðir heitir, skamt norðvestur frá túninu." ÁÓG. "Svæði þetta er friðlýst, en engar sagnir eru um býli þetta.", segir í örnefnaskrá. "Hún er nær 14 fðm. löng frá austri til vesturs, og er auðséð á endatóftunum, að það er forn bæjarrúst. En um miðjuna hafa síðar verið sett fjárhús ofan á hana og sjást tóttir þeirra glögglega. Munnmæli segja, að Þorvarður Höskuldsson hafi búið á Finnastöðum. En samkvæmt Ljósvetningasögu bjó hann raunar á Fornastöðum. Þar á móti ber nafnið Finnastaðir það með sér, að það er kent við mann, sem hefir heitið Finni. Finni hét föðurbróðir Þorvarðs, - annars er nafnið sjaldgæft, - og ef Finnastaðir væri kendir við þann Finna, þá mætti líta svo á, sem munnmælin hefðu haft skifti á þeim frændunum. En nú sést að af Ljósvetningasögu, að Finni hefir búið undir Felli í Köldukinn, svo það er nokkuð djarft, að gera ráð fyrir, að hann hafi búið á Finnastöðum. Ekki er samt nein fjarstæða, að geta þess til, að hann hafi fyr búið á Finnastöðum, en síðar undir Felli."BJ

Heimildir: ÁÓG. Fornleifaskrá, 51; Ö-Fornastaðir, 3; BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905." Árbók 1906, 9

SP-102:015 *Vörðustallar* örnefni

"Ofan við Grænur [sem eru bæjarmegin við Leitið] er láréttur stallur, sem heitir Vallmór...Ofan við Vallmó er ógróinn slakki og grjótbungur; þetta er beint upp af Vallmó og heitir Vörðustallar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 3-4

SP-102:016 *Húsagil* örnefni

"Ofan við Grænur [sem eru bæjarmegin við Leitið] er láréttur stallur, sem heitir Vallmór...Ofan við Vallmó er ógróinn slakki og grjótbungur; þetta er beint upp af Vallmó og heitir Vörðustallar [015]. Þar austur af er Húsagilsbotn, en þaðan kemur svo Húsagil, sem er upp af Fornhólum og er á merkjum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:017 *Kvíahóll* örnefni kvíar

"Rétt utan og ofan við túnið er hóll, sem heitir Kvíhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:018 *Geitakofagil* örnefni geitakofi

"Lækjarsitra kemur ofan úr Grænum, úr gili sem þar er og heitir Geitakofagil, og lækurinn heitir Geitakofalækur. Upp með honum að austanverðu er móar, sem heita Geithúsmóar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:019 *Kvíahóll* örnefni kvíar

"Austur af þessu [þ.e. Geitakofaörnefnunum, 018] er hóll í túni, sem heitir Kvíahóll, en hann er nyrzt neðan við Ytri-Bæjarhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:020 heimild um leið

"Götur lágu áður fyrir þvert í gegnum túnið og voru það margir skorningar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:021 *Skemmutunga* örnefni skemma

"Þá var svonefnd Skemmtunga frá Bæjarlæk og heim að bæ. Þar var líklega gamalt bænhus. Áður var lægð á ská í gegnum Skemmutunguna, sem hét Spónastokkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:022 *Hesthúshóll* örnefni hesthús

"Inn og upp af Kvíhól er svo Hesthúshóll, og þar á milli er Hesthúslág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornastaðir, 4

SP-102:023 *Húshóll* örnefni

"Þar sem bærinn [Fornhólar] stendur hét Húshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 1

SP-102:024 *Brúarnes* heimild um brú

"Á merkjum á mótum Fornastöðum er Brúarnes, við brúna á gamla þjóðveginum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 1

SP-102:025 *Selhólar* örnefni sel

"Á merkjum á mótum Fornastöðum er Brúarnes, við brúna [024] á gamla þjóðveginum. Nokkuð ofar er Stóranes, en neðan við það er nefnt Mjódd í Þingmannalæk. Upp af þessu svæði eru melhólar, sem einu nafni kallast Selhólar...Selgrund er afgirtur blettur að sunnanverðu við Selhólana.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 1

SP-102:026 *Húsahjalli* örnefni

"Þar sem nú er tún inn af húsunum hét áður fyrir Húsamýri. Þar upp af er Húsahjalli. Það er neðsti hjallinn í brekkunum og Enni er framan í honum, rétt sunnan við gilið upp að hjallabrun. Húsahjallinn nær í aust-suðaustur að gili, sem heitir Skriðugil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 2

SB-102:027 *Kofi* tóft

"Þá tókum við spilduna frá Selgili að Merkjárgili. Þar er í miðju fjalli gömul tóft, Kofi, þar er og nafnlaus lækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Fornhólar, 2-3

SB-102:028 *Fornastaðasel* bæjarstæði býli/sel

"Fornastaðasel var við Merkjaána. Þar eru grundir milli árinna og malarhóla." Lb I

"Fornastada Sel. Hjáleiga, byggð hjer um 60 árum [um 1650] á fornu selstæði heimajarðarinnar skamt fyrir framan, afdeild einasta að túni og engjum...Kostir og ókostir sem áður segir um heimajörðina, nema Mjerká spillir túninu nokkuð örðu hvörju með grjótsáburði, og so er hjer erftitt vatnsból á vetrum." JÁM XI. "Fornastaðasel var rúmum stekkjjarvegi suðaustur frá bænum. Þar sjást nú að eins stekkjarrústir. Bær var þar þó áður og hélzt byggðin svo lengi, að síðasti bóndinn þar var Jón, faðir hinna nafnkunnu bræðra Björns í Lundi og Kristjáns á Illugastöðum, sem uppi voru á fyrri hluta 19. aldar, og voru báðir atkvæðamenn." BJ. "Þar var byggt upp á fornu selstæði um 1650, og var þar engu minna bú en heima á Fornastöðum 1712. Byggðin stóð langt fram á 18. öld, og er sagt, að þar hafi eitt sinn búið Jón, faðir Björns í Lundi og Kristjáns á Illugastöðum." Lb I. "Fornastaðasel fór í eyði um eða eftir 1750." BBSÞ

Heimildir: JÁM XI, 96; BBSÞ, 158; Lb I, 165; BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905." Árbók 1906, 9

SB-102:029 *Lautinantavarða* varða

Á korti sr. Sigurðar Árnasonar frá 1839 er merkt inn svokölluð Lautinantavarða í Fornastaðafjalli (að því virðist), "á háfjalli". SSÞ

Heimildir: SSÞ, 56

SB-103 *Hallgilsstaðir*

1712: Jarðardýrleiki 36 hdr. en er 20 hdr. árið 1847. "Hallgilsstaðir voru í eign og ábúð niðja Þorgeirs á Ljósavatni á 11. öld; síðar getur þeirra lítt við sögu." Lb I, 166. 19. og 27.10.1483: Kaup- og landamerkjabréf um Hallgilsstaði í Fnjóskadal þegar Helgi Sigurðsson selur Brynjólfi Magnússyni jörðina fyrir 37 hundruð í lausafé... "Þath gerum uer are sigurdzon jon markusson jngimundur olafsson ok einar olafsson godum monnum viturlight med þessu uoro brefi þa er lidit uar fra guds burd þusund fiogur hundrut attatiger ok þriu ar drottinsdag næsta fyrir michaelsmessu a munkapuera j eyiafirde uoru uer j hiaa saum ok heyrdum aa ord ok handaband þessara mann brynjolfs magnussonar af eine alfu ok helga sigudzsonar af annare ath. sua fyrir skildu ath fyr nefndr hellgi selldi adr greindum brynjolfi jordina alla halgillstade j hnioskadal er liggur j halls kirkju sokn med ollum þeim gognum ok giædum er greindri jord fylger ok fylgt hefer ath fornu ok nyiu ok hann ok steinum magnusdotter kuina hans urdu fremst eigandi ath. sagdi titt nefndr helgi landamerki a jordune ut at jllu kelldu fyrir sunan skollagerde ok sudur ath merkigili ok ofan j iardarkross fyrir nedan. ok sionhending j halgilsstadaklauf. ok sudr j þingmannalæk er gatan liggur vt j." DI VI, 502-504. Með jörðinni er talin eyðihjáleigan Hallgilsstaðastekkur og almenningur á Vöðluheiði. 1712: "Munnmæli eru á að jörðin eigi hrossabeit á Vöðluheiði í Víðivallnalandi mót vetrarheit hingað, en ekki hafa menn sjeð skjöl eður skilríki um þetta, so hjer undirrjettist." JÁM XI, 97. "Hallgilsstaðir eru forn jörð, en ekki er vitað með vissu hver byggði staðinn fyrst." BBSÞ, 110. Nýbýli: Sólvangur.

1918: Tún 5,8 ha. þar af sléttuð um 1/6. "Túnu spillir leirságangur úr brattlendi skaðlega og lángvarandi órækt. Engjar aldeilis öngvar og enginn heyskapur í úthögum. Úthagarnir eru víðlendi og heilnæmir fyrir sauðfe en graslitilr fyrir stórgripi." JÁM XI, 97. "Jörðin á meir víðáttu í dalbotni en flestar aðrar og ágætt sauðland. Útsýni er fagurt, einkum til suðurs." Lb I, 166. "Breitt og mikið undirlendi er niður til Fnjóskár og allt suður að og með Þingmannalæk. Mestur hluti undirlendisins eru þýfðir móar, allgott sauðland. Landið er þurrt að mestu en Dropagerði niður við Fnjóská...hefur verið þurkað. Fjallið er hátt og bratt og gróðurlítið hið efra en gróið og gott sauðland er neðar dregur." BBSÞ, 110

SB-103:001 *Hallgilsstaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn á Hallgilsstöðum stendur þar undir hlíðinni, en breitt undirlendi er þan niður til árinna og allt suður til Þingmannalækjar..." Lb I. "Bærinn stendur í aflíðandi brekku móti suðvestri, og hefur skjól af hólum norðar og ofar í hlíðinni." BBSÞ

Heimildir: Túnakort 1918; Lb I, 166; BBSÞ, 110.

SB-103:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:006 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:007 heimild um rétt
Heimildir: Túnakort 1918

SP-103:008 *Vörðuhóll* varða
"Hæsti hluti fjallsins framan við botn Hallgilsins heitir Súla. Hallgil er djúpt og þröngt gil, sem fellur til suð-suðvestur frá norðaustri. Austan þess rís fjallið í um það bil 900 metra hæð. Vörðuhóll nefnist lítill hóll, sem er þarna í hlíðinni og dregur nafn af vörðubroti, sem á honum er.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 1

SP-103:009 *Hornaholt* tóftir
"Norður frá Bæjarlæk ofan túngirðingar er svonefnt Hornaholt. Ekki er vitað af hverju það nafn er dregið, en þar eru gamlar tóttir. Gæti skeð, að þetta væri gamall leikvöllur barna, þó ekki sé nein víska fyrir því.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 3

SP-103:010 *Dropagerði* bæjarstæði býli
"Framundan Efrimóum norðan eða utan við Undirmóa, er svonefnt Dropagerði.", segir í örnefnaskrá.
"...Dropagerði niður við Fnjóská, um 10 ha mýrlendi, hefur verið þurrkað." BBSÞ "Dropagerði er ca. 10 ha. mýrlendi norðan Undirmós, beint á móti Víðvöllum.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.
"Gerðisnafnið stafar af því að þar var eitt sinn []búið. Glöggur túngarður, breiður og mikill umlykur ca. 1,5 ha. spildu fram í mýrina. Á litlum stalli, þurum, í brekkulögg, voru greinilegar tættur, Árið 1952 var rutt úr tóftunum og gerður þar kartöflugarður. Nú hefur þar verið plantað lerki.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.
Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 4; BBSÞ, 110; Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1

SP-103:011 *Þvergarðsvað* heimild um vað
"Hér nokkuð sunnar rennur svo Þingmannalækur í Fnjóská, og svæðið þar um er nefnt Ármót. Það er norðan frá læknum að ánni. Á ánni er vað, sem heitir Þvergarðsvað. Það er beint niður af Dropagerði [010]. Niður að því liggja götur, sem heita Víðivallagötur [012]; þær liggja yfir móana fram af brúninni og niður að vaðinu.", segir í örnefnaskrá.
"Þvergarðsvað. Malargarður í botni árinna þvert yfir." LEG
Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4; Ö-Hallgilsstaðir, 4

SP-103:012 *Víðivallagötur* heimild um leið
"Hér nokkuð sunnar rennur svo Þingmannalækur í Fnjóská, og svæðið þar um er nefnt Ármót. Það er norðan frá læknum að ánni. Á ánni er vað, sem heitir Þvergarðsvað [011]. Það er beint niður af Dropagerði [010]. Niður að því liggja götur, sem heita Víðivallagötur; þær liggja yfir móana fram af brúninni og niður að vaðinu.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 4

SP-103:013 *Dropagerði* heimild um mógrafir
"Framundan Efrimóum norðan eða utan við Undirmóa, er svonefnt Dropagerði.", segir í örnefnaskrá.
"...Dropagerði niður við Fnjóská, um 10 ha mýrlendi, hefur verið þurrkað." BBSÞ [Sjá einnig, 010]
"Móskurður hefur að fornu verið.. JÁM XI "Mikil mótekja og fremur góð var á Dropagerði og sjást þess mikil merki. Svörðurinn var tekinn og fluttur niður á bakka Fnjóskár. Síðast 1945.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.
Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 4; BBSÞ, 110; Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1; JÁM XI, 96

SP-103:014 *Lágumýri* heimild um mógrafir

"Torfrista og stúnga lök og grýtt, og eru því stúngnar þökur úr harðvelli stúngnar með pál. Móskurður hefur að fornu verið..."JÁM XI. "Svörður var tekinn í Lágumýri, í landi Sólvangs. Síðast 1942. Þurrkaður á melkoll þar við. Torfrista þótt léleg, helst stunduð yzt í Lágumýri.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1; JÁM XI, 96

SP-103:015 *Huldufólkssteinar* örnefni huldufólksbústaðu

"Norðan við túnið heitir Leiti og Langhóll.", segir í örnefnaskrá. r

"Í Leitislæg eru tveri geysistórir steinar, Huldufólkssteinar.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 3; .", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1

SP-103:016 *Melrakkahóll* varða

"Uppi á fjalli í háaustur frá Miðklettum er hóll með vörðubroti er nefnist Melrakkahóll.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1

SP-103:017 *Kofarönd* heimild um smalakofa

"Norðan við túnið heitir Leiti og Langhóll.", segir í örnefnaskrá. "Á mörkum Leitis og Langhóls er Leitishóll. Melrönd, sem liggur syðst á Undirmó heitir Kofarönd. Þar var kofi sem skýldi hjásetufólki. Þar gætti ég áнна um sauðburð, síðast 1953.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, 3; .", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 1

SP-103:018 heimild um tjaldstæði

"Tjaldstæði var við Síkið austanvert á sléttum bala. Þar var legið við í tjaldi um engjaheyskap. Síðast var þar heyjað 1957.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 2

SP-103:019 *Heynes* heimild um heystæði

"Heynes heitir grasivaxið nes, sem Þingmannalækurinn lykur um á þrjá vegu, syðst og vestast í Sveignum. Þar eru tvö glögg heystæði. Þar var síðast heyjað 1948.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 2

SP-103:020 *Tóftin* heimild um beitarhús

"Efst við...Farvegi [þar sem Silungalækur fellur eftir djúpum farvegi í Merkjalæk], sunnan við fjárhústúnið, er Tóftin, gamalt beitarhús, og eru rústir þess greinilegar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sólvangur, 2-3

SP-103:021 *Landmælingavarðan* varða

"Háfjallið sunnan Syðragils kallast Fornasstaðafjall. Landmælingavarðan er, þar sem hæst er.", segir í örnefnaskrá.

"...hlaðin af Þjóðverjum, líklega einhvern tímann á árunum 1936-38.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Sólvangur, 3

SP-103:022 *Hallgilsstaðastekkur* heimild um stekk

"Hallgilstada steckur heitir stekkur frá heimajörðunni, þar er lítil girðing um, sem menn atla að gjörðhafi verið um stekkjartúnið úr hagahús<i>, samt hefur hjer verið fátækur húsmaður um fáein ár, hjer um fyrir 40 árum [um 1670], og hafði hann öngva grasnyt, og var engin húsleiga á hann skilin. Ekki má hjer byggð setja fyrir heyskarleysi."JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 97-98

SP-103:023 *Ármótavað* heimild um vað

"Ármótavað. Hér að austanverðu við Fnjóská, þar sem Þingmannalækur kemur í hana, er allstórt svæði, sem heitir Ármót, því í fyrnd kom Skjálfanda-fljót hér í Fnjóská, en nú aðeins allstór lognmollulegur lækur. Farið er úr eyri fram af Þingamannalækjarós upp í straum á vesturbakka, en undan austur yfir; dálítið gróft."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4

SB-104 Veisusel

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. 1/4 hluti Veisu. "[Veisusel] Kallast af sumum Skollagerði...Bygð hjer um fyrir 50 árum [um 1660] á selstæði heimajarðarinnar [Veisu], sem menn atla að sje fornt eyðiból, með því hjer er girðing um völinn,..."JÁM XI, 98. "Um skeið voru Veisusel og Hallgilsstaðir sameign. Þá var hið syðsta Veisuselsengi lagt til Hallgilsstaða, en Veisusel hélt beitarrétti sínum, og helzt svo enn...Þetta er forn hjáleiga frá Veisu og var talin fjórðungur jarðar; byggt á seltóttum um 1650."Lþ I, 166.

1918: 3,5 ha. þar af sléttað um 1/2. "Túninu spillir skriðufall úr fjallinu og hefur tekið af því nokkurn part. Enginu spillir og skaðlega sama skriðufall, og er óvinnandi nokkur partur þess fyrir því. Úthagar eru bjarglegir."JÁM XI, 98. "Bæði tún og engi er mjög frjótt, og er talið, að óvíða spretti betur í Fnjóskadal en í Veisuseli."Lþ I, 166. "Fjallið er bratt og gróðurlítið hið efra. Um mitt fjallið eru djúpar skálar með láréttri hólarað, kallast þær Skálabrúnir. Neðan þeirra er gróður fjölbreyttur og hagar góðir. Undirlendi er mikið og breiðkar til suðurs. Skiptist í vallendi, hrísmóa og mýri,..."BBSþ, 109

SB-104:001 *Veisusel* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á allháum hjalla við fjallsrætur.", BBSþ

Heimildir: Túnakort 1918; BBSþ, 109

SB-104:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-104:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-104:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-104:005 *Kofastallur* örnefni

"Bali. Flati neðan udníe enda Skálagilja, nær suður að Snjóflóðahól [Dagmálhól, hlífir bænum í Veisuseli við snjóflóðum]. Kofastallur, framan við Bala, en ögn norðar, og mjór stallur noður neðan við Yztuskálar, en lægri en þær.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 5

SB-104:006 *Kofaurð* heimild

"Bali. Flati neðan udníe enda Skálagilja, nær suður að Snjóflóðahól [Dagmálhól, hlífir bænum í Veisuseli við snjóflóðum]...Kofaurð. Stórgýtisurð; kofi hefur verið hlaðinn sunnan í urðinni. Kofatún sunnan við urðina, en mun lægra en Kofaurðin, og neðan syðri hluta Bala.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 5

SB-104:007 *Hundakofi* heimild

"Hundakofagil eða -gróf fékk þetta nafn af því, að hundakofi sveitarinnar var í fjallsrótum, þar sem gilið endaði. Gilið byrjaði í tveimur smáskálum í Skálabrúnum. Þetta eru sigskálar með grófu grjóti í kring.", segir í örnefnaskrá.

"Hundakofi. Þarna voru hundar úr öllum Norður-Fnjóskadal ormaheinsaðir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 5, 9

SB-104:008 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"Stekkjargil. Það nafn er mjög á reiki, en er þó, og byggist á því, að neðst í því, í fjallsrótum, kemur upp Sellækur, stundum kallaður Stekkjarlækur; gilið sjálft er vatnslaut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 6

SB-104:009 *Kvíagil* örnefni kvíar

"Stekkjargil [008]...Olnbogagil...Nafn gilsins er dregið af snöggri beygju til hægri (suðurs)...Kvíagil. Skammt sunnan Olnbogagils og byrjar í sömu hæð, en fer yfir Olnbogagil og ryður fram mikilli skriðu allhárri og nær langt niður fyrir fjallsrætur. Síðan kemur breiður hryggur, og í honum sunnanverðum, niður úr Hnjúknum, kemur Hrossagil...Ekki er vitað um neinar kvíar á þessum stöðum eða annars staðar í Veisuselslandi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 6, 10

SB-104:010 *Beitarhús* örnefni beitarhús

"Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús eru yzt og efst í Gerðinu...", segir í örnefnaskrá.

"...[þau] eru nákvæmlega eins byggð og ærhúsin heima í Veisuseli. Þau hafa verið byggð ofan á einhverjar gamlar rústir, sem hafa verið töluvert stærri en núverandi beitarhúsatóft, eftir smájarðvegskönnun, sem ég gerði í sumar (1994). Þarna í kring úir og grúir af smámannvirkjum, gördum, húsatóftum, og mjög mikið af kolagröfum, sumum mjög stórum, einkum ein [033], sem er suðvestan við Fjallgirðingahornið í norðurvanga Grundargils.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 11, 20

SB-104:011 *Vangi* garðlag

"Haus. Neðsti endi Hundakofahryggs. Rétt sunnan við Hundakofann [007] er allstór hvammur með garðatættum í og heitir Vangi. Tættarnar í Vanganum benda til garðræktar eða réttar- stekks- en um þetta svæði eru engar sagnir til. En þarna rétt ofan við Hausinn, og neðst í Vanganum, liggur gamla þjóðleiðin, og eru göturnar enn mjög skýrar á pörtum. Fjallgötur heita þær hér norðan við bæ, sennilega af því þær eru þarna mjög nærri fjallinu. En af þessari gömlu leið liggja götur [012] heim? í Vangatættun, hvaðan sem það hefir verið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 9

SB-104:012 heimild um leið

"Haus. Neðsti endi Hundakofahryggs. Rétt sunnan við Hundakofann [007] er allstór hvammur með garðatættum í og heitir Vangi [011]. Tættarnar í Vanganum benda til garðræktar eða réttar- stekks- en um þetta svæði eru engar sagnir til. En þarna rétt ofan við Hausinn, og neðst í Vanganum, liggur gamla þjóðleiðin, og eru göturnar enn mjög skýrar á pörtum. Fjallgötur [SB-631:009] heita þær hér norðan við bæ, sennilega af því þær eru þarna mjög nærri fjallinu. En af þessari gömlu leið liggja götur heim? í Vangatættun, hvaðan sem það hefir verið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 9

SB-104:013 heimild um vað

"Viðarholt er sunnan við Vangann [011] og nær að Sellæk [sjá Selgil, 008], sem kemur upp í enda Stekkjargils og rennur niður með áðurgreindu holti, sem endar í snöggum stalli, sem nær norður neðan við Vangann út að Hundakofahrygg eftst í Hausnum. Sellækur stundum kallaður Stekkjarlækur, rennur í alldjúpum farvegi niður að Fjallgötum, en þar hefir verið byggt á hann ræsi [014], sem hefir svo stíflazt af aur og grjóti, og þá gert vað úr grófri mól og smágrjóti, og í þá tíð svo dreifzt eða hríslazt niður landið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 9

SB-104:014 heimild um samgöngubót

"Viðarholt er sunnan við Vangann [011] og nær að Sellæk [sjá Selgil, 008], sem kemur upp í enda Stekkjargils og rennur niður með áðurgreindu hoti, sem endar í snöggum stalli, sem nær norður neðan við Vangann út að Hundakofahrygg eftst í Hausnum. Sellækur stundum kallaður Stekkjarlækur, rennur í alldjúpum farvegi niður að Fjallgötum, en þar hefir verið byggt á hann ræsi, sem hefir svo stíflazt af aur og grjóti, og þá gert vað [013] úr grófri mól og smágrjóti, og í þá tíð svo dreifzt eða hríslazt niður landið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 9

SB-104:015 *Hvammur* heimild um óþekkt

"Sunnan þessa hryggs [Skriðu?] er afar djúpur hvammur, sem virðist hafa verið efri barmur Olnbogagils, áður en Kvíagil rann, og þá kemur spurning: Fór Kvíagilsaurinn yfir kvíarnar og færði þær á kaf?.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað um neinar kvíar á þessum stöðum eða annars staðar í Veisuselslandi. En þegar tún var ræktað neðan til í Hvamminum, komu í ljós hleðslubrot, mjög frjó mold og margt fleira, enda minnst ekki ýtumaðurinn á þetta fyrr en of seint, en það var enginn vafi á því, að þetta var mannvirkjamold.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 10

SB-104:016 *Réttartún* örnefni rétt

"Milli Kvíagilsgrófar og Bæjarlæks neðan Hvammstúns ofan að lind, er stórt tún, sem heitir Yztatunga að heildarnafni. Yztatunga er samsett af mörgum smátúnum. Efst og yzt neðan Hvammstúns er Smiðjutún [sjá smiðja, 017]. Þar sunnar að Bæjarlæk er Réttartún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 13

SP-104:017 *Smiðja* heimild um smiðju

"Milli Kviagilsgrófar og Bæjarlæks neðan Hvammstúns ofan að lind, er stórt tún, sem heitir Yztatunga að heildarnafni. Yztatunga er samsett af mörgum smátúnum. Efst og yzt neðan Hvammstúns er Smiðjutún. Þar sunnar að Bæjarlæk er Réttartún [016]. Neðan Smiðjutúns ofan að lind er Götutún, og er nafnið af því, að þjóðleiðargötturnar [SP-631:009] eru efst í því.", segir í örnefnaskrá.

"Á skilum gatna og Smiðjutúns var Smiðja fram til 1925, en þá var smiðjan flutt heim að bæ. Smiðjan var byggð á einhverri fornri tóft, og mun Jón Jónsson afi minn hafa byggt hana 1889.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 13

SP-104:018 *Túngarður* heimild um túngarð

"Milli Kviagilsgrófar og Bæjarlæks neðan Hvammstúns ofan að lind, er stórt tún, sem heitir Yztatunga að heildarnafni. Yztatunga er samsett af mörgum smátúnum...Syðsti og neðsti hluti Yztutungu heitir Gamlatún. Í þessum hluta Yztutungu er mikið eða var mikið af ókenndum mannvistarleifum. Efst í Gamlatatúni var langur, hlaðinn garður, Túngarður. Hann lá í sveig frá Bæjarlæk inn á miðja Yztutungu, og neðan undir norðurenda hans var stór tóft, sem gat hafa verið stekkur eða einhvers konar rétt; alltaf kölluð Tóftin [019]. Túngarður lá þannig í sveig frá Bæjarlæk að Tóft, frá Tóft niður norðan við bæ í sveig niður gegnum Þúfur og suður skammt ofan núverandi þjóðveg, þar upp og suður milli Hólshúss og Rústa.", segir í örnefnaskrá.

"Tóftin og Túngarður áttu það sameiginlegt, að ofan að þeim hafði runnið aurskriða, sem hafði runnið fram af garðinum og einnig inn í Tóftina. Það, sem hafði runnið, hafði að hluta verið hreinsað upp og sett upp á garðinn, en svo komið meiri aur og fyllt aftur og aðeins runnið fram af. Þetta sást greinilega, þegar þessu landi var ýtt til og sléttað, og eins kom mikið af hleðslugrjóti upp á þessu svæði. Það, sem mér fannst merkilegast við þennan garð og Tóftina, var að hvoruveggja hafði verið hlaðið úr mýrarjarðvegi með töluverðum reiðingi í, en þegar þetta var sléttað þarna, var allur jarðvegur skraufþurr og malarkenndur og ekki vatnsdropi til að mynda mýri...Norður af þessum tóftum [021] var eftir heillegur hluti af Túngarðinum og virtist stefna niður norðan bæjar, sunnan Lindarlæks.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 13

SP-104:019 *Tóftin* heimild um rétt

"Milli Kviagilsgrófar og Bæjarlæks neðan Hvammstúns ofan að lind, er stórt tún, sem heitir Yztatunga að heildarnafni. Yztatunga er samsett af mörgum smátúnum...Syðsti og neðsti hluti Yztutungu heitir Gamlatún. Í þessum hluta Yztutungu er mikið eða var mikið af ókenndum mannvistarleifum. Efst í Gamlatatúni var langur, hlaðinn garður, Túngarður [018]. Hann lá í sveig frá Bæjarlæk inn á miðja Yztutungu, og neðan undir norðurenda hans var stór tóft, sem gat hafa verið stekkur eða einhvers konar rétt; alltaf kölluð Tóftin.", segir í örnefnaskrá.

"Tóftin og Túngarður áttu það sameiginlegt, að ofan að þeim hafði runnið aurskriða, sem hafði runnið fram af garðinum og einnig inn í Tóftina. Það, sem hafði runnið, hafði að hluta verið hreinsað upp og sett upp á garðinn, en svo komið meiri aur og fyllt aftur og aðeins runnið fram af. Þetta sást greinilega, þegar þessu landi var ýtt til og sléttað, og eins kom mikið af hleðslugrjóti upp á þessu svæði. Það, sem mér fannst merkilegast við þennan garð og Tóftina, var að hvoruveggja hafði verið hlaðið úr mýrarjarðvegi með töluverðum reiðingi í, en þegar þetta var sléttað þarna, var allur jarðvegur skraufþurr og malarkenndur og ekki vatnsdropi til að mynda mýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 13

SP-104:020 heimild

"Nokkur neðar [en Tóftin, 019], suður við Bæjarlæk, var mikið kraðak af gömlum tóftum, sem virtust hafa þurrkapt út, nema allra neðsti hluti veggjanna, og allt benti til þess, að snjóflóð hefði gert þetta, því ofan við tóftarbrotnin og inni í þeim var mikið af stórum steinum hér ofan úr fjallinu, en sáralítið neðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 13

SP-104:021 heimild um kartöflugarður

"Nokkur neðar [en Tóftin 019], suður við Bæjarlæk, var mikið kraðak af gömlum tóftum [020], sem virtust hafa þurrkapt út, nema allra neðsti hluti veggjanna, og allt benti til þess, að snjóflóð hefði gert þetta, því ofan við tóftarbrotnin og inni í þeim var mikið af stórum steinum hér ofan úr fjallinu, en sáralítið neðar. Ofan við þessar tóftir hafi seinna verið einhvers konar matjurtagarður (sennilega kartöflugarður), en ekki notað lengi, því mold hafði ekki færzt mikið undan brekkunni, eins og annars staðar var svo áberandi hér í túninu.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir tímgastr hér ekki jarðepli en kál alllíkvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Veisusel, 14; SSÞ, 56

SB-104:022 *Ærhús* heimild um fjárhús

"Miðtunga, seinna nefnd Ærhústunga, en það nafn hefir hún fengið af fjárhúsunum, sem voru neðst á henni og ævinlega kölluð ærhús, em táknað það, að enginn geldfénaður hefir verið í þeim, þá sennilega á beitarhúsum.", segir í örnefnaskrá.

"... að ærhúsunum, sem voru allt tíð samstæðuhús, þ.e.a.s. fjórar krær með risi yfir miðju og hlöðu þvert fyrir stafni að austan, en að vestan var skammásrefting og því allir fjárhúsveggirnir jafnháir, nema milli hlöðu og fjárhúss; sá veggur náði upp fyrir ris, og var því hlaðan allhá, en hún var mikið niðurgrafin með sömu gólfhæð og fjárhúsin, enda stóðu þó í töluverðum halla. Þessi fjárhús voru 40 m sunnan Bæjarlækjar, beint suður af Tóftarbotum [020], og gætu verið arftakar þess, sem í Tóftarbotunum var, meðan þessi mannvirki stóðu þar. Þessi fjárhús voru sértæð að byggingarlagi vegna sambyggingarinnar. Hvort afi hefir reist þau um 1888, veit ég ekki, en faðir minn er fæddur 1891, og þegar hann mundi eftir húsunum, voru þau allgróin og virtust gömul. Ég athugaði vel grunn húsanna, þegar þeim var ýtt út og gerð að túni, og sást þá vel, að þar voru engar eldri byggingar undir, svo þetta var hið upprunalega byggingarform.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 14-15

SB-104:023 *Balagarður* garðlag túngarður

"Um 30 metrum neðan fjárhúsanna [022] var hár túngarður, kallaður Balagarður. Milli hans og fjárhússins lágu gömlu göturnar (þjóðleiðin SB-331:009).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 15

SB-104:024 *Hólshúshóll* heimild um geitakofa

"Framan við [Veisusels]bæinn var áfamhaldandi hóll af bæjarstæðinu, og hét hann varpi. Þetta var bogлага hóll og mikið lægra norðan og neðan við hann, og hét það svæði Þúfur og náði frá Lindarlæk og suður að Hólshúshól, sem var strýtuþóll með Geitarhúsi uppi á hólum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 16

SB-104:025 *Rústir* heimild

"Þessi [Hólshús]hóll [024] náði frá Varpa með smádokk á milli, sem náði upp undir Fjárhúsveg suður á Leyningsbarð frá Fjárhúsvegi og niður að Rústum, sem náðu niður að núverandi þjóðvegi. Þessar Rústir voru mjög afbrigðilegar, því í sveig neðan við hólinn var framhald Túngarðsins eða Balagarðsins [023] norður og upp að Varpa. Syðst framan undir garðinum var stór, ferhyrndur garður, og var honum öllum og hólum ofan við ýtt niður í þjóðveg, þegar hann var endurnýjaður 1958. Núverandi hóll er 9 metrum lægri en upprunalegi hóllinn.", segir í örnefnaskrá.

"Þykkt veggja í þessum garði var um 1,20 m og hæð ofanjarðar um 80 sm, og hæð alls frá grunni garðisins, sem var úr grjóti neðst, var um 180 sm og notaður reiðingur á milli steinanna. Bilið á milli Balagarðsins og rústagarðsins var um fimm metrar, og þegar ýtt var, sást í sárinu lag, sem benti til þess, að þar hafði verið troðin leið. Aðeins eitt hlið var á þessum garði, ofan til að sunnanverðu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 16-17

SB-104:026 heimild um kolagröf

"Þessi [Hólshús]hóll [024] náði frá Varpa með smádokk á milli, sem náði upp undir Fjárhúsveg suður á Leyningsbarð frá Fjárhúsvegi og niður að Rústum, sem náðu niður að núverandi þjóðvegi. Þessar Rústir [025] voru mjög afbrigðilegar, því í sveig neðan við hólinn var framhald Túngarðsins eða Balagarðsins [023] norður og upp að Varpa. Syðst framan undir garðinum var stór, ferhyrndur garður, og var honum öllum og hólum ofan við ýtt niður í þjóðveg, þegar hann var endurnýjaður 1958. Núverandi hóll er 9 metrum lægri en upprunalegi hóllinn.", segir í örnefnaskrá.

"Því miður var ég ekki við, þegar efri kolagröfinni var ýtt út að mestu, bara eftir smákol í botni og svo salli í suðurhlið gryfjuinnar, sem ýtan hafði sneitt í gegnum. Ég taldi víst að gryfjan væri bara hálf full með jarðvegi eins og sú neðri [027], en hana tókum við varlega niður. En eftir skoðun þeirrar gryfju var ég viss um, að þetta væru ekki kolagrafir, heldru kolageymslur, sem og sannaðist á þeirri efri, því ef þar hefðu verið gerð kol og ekki tekin í burtu, áttu þau ekki að vera hærri en um 50-60 sm að hæð, eða í flestum tilfellum tæplega það. Sennilega hefur Hólshúsið [024] kannski verið smíðja, því bæði aska og sót komu í ljós, þegar húsinu var ýtt burtu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 16-17

SB-104:027 heimild um kolagröf

"Þessi [Hólshús]hóll [024] náði frá Varpa með smádokk á milli, sem náði upp undir Fjárhúsveg suður á Leyningsbarð frá Fjárhúsvegi og niður að Rústum, sem náðu niður að núverandi þjóðvegi. Þessar Rústir [025]

voru mjög afbrigðilegar, því í sveig neðan við hólinn var framhald Túngarðsins eða Balagarðsins [023] norður og upp að Varpa. Syðst framan undir garðinum var stór, ferhyrndur garður, og var honum öllum og hólnum ofan við ýtt niður í þjóðveg, þegar hann var endurnýjaður 1958. Núverandi hóll er 9 metrum lægri en upprunalegi hólinn.", segir í örnefnaskrá.

"Því miður var ég ekki við, þegar efri kolagröfinni [026] var ýtt út að mestu, bara eftir smákol í botni og svo salli í suðurhlið gryfjuinnar, sem ýtan hafði sneitt í gegnum. Ég taldi víst að gryfjan væri bara hálf full með jarðvegi eins og sú neðri, en hana tókum við varlega niður. En eftir skoðun þeirrar gryfju var ég viss um, að þetta væru ekki kolagrafir, heldru kolageymslur, sem og sannaðist á þeirri efri, því ef þar hefðu verið gerð kol og ekki tekin í burtu, áttu þau ekki að vera hærri en um 50-60 sm að hæð, eða í flestum tilfellum tæplega það. Sennilega hefur Hólshúsið [024] kannski verið smíðja, því bæði aska og sót komu í ljós, þegar húsinu var ýtt burtu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 16-17

SB-104:028 *Húsaholt* örnefni

"...næsta örnefni [við Rústirnar, 025 og kolagrafirnar, 026,027]...er Syðstatunga. Syðstatunga nær frá Tunguhalli niður með Leyningslæk, ofan jafnt ærhúsum [022], þar suður að Húsaholti og þaðan út og upp að Tunguhalli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 17

SB-104:029 *Fjánhúshóll* heimild um fjárhús

"Húsmýri nær niður að Fjánhúsvegi og frá Leyningslæk suður að Fjánhúshól, og á honum miðjum stóðu fjárhús, þrjú samstæð rishús með sundi á veggjum og hlöðu bak við.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 17

SB-104:030 *Geitakofaholt* heimild um geitakofa

"Þá byrjum við aftur uppi við Fjallgirðingu, sunnan Lækjarholts. Þar kemur stórt svæði, sem nefnist Dýjaholt og Dýjamýrar...Þetta Dýjaholta og -mýrasvæði nær niður með Syðstutungu, allt niður að Geitakofaholti. Nú er þarna þvert yfir svæðið stór skurðgröfuskurður úr Miðtungudýi og suður í Dýjalæk sunnan Geitakofaholts endar að neðan á hárri brekku, sem er framhald af Húsbrekku og endar eða dýr út við Dýjalæk...Á hnútu fremst á Geitakofaholtinu stóð geitakofinn. Þetta var sumarkofi, meðan geitur lágu úti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 17-18

SB-104:031 *Svarðarmýri* heimild um mógrafir

"Svæðið neðan Geitakofaholts [030] allt að þjóðvegi og frá Fjánhúshól suður að Dýjalæk hét Svarðarmýri. Yzt og neðst á þessari mýri voru Svarðargrafir, tölum sjaldan um mógrafir. Raunar er þessi mýri og grafirnar skornar sundur norður-suður af þjóðveginum, því grafir og mýri eru einnig neðan vegar og halda þar nafni sínu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 18

SB-104:032 *Huldan* álagablettur

"Svæðið neðan Fjallgirðingar og sunnan Dýjalækjar heitir Nýjuskriðuhús, sem er endi Nýjuskriðu. Huldan er afar stór stakur steinn. Þegar Nýjaskriðan rann og Nýjuskriðuhús varð til, sneiddi skriðan fram hjá þessum steini allt í kring, svo krinugum hann er grjótlaut svæði. Allir hér virða þetta svæði og umgangast það sem slíkt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 18

SB-104:033 heimild um kolagröf

Stór kolagröf: "Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús [010] eru yzt og efst í Gerðinu,...", segir í örnefnaskrá.

"Þarna í kring úir og grúir af smámannvirkjum, görðum, húsatóftum, og mjög mikið af kolagröfum, sumum mjög stórum, einkum ein [033], sem er suðvestan við Fjallgirðingahornið í norðurvanga Grundargils.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 11, 20

SB-104:034 tóft

Mannvirkjabrot sem standa út undan framhlaupi: "Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús [010] eru yzt og efst í Gerðinu...Beitarhúsagrófir eru tvær. Önnur kemur beint ofan að Beitarhúsunum, hin ögn sunnar. Þær hafa báðar fallið, eftir að mannvirkjagerð hófst þarna, því á efri hjallanum standa mannvirkjabrot út undan þessu framhlaupi, og uppi á Gerðishnúttunni,

sem er milli grófanna, fremst á hjallanum, eru mannvirkjaleifar [035], en þar hefir mikill hluti aursins hlaðizt upp, en sumt hefir fallið fram af hjallanum og kaffært suðurhluta Gerðisgarðs [036] og önnur mannvirki, sem þar voru sunnan við og aðeins örlar á.", segir í örnefnaskrá.

"Þarna í kring úir og grúir af smámannvirkjum, görðum, húsatóftum, og mjög mikið af kolagröfum, sumum mjög stórum, einkum ein [033], sem er suðvestan við Fjallgirðingahornið í norðurvanga Grundargils.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 11, 20

SP-104:035 tóft

Uppi á Gerðishnúttunni eru einnig mannvirkjabrot: "Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús [010] eru yzt og efst í Gerðinu...Beitarhúsagrófir eru tvær. Önnur kemur beint ofan að Beitarhúsunum, hin ögn sunnar. Þær hafa báðar fallið, eftir að mannvirkjagerð hófst þarna, því á efri hjallanum standa mannvirkjabrot [034] út undan þessu framhlaupi, og uppi á Gerðishnúttunni, sem er milli grófanna, fremst á hjallanum, eru mannvirkjaleifar, en þar hefir mikill hluti aursins hlaðizt upp, en sumt hefir fallið fram af hjallanum og kaffært suðurhluta Gerðisgarðs [036] og önnur mannvirki, sem þar voru sunnan við og aðeins örlar á.", segir í örnefnaskrá.

"Þarna í kring úir og grúir af smámannvirkjum, görðum, húsatóftum, og mjög mikið af kolagröfum, sumum mjög stórum, einkum ein [033], sem er suðvestan við Fjallgirðingahornið í norðurvanga Grundargils.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 11, 20

SP-104:036 Gerðisgarður garðlag

"Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús [010] eru yzt og efst í Gerðinu...Gerðisgarður (eða Beitarhúsagarður). Hann nær alveg þvert yfir Beitarhúsa-eða Gerðishjallann og er enn mjög glöggur að norðan og að meiri hluta að neðan, en að austan, ofan og sunnan hefur framskriðan úr grófunum fært hann á kaf. Sést þar bara smábungumyndun á jarðvegi. Þessi garður hefur ekki verið endurnýjaður eftir skriðuhlaupið, enda ekki þurft gerði fyrir beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 11, 20

SP-104:037 Grafkinn heimild um kolagröf

"Grafkinn er rétt neðan við Brekkuræturnar, suður við Grundargilið. Þetta er allstór hallandi kinn, sem nær þvert yfir suðurenda Efri-Gerðishjallans. Kolagrafir eru margar í þessari kinn og sú efsta afar stór. Mannvistarleifar [038] sjást þarna víða sunnan við grafirnar

Heimildir: Ö-Veisusel, 20

SP-104:038 heimild

Mannvistarleifar í Grafkinn: "Grafkinn er rétt neðan við Brekkuræturnar, suður við Grundargilið. Þetta er allstór hallandi kinn, sem nær þvert yfir suðurenda Efri-Gerðishjallans. Kolagrafir eru margar í þessari kinn og sú efsta afar stór [037]. Mannvistarleifar sjást þarna víða sunnan við grafirnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 20

SP-104:039 Gerði gerði

"Sunnan Háuskriðu eru hinar eiginlegu Gerðisbrekkur, öðru nafni Beitarhúsabrekkur, og ná að Grundargili...Beitarhús [010] eru yzt og efst í Gerðinu...Gerðisgarður (eða Beitarhúsagarður) [036]. Hann nær alveg þvert yfir Beitarhúsa-eða Gerðishjallann og er enn mjög glöggur að norðan og að meiri hluta að neðan, en að austan, ofan og sunnan hefur framskriðan úr grófunum fært hann á kaf. Sést þar bara smábungumyndun á jarðvegi. Þessi garður hefur ekki verið endurnýjaður eftir skriðuhlaupið, enda ekki þurft gerði fyrir beitarhús...Gerði er innan Gerðisgarðs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 20

SP-104:040 heimild um leið

"...götur mynduðust yfir Grundarhrygg (framhald af Leitisveginum) norður neðan við Beitarhúsagrund (Gerðisgrund, Beitarhúsagrund), Beitarhúsamýri, yfir Háuskriðuenda neðan Sandhólmýrar og -nefs, gegnum Svarðarmýri [031], Svarðargafir, Leyning og upp á Leyningsbarð og svo heimreiðin heim á Bala, en þar tóku Fjallgöturnar [SP-631:009] við umferðinni, því það var löngu seinna, sem gerður var vegur milli Veisusels og Veisu (kerruvegur).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 21

SP-104:041 *Neðratúnsgötur* heimild um leið

"Neðan Gamlavegar, frá Halladokk og suður jafnt Veisuselsbæ, eru stighækkandi höll með dokkum hér og þar og ná mestri hæð beint neðan við Veisuselsbæ, sem er afar há og brött brekka, þverhnípt efst. Sunnan Halladokkar er fyst Grundarhall svo Smáhall, þar næst Skáhall, sem hallar mjög til norðvesturs, og eftir því halli er núverandi Neðratúnsgötu, hét áður Hornvaðsgötu, en þær lágu að vaði [042] í Fnjóská, en það örnefni fylgir láglandinu.", segir í örnefnaskrá. ,

Heimildir: Ö-Veiusel, 23

SP-104:042 *Hornsvað* heimild um vað

"Neðan Gamlavegar, frá Halladokk og suður jafnt Veisuselsbæ, eru stighækkandi höll með dokkum hér og þar og ná mestri hæð beint neðan við Veisuselsbæ, sem er afar há og brött brekka, þverhnípt efst. Sunnan Halladokkar er fyst Grundarhall svo Smáhall, þar næst Skáhall, sem hallar mjög til norðvesturs, og eftir því halli er núverandi Neðratúnsgötu, hét áður Hornvaðsgötu [041], en þær lágu að vaði í Fnjóská, en það örnefni fylgir láglandinu.", segir í örnefnaskrá. "Hornsvað. Yfirleitt talað um að fara _ á Horninu".LEG

"...ég Lúther E. Gunnlaugsson,[heimildamaður] byrja þá aftur norðast á láglandinu (yzt). Byrjað er á Hornsnefi eða Grundarnefi, sem byrjar niður við ána, þar sem Undirbakka lýkur, en á skilum Undirbakka og nefis er allstórt vik í árbakkann. Þetta heitir Sandvik, og um 60 metrum sunnar er annað svipað vik og heitir Hornvik. Þetta eru vik, sem farið er á út í ána, þegar hún er riðin á Hornsvaði ("á Horninu"). Ef vöxtur var í ánni, var farið út í hana á efra vikin, en um neðra vikið, þegar enginn vöxtur var í henni, og gagnkvæmt að vestan; þar voru tvö vik og farið um efra vikið, ef ríða þurfti undan straumi.", segir í örnefnaskrá. "Þetta er samilegt vað, hægt að skáa yfir það undan straum á bæði lönd; ; er fram, af Neðra-Hringshorni, merki milli Vatnsleysu og Dælis."L.EG

Heimildir: LEG: Lúther. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 4; Ö-Veiusel, 23

SP-104:043 *Byrgi* heimild

"Byrgi. Svæði, sem takmarkast af neðri hluta Löngutjarnar, Byrgisdokkar, heitir Byrgismór og endar á skarpri malarrönd, sem heitir Byrgisbakki.", segir í örnefnaskrá.

"Byrgisdokk hefir lengi vakið mér forvitni. Í henni var byrgi gert þannig, að tveir þvergarðar voru hlaðnir með þriggja metra millibili þvert yfir dokkina og barmar dokkarinnar hækkaðir. Göt voru fyrir vatn á báðum veggjunum, og ef lokað var fyrir götin, fylltist dokkin af vatni. Fjögur svona byrgi er ég búin að finna hér í Fnjóskadal með sömu aðstæðum, hvað vatn áhrærir, og tel þetta tengt járngerð, rauðablástri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 26, 30

SP-104:044 *Stekkur* heimild um stekk

"Framan undir Móaröndinni, skammt norðan merkjagirðingar [Veisusels og Hallgilsstaða], er Stekkur (eða tvíhólfa rétt)...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veiusel, 28

SP-104:045 *Eyrarvað* heimild um vað

"Eyrarvað. Skávað eftir eyrum í ánni rétt norðan merkja milli Veisusels og Hallgilsstaða; mjög gott vað, botn sléttur og töluvert val staða yfir kvíslarnar."L.E.G.

Heimildir: LEG: Lúther. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 1

SP-104:046 *Selfit* heimild um vað

"Selfit út og niður frá Veisuseli, lítið eitt utar þar sem áin kemur úr vestri og þverbeygir til norðurs, fellur hún allbreitt milli gróinna bakka."JKK

"Þar þótti hættulaust vað og frá því lágu greiðar götur [047] upp svonefndan Vatnsleysuhring og suður bakkana vestan árinna."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 139

SP-104:047 heimild um leið

"Selfit [046] út og niður frá Veisuseli, lítið eitt utar þar sem áin kemur úr vestri og þverbeygir til norðurs, fellur hún allbreitt milli gróinna bakka. Þar þótti hættulaust vað og frá því lágu greiðar götur upp svonefndan Vatnsleysuhring og suður bakkana vestan árinna."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 139

SP-105 *Veisa*

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. utan Veisusels [SP-104]. 6.4.1532: "Jón biskup á Hólum selr Magnúsi

Brynjólfssyni jörðina Kristnes í Eyjafirði með hálfkirkjuskýld og ómagavist (Kristfé) fyrir jarðirnar Veisu í Fnjóskadal, Meyjarhól á Svalbarðströnd og Þrastastaði í Fljótum og þar til fjögur kugildi...Heir j mot gaf freindur magnvs jordina veisu j Hnioskadal j draflastada kirkju sokn..."DI IX, 612. 4.9.1532: "Jón Arason biskup á Hólum gefr og geldr Páli Vigfússyni í sæmd sína jarðirnar Fjósatungu og Veisu í Fnjóskadal og tíu kúgildi að auk, og lofaði að kaupa þær fyrir eitt hundruð hundraða, en síra Magnús Jónsson, sonr biskups, gefr Kristínu Vigfúsdóttur (til fylgilags) eitt hundruð hundraða, að tilgreindum Víðvöllum í Skagafirði, og sagði Jón biskup, að síra Magnús skyldi eiga sex hundruð hundraða, eins og aðrir synir hans..." DI IX, 682. 25.12.1550: Jörðin eign Hólastóls í skrá um eignir Hóladómkirkju eftir dauða Jóns biskups Arasonar. DI XI, 866. Bændaeign. Jörðin er mjög gömul. Í Ljósvefningasögu er Þorkell Hallgilsson, af ætt Þorgeirs á Ljósavatni, nefndur bóndi þar.BBSÞ, 108. "Veisu er getið í fornöld, og var þar stórt heimili á 11. öld, en kemur síðan lítt við sögu. Á 19. öld var jörðin mjög laus í ábúð."LÞ I, 167.

1918: Tún 5,8 ha. þar af sléttað um 1/2. "Túninu grandar leirsáburður úr bæjarlæknum og brattlendi á báðum pörtunum. Úthagar eru í minna lagi en nokkurn[v]eginn bjarglega grösugir neðarlega, en til fjallsins hrjóstrugir."JÁM XI, 99. "Slægjur voru þarna mjög víðlendar, en eigi grösugar."LÞ I, 167. "Undirlendið, sem er all mikið og hallar til Fnjóskár, er gott til ræktunar, framræst að mestu. Fjallið er hátt og bratt, víða vel gróið og gott haglendi."BBSÞ, 108

SP-105:001 *Veisa* bæjarhóll bústaður

"Bæjargil, upp frá gamla bæjarstæðinu suður á túni.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn stendur á láglendi, allbreiðu og nokkuð raklendu. Af því er bæjarnafnið dregið...Bærinn stóð lágt, en var fyrir fáum árum færður á hól yzt á túninu [þá færður fyrir 1950]."**LÞ I**

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Veisa, 1; LÞ I, 167

SP-105:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-105:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-105:004 garðlag vörslugarður

"...Grundin, syðsti hluti túnsins. Þar er vörslugarður úr grjóti, hlaðinn af Kristjáni Jónssyni á árunum 1908-1910.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisa, 1

SP-105:005 *Stekkur* heimild um stekk

"Fjallið sunnan Skriðugils heitir Stekkjarhlíð, neðan [?] vatnsborðsins, en Haugshlíð ofar, kennd við Haug þar á Skálabrún...Sunnar í hlíðinni, nær Stóralæk, eru Stekkjarlágur og Stekkur í fjallsrótum. Þaðan liggja mýrarhöll, Stekkjarmýrar, allt niður til árinna.", segir í örnefnaskrá.

"Aðeins sést móta fyrir stekk. Veit ekki hvenær fráferur voru síðast hér.", segir í Ö-Veisa, svör.

Heimildir: Ö-Veisa, 1; Ö-Veisa, svör, 1

SP-105:006 *Gamli-Stekkur* heimild um stekk

"Fjallið sunnan Skriðugils heitir Stekkjarhlíð, neðan [?] vatnsborðsins, en Haugshlíð ofar, kennd við Haug þar á Skálabrún...Sunnar í hlíðinni, nær Stóralæk, eru Stekkjarlágur og Stekkur [005] í fjallsrótum. Þaðan liggja mýrarhöll, Stekkjarmýrar, allt niður til árinna. Nyrzt á þeim við ánavar Gamli-stekkur, og Stekkjarvað [007] þar yfir ána.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisa, 1

SP-105:007 *Stekkarvað* heimild um vað

"Fjallið sunnan Skriðugils heitir Stekkjarhlíð, neðan [?] vatnsborðsins, en Haugshlíð ofar, kennd við Haug þar á Skálabrún...Sunnar í hlíðinni, nær Stóralæk, eru Stekkjarlágur og Stekkur [005] í fjallsrótum. Þaðan liggja mýrarhöll, Stekkjarmýrar, allt niður til árinna. Nyrzt á þeim við ána var Gamli-stekkur [006], og Stekkjarvað þar yfir ána.", segir í örnefnaskrá.

"Stekkarvað...Leiðinlegt vað, gróft og djúpt og sjalda farið."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3; Ö-Veisa, 1

SP-105:008 *Randarhorn* heimild um ferju

"Ferjustaður var á lygnu beint niður af bænum, við Randarhorn.", segir í örnefnaskrá.

"Bestu ferjustaðirnir voru tvímælalaust tveir, annar sunnanvert við Böðvarsnesið en hinn niður undan Veisu, og ákjósanlegir fyrir þá sem sóttu kirkju að Draflastöðum...Árið 1868, hinn 16. desember, drekkti sér gamall maður á þessum stað, Jón Jónsson frá Veisu, faðir Sigurgeirs bónda þar. Hann hafði verið mjög þungsinna um skeið. Þrátt fyrir góða aðbúð og nákvæma gæslu tókst honum þó að komast út um nótt og binda enda á líf sitt á þennan hátt. Merkispresturinn Þorsteinn Pálsson var þá á Hálsi, hinn ólíklegasti til að vilja hulsa nokkurn utan garðs, jafnvel þótt hann hefði farið sér að voða af ásettu ráði. En lög mæltu fyrir að svo skyldi gert ef þannig bæri að, og Þorsteini mun hafa verið í fersku minni að forveri hans á Hálsi, séra Sigurður Árnason, hafði hlotið ávitur og fjárútlát vegna þess að hann jarðaði í kirkjugarði konu sem dó voveiflega. Naumast þarf að efa að presturinn hafi átt hluta að því sem til bragðs var tekið: Tveir bændur úr nágrenninu, annar fyrrverandi vinnumaður séra Þorsteins, tóku gróf niður með norðurvegg kirkjugarðsins á Draflastöðum og grófu síðan svo langt inn undir vegginn að ekki þurfti að efast um að þar fengi hinn látni leg í vígðri mold."JKK
Heimildir: Ö-Veisa, 1JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 136-139

SB-105:009 *Syðra-síki* heimild um vað

"Norður á móts við bæinn fer aftur að myndast undirlendi neðan Veisurandar og liggur þjóðvegurinn eftir það norður milli Neðri-Haga og Efri-Haga norður á Végeirsstaðabakka. Inn í árbakka Neðri-Hagans skerast tvö síki, Syðra-síki og Ytra-síki [010]. Við þau bæði voru vöð á Fnjóská, þar sem brot hafa myndast.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisa, 1

SB-105:010 *Ytra-Síki* heimild um vað

"Norður á móts við bæinn fer aftur að myndast undirlendi neðan Veisurandar og liggur þjóðvegurinn eftir það norður milli Neðri-Haga og Efri-Haga norður á Végeirsstaðabakka. Inn í árbakka Neðri-Hagans skerast tvö síki, Syðra-síki [009] og Ytra-síki. Við þau bæði voru vöð á Fnjóská, þar sem brot hafa myndast.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisa, 1

SB-105:011 *Stekkjarmýrar* heimild um mógrafir

"Fjallið sunnan Skriðugils heitir Stekkjarhlíð, neðan [?] vatnsborðsins, en Haugshlíð ofar, kennd við Haug þar á Skálabrún...Sunnar í hlíðinni, nær Stóralæk, eru Stekkjarlágur og Stekkur [005] í fjallsrótum. Þaðan liggja mýrarhöll, Stekkjarmýrar, allt niður til árinna. Nyrzt á þeim við ánavar Gamli-stekkur [006], og Stekkjarvað þar yfir ána.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg. Móskurður meinast að fornu."JÁM XI "Smá svarðartekja var á Stekkjarmýrum, grafirnar voru grunnar, og svörðurinn lélegur. Hætt var að taka svörð milli 1920 og 30.", Ö-Veisa, svör.

Heimildir: Ö-Veisa, svör, 1; JÁM XI, 99

SB-105:012 heimild um ristu

"Torfrista og stúnga næg. Móskurður meinast að fornu."JÁM XI "Torfrista var lítil og léleg.", Ö-Veisa, svör.

Heimildir: Ö-Veisa, svör, 1; JÁM XI, 99

SB-105:013 *Veisuvað* heimild um vað

"Veisuvað á mótum Stóralæks og Einbúalæks, sæmilegt vað vestur yfir. Botn góður."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3

SB-105:014 *Veisubrot* heimild um vað

"Veisubrot, út og niður frá Veisu, rétt norðan hins góða ferjustaðar [008]..."JKK

"...þótti gott vað þegar riðið var vestur yfir, en norðan þess að austan var holbekkt og strangt. Þar varð átakanlegt slys snemma vetrar árið 1824. Þá bjuggu í Grímsgerði roskin hjón ásamt fjórum dætrum sínum, Jón Guðmundsson og Björg Halldórsdóttir...Ein dætranna, Guðný að nafni, 18 ára að aldri, var vinnukona að hálfu á Veisu og stóð nú á vistaskiptum. Frosthörkur höfðu gengið undanfarið og grunnstingull því mikill í árbotninum. Jón ætlaði sér að vaða og bera dóttur sína. Hann þræddi því brotið og munu fætur hans hafa látið eftir sig svört augu í krapanum að baki. Þar hefur vatnið streymt niður, botnfullan skyndilega losnað og hrifið feðginin með sér út með austurbakkanum. Mægðurnar heima í Grímsgerði urðu sjónarvottar að slysinu."JKK

Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 138

SB-105:015 *Refsgerði* bæjarstæði býli

LÞ I, nm: "Í bændatali frá 1762 er talið Refsgerði í byggð. Eftir bæjarröð virðist það vera milli Veisu og Veisusels. - Ég hef ekki fengið aðrar heimildir um það býli."

Heimildir: LÞ I, 167

SP-106 Vegeirstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Eign Draflastaðakirkju. "1394: lxvii. Drafflastada kyrckia. Kyrckia ad Draflastodum er helgud med Gudi hinum heilaga Petro. Hun ä...Enn veygeirsstadi med þeim skilmála. ad lysa skal fyrer mariu og petro. þa er messa syngst alla [helga] daga vm alla messo. Enn rvmhelga daga fra vpphaldi..." Máld DI III 571, 572. 23.10.1558: Jörðin kemur fyrir í kaupmálabréfi á brúðkaupsdegi Jóns Ormssonar og Þórunnar Gísladóttur og er þá metin á 20 hdr. DI XIII, 343. "Á 18. öld bjó hér Galdra-Þorgeir, sá er vakti upp Þorgeirsbola." LÞ I, 167. Végeirsstaðir er gömul jörð, þar er nú stunduð skógrækt og þar er sumarbústaður. BBSÞ, 107. Jörðin fór í eyði 1931.

1918: Tún 3,1 ha. þar af sléttuð um 4/5. "Enginu spillir jarðfall á einum stað úr brattlendi, sem á það hefur hlaupið. Jarðfall hefur og hlaupið á völinn og tekið með eitt hesthús, sem stóð við útgarða. Er nú að mestu leyti upp sprottið. Landþröng er, og þarf ábúandi að þiggja beit af nágrönnum vetur og sumar á báðar hendur..." JÁM XI, 100. "Þar er frítt og skjóllegt, túninu hallar hóflega niður að Fnjóská, sem kvíslast hér um gróna hólma...lítil jörð en hæg og farsæl." LÞ I 167

SP-106:001 Vegeirstaðir bæjarhóll bústaður

"Bærinn er í skjólgóðum, fallegum hvammi sunnan undir allbröttu klifi.", segir í örnefnaskrá.

"[Um]...1750-1760. Vegeirsstaðir höfðu verið nokkur ár í eyði, áður en Þorgeir [Stefánsson eða Galdra-Geiri, sá er vakti upp Þorgerisbola] flutti þangað, og var bærinn fallinn, en Þorgeir var verkhagur í bezta lagi og veggjasmíður ágætur. Reisti hann bæinn að nýju, og sérstaklega vandaði hann byggingu skemmu, sem hann geymdi í matvæli sín og annað það, sem hann átti verðmætast." Gríma III

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Végeirsstaðir, 1; Gríma III, 300

SP-106:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-106:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-106:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-106:005 Svarðarmýri örnefni mógrafir

"...sunnan túnsins er mýri, sem heitir Svarðarmýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Végeirsstaðir, 1

SP-106:006 Végeirshaugur örnefni

"...suður af er hlíðin eða fjallið nefnt Végeirsstaðafjall. Austan þess eru skálar, sem heita Neðriskálar og Efriskálar. Sunnan við það er Bæjargilið...Sunnan þess eru Tjarnhólar. Ofan og austan þeirra er svonefndur Végeirsshaugur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Végeirsstaðir, 1-2

SP-106:007 þjóðsaga huldufólksbústaðu

Kvíar sem voru ofan við bæinn, í hárri brekku en sáust þó ekki frá bænum. r

"Guðný á Végeirsstöðum.

Á Végeirsstöðum í Fnjóskadal bjuggu hjón; konan hét Þorgerður og var stór í skapi. Þau tóku til uppfósturs stúlkubarn er Guðný hét, og leið og beið þar til hún var tíu ára gömul. Þá var það eitt sinn eftir fráfarur að fóstura hennar bað hana að raka kvíarnar og fekk henni klóru og fór hún svo til þess upp á kvíarnar. Þær voru [í] hárri brekku fyrir ofan bæinn en sáust þó ekki, en skammt frá þeim er kletta-eða klappaband. Kellingu fer að leiðast eftir stúlkunni og fer upp eftir og sér hún þá stúlkuna hvergi, en klóran liggur í miðjum kvíunum því þangað var hún búin að raka þær. Hún fer að hrópa og kalla og það tjáir ekki, og fer heim og skipar að safna mönnum í kring og hefja leitina, og er leitað, þó til einskis, þennan dag, en svo ákveðið að leita upp á heiði daginn eftir og um morguninn var strax farið að leita, en um miðjan daginn í sama mund og Guðný hvarf þá kom hún inn til kellingar með hljóðum og stunum og segist ekki þola við í öxlinni. Kelling spyr hana hvar hún hafi verið. Hún segir þegar hún hafi verið farin að moka kvíarnar hafi stór og hræðilegur kall komið og heimtað hana með sér, en hún hafi ekki viljað fara; þá hafi hann tekið sig og bar hana upp að fyrrnefndum klöppum og inn í þær og þó hún ærðist í höndunum á honum þá mýkti það hann ekki. Hún sá þar ekkert inni nema kellingu eina ljóta og hann, en þegar kall sá að ekki varð við hana fengizt fyrir orgi og ólátum tók hann hana aftur í sama mund og bar hana út

og að kvíunum og fleygði henni inn í kvíarnar og kom niður á öxlina og því var henni illt í henni enda varð hún aldrei heil í henni. Nú komu leitarmenn heim og fundu ekkert sem ekki var von. Kelling segir þeim að stúlkan sé komin til, en segist ekki lofa þeim hjúum miklu, þau skulu ekki lengur vera í hennar landareign. Hún fer þá upp að klöppunum með bölví og ragni í hinum versta ham um kveldið, segir þeim burt úr sinni landareign og skulu þau ei lengur þar frið hafa. En eftir að búið var að mjólka um kveldið sást kall og kelling labba burt frá klöppunum með sína þjónkuna hvert og stefndu suður og upp í fjall og varð ei vart við þau síðan. Davíð, núlifandi bóndi á Reykjum, er fjórði maður frá Guðnýju þessari."JÁ

Heimildir: JÁ III, 81- 82

SÞ-107 Bööðvarsnes

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. en 15 hdr. árið 1847. 1.5.1546: "Ormr bóndi Jónsson selr Jóni yngra syni sínum tuttugu hundruð í Bööðvarsnesi í Fnjóskadal fyrir Gautastaði í Fljótum." DI XI, 463. Bööðvarsnes er gömul jörð en ekki er vitað um fyrstu byggð. Hálf jörðin Syðri-Hóll [SÞ-108] tilheyrir nú Bööðvarsnesi. Nýbýli: Bööðvarsgarður, á nyrsta hluta nessins, stofnað 1946. Flúðasel er veiðihús í landi Bööðvarsness syðst í túninu. BBSÞ, 104-6.

1918: Tún 5,3 ha. þar af sléttað um 2/3. "Túninu spillir stórlega eitt gil úr fjallinu með grjótsáburði og hefur eyðilagt hjer um tveggja daga slátt af vellinum. Enginu grandar sama gil stórlegana með grjóti og sandi...Úthagarnir eru fyrir sauðfje bjarglegir, en snögglendir fyrir stórgripi."JÁM XI, 100-1. "Fríð jörð er þetta og víðlent tún um nesið og hýst vel."LÞ I, 168. "Er nesið mest allt ræktað, og einnig hjallar í fjallinu. Land jarðarinnar er bratt og mishæðótt vegna berghlaups, en skálar og lautir víða vel grónar og hagar góðir..."BBSÞ, 104

SÞ-107:001 *Bööðvarsnes* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á heiðarbungu efst í nesi er myndast þar sem Fnjóská sveigir að vesturlandinu norðan Draflastaðaengja að Melaklifi." BBSÞ

Heimildir: Túnakort 1918; BBSÞ, 104

SÞ-107:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SÞ-107:003 heimild um leið

"Nokkuð norðan bæjar er klif meðfram ánni, og gengur hæðin þar alveg fram að henni. Var þarna heldur seinfarið áður fyrr, en nú er kominn hér góður vegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bööðvarsnes, 1

SÞ-107:004 *Stekkjarhöfði* örnefni stekkur

"Sunnan við ána niður með Fnjóská heita svo Bööðvarsnesbakkar, en þeir ná að svonefndum Stekkjarhöfða, sem er rétt norðan við túnið...Upp af höfðanum er melur, sem heitir Stekkjarmelur. Hann er mjög hár og áberandi. Upp af Höfðanum myndar brekkuröðin svonefnda Stekkjarlág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bööðvarsnes, 1

SÞ-107:005 *Selhvammur* örnefni sel

"Sunnan við Fossalækinn eða Fossána [sem er á merkjum á móti Syðrahóli] taka við brekkur allbrattar, og er þar fyrst lítið undirlendi. Heitir þá næst ánni Yztulágarmelur, sem er út við foss í læknum. Sunnan við þennan mel er Yztalág. Þá er næst Breiðalág, og svæðið þar á milli virðist vera nafnlaust. Sunnan við Breiðulág er laglegur hvammur, sem heitir Selhvammur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bööðvarsnes, 1

SÞ-107:006 *Myllugil* örnefni mylla

"Þar suður af [Stekkjarhöfða, 004] er Myllugil, sem er rétt utan og ofan við túnið. Lækurinn úr Myllugili [Myllulækur] rann um túnið, en var seinna fluttur út fyrir það.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bööðvarsnes, 2

SÞ-107:007 *Lambhúsmelur* örnefni lambhús

"Lambhúsmelur er suður af eða nær bæ en Stekkjarmelurinn [sjá Stekkjarhöfða, 004], en á milli þeirra er Myllugilið [006].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bööðvarsnes, 2

SP-107:008 *Geitakofavöllur* örnefni geitakofi
"Efst í túni, utan við Skriðugilið, heitir Geitakofavöllur.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Böðvarsnes, 2

SP-107:009 *Kvíhóll* örnefni kvíar
"Upp af túninu er hóll, sem heitir Kvíhóll. Ofan við hann er Kvíahólsmór.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Böðvarsnes, 2

SP-107:010 *Böðvarshaugur* örnefni
"Sunnan við Neðriskálar í brúninni er stór hóll, melhóll, sem nefndur er Böðvarshaugur.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Böðvarsnes, 2

SP-107:011 *Hringsvað* heimild um vað
"Hringsvað. Í Syðri-Hring sunnan Böðvarsness, farið fram í eyri yzt í Hringnum og svo upp ána um 200 m leið í næstu eyri, og enn ein kvísl um 100 m leið. Gott vað í báðar áttir, þó í straum yrði að ríða vestur yfir."LEG
"Austur og vestur með ánni er svonefndur Hringur, og á því svæði er Hringsbarð.", segir í örnefnaskrá.
"Böðvarsnesbrot eða Hringsvað er lítið eitt ofan við ferjustaðinn, framundan svonefndum Böðvarsneshring, grunnt, en breytir sér nokkuð oft."JKK
Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 1; Ö-Böðvarsnes, 2; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 137

SP-107:012 *Sandsvað* heimild um vað
"Sandsvað. "Að fara af Sandinum" var dágóð leið fremst af Böðvarsnesinu neðan ferjustaðarins, móts við Melaklifið syðst."JKK
"Þar lítið eitt norðar mun slys það hafa orðið sem lengi var minnst víða er getið. Það átti sér stað 13. september 1705: Séra Ólafur Jónsson frá Landamóti, aðstoðarprestur föður síns, séra Jóns Þorgrímssonar á Þoroddstað, hafði fengið leyfi til að verða aðstoðarprestur og síðar prestur á Hálsi. Þennan dag fór hann niður að Laufási til þess að kynna prófastinum veitingu sína. Á heimleiðinni í myrkri um kvöldið drukknaði hann undir klifinu, þar sem hann hugðist ríða ána."JKK
Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 136

SP-107:013 heimild um ferju
Nánari staðsetningu vantar
"Einnig voru ferðir manna af austurbæjum, Flateyjarðal og austan yfir Gönguskarð alltíðar um Víkurskarð áleiðis til Eyjafjarðar. Fyrir þá lá ferjustaður hjá Böðvarsnesi beinast við. Ferjumaður mun oft hafa verið frá Draflastöðum. Eitt sinn er þess getið í bókun frá sveitarfundi, að komið hafi fram uppástunga um að þægja bóndanum á Draflastöðum fyrir flutning á messufólki fyrir ána með einum heilsokkum til innleggs frá þeim heimildum sem þangað áttu kirkjusókn. Trúlegt er að setið hafi við orðin tóm og ferjutollur lítið eða ekki verið greiddur fyrir fólk."JKK
Heimildir: JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 137

SP-108 *Syðri Hóll*

1712: Jarðardýrleiki 15 hdr. Byggðist um 1660 á helmingi lands Ytra Hóls [SP-109]. "Syðrihóll fór í eyði eftir Bóluna, en þar var þó samfelld byggð síðan nálega 200 ár."Lþ I, 169. Jörðin var í eyði 1712, þegar jarðabókin var rituð. JÁM XI, 102. Syðri Hóll fór í eyði 1971.
1918: Tún 2,5 ha. þar af sléttað um 9/10 "Engið spillist af grjótsáburði úr smálækjum og landbroti fyrir Fnjóská. Slægjur eru og nokkrar á Hólsdal, og liggur hann oft undir snjó framm á sumar, og er sá heyskapur því svipull og erfiður til að sækja. Úthagar eru grösugir og búgóðir."JÁM XI, 102

SP-108:001 *Syðri Hóll* bæjarhóll bústaður
"Bærinn stendur nokkru sunnar á hjallanum, og er útsýni frítt suður dalinn."Lþ I
Heimildir: Túnakort 1918; Lþ I, 169

SP-108:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-108:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-108:004 *Veituholt* örnefni áveita

"Utan við túnið er holt, sem heitir Veituholt, sbr. Ytrihól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 1

SP-108:005 *Húsálág* örnefni

"Næsta lág suður af honum [Slakkann og Veituholti, 004] er lág, sem heitir Langalág. Næsta lág suður af henni heitir Húsálág, beint neðan við fjárhúsin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 1

SP-108:006 *Soffiugata* heimild um leið

"Ofan við Slakka [sem er utan og neðan Veituholts, 004] er gata, sem liggur frá túnhorni að norðan, út neðan við Messumel á Ytrahóli. Heitir sú gata Soffiugata...", segir í örnefnaskrá.

Heitir sú gata Soffiugata eftir húsfreyju, sem eitt sinn bjó á Syðrahóli, Soffíu Ólafsdóttur. Þegar hún vissi, að gott var að borða á næstu bæjum, labbaði hún þessa götu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 1

SP-108:007 *Geiragata* heimild um leið

"...Bæjargil. Sunnan við það er enn stærra gil, sem heitir Dalgil og er nokkuð djúpt. Eftir því rennur Dalgilslækur. Nokkuð sunnan Dalgils er lág, sem heitir Þrjónastokkur. Gata er ofan við hann út og upp af Dalgili, sem heitir Geiragata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 1

SP-108:008 *Litlagirðing* örnefni

"Upp frá túni norðanverðu, upp að Snjóbolla á Ytrahóli er stykki, sem heitir Litlagirðing.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 2

SP-108:009 varða

"Upp undir fjalli er hár hóll með áberandi vörðu og grjóti, sem mest er hellur. Hann heitir Helluhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 2

SP-108:010 heimild um stekk

"Suður af Litlugirðingu [008] heita Höll, en neðan þeirra er Grundin, sem nú er orðin að túni. Efst á heinni var stekkur, en er nú horfinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Syðrihóll, 2

SP-109 Ytri Hóll

1712: Jarðardýrleiki 15 hdr. en var 30 hdr. áður en Syðri Hóll [SP-108] var byggður á 1/2 jörðinni. JÁM XI, 102. 10.1.1445 og 7.9.1446: Fjórir menn votta, að Magnús Oddason hafi feingið Guðrúnu Arnfinnsdóttur konu sinni tilgreindar jarðir til fullrar eignar fyrir jarðir, er Magnús hafði selt og Guðrún átti...at magnus oddason fiek ok lukti með handabandi gudruno arnfinnsdottur eiginkonu sinne halfa fiordu iord til fullrar eignar er suo heita...hol i draflastadapingum."DI VI, 663. Ytri Hóll er gamalt býli, því að jarðarinnar er getið í skjölum frá því um siðaskipti og þá nefnd Hóll. Nafnbreytingin varð eftir 1600 með tilkomu Syðra Hóls. BBSÞ, 103

1918: Tún 6,9 ha., allt sléttað. "Engið spillist af grjótsáburði úr smálækjum og landbroti fyrir Fnjóská. Slægjur eru og nokkrar á Hólsdal, og liggur hann oft undir snjó framm á sumar, og er sá heyskapur því svipull og erfiður til að sækja. Úthagar eru grösugir og búgóðir."JÁM XI, 102. "Heldur er þar engjasnautt hið neðra, en jörðin á mikið fjalllendi...Á jörðin mikið land á mótum afréttardala. Ármótin þar efra eru litlu einu herra yfir sjó en Hólsbærinn. Þar er engi mikið og sauðland..."LÞ I, 168. "Ytri Hóll er nyrsti byggður bær í austanverðum Fnjóskadal og stenur á breiðum hjalla 180 m yfir sjó. Neðan hjallans er mikið melasvæði með vel grónum giljum og mjótt undirlendi með Fnjóská...Heldur harðbalegt er uppi á hjallanum og næðingssamt, en útsýni er fagurt. Ofar til fjallsins er lágur hál, raklundur og þaðan til austurs er Hólsdalur, mikið og vel gróið afréttarland í sameign með Syðra Hóli, sem er í eyði, en tilheyrir Ytra Hóli að hálfu. Beitoland jarðarinnar er gott þá er til næst, en snjóþyngsli eru mikil." BBSÞ, 103

SP-109:001 *Ytri Hóll* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á hjalla 120 m yfir Fnjóská, en 180 m yfir sjó."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 168

SP-109:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-109:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-109:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-109:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SP-109:006 *Húsgil* heimild um fjárhús
"Land jarðarinnar er láglendi, samkvæmt Vaðnesi í Garði að Húsgili. Ofan við það koma melar; utan við Undirmó eru þrjú gil ofan við melana. Syðsta gilið heitir Húsgil. Í því, upp undir reiðgötum, eru tættur af fjárhúskofa. Þar var heyjað.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1

SP-109:007 *Geithóll* örnefni geitakofi
"Land jarðarinnar er láglendi, samkvæmt Vaðnesi í Garði að Húsagili. Ofan við það koma melar; utan við Undirmó eru þrjú gil ofan við melana. Syðsta gilið heitir Húsgil [006]...Næsta gil heitir Grænalág, utan við Húsgilið. Þar næst er Sandgil...Upp af Sangili er Geitakofamýri...Austur af Grænulág og Sandgili er hár hjalli og brött brekka, og nær þessi hjalli suður að Húsgili að noðranverðu og heitir Hólbrekka. Yzt á Hólbrekku, þar sem hæst er, ytri endinn, heitir Geithóll, samborinn merkjum milli Garðs og Ytrahóls.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1

SP-109:008 *Hólbrekka* heimild um leið
"Ofan við Geithól [007] lækkar landslagið aðeins. Þar eru reiðgötur margar, og kallast það einnig Hólbrekka.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1

SP-109:009 *Magnúsarkofi* heimild
"Örnefni innan girðingar: Út frá bænum er hóll, sem heitir Húsahóll. Magnúsarkofi hét kofi á Húsahól, sem nú er horfinn.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1

SP-109:010 *Skollatóft* heimild
"Suður og niður af túninu var tóft, sem nú er búið að slétta. Hún hét Skollatóft.", segir í örnefnaskrá.
"Dró hún nafn af því, að oft fannst dauð kind á tóftarbroti þessu, úr fjárpest, og þótti ekki einleikið.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1-2

SP-109:011 *Sumarhús* heimild um fjárhús
"Sumarhús var á túninu, nú horfið. Þar voru kvíærnar mjaltaðar, þegar verra var veðrið.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 1-2

SP-109:012 *Húsahóll* heimild um fjárhús
"Fjárhúsin voru flutt af Húsahól heim.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 2

SP-109:013 *Ferjubakki* örnefni ferja
"Syðst og vestast við ána er grasflötur niður við Fnjóská, sem heitir Ferjubakki.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 2

SP-109:014 heimild um stekk
"Suður af Veituholti [SP-108:004] er stór steinn, sem heitir Grásteinn. Þar var stekkur frá Ytra Hóli; hann var

lagður niður 1920.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 2

SP-109:015 *Reiðingaholt* heimild um ristur

"Frá Grásteini [sjá, 014] talsverðan spöl ofar er holt, sem nefnt er Reiðingaholt; þar var rist torf til reiðings og þótti góður.", segir í örnefnaskrá.

"Reiðingsrista bjargleg fyrir heimilið."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 2; JÁM XI, 102

SP-109:016 *Reiðingsmýri* örnefni rista

"...Reiðingaholt [015]...Suður af Reiðingaholti kemur stór gróf; í henni er Olnbogi, sem er um merkin á móti Syðra-Hóli. Eftir Grófinni rennur lækur, sem heitir Veitulækur. Þar fyrir ofan er mýrarflesja, sem heitir Reiðingsmýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 2

SP-109:017 *Svarðarholt* örnefni mógrafir

"Nú byrjum við aftur upp frá bæ. Upp frá túni er holt, sem heitir Svarðarholt.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 3; JÁM XI, 102

SP-109:018 *Varðan* varða

"Nú byrjum við aftur upp frá bæ. Upp frá túni er holt, sem heitir Svarðarholt. Þá kemur stór hæð, sem heitir aðeins Hall. Þar næst ofan við er Steinholt. Sunnan við Hall er graslág...ofan við hana er Halldórlágarhall. Þá er Varðan, sem er á Neðri-Hálsbrún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 3

SP-109:019 *Grímssel* bæjarstæði býli

"Suður af Sjónarhól [sem er á merkjum á móti Garði] er lág, sem heitir Grímsselslág. Þar mun hafa verið bær, sem hét Grímssel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 3

SP-109:020 *Jónstóft* heimild

"Vestanverðu við Selskálar [021] heitir Skakki, ávali sem gengið er upp á fjalli. Þar næst við fjallsræturnar að vestanverðu, neðan Selskála, er tóft, sem heitir Jónstóft.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 3

SP-109:021 *Selskálar* örnefni sel

"Austur af Grímsselslág [sjá, Grímssel, 019] er Þröskuldur, nokkurs konar holt. Beint suður af Þröskuldi eru engjalslægur, sem nefnast Neðri-Hálsþ. Þar er áframhaldandi engi, sem ber aðeins hærra, og nefnsist það Efriháls. Ofan við Efriháls...heitir Hólsöxl. Norðan í Öxlinni er skálar, sem heita Selskálar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 3

SP-109:022 *Valdimarstættur* tóftir

"Utan og austan við Axlarmýri [sem er næst Jónstóftar, 020] er tóftaklasi, er nefnast Valdimarstættur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-109:023 *Svarðarmýri* heimild um mógrafir

"Nýrzt í Axlarmýri er Svarðarmýri. Þar var tekinn mór frá Ytrahóli um nokkur ár, en hætt um 1920.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg."JÁM XI

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4; JÁM XI, 102

SP-109:024 *Vörðuhóll* örnefni landamerki

"Vestur af Svarðarmýri [023] eru margir hólar, sem í daglegu tali eru nefndir Hólar...Norðvestan í þessum hólum er einn hóll áberandi stærstur og sérstæður, hann heitir Vörðuhóll á merkjum á móti Garði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-109:025 heimild um beitarhús

"...Vörðuhóll...Austur af honum eru mýrarflesjur með mörgum startjörnum; þar heitir Vaðsmýri og er einnig í Garðslandi...Suður af Vaðsmýri eru beitarhús frá Ytrihól fast upp við Hólsá, er standa á háum hól. Þau fóru í eyði um 1890; þá koma...Selbrekkur beint suður af beitarhúsunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-109:026 *Hólssel* örnefni sel

"Syðst í Selbrekkum [sem eru ofan beitaúsanna, 025] er Hólssel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-109:027 *Végeirsstaðasel* heimild um sel

Í Hólsdal: "Suður af Selbrekkum er sel austan Hólsár, sem heitir Végeirsstaðasel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-109:028 *Draflastaðasel* heimild um sel

Í Hólsdal: "Suður af Selbrekkum er sel austan Hólsár, sem heitir Végeirsstaðasel [027]. Annað sel er á þessum slóðum, Draflastaðasel, austan við ána.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri Hóll, 4

SP-110 Garður

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. en 20 hdr. 1847. Bændaeign. Með er talin eyðihjáleigan Mýrarkot. Garður var mikil jörð og stórbýli áður, fór í eyði 1961.

1918: Tún 6,8 ha. þar af sléttað um 4/5 "Engið liggur nokkuð upp undir Gönguskarði, og er þangað nokkuð erfitt að sækja. Úthagar góðir og miklir."JÁM XI, 102. "Heldur er hrjóstrugt um að litast líkt og á Ytrahóli, en víðsýnt...Jörðin á alla tunguna norður inna árbugsins og mikið land bakvið Garðsfell, austan Hólsár, hið vestasta af Gönguskarði og hlíðina norður frá því að Krókalandi. Þar er engi mikið og meira en heima, og heitir þar Selland. Garður er mikil útbeitarjörð og hátt metin að fornu."LB I, 169. Er norðarlega í Fnjóskadal.

SP-110:001 *Garður* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-110:008 *Vaðnes* örnefni vað

"Nú lýsi ég örnefnum sunnan við Klaufalæk og Syðstalæk. Niður við Fnjóská eru sléttar eyrar sunnan Klaufalæks, upp frá eyrunum, er kallað Vaðnes. Nær það út fyrir Klaufalæk og Árbaugsá að norðan. Upp frá Vaðnesi hækkar landslagið.", segir í örnefnaskrá.

"Vaðnes. Það dregur eflaust nafn af því að vað er í Fnjóská þar og heitir Kofabrot [036], og trúlega hefur verið vað á Árbaugsá þar líka áður en hún var brúuð.", segir í örnefnaskrá. "Ferja var á Beitarhúsa hl [hyl] hann en þar sem Klaufalækur rennur í Fnjóská, og dregur nafn af Beitarhúsunum sem eru eða voru frá Þverá fyrir 1890

eða þar um bil [á bakkanum hinu megin]. Þá áttu Þverárbændur, Stórhöfðana, þar en svæðið frá landamerkjum að sunnan frá Melum og að landamerkjum að norðan að Skuggabjarga megin, og þá var ferja á Fnjóská úr Vaðnesi nálægt Beitarhúsa hil. Þverárbændur höfðu sauði og geldfé í húsunum á vetrum og þá var ferjan notuð um vetur en á sumrin til fólksflutnings þegar hún var ófær á hestum. Beitarhúsin voru á svæði nokkuð stórum sem er neðan við Miðmundargil það er á móti Vaðnesi, ferja var í Vaðnesi allt til ársins 1945 eða lengur og voru síðari ár ferju menn frá Garði og Ytra-Hóli.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 1; Ö-Garður svör, 1

SB-110:009 *Geitakofahóll* örnefni geitakofi

"Ofan við Vaðnes [008], sunnan Klaufalæks er hár melur nafnlaus...Ofan við melinn...er næst kennileiti Höfðinn, þá Höfðamór, þá Litla-Geitakofamýri, þá Geitakofahóll. Sunnan og austan við Geitakofahól er Geithóll [039], utan við Geithól, Stóra-Geitakofamýri, þá næst Lynghóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 1-2

SB-110:010 *Tjaldhóll* heimild um stekk

"En á milli Geithóls [039] og Lynghóls er Hálsbrekka, þá utan Syðstalækjar, en hann rennur við rætur Lynghóls. Er Tjaldhólmýri ofan við mýrina, Tjaldhóll syðst, og efst á Tjaldhól er stekkur, sem var notaður síðast 1932.", segir í örnefnaskrá.

"Tjaldhóll. G.P. [Garðar Pálsson] lísir stað hans að mer fynst vel, en ég skal þessu bæta við sem mér fynst líklegt. Syðst á hólnum var Stekkur. Það er líklegt að þegar ám var stýað á vorin áður en fært var frá, þá hafi verið reist tjald á hólnum fyrir vöku mann sem gætti þess að lömbin færu ekki undir ærnar af því að mjólka átti ærnar að morgni, þetta var ætíð gert, stöku sinnum fyrir fráfærur, og þessi stekkur var notaður fyrst þegar ég man eftir um 1920. Það var hætt að færa frá eins og það var kallað 1932 í Garði og ekki man ég eftir því að ærnar væru látnar hlaupa um stekk eins og það var kallað heldur rekknar langt frá stekknunum og setið hjá þeim eins og það var líka kallað, einhver var látin vaka hjá þeim og varna þeim að heira í lömbunum. Þetta var aldrei gjört nema eina nótt í einu, þó að gott þætti að fá mjólkina úr ánum á vorin þegar var farin að minnka mjólk í haustbornum kúm og geitur ekki farnar að mjólka.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 2; Ö-Garður svör, 3

SB-110:011 *Vörðuhóll* örnefni

"Ofan við Tjaldhól [010] eru háir hólur, sem heita Heyhólar...Ofan við Heyhóla, sunnan Bæjarlæks, er Sjónarhóll. Utan við Sjónarhól er Garðsklauf. Eftir henni rennur lækur, sem er bæjarlækurinn í Garði. Ofan við Garðsklauf koma sundin. Sunnan við sundin eru hólur nafnlausir, nema einn, Vörðuhóll.", segir í örnefnaskrá.

"Vörðuhóll. Ég held að ég geti lítið bætt við lísingar GBP...Það er eflaust varða á honum því að Garðar segir að það sé...", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 2; Ö-Garður svör, 3

SB-110:012 *Heystæðishóll* heimild um heystæði

"Norður og vestur af Vaðsmýrarnesi [040], nærri yzt, er hár hól, sem nefndur er Heystæðishóll. Vestan við hólinn er tjörn, sem heitir Amlatjörn. Utan við Heystæðishól er grasi vaxin lægð, sem heitir Kúaklauf.", segir í örnefnaskrá.

"Sunnan við Sundin eru nokkur örnefni, Heystæðishóll er hann nokkuð mikið hæðstur af þeim hólum sem eru þarna enda oft borið þar upp hey á sumrin ofan úr Sellandi því þá þurfti ekki að fara yfir árnar á veturna, hólinn lækkart til vesturs og stundum stóðu þar 2. hey.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 2; Ö-Garður svör, 3

SB-110:013 *Garðssel* heimild um sel

"Er sundin enda að austan, þá er næsta[örnefni Selklauf. Eftir klaufinni rennur lækur, sem heitir Sellækur...Austan við Selklauf er Garðssel. Þar sjást seltættur enn þá. Suður af Seltóftum er hár hól, sem heitir Selhóll.", segir í örnefnaskrá.

"...Garðssel, Selklauf og Sellækur. Þetta eru öll örnefni sem eru austan við Sundin, eins og nafnið bendir til þá var Garðssel frá Garði og var þar alt framm að 1850 eða seinna. faðir minn sagðist hafa talað við konu sem hefði verið þrá síðast selráðskona og hann var fæddur 1869. Það á að sjást þar nokkuð glöggar rústir, þar stutt austar er farið yfir ána yfir Sellandið [041]...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 2-3; Ö-Garður svör, 3

SB-110:014 *Skálin* heimild

"Utan við Garðssel [013] kemur Garðsfell. Það er vaxið fjalldrapa og skógvíði,..Fellið er bungulaga að austan. Fá örnefni eru austan til í fellinu, samt er niður við ána um mitt fellið Stóranes, þá næst Slakkinn meðfram ánni

(Árbaugsá). Utan við Slakka er Skálin, þar hafa fundist kolasteinar,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 3

SP-110:015 *Miðmorgunsvarða* varða eyktamark

"Uppi á [Garðs]Fellinu er Efri-og Neðrbrún. Á Efribrún er gömul varða, sem er kölluð Miðmorgunsvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 3

SP-110:016 *Smalagata* heimild um leið

"Utan við Heyhóla [sem eru ofan Tjaldhóls, 010] er lág, sem heitir Heyhólalág, þá langt út frá næsta örnefni er Stígshóll. Vestast í honum er Smalagata.", segir í örnefnaskrá.

"...utarlega er Stígsmelur og var þar gata austan við hann sem hann dregur nafnið af, (Stígur) þar varð ég oft að ganga er ég var að leita að geitunum og gott var að fara uppá melinn eða hólinn að gá að hvort ég sæi þær eða heirði í þeim er ég kallaði.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 4; Ö-Garður svör, 5

SP-110:017 *Mýrarkot* bæjarstæði býli

Í Skóginum: "...þar næst Þverfell, stór hæðarhryggur. Ofarlega á Þverfellinu er stór steinn, sem heitir Spóasteinn, þar næst er engjastykki, sem heitir Kot. Efst á því eru Sóleyrar, Sóleyrardý. Þrjú býli hafa verið þar suður. Upp af Sóleyrum er Hlíðskógar [018]...Vestan Hlíðskóga er tjörn,...Stóratjörn. Sunnan við Stórutjörn er Illipyttur á hjalla þeim sem Sóleyjardýin eru. Sunnan við þau er...Kolbrúnarlækur. Ég held enn suður á hjallann. Þar kemur Kot, Mýrarkot, gamalt bæjarstæði. .", segir í örnefnaskrá. "Mýrarkot nefnist norður í landinu, byggt skamma hríð á 17. öld, en eigi síðan." LÞ I

"Myrarkot heitir hjáleigunefna hjer í landinu, sem byggð var upp hjer um fyrir 40 árum [um 1670], og varaði byggðin í ár, en hefur hverki byggt áður nje síðan. Byggíngarkostir meinast að væri óákveðnir. Ekki má hjer aftur byggja, því kotið liggur í engi heimajarðarinnar, sem hún má ekki án vera." JÁM XI "Sóleyrar heitir stykki sem er næst sunnan við Þverfell, þegar góð tíð er þá er þetta stykki mjög einkennilegt það er alt baðað í sóleyjum að framan en djáveitum að ofan (það er á halli) því sama sem að bæarstæði var til forna, sem hét Myrarkot bær þessi fór í eiði að öllum líkindum í kringum móðuharðindi. Síðar voru þar beitarhús stuttu fyrir aldamót 1900 frá Garði. Það sjálfsagt rétt að Mýrakot heiti bæarstæðið en ekki bara Kot. G.B.P segir það í sinni skýrslu, en ég heirði það nafn ekki fyrr en ég var farin frá Garði, allt þetta svæði var kallað Kot en þarna voru tveir aðrir bærir. Hlíðskógar [018] og Helgugerði [019] svo að Myrarkot er sjálfsagt rétt. Það hefur verið stæðst, það stendur syðst á hallinn og er talsvert tún neðan við tættur og eitt enn, það er þar neðst í túninu stór steinn sem ég hélt æfinlega að væri álfakirkja og vildi ekki leika mér þar og svo er þar annar lítill sem sést ekki nema að austan og ég taldi það bæ álfanna...lækur er þarna og er líklegt að hann hafi verið bæjarlækur frá Mýrarkoti því að hann rennur stutt þar frá og er hulinn hrísi á parti. G.B.P. kallar hann Kolbrúnarlæk.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 5; JÁM XI, 102-3; Ö-Garður svör, 7; LÞ I, 169

SP-110:018 *Hlíðskógar* bæjarstæði býli

Í Skóginum: "...þar næst Þverfell, stór hæðarhryggur. Ofarlega á Þverfellinu er stór steinn, sem heitir Spóasteinn, þar næst er engjastykki, sem heitir Kot [017]. Efst á því eru Sóleyrar, Sóleyrardý. Þrjú býli hafa verið þar suður. Upp af Sóleyrum er Hlíðskógar, þar sjást tóttirnar enn þá.", segir í örnefnaskrá.

"Hlíðskógar heitir þriðja býlið og er þar vestan við Sóleyrar og á að sjást þar tættur, allir þessir bærir [Mýrarkot, 017 og Helgugerði, 019] hafa eflaust farið í eiði um móðuharðindin.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 4, 9; Ö-Garður svör, 8

SP-110:019 *Helgugerði* bæjarstæði býli

"Helgugerði er það þriðja býlið, sem hefur verið þarna með stuttu millibili. Helgugerði er yzt á Hjallaenda, sunnan við Rófuna, stórt stykki, sem er þakið hrís og víði. Það heitir Víðrar. Ofan við Víðrana er stór hóll, sem heitir Brúnkolluhóll.", segir í örnefnaskrá.

"Tættur sjást og túngarðurinn í kringum túnið.", segir í örnefnaskrá. "Ég get ekki bætt neinu við um Helgugerði, ég kom útá Kot 1972 og sást túnblettur og tættur en tættur eru hrísivaxnar og bærinn hefur verið á sama halli og krókulárhóll, Helgugerði er nánar sagt sunnan við Tungulækinn og sést vel þegar maður stendur á Svarðarmel þá blasir túnbletturinn við til austurs.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 5; Ö-Garður svör, 7

SP-110:020 *Húsahóll* örnefni

"Þá heldur maður suður ofan við Hjallann [þar sem Helgugerði, 019 er]. Næstu örnefni eru stórir hólur, sem heita Mýrarrhólur ofan við Dysjamýri, þá Litlamýri utan ofan við Leitið, þá Húsahóll...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 5

SP-110:021 *Nóagötur* heimild um leið

"Þá er Þverfellið...Frá Árbauksárhólum suður að Þverfelli er stór móaklasi, sem heita Útmóar. Ofan eða austan Árbauks[ár]hóla eru götur, sem heita Nóagötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 6

SP-110:022 *Kotið* heimild um mógafir

"...er Þverfellsendi og sunnan við Dragið neðst á Kotinu. Ofar á Kotinu eru svarðargrafir og þar rétt sunnan er svæði, sem heitir Pollar.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg." JÁM XI "...Kotið, það er eingja fláki sem var mjög mikið heyjað á þeim tíma sem ég var í Garði og voru það 33 ár og þar lengi áður var þetta bæði gott land og til ýmissa hluta notað fyrir Garðsbónda. Þar var svörður tekinn og þurrkaður á Svarðarmel sem er samtengdur Sjónarhól að austan.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 6; Ö-Garður svör, 6; JÁM XI, 102

SP-110:023 heimild um stekk

"Neðan við Sjónarhól er Sjónarhólsgil. Eftir því rennur Kotslækur ofan í Árbauksá, og gilið nær líka nærri ofan að Árbauksá. Stekkur er neðst í gili þessu, sem notaður var um 1850. Stekkur þessi sést vel, t.d. standa veggir lambakróarinnar enn þá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 7

SP-110:024 *Stekkjarhvammur* örnefni stekkur

"Þá fer ég yfir Löngulág, vestur á Neðrirönd,...Þar er meðfram Árbauksá stór og djúpur hvammur, sem heitir Stekkjarhvammur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 7

SP-110:025 *Kolahvammur* örnefni kolagröf

"Þá fer ég yfir Löngulág, vestur á Neðrirönd,...Þar er meðfram Árbauksá stór og djúpur hvammur, sem heitir Stekkjarhvammur. Næsti neðan við heitir Djúpihvammur, þar næst Kolahvammur. Hann er hrísi vaxinn allur.", segir í örnefnaskrá.

"Skógur til kola lítill, en eldviðar nægur." JÁM XI "Kolahvammur, það eru kolagrafir í hvamminum en hann er allur hrísivaxinn og vont að leita að dokkunum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 7; Ö-Garður svör, 8; JÁM XI, 102

SP-110:026 heimild um brú

"Þar sem Röndin hækkar vestast, heitir Brúarmelur. Vestan í melnum, upp frá brúnni á Árbauksá, er stór steinn, sem heitir Sæti.", segir í örnefnaskrá.

"Það var lítil brú á Árbauksá uppi í giliinu við Brúarmel mjög yll yfir ferðar því að það var snarbratt að henni Þverár megin, og síðast er ég man þá sást móta fyrir stöpli Þverár megin, það [037] er á Árbauksá sett ofan við brúna sem er núna á ánni.", segir í örnefnaskrá svör. 1839: "Úr Gönguskarði [SP-631:027] rennur svonefnd Árbauksá, sem einnig kallast Þverá þar er hún nær Fnjóská, illt vatnsfall bæði vor og haust. Á hana er nú trébrú sett 22 álna löng og rammgjör mjög. Gagnar hún bæði afreittarfé til umreksturs og ferðamönnum svo til göngu sem varnaðarflutnings síns, er reka hesta sína í rétt fyrir neðan ána."SSÞ

Heimildir: Ö-Garður, 7; Ö-Garður svör, 1; SSÞ, 53, 56

SP-110:027 heimild um fjárhús

"Neðan við fjárhúsin í Garði skagar lág út austur úr Löngulág. Hún heitir Þverlág, og svo er lág utan við fjárhúsin, hún heitir Húsalág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 8

SP-110:028 *Skemmutunga* heimild um skemmu

Innan túngirðingar: "...utan og vestur frá bænum; Skemmutunga.", segir í örnefnaskrá.

"Skemmutunga var líka sléttuð hún er norðvestan við húsið sem var byggt 1932 og á að heita að það standi enn uppi. Skemman stóð lengst af gamla bænum og var tóft af henni síðast er ég kom í Garð "87 [1987]. Tungan ber nafn sitt af henni.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 8; Ö-Garður, 10

SP-110:029 *Húsahóll* örnefni

Innan túngirðingar: "...utan og vestur frá bænum; Skemmutunga [028]...Þá kemur Yztílækur. Utan og neðan við hann er Tjarnarstæði, þá Húsahóll og Efstivöllur...", segir í örnefnaskrá.

"Húsahóll, hann dregur nafn sitt eflasut af því að hann er rétt austan við húsatúnið eða það þykir mér líklegt, á túninu þar sem er núna fjárhúsbraggi að heitir húsatún.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 8; Ö-Garður svör, 8

SP-110:030 *Kvíar* heimild um kvíar

"Út og upp frá bænum Tvíteigur, þar næst Kvíaból og Kvíar...", segir í örnefnaskrá.

"Kvíar og Kvíaból þau örnefni eru áföst við túnið að austan ég held að túngarðurinn sjáist en réttin og kvíarnar ligga suður af réttinni ég held að en[n] sjáist þar rústin, þessi rétt og kvíar voru sýðast notuð 1932. Þá um vorið var öllum ám hleypt á fjall með sín lömb. Næstur er Kvíaból það var kallað svo kvíærnar lágu þar seinni part sumars þegar þurfti ekki að smala þeim heldur komu þær sjálfar og lögðust og biðu þar til að þær voru rekknar í kvíarnar til að mjólka, Kvíabólið er noran og austan við réttina, norðan við bæarlækin.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 8; Ö-Garður svör, 9-10

SP-110:031 *Smiðjutunga* heimild um smiðju

"Út og upp frá bænum Tvíteigur, þar næst Kvíaból og Kvíar, þá sunnar hálfur teigur sunnan við bæinn Smiðjutunga...", segir í örnefnaskrá.

"Smiðjutunga þar var smiðja hún var hlaðin úr grjóti og torfi með þili að vestan fallegasta smáhús en var rifin um 1947, hún var mest öll grafin í hólina sunnan við gamla bæin, ég held að garðurinn sunnan við bæjarlækinn standi en[n], hún var aðið sunnan og austan þegar Garðar sléttaði alla Tunguna þá var þetta litla hús víst fyrir.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 8; Ö-Garður, 10

SP-110:032 *Lambhús* örnefni lambhús

"Út og upp frá bænum Tvíteigur, þar næst Kvíaból og Kvíar, þá sunnar hálfur teigur sunnan við bæinn Smiðjutunga [031], þá Lambhúshóll...", segir í örnefnaskrá. "húsin voru kölluð frá austri til vesturs, Geitakofatún, þar var Geitakofi [046] alveg til 1945 eða lengur þá næst Miðhús og Samfösthús [048] það voru þrjú hús saman og þar sem bragginn stendur það hét Lambhús og Lambhúsvöllur.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Lambhúshóllinn hann er norðan við veginn þegar farið er heim í Garð, mér var sagt að fyrir mörgum árum hefði verið þar lambhús þar sem hóllinn er hæstur eða vestast og norðast það sést tóft þar, en hún kvarf þegar hóllinn var sléttaður.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 8; Ö-Garður svör, 9, 10

SP-110:033 *Sáðgarður* heimild um kartöflugarður

"Í Efirirönd er gamall kartöflugarður, sem hlaut nafnið Sáðgarður.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Hvað garðyrkju snertir tímgast hér ekki jarðepli en kál allkvíðvænlega."SSÞ

Heimildir: Ö-Garður, 8; SSÞ, 56

SP-110:034 heimild um beitarhús

"Sunnan við Illagil er stór hæð, er liggur frá fjallrótum og langt niður eftir og er kölluð Stórhæð. Sunnan og neðan við hana er holt, sem heitir Ólafsholt. Neðan við það og norður með því er grasgefinn engjablettur, sem nefndur er Bjarnapartur...Sunnan við Bjarnapart fast við ána eru tóftir beitarhúsa, sem hætt var að nota upp úr 1890, sbr. Þjóðsögur Odds Björnssonar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Garður, 10

SP-110:035 *Skriðusel* örnefni sel

Ofan beitarhúsanna [034]: "Upp undir fjalli er hvammur, sem heitir Skriðuselshvammur. Sunnan við hann er hæð, sem nefnd er Illaskriða, þar næst er Skriðusel.", segir í örnefnaskrá.

"ég hef aldrei heirt getið um Skriðusel en austarlega á Sellandi og þar er líka til Skriða, Skriðuselshvammur, faðir minn Páll í Garði sagði mér að þarna hefði verið sel frá Garði endur fyrir löngu en svo fært yfir ána Árbaugsána því það þótti betra að þurfa ekki yfir ána, hún var líka voðalega stórgrýtt þar sem farið var yfir hana þegar heyað var í Sellandi, yfir hana var farið rétt hjá beitarhúsunum sem er norð-austan við Garðssel [013].", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 10; Ö-Garður, 11

SP-110:036 *Kofabrot* heimild um vað

"Vaðnes. Það dregur eflaust nafn af því að það er í Fnjóská þar og heitir Kofabrot [038] , og trúlega hefur verið það á Árbaugsá þar líka áður en hún var brúuð...", segir í örnefnaskrá svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 1

SP-110:037 heimild um vað

"Það var lítil brú [026] á Árbaugsá uppi í gílinu við Brúarmel mjög yll yfir ferðar því að það var snarbratt að henni Þverár megin, og síðast er ég man þá sást móta fyrir stöpli Þverár megin, það er á Árbaugsá sett ofan við brúna sem er núna á ánni.", segir í örnefnaskrá svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 1

SP-110:038 heimild um vað

"Vaðið á Fnjóská er rétt sunnan við Beitarhúsahæðina.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 1

SP-110:039 *Geithóll* varða eyktamark

"Ofan við Vaðnes [008], sunnan Klaufalæks er hár melur nafnlaus...Ofan við melinn...er næst kennileiti Höfðinn, þá Höfðamór, þá Litla-Geitakofamýri, þá Geitakofahóll. Sunnan og austan við Geitakofahól [009] er Geithóll, utan við Geithól, Stóra-Geitakofamýri, þá næst Lynghóll.", segir í örnefnaskrá.

"Geithóll. hann er allstór hóll sunnan við Garð og er hann frá Garði séð all mikill hann er í Ytra-Hóls landi að hluta, norðan í honum er grjóthrúga eða stór steinn sem er landamerki á milli Garðs og Hóls, en Geithóll hefur öðru starfi að þjóna fyrir Garð, því á honum, á að vera nokkuð stór varða (hlaðið grjót) sem merkir hádegi í Garði. hóllinn lækkar til austurs og er þá lyngi vaxinn og hrísi og er þar lögð nefnd Hólsbrekka, þar rann lækur all mikill en er nú horfinn, hann rann ofan á efri Geitakofa mýri og myndaðist þar við geitakofamelinn allstór tjörn sem var eða óx í stór (stórgert gras) sem var stöku sinnum sleginn, en nú er lækurinn og tjörn horfin vegna tún ræktunar á Hóli. Geithóllinn skyggir á sól í Garði því að á Hóli sést sólin hálf á sólstöðudaginn 21 des, en í Garði sést sól ekki fyr en um miðjan jan, að mig mynnir.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 1-2; Ö-Garður svör, 1-2

SP-110:040 *Vaðsmýrarnes* heimild um vað

"Sunnan við Sundin eru hólarnafnlausir, nema einn, Vörðuhóll [011]. Syðst og austast við Sundin er hár hóll, reiðgötur sunnan við hólinn. Þessi hóll heitir Þuridarhóll...Þá næst Kúalág, sunnan við hana kemur Vaðsmýri, Vaðsmýrarnes.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Vaðsmýrarnes og Vaðsmýri. Þessi tvö örnefni eru upp við Halsána [Hálsána] eða sunnan við Sundin, eins og nafnið bendir til á Vaðsmýri, þá var það á Hálsá þar austur af, og hún mjög blaut en nokkuð slétt og sundum slegin. nesið er niður við ána eða það held ég, og frá nesinu er nokkuð há brekka upp á Vaðsmýrina.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 2; Ö-Garður svör, 3

SP-110:041 heimild um leið

"Krókulá hún liggur upp með Krókuláarhól, hóllinn er ofurlítið hár og er til hægri handar þegar farið er gömlu göturnar út á Kotið.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 8

SP-110:042 *Dysjahólar* dys

"...Sjónarhólsgil...Næst upp úr gílinu kemur að austan, er Neðrirönd, þar ofar Randamór, sem er allur að verða að túni. Ofan við móinn er vegurinn frá Garði út á Flateyjardal. Þá næst ofan við veginn er mýri, sem heitir Dysjamýri beint upp af lág, sem heitir Langalág...Ofan við Löngulág, þar sem hún byrjar, eru hólarnafnlausir, þá næst Leiti.", segir í örnefnaskrá.

"Dysjamýri og Dysjahólar eru rétt utan eða norðan við Leitið það eru tveir litlir hólarnafnlausir sem eru þar sem gatan [043] lá sem farið var úti í Krókabæina og Þufu, það var talið að þarna lægu dys um hver heirði ég aldrei og við í Garði fórum æfinlega þessar götur út á Kotið.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 7

SP-110:043 *Dysjahólar* heimild um leið

"...Sjónarhólsgil...Næst upp úr gílinu kemur að austan, er Neðrirönd, þar ofar Randamór, sem er allur að verða að túni. Ofan við móinn er vegurinn frá Garði út á Flateyjardal. Þá næst ofan við veginn er mýri, sem heitir Dysjamýri beint upp af lág, sem heitir Langalág...Ofan við Löngulág, þar sem hún byrjar, eru hólarnafnlausir, þá næst Leiti.", segir í örnefnaskrá.

"Dysjamýri og Dysjahólar eru rétt utan eða norðan við Leitið það eru tveir litlir hólarnafnlausir sem eru þar sem gatan lá

sem farið var úti í Krókabæina og Þufu, það var talið að þarna lægu dys [042] um hver heirði ég aldrei og við í Garði fórum æfinlega þessar götur út á Kotið.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 7; Ö-Garður svör, 8

SB-110:044 *Stekkjarhvammur* heimild um leið

"Þá fer ég yfir Löngulág, vestur á Neðrirönd,..Þar er meðfram Árbaugsa stór og djúpur hvammur, sem heitir Stekkjarhvammur.", segir í örnefnaskrá.

"Þegar Lokastaðarétt var staðsett neðan við Lokastaðahól í Þverárlandi niður við Árbaugsa, þá var farið frá Garði yfir ána [vað, 045] frá Stekkjarhvammi og var það ekkert að menn fan[n]st til að hlakka til. smá gata niður í hvamminn snarbrött og varla að hestar gátu fótað sig í grjótinu.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 7; Ö-Garður svör, 8

SB-110:045 *Stekkjarhvammur* heimild um vað

"Þá fer ég yfir Löngulág, vestur á Neðrirönd,..Þar er meðfram Árbaugsa stór og djúpur hvammur, sem heitir Stekkjarhvammur.", segir í örnefnaskrá.

"Þegar Lokastaðarétt var staðsett neðan við Lokastaðahól í Þverárlandi niður við Árbaugsa, þá var farið frá Garði yfir ána frá Stekkjarhvammi og var það ekkert að menn fanst til að hlakka til. smá gata [044] niður í hvamminn snarbrött og varla að hestar gátu fótað sig í grjótinu.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður, 7; Ö-Garður svör, 8

SB-110:046 *Geitakofi* heimild um geitakofa

Í túninu: "húsin voru kölluð frá austri til vesturs, Geitakofatún, þar var Geitakofi alveg til 1945 eða lengur þá næst Miðhús [047] og Samfösthús [048] það voru þrjú hús saman og þar sem bragginn stendur það hét Lambhús og Lambhúsvöllur.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 9

SB-110:047 *Miðhús* heimild um útihús

Í túninu: "húsin voru kölluð frá austri til vesturs, Geitakofatún, þar var Geitakofi [046] alveg til 1945 eða lengur þá næst Miðhús og Samfösthús [048] það voru þrjú hús saman og þar sem bragginn stendur það hét Lambhús og Lambhúsvöllur.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 9

SB-110:048 *Samfösthús* heimild um útihús

Í túninu: "húsin voru kölluð frá austri til vesturs, Geitakofatún, þar var Geitakofi [046] alveg til 1945 eða lengur þá næst Miðhús og Samfösthús [048] það voru þrjú hús saman og þar sem bragginn stendur það hét Lambhús og Lambhúsvöllur.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Garður svör, 9

SB-110:049 *Selland* heimild um sel

"Þrengingar eru austan við Stalla í Sellandi og heita það fari að þar er mjög stutt á milli að eins Gönguskarðsáin, brattur melur að sunnan varla fært gangandi manni og að norðan Sellandsmegin er lítið sem ekkert undirlendi þar var eitt sinn sel, en þarna er oft búið að fara skriður og það fyrir löngu tínt og eins er það í Sellandi.", segir í örnefnaskrá, svör.

"

Heimildir: Ö-Garður svör, 12

SB-110:050 *Vaðnesvað* heimild um vað

Vaðnesvað. Við Vaðnes [008], sunnan Árbugsár, hjá Þverá. Syðst í Vaðnesinu er gott þvervað yfir Fnjóská, en norður úr því var skásta vaðið yfir Árbugsá, þá farinn ósinn, en ef það var ófært, varð að fara út Garðsrendur og yfir ána á mótis við Þúfu [052], en þar koma Árbugsá og Krókaá saman og hægt að ná þar grynna vatni."L.E.G.

Heimildir: L.E.G: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3

SB-110:051 heimild um vað

Vaðnesvað. Við Vaðnes [008], sunnan Árbugsár, hjá Þverá. Syðst í Vaðnesinu er gott þvervað yfir Fnjóská [051], en norður úr því var skásta vaðið yfir Árbugsá, þá farinn ósinn, en ef það var ófært, varð að fara út Garðsrendur og yfir ána á mótis við Þúfu, en þar koma Árbugsá og Krókaá saman og hægt að ná þar grynna vatni."LEG

Heimildir: LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3

SP-110:052 gripir

1865: "Leifar af JÁRNBÓLU, er upp hafði blásið úr jörðu í Garði í Fnjóskadal. Barð hefir verið á allt í kríng, en þar fyrir neðan hólkur með fimm ferhyrnum götum allt í kríng."

Heimildir: Skýrsla FÍ I, 109

SP-111 Eystri-Krókar

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Var einnig nefnd Stóru Krókar og Austari-Krókar. Í jarðabókinni eru talðar með eyðijarðirnar: Miðkrókar (Gerði) og Bolastaðir. "Stórukrókar voru fornbyli, og getur þeirra þegar á 15. öld og munu hafa verið í stöðugri byggð síðan. Mjög voru ættir þar fastar." Lþ I, 133. Eystri-Krókar fóru í eyði 1946.

1918: Tún 6,5 ha. þar af sléttað um 8/10 "Útigángur mjög lakur fyrir fannlögum...Úthagar eru miklir og góðir." JÁM XI, 103. Eystri-Krókar eru nyrst í Fnjóskadal. BBSþ, 158. "Staðarlegt er að Stórukrókum, eins og bærinn var nefndur til forna. Mikið og frjótt láglendi er um völlinn upp til fjalls, og suður og niður aftur til Árbugsár, sem beygir vestur nokkru sunnan við bæinn. Þarna er mikið, víðlent og grasgefið engi, og á jörðin hlíðar og láglendi allt suður að Uxaskarði; nefnist það Krókafjall. Hólsá kemur sunnan af afréttardölum og varpar sér hér niður norðan við Garðsfell og nefnist þá Árbugsá og hvammur fyrir norðan bug hennar Árbugsárhvammur." Lþ I, 133

SP-111:001 *Eystri-Krókar* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stóð í hvammi upp við hlíðina.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn stendur undir sömu fjallshlód og Kambsmýrar, en 5 km sunnar..." Lþ I

"Bærinn er rúmlega 100 m yfir sjó. Þar er að vísu snjóþungt, en þó eigi svo sem á heiðinni, sen landkjarni og frjósemi jarðar er þar engu minni." Lþ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Austari-Krókar, 1; Lþ I, 133

SP-111:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-111:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-111:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-111:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-111:006 *Bakkasel* heimild um sel

"Hér út með ánni er svonefnt Bakkaselsnes. Í gegnum það falla tveir lækir, Ytri-Bakkaselslækur og Syðri-Bakkaselslækur, en sá síðarnefndi beygir þvert til vesturs. Lækirnir eru kenndir við svonefnt Bakkasel, sem er uppi á Börmunum.", segir í örnefnaskrá.

"Smátóftir sjást á Bakkaseli. Það hefur verið sel frá Austari-Krókum. Nafnið er sennilega dregið af Illabakka.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 2; Ö-Austari-Krókar svör, 1

SP-111:007 heimild um leið

"Utan við Baugabrekku [sem er brekka vestan í Langhól] yzt að vestan heita Klofar. Eftir þeim rennur Klofalækur. Vestast í Baugabrekku suður af Klofum er sniðgata, ofan við Langhólsklif.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 2

SP-111:008 *Austari Krókastekkur* heimild um stekk

"Í Langhólnum að sunnan er engjastykki niður við Árbugsá. Þar var Stekkurinn frá Krókum, sem hætt var að nota 1907. Heitir stykkið Krókahvammur. Í honum er brekka, sem heitir Hvammsbrekka, og þar er einnig Stekkjarstallur.", segir í örnefnaskrá. "Austari Krókastekkur var í Árbaugshvammi í góðu skjóli undir Langhólmanum." PGJ

"Stekkurinn sést enn. Stekkjarstallur er smá stallur lyngi vaxinn.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 2; Ö-Austari-Krókar svör, 1; PGJ: Flateyjaralur, 38

SP-111:009 *Krókagrund* heimild um ristu

"Upp á Klofum heitir Krókargrund eða Grund. Þar var góð torfrista. Upp af henni eru Krosshólar.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stúnga næg. Reiðingsrista bjargleg fyrir heimilið." JÁM XI

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 3; JÁM XI, 103

SP-111:010 *Selið* heimild um sel

"Utan og neðan við þá [Krosshólana] er Mýrarás ofan við túnið...Rétt suður af Krosshólum er Selið, gott slægjuland. Utan og ofan við selið ofarlega eru Selstallar...Sunnan við Selið kemur Ytra-Stóragil..Kringum Selið eru Selmýrar og Sellækur rennur þar vestur í Langhólslæk.", segir í örnefnaskrá.

"Engar tóftir sjást af selinu, og ekki er vitað um neinar sagnir um notkun þess.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 3; Ö-Austari-Krókar svör, 2

SP-111:011 *Tjaldhóll* örnefni tjaldstæði

"Sunnan við Selið [010] kemur Ytra-Stóragil, þar næst Syðra-Stóragil, og er spölur á milli giljanna. Utan við Syðra-Stóragil er Torfbaugsárhauslækur. Tjaldhóll er utan við Selið, ofan við Teigana og Krókagrund. Tjaldhryggur er norðan við Tjaldlág. Tjaldláginn er sunnan við Tjaldhól, og er mjög gott skjól í henni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 3

SP-111:012 heimild um kvíar

"Í Austari Krókum suður og upp á túni voru kvíar, rétt innan við túngirðinguna voru dyrnar til fjalls." PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-111:013 heimild um myllu

"Lækurinn í bæjargili, Bæjarlækurinn, var látinn mala korn, strokka rjóma, snúa hverfisteini o.fl. Hann kemur um Bæjargil ofan úr tjörn, sem er uppi við Viggustall...", segir í örnefnaskrá.

"...bæjarlækurinn í Austari-Krókum var fyrr meir talsverður orkugjafi. Sneri myllu og strokk og sneri hverfisteini. Vann hann það verk vel undir handleiðslu húsbóndans. Fengu útdælingar stundum góða mjölnhefa úr myllu Hannesar. En nú eru mög ár liðin [árið 1944] síðan myllan hætti starfi sínu..." PGJ

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 4; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 37

SP-111:014 *Kvíhóll* örnefni kvíar

"Kvíhóll heitir smáhóll ofan við Nónhól [sem er hái hóllinn sunnan og neðan við Króka suður og yfir að Vestari-Krókum].", segir í örnefnaskrá.

"Ekki sjást nein merki um það, að það hafi verið kvíar við Kvíhól.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 4; Ö-Austari-Krókar svör, 2

SP-111:015 *Miðkrókar* bæjarstæði býli

"Utan og neðan við Þröskuldinn eru Miðkrókar, sem eru tóftir og bæjarleifar í nesi einu niður við Króká...Þröskuldur...er hár grasi, gróinn hryggur norðan við túnið í Austarikrókum...", segir í örnefnaskrá.

"Midkrokar, kallast nú Gerde. Stekkjarstæði heimajarðarinnar, þar er girðing lítil í kríng, samt atla menn að þetta sje ekki fornbyli. Hjer hefur verið búið um eitt ár fyrir 40 árum [um 1670], sem áður segir um Mýrarkot [SP-110:017]. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er lítið." JÁM XI "Það sjást enn smá tóftir af Miðkrókum. Nesið var kallað Miðkrókanes.", segir í örnefnaskrá, svör. "Miðkrókar. Svo nefnist eyðibýli í landi Austarikróka; stóð það á nesi einu við Króká, en svo nefnist lítil á, sem kemur norðan af heiði og fellur í Árbugsá. Þarna var búið um stutta hríð um 1670 og sennilega eigi fyrr eða síðar. Árið 1712 er þar stekkur." LÞ I. "Mið Krókar, þar voru margar bæjartóftir og girðingar um tún frá ómunatíð." PGJ

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 5; JÁM XI, 103-4; Ö-Austari-Krókar svör, 3; LÞ I, 133; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 145

SP-111:016 *Bolastaðir* bæjarstæði býli

"Utan við Þröskuldinn [hár grasi gróinn hryggur norðan túnsins í Austari-Krókum] heitir Halldórspartur, sem nær út og upp að svonefndum Grænuvíkinnarlæk...[hann] rennur um Grænuvíkinn, sem er neðst og syðst í svæði því, sem heitir Rófur, utast í þeim er Yztarófa, sem er rétt sunnan við Bolastaðahóla, sem er hólabyrping...Bolastaðir eru rústir vestur af hólunum og neðan við þá er holt, sem heitir Réttarholt [017].", segir í örnefnaskrá.

"Bolastader heitir örnefni hjer í landinum skamt út frá, þar eru nokkrar tóftaleifar, og eru munnmæli að þar hafi í fyrndinni bygð verið, eftir því sem segir í sögunni af Fimmboga ramma. Ekki má hjer bygð segja, því túnið er komið í holt og myri." JÁM XI "Enn má sjá rústir Bolastaða. Ekki vitað um sagnir.", segir í örnefnaskrá, svör. "Þar eru og svokallaðir Bolastaðir, þar austur og upp í hlíðinni Bolastaðahryggir. Á Bolastöðum má sjá ummerki eftir rétt, en aðrar rústir eru þar ekki. Rekið hefur verið inn í réttina að norðanverðu. Nafnið á Bolastöðum er trúlega mjög gamalt; e.t.v. dregið af því, að naut og kálfar hafið áður fyrir gegnið þar á heiðinni. Þarna hjá heyrði ég talað um Bolastaðahóla, en er ekki viss hvar þeir eru; tel þó líklegast að það séu smáhólar þeir, sem eru skammt sunnan við Bolaflagið.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "Bolastaðir á býli að hafa heitið í Bolaflagi endur fyrir löngu, en engin merki sér þess nú." GS "Bolastaðir. Það er fornbyli utar í landinu. Þar sést enn marka til túns og garða, og engi og hólar eru við staðinn kennd. [J]ÁM telur, að Bolastaða sé getið í einhverju handriti Finnbogasögu, en ekki eru þeir nefndir í hinni prentuðu sögu." LÞ I

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 5; JÁM XI, 104; Ö-Austari-Krókar svör, 3; Ö-Flateyjarðalsheiði ath. og viðb., 2; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalsheiði", 5; LÞ I, 133

SP-111:017 *Bolastaðarétt* heimild um rétt

"Utan við Þröskuldinn [hár grasi gróinn hryggur norðan túnsins í Austari-Krókum] heitir Halldórspartur, sem nær út og upp að svonefndum Grænuvíkinnarlæk....[hann] rennur um Grænuvíkinn, sem er neðst og syðst í svæði því, sem heitir Rófur, utast í þeim er Yztarófa, sem er rétt sunnan við Bolastaðahóla, sem er hólaþyrping...Bolastaðir [016] eru rústir vestur af hólunum og neðan við þá er holt, sem heitir Réttarholt.", segir í örnefnaskrá.

"...Réttarholt; þar var skilarétt um 1800.", segir í örnefnaskrá. "Á Bolastöðum má sjá ummerki eftir rétt, en aðrar rústir eru þar ekki. Rekið hefur verið inn í réttina að norðanverðu.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "Þegar Bolastaðaréttin, sem er sunnan við Réttarholt, var lögð niður, tók það allmörg ár að það kæmist í framkvæmd. Heiðarbændur héldu fast í réttina, klesstu í veggina haust eftir haust en það sem mestu mun hafa ráðið niðurlagningu réttarinnar var að eitt haust í fyrstu göngum kom harða áfelli. Fennti svo í réttina að ekkert útlit var fyrir að hægt yrði að rétta í henni. En þá tóku þeir sig til Austari Krókabændur og Kambsmýra, og fóru með húskarla sína og mokuðu snjónum úr réttinni degi fyrir þann dag er rétt átti. En daginn sem féð var komið í réttina gekk á með norðanhrið að nýju og þó skjól sé þarna undir holtinu var veðrið svo slæmt að við illan leik var hægt að draga féð í sundur og koma því inn í sveitina. Við þetta linuðust menn er héldu fast við Bolastaðaréttina og töpuðu málinu." PGJ

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 5; Ö-Flateyjarðalsheiði ath. og viðb., 2; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 63

SP-111:018 *Skeið* heimild um leið

"...vestan við Bolastaði [016] er lítil lág, Bolastaðalág. Svo er Skeið, vallengissvæði, þar sem sjá má 123 götutroðninga hlið við hlið.", segir í örnefnaskrá. "Skeið er norðan við Bolastaðalág. Flestir Götutroðningarnir sjást enn.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 6; Ö-Austari-Krókar svör, 3

SP-111:019 *Vörðuhóll* varða

"Upp af Skeið [018] er Skeiðisholt. Þar norðar er Skeiðislækur...Hann kemur ofan úr Norðurdal...rennur norður eða niður Skeiðahryggi og niður á Skeið, vestur gegnum Miðhóla, heitir þá Miðhólalækur, suður vestan við þá, norðan við Vörðuhól og er þar í Bolastaðalæk og myndar með honum Króka.", segir í örnefnaskrá. "Vörðuhóll er sunnan við Miðhólalæk, í Vestari-Krókalandi. Það er varða á honum.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 6; Ö-Austari-Krókar svör, 4

SP-111:020 *Ytra-Kvíaból* örnefni kvíar

"Innan túngirðingar, suður og upp af túni, er Ytra-Kvíaból og Syðra-Kvíaból [021].", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað hvenær ær voru síðast mjaltaðar á Kvíabólunum. Þar sjást engar rústir.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 6; Ö-Austari-Krókar svör, 4

SP-111:021 *Syðri-Kvíaból* örnefni kvíar

"Innan túngirðingar, suður og upp af túni, er Ytra-Kvíaból [020] og Syðra-Kvíaból.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað hvenær ær voru síðast mjaltaðar á Kvíabólunum. Þar sjást engar rústir.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 6; Ö-Austari-Krókar svör, 4

SP-111:022 *Réttarhúsatún* heimild um hesthús

"Innan túngirðingar, suður og upp af túni, er Ytra-Kvíaból [020] og Syðra-Kvíaból [021]. Þá er Kvíamór, Kvíalækur og Réttarhúsatún eða Hesthústún. Hesthúsmór er innan túns, neðan við hesthús, meðfram girðingu að

sunnan.", segir í örnefnaskrá. "Hesthústún er syðst á túninu, þar var hesthúsið, og Hesthúsmór þar neðan við.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 6; Ö-Austari-Krókar svör, 4

SP-111:023 *Kvíagil* örnefni kvíar

"Kvíagil er upp af túni að sunnan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 7

SP-111:024 *Gerðishóll* örnefni

"Gerðishóll er beint upp af bæjarstæðinu, norðan við Bæjargil. Ekki er vitað af hverju hann fær nafn, þar sjást engin merki um nein mannvirki.", segir í örnefnaskrá, svör.

Heimildir: Ö-Austari-Krókar svör, 3

SP-111:025 *Grafarmór* heimild um mógrafir

"Grafarmór er utan og ofan við tún.", segir í örnefnaskrá.

"Grafarmór dregur nafn af svarðargröfum. Þar var tekinn svörður frammundir það að jörðin fór í eyði. Svarðartekja var þökkaleg.", segir í örnefnaskrá, svör. "Torfrista og stúnga næg." JÁM XI

Heimildir: Ö-Austari-Krókar, 7; Ö-Austari-Krókar svör, 4; JÁM XI, 103

SP-112 Kambsmýrar

1712: Jarðardýrleiki óviss, er þá eyðihjáleiga frá Draflastöðum en hafði verið í byggð um 1660. JÁM XI, 73. Hvergi finnst jarðarinnar getið í fornum skjölum, en er skv. JÁM talin í byggð 1660-1706. "Komnar eru Kambsmýrar þó í byggð 1806. Frá 1810 -1831 búa þar hjón að nafni Þorsteinn og Oddný. Oddný þá síðustu tvö árin ekkja mjög fátæk. Hún var grunuð um sauðapjófnað, sótti Kristján á Illugastöðum málið, en Björn í Lundi varði og fékk sýknaða." Lþ I, 132. Kambsmýrar voru sjálfstæð jörð og fór síðast í eyði 1929, síðust jarða á Flateyjarðalsheiði. BBSþ, 158.

Ekki er til túnakort af jörðinni. 1712: "Útigangur er oftast enginn fyrir fannlögum, og efast menn því að þetta kot muni aftur byggjast, annars er landið gott og grösugt. Kirkjuvegur er langur að Draflastöðum." JÁM XI, 73 "Land jarðarinnar er á austanverðri Flateyjarðalsheiði, hallandi móti vestri, gróið land og fjölbreytt að landslagi." Ö-Kambsmýrar, 1 "Á Kambsmýrum er mjög vel gróið og grösugt, og sennilega eru Kambsmýrar einhver kostamesta eyðijörð seinni tíma." Ö-Flateyjarðalsheiði ath. og viðb., 2. "Kambsmýrar standa hæst heiðarbæjanna. Landslag þarna er mjög sérkennilegt um vatnaskilin á heiðardalnum. Áður getur þar malarkamba um miðjan dal. Nyrztur þeirra er Almannakambur. Norður af honum verður mjög snögg lækun á dalbotni. Austan við kambinn heitir Þvergil; þar koma saman lækir, sem lítið fer fyrir, í breiðu gili með grösugum botni og sléttum. Vestan við kambinn er annað gil miklu minna en með meira vatni. Dalsgil heitir, eftir að gilin sameinast norðan við Almannakamb...Alls er Kambsmýrarland 8 km langt frá norðri til suðurs og engjar mjög grasgefnar um allt láglendið...Fjallið er einnig grasivaxið og engjar og gróður hátt til brekkna. Jörðin er mesta engjajörð sýslunnar vestan Ljósavatnsskarðs." Lþ I, 130.

SP-112:001 *Kambsmýrar* bæjarhóll bústaður

"Kambsmýrar er fremsti bærinn á heiðinni austan megin...Á miðri heiði er bær, sem heitir Kambsmýri (644 fet yfir sjó) og mýrar í kring.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "Kambsmýrar standa undir austurfjalli, beint upp af Þvergili, rökum 200 metra yfir sjó og 100 metrum hærra en Krókabæir og Heiðarhús...Bæjarstæðið á Kambsmýrum hefur svip stórbýlis. Hin víðáttumikla, frjóa engjaletta virðist ekki hæfa heiðarkoti, heldur höfðubóli..." Lþ I

"Allvel var hýst á Kambsmýrum af Böðvarsnessfólki, og var selstöðu þess ekki að fullu lokið fyrr en skömmu fyrir 1940." Lþ I. "Þá er sagt að einhvern tíma hafi hengt sig í Kambsmýrum kona sú, er Kristín hét, og þótti hún ekki kyrr liggja...Nm: Hér er ein saga um reimleika Kristínar. Óli Jónatansson var á ferð með lestahesta á móti Kambsmýrum. Honum virtist þá vera gripið um fót sinn, og bólgnaði fóturinn. Komst hann til bæja og lá lengi rúmfastur, en náði sér þó að lokum. Áleit hann þetta hafa verið Kristínu frá Kambsmýrum." Höfundur, sem ef til vill segir frá þessu í gamni, á við það, að Kristín hafi gert þennan Óla grikk.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

Heimildir: Ö-Flateyjarðalsheiði, 1, 2, 3-4; Lþ I, 131-132

SP-112:002 *Finnbogakambur* sögustaður

"Austan við Dalsá, ca. kílómetur sunnan Jökulsár, er allmikill brattur hryggur með ávalar hliðar, sem heitir Finnbogakambur í gili og dregur nafn af Finnboga ramma. Fremst á honum er allt að 3 metra stöpull, mjór að ofan, dálítið gróinn efst. Á honum á Finnbogi að hafa varizt (sbr. Finnboga sögu). Ofan og utan í honum er stór

klettur eða stór steinn, sem Finnbogi rammi á að hafa tekið upp og sett upp á tvo steina. Hann heitir Finnbogatak.", segir í örnefnaskrá. "Á heiðinni eru æðimörg örnefni, sem kennd eru við Finnboga ramma, og er merkast af þeim Finnbogakambur, sem er h.u.b. mitt á milli Heiðarhúsa og Kambsmýra, austan megin Dalsár. Þar varðist Finnbogi.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

"Höfuðatburður í sögunni [um Finnboga ramma] í sögunni er bardaginn á Finnbogakambi, þar sem fimmtán menn sátu fyrir þeim Finnboga og tveimur saman. Fyrirliðar voru þrír bræður frá Brettingsstöðum og tvær bræður frá Jökulsá...Finnbogakambur er grjóthryggur, nær 20 m langur, snarbrattur á báðar hliðar, einkum þó fremst. Bergstrýta er á enda hans, þeim er veit út til dalsins. Við kambinn lá vegurinn fyrrum niður að lægðinni sem Dalsá rennur í. Þarna hefur verið gott fyrirsátarmönnum að leynast, en þeir hafa ekki athugað að vígi er nálægt. Finnbogi hleypur fram kambinn og hefur vafalaust klifið bergstandinn og varizt þaðan. Vígi er þarna með eindæmum gott, miklu betra en öll önnur vígi sem fornsögur greina frá. "ok mátti einum megin at sækja" segir í sögunni. Þetta er rétt. Bergstrýtan er um 3 mannhæðir og má kallast ókleif nema af kambinum, og þaðan verður að sækja að þeim er upp verst. En hryggurinn er svo mjór, að þaðan er vart sóknrymi fleirum en tveimur. Hefði því röskur maður getað varizt þarna lengi, en mannfall í sögunni er auðvitað með ólíkindum. Auðsætt er að höfundur hefur þekkt Finnbogakamb vel, hefur vafalaust skoðað hann, ef til vill með ritun sögunnar í huga. Hann veit að ekki verður sótt nema einum megin að þeim er þar verst. Hann veit einnig af drangnum. Finnbogi situr og verst er þeir Ásbjörn koma. Enginn getur sitjandi varizt óvinum sem standa jafnhátt og hann."HM

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 2; HM: Haraldur Matthíasson "Á Flateyjarðal" Árbók, 1989, 172

SP-112:003 *Véskvívar* örnefni kvíar

"Meðfram [Kamba]gilinu er Illikambur, nokkuð ofarlega, en eftir því rennur lækur, sem heitir Kambagilslækur og endar sunnan við Finnbogakamb, þar sem heita Véskvívar. Ekki er vitað, af hverju það er dregið. Véskvívar eru klettahryggir, sem mynda eins konar gjá inn í Barminn; að austan er hár hryggur, en að vestan liggur annar eins og þvert á hann og hetir Véskvívarbryggja. Undirlendið á milli þeirra er gróið...Véskvíarkambur er vestan og sunnan við Véskvívar.", segir í örnefnaskrá.

"Sumir hafa viljað halda, að þarna hafi verið samkomustaður.", segir í örnefnaskrá. "...valinn staður til að dýrka þar heiðna guði sína. Hér gætu verið Gunnsteinar Eyvindar Öngulssonar [SP-632:002]."VE.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 3; VE: "Útbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók 2000, 205

SP-112:004 *Finnbogatak* heimild

"Skammt utan við [Finnboga]kambinn er svokallað Finnbogatak, sem er stór klettur; segir sagan, að hann hafi tekið hann upp og sett á tvo smærri steina, og má sjá þessa glögg merki.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

Heimildir: Ö-Flateyjarðalsheiði, 1

SP-112:005 *Gerði* tóftir

"Gerðalækur rennur niður rétt utan við Kambsmýrartún og ofan við Fjárbamb. Hann rennur ofan úr Bæjarfjalli og rennur í Þvergil. Kambsmýrabæjarlækur kemur einnig ofan úr Bæjarfjalli og er lítill. Gerðalækur rennur um Gerðagil, en Gerði eru utan og neðan við gamla bæinn. Þar eru tættur. Gerðavöllur er þar rétt hjá, norðan og vestan við.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 2-3

SP-112:006 *Hesthúshóll* örnefni hesthús

"Ofan við bæ, söur og upp af Jarðfalli, heitir Bæjarskriða; þar er gren. Heima í túninu er Undirvöllur, þar sem lægst er, en síðan Hesthúshóll, hvortveggja neðan við tætturnar [ekki ljóst hvaða tættur].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4

SP-112:007 *Kambsmýrarstekkur* heimild um stekk

"Þvergil er vestan við túnið, allmikið gil og gróið á köflum...Í Þvergili er Stekkjarklettur, og fyrir neðan þá er Kambsmýrarstekkur, hlaðinn úr grjóti.", segir í örnefnaskrá.

"Kambsmýrarstekkur [017] vestur í Kömbum, hann er eldri en stekkurinn í Þvergilinu...Var hann allur hlaðinn úr grjóti, ágætt stekkjastæði norðan við ána. Hefur þarna verið mjög gott til innrekstrar."PGJ

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 36 [mynd], 38

SP-112:008 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Bæjargil heitir gilið sem Bæjará rennur í, en Bæjarárnes heitir svæðið frá Kambsmýrarlæk, sunnan og neðan við Bæjargil. Þetta var ágætt engi, en það eyðilagðist 1936. Syðst í túninu er Gil, og suður af því er Kvíaból.", segir í örnefnaskrá. "Á Kambsmýrum sunnan og ofan við túnið, skammt frá Bæjargilsbarmi."PGJ

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-112:009 *Geitakofalág* örnefni geitakofi

"Bæjargil heitir gilið sem Bæjará rennur í, en Bæjarárnes heitir svæðið frá Kambsmýarlæk, sunnan og neðan við Bæjargil. Þetta var ágætt engi, en það eyðilagðist 1936. Syðst í túninu er Gil, og suður af því er Kvíaból [008]. Geitakofalág er sunnar í túninu, sunnan og neðan við bæ.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4

SP-112:010 heimild um leið

"Hlein heitir hornið skammt upp af Kambsmýrarstekk [007]. Þangað lá gata frá bæ.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4

SP-112:011 varða landamerki

"Að vestan eru merkin eftir svonefndum Kömbum, úr vörðu á svonefndum Miðhólum, sem er hornmark mót Austari-og Vestari-Krókum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 5

SP-112:012 *Balahóll* heimild um heystæði

"Ofan við Fífusund suður af Kambsmýrum eru Balar. Upp af þeim er Balalág. Á Böllum sprettur kúgæft gras, og á þeim er Balahóll. Þar voru oft sett upp mörg hey. Ofan við mýrina heita Barmar.", segir í örnefnaskrá.

"Þar í mörg heystæði."PGJ

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 5; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 142

SP-112:013 *Krúnuholt* heimild um heystæði

"Upp af Börmum, sunnan við Bala, heitir Krúnuholt, og voru þar sett upp hey, mörg og stór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 6

SP-112:014 *Vörðuhóll* örnefni

"Er þá komið að Merkjalæknum mót Austari-Krókum, sem heitir Syðri-Skeiðislækur og er í Skeiðislækjargili. Hann kemur ofan úr Norðurdal, sem er uppi í fjallgarðinum. Lækurinn á upptök sín þar í svonefndum Viggustalli, rennur svo norður Skeiðishrygg, niður í Skeið vestur í gegnum Miðhóla og suður vestan við þá. Síðan rennur hann norðan við Vörðuhól og í Bolastaðalæk og heitir síðan Króká. Skeið er stórt vallendissvæði, og má sjá þar 123 götutroðninga [SP-111:018], svo einhvern tíma hefur leiðin legið þar um.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 6

SP-112:015 *Dalsgil* heimild um leið

"Nokkru sunnar en Jökulsá syðri kemur niður í Dalsgilið nefnist Finnbogakamur, austan árinna. Þar lá til forna reiðvegur niður í gilið, og er svo enn."Lþ I

Heimildir: Lþ I, 131

SP-112:016 *Kambsmýrabæjarlækur* heimild um brunn

"Kambsmýrabæjarlækur, rennur rétt við gamla bæinn, var inn í brunnhúsi."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 26

SP-112:017 *Þvergil* heimild um stekk

"Líka var stekkur á Kömbunum, rétt á móti Kambsmýrum [sjá einnig Kambsmýrarstekk 007]."PGJ

"Kambsmýrarstekkur [007] vestur í Kömbum, hann er eldri en stekkurinn í Þvergilinu...Sagði Jón í Veisuseli mér að á þann stekk hafði hann komið."PGJ

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 4; PGJ: Flateyjarðalur, 38

SP-112:018 *Fjarkambur* heimild um leið

"Í Fjarkambi er gata sem stundum var farið eftir upp úr Gilinu [SP- 631:023], ef þurfti að koma við í Kambsmýrum, en sú gata er brött og vond."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 39

SP-112:019 *Finnbogakamur* heimild um leið

"...Finnbogakamur [sjá einnig 002], er hann einkennilegur á að líta. Er þetta brattur malarhryggur með ávalar hliðar. Fremst á honum er allt að þriggja álna stöpull, mór að ofan, dálítið gróinn. Utan í kambinum er gata, er hún vond en þó var þessi gata iðulega farin með klyfjahesta. Var þetta aðalleiðin upp úr gilinu er að norðan var

komið og síðan farið suður Kambsmýrarhöll. Var þessi leið vond."PGJ
Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 39

SP-113 Grímsland

1712: Jarðardýrleiki "rómast" að sé 5 hdr. Þá er Grímsland í eyði en hafði verið í byggð um 1670. Grímsland er kallað heimaland Fremstafells í Kinn: "Fimm hundraða land, aðrir segja tíu hundraða land, er sagt að jörðin eigi á Flateyjarðalsheiði austan framm, sem Grímsland heitir, af því hefur ábúandi ekkert gagn, með því að það liggur í fjarska, en áður hafa þeir fengið fyrir land þetta x eður xx álna virði."JÁM XI, 125. "Það hefur með vissu verið eign Fremstafells í Kinn síðan um 1400. Í bréfi frá því snemma á 15. öld segir, að Efstafell (Fremstafell) eigi afrétt í "landi Grímsstaða á Flateyjarðalsheiði". Virðist þar verið hafa fornbyli, er Grímsstaðir nefndist...Næsta byggð [eftir að jarðabókin var rituð 1712] þar var 1838...Tveir bændur bjuggu þar til 1862. Eftir það var jörðin í eyði fram yfir 1870, og höfðu Höfðhverfingar þar selstöðu....Fastur búskapur var þarna frá 1875-1893. En eftir það er þar talin húsmennska og eitthvert hokurbú og sundum auðir kofar fram til 1904..."LÞ I, 130. 1847: Jarðardýrleiki óviss, og talað um að þar sé nýlenda byggð upp á eyðikoti og sé landið eign Munkaþverárklosturs Grímsland fór endanlega í eyði 1904. Með jörðinni er talið eyðibýlið og selið Ófeigsstaðir. "...nyrzt á austanverðri Flateyjarðalsheiði...Land jarðarinnar...liggur frá Dalsá að vestan, Stóruskriðugili að norðan, Ytri-Jökulsá að sunnan og háfjallseggjum að austan." Ö-Grímslandi, 1. "Landið milli Stóruskiðu og Jökulsár nyrðri er nú nefnt Grímsland."LÞ I, 130

SP-113:001 Grímsland bæjarhöll bústaður

"Bæjarfjall er ofan við bæjarrústirnar á Grímslandi...Bæjarhöll er við bæinn...", segir í örnefnaskrá.

1712: "Grímsland er þar næst fyrir utan [Kambsmýrar SP-112], það er kallað heimaland Fremstafells í Kinn, og var byggt um fáein <ár> fyrir vel 40 árum [þá um 1670], en hvorki fyrir nje síðan so menn viti...Fóðrast kunni, so menn atla, i kýr mestan part af útheyjum. Ekki atla menn að þetta kot muni aftur byggjast fyrir vetrarríki og óbærilega löngum kirkjuvegi að Laufási."JÁM XI, 104. 1840: "Hefur það legið í eyði nærri því nú næstliðin 40 ár, til í fyrra, að fátæklingur uppbyggði sér þar nokkur lítillfjörleg húsakynni til íbúðar."SSÞ. 1902-3: "Lágar bæjardyr sneru fram á hlaðið, mót vestri og niður að ánni. Lítill skáli var norðan dyra, hurðalaus. Í honum var jata fyrir kindur, sem þar voru hafðar, en garðbandalaus, svo þær gátu gengið þar um upp að vild. Einnig komust þær án allrar hindrunar allt inn að baðstofudyrum, og var mikill heyslæðingur á gólfum. Inni í göngunum var eldhúskofi og líklega búrhola á aðra hönd, en ranghali að vatnsbóli á hina. Hann var hið eina hús í Grímslandi, sem átti eftir að standa um áratugi, þröngur og gjörður úr mýrartorfi, hlaðinn saman að ofan án þess að í honum væri nokkur raftur, og kann að standa enn í jörðu niðri. Innangengt var að heyi. Innst var baðstofukofi með timburgólfi, því að fjós hafði verið undir palli. - Þar var nú hrúturinn og lömbin...Upp í baðstofuna var eginn stigi. Göngin voru svo þröng, að það mátti fíkra sig upp á pallinn með því að stíga á steina í veggjunum á víxl...Á góðviðrisdögum vetrar tók Halldór [bóndi Ólafsson, f. 1842] sig til og verkaði heyhroðann af gólfunum undan fénu og kastaði út á varpann. Oft snjóaði á milli. Máttu því vegfarendur vestan árinna sjá snjóskafli einn mikinn fyrir dyrum í Grímslandi langt fram eftir sumri..." JKK. "Eitt sinn höfðu Höfðhverfingar þar ær í seli, mun það ekki hafa verið nema tvö sumur, en orðið að hætta því fyrir þá sök að jörðin var föluð til ábúðar."PGJ. Um 1950: "Hús eru þar öll hrunin nema göng ein, hlaðinn saman úr grjóti og torfi, viðalaus..LÞ I

Heimildir: JÁM XI, 104; Ö-Grímsland, 1, 2; LÞ I, 130; SSÞ, 29; JKK: "Heiðarbúar" Árbók Þingeyinga 1986, 52-53; PGJ: "Á slóðum Viggju og Siggju" Árbók Þingeyinga 1990, 68

SP-113:002 varða samgöngubót

"Þverá rennur í Ytra-Jökulsárgili. Utan við Þverána er hár hryggur, Gilhryggurinn. Þar er mikil hrafninn og varða þar hjá, sem Páll G. Jónsson hlóð til leiðbeiningar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsland, 2

SP-113:003 heimild um leið

"Stóruskriðubotnar skiptast í Neðri-botna og Efribotna hátt uppi í fjallinu. Þar uppi nefnist Háfell og Stórihnjúkur; þar er farið yfir í Náttfaravíkur.", segir í örnefnaskrá.

"Röskir menn gengu á þremur klukkustundum frá Dalsá að Vargsnesi í Náttfaravíkum, klyfjaðir ferðamenn fara hálfu hægjar."VE

Heimildir: Ö-Grímsland, 1; VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók 2000, 201

SP-113:004 heimild um rétt

"Réttargilslækur kemur eftir Réttargili...Réttin á Grímslandi stóð sunnan við bæinn, norðan Réttarlækjar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsland, 1, 2

SP-113:005 *Bæjarlækur* heimild um áveitu

"Bæjarlækur kemur ofan úr Bæjargilsklofum, rennur svo ofan við tún á Grímslandi; úr honum var svo grafinn skurður, leiðsla í bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsland, 2

SP-113:006 *Húsabakki* heimild um útihús

"Bæjarhóll er við bæinn og Bæjarnes neðan við bæ. Húsabakki er þar sem húsin stóðu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Grímsland, 2

SP-113:007 *Ófeigsstaðir* bæjarstæði býli/sel

"Niður við Dalsá eða Langamó, rétt sunnan við Ófeigsá eru rústir eftir eyðibýlið Ófeigsá, eða Ófeigsstaði eins og það er nefnt 1712, en þá er það sel frá Grímslandi handan ár.", segir í örnefnaskrá. "Næsta býli við Mógil [SP-019b] var Ófeigsá, en það fór í eyði snemma á 19. öld.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

"Ófeigstader heitir býli hjer næst fyrir innan á heiðinni, en ekki hefur þar verið búið í manna minni, en í seli þar haft frá Grímslandi. Ekki vita nálægir hvör þetta land á með rjettu, en áfast er það við Lángamó. Engin þessi býli [þ.e. Ófeigstaði, Saurbrúarkot, SP-024b og Mógil SP-019b] má aftur byggja fyrir vetrarriki." JÁM XI. Um 1850: "Þarna var byggður allstór bær og úthýsi [008]..." PGJ. "...býli sem nefnt var Ófeigsá og ekki mun hafa verið í byggð síðustu 80 ár og raun og veru ekki lengi í byggð...Bæjarlækurinn á Ófeigsá kemur sunnan og ofan af Köldumýri. Vatn til brynningar fé og hestum hefur verið tekið úr Ófeigsá, því húsin öll voru utan við ána skammt neðan við Kiðlingahvamm.", segir í örnefnaskrá Heiðarhúsa. "Sunnan við Ófeigsá getur ÁM [JÁM] um fornbylí...og voru það algrónar tóttir 1712. Aftur var byggt þar um 1850 og býlið nefnt Ófeigsá. Bærinn var þá talinn byggður með leyfi Heiðarhúsabónða, og stóð bærinn sunnan við ána, en fjárhús norðan við. Þarn var algirt tún og vatn leitt í bæinn og myndarlega búið um nokkur ár..." LÞ I. "...norðurhluta Heiðarhúsaland og hjálpaði honum til að byggja upp nýbýli sem var kallað Ófeigsá. Ekki mun þetta hafa verið stór bygging en þó viðunandi eftir þeirra tíma kröfum. Var vatnið inni í brunnhúsi, bæjarhúsin voru sunnan við Ófeigsána en skepnhúsin utan við. Fjósið var undir palli baðstofunnar. Húsið stóð á árbakkanum neðan við Kiðlingahvamm." PGJ "Flateyjarðalsheiði"

Heimildir: JÁM XI, 105; Ö-Heiðarhús, 1; Ö-Flateyjarðalsheiði, 1; LÞ I, 127; PGJ: "Á slóðum Viggu og Siggu" Árbók Þingeyinga 1990, 68; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 104

SP-113:008 *Ófeigsstaðir* heimild um fjárhús

"Aftur var byggt þar um 1850 og býlið nefnt Ófeigsá. Bærinn var þá talinn byggður með leyfi Heiðarhúsabónða, og stóð bærinn sunnan við ána, en fjárhús norðan við." LÞ I. "Á Ófeigsá var mér sagt af stúlku sem þar var ung, að þar hefðu engar kvíar verið, heldur mjólkað í fjárhúskró utan við ána...Sagði hún [Ólöf dóttir Eiríks, bóndans sem byggði upp Ófeigsá] mér að faðir sinn hefði gjört þetta, að byggja fjárhúsið fyrir utan á, af þeim ástæðum að áin hefði oft verið ill yfirferðar fyrir kindur en aðalbeitarlandið var á Langamósfjalli en á ánni var tré til yfirgöngu. Ekki mundi Ólöf hvað faðir hennar hefði verið lengi þarna, ég hygg að það hafi ekki verið nema fáein ár." PGJ

Heimildir: LÞ I, 127; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38, 104

SP-113:009 *Ófeigsstaðir* garðlag túngarður

"Aftur var byggt þar um 1850 og býlið nefnt Ófeigsá. Bærinn var þá talinn byggður með leyfi Heiðarhúsabónða, og stóð bærinn sunnan við ána, en fjárhús [008] norðan við. Þarn var algirt tún og vatn leitt í bæinn [010] og myndarlega búið um nokkur ár." LÞ I. "...girt tún með torf-og grjótgardi..." PGJ.

Heimildir: LÞ I, 127; PGJ: "Á slóðum Viggu og Siggu" Árbók Þingeyinga 1990, 68

SP-113:010 *Ófeigsstaðir* heimild um brunn

"Aftur var byggt þar um 1850 og býlið nefnt Ófeigsá. Bærinn var þá talinn byggður með leyfi Heiðarhúsabónða, og stóð bærinn sunnan við ána, en fjárhús [008] norðan við. Þarn var algirt tún [009] og vatn leitt í bæinn og myndarlega búið um nokkur ár." LÞ I. "...vatn leitt í bæinn og tekið inn í brunnhúsi." PGJ

Heimildir: LÞ I, 127; PGJ: "Á slóðum Viggu og Siggu" Árbók Þingeyinga 1990, 68

SP-113:011 *Grímslandsstekkur* heimild um stekk

"Grímslandsstekkur suður við Jökulsá neðarlega, sunnan undir hólunum neðra. Hann var hlaðinn úr gjróti." PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-113:012 heimild um kvíar

"Í Grímslandi hygg ég að kvíarnar hafi verið suður og uppi í hólunum sunnan og ofan við túnið."PGJ
Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-113:013 heimild um brú

Brú á Ytri-Jökulsá, reist 1900.

"Eins og ég hefi áður sagt, eru þverárnar slæm tálmun fyrir þá er vilja hafa fé sitt í nyrsta hluta afréttarinnar á Flateyjarðalsheiði, Saurbrúm, Eyrarfjalli og Grímslandi...og sóttust eftir að reka fé útfyrir Ytri-Jökulsá á Austurheiði, þar er landið best, þar endist gróðurinn lengst...En til þess að menn fengju þessum vilja sínum framgengt, var Ytri Jökulsá slæmur "Þrándur í Götu"...Við að þurfa fara þessa erfiðu vildu menn sleppa, en til að geta það var sú eina leið að brúa Ytri Jöklu...1900, komst málið fram. Ég fékk 8 menn út að Jökulsá, nokkuð fyrir fráfærur, til að smíða brúna og velja brúarstæði og hlaða stöpla...Var brúin ágæt til að reka fé yfir, raunar var hún mjó, aðeins 1 alin, en upp með henni grindur til að varna því að féð dytti útaf í ána. Reyndar var farið með hesta þarna yfir, en það vildi ég helst ekki leyfa, var hræddur um að það reyndi hana of mikið. Brúin var sett á um þann tíma sem menn tóku að reka féð, og var ekki tekin af fyrr en um þriðju göngur. Var hún því látin vera á yfir sumarið, en fyrir henn var grind, svo féð kæmist ekki yfir hana til baka. Þetta gekk vel í 6 ár, þá var einn heitan sumardag að feikna vöxtur hljóp í Jökulsá. Bar hún fram mikið grjót og aur, reif niður annan stöpulinn og brúna með, fóru brúartrén niður í Dalsá...PGJ. Var lappað nokkrum sinnum upp á brúna en áin reif hana reglulega með sér.

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 80

SP-114 Heiðarhús

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. en 10 hdr. 17.5.1471: "Vitnisbréf um að Óli Bjarnason og Þóra Sturludóttir gáfu syni sínum jarðirnar Þverá í Fnjóskadal, Heiðarhús á Flateyjarðalsheiði, Vík í Flateyjarðal...til giptingar við Margrétu Ólafsdóttur konu sína á festingardeg." DI V, 611. 1805 eru Heiðarhús þá eign Munkaþverárklosturs. Heiðarhús voru í landi Þverár [SP-126]. "Heiðarhúsa er getið í Finnbogasögu, og hefur þar verið byggð að fornu. Í Fornbréfasafni sést, að þau hafa verið byggð á 15. og 16. öld, að minnsta kosti öðru hverju. [J]ÁM telur, að jörðin hafi verið byggð úr eyði um 1650, en lagzt aftur í eyði um 1700. Um búskap þar er ekki kunnugt á 18. öld, en aldamótaárið 1800 flytur þangað Þorsteinn Grímsson, maður vel ættaður og kynsæll."LB I, 128. Heiðarhús fóru endanlega í eyði 1904. Bæjarhúsin notuð sem griðarstaður fyrir ferða-og gangnamenn en eftir að þau féllu var byggt sæluhús 1910, sem var endurbyggt 1952. Eigandi Heiðarhúsa nú er Hálshreppur. BBSÞ, 100 1712: "Aftur má hjer byggja, því landið er gott og víðir vaxið, og útigangur nokkur en kirkjuvegur langur að Laufási, og er það mesti ókostur."JÁM XI, 104. "Merki jarðarinnar: að austan Dalsá frá því að Eilífsá rennur í hana og þar til að Ytri-Mógilsá rennur í hana. Að vestan eru merkin háfjallaröðullinn, er skilur að Flateyjarðalsheiðina frá Þjófadal, Leirdal og Lambársstykki."Ö-Heiðarhús, 1

SP-114:001 Heiðarhús bæjarhóll bústaður

"Þá er jörðin Heiðarhús, sem hefur verið í eyði síðan 1910. Síðasti bóndi þar hét Halldór og var Ólafsson.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "...Heiðarhúsahvammur. Syðst í hvamminum, á litlum hjalla stóð bærinn Heiðarhús. Nú hafa bæjarústirnar verið jafnaðar við jörð, en sæluhús verið reist á hjallanum..."GS "Bærinn stóð nálægt því á miðri heiði, og eru þaðan 16 km suður til Fnjóskár. Norðan við bæinn ganga fram Byrgishólar...Sjálfur bærinn er í hvammi sunnan undir hólunum, og er sléttlent nes frá bænum austur til árinna..."LB I

"Heiðarhús. Bygð hjer um fyrir 60 árum á Flateyjarðalsheiði í því landi sem Þverá á, en hefur nú í eyði legið 14 eður 15 ár...Fóðrast kunni, seinast bygt var, ii kúa þúngi...Aftur má hjer byggja, því landið er gott og víðir vaxið, og útigangur nokkur, en kirkjuvegur nokkuð langur að Laufási, og er það mesti ókostur."JÁM XI. "Í Finnboga sögu segir að í Heiðarhúsum bjó smábóndi, sem Finnbogi lenti í deilu við út af beit stóðhesta sinna á Flateyjarðal."KK. 1903: "Um þriðju göngur var aftur komin svo mikil úrkoma, að ekki taldist þurr þráður á gangnamönnum og mat var að efasamt þætti, hvort þeir allir hefðu lifað af, ef ekki hefði þá verið búið í Heiðarhúsum. Þar var þó þröng fyrir í einni baðstofu, tvenn hjón með sex börn og húsmennskuhjón að auki. Jón lýsti því svo, að allt baðstofugólfið hefði verið einn flói af lekavatni, og kýrnar staðið blautar á básum sínum niðri í fjósinu undir pallinum. Jatan hjá einni kúnni var þó þurr. Yfir henni var rúm, þar sem öllum börnunum var komið fyrir og strengdir bjórar yfir, til þess að verjast lekanum."JKK. "Í Heiðarhúsum var lengstum vel búið. Bæði ferðamenn, sem um heiðin fóru, og gangnamenn höfðu þar löngum gistingu við risnu miklu. Langt var frá því, að bæjarhús rúmuðu alla gangnamenn. Hlaða [006] var þar við fjárhús norður á túni, og áttu gangnamenn þar fast ból og vist góða ofan á heyjum. Margir rosknir menn minnst ennþá glaðra stunda og góðra í hlöðu þessari...Allengi stóð þar baðstofa til skjóls ferðamönnum, en síðar var þar byggt sæluhús."LB I

Heimildir: JÁM XI, 105; Ö-Flateyjarðalsheiði, 1; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalsheiði", 7; LB I, 128; KK: Íslenskir sögustaðir III, 104; JKK: "Heiðarbúar" Árbók Þingeyinga 1986, 5

SP-114:002 *Uxahóll* örnefni legstaður

"En Uxahóll utan við Ófeigsárhorn...Þar á Uxi, er Finnbogi drap, að vera heygður...Ófeigsá. Hún kemur ofan úr Digrahnjúk, fær svo auka úr smálækjum ofan Fells. Í henni er stór og fallegur foss, rétt neðan við tungurnar. Um Fellin er áin í tvennu lagi og myndar þar Ófeigsártungur og fellur í Dalsá rétt sunnan við Ófeigsárhorn.", segir í örnefnaskrá Heiðarhúsa.

"Þar á að vera heygður bóndi frá Heiðarhúsum, sá er Uxi hét, og hefur þetta líklega átt að gerast í fornöld...Nm: Finnbogi rammi á að hafa orðið banamaður Uxa bónda í Heiðarhúsum...", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar.

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 2; Ö-Flateyjarðalsheiði, 2

SP-114:003 *Tjaldstæði* heimild um tjaldstæði

"Í Syðri-Mógilsdal eru tvö örnefni, sem ekki verða staðsett, það eru Tjaldstæði og Tjaldhryggur.", segir í örnefnaskrá.

"Þar hélt til grasafólk áður fyr því eru þessi örnefni þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 1

SP-114:004 *tóftir*

"Æfaforar rústir eru sunnan við Ytra-Mógil niðri við Dalsá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 1

SP-114:005 *Byrgishólar* örnefni

"Byrgishólar er allmikil hólapyrping, rétt sunnan við Ófeigsá skammt norðan bæjar á Heiðarhúsum, og lokar þaðan útsýni til norðurs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 3

SP-114:006 heimild um hlöðu

Fjárhús og hlaða norður á Heiðarhúsatúni.

"Langt var frá því, að bæjarhús [001] rúmuðu alla gangnamenn. Hlaða var þar við fjárhús norður á túni, og áttu gangnamenn þar fast ból og vist góða ofan á heyjum. Margir rosknir menn minnst ennþá glaðra stunda og góðra í hlöðu þessari."LP I, 128. "Var hlaðan kölluð hin mjóa fyrir þá sök að breiddin var ekki meiri en það að höfðu gangnamanna nam við austurvegg og náðu fætur í þann vestari en lengdin var það mikil að 14-16 gangnapiltar gátu sofið þarna. Oft voru eldri menn inni í baðstofu, vildu heldur draga sig út út skvaldrinu og njóta svefns en slíkt var vandfengið í hinni mjóu, því jafnan voru í liðinu einhverjir fjörmenn og gamansamir unglingar, enda voru framin alls konar bellibrögð, hlátrar og slark og hávaði hélt mönnum frá svefni."PGJ

Heimildir: LP I, 128; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 51

SP-114:007 *Heiðarhúsastekkur* heimild um stekk

"Heiðarhúsastekkur var niðri í Syðranesi austan við Byrgishóla fast niður við Dalsá. Á þennan stekk kom ég 1884."PGJ

"Ófeigsáránum var fært frá í Heiðarhúsastekk og fyrst setnar sunnan og upp á Syðri-Mógilsdal."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-114:008 *Kvíhóll* heimild um kvíar

"Í Heiðarhúsum sunnan við tún, utanundir Kvíhól."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-114:009 heimild um leið

"Byrgishólar er allmikil hólapyrping, rétt sunnan við Ófeigsá skammt norðan bæjar á Heiðarhúsum, og lokar þaðan útsýni til norðurs. Utantil í þeim er Hrafninnukambur, sunnan Ófeigsár.", segir í örnefnaskrá.

"Friðbjörn Friðriksson, Austari Krókum...Sagt er að hann og enginn annar gangnamaður hafi riðið stíginn sem er niður af Hrafninnukambi utan í Byrgishólum, suður og ofan í Ytra Nes. Er það óárennileg reiðgata."PGJ

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 3; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 90

SP-114:010 *Gerði* heimild um fjárhús

"Norðan við bæ upp af Ytranessinu er svo Gerðagil og Gerðisvöllur, þar var fjárhús.", segir í örnefnaskrá. "Gerðisvöllur, Gerði, þar voru fjárhús."PGJ

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 3; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 140

SB-114:011 *Húsadalur* heimild um ristu

"Torfdalur er suður og uppaf bæ, og Húsadalur er þar vestur af þar var svarðartekja. Torfhryggur heitir þar sem svörðurinn var þurrkaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Heiðarhús, 3

SB-115 Eyri

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. Er einnig kölluð Knarareyri eða Knarrareyri. Eyri er fyrst talin eign Draflastaðakirkju 1805. JJ. "Landnáma segir að Eyvindur son Loðins önguls hafi numið land á Flateyjrardal...son hans segir Landnáma Ásbjörn föður Finnboga ramma. Finnbogasaga segir Ásbjörn föður Finnboga búa að Knarareyri og bera landnámsmaður. Þó Eyvindur kunni fyrst að hafa reist bæ að Eyvindará, er sennilegt að hann hafi fljótlega flutt byggð sína að sjónum og þá kannske að Eyri, en um þetta verður ekkert vitað og verður því að telja Ásbjörn landnámsmann að Eyri."Ö-Flateyrdalur G.S., 20. "Almenníngar hafa verið haldnir fyrir einu fjalli, sem kallast Innri Hágöng og liggur inn frá Eyrar eður Draflastaða reka að Staðar reka, en nálægir kunna ekki að undirretta greinileg mörk þessa almenníngs. Rekavon er góð fyrir þessum almenníngi, en festifjara mjög lítil, og tekur jafnskjótt út þó nokkru skoli upp."JÁM XI, 68-69. Eyri fór í eyði 1941.

1918: Tún 2,3 ha. þar af sléttað um 1/15. 1712: "Útigángur mjög lakur fyrir fannalögum...Túninu spillir grjóthrun, og so ber á það stórveður helluleirgrjót úr fjallinu. Engjar eru mjög litlar nálægt bænum, en nokkrar framm á dalnum, og er þángað mjög erfitt og ilt að sækja tvívegis og þrívegis yfir Dalsá, því annað verður ei komist fyrir ógöngu klettum. Úthagar eru litlir og hrjóstrugir heim um sig, en góðir og miklir framm á dalnum, en þeirra verður ei notið nema fyrir ógönguklettum, nema selför sje brúkuð...Kirkjuvegur torsóktur yfir Dalsá og síðan til Flateyjar, sem áður segir um Hof [meir en hálf vika sjáfar].JÁM XI, 68. 1839: "Jörð þessari tilheyrir mikið og víðlent beitaland til fjalls, en hrjóstrugt, blásið, grýtt og graslaust. Heyskapur svo nær sem enginn. Rekaland mikið undir þeim hryllilegu Hágöngum. Kemur að litlum notum sökum mannhættu og örðugleika að koma honum heim eða bjarga honum undan sjó og aldrei er á reka þessa farið nema sjóleiðis. Jarðar ábúandi hefur selanótlögur fyrir landi."SSÞ, 72. "Eina jörðin austan Dalsár."Ö-Knarareyri, 1

SB-115:001 *Eyri* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á eystri bakka Dalsár, á láglendi vestan undir fjallgarði þeim, sem heitir Hágöng, og ofan bæjar er framhlaup úr fjallinu, sem heitir Eyrarurð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Knarareyri, 1

SB-115:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-115:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-115:004 *Grjótkvíavað* heimild um vað

"Tvö vöð eru hér á Dalsá, það nyrðra er skammt frá sjó og heitir Grjótkvíavað; það er djúpt en hreint.", segir í örnefnaskrá Knarareyrar. "...vað, nefnt Grjótkvíavað, er sunnan við Hof skammt frá sjó; það er hreint en alldjúpt, og gætir þar flóðs og fjöru.", segir í örnefnaskrá Hofs.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 2; Hof, 3

SB-115:005 *Kílsvað* heimild um vað

"Tvö vöð eru hér á Dalsá, það nyrðra er skammt frá sjó og heitir Grjótkvíavað [004]...Hitt er í yzta enda á Stórhólma og svo yfir í Grandann; það heitir Kílsvað.", segir í örnefnaskrá Knarareyrar.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 2

SB-115:006 *Eyrarstekkur* heimild um stekk

"Stekkjarskriða heitir í hlíðarrótum með Dalsá, frá Klöpp suður að Horni; er skriða þessi allvel gróin, og syðst í henni eru stekkjarústir þær, sem hún er við kennd. Þetta er utan við síkið. Stekkjarlágur ytri og Stekkjarlágur syðri heita smágraslágur tvær upp frá Stekkjarskriðu.", segir í örnefnaskrá. "Eyrarstekkur var suður undir urðinni upp af Stekkjarnesi, grjótstekkur."PGJ

Heimildir: Ö-Knarareyri, 3; PGJ: Flateyrdalsheiði, 38

SB-115:007 *Selbollar* örnefni sel

"Selbollar heita þrír smágrasbollar upp frá Eyrarnesi sunnanverðu. Svartasund [sjá 008] heitir lítill engjablettur upp frá Selbllum og sunnanverðu Eyrarnesi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 3

SB-115:008 heimild um mógrafir

"Selbollar [007] heita þrír smágrasbollar upp frá Eyrarnesi sunnanverðu. Svartasund heitir lítill engjablettur upp frá Selbollum og sunnanverðu Eyrarnesi...Skammt frá Svartasundi eru svarðgrafir.", segir í örnefnaskrá.

1712: "Torfrista og stúnga mjög lök..."JÁM XI. 1839: "Allvíða er svörður brúkaður til eldsneytis þar sem hann færst. Þó halda sumir meira upp á að brenna sauðataði, máske vegna þess að þeir ekki vilja gjöra jarðrask. Skeyta jafnvel minna um þó einhvör útskækill túnsins ekki fengi áburð nema annað hvört ár."SSÞ

Heimildir: Ö-Knarareyri, 3; JÁM XI, 68; SSÞ, 79

SB-115:009 Sel heimild um sel

"Selkinn heitir framan við Fremrahorn allt að Urðargili, allbrött hlíð mót suðvestri, ofan Eyrarklifs og neðan við Syðri-Háurð. Það er kjarr og skógivaxin brekka, hið fríðasta land. Sel heitir sunnarlega í Selkinn. Eru þar í hvammi tóftarrústir í rjóðri í skógarhlíðinni. Sellækur heitir lítill lækjarsytra sunnanvert við selið í Selkinn; hefur gefið neyzluvatn í Selið. Suður og upp með Sellæknum eru svonefnd Seldrög skammt frá Háurð. Selhóll er lítill melhóll sunnan Sellækjar í Selkinn.", segir í örnefnaskrá.

"Sunnantil í Selkinn eru veggjarbrot í litlum hvammi, heitir þar Sel."GS

Heimildir: Ö-Knarareyri, 4; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjardalur", 10

SB-115:010 Urðartóftir bæjarstæði býli

"Urðardalur heitir grunn lægð milli Eyrarurðar og Háganga; liggur nærri lárétt í um 300 metra hæð suðvestur til norðausturs. Melalda vestur frá Hágöngum skiptir honum næstum því í tvo hluta um miðju, en afrennsli nær þó gegnum öldu þessa frá syðri hlutanum um norðurhlutann allt til sjávar af Landsenda, en það er Landsendalækur...Urðartóftir heita rústir óglöggar vestarlega á syðri huta Urðardals.", segir í örnefnaskrá.

Friðlýsing: "Eyri. Fornar girðingar-og tóftaleifar í graslendi í Eyrar-urð."ÁÓG. "Ytri-Urðardalur, þar eru Tóftir þar sem Finnbogi rammi var..."PGJ. "Þar eiga að vera leifar tófta, sem um getur í Finnbogasögu, þar sem þau bjuggu Gestur og Syrpa kerling.", segir í örnefnaskrá. "Þá getur Finnboga saga um Finnbogastein á Flateyjardalsheiði og smábýlið Tóftir, sem líklega hefur verið nálægt Eyri.", segir í örnefnaskrá Flateyjardalsheiðar. "Þar ólst upp Finnbogi hinn rammi, með Gest og Syrpu kerlingu. Hét bær þeirra að Tóftum, að því segir í Finnbogasögu."GS. "Segir Finnbogasaga að á Eyri hafi búið höfðinginn Ásbjörn. Sonur hans er borinn út, en bóndinn á Tóftum, fátækur maður finnur hann. Hjá honum elst drengurinn upp og er nefndur Urðarköttur, af því að hann var fundinn í urð, þar til uppvíst verður um ætt hans. Síðar fær ungi maðurinn nafnið Finnbogi eftir norskum kaupmanni, sem hann hafði borgið frá bana. Af sögunni að dæma gætu Tóftir og Eyri hafa verið nágrannabæir, en enginn veit hvar hinn fyrrnefndi hefur staðið. Nú er Eyri smábær, stendur undir skriðóttu klettafjalli, sem er eins og hjalli neðan til í stærra fjalli sem stendur að baki. Þetta lægra fjall er þó allmikið og heitir einkennilegu nafni: Eyrarurð, þó urð þýði annars hrúgu eða brekku með lausagrjóti. Uppi á þessu fjalli, beint upp af bænum á Eyri á að vera graslendi. Er það þó fremur ósennilegt þegar talið er, að þar hafi bærinn Tóftir verið. Þó er talið að þar sjái votta fyrir gördum og einstökum þúfum sem kynnu að vera hústóftir."KK. "Ekki þekkist bærinn Tóftir né neitt örnefni er til hans bendi. Hlíðin af bænum Eyri nefnist Eyrarurð. Þar uppi er hjalli í 200 m hæð. Herma munnmæli að þar hafi bærinn staðið. Ummerki sjást þar engin, enda ólíklegt bæjarstæði."HM

Heimildir: Ö-Knarareyri, 4; Ö-Flateyjardalsheiði, 3; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjardalur", 9; ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; KK: Íslenskir sögustaðir III, 104; HM: Haraldur Matthíasson "Á Flateyjardal" Árb. 1989, 170; PGJ: Flateyjardalsheiði, 143

SB-115:011 Gangnamannahóll heimild um áfangastað

"Urðargilshóll er sunnan við [Urðar]gilið [djúpt og mikið klettagil sunnan Eyrarurðar og Háganga], og suður af honum, stutt frá ánni er Urðarhólsklif. Rétt hjá Urðargilshól er lítill melhóll rétt sunnan við Urðargilið, niður við Dalsá. Þar er mýrarsund lítið ofan við. Þar komu saman gangnamenn og snæddu nesti sitt, áður en lágt var til göngu að morgni um Austurheiði. Þess vegna heitir þessi hóll Gangnamannahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 5

SB-115:012 Sneiðingur örnefni leið

"Lágar heita engjageirar nokkrir, sem teygjast upp í brekkur sunnan við Gangnamannahól og fram að Heygili. Þar er (r)eynivíður. Sneiðingur er þar í fjalli á ská upp og út.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 5

SB-115:013 Rafnsforvaði heimild um leið

"Bezt er að taka hér - þó staðsetningu vanti - Ketil í hágöngum og Ketilbotna. Þá er Rafnsforvaði; þar eiga að

hafa farizt tveir menn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 7

SP-115:014 *Sneiðingur* örnefni leið

"Ófærutorfa heitir gróðurtorfa brött austan í Víknafjöllum, rétt innan við Austari-Hvanndal. Þangað sækir fá [fé] tíðum. Ekki þykir lofthræddum hent að ganga í þær. Sneiðingur er úr Hvanndal í þessa torfu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Knarareyri, 7

SP-115:015 heimild um lambhús

"Beggja megin Hofshöfða er lending frá Hofi, en ekki verða þær nýttar nema í sjólausu. Sama er um lendingu frá Eyri í Eyrarkrók, suður undir Eyrarurð og Hágöngum þar er lending ófær strax og nokkuð brimar.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals.

Heimildir: Ö-Flateyjarðalur G.S., 5

SP-115:016 heimild um fjárhús

"Mjó láglendisræma er ofan sjávarkambs fyrir austurenda Eyrarhóls, suður af fjallinu. Þar stóðu til skamms tíma fjárhús frá Eyri."GS

"Þau voru byggð af Árna Tómassyni, er lengi bjó á Eyri. Fjárhús þessi þóttu frábærlega vel gerð og að öllu svo til þeirra vandað, að víða fór orð af."GS. "Þá er ég [Páll G. Jónsson árið 1944] kominn alla leið út að Skjálfandflóa. Þar standa þrjú fjárhús sem taka um hálf tannað hundrað fjár. Eru þau byggð úr torfi og grjóti af þeirri snilld að viðbrugðið hefur verið. Sigurður fyrrum búnaðarmálastjóri sem víða fór um landið, sagði að þessi hús væru þau best byggðu hús og fallegustu sem til væru í landinu. Í þeim tveimur er rimlabotn. Nú standa þessi hús með vandaðri hlöðu tóm, en Eyri er komin í eyði."PGJ

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 10; PGJ: Flateyjarðalur, 21

SP-115:017 *Eyrrófa* heimild um lendingu

"Norður frá túni á Eyri og Eyrarhól, milli Dalsár og sjávar, eru þurrir grandar, heitir þar Eyragrandi, en Eyrrófa nyrzt við Dalsárós."GS

"Brimasamt er fyrir Eyrarfjöllum. Víkin austan frá Stapa að skerjarana, sem gengur norðaustur frá Hofshöfða, er öll fremur grunn, er þar í stórbrimum samfelld grunnbotn að heita má. Skárst er lending norður á Eyrrófu."GS

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 10

SP-115:018 *Borg* heimild um huldufólksbústaðu

"Í túni á Eyri er lítill, stakur klapparhóll, nefndur Borg. Þar bjó huldufólk, og víðar í nágrenni Eyrar."GS

"Fyrir kom að það skipti um börn. Björn hét maður Jónsson, kallaður búfræðingur, sólskinsauga og fleiri nöfnum; fæddur á Eyri 1856 og uppalinn þar. Hann var vangefinn og talinn umskiptingur. Sama var um systur hans, Friðriku, er var tveim árum yngri."GS

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 11

SP-115:019 heimild um ristu

"Heygilsskriða heitir alda mikil við hlíðarrætur um mitt Eyrarengi, er það gamall framburður úr Heygili, en nú algróin. Heygil heitir upp frá Heygilsskriðu, er það raunar engjalág að mestu...", segir í örnefnaskrá. "...Eyrarengi. Er það mýrarfláki, lágur og flatur austan við Dalsá, er þetta engi blautt svo að votaband þarf að binda, en í flestum sumrum má þurrka heyið á bökkunum framan við ána, og í Heygilsskriðu...PGJ

Oft hefur verið borið saman hey í Heygilsskriðu. Man ég þar oft eftir fallegum heyjum í búskapartíð Árna Tómassonar. Þarna er ágæt torfrista og risti Árne bóndi á Eyri þar allt það heyjatorf er hann þurfti að brúka, þurrkaði það þarna og flutti svo heim. Eru það fallegustu flög sem ég hef séð. Allt hnitmiðað en engin torfa var skorin lengri en önnur, enda voru öll verk Árna vel og snyrtilega af hendi leyst."PGJ

Heimildir: Ö-Knarareyri, 5; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 18

SP-115:020 *Heybandsvegur* heimild um leið

"Eyrarengi heita slægjumýrar og flesjur með Dalsá. Hefjast þær nokkuð framan við Gangnamannahól og ná fram að Víðivallaskriðu.", segir í örnefnaskrá. "Heybandsvegur er langur og enda hálfillur að því leyti að ekki er hægt að fara austan við Dalsá, Eyrarmegin frá Urðargili, fyrir klifum og skriðum. Verður þá að fara vestur yfir Dalsá, um Meimbrekku, Krosshól, út bakkana út undir Þverá, og þar yfir ána uðnan Eyrartúni eða út á Grandann...en oftast var mikið sett saman af heyinu fram frá og ekið á veturna, er þetta í flestum vetrum ágæt akstursleið, en út af þessu getur borið svo til бага getur horft."PGJ

Heimildir: Ö-Knarareyri, 5; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 18

SB-115:021 *Forvaði* heimild um leið
"Forvaði, milli dalanna [Austur- og Vesturhvanndals]."PGJ
Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 143

SB-115:022 þjóðsaga skrímsli
"Sjóskrímsli.

Ásmundur segir mér að á þessari öld (19.) hafi sjóskrímsli komið á land á Eyri í Fjörðum. Tveir menn voru að gjöra við fisk niður við sjó um kvöldtíma og heyrðu þrusk mikið fram í flæðarmálinu. Þegar þeir fóru að gá betur að var þetta einhver sjóskepna sem skrölti og glamraði í. Mennirnir mundu verða smeykir og hlupu í ósköpum heim að bæ, en svo var skrímslið frátt að þegar þeir voru að loka aftur bæjarhurðinni var skrímslið komið heim á hlaðið. Mennirnir fóru síðan inn og sögðu aðfarirnar. Fólkið varð hrætt sem von var og fór bráðlega að hypja sig niður í rúm nema þessir tveir; þeir vöktu um nóttina útbúnir með byssur og búlkara. Ekkert illt gjörði skrímslið samt af sér. Einu sinni kom það upp á glugga um nóttina. Um morguninn var það horfið og sást aldrei framar."JÁ

Heimildir: JÁ V, 453-454

SB-116 Hof

1712: Jarðardýrleiki 8 hdr. Eign Hólastóls. 1446 kemur nafn Hofs fram á lista yfir eignir Munkaþverárklosturs en tekið er fram að staðurinn taki engar leigur af henni [DI IV, 700]. Ö-Flateyjarðalur G.S., 17. "Nafn jarðarinnar bendir á gamlan átrúnað og að hér hafi verið hof...En einhver benti á tóft í túni, sem gæti verið líkleg til þess." Ö-Hof A.G., 1. Fór í eyði 1937.

1918: Tún 2,5 ha. þar af sléttað um 1/2. 1712: "Útigángur í fjörunni að nokkru gagni, en mjög lakur á landi...Túninu grandar sandfok til stórs skaða, sem þó hefur verið hingað til með stórfiði af komið. Engjar eru mjög votsóktar og fordjarfaðar af vat<n>saga úr fjallinu, sem jetur úr rótina, og eru þar fyrir að mestu eyðilagðar. Úthagarnir eru bjarglegir fyrir stórgripi, en sauðfje er oftast í Brettingsstaðalandi, sem ábúandi forskuldar með óákveðnum góðvilja...Vatnsból er á Dalsá, sem mjög er óhrein í leysingum og sjóblandin í brimum."JÁM XI, 67. 1839: "Hér er lítið land og þar eftir kostalétt. Heyskapur ekki lítill að víðáttu en gjafafrekur. Hof á rekapláss utan undir Hofshöfða...og tilkall til selveiði á Nausteyri."SSþ, 72

SB-116:001 *Hof* bæjarhóll bústaður

"Hofshóll heitir melhóll, sem rís upp af Hofsholti vestanverðu. Hóll þessi er oft nefndur Bæjarhóll. Í lægðinni milli hans og [Hofs]höfðans er svo bærinn og túnið á Hofi.", segir í örnefnaskrá. "Hofsba[r] stendur næstum syðst á túninu...Þokkalegt bæjarstæði er á Hofi.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals.

"Á fyrri hluta 19.aldar býr þar bóndi Hallur að nafni Þorgeirsson hann deyr á Hofi 1851[.] Þá hefur og búið á Hofi honum samtímis bóndi Guðmundur að nafni hann fyrirför sér á Hofi 1853 og var ekki örgrant um að hann gengi aftur og það svo að líkið var til öryggis járnað. Það verk framkvæmdi Elías Jónsson frá Látrum.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "...og bar ekki á reimleikum eftir það. Að þessu stóðu greindarmenn. Þetta er byggt á rammheiðinni trú og sýnir, hve fornar hégiljur geta verið lífseigar."Lþ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Hof A.G., 1; Ö-Flateyjarðalur G.S., 17; Lþ I, 117

SB-116:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-116:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-116:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-116:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-116:006 *Hofshóll* örnefni

"Hofshóll heitir melhóll, sem rís upp af Hofsholti vestanverðu. Hóll þessi er oft nefndur Bæjarhóll. Í lægðinni milli hans og [Hofs]höfðans er svo bærinn og túnið á Hofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 1

SP-116:007 *Geitakofavöllur* örnefni geitakofi

"Hofshóll heitir melhóll, sem rís upp af Hofsholti vestanverðu. Hóll þessi er oft nefndur Bæjarhóll. Í lægðinni milli hans og [Hofs]höfðans er svo bærinn og túnið á Hofi. Sunnan og neðan við bæinn er Tunga, sem nær svo að keldudraginu, sem heitir Keldusund og síðar getur. Utan og ofan við kelduna er svo Geitakofavöllur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 1

SP-116:008 *Merkivörða* varða landamerki

"Hofsmöl nefnist malarkambur norður frá Hofshöfða milli Hofstjarnar og sjávar að merkjum á móti Brettingsstöðum, en þau eru um Merkivörðu á mölinni, yfir Hofstjörn og í Urriðalæk, sem er norðan við Hofsmýri, á Hofsmöl er góður trjáreki.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 2

SP-116:009 *Hofsmýri* heimild um ristu

"Hofsmýri heitir mýri sú, sem er norðan Hofshalls, vestan Hofstjarnar að Urriðalæk. Þar er kúahagi góður með Hofstjörn og torfrista ofar í mýrinni, en slægjuland nýttist þar lítt nema helzt um hólmana.", segir í örnefnaskrá.

"Torfirista og stúnga lök og sendin, brúkast þó...[ábúendur á Eyri fá hins vegar torf til heyjaumbúnaðar frá Hofi og Hofsmenn fá að rífa hrís í landi Eyrar í staðinn].. og er torf oft til fengið á Hofi til heyjaumbúnaðar fyrir hrísrif."JÁM XI

Heimildir: Ö-Hof A.G., 2; JÁM XI, 66, 68

SP-116:010 *Hofssandur* heimild um lendingu

"Sunnan undir Hofshöfða heitir Hofssandur, vanalega nefnt Sandur. Þetta er sandeyri norður frá Dalsárós. Þar er aðallending í Hofi, en útgrynni er þar og lending því fremur slæm. Þar er talin hafa verið góð lending áður fyrr og jafnvel þrautalending við Flateyjardal. Hefur þá Dalsá sennilega fallið til sjávar miklu fjær höfðanum en nú er og dýpi verið meira við Sandinn, en skerjarani austur frá Hofshöfða, var nokkuð fyrir haföldu. Hofssandur er og nefndur norðan við Hofshöfða, þar er og lending [011] en fremur slæm.", segir í örnefnaskrá.

"Undir Hofshöfða verða aftur grynningar fyrir landi. Gengur skerjarani og flúðir alllangt austur frá höfðanum og milli þeirra og Bríkur er grunnsævi og er þar samfelt brot í stórbrimum...Sagnir um að áður fyr hafi verið þrautalending á Flateyjardal verið sunnan undir Hofshöfða. Vel getur svo hafa verið. Hafi Dalsá áður[runnið til sjávar sunnar og miklu fjær Hofshöfða en nú, getur dýpi hafa verið meira sunnan skerjanna og góð lending í vari við þau.", segir í örnefnaskrá Flateyjardalsheiðar. Úti fyrir Hofshöfða braut Eysteinn hvíti skip sitt 20. sept. 1253: "Nú líður á sumarit, ok láta þeir út skip sitt [frá Gásam] Eysteinn hvíti ok félagar ok verða síðbúnir, sigla út ór Eyjafirði ok svá norðr fyrir landit. Þeir fá brátt mótviðri ok storm mikinn ok verða afturreka ok brjóta skipit við Flateyjardal inn næsta dag um haustið fyrir Mattheusmessu. Týndist þar Eysteinn hvíti ok hans félagar, á setta tigi manna. En af kómust átta menn eða níu. Þar komst af Ari Ingimundarson ok Aron Hjörleifsson, Þorgeirr káti. Margt rak líka upp. Lík Benedikts Hesthöfðasonar rak fyrst upp. Hann ætlaði þá ferð sína til umbótar og suðrgöngu. Hann hafði vegit Ásgrím prest Illugason at Barðslaugu um vart þrem nóttum eftir Hallvarðsmessu, vetri fyrr en þetta var."Sturlunga I

Heimildir: Ö-Hof A.G., 2; Ö-Flateyjardalur G.S., 5; Sturlunga I, 481

SP-116:011 *Hofssandur* heimild um lendingu

"Hofssandur er og nefndur norðan við Hofshöfða, þar er og lending en fremur slæm.", segir í örnefnaskrá.

"Beggja vegna Hofshöfða er lending frá Hofi, en ekki verða þær nýttar nema í sjólausu.", segir í örnefnaskrá Flateyjardalsheiðar.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 2; Ö-Flateyjardalur G.S., 5

SP-116:012 heimild um kvíar

"Kvíahóll heitir sunnan við Hof og Keldusundið...Þetta er lágur melur, sem liggur til suðvesturs...Austast og yzt í hólnum eru Kvíar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 3

SP-116:013 heimild um stekk

"Kvíahóll [sjá 012] heitir sunnan við Hof og Keldusundið...Þetta er lágur melur, sem liggur til suðvesturs...Stekkjahóll heitir sunnan við Kvíahól og er þó lítt frá honum skilinn utan af litlu lautardragi austan frá, þar eru stekkjartóftir, og ber hóllinn nafn þar af. Stekkurinn var austan í hólnum, svo er Stekkjarmýri suður frá túninu með Dalsá og nær að Þverá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 3

SP-116:014 *Gæsaðarður* örnefni

"Vestan við Hofsholt, Kvíahól og allt upp að Brettingsstaðarmó, er mýrarfláki, sem heitir Svartamýri, hún nær suður að Stakhólmýri, er síðar getur. Þetta er slægjuland sæmilegt, en illt umferðar og lítil heygæði. Þetta er víða blautt. Í Svörtumýri er svo fleiri nöfn, þar er t.d. á merkjum kelda, sem heitir Brennivinskelda. Gæsaðarður var einhvers staðar í henni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 3

SP-116:015 *Svarðarmýri* örnefni mógrafir

"Norðan við hana [Þverá] er Stakhóll, Stekkjarhóll [sjá 013], og Svarðarmýri, sem er yzt og austast í Hofsmýri, næst Stekkjarmýri, sem einnig nær að Þverá.", segir í örnefnaskrá.

"Móskurður hefur að fornu verið, meinast þrotinn, brúkast ei." JÁM XI. 1839: "Allvíða er svörður brúkaður til eldsneytis þar sem hann færst. Þó halda sumir meira upp á að brenna sauðataði, máske vegna þess að þeir ekki vilja gjöra jarðrask. Skeyta jafnvel minna um þó einhvor útskækill túnsins ekki fengi áburð nema annað hvört ár." SSB

Heimildir: Ö-Hof A.G., 3; JÁM XI, 66; SSB, 79

SP-116:016 *Krosshóll* örnefni

"Sunnan við Þverá niður við Dalsá eru mýrar, sem heita Krossmýri, er milli Hofshóla og Dalsár norðan frá Þverá suður að Krosshól. Var allgott engi talið... Syðst í þessum mýrum er lítill stakur melkollur, nokkuð hár, við Dalsá, og heitir hann Krosshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hof A.G., 4

SP-116:017 *Selklauf* örnefni sel

"Hofshólar heita einu nafni samliggjandi hæðir og melar, sem liggja milli Startjarnar "í Seli" að vestan og Krossmýrar að austan og norðan frá Þverá og suður að Meinbrekku. Yzt í Hofshólum heitir Selklauf og [Langhóll], nyrzti hluti Hofshóla, er liggur frá austri til vesturs með Þverá að sunnan.", segir í örnefnaskrá. [Þar hjá Langhól rennur einnig Sellækur.]

Heimildir: Ö-Hof A.G., 4

SP-116:018 *Gíslakofi* tóft

"Vestur frá bænum er Vesturvöllur, og þar vestan og sunnan við, vestan við svokallaðan Gíslakofa, sem er gömul tóft, er Kofavöllur [020].", segir í örnefnaskrá M.J.

Heimildir: Ö-Hof M.J., 1

SP-116:019 *Kofavöllur* örnefni

"Vestur frá bænum er Vesturvöllur, og þar vestan og sunnan við, vestan við svokallaðan Gíslakofa [019], sem er gömul tóft, er Kofavöllur.", segir í örnefnaskrá M.J.

Heimildir: Ö-Hof M.J., 1

SP-116:020 *Hoftóft* tóft

"Hólishúsvöllur er í austur frá bænum. Þar í eru gömlu hoftóftirnar.", segir í örnefnaskrá M.J.

Friðlýsing: "Hof. a. Hoftóft, er svo er nefnd, á túninu norðaustur frá bænum." ÁÓG. 1839: "Á bæ þessum er gamalt goðahof. Vottar ennú fyrir girðingunni. Nær eða hvörjum það hefur tignað verið gat ég ekki uppgöfgað." SSB. "Gætu þarna verið minjar um þingstað? Heimildir segja ekkert um slíkt og ekki heldur um neitt hof á Flateyjarðal. Reyndar segir Finnboga saga að Ásbjörn faðir Finnboga hafi haft goðorð á Flateyjarðal." KK. "Af nafni bæjarins Hof er að ráða, að verið hafi blótstað[u]r í heiðni og hof. Daniel Bruun. Kom eitt sinn að Hofi og svipast um eftir rústum af hofi giskaði hann á eina rúst öðrum líklegri en engin rannsókn var þó framkvæmd þar.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "Það hafði rifjast upp fyrir dr.Reuter [Þjóðverji sem kom sumarið 1939 til að skoða tóftir Oddakofa, SP-123:025] úr ferðabókum Daniels Bruuns, að stór hoftóft væri þar í túninu, og langaði þá félagi til að líta á hana. Vörðu þeir til þess fullum tveimur klukkustundum að mæla þessa grasigrónu tóft í miðju túninu." TF

Heimildir: Ö-Hof M.J., 1; Ö-Flateyjarðalsheiði G.S., 18; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 46-47; SSB, 72; ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; ; KK: Íslenskir sögustaðir III, 104

SP-116:021 heimild

Í Hofstúni.

Friðlýsing: "Hof. b. Aðra fornar tóftir um túnið, m.a. ein hringmynduð tóft." ÁÓG. "En þar að auki [þ.e. auk

hoftóftarinnar, 020] eru tóftir hvarvetna á túninu, og með öllu óþekkt hvernig á þeim stendur. Eru þær a.m.k. 6-8, og er ein þeirra mjög mikil, miklu stærri en "hoftóftin", eru mjög líkar búðatóftum, og einnig sjást minjar um hringmyndaða tóft. Gætu þarna verið minjar um þingstað? Heimildir segja ekkert um slíkt og ekki heldur um neitt hof á Flateyjardal...nm.Tóftaklasi mikill er í túninu, og er raunar mestallt túnið þakið tóftum af ýmissi gerð og stærð."KK

Heimildir: ÁÓG, Fornleifaskrá, 51; KK: Íslenskir sögustaðir III, 104

SP-116:022 *Hofsrétt* heimild um rétt

"Áður en skilarétt þessi var við Hjallhól [sjá Brettingsstaðarétt SP-123:034] var hún norðan undir Hofsbrekku."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjardalsheiði, 60

SP-117 Neðribær

1712: Eign Hólastóls [1/4 hluti eyjarinnar eða 15 hdr.]. Að fornu var ein jörð í eyjunni en árið 1712 hafði um langan tíma verið þar fjögur býli. Þrjú þeirra standa á gamla bæjarstæðinu, þ.á.m. Neðribær. JÁM XI, 60. Í fyrri tíð skiptist jörðin Neðribær í tvö býli; kallaðist annað þeirra Uppibær eða Efribær, og er hann löngu kominn í eyði.Ö-Flatey M.J., 2. Neðribær fór í eyði 1968.

1918: Tún 6,1 ha. þar af sléttað um 1/2. 1712: "Útigangur í fjörunni lakur og svipull, en á eyjunni í betra lagi...Engjatak er mjög lítið og spillist þar með öðru hvörju af sandsáburði og sjóargangi. Landlítið er og ekki má hafa margan pening, og ekki fleir og valla so margan og nú er...Vatnsvegur er í lengra lagi,en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI, 61-62.

SP-117:001 *Neðribær* bæjarhóll bústaður

"Bæirnir þar voru samtýnis, Útibær, Uppibær og Neðribær, með háum burstum móti suðri." "Frambæirnir voru hlutfallslega betri en baðstofurnar, og voru bæði skálar og skemmur með breiðum vindskeiðum og háum burstum móti suðri, nema á Nýjabæ sneru bæjarþilin í austur." (Þessi lýsing á þá við um Krosshús, Útibæ, Uppibæ og Neðribæ.) " Í Neðribæ vísuðu þrjú stafnþil móti suðri fram á hlaðið. Voru bæjardyrnar austast, þá skáli, en skemma vestast. Innangengt var í skálann úr bæjardyrum, en útidyr á skemmunni. Við vesturvegginn í bæjardyrnum stóð kvörn, og var til þess tekið, hve þungt var að mala í henni. Austan við bæjardyrnar var heyhlaða, er tók ríflega kýrfóður, og var innangengt í hana úr göngunum, skammt innan við bæjardyrnar. Hafði faðir minn not af þessari hlöðu. Innar í bænum voru tveir búrkofar og sameiginlegt eldhús fyrir báða búendur með tvennum hlóðum. Innst var gömul baðstofa, og voru viðir teknir að fúna. Á henni voru þrír litlir gluggar á austurhlið. Baðstofan minnir mig, að væri 45 stafgólf á lengd, en breiddin var ekki nóg til þess, að tvær rúmlengdir væru fyrir stafni. [...] Undir hápallinum var fjósið. [...] Búr móður minnar var skammt framan við baðstofudyrnar til hægri handar, þegar gengið var fram í bæinn."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 13, 34,53-54

SP-117:002 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SP-117:003 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SP-117:004 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SP-117:005 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SP-117:006 heimild um skemmu

"Faðir minn hafði umráð yfir skemmunni vestur á hlaðinu."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 54

SP-117:007 heimild um fjárhús

"Fjárhúsið, sem faðir minn hafði til afnota, stóð í túnfætinum niður við mýri, sem skildi túnin frá gröndunum...Ofurlítill hlaða var áföst við fjárhúsið, og tók hún 20-30 bagga af heyi." "En mér þótti þessi ásetningur hans þó of djarfur, enda of þröngt fyrir féð í þessum niðurgrafna fjárhússkoka, þar sem það komst ekki allt að garðanum í einu."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 55, 110

SB-117:008 *Paufi* bæjarstæði býli

"Í Neðrabæjartúni var vallgróin húsarúst, sem heitir Pauafi, og er hún í vestur frá íbúðarhúsinu. Sagt er, að þar hafi einhvern tíma verið einsetukarl, sem sumir auknefndu Paufa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Flatey M.J., 1

SB-117:009 heimild um kálgarð

"...í varpanum í Neðribæ."JB

"Árið 1861 byrjuðu búskap á tveim Flateyjarjörðum, Uppibæ og Neðribæ, hjónin Jóhann Jóhannsson og Álfheiður Björnsdóttir...hefði hann gert fyrsta matjurtagarð í eyinni, í varpanum í Neðribæ. Sér þar enn fyrir vallgrónum torfgarði, þó að nú sé hann að mestu jafnaður við jörðu."JB

Heimildir: JB:Fagurt er í fjörðum, 113

SB-118 Krosshús

1712: Eigandi að hálfri jörðunni kóngleg Majestat, og eru það aðrir tveir bæirnir, einn af þeim þremur, sem heima stendur, og annar sá sem er utan túns og kallast Krosshús...Ábúandi á 8 hðr, af kóngspartinum (það eru Krosshús) Oddur Bergþórsson, og er þetta sá bærinn, sem áður um getur að utan túns standi."JÁM XI, 61. Að fornu var ein jörð í eyjunni en árið 1712 hafði um langan tíma verið þar fjögur býli. Þrjú þeirra standa á gamla bæjarstæðinu, en eitt utan túns, það er Krosshús. JÁM XI, 60. Krosshús fóru eyði 1968.

1918: Tún 4,3 ha. þar af sléttað um 1/4. 1712: "Útigangur í fjörðunni lakur og svipull, en á eyjunni í betra lagi...Engjatak er mjög lítið og spillist þar með öðru hvörju af sandsáburði og sjóargangi. Landlítið er og ekki má hafa margan pening, og ekki fleir og valla so margan og nú er...Vatnsvegur er í lengra lagi, en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI, 61-62.

SB-118:001 *Krosshús* bæjarhóll bústaður

"Krosshús...stendur útaustur á háum hól, spölkorn frá hinum."SSÞ

"Móðir mín unni mjög Sigurlaugi í Krosshúsum [í Flatey]." "Frambæirnir voru hlutfallslega betri en baðstofurnar, og voru bæði skálar og skemmur með breiðum vindskeiðum og háum burstum móti suðri, nema á Nýjabæ sneru bæjarþilin í austur."TF

Heimildir: Túnakort 1918; TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 13; SSÞ, 73

SB-118:002 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-118:003 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-118:004 heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-118:005 *Krosshúsabrunnurinn* heimild um brunn

"Man eg eftir þremur slíkum brunnum, og voru þeir allir djúpir og prýðilega hlaðnir upp úr grjóti. Voru þetta Krosshúsabrunnurinn, Heimabrunnurinn og brunnurinn neðan við bæinn á Gyðugerði. [...] Krosshúsabrunnurinn var neðarlega í túninu við götuna, er lá frá bænum til sjávar og lá sama gatan fram hjá Gvendarbrunni"TF

"Vatnsvegur í lengra lagi, en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27; JÁM XI, 62

SB-118:006 heimild um leið

"Krosshúsabrunnurinn var neðarlega í túninu við götuna, er lá frá bænum til sjávar og lá sama gatan fram hjá Gvendarbrunni"TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27

SB-118:007 heimild um fjós

"Hann hafði tvær kýr í fjósi [Jón Ingjaldsson í Krosshúsum] og um eitt hundrað fjár á fóðrum, þegar bezt lét."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 31

SP-118:008 *Krosshúsabyrgið* heimild um herslubyrgi

"Austur frá Flateyartanga er brattur malarkambur. Þar ruddu eyjarskeggjar smávarir fyrir byttur sínar á sumrin, og var byrgi upp frá hverri vör. Byrgi þessi voru ofanvert við kambinn, nema Útibæjarbyrgið, sem var fremst á kambinum framan við stóran timburskúr, þar sem Örum & Wulfsverzlunin á Húsavík feymdi þurran saltfisk. Austast byrgjanna var Krosshúsabyrgið, og var skammt þaðan austur að Skarfstanga, suðausturhorni eyjarinnar."TF

Heimildir: T.F: Theódór Friðriksson. Í verum I, 24

SP-118:009 *Nýibær* bæjarstæði býli

"...í suðvestur frá Krosshúsi...", segir í örnefnaskrá A.G. "Auk þess voru þurrabúðirnar, Nýibær, niður og austurfrá Uppibæ..." "Árið 1883 fluttust foreldrar mínir út í Flatey og settust að í þurrabúð í Nýjabæ. Var þar bæði þröngt og illa hýst, og moldargólf í baðstofunni." "Frambæirnir voru hlutfallslega betri en baðstofurnar, og voru bæði skálar og skemmur með breiðum vindskeiðum og háum burstum móti suðri, nema á Nýjabæ sneru bæjarþilin í austur."TF

"Seint á 18. öld komu tvö býli í viðbót [við þessi fjögur]; Gyðugerði [025] og Nýibær, og eru öðru hvoru í byggð fram á síðustu ár og Nýibær enn, þó fluttur nýlega...", segir í örnefnaskrá A.G. 1839: "Nýibær í Flatey, hjáleiga frá Krosshúsum, lagðist ogsvo í eyði nálægt sömu aldamótum [1800]. Hefur ekki uppbyggst síðan."SSÞ

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27, 30, 34; Ö-Flatey A.G., 2; SSÞ, 75

SP-119 *Uppibær*

1712: Möðruvallaklaustur eigandi að 15 hdr. [1/4] "...en þessi partur liggur undir Möðruvalla klaustur...Ábúandi á klausturpartinum (sem kallast uppbæ) Ólafur Oddsson."JÁM XI, 60-61. Að fornu var ein jörð í eyjunni en árið 1712 hafði um langan tíma verið þar fjögur býli. Þrjú þeirra standa á gamla bæjarstæðinu, þ.á.m. Uppibær. JÁM XI, 60. Fór í eyði 1968.

Ekki er til túnakort af jörðinni. 1712: "Útigangur í fjörunni lakur og svipull, en á eyjunni í betra lagi...Engjatak er mjög lítið og spillist þar með öðru hvörju af sandsáburði og sjóargangi. Landlítið er og ekki má hafa margan pening, og ekki fleir og valla so margan og nú er...Vatnsvegur er í lengra lagi,en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI, 61-62.

SP-119:001 *Uppibær* bæjarhóll bústaður

"Bæirnir þar voru samtýnis, Útibær, Uppibær og Neðribær, með háum burstum móti suðri." "Frambæirnir voru hlutfallslega betri en baðstofurnar, og voru bæði skálar og skemmur með breiðum vindskeiðum og háum burstum móti suðri, nema á Nýjabæ sneru bæjarþilin í austur."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum, 13, 34

SP-119:002 *Heimabrunnur* heimild um brunn

"Man eg eftir þremur slíkum brunnum, og voru þeir allir djúpir og prýðilega hlaðnir upp úr grjóti. Voru þetta Krosshúsabrunnurinn, Heimabrunnurinn og brunnurinn neðan við bæinn á Gyðugerði. [...] Heimabrunnur var beint fram undan bæjardyrum á Uppibæ..."TF

"Vatnsvegur í lengra lagi, en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI "Heimabrunnur var beint fram undan bæjardyrum á Uppibæ, 4-6 föðmum frá kirkjugarðinum, og var hann 24 álnir á dýpt. Mörgum stóð hálfgerður stuggur af þessum djúpa brunni, hve nærri hann var kirkjugarðinum og að hlandforir voru skammt frá honum á þrjá vegu. Höfðu því margir ógeð á vatninu og unnu til, að sækja vatn í mat í Gvendarbrunn, en notuðu vatnið úr Heimabrunni handa skepnun og til þvotta. Brunnur þessi var og að því leyti gallagripur, að vatn í honum þraut í miklum frostum. Yfir þenna brunn var sett ofurlítið skýli, svo að hann stæði ekki opin. Var þar komið fyrir vindu með löngum kaðli og jarnbentri fötu á endanum."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27; JÁM XI, 62

SP-120 *Útibær*

1712: Jarðardýrleiki 60 hdr. "Eigandi að hálfri jörðunni kóngleg Majestat, og eru það aðrir tveir bæirnir, einn af þeim þremur, sem heima stendur, og annar sá sem er utan túns og kallast Krosshús [SP-118]..."JÁM XI, 60-61. Að fornu var ein jörð í eyjunni en árið 1712 hafði um langan tíma verið þar fjögur býli. Þrjú þeirra standa á gamla bæjarstæðinu, þ.á.m. Útibær. JÁM XI, 60. Kirkjustaður. Bæði er minnst á Flatey í Ljósvefningasögu og Reykdæla sögu og er það í bæði skiptin vegna veiðiskapar. ÍF X, 100, 170. 30.6.1474: "Einar ábóti á Munkaþverá selr Sigurði priór og klaustrinu á Möðruvöllum skóg með tilgreindum ummerkjum í Skuggabjarga jörðu í Laufássókn, fyrir vervist út í Flatey með öllum vergögnum, saltbrennu, húsgerð og naustgerð." DI V, 755. "Flatey var í fyrstu ein jörð, en sökum hlunninda sóttust stórlaxar eftir eignaráðum þar."LÞ I, 119. "Um 1700 voru fjórar ábýlisjarðir í Flatey, Neðribær, Krosshús, Uppibær og Útibær. Þá var Flatey öll metin á 60 hundruð,

og skiptist milli þriggja eigna: Hólastóls 1/4, Möðruvallaklausturs 1/4 og konungs 1/2." JÁM XI, 60. Lítið mun byggðin hafa aukizt í Flatey, fyrr en úr aldamótum 1900, því að 1861 er jarðartalan hin sama og matið þá lækkað á þeim öllum niður í 52,4 hdr. (Ný Jbók). 1839: "Konungur vor á 3/4 þessarar eyjar en 1/3 er bóndaeign."SSÞ, 59. En 1918 eru auk hinna 4ra fyrirtölu bæja; Sæland, Baldurshagi, Útgarður, Miðgarður og Bjarg...Flatey er í ríkiseign, og aðalatvinnuvegur eyjarskeggja er fiskveiðar." Ö-Flatey M.J., 5. Útibær fór í eyði 1968 og sama ár hætti fólk að hafa vetursetu í eyinni..

1918: Tún 4,4 ha. þar af sléttað um 1/2. 1712: "Útigangur í fjörunni lakur og svipull, en á eyjunni í betra lagi...Engjatak er mjög lítið og spillist þar með öðru hvörju af sandsáburði og sjóargangi. Landlítið er og ekki má hafa margan pening, og ekki fleir og valla so margan og nú er...Vatnsvegur er í lengra lagi, en ekki hefur brunnurinn þrotið so menn viti, þó stundum hafi við það legið."JÁM XI, 61-62. 1839: "Ekki hafa innbúar eyjar þessarar aðrar slægjur en túnin...Þeir hafa og talsverðan sauðfénað, hvörjum þeir koma í fóður á vetrum inn til sveita, því stöpull er útigangur á eyjunni og fjörubeit ekki einhlít. Helstu hlunnindi eyjarinnar eru trjáreki mikill og selveiði og yfir höfuð er hvörgi utan í landinu svo gott og farsælt fiskipláss sem á hólma þessum."SSÞ, 73. "Eyjan Flatey er lág og flatvaxin. Hún er lengst 2,5 km og breiðust 2 km á breidd. Hún er talin 262 ha. að flatarmáli. Hún er öll úr grágrýti og lág úr sjó, og hefur því fengið vel viðeigandi nafn. Algróin er hún nema malarkambur með sjó fram. Alls staðar nema að sunnan er sandfjara á kafla, og nefnist það Flateyjareiði. Þar er uppsátur báta. Fimm smátjarnir eru milli fjörukambsins og gróður. ..Byggðin er öll sunnan á eyinni, og hefur svo jafnan verið."Ö-Flatey A.G.,1. "Jarðskjálfta hefur hér oft orðið vart, og stundum verið harðir. Getið er um bæjarhrun 1260. Árið 1755 hrundu þar allir bæirnir fjórir. Árið 1872 hrundu flest hús á eyinni og mjög mörg á Flateyjardal, en jörð sprakk í eyinni, svo enn sér marka fyrir sprungunni...Flatey þótti rýr að landkostum...þó er hér ætíð snjólétt og fjörubeit góð...Sævargagn og hlunnindi voru ríkuleg. Þar var eggver, selveiði og hrognkelsaveiði og útræði hið bezta."LÞ I, 119

SB-120:001 *Útibær* bæjarhóll bústaður

"Foreldrar mínir fengu athvarf í Útibæ [í Flatey]." "Bæirnir þar voru samtýnis, Útibær, Uppibær og Neðribær, með háum burstum móti suðri." "Margt fólk var í heimili í Útibæ þetta sumar [1882?]. Var þá gamla baðstofan rifin og önnur ný byggð miklu stærri. Minnst eg þess, að faðir minn vann að veggjahleðslunni." Svo virðist sem hlaða og eldhús hafi verið sambyggð bænum: "Meðan á þessu umróti stóð, var búið um fólkið úti í hlöðu, og var innangengt í hlöðuna úr eldhúsinu um langan og dimman rangala." Sést betur síðar: "Í þessum svifum kom síra Jón, og gat hann stöðvað síðasta manninn, að hann elti ekki kvenfólkið inn í bæinn [...]. En þeir logagylltu renndu sér á röð inn göngin, til þess að koma ekki við moldarveggina. Komust þeir inn í eldhús, og voru þar nokkrar stúlkur á gægjum, er hlupu nú á augabragði inn í hlöðuna." "Baðstofan nýja í Útibæ var rúmgóð eftir því, er þá gerðist í flatey. Hún var með súð og þiljuð í hólf og gólf, og þótti hin prýðilegasta. Afpiljað hús var í vesturenda baðstofunnar með glugga á suðurhlið...Tveir gluggar voru á frambaðstofunni, annar mópt suðri, hinn á norðurhlið." "Frambæirnir voru hlutfallslega betri en baðstofurnar, og voru bæði skálar og skemmur með breiðum vindskeiðum og háum burstum móti suðri, nema á Nýjabæ sneru bæjarþilin í austur."TF Heimildir: Túnakort 1918; TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 12, 13, 14, 16, 20, 34

SB-120:002 *Flateyjarkirkja* heimild um kirkju

"Framundan hlaðinu í Útibæ stóð kirkjan og hringmyndaður garður kringum hana."TF "Hin frona Flateyjarkirkja stóð milli Neðribæjar og Útibæjar. Hún var lögð niður, að því er heimildarmann minnir um 1900. Það var timburkirkja, og heitir þar Kirkjugarður, sem kirkjan stóð, en það var í miðjum garðinum. Búið er að slétta allan Kirkjugarðinn, og sést ekki fyrir leiðum.", segir í örnefnaskrá.

FLATEY Á SKJÁLFAFANDA (SÞ) Maríu (ÞÖNGLABAKKAANNEXÍA)

c. 1200: Þangað kom helgur dómur af klæðum Þorláks, haltur maðr sá ferð fjölda manna til kirkjunnar; Jarleinabók II, Bsk I 366

1254: Brennumaður tekinn undir kirkju; Íslendingasaga, Sturl, 653

1318: XXIV. Flatoiar kyrckia.

Kyrckia j flatey ä Tolftung vr allre Eýu. medur aullum gognum. halfa Brettingstade. Jokulsär land. vj. hundrud j vidum.

Þetta jnnan kyrkiu. messuklædi. iij. alltarisklædi. kaleykur. kantara kápur. ij. Tiollid. iij. skrijn. krossar. ij. mariuskriptir. ij. messingar stykur. ij. kluckur. iiij. og ij. litlar. fustu tialld. abreydsl. krakur. fontur medur Bunadi. Ein jarnstyka. Biarnfell. kistill steyndur. Elldbere. Glodarkier. messuklæda kista. munnlaug. sequentiubok. lesbok per anni circulum ad dominicum. enn til Columba messu de sanctis.

iiij. kýr.

af vij. Bæium liostollur. fiska tollur

tyund tali anno. iij. merckur.

j. Bænhus.

ij asaudar kugilldi. Máld DI II 441

8.12.1403: Testamenti séra Halldórs Loptssonar: gefur kirkjunni kúgildi; DI III 685

1429: Mariu líknæski or flatey [ornamenta eru á Grenjaðarstöðum]; Máld DI IV 376 [Grenjaðarstaða]
 1429: Er [í Nesi] marie líkneski oc kross er jon biarnason let flytia or flatey er kirkjan þar fæll niðhr; Máld DI IV 376 377 [Ness]
 1839: "Dalbúar hafa alltaf viljað fá kirkjuna í Flatey flutta á land en eyjabúar vilja ekki sleppa. Syndist þó haganlegra að hún hefði verið á landi því bæði er það notalegra fyrir prestinn, því oft kemst hann á dalinn sem ekki gefur út. Líkar er fleira fólkið í dalnum heldur en í eyinni. Viðkomandi yfirvöld hafa ekki heldur viljað styrkja til þess að kirkjan kæmist á land."SSÞ. "Flateyjarkirkja þótti góð til áheita. Hökull fagur, hinn mesti gripur, fylgdi kirkjunni; hann var áheit frá frönskum skipstjóra í sjávarhásk. Kirkjunni var lengst af þjónað frá Þönglabakka."Lb I.
 "Var hann [kirkjugarðurinn] hlaðinn úr torfi og allur grasgróinn fyrir löngu. Þarna voru margir krakkar, er eg gat leikið mér við en bannað var okkur að sparka á leiðunum í kirkjugarðinum...Flateyjarkirkja var orðin gömul, og var henni haldið við að utan með því að bika hana upp úr sterkri koltjörü...Kirkjan var fest niður á jarðföst björg á öllum hornum með þar til gerðum járnboltum. Klukknaportið var úti yfir dyrunum með tveimur þungum koparklukkum. Var móður í Hallgrími Davíðssyni, útvöldum hringjara, er hann greip í klukknaströnginn. Kirkjugarðurinn í Flatey var gamall, og gizkað á, að hann hefði verið á sama stað frá því, er kirkja var fyrst reist á eyinni, og voru þess ekki nein merki, að kirkjugarður hefði verið annars staðar. Var nú svo þröngt í garðinum, að ekki var hægt að taka gröf, án þess að þar kæmi upp meira eða minna af fúnum kistubrotum eða mannabeinum."TF "Kirkja var í Flatey frá fornu fari. Þangað áttu kirkju að sækja innbyggjar Flateyjarðals og frá Eyvindará á Flateyjarðalsheiði. Sóknin nefndist Flateyarsókn og var annexía frá þönglabakka í Fjörðum."GS 9.5.1894: Flateyjarkirkja flutt að Brettingsstöðum í Flateyjarðal; (PP, 295) [landshöfðingjabréf]
 16.11.1907: Þönglabakkaprestakall lagt niður og Brettingsstaðasókn lögð til Hálsprestakalls; (PP, 295) [lög]
Heimildir: DI; TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 13, 68; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 16; Ö-Flatey M.J., 4; SSÞ, 77

SP-120:003 heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-120:004 heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-120:005 heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-120:006 heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-120:007 heimild
Heimildir: Túnakort 1918

SP-120:008 heimild um hlöðu
 "Meðan á þessu umróti stóð [byggingu nýrrar baðstofu], var búið um fólkið úti í hlöðu, og var innangengt í hlöðuna úr eldhúsinu um langan og dimman rangala."TF
Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum, 14

SP-120:009 heimild um útihús
 "...veðrið hefði rífið frosið torf af sumum úthýsunum..."TF
Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 21

SP-120:010 Eiði heimild um naust
 "Fyrir miðri eyinni að sunnan er dálítill vík með sandfjörü og grunnu rífi nokkra faðma frá landi, og er víkin kölluð Eiði. Austanmegin víkurinnar er grýttur tangi eða horn og kallað Flateyartangi. Á tanga þessum, litlu vestar en bryggja er nú, áttu eyjarskeggjar allir í sameiningu breiða rudda vör, og voru þar öll för sett upp á haustin. Var grjótgardur hlaðinn sjávarmegin við ofurlítið naust, þar sem búið var um förin, og var mikil vörn að garðinum í stórbrimum."TF
 "Heimræði er hjer og lending góð og so skipsuppsátur..."JÁM XI " Þar er bátauppsátur, og áður voru bátarnir naustaðir á Eiði.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 23; JÁM XI, 62; Ö-Flatey M.J.,3

SP-120:011 *Eiði* heimild um varnargarður "Fyrir miðri eyinni að sunnan er dálítill vík með sandfjöru og grunnu rífi nokkra faðma frá landi, og er víkin kölluð Eiði. Austanmegin vikurinnar er grýttur tangi eða horn og kallað Flateyjartangi. Á tanga þessum, litlu vestar en bryggja er nú, áttu eyjarskeggjar allir í sameiningu breiða rudda vör, og voru þar öll för sett upp á haustin. Var grjótagarður hlaðinn sjávarmegin við ofurlítið naust, þar sem búið var um förin, og var mikil vörn að garðinum í stórbrimum."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 23

SP-120:012 *Eiði* heimild um lendingu

"Þegar lent var við Flateyjartanga í brimi, varð að sæta lögum að komast yfir rífið. Var þá rennt sem næst tanganum upp í svonefndan Eiðiskrók, og var þar þrautalending."TF "Þá er Teistubjarg í austur frá Vaðsteinanesi, og eru þar fremur lágir sjávarbakkar, en bjarg þetta nær austur undir svonefnt Eiði, sem er þrautalending Flateyinga. Þar er bátauppsátur, og áður voru bátarnir naustaðir á Eiði.", segir í örnefnaskrá.

"Heimræði er hjer og lending góð og so skipsuppsátur, og mega ganga so mörg skip sem ábúendur fá við komið, en tvö ganga hjer nú sem ábúendur eiga."JÁM XI.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 23; JÁM XI, 62; Ö-Flatey M.J.,3

SP-120:013 *Útibæjarbyrgið* heimild um herslubyrgi

"Austur frá Flateyjartanga er brattur malarkambur. Þar ruddu eyjarskeggjar smávarir fyrir byttur sínar á sumrin, og var byrgi upp frá hverri vör. Byrgi þessi voru ofanvert við kambinn, nema Útibæjarbyrgið, sem var fremst á kambinum framan við stóran timburskúr, þar sem Örum & Wulfsverzlunin á Húsavík feymdi þurran saltfisk." Síðar segir: "Hann [Sigurpáll í Útibæ] hafði komið upp góðum bústofni, átti dálítið inni við verzlunina á Húsavík, hafði gnægð matar í búi, og var næstum búinn að fylli byrgið sitt af saltfiski." Mjög líklegt að átt sé við sama byrgið.TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 24, 97-98

SP-120:014 heimild um skemmu

"Austur frá Flateyjartanga er brattur malarkambur. Þar ruddu eyjarskeggjar smávarir fyrir byttur sínar á sumrin, og var byrgi upp frá hverri vör. Byrgi þessi voru ofanvert við kambinn, nema Útibæjarbyrgið, sem var fremst á kambinum framan við stóran timburskúr, þar sem Örum & Wulfsverzlunin á Húsavík geymdi þurran saltfisk."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 24

SP-120:015 garðlag

"Austan Sjóttjarnar er garður mikill hlaðinn úr stórgrýtishnullungum. Liggur hann í boga austan að tjörninni, og nema endar hans við bakka hennar, bæði að sunnan og norðan. Er þetta mannvirki mikið og fornt, og vita menn ekki, í hvaða tilgangi garðurinn hefur verið gerður."TF

"Austan við Sjóttjörn er einnig grasi gróin landræma, og er hlaðinn grjótagarður í kringum hana. Voru þar geymdar kvíær, þegar fært var frá áður fyrr.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 24; Ö-Flatey ath. og viðb., 2

SP-120:016 *Skjólvarða* varða

"Eyjunni ber hæst suður og upp frá Bjargshviltinni (norðaustur frá Krosshúsum), en lækkar þaðan smám saman eftir því, er norðar dregur. Norðan við bjargið eru lágir bakkar með breiðum og flötum klöppum. Þar er hlaðin varða, sem heitir Skjólvarða."TF "Há og mikil varða, hlaðinn úr grjóti, er á [Krosshús]bjarginu nyrzt og er kölluð Skjólvarða.", segir í örnefnaskrá.

"Siglingamerki frá því snemma á 19. öld."VE

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 24; Ö-Flatey M.J., 2; VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók 2000, 193

SP-120:017 *Kirkjubakkar* örnefni kirkja

"Sunnan megin vikurinnar [Hnísuvík] er Þórðarsteinshorn, og gengur eyjan þar lengst til vesturs. Þar eru allmiklar grynningar úti fyrir. Frá Þórðarsteinshorni eru lágir bakkar til suðurs, Kirkjubakkar."TF

"Vestur frá Þórðarsteinshorni kallast Kirkjubakkar, og mun þetta nafn af því sprottið, að gamla Flateyjarkirkjan átti þarna rekafjöru á fyrri öldum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 25; Ö-Flatey M.J., 3

SP-120:018 *Prestsvarða* heimild

"Þar [Kirkjubakkar] átti að hafa verið varða, er kölluð var Prestsvarða, en ekki man eg eftir henni."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 25

SP-120:019 *Teistabjarg* heimild um huldufólksbústaðu

"Nokkru austar [en Vaðsteinanesshorn] er bjarg við sjó fram, Teistabjargið, þar sem haldið var, að huldufólkið byggi. Þaðan liggur svo malarkambur að Eiðinu."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 25

SP-120:020 heimild um stekk

"Upp frá Teistabjarginu austast hafði nokkru áður en eg kom til Flateyjar verið hrófað upp nýbýli utangarðs. Hét það Helgabær, og var komið í eyði. En eg man vel eftir tóftarbrotunum. Stóðu veggirnir, og voru tóftirnar hafðar fyrir stekk, þegar ám var stíað á vorin. Þarna uppi á sjávarbakkanum sást greinilega fyrir gömlu túnstæði, rúmlega dagsláttu að stærð, og var hlaðið grjótagarði kringum það."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 25

SP-120:021 garðlag

"Frá Eiðinu vestast lá garður upp fyrir túnin og þaðan norðan við þau alla leið austur í Krosshúsabjarg. Garðurinn var í ótal hlykkjum og hafði honum verið haldið við frá ómunatíð. Lá sú kvöð á bændum, að þeir skyldu sjá um viðhald á honum. En það var ærið mikið, því að garðurinn var hlaðin úr lélegu torfi og mátti telja, að hann hryndi jafnharðan og hann var hlaðinn. Hlið voru á honum hingað og þangað."TF "Annar garður hefur legið frá austri til vesturs fyrir norðan landareignir Krosshúsa, Neðribæjar og Útibæjar. Garður þessi hefur náð vestur á miðja eyju og þar til suðurs að sjó.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 26; Ö-Flatey M.J., 4

SP-120:022 heimild um skemmu

"Líkið [af Benedikt í Útibæ] var borið heim í Útibæ og látið standa uppi í gömlu smíðaskemmuni á hólnum skammt vestan við bæinn."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 101

SP-120:023 *Hrafnabrunnur* heimild um vatnsból

"Upp frá Sjóttjörninni heitir Brunnbrekka, dálítið brött og grasi gróin. Undan henni, þar sem hún er hæst og bröttust, sprettur fram tær lind, er kallast Hrafnabrunnur. Lind þessi er á örhlitum sandbletti og svo nærri tjörninni, að engu má muna, að flæði úr tjörninni upp í lindina. Þarna var grafin ofurlítill skál í sandinn, svo að hægt var að ausa upp hreinu og tæru vatninu, og notuðu margir það til drykkjar á sumrin. En af því að ekki var hægt að ná þarna vatni á vetrum, taldist Hrafnabrunnur ekki til hinna eiginlegu vatnsbóla í Flatey."TF

"Uppspretta sú, sem kemur undan Brunnhúsbrekkunni, heitir Hrafnabrunnur, og er það kaldavermslulind, sem alltaf rennur og er mjög gott drykkjarvatn.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 26; Ö-Flatey ath. og viðb., 2

SP-120:024 heimild um vatnsból

"En af því að ekki var hægt að ná þarna vatni á vetrum, taldist Hrafnabrunnur [023] ekki til hinna eiginlegu vatnsbóla í Flatey." "En vegna þess, hve langt var að sækja vatn þangað [í Gvendarbrunn 026] frá flestum bæjunum nema Nýjabæ, höfðu eyjarskeggjar grafið sér aðra brunna nær bæjum sínum."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 26-27

SP-120:025 *Gyðugerði* bæjarstæði býli

"Auk þess voru þurrabúðirnar, Nýibær [SP-118:009], niður og austurfrá Uppibæ, og Gyðugerði, allmiklu vestar en hinir bæirnir."TF "Gyðugerði heitir (gömul) bæjarrúst í Útibæjarlandi. Býli þetta mun hafa eyðzt til fulls um 1910-12.", segir í örnefnaskrá.

"Seint á 18. öld komu tvö býli í viðbót [við þessi fjögur]; Gyðugerði og Nýibær [028], og eru öðru hvoru í byggð fram á síðustu ár og Nýibær enn, þó fluttur nýlega.", segir í örnefnaskrá A.G.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27; Ö-Flatey M.J., 4; Ö-Flatey A.G., 2

SP-120:026 *Gvendarbrunnur* heimild um brunn

"Austan undir brekkunni eigi langt frá tjörninni [Sjóttjörn] er brunnur, sem nefndur er Gvendarbrunnur. Átti hann að hafa verið vígður af Guðmundi góða Hólabiskupi. Voru um hann þær sagnir, að hann hefði orðið 18 manns að bana, áður en hann var vígður. En eftir það vissu menn ekki til, að svo mikið sem karilamb hefði farizt í honum. Dálítil kofi var byggður yfir þenna brunn, og var brunnurinn tryggasta vatnsbólið í Flatey."TF "Norðvestan við Sjóttjörn er Brunnhúsbrekka. Við austurenda hennar er uppspretta, sem heitir Gvendarbrunnur og þornar hann aldrei upp, þó annars staðar þrjóti vatn á eyjunni.", segir í örnefnaskrá.

"Em. Það er mjög trúlegt, að Guðmundur biskup góði hafi vígt þar lind þessa, því að á vígsluflakki sínu kom hann a.m.k. einu sinni til Flateyjar (sbr. Sturl. I, 205). Sennilegt er, að þá hefir verið búið að reisa þar kirkju, því að hennar er getið í elztu kirknamáldögum, sbr. Máldagabók Auðuns biskups 1381, DI. II. 441.", segir í örnefnaskrá. "Gvendarbrunnur er ekki uppspretta heldur brunnur, grafinn og hlaðinn af manna höndum, og er hann skammt frá Sjóttjörn að norðan. Guðmundur góði er sagður hafa vígt þennan brunn á sínum tíma.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 26; Ö-Flatey M.J., 5; Ö-Flatey ath. og viðb., 2

SB-120:027 heimild um brunn

"Man eg eftir þremur slíkum brunnnum, og voru þeir allir djúpir og prýðilega hlaðnir upp úr grjóti. Voru þetta Krosshúsabrunnurinn, Heimabrunnurinn og brunnurinn neðan við bæinn á Gyðugerði."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 27

SB-120:028 þjóðsaga skrímsli

Skrímsli í Flatey. Árið 1881 um veturnætur voru piltar að spila vist fram í skála í Útibæ og stúlkur voru í baðstofu að spjalla saman í rólegheitum. Allt í einu heyrðist hávaði yfir baðstofunni og líkast því að eitthvað stórt væri að bröltu þar upp og brotnuðu þrjú borð í súðinni. Stúlkurnar ruku til, slökktu ljósið og fóru fram í skála til piltanna og sögðu þeim frá. Þeim varð ekki um sel en gripu hákarlaskálmur og læddust út. Sáu þeir þá skepnu sem var stærri en nokkurt hross. Þokaðist hún hægt út fyrir túngarðinn og ekki þorðu piltarnir að veita henni eftirför. Engin ljós voru tendruð í Útibæ það sem eftir lifði nætur. Um morguninn var slóðin rakin niður að sjó, niður í Eiðiskrók og var sporunum lýst þannig að þau væru eins og eftir kvartilsbotn og næstum kringlótt. Gríma III

Heimildir: Gríma III, 213-214

SB-120:029 Arnargerði bæjarstæði býli

"Utangarðs er Flatey öll að kalla kargapýfð, og er þar fátt um kennileiti og örnefni. Helzt eru Helluholt, Grænamýri og Arnargerði. Um Arnargerði hefur einhvern tíma verið hlaðinn garður og mátt sjá fyrri vallgrónum tóftarbrotum, þar sem hæst bar. Engin munnmæli heyrði eg um það í æsku, hvernig á þeim stæði, en síðar hefur verið gízkað á, að þarna hafi verið spekingurinn Stjörnu-Oddi, sem á að hafa dvalið í Flatey um tíma."TF "Þá er Arnargerði, hér um bil á miðri eyinni, og í hánorður frá Neðribæ. Þar var byggður bær endur fyrir löngu, en hvenær hann fór í eyði, er löngu gleymt. En bæjarrústirnar sjást enn.", segir í örnefnaskrá M.J.

"Arnargerde. Fornt eyðiból norður á eyinni, og eru þar bæði byggíngaleifar sýnilegar af tóftaleifum og fornum girðingum, en ei hefur þar verið búið frá gamalli tíð. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er í hrjóstur og <g>rasleysu holt mestan part upp blásið."JÁM XI "Em. Þetta hafa verið húsmennskukofar, og því er þeirra ekki getið í jarðabókunum [Arnargerðis er getið í jarðabókunum].", segir í örnefnaskrá M.J. "Byggðin er öll sunnan á eyinni, og hefur svo jafnan verið. Þó eru sagnir um ævafornt býli norður á eyinni, og sér fyrir tóftum þar, sem nefnast Arnargerði.", segir í örnefnaskrá A.G.

"Niðurstöður fornleifarannsóknar [í Flatey sumarið 1990]

Rústasvæðið í Arnargerði veldur óneitanlega nokkrum heilabrotum. Stærð og lögun hins sporöskjulagaða garðs sem umlykur rústirnar hefur ekki síst orðið til þess að vekja forvitni um þennan stað og tilgátur um tengsl hans við athuganir Stjörnu-Odda á fyrri hluta 12. aldar. Rannsóknin leiddi í ljós að garðurinn mikli, sem er allt að 1,6 m hár og 6 m breiður á köflum, virðist hafa verið allmiklu lægri í upphafi. Einnig reyndist unnt að tímasetja hann innan ákvæðinna marka. Að stofni til er hann eldri en gjóskulagið frá 1477 og líklegast frá fyrri hluta íslenskra miðalda. Virðist sem garðurinn hafi verið endurbættur a.m.k. tvisvar sinnum eftir 1477, annars vegar skömmu eftir að gjóskan féll og hins vegar nokkru síðar. Stærð garðsins bendir til þess að hann hafi verið lengi í notkun. Endurbætur eftir 1477 benda einnig til að hann hafi haft hlutverki að gegna allt fram á 16.öld og jafnvel lengur. Bæjarrústirnar eru flóknari viðfangs og niðurstöður rannsóknar á þeim eru allar mótsagnakenndar. Þar sem viðarkoladreif fannst í gólflögum má ætla að um íveruhús sé að ræða. Flatarteikningin sýnir að rústirnar eru allmiklar að umfangi. Jafnaugljóst virðist að tóftirnar geta ekki verið allar frá sama tíma. Hins vegar virðast tóftirnar furðu lágar og óljósar af eyðibýli að vera, ef þar hefði verið búið lengi. Einnig má spyrja hvernig standi á hinum mikla mun sem er á túngarði og tóftum. Hvers vegna hefur jarðvegur ekki hlaðist upp yfir tóftunum á sama hátt og yfir túngarðinn? Borkjarnarnir sýna að mjög lítil jarðvegsþykknun hefur átt sér stað á bæjarhólnum. Að öllu jöfnu væri það vísbending um að byggð hafi ekki verið lengi á þessum stað, eða að notkunin hafi ekki alltaf verið stöðug heldur árstíðabundin. Hér bendir ýmislegt til að upplástur kunni að hafa valdið því að jarðlög er svo fátægleg. Erfitt er að átta sig á gerð tóftanna af yfirborðsútliti þeirra. Fyrst dettur manni í hug að tóftir nr. 2, 3, 4, 5 og 6 séu hlutar af bæjarröð og nr. 9 og 10 séu bakhýsi. Það er þó ekki fyllilega sannfærandi vegna þess hve sundurleitar þessar tóftir eru og bera ennfremur einkenni þess að vera ekki samtíma. Svæði 16, 17 og 18 og veggjaleifar að þeim eru hugsanlega leifar eldir mannvirkja. Að gerð virðast tóftir 21 og 22 fornlegastar að sjá og gætu verið tvískipt rúst. Lega hennar er nokkuð á skjön við aðrar tættur. Borkjarni nr. 2 bendir hins vegar til þess að hún sé yngri en 1477, þannig að hugsanlega gæti hún verið yngst tóftanna.

Reglulegt útlit ferningslaga svæðisins 13 og garðanna 14 og 15 bendir til síðari tíma mannvirkjagerðar fremur en til mannvirkja frá miðöldum. Hins vegar eru garðarnir orðnir mjög eyddir og nánast orðnir að þúfnaröðum sem leiðir hugann að háum aldri. Þannig er þessi rústaþyrping full mótsagnakenndra þátta sem gera alla greiningu mjög erfiða án ýtarlegri rannsóknar. Uppblástur sem orðið hefur á svæðinu gerir alla túlkun enn erfiðari. Ef reynt er að draga fram einhverja almenna niðurstöðu um rústasvæðið í heild má ætla að staðurinn hafi verið í byggð á miðöldum, hugsanlega árstíðabundið í sambandi við fiskveiðar. Sennilega hefur staðurinn verið nýttur lengi fyrir skepnuhald eftir að eiginleg byggð leggst þar af. Það gæti skýrt að túngarðurinn hefur verið haldið svo vel við en tóftirnar eru ekki að sama skapi skýrar.

Niðurstöður í heild

...Engin ástæða er til að ætla annað en menn hafi nýtt sér landkosti Flateyjar allar götur frá landnámsöld, einkum þó til sjóróðra. Samkvæmt könnun á ritheimildum sem gerð hefur verið í þessari rannsókn hefur regluleg byggð líklega verið í eygni frá því á tíundu eða elleftu öld. Í fyrstu var eyjan ein jörð en síðar skiptist hún í 3-6 jarðir eftir því hvar við berum niður. Rannsóknin í heild bendir til þess að í Arnargerði hafi staðið bær á miðöldum, ef til vill annar bærinn í eyinni. Auk þess kann þarna að hafa verið miðstöð sjósóknar áður en föst byggð komst á eða eftir að hún fluttist á annan stað. Byggð á þessum stað hefur trúlega lagst af á fimmtánda eða sextánda öld. Rústirnar í Arnargerði valda nokkrum heilabrotum, bæði vegna staðsetningar, stærðar garðs og lögunar og vegna ýmissa einkenna á tóftum. Heildarmyndin er þó í samræmi við þær niðurstöður sem hér voru raktar. Ekki er ástæða til að véfengja heimildir um tilvist Stjörnu-Odda í Múla og í Flatey. Samkvæmt rannsókn á textum og fornleifum má ætla að hann hafi að minnsta kosti komið í Arnargerði og þar hafi ef til vill verið dvalarstaður hans í eyinni. Ekkert bendir þó til þess að hann hafi gert þar einhver sérstök mannvirki til athugana enda óvíst að hann hafi þurft á slíku að halda. Þess er því ekki að vænta að fornleifafræðin geti fært okkur nær þessum vísindamanni tólfstu **Heimildir:** TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 28; JÁM XI, 62; Ö-Flatey M.J., 6; Ö-Flatey A.G., 2; GÓ, ÞS og ÞS: "Fornleifar á slóðum Stjörnu-Odda" Árbók 1991, 108-109 aldar."GÓ, ÞV og ÞS

SP-120:030 *Langigarður* garðlag

"Frá túngarðinum norðan við Gyðugerði út að Rindum sást móta fyrir gömlum garði, er kallaður var Langigarður. Var hann orðinn mjög ógreinilegur á löngum köflum."TF "Spottakorni fyrir vestan Arnargerði er alllangur garður, sem liggur norður og suður, og heitir hann Langigarður.", segir í örnefnaskrá.

"Mun hann vera talsvert forn, því að á pörtum er hann að mestu jarðsokkinn, en allur ber hann þess merki að hafa verið hár og þykkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 28; Ö-Flatey M.J., 4

SP-120:031 *Kúagötur* heimild um leið

"Það var síður í Flatey á vorin að krakkar voru látnir reka kýrnar út á miðja ey, og var farið með þær um svonefnt Útibæjarhlið. Tóku þá við djúpir og margtroðnir skorningar, sem nefndir voru Kúagötur. Lágu götur þessar út að Arnargerði, og voru kýrnar stöðvaðar á Grænumýri þar fyrir utan."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 51

SP-120:032 heimild um ristu

"Tvær hryssur, grá og rauðblesótt voru til í eyinni, en aldrei voru þær notaðar til annars en að flytja torf, og var blautt torf hið eina, sem Flateyingar treystur sér ekki til að bera á bakinu."TF

"Torfrista og stúnga næg."JÁM XI

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 60; JÁM XI, 62

SP-120:033 heimild um rétt

"Biðum við þá ekki boðanna og flýttum okkur heim með þær kindur, er við höfðum fundið, og rákum þær inn í réttina, sunnan og neðan við Gyðugerði."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 73

SP-120:034 heimild um lendingu

"Byttunni skilaði vel, eftir að hún var komin á grunnmiðin austan við eyna, og er þeir félagar reru fyrir Skarfstanga, voru báðir snöggklæddir og berhöfðaðir, en stúlka með slegið sjal sat aftur á bitanum. Þegar þeir félagar renndu upp í vörina..."TF

"Heimræði er hjer og lending góð og so skipsuppsátur, og mega ganga so mörg skip sem ábúendur fá við komið, en tvö ganga hjer nú sem ábúendur eiga."JÁM XI.

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 94; JÁM XI, 62

SP-120:035 varða

"Þar [uppi á kambi norðan Hvalbjarnar] gerðum við ofurlitla vörðu til þess að hægt væri að ganga að þessu [silfurgráum flatfiski með stórum augum og ljótum kjafti] vísu og að minnsta kosti skýra frá því, hvar það hefði verið."TF

Heimildir: TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 96

SB-120:036 heimild um verbúð

"Tóftarústir litlar tvær eður þrjár til samans sjást víða hingað og þangað um eyna, sem enginn veit hvað verið hefur, nema hvað í gátu er að það muni í fyrndinni verið hafa verbúðir."JÁM XI

Heimildir: JÁM XI, 62

SB-120:037 Sæland bæjarstæði býli

1918: Tún 0,6 ha., allt sléttað. Theódór Friðriksson vann við beitningu í Flatey sumarið 1939 og gisti fyrst í Neðribæ: "Var svo þröngt setið í Neðribæ, að ekki var unnt að bæta þar við karlmanni. En mér heppnaðist af tilviljun að fá inni í gamalli baðstofu, er stóð auð vestan garðs, og þar hreiðraði ég um mig. Bær þessi hét að Sælandi. Ég gat fengið lánað rúmstæði og ofurlítið borð og fleira smávegis."TF

Heimildir: Túnakort 1918; T.F: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 38

SB-120:038 Stekkjarnes heimild um stekk

"Stekkjarnes er tangi við sjóinn í norðaustur frá Hvalbjörn. Nest þetta er slétt, og þar er gamall stekkur, til minningar um stekkjarsíðinn í gamla daga.", segir í örnefnaskrá.

"Þar er stekkur hlaðinn úr grjóti, og stendur nokkuð af honum uppi enn. Hvalbjörninn nær út í malarkamb beggja megin við Stekkjarnesið, og var því gott að passa þarna kvíær.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Flatey M.J., 2; Ö-Flatey ath. og viðb., 1

SB-120:039 Gerðismór þjóðsaga draugur

"Gerðismór heitir dálítill skák suður af Gyðugerði [025].", segir í örnefnaskrá.

"Gamalt fólks sagði, að þar væri útbuður, en lítið hefur hann látið til sín heyra á seinni árum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Flatey M.J., 5

SB-120:040 Fornistekkur örnefni stekkur

"Skammt norður af Arnargerði [029] er hóll, sem heitir Fornistekkur.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Flatey ath. og viðb., 2

SB-120:041 Baldurshagi bæjarstæði býli

"...og Baldurshagi suðvestur frá Miðgarði, og er það vestasti bærinn.", segir í örnefnaskrá M.J.

1918: Tún 0,8 ha., allt sléttað. "Fiskiróðrar voru nú að falla niður í Neðribæ...Ég var tekinn að hugsa til ferðar suður, hættu beitingum, en vann ofurlítið að heyskap hjá ekkjinni í Baldurshaga til þess að slæpast ekki aðgerðarlaus, þangað til mér þætti máttulegt að leggja af stað suður."TF

Heimildir: Túnakort 1918; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 40; Ö-Flatey M.J.,1

SB-120:042 Baldurshagi heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:043 Baldurshagi heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:044 Útgarðar heimild um bústað

Útgarðar voru stofnaðir 1897. Áður stóð þar Helgabær.TF "Upp frá Teistabjarginu austast hafði nokkru áður en eg kom til Flateyjar verið hrófað upp nýbýli utangarðs. Hét það Helgabær, og var komið í eyði. En eg man vel eftir tóftarbrotnum. Stóðu veggirnir, og voru tóftirnar hafðar fyrir stekk, þegar ám var stíða á vorin. Þarna uppi á sjávarbakkanum sást greinilega fyrir gömlu túnstæði, rúmlega dagsláttu að stærð, og var hlaðið grjótgærð kringum það...Vorið 1896 flutti Jón Elíasson með allt sitt burt frá Þönglabakka austur í Flatey. Byggði hann nýbýli vestan garðs, þar sem Helgabær stóð áður, og kallaði það Útgarða."TF

1918: Tún 0,7 ha., allt sléttað. "...Sagt var, að karlinn hefði verið afrenndur að afli og borið neðan úr fjöru allt grjótið í túngarðinn, og hefur það verið karlmannstak."TF "Árið 1967 eru býlin 7; þá hefur bætzt við

Helgabær.", segir í örnefnaskrá A.G.

Heimildir: Túnakort 1918; TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 25, 182; Ö-Flatey A.G.,2

SB-120:045 *Útgarðar* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:046 *Útgarðar* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:047 *Miðgarðar* bæjarstæði býli

"Miðgarður í suðvestur frá Sigtúni, og í suðvestur frá Miðgarði er Baldurshagi [041], og það er vestasti bærinn.", segir í örnefnaskrá A.G.

1918: Tún 0,8 ha., allt sléttað.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Flatey A.G., 2

SB-120:048 *Miðgarðar* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:049 *Bjarg* bæjarstæði býli

"Bjarg, það er grasbýli norðaustast á eyinni...", segir í örnefnaskrá A.G.

1918: Tún 0,6 ha., allt sléttað.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Flatey A.G., 2

SB-120:050 *Bjarg* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:051 *Garðshorn* bæjarstæði býli

1918: Tún 0,7 ha., allt sléttað.

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:052 *Garðshorn* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:053 *Garðshorn* heimild

Heimildir: Túnakort 1918

SB-120:054 gripir

Rúnasteinn nr. 8596, úr kirkjugarðinum í Flatey.

"Nýfundinn rúnasteinn í Flatey í Skjálfanda.

Sjera Ásmundur prófastur Gíslason á Hálsi í Fnjóskadal skýrði mjer frá því 3 VIII.1912 að gamall legsteinn með rúna-áletrun hefði þá fyrir skömmu komið upp úr kirkjugarðinum í Flatey á Skjálfanda. Prófasturinn lýsti nokkuð fyrir mér steininum og sýndi mjer afrit af rúnunum. Gátum við þó ekki ráðið áletrunina eftir þeirri afskrift, enda höfðu tvær rúnir misritast og 1 fallið úr í afskriftinni, eftir því sem síðar kom í ljós er afskriftin var borin saman við áletrunina sjálfa. Eftir nokkrar tilraunir til að fá stein þennan sendan til Þjóðminjasafnsins tókst það loks í hitt ið fyrra sumar og kom steinninn til safnsins 22. júní 1922 og er með tölumerkinu 8596 í Þjóðmenningarsafninu. Steinninn er úr grágrýti, fremur hörðu og þjettu, smágerðu og ljósgráu í sárið. Hann er flatur og hellumyndaður, en ekki reglulega eða vel lagaður, enda virðist hann ekkert hafa verið höggvin til eða lagaður af mannahöndum. Hann er lang-breiddastur í hægri endann, um 58 cm. Lengdin er mest um 120 cm. og þyktin er um 10 cm., en er misjöfn. Hann er fremur jafn að ofan, þeim megin, sem áletrunin hefur verið höggvin á. Hann virðist sorfinn nokkuð af sjó og hefur sennilega verið tekinn úr flæðarmáli...[rúnirnar] eru...í 2 línunum og er kross afturundir efri línunni; krossinn er með fótum, litlum þríhyrningum á öllum endum, og er sem aðalálman sje með broddi niður úr og þó svo sem fótur á honum neðst; hún er 14,5+4 cm. Rúnirnar eru fremur óvandlega höggvar og misháar, 5-10 cm. að hæð...Áletrunin verður...ekki lesin öðruvísi en svona: Hér hvílir þó - órbirgþór u. En ekki er samt auðsjeð, hversu þetta ber að skilja. Tvö fyrstu orðin eru fullskýr, en hvort svo á að lesa Þóorþirg Þóru, og þá að líta svo á sem það merki raunar Þorbergur Þorvalds- eða Þorvarðs-son, eða hvort hjer sje um Bergþór eða Bergþóru að ræða, það er ekki fyllilega ljóst...Steinn þessi er líklega ekki eldri en frá 17. öld."Mb. "Hér hvílir Þorbjörg (?) Þorvaldsdóttir(?)...Mikill vafi leikur á því hvernig skuli lesa úr áletruninni, og er hið ofanskráða einungis getgáta. Vegna þess hve unga Bæksted og Matthías Þórðarson álíta þessa áletrun,

ekki eldri en frá 17. öld, leiða hinir losaralegu stafir hug manns að því, að árið 1703 býr í Neðrabæ í Flatey Bergþór skáld Oddsson, væntanlega bróðir Ólafs Oddssonar, sem þá býr í Útibæ, og munu þessir menn eftir tengdum þeirra við annað fólk að dæma, hafa átt sína skammt að rekja til sjálfseignarbænda. Bergþór átti son, sem Þórarinn hét, og er honum lýst fyrir stök í alþingisbók 1702. Þórarinn var kvæntur Kristínu dóttur Árna í Haga í Reykjadal Björnssonar á Laxamýri Magnússonar og má rekja ættir frá þeim. Þórarinn er ekki meðal búenda í Þingeyjarsýslu 1703, þegar manntalið er tekið, og hann er ekki sá Þórarinn Bergþórsson, sem þá er 27 ára í Múla í Aðaldal, en var síðar heimilismaður á Möðruvöllum í Hörgárdal og dó þar úr bólunni 1707. (Jarðabók A.M. og P.V. XI, bls. 55. Sjá einnig Ættir Þingeyinga I, bls. 20-21 og Alpb.IX, bls. 24). Ekkert vita menn hvort Þórarinn, sem strauk, hefur komið aftur eða lík hans fundizt, en hins framanskraða er getið einungis vegna nafnanna Þórarinn og Bergþór, sem áletrunin minnir á."EB

Heimildir: MB: "Nýfundinn rúnasteinninn í Flatey á Skjálfanda" Árb. 1924, 59-60; EB: "Rúnasteinar og mannfraði" Árb. 1971, 70-71

SP-121 Vík

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Þá var þar útkirkja. "Engar sögur fara um byggð í Vík á landnámsöld og ekki getur hennar í þeirri einu sögu sem að nokkuð gerist á Flateyjardal. Finnbogasögu nema að þar til Þorgeirs á Ljósavatni kom utan úr Vík og sagði Ásbjörn krakan en hér eithvað til hagrætt eins og víðar í sögunni. Næst er Víkur getið, að ég veit til, við árið 1270 en það er í Rekaskrá Munkaþverárkl. IF [DI] II, 91, Munkaþverárklostur er þá búið að ná allverulegum ítökum í rekum við Skjálfanda allt frá Sandhólum á Tjörnesi til Gjögurs...1381 selur Halldór bóndi Jónsson Þorgils bónda Péturssyni á Þórisstöðum á Svalbarðsströnd Vík með öllum gögnum og gæðum, sem nefndur Halldór varð eigandi að bæði til fjalls og sjávar og þar á millum fyrir VII ásaúðarkúgildi VII kýr VI geldfjárkúgildi engi ónefnd...IF [DI] III, 359. 1394 er Staður á Kinn ítök í reka fyrir Víkurlandi frá Hjarnará til Senningarvíkur - hálfan áttung hvals og víðar (DI.III, 575). Fór í eyði 1935. Árið 1461 er Vík eign Óla Bjarnasonar og Þóru Sturludóttur, sem það ár gefa Bjarna[.]syni sínum Vík á Flateyjardal, ásamt þremur jörðum öðrum, til giftingar við Margréti Ólafsdóttur. [DI V, 611]...1477 gera Bjarni Ólason og Einar ábóti á Munkaþverá sáttabréf sín á millum um rekann fyrir Vík á Flateyjardal [DI VI, 107]. Enn er Víkur getið í sambandi við Hvassafellsmál. Þá er Jón Jónsson prestur sver 22. júní 1481 í viðurvist fjögurra presta á Hólum í Hjaltdal, að hafa séð Bjarna samrekka Randíði dóttur sinni í Vík í Flateyjardal [DI VI, 374]...Á fyrstu áratugum 17. aldar einhverntíma býr í Vík Jón Guðmundsson bróðir Hallgríms prests við Mývatn, sem deyr 1653...Um og eftir 1700 býr í Vík Þórður Þorkelsson prests á Þönglabakka, þess er fórst í snjóflóði 1698...Í móðuharðindunum bjó í Vík Hjálmar Finnbogason góður bóndi. Um hann og Grím Hallgrímsson þá bónda á Brettingsstöðum segir Jónatan á Þórðarstöðum "Svo voru hjá þeim miklar gamlar matarbygðir að þá skorti eigi í hallærinu fyrir sig og heimilismenn sína[.] Voru þeir þar með veglyndir og mildir að mar [mat] að þeir gáfu og hjálpuðu mörgum, er til þeirra leituðu."Ö-Flateyjardalur G.S., 8-10. 6.10.1507: "Pétur bóndi Loptsson selr Gottskalk biskupi á Hólum jörðina Bjarnarhöfn í Helgafellssveit fyrir jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjardal..."DI VII, 159. Vík fór endanlega í eyði 1935. BBSÞ, 158 1918: Tún 2,4 ha. þar af sléttuð um 1/5. 1712: "Útigangur í betra lagi í fjörunni og á landi...Túninu spillir sjálfargangur með landbroti, sem á eykst meir og meir. Engjar öngvar, fyrir utan eina litla fit niður frá túninu og hvað hent verður í úthögum undan penínga fótum. Úthagarnir nægir fyrir sauðfje, en haglitir fyrir nautpening...Kirkjuvegur til Flateyjar hálf vika sjáfar."JÁM XI, 63-64. 1839: "Vík...[er] í mörgu tilliti hlunnindajörð. Hér eru landkostir góðir í Víkurfjalli, trjárekapláss mikið og víðlent...Selanótlögur á Nausteyri, austan undir Víkurhöfða...Jörðin á mikið afréttar-og upprekstrarland í Bjarnar- og Víkurfjalli. Slægjulönd eru lítill á jörð þessari, nema reytur hér og þar upp um fjöll. Hvergi sést í landareigninni skógur eða hrís, en grasatekja er góð í Víkurfjalli."SSÞ, 71. "Vík mun hafa verið önnur bezta jörðin á Flateyjardal næst Brettingsstöðum. Fór að minnsta kosti þrennt saman er[.]talið var til kosta hverri jörð áður fyrr. Túnið var í bezta lagi grasgefið og allstórt á fyrri tíma mælikvarða, fódrið fódraði 2-3 kýr, þar var og betra að þurrka í halla mót suðri og sól en annarsstaðar á Flateyjardal. Í öðru lagi var vetrararbeit fyrir sauðfé betri en í meðallagi bæði sæmileg fjörubeit og ágætt beitiland, er notaðist vel, meðan siður var að fylgja fé eftir til beitar. Þá varð að forðast einn höfuðgalla jarðarinnar sem var sjávarhætta fyrir fé[.] Ær mjólkuðu betur en í mellagi [meðallagi] á sumrum. Í þriðja lagi voru langar rekafjörur með Víkurlandi og rekasælt[.] Rekans nutu þó ekki ábúendur jarðarinnar ætíð og ekki eigendur heldur því snemma munu klostur og ríkismenn hafa seilst til ítaka í Víkurreka sem öðrum rekum, sem happadrjúgur þótti."Ö-Flateyjardalur G.S., 8

SP-121:001 Vík bæjarhóll bústaður

"Bæjarhóll nefnist hóllinn, er Víkurbær hefur staðið á um aldir og gengur fram til suðurs í túnbrekkunni miðri. Nokkur lægð er milli brekkunnar og hólins, en ofan er hóllinn flatur breiðari vestanvert en mjókkar austur; til suðurs hátt og bratt niður á jafnsléttu.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn stendur á litlum hjalla, sem gengur fram úr aðaltúnbrekkunni eins og hlaðinn stöpull undir bæjarhús og hlað...Yfir höfðu er staðarlegt og fallett í Vík, að undanskildu túninu en það er fremur ljótt, þegar sleppt er sjálfu bæjarstæðinu en það er mjög sérstak.", segir í

örefnaskrá Flateyjarðals.

1839: "Bæir eru engvir reisulegir í prestakallinu nema í Vík á Flateyjarðal. Bær sá er allvel húsaður, mestpartinn byggður af rekaviði. Af honum byggja hér flestir hús sín, því hann er bæði auðfenginn ókeypis, og svo þykir hann best þola í þessu raksama og deiglenda rigningarplássi."SSÞ. "Vík var hins vegar talin önnur bezta jörðin í dalnum, þó hún þætti bæði erfið og fólksfrek. Mér varð það minnstætt frá því, er ég var barn, hver margar bæjarburstirnar voru. Þær voru sjö, og vissu þilin öll móti suðri. Bærinn stóð hátt, túnið allt í brekku og bratt fram af hlaðinu, en stutt til sjávar. Nú voru allar burstirnar horfnar, bærinn í eyði...Mér þótti, er ég hugsaði til Víkur, að skarð hefði orðið fyrir skildi, síðan á dögum Hallgríms sterka [hann hóf búskap 1818 og bjó þar allan sinn búskap], er húsað hafði bæinn og byggt allar burstirnar, er ég mundi eftir frá bernsku minni. Sá bær var talinn svo traustur, að talið var, að hann hefði staðið í nærri hundrað ár."TF

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Vík, 3; Ö-Flateyjarðalur G.S., 7; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 52, 53; SSÞ, 78

SP-121:002 *Víkurkirkja* heimild um útkirkju

"Bænhringur heitir í Bæjarkinn í Vík [Bæjarkinn nefnist brekkan í túni bak Bæjarhóls í Vík vestan frá Dagsláttu og austur að Taðhól og Húsavelli, 018]. Það er hringlaga gerði um 20 metr. í þvermál. Bænhús var lengi í Vík fyrr á öldum og er talið, að það hafi staðið þarna, og líkast er því að þarna hafi grafreitur verið.", segir í örefnaskrá. "...sér enn hvar það [bænhúsið] stóð, heitir þar Bænhringur ofarlega í túni."VE

VÍK Í FLATEYJARÐAL (SP) (FLATEYJARÞING) HÁLFKIRKJA fram yfir 1712; (PP, 295)

1712: "Hálfkirkja er hjer og embættað, þá heimafólk er hjer til sakramentis, og so er hjer embættisgjörð framin öðru hvörju eftir ósk sóknarfólksins, þegar ekki gefur til Flateyjar."JÁM XI. 1839: "Áður til forna hefur verið bænhús í Vík á Flateyjarðal því ennú í dag vottar fyrir kirkjunni og kirkjugarðinum. Þangað hafa sjálfsagt sókt þessir sex bæir sem eru á dalnum...Engin vissa er fyrir nær bænhúsið í Vík hefur aflagst."SSÞ.

"Í Vík á Flateyjarðal var guðshús, sem enn sér glögg merki. Bænhús með greftri gat þar hafa verið framan af, en svokölluð fjórðungskirkja, er föst skipun komst á. Af því að sóknarpresturinn sat á Þönglabakka, hefur þar verið annars helgidags þjónustuskýlda. Hinn messudaginn um ársins hring í Flatey á móti Víkurkirkjunni. Verða því báðar fjórðungskirkjur á móti Þönglabakka, staðarkirkjunni fram til 1569, þegar kirkjum var fækkað, vegna fátækis þjóðarinnar við siðaskiptin og manneklu. Stóð kirkjan í Vík ,hinna fríðu fiskijörð út við Flateyarsund, austan undir Bjarnarfjalli og í nokkru skjóli af Víkurhöfðanum, fram til jarðskjálftans í september 1755. Féllu þá mörg hús á Flateyjarðal, að mestu í Flatey...Eftir að Víkurkirkja verður bænhús, þar sem tíðir voru sjaldan veittar nema þegar hvortki Þönglabakkaprestinum né sóknarmönnum var fært yfir Flateyarsund eða heimilisfólk í Vík ætti að vera til altaris, sem var tvisvar til fjórum sinnum á ári samkvæmt ráði lútherskrar kirkjuskipunar, mun fátítt að þar væri jarðað, ef til vill þó haldizt þar heimamannagröftur, en garðurinn er mjög lítill. Og að norrænni venju hefur líkflutningur um Flateyarsund ekki virzt erfiður, aðeins liðug hálf vika sjávar, 2,5 km stílfært, að sé eyjarlengdin. Væri harla fróðlegt, að rannsak yrði gert í Víkurgrafreit, en áður fyrr var afar þéttsett í kirkjugarðana, auk þess sem sá greinarmunur var gerður ríkra og fátækra, að þeir sem höfðu betur í lífsbaráttunni fengu leg innan kirkju. Það mátti ekki mikið út af bera svo dysjað væri utangarðs."ÁS

Heimildir: DI;JÁM XI, 63; SSÞ, 77; Ö-Vík, 3; VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 184; ÁS: "Brettingsstaðakirkja" Árbók Þingeyinga 1997, 52-53

SP-121:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-121:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-121:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-121:006 *Bjarnarárforvaði* heimild um leið

"Bjarnarárforvaði heitir, þar sem lengst gengur fram austan Kerlingar, en drjúgan spöl norðan Bjararár. Fyrir þann forvaða verður ekki farið, en klifra má hann framanverðan með hálföllnu.", segir í örefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 1

SP-121:007 heimild um áveitu

"Bæjarlækur. Lækur lítill, sem veitt er heim að bæ í Vík frá uppsprettu í mýri ofan Bæjarleitis, yfir leitið sunnanvert, þar sem það er lægst, um túnið milli Gvendarhóls og Dagsláttu fram á Bæjarhólinn og svo niður vestan Hlaðbrekku í Bæjargilslæk.", segir í örefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 3

SP-121:008 *Víkurvík* heimild um lendingu

"Strandlengjan fyrir byggð á Flateyjardal hefur...aðalstefnu frá norðvestri til suðvesturs. Þá skagar hún nokkuð til austurs um Víkurhöfða. Milli Víkurhöfða og Víkurbakka er lítil vík nefnd Víkurvík (er kennd við bæinn Vík þar er sumarlending frá bæjunum Vík og Jökulsá en þeir bæir eru tveir á Út dalnum. Víkin er opin mót norðri og er lending brimasöm.", segir í örnefnaskrá Flateyjdals G.S.

"Hún [lendingin] liggur opin við hafi; verður lending þar fljótt ófær er brimar. Þó var þar útræði löngum."GS

Heimildir: Ö-Flateyjardalur G.S., 5; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjardalur", 12

SP-121:009 heimild um fjárhús

"Dagsláttar heitir ofan Bæjarlækjar og Gvendarhóls, vestan götu frá bæ til Hesthúsvallar og Kvíabóls og upp að túngarði. Það er hólhnúta vestast en þúfnastykki ferlegt austar og niður að læk. Á hólnum eru fjárhústóftir og heygarðs ekki gamlar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 3

SP-121:010 *Garðsendi* garðlag túngarður

"Garðsendi, er nefndur sem rekamörk í gömlum rekaskám hefur hann verið vestan lendingar í Vík, Túngarðsendi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 4

SP-121:011 *Geldinganesgjá* heimild um leið

"Geldinganesgjá. Svo heitir gjá sunnan við Geldinganeðstana og niður með Geldinganesbríkinni.", segir í örnefnaskrá.

"Um gjá þessa var oft farið áður fyrr er fjörunar vour farnar, ýmist farið þar niður og fjörunar síðan vestur til Fjarða eða komið þar upp í austurleið til Flateyjdals. Geldinganesgjá hefur þó versnað að mun í seinni tíð, svo að nú er frekar farinn stígur nokkuð sunnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 4

SP-121:012 *Grenigjá* heimild um leið

"Grenigjá flá og breið gjá fast austan við Grenistall og niður frá honum er hún slæm niður að fara nú í seinni tíð og verst neðantil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 5

SP-121:013 *Gunnbjarnardys* örnefni legstaður

"Gunnbjarnardis heitir lítil þúfa eða melhöll neðan götu á Bjarnarárbökkum, skammt sunnan við Kerlingarnef.", segir í örnefnaskrá.

"Þar á Gunnbjörn að vera heygður, sá er Gunnbjarnasker og Gunnbjarnargöng eru við kennd, og frá er hermt í þjóðsögum.", segir í örnefnaskrá. "Enn sagði Sigurgeir [Jónsson, skipasmiður] mér, að dys væri skammt vestan við svonefndan Bjarna í Víkurlandi, og væri dysin nefnd Gunnbjarnardys. Kvað Sigurbjörn dysina líkjast stórri þúfu. Væri hún grasigróin og sæi þar ekki fyrir neinu grjóti, en vera mætti, að þar væri grjót undir grassverðinum, því enginn hefði gerzt svo djarfur að grafa í dysina fremur en að grafa upp göngin."TF

Heimildir: Ö-Vík, 5; TF:Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 58

SP-121:014 heimild um skotbyrgi

"Á fyrri hluta 19. aldar bjó Hallgrímur hinn sterki að Vík á Flateyjardal. Grímur hét sonur hans. Hann lá einhverju sinni um vetrarnótt í glaða tunglsljósi í tófukofa niður við sjó, þar sem Grandi nefnist. Gríma III.

Heimildir: Gríma III, 212

SP-121:015 *Gvendarhóll* tóftir

"Gvendarhóll heitir hóll allmikill vestast í Víkurtúni, allsléttur að ofan og bunguvaxinn austur og vestur næstur nyrzt en hallandi suður og niður að mýri neðan túns. Þúfnakragi er um hann vestan, norðan og austan. Tvennar húsatættur eru á hólnum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 6

SP-121:016 *Hafragjærforvaði* heimild um leið

"Hafragjærforvaði. Forvaði í fjöllum vestan Hafragjár. Verður að sæta fjöru til að komast fyrir hann. Hafragjærforvaði skilur lönd milli Víkur og Kaðalstaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 6

SP-121:017 heimild um hesthús

"Hesthúsvöllur heitir milli Kvíabóls og túns í Vík, hólhnúta lítil og nokkur kragi í kring. Þar var hesthús til skamms tíma og ræktað út frá því.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 6

SP-121:018 *Húsavöllur* örnefni

"Húsavöllur nefnist austurhluti túnsins í Vík, austan Bæjarkinnar [Bæjarkinn nefnist brekkan í túni bak Bæjarhóls í Vík vestan frá Dagsláttu og austur að Taðhól og Húsavelli] og ofan Fitjar hinnar ytri. Þar er samfelld þýfi. Sífelld brýtur austan úr bökkunum og eyðist þannig af Húsavellinum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 6

SP-121:019 *Hvalvarða* örnefni

"Hvalvarða var melhnúta lítil á bakkabrun, þar sem þeir ganga lengst fram austan Torfdalsvíkur. Nú hefur eyðst svo af bökkunum af hrúni, að Hvalvarða er eydd. Hvalvarða var fiskimið austur á Víkum, er hún vakti við Víkurhöfða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 6

SP-121:020 *Kerlingarnef* heimild um leið

"Kerlingarnef heitir þar sem lengst skagar til norðausturs landið milli Illagils og Bjarnarár, endar þar í klettabrík og skerjafláka í sjó. Fremst við sjóinn endar nefið í tveimur forvöðum [sjá einnig 021] og er bás nokkur í millum þeirra.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:021 *Kerlingarnef* heimild um leið

"Kerlingarnef heitir þar sem lengst skagar til norðausturs landið milli Illagils og Bjarnarár, endar þar í klettabrík og skerjafláka í sjó. Fremst við sjóinn endar nefið í tveimur forvöðum [sjá einnig 020] og er bás nokkur í millum þeirra.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:022 *Klaufi* heimild um leið

"Klaufi. Forvaði nokkru austan við Hafragjá, en vestan Kýrlækjar í Víkurfjörum. Var áður illur farartálmi, en er nú að mestu laus frá aðalberginu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:023 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Kvíaból heitir kinninn vestur-norðvestur frá túninu í Vík, milli Bæjarmels og Bæjarleitis. Þar eru gamlar kvíar um miðja kinn og fyrir tóftum mótar víðar. Kinninn er harðlend og snöggsleg en var vanalega slegin annaðhvert ár.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:024 *Kýrlækjarhellur* heimild um leið

"Kýrlækjarhellur eru nokkrar austar en Kýrlækjarfoss, eru þær forvaði flár og háll og ekki fært fyrir hann nema með meir en hálfútföllnum sjó.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:025 *Kýrlækjartorfur* heimild um leið

"Kýrlækjartorfur liggja um klettafláa þann, er verður milli Kýrlækjar [sem á upptök sín í Sandskárðskál, hann myndar svo við fjöru, Kýrlækjarfoss] og Dimmugjár, er hann örþunnur efst en allbreiður er neðar dregur, endar síðan í strandbergi. Flái þessi er vel gróinn og sækir fé í torfur þessar. Tæpur stígur er í torfurnar ofanfrá, en auðfarið um þær.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 8

SP-121:026 *Lækjarstígur* heimild um leið

"Lækjarstígur er fjárgata niður í fjöru í Lækjarvík, hefst hann vestan við Pollalækinn og liggur vestur og niður í fjöruna, greiðfær á sumardag, en viðsjáll er frystir, því vatn seitlar úr bökkunum yfir hann.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 9

SP-121:027 *Maður* örnefni legstaður

"Maður nefnist aflangur lítill hóll neðan Hlaðbrekku í Vík, vestast, rétt vestan við Bæjarlækinn þar sem hann rennur í Bæjargilslæk. Sagnir segja þetta forna dys; en líklega er þetta öskuhaugur gróinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 10

SP-121:028 *Miðaftansvarða* varða eyktamark

"Miðaftansvarða heitir sunnantil á Bæjarleiti, er eyktamark frá Vík.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 10

SP-121:029 *Mylluhóll* tóft mylla

"Mylluhóll er lítill hólnúta vestan við bæ í Vík, skorin frá Bæjarhólum af farvegi Bæjarlækjar. Vestan í hólum er myllubrot gamalt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 11

SP-121:030 *Náttmálavarða* varða eyktamark

"Náttmálavarða heitir vörðubrot á hólnibbu nyrzt á Bæjarleiti, eyktamark frá Vík.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 11

SP-121:031 *Nibbuhóll* varða landamerki

"Nibbuhóll heitir hólstrýta kringlótt suður og upp af Víkurenni. Vörðubrot er á hólum og eru landamerki nú þar milli Víkur og Jökulsár.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 11

SP-121:032 *Gunnbjarnargöng* heimild um göng

Eiga að liggja einhversstaðar við bæinn í Vík og niður í fjöru.

"Gunnbjarnargöng hétu jarðgöng er Gunnbjörn gróf, sá er í þjóðsögum getur [sbr.013 og 014], frá bæ í Vík til sjávar. Til skamms tíma þóttust menn sjá merki gangna þessara.", segir í örnefnaskrá. "Jarðgöng áttu að liggja frá bæ í Vík til fjöru, nefnd Gunnbjarnargöng...Þegar Gunnbjörn var unninn flúði hann um Gunnbjarnargöng og út í Gunnbjarnarsker og var veginn þar, en síðan dysjaður í Gunnbjarnardys.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals G.S. "Sumir héldu því fram, að jarðgöng Gunnbjarnar hefðu enn verið til fyrir eigi all löngu. Ég heyrð móður mína segja frá því, að hestur hefði eitt sinn stigið fæti á kaf þar í hörðu túninu, og hefði þá opnast djúp og myrk hola, en enn sést fyrir fúnum rafti, sem þar hefði verið undir í jörðunni. Til að leita mér nýrra heimilda um þetta mál, fór ég síðar til konu í Reykjavík, er verið hafði í Vík hjá foreldrum sínum um síðustu aldamót, Ingu Jónsdóttur. Hún sagði mér, að þegar hún var á fermingaraldri, hefði hestur undir böggum misst einn fótinn ofan í djúpa holu á túninu. Þegar þetta var skoðað, kom í ljós, að þarna mundu undir göng, er tekin væru að falla saman, og var þarna fúinn rekaviðarrافتur, er brotnað hafði undan hestinum. Var talið víst, að þetta væru leifar af göngum Gunnbjarnar, en ekki vildu menn mikið rjála við það myrkraskot. Fyrst ég var nú á þessa slóð kominn, sætti ég færi, er ég kom til Akureyrar eitt sinn síðar, að hafa tal af Sigurgeiri skipasmið, syni Jóns Sigurgeirssonar frá Veisu, og spyrja hann eftir þessum göngum. Sagði hann mér þá, að eitt sinn, er faðir hans bjó í Vík, hefði komið óvenjulega mikið brim á Skjálfaflóa að haustlagi. Þetta mikla brim braut framan úr Víkurbakka. Kom þá í ljós op, líkast því sem þar hefðu göng verið grafin fyrir ævalöngu. Var því líkast sem reft hefði verið yfir göng þessi, því að þarna sá fyrir grautfúnum raftabrotum. Ofan á raftaruslinu lá þykkt grasigróið jarðlag upp eftir túninu neðanvert við svonefndan Smíðjuhól austan við bæinn. Sigurgeir var um þetta leytir hjá föður sínum, drengur á fermingaraldri. Var hann sjónarvottur að þessum verksummerkjum og vildi af forvitni sinni skoða þetta nánar. Ruslaði hann því í raftarbrotunum með reku, en þau voru þá fúin í graut."TF

Heimildir: Ö-Vík, 5; Ö-Flateyjarðalur G.S., 11; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 56-57

SP-121:033 *Selmýri* örnefni sel

"Selfell er hátt og bratt fjall ofan við Efraleiti, framhald þess til suðurs er Efstiás í Jökulsárlandi en til norðurs yfir efstu hæðir Stekkjarsbrekkna norðan Stekkjargils. Fellið er frítt og gróðurríkt að austan. Selmýri er ofan við Selfell og þó að mestu norðan þess, en sunnan til í því er mjótt sund þurrt og gróðurlítið. Selmýri er engjablettur ekki stór en sámilega grösug stundum. Engar fornar tóftir er sýnilegar á Selmýri og ekki heldur undir Selfelli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 12

SP-121:034 *Skrímslislág* þjóðsaga skrímsli

"Skrímslislág heitir lág, er liggur gegnum melana neðan frá bökkum til ofanverðs Kvíabóls [023].", segir í örnefnaskrá.

"Þar höfðu slóðir verið sénar eftir sjávarskrímsl og átti Hallgrímur Þorsteinsson hinn sterki að hafa leitað uppi

bakkana undan sjóskrímsli eina tíð.", segir í örnefnaskrá.

"Skrímsli á Flateyjardal. Á fyrri hluta 19. aldar bjó Hallgrímur hinn sterki að Vík á Flateyjardal. Grímur hét sonur hans. Hann lá einhverju sinni um vetrarnótt í glaða tunglsljósi í tófukofa [050] niður við sjó, þar sem Grandi nefnist. Sá hann þá hvar skepna nokkur, mikil og ókennileg, óð að landi; glampaði á skrokkin sem hvelju og skjáfði í, eins og skeljum væri hringlað. Skepna þessi stefndi beint á kofann, en þegar hún átti örskammt eftir að honum miðaði Grímur byssunni á haus hennar og hleypti af skotinunni. Fossaði þá blóð úr skotsárinu og hvarf þá ófögnuður þessi aftur í sjóinn. og sást eigi oftar." Gríma III

Heimildir: Ö-Vík, 12; Gríma III, 212

SP-121:035 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju

"Smiðjuhóll heitir á Bæjarhólnum austan bæjarins og ofan sjávangötu. Smiðja mun þar hafa verið austast í húsaröð áður fyrr. Eftir síðustu aldamót var smiðja vestast bæjarhúsa við Bæjarlæk [036].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 12

SP-121:036 heimild um smiðju

"Smiðjuhóll [035] heitir á Bæjarhólnum austan bæjarins og ofan sjávangötu. Smiðja mun þar hafa verið austast í húsaröð áður fyrr. Eftir síðustu aldamót var smiðja vestast bæjarhúsa við Bæjarlæk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 12

SP-121:037 *Snorrakofi* bæjarstæði býli

"Snorrakofi á að hafa heitið byggt býli skamma hríð á 17. öld ofan við tún í Vík. Örnefni þetta er nú týnt, en sennilegast að verið hafi á Hesthúsvelli [sjá 017] sem nú heitir.", segir í örnefnaskrá. "Frá Lækjarvíkurbökkum, milli mela neðar og fella ofar, liggur allbreið engjalægð, suður móts við hóla norðan túnbrekku í Vík. Lægð þessi er nefnd Lækjarvík. Um miðja lægð þessa ofanverða, eru garðbrot, um svo sem dagsláttu völl. Sennilegt er, að þar hafi verið Snorrakofar þeir "ofan við tún í Vík", sem um getur við jarðamatið 1712." GS

"Snorra Kofar kallast hjáleigunefna, sem byggðist ofanvert við heimatúnið á fjárhússtæði fyrir vel 40 árum [um 1670], og varaði byggðin í fáein ár, en hefur hvorki byggt áður nje síðan. Byggingarkostir meinast að væru mjög litlir eður óákveðnir, því bóndinn byggði þar fyrir þessa hjáleigu, að hann nyti hjáleigumannsins til skipsáróðurs...Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi." JÁM XI

Heimildir: Ö-Vík, 13; JÁM XI, 64; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjardalur", 14

SP-121:038 *Stakkshorn* heimild um leið

"Stakkshorn heitir nyrzt á Landsenda. Þar niður er allgreiðfær stígur í fjöru, tilorðinn af umferð fjár. Grastorfa er þar neðanvert, sem fé grípur gjarnan í á langri og erfiðri leið er upp skal fara.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 13

SP-121:039 *Stakkur* heimild um leið

"Stakkur heitir hár klettur norðan í Stakkshorni. Ofan við hann liggur gjá til vesturs en austanmegin liggur stígur meðfram honum niður í grastorfu og úr henni niður í fjöru.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 13

SP-121:040 *Stapi* heimild um leið

"Nokkru norðan lendingar í Vík er klettur, sem Stapi heitir eða Skarfastapi. Frá honum var til skamms tíma þunn brík upp í bakkann og þá aðeins fært framan við stapann með hálfkölluðum sjó og fjöru, en nú er bríkin hrúin og eydd og gengt ofan við Stapann.", segir í örnefnaskrá.

Þegar hringurinn fór að þrengjast um Gunnbjörn þann sem mörg örnefni eru kennd við í Víkurlandi þá: "Kom þar að lokum, að hann varð að flýja eftir þessum jarðgöngum [032], hljóp fyrir forvaða nokkurn, er Stapi heitir, og komst út í [Gunnbjarnar]sker [014]..." TF

Heimildir: Ö-Vík, 13; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 56

SP-121:041 *Stekkjargrund* heimild um heygard

"Stekkjargrund heitir sléttur bali út og niður frá Stekkjarmó. Vörslugarður [042] er þar um á parti. Á ofanverðri grundinni eru tóftarhróf, gæti hafa verið bær um eina tíð en síðar heygardur, en í öðrum stað aðeins sunnar er stekkur [043] og var í notkun til skamms tíma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 13

SP-121:042 heimild um vörslugarð

"Stekkjargrund heitir sléttur bali út og niður frá Stekkjarmó. Vörslugarður er þar um á parti. Á ofanverðri

grundinni eru tóftarhróf, gæti hafa verið bær um eina tíð en síðar heygarður [041], en í öðrum stað aðeins sunnar er stekkur [043] og var í notkun til skamms tíma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 13

SP-121:043 *Stekkur* heimild um stekk

"Stekkur hefur verið á Stekkjargrund [041] og var til skamms tíma örstutt sunnan við Þrælagerði [047]. Standa veggir að honum enn að nokkru og garður í boga til vesturs og norðvesturs til að auðvelda innrekstur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 13

SP-121:044 *Stillisgjá* heimild um leið

"Stillisgjá, þar sem mætist Geldinganes að norðan og Stillir, mjög ill umferðar og stundum með öllu ófær.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 14

SP-121:045 *Torfdalsstígur* heimild um leið

"Torfdalsstígur. Af suðurbarmi Torfdals liggur frá bakkabrún fjárgata suður og niður í fjöruna - Torfdalsstígur -. Hann er fremur tæpur og varasamur á vetrardag að fara fyrir svallalög og herzli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 15

SP-121:046 *Víkurfjörur* heimild um leið

"Víkurfjörur nefnast fjörur einu nafni með sjó alla leiðina frá lending í Vík vestur að Hafra austan Kaðalstaðakróks. Um Víkurfjörur var tíðfarið millum byggða Flateyjdals og Fjarða, áður fyrr, en ekki urðu þær gengnar alla leið nema í ládeyðu og um stórstraumsfjöru og þurfti þó röskleik til, því að slæmir forvaðar voru bæði austast og vestast, og víðar á leiðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 16

SP-121:047 *Þrælagerði* tóftir

"Þrælagerði heitir tóftarbrot á Stekkjargrund í Lækjarvík, er þar bæjarstæði laglegt og ekki ósennilegt, að bær hafi þar byggður verið um sinn.", segir í örnefnaskrá.

"Í Lækjarvík norðan Víkur eru húsarústir eða bæjar og heitir þar Þrælagerði. Þar er garður, sem svarar einnar kúa völl, en [h]vort búið hefur verið þarna, eða eingöngu verið beitarhús frá Vík verður nú ekki vitað þarna eru engjar að garði hin ágætasta vetrararbeit fyrir sauðfé. Það er víst að á fyrr öldum tóku menn sér bólfestu á hinum ólíklegustu stöðum, einkum er vel lét í ári, en fleiri flosnuðu upp og byggð lagðist niður er um harðnaði. Í Brettingsstaðaseli [SP-123:028] og Þrælagerði eru skilyrði fyrir smábú enganvegin óalitleg, en skert hefur byggð á þessum býlum nýtjar heimajarðanna.", segir í örnefnaskrá Flateyjdals. "Þar sér marka fyrir rústum og túngirðingu, og vitnar nafnið til fornaldar." LÞ I

Heimildir: Ö-Vík, 16; Ö-Flateyrdalur G.S., 6; LÞ I, 114

SP-121:048 heimild um lendingu

Bæjargilslækur rennur eftir Bæjargili sunnan við Vík...rennur svo í bugðum niður sunnan Efraleitis, gegnum Neðraleiti og sunnan túns í Vík og fram í fjöru sunnan lendingar í Vík...Stapi. Nokkru norðar lendingar í Vík er klettur, sem Stapi heitir eða Skarfastapi [040]...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vík, 3, 13

SP-121:049 *Iglutjörn* þjóðsaga draugur

"Iglutjörn heitir tjörn í hringmyndaðri hvos undir rótum Iglu sunnanvert og ofan Byttu. Aðrennsli hefur hún ekki sjáanlegt en fær aðstreymi undan fjallinu, því frá henni rennur lækjarsytra út og niður í Byttu, vatnslítill en þornar þó sjaldan með öllu. Síra Páll Halldórsson prestur á Þönglabakka segir í sóknarlýsingu frá 1839, að tjörnin þorni upp að mestu nema auga í miðju, það er fjarri sanni; vatnsborð hennar lækkar ekki að teljandi sé, þó þurrkar gangi.", segir í örnefnaskrá.

"Gisti enginn hjá Gunnbirni

sem klæði hefur góð

ekur hann þeim í Iglutjörn

og dillidó.

...I Yglutjörn ók hann [Gunnbjörn] líkum þeirra sem hann myrti.", segir í örnefnaskrá Flateyjdals. "Hafa þótt reimleikar miklir hjá þessari tjörn og hafa fáir viljað vera þar einir á ferð." TF

Heimildir: Ö-Vík, 7; Ö-Flateyrdalur G.S., 5; TF: Theódór Friðriksson. Ofan jarðar og neðan, 56

SP-122 Jökulsá

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Eign Hólastaðar og hefur verið í eyði frá 1706: "Enginn brúkar nú þessa jörð, nema það lítið sem Víkur ábúandi brúkar hana til beitar og geldur þar fyrir v álna virði." JÁM XI, 64. 1318: "XXIV. Flatoiar kyrckia. Kyrckia j flatey ä Tolftung vr allre Eyú. meður aullum gognum. halfa Brettingstade. Jokulsär land. vj. hundrud j vidum." Máld DI II, 441. ".í Finnbogasögu er Jökulsá meðal þeirra jarða, sem um getur, og þar nafngreindur Ingi landnámamaður..Jökulsár er getið í Auðunnarmáldaga frá 1318. Þar segir að kirkja í Flatey eigi "Jökulsárland" er helzt af orðinu að álykta að ekki hafi þá verið búið á Jökulsá."Ö-Flateyjarðalur G.S., 12. 1839: Bændaeign. SSP, 71. "Jökulsá var lægst metin jarða á Flateyjarðal."GS: "Flateyjarðalur", 19. Jökulsá fór endanlega í eyði 1946. 1918: Tún 2 ha. þar af sléttað um 2/5. 1712: "Engjar öngvar, nema lítið í votlendum mýrum, sem illa verst fyrir ágangi. Úthagarnir litlir og grassnökkvir fyrir stórgripi." JÁM XI, 64. 1839: "Býli þetta...er lélegt, bæði í tilliti til kosta og hlunninda. Beitilandið er lítið, blásið og graslítið, slægjuland lítið, slæmt og votlent. Það hefur ekki veiðipláss, ekki tilkall til selveiði hjá nágrannabændunum." SSP, 71

SP-122:001 Jökulsá bæjarhóll bústaður

"Tún og bær er á öldu sem myndast hefur af framburði árinna. Örskammt sunnan og ofan við bæinn fellur [áin] fram úr Jökulsárgili...", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Flateyjarðalur G.S., 7

SP-122:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-122:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-122:004 heimild um brunn

Heimildir: Túnakort 1918

SP-122:005 Syðra-Hólabásnef heimild um leið

"Syðra-Ólabásnef heitir sunnarlega undir Víkurhöfða, endar það í tveimur forvöðum við sjóinn, þar sem höfðinn skagar lengst til norðausturs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Jökulsá, 3

SP-122:006 Ytra-Ólabásnef heimild um leið

Ytra-Ólabásnef er noðranvert fyrir miðjum Víkurhöfða, þar hefur lengi verið slæmur forvaði, og þó er það mjög breytilegt, eða hefur verið svo síðustu áratugi, svo mjög brýtur sjór þar úr höfðanum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Jökulsá, 3

SP-122:007 Stekkjarnef heimild um stekk

Á Víkurhöfða: "Stekklarlaut heitir grunn lág norðarlega í Víkurhöfða, hún er ofanvert og samhlið Stekkjarhól nokkru ofan við Stekkjarnef. Stekkjarhóll heitir lágur melhryggur skammt ofan við Stekkjarnef í Víkurhöfða, sjór hefur brotið mjög úr því nú á seinni árum, svo og úr öllum Víkurhöfða norðanverðum.", segir í örnefnaskrá. "Fram undir 1890, að minnsta kosti, mun stekkur hafa verið þar á nefinu og grastorfa, gróin og víð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Jökulsá, 3

SP-122:008 Jökulsártjörn heimild um mógafir

"Jökulsártjörn heitir lítil tjörn í móhvarfi neðan túns á Jökulsá, nyrzt. Virðist lægð eftir gamlar svarðargrafir. Í tjörn þessa rennur Merkjalækur, en afrennsli hefur hún aðeins neðanjarðar til sjávar, en svo þröngt, að er rigningar ganga, hækkar mjög í henni, en í þurrkatíð þornar hún upp.", segir í örnefnaskrá.

1712: "Torfrista og stúnga lök." JÁM XI. 1839: "Allvíða er svörður brúkaður til eldsneytis þar sem hann færst. Þó halda sumir meira upp á að brenna sauðataði, máske vegna þess að þeir ekki vilja gjöra jarðrask. Skeyta jafnvel minna um þó einhver útskækill túnsins ekki fengi áburð nema annað hvört ár." SSP

Heimildir: Ö-Jökulsá, 5; JÁM XI, 63; SSP, 77

SP-122:009 Jökull örnefni legstaður

"Jökull heitir hóll litlu sunnan við Jökulsá beint suður frá bæ, þetta er lítill hóll, strýtulagaður og sem upphlaðinn norðan í lagan mel.", segir í örnefnaskrá.

1839: "Gegnt frá bænum hinu megin sprænnar stendur Jökulshaugur, hátt og uppmjótt fornvirki, hvar Jökull, sem byggði Jökulsá, skal vera heygður. Niður í haug þennan skal hafa verið grafið af presti nokkrum, séra Bóasi í Grímsey og bónda Grími frá Brettingsstöðum fyrir hér um 50 árum [um 1790], en hættu við hálfgjört sökum óveðurs. Hefur síðan ekki byrjað verið."SSÞ. "Sagnir gamlar eru um, að þarna sé heygður sá, er fyrstur byggði Jökulsá og hafi heitið Jökull. Reynt hefur verið að grafa í hólinn, en undur afstýrt að takast mætti, en merki sér til þessa.", segir í örnefnaskrá. "Munmæli segja að Jökull hafi maður heitið er fyrst byggði á Jökulsá, og sé hann heygður í hól sunnan árinna, gengt bænum er hóll sá er nefndur Jökull. Á þá bærinn og hólinn að heita eftir landnámsmanninum.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "Reynt hefur verið að grafa í hólinn en ekki fengist friður til."GS

Heimildir: Ö-Jökulsá, 5; Ö-Flateyjarðalur G.S., 12; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 14; SSÞ, 71

SB-123 Brettingstaðir

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. Eigandi 1/2 er Möðruvallaklaustur og að hinum helmingnum Hólastaður. Kirkjustaður frá 1897.. "Verbúðir hafa hjer verið 6,.."**JÁM XI**, 65. 1318: " XXIV. Flatoiar kyrckia.

Kyrckia j flatey ä Toltung vr allre Eýu. meður aullum gognum. halfa Brettingstade... Máld DI II, 441. 1839: "Hálf er hún bóndaeign, hálf konungs og liggur undir Möðruvallaklaustur."SSÞ, 72. "Brettingsstaða getur fyrst í Finnbogasögu. Þá bjó þar Brettingur sá er bærinn dregur nafn af og er hann sagður landnámsmaður þar. Af sögunni má ráða að Brettingur og synir hans hafi verið fyrimenn nokkrir um Flateyjarðal, næstir Ásbirni á Eyri, og með vissu hafa þeir verið nokkurs megandi er Finnbogi varð að hrökkva burt af Flateyjarðal, eftir víg þeirra Brettingssona og sona Inga á Jökulsá, ekki minni kappi en hann var...[Eigendur:] Árið 1318 er kirkja í Flatey eigandi að hálfum Brettingstöðum (I.F.II.441)...1525 á Hólastaður hálfu Brettingsstaði (I.F.IX.301) og Möðruvallaklaustur hálfu (I.F.IX.319)...Á seinni hluta 19. aldar verður Hálshreppur eigandi að hálfum Brettingsstöðum en annan helming á landsjóður...[Ábúendur:] Fyrsti ábúandi á Brettingsstöðum er talinn Brettingur...Þá er næst vitað um Þórarinn Höskuldsson [Þorgeirssonar goða] er býr á Brettingsstöðum þá er Eyjólfur Guðmundsson hins ríka á í mestum deilum við Ljósvetninga, en Eyjólfur reið til Brettingsstaða með fjölmenni og tók Þórarinn af lífi til hefnda fyrir Koðrán bróður sinn. Frá þessu greinir í sögu Ljósvetninga."Ö-Flateyjarðalur G.S., 15. Með er talin eyðihjáleigan Brettingsstaðasel. Brettingsstaðir fóru í eyði 1953, síðust jarða í Flateyjarðal og Fjörðum. Ö-Brettingsstaðir, 1

1918: Tún 6,9 ha. þar af sléttað um 3/6. 1712: "Útigangur lítill í fjörunni, en skárri á landi,...Enginu hefur ein skriða spilt fyrir 60 árum, sem nú er uppvaxin til beitar en ekki slægna. Úthagar eru góðir og miklir."**JÁM XI**, 65. 1839: "Þetta er kosta-og hlunnindajörð, beutiland mikið og gott fyrir sauðfé og útbeit nokkur á vetrum. Víðlent en votsamt slægjuland og ekki kostugt. Henni tilheyrir rekapláss lítið við sjó og selanótlögur á Nauseyri..."SSÞ, 72. "Brettingsstaðir munu löngum hafa verið taldir meðsta [mesta] jörðin á Flateyjarðal, og önnur mesta jörðin var hún talin í honum forna Hálshreppi næst Sigríðarstöðum."Ö-Flateyjarðalur G.S., 13.

SB-123:001 Brettingstaðir bæjarhóll bústaður

"Tvíbýli var á Brettingsstöðum og margt fólk alls á báðum búunum." TF

"Á fyrri árum var þar torfbær, með langhúsi að framan, austast húsa. Var langhús þetta hátt og myndarlegt, er setti góðan og aðlaðandi svip á staðinn. Bærinn stóð á hæð, var allhá brekka austan við sem gjörði það að verkum að jafnan var þurrt og hreinlegt hlað. Á miðju þessu húsi var forstofugangur og sín stofan hvoru megin, rúmgóðar og málaðar."PGJ

Heimildir: Túnakort 1918; ; TF: Theódór Friðriksson. Í verum I, 47; PGJ: "Á slóðum Viggu og Sigu" Árbók Þingeyinga 1990, 77

SB-123:002 Brettingsstaðakirkja heimild um kirkju

9.5.1894: Flateyarkirkja flutt að Brettingsstöðum í Flateyjarðal; (PP, 295) [landshöfðingjabréf]

16.11.1907: Þönglabakkaprestakall lagt niður og Brettingsstaðasókn lögð til Hálsprestakalls; (PP, 295) [lög]

"Fyrir aldamótin 1900 var ákveðið að kirkja sóknarinnar skyldi standa uppi á Dalnum. Ný kirkja er byggð á Brettingsstöðum 1897 og annaðist Jón Bessason á Skarði smíðina: efnaði allt niður um veturinn heima á Skarði...Síðan öllu ekið norður Flateyjarðalsheiði á hesti og sleða og kirkjan reist um vorið. Eftir 1902 verður prestlaust á Þönglabakka, og er þá Brettingsstaðasókn þjónað frá Hálsi í Fnjóskadal og síðar frá Húsavík. Þegar byggð lauk á Dalnum var kirkjan flutt aftur út í Flatey og reist þar sumpart af sömu viðum og vígð að nýju árið 1960."VE.

Heimildir: DI; VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók 2000, 184

SB-123:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:006 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:007 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:008 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1918

SB-123:009 *Nausteyri* heimild um lendingu
"Nausteyri heitir sjávargrandi sunnan Víkurhöfða milli Víkurvatns og sjávar og suður miðja vegu til Hofshöfða; þar hefur lengi verið besta lending við Flateyjardal. Myndast þarna krika nokkur sunnan höfðans og var nokkurt af Höfðanefinu og Nausteyrarhellugrynningum norðaustur frá því. Lendingin er bezt miðja vegu fram undan Víkurvatni, þar sem beitarhúsin [010] hafa lengi staðið; þar er og fjárrétt [011]. Grandi heitir svo með Víkurvatni ofan við sjávarkambinn á Nausteyri; það er eldri sjávarkambur, og lægð er milli hans og núverandi sjávarkambs. Mest ber á þessum gamla sjávarkambi ofan við beitarhúsin á Nausteyri og lendingunni, sem nú er.", segir í örnefnaskrá.
"Á Brettingsstöðum er bezta lending við dalinn. Rif gengur til suðausturs frá Víkurhöfða og nefnist Hella. Þar brotna stórsjóir, og verður var, fyrir innan. Þar er aðdýpi við Nausteyri, en þar er lending Brettinga." Lþ I
Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 1; Lþ I, 115

SB-123:010 heimild um beitarhús
"Nausteyri [009] heitir sjávargrandi sunnan Víkurhöfða milli Víkurvatns og sjávar og suður miðja vegu til Hofshöfða; þar hefur lengi verið besta lending við Flateyjardal. Myndast þarna krika nokkur sunnan höfðans og var nokkurt af Höfðanefinu og Nausteyrarhellugrynningum norðaustur frá því. Lendingin er bezt miðja vegu fram undan Víkurvatni, þar sem beitarhúsin hafa lengi staðið; þar er og fjárrétt [011]. Grandi heitir svo með Víkurvatni ofan við sjávarkambinn á Nausteyri; það er eldri sjávarkambur, og lægð er milli hans og núverandi sjávarkambs. Mest ber á þessum gamla sjávarkambi ofan við beitarhúsin á Nausteyri og lendingunni, sem nú er.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 1

SB-123:011 *Nausteyrarrétt* heimild um rétt
"Nausteyri [009] heitir sjávargrandi sunnan Víkurhöfða milli Víkurvatns og sjávar og suður miðja vegu til Hofshöfða; þar hefur lengi verið besta lending við Flateyjardal. Myndast þarna krika nokkur sunnan höfðans og var nokkurt af Höfðanefinu og Nausteyrarhellugrynningum norðaustur frá því. Lendingin er bezt miðja vegu fram undan Víkurvatni, þar sem beitarhúsin [010] hafa lengi staðið; þar er og fjárrétt.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 1

SB-123:012 *Hvolf* tóftir naust
"Nausteyri [009] heitir sjávargrandi sunnan Víkurhöfða milli Víkurvatns og sjávar og suður miðja vegu til Hofshöfða; þar hefur lengi verið besta lending við Flateyjardal. Myndast þarna krika nokkur sunnan höfðans og var nokkurt af Höfðanefinu og Nausteyrarhellugrynningum norðaustur frá því. Lendingin er bezt miðja vegu fram undan Víkurvatni, þar sem beitarhúsin [010] hafa lengi staðið; þar er og fjárrétt [011]. Grandi heitir svo með Víkurvatni ofan við sjávarkambinn á Nausteyri; það er eldri sjávarkambur, og lægð er milli hans og núverandi sjávarkambs. Mest ber á þessum gamla sjávarkambi ofan við beitarhúsin á Nausteyri og lendingunni, sem nú er. Hvolf er nefnt á Granda við Víkurvatn, þar sem hæst ber ofan við beitarhús, þar sem nú eru á kabinum. Þar eru húsattettur gamlar; þangað þótti öruggara að setja för undan haust-og vetrarbrimum, og vour þau geymd þar í Hvolfunum.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 1

SB-123:013 *Krókur* tóftir verbúð

Krókur kallast á Nausteyrinni [009] nyrzt við Víkurhöfðann að sunnan eða Höfðakrókur. Þar safnast oft mikill þari og lengra suður eftir Nausteyrinni. Búðatóftir eru þar á kambinum, nokkrar frá tíð selveiðanna í nætur. En næturnar voru lagðar innanvert við Nausteyrarhellur.", segir í örnefnaskrá.

"Verbúðir hafa hjer verið 6, auk þeirra sem heimamenn brúkuðu sjálfir, og bygðu skipaeigendur þær á sinn kost af viðum, eftir sem meinast, en brúkuðu landið til ristu og stúngu. Þessar búðir er nú allar af fallnar nema ein frá Hofi."JÁM XI "Við Nausteyrarhellu var góð aðstaða til lagna selanóta og þegar selagegnd var mikil, veiddist þar stundum óhemju mikill selur...Árið 1833 veiddust 1500 selir í nætur við Flateyjardal. Þetta mun hafa verið alveg einstök veiði, en ósjaldan mun þó hafa veiðst svo hundruðum skipti. T.d. segir í annál 19. aldar um selveiði 1829 að veiðst hafi 120 selir í Siglunesi margir á Eyjafirði "en þó flestir á Flateyjardal".", segir í örnefnaskrá Flateyjardals. "Búðabrot eru víða um Nausteyrarkamb, og þéttar því nær dregur Nausteyrarós. Þetta eru leifar gamalla verbúða. Hér lágu aðkomumenn við til útróðra, fyrr á tíð. Heimamenn þurftu líka á geymslubúðum að halda. Mikil björg barst hér að landi þegar bezt lét. Næturnar voru lagðar innan við grynningarnar, sem ganga inn og fram frá suðausturhorni Víkurhöfða og kallast Hella, eða Nausteyrarella...Blómaskeið þessara veiða mun hafa varað um aldar bil, frá miðri 18. öld til miðrar 19. aldar."GS

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 1; JÁM XI, 65; Ö-Flateyjardalur G.S., 14; GS. Grímur Sigurðsson "Flateyjardalur", 11-12

SB-123:014 *Hrafnaklettur* heimild um huldufólksbústaðu

"Nípubrekka heitir austast, þar sem Brettingsstaðahólar enda bratt niður að Nausteyrarmýrinni; hefur sjór r brotið þar fram af endur fyrir löngu...Hrafnaklettur heitir klettur austan í Nípubrekku sunnarlega, skammt norðan við Brekkuhorn [austasta og syðsta horn Brettingsstaðahóla].", segir í örnefnaskrá.

"Álfabyggð var áður sögð í Hrafnakletti, og heyrðist þaðan strokkljóð með meiru.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 2

SB-123:015 heimild um samgöngubót

"Frá Brekkuhorni [austasta og syðsta horn Brettingsstaðahóla] liggur vegur upphlaðinn niður yfir Nausteyrarmýri að sjávarkambi og í annan stað heim að túni á Brettingsstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 2

SB-123:016 *Dysjahólar* örnefni legstaður

"Frá Brekkuhorni [austasta og syðsta horn Brettingsstaðahóla] liggur vegur upphlaðinn niður yfir Nausteyrarmýri að sjávarkambi og í annan stað heim að túni á Brettingsstöðum. Við veginn sunnan Nípubrekku eru þrír smáhólar, er heita Dysjahólar;..", segir í örnefnaskrá.

"...er það sögn gamalla manna, að þarna séu heygðir synir Brettings, er féllu í viðureign við Finnboga ramma, og séu herklæði þeirra og vopn í öðrum haugnum.", segir í örnefnaskrá. 1839: nm."Skammt fyrir utan bæinn standa haugar tveir og er sögn gamalla manna að bræður, Brettingar, séu heygðir í öðrum haugnum en vopn þeirra og herklæði í hinum. Ekki er haugarnir ólíkir fornvirki, en munu sokknir niður í mýrina og aflagaðir."SSÞ, 71

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 2; SSÞ, 71

SB-123:017 *Stekkur* heimild um stekk

"...sunnan við Brettingsstaði...Stekkjarlækur kallast lækur sá er rennur eftir Syðra-Mosagili [það er sunnar en Ytra-Mosgil]. Stekkur heitir gamall stekkur sunnan við Stekkjarlæk. Stekkjarmór heitir þýfður grasmór norðan við Stekkjarlæk við brekkurætur. Stekkjarmýri heitir mýri sunnan við Stekkjargrund og norður með henni að neðan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 4

SB-123:018 *Húsalaút* örnefni

"Húsalaút heitir neðan Hlaðbrekkunnar á Neðri-Brettingsstöðum, er nú að vísu ekki söm og áður, en íbúðarhús var byggt þar. Þá var fyllt í hana að nokkru með uppgreftri úr grunni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 4

SB-123:019 heimild um fjárhús

"Miðhúsvöllur heitir allmikið stykki nyrzt í túninu; að ofan markast það af Ytra-Kvíabóli [022] af grunnri laut, svo frá bæjarhólum gamla að sunnan, en sjávargötu síðar. Á Miðhúsvelli efst var áður fjárhús og hlaða og stóð nokkuð fram á þessa öld.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 4

SB-123:020 *Sauðhúsvöllur* heimild um fjárhús

"Sauðhúsvöllur heitir sunnan og neðan við Syðra-Kvíabólið sunnan lautar; það er hóll ekki stór um sig og næst

umhverfi hans. Þar á hólnum eru fjárhús og hlaða, hafa lengi verið þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 5

SP-123:021 *Hesthústunga* heimild um fjárhús

"Hesthústunga heitir milli Kvíabólanna [022 og 023], niður frá Bæjargili norðan Lautar, þar eru nú fjárhús og hlaða og hafa verið þar allengi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 4

SP-123:022 *Ytra-Kvíaból* örnefni kvíar

"Ytra-Kvíaból..., það er nyrzt í túninu upp frá Miðhúsavelli [sjá 019], með Völugilslæk að sunnan. Er þar nú allmikill túnauki frá seinni árum upp frá og suður að Bæjargili.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 5

SP-123:023 *Syðra-Kvíaból* örnefni kvíar

"Syðra-Kvíaból heitir sunnan við Bæjarlæk, utan og ofan við Sauðhúsvöll [020]; þar er nýrækt og túnauki frá seinni árum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 5

SP-123:024 *Selgötur* heimild um leið

"Selgötur lágu frá Brettingsstöðum suður yfir Brettingsstaðamó, nokkru ofar en Ferðamangötur [SP-631:010]. Það voru engjagötur fram í Sel [028].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 6

SP-123:025 *Oddakofi* heimild um býli

"Mosar heitir stallur í aðalfjallinu...Í dalverpi ofarlega á Mosum, nokkuð neðan Þröskulds, er síðar getur, eru þúfur nokkrar, að mestu sokknar í djúaveitur, og heita þær Oddakofi.", segir í örnefnaskrá. "Norðarlega neðan Neðrimosa þar sem undirhlíðarnar taka við er Mýrarsund sem kallast Efra-Mýrarsund. Norðaustan þeirra er Melhæð, sem heitir Stórhæð. Sunnanvert í þessari hæð er örnefnið Oddakofi.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals G.S.

"Munnmæli eru um, að Stjörnu-Oddur hafi dvalið þarna við athuganir sínar.", segir í örnefnaskrá. "Þar segja munnmælin að einsetumaður að nafni Oddi hafi hafst við. Hvort hér er um Stjörnuodda eða annan samnefndan að ræða verður hér ekki sagt.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "Þegar leið á sumarið, barst sú frétt á bylgjum útvarpsins, að fjórir þýskir vísindamenn væru komnir til Reykjavíkur. Fylgdi það fréttunum, að tveir þeirra mundu hefja för norður í land og jafnvel út í Flatey á Skjálfanda...9. ágúst [1939]...Um Nónbilið kom sú fregn, að trillubátur kæmi frá Húsavík...í kjölfar þessarar fréttar kom önnur, er þótti meir tíðindum sæta; sú, að Þjóðverjarnir væru komnir... Þjóðverjarnir voru tveir...Væri þarna kominn Dr.h.c. Otto Sigfrid Reuter með bók sína í höndum og leitaði sér upplýsinga um Stjörnu-Odda. Sér til aðstoðar hefði hann lærðan stjörnufræðing, prof. Rolf Muller...Þegar ég kom frá vinnu minni um kvöldið, og Þjóðverjarnir voru á bak og burt...Þá kom upp úr þokukafinu, að Elísa Pálsdóttir, kona Guðmundar Jónssonar bónda í Útibæ, mundi það frá því hún var barn á Brettingsstöðum, að hún hafði heyrt nefndan Oddskofa uppi í fjalli, norðan undir svonefndum Mosahnjúk. Ég var fljótur til skilnings á þessu og dró strax þá ályktun, að þessar eldgömlu rústir mundu eins geta hafa verið kenndar við Odda og Odd, og væri ekkert því til fyrirstöðu að nefna þær Oddakofa, Stjörnu-Oddakofa. Þótti mér Elísa hafa þagað yfir þessu helzti lengi, þar sem Þjóðverjarnir mundu nú fyrir löngu komnir úr kallfæri...Sunnudaginn 13.ágúst var sólskin og sunnanblær og fór ég þá með berjafólkinu upp á Nausteyri í mótorbát. Um það bil sem við lentum, sáu við trillubát koma frá Húsavík, og datt mér þá strax í hug, að Þjóðverjarnir hefðu fengið skilaboðin. Þetta reyndist líka vera svo. Bar trillubátinn fljótt að landi á Nausteyri og upp úr honum stigu [Þjóðverjarnir]. Með var í för ungur og snotur piltur, Guðbrandur Hlíðar, frá Akureyri, túlkur þeirra...Svo vel hittist á, að Þórhallur Pálsson bóndi á Brettingsstöðum var staddur niðri á Nausteyri. Fengum við, ég og Þjóðverjarnir, hann til fylgdar upp eftir...Eftir rúmlega hálf tíma gang vorum við komnir í áfangastað að tilvísun Þórhalls. Þar voru þrjár eða fjórar stórar grasi grónar þúfur á ofurlitill flöt við tæra lind. Mátti sjá, að þúfur þessar mundu forn og fallin mannvirki, saman sigin og gróið yfir...Þúfurnar voru athugaðar mjög vandlega og eins lindin, sem rann þar rétt hjá með mildum rómantískum nið. Norður og upp frá dalverpi þessu voru melhryggir...Á melunum bar hæst hól nokkurn...Á hól þessum setti stjörnufræðingurinn niður mælitæki sín og kikja. Þegar hann hafði lokið þeim rannsóknnum sínum, gegnum við ofan að þúfunum aftur og settum þar ráðstefnum um Stjörnu-Odda. Þjóðverjarnir töldu það mjög líklegt, að Stjörnu-Oddi hefði komið sér þarna upp hreysi og notað hólinn fyrir sjónarhæð í heiðskíru veðri við athugun á göngu sólar. En annar myndi hann hafa dvalið í Flatey."TF. "...Stjörnu-Oddi fann út sólhvörf nákvæmar en þá var þekkt um alla norðurálfu..."JB

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 6; Ö-Flateyjarðalur, 4; TF: Theódór Friðiksson. Ofan jarðar og neðan, 40, 44, 45-

SB-123:026 *Mosahnjúkur* heimild

"...Mosahnjúkur, er það syðsti og hæsti hnjúkur Miðaftansfjalls, er það efst uppi grjóthóll lítill um sig.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 6

SB-123:027 heimild um leið

"Syðridalur heitir svo dalurinn sunnan við Hánef, milli hans og Selfjalls...Syðriá heitir sú á, sem rennur eftir Syðridal og fram á láglendið sunnan við Hnjúk. Nokkru neðar sameinast hún sunnan Brettingsstaðamó og þá um Hofsland, því hér ráða reiðgötur merkjum, en áin rennur svo um Hofsland norðan Langhóls og í Dalsá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 8

SB-123:028 *Brettingsstaðasel* bæjarstæði býli/sel

"Sellækur kemur ofan úr Selfjalli austanverðu og rennur þar um Selgil, sem er lítið gil austan í fjallinu. Svo fellur lækurinn fram um Selgrund, austur yfir hana og sameinast þar læk,...Mjóadalslæk, kemur svo norður milli Tótumýrar og Selgrundar, austur norðan Svarðarmela, rennur um í Selinu norðvestan við Langhól út og niður með honum í Þverá. Sel eða Brettingsstaðasel kallast einu nafni lægðarkinn, sem myndast milli Hofshóla og Selfjalls frá Syðriá og Þverá og fram að Mjóadalshólum.", segir í örnefnaskrá.

"Brettingstada Sel, eyðihjáleiga. Bygð upp í fyrstunni á selstæði heimajarðarinnar suður og upp undir fjallinu. Var ýmist bygð eður óbygð inn til næstu 5 ár<a>, síðan í auðn og var einasta afdeild að túni og útslægjum...Ekki þykir mönnum líklegt að þetta kot muni aftur byggjast fyrir vetrarriki."JÁM XI. "Þar var selstaða heimajarðarinnar og byggð öðru hvoru til 1707. Aftur byggðist selið á 18. öld, en fór í eyði í Móðuharðindunum og hefur ekki byggst síðar."LÞ I, 116. "Brettingsstaðasel; gamalt afbýli frá Brettingsstöðum, suður með fjalli, fór í eyði 1784."BBSÞ "Í landi Brettingsstaða var um skeið fyrir móðuharðindi búið í Brettingsstaðaseli. Þar eru góðar og nærliggjandi engjar og kjarnland til beitar...Í Brettingsstaðaseli og Þrælagerði [SB-121:047] eru skilyrði fyrir smábú enganvegin óálitleg, en skert hefur byggð á þessum býlum nýttar heimajarðanna... Síðasti ábúandi þar hét Páll. Hann dó 1784 af megurð og magnleysi undir hákarlsbyrði á leið utan frá sjó, heim til sín[í selið].", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "Manntalsárið 1703 voru þar í heimili fjórar manneskjur. Jón Þorsteinsson hét þar vinnumaður, 19 ára, hann var síðar lengi bóndi í Botni í Fjörðum og þekktur sem eitt mesta rímnaskáld sinnar tíðar. Brettingsstaðasel fór í eyði í Móðuharðindunum 1784 og byggðist ekki síðan."GS

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 8; JÁM XI, 66; BBSÞ, 158; Ö-Flateyjarðalur G.S., 6, 16; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 6

SB-123:029 *Heygarðsmýri* örnefni heygarður

"Heygarðsmýri heitir engi neðan Háumýrarhalla utan frá Eyrarparti suður að Sellæk og niður sama læk, er beygir og fellur í norður neðan hennar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 9

SB-123:030 *Tótumýri* heimild um mógrafir

"Tótumýri heitir í Seli [028] mýri milli Sellækjar að vestan og Svarðarmela að austan og nær suður að Mjóadal, en norður að Sellæk, þar sem hann beygir til austurs norðan Svarðarmela.", segir í örnefnaskrá.

1712: "Torfrista og stúnga lök, brúkast þó. Móskurður hefur að fornu verið, brúkast ei."JÁM XI. 1839: "Allvíða er svörður brúkaður til eldsneytis þar sem hann færst. Þó halda sumir meira upp á að brenna sauðataði, mäske vegna þess að þeir ekki vilja gjöra jarðrask. Skeyta jafnvel minna um þó einhvör útskækill túnsins ekki fengi áburð nema annað hvört ár."SSÞ. "Svarðartekja var í Tótumýri, en svörðurinn fremur grunnur...Svarðarmelar heita melar austan við Tótumýri en vestan Köldumýrar í Seli. Það er melrani, sem gengur norðan úr Mjóadalshólum...Nafnið er dregið af því, að þar var svörður sá, er tekinn var upp í Tótumýri, breiddur út og þurrkaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 9; JÁM XI, 65; SSÞ, 77

SB-123:031 *Selbær* bæjarstæði býli

"Selbær heita bæjarrústir norður af Selgrund, en suður og upp frá Háumýri í Seli [028]; þar var byggð um skeið, en fór í eyði í móðuharðindum. Tún nokkuð hefur verið þar, nú aðeins stórbýfður lyngmór. Bæjarstæðið er frítt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 9

SB-123:032 heimild um hlöðu

"Var þetta hið mesta ævintýri fyrir okkur frændur, að fá að tína ber í Brettingsstaðalandi. Voru þar þá krakkar á reki við okkur, þau systkin Karl, Steingrímur og Karólína. Minnst eg þess, að við Kristinn fengum einu sinni að sofa í heyllöðu hjá þeim föður mínum og Sigurpáli." TF

Heimildir: TF: Theodór Friðriksson. Í verum I, 47

SP-123:033 heimild um lendingu

"Sunnan Víkurhöfða eru allangar fjörur suður að Hofhöfða, verður nokkur krika sunnan undir Víkurhöfða. Frá Höfðahorninu að sunnan ganga grynningar nokkuð til austurs, nefnist þar Nausteyrarhella þar brýtur á hve lítið sem brimar og dregur þunga úr sjó. Þarna skamm[t] innan höfðans er þrautalending á Flateyjardal á [N?]austeyri.", segir í örnefnaskrá Flateyjardals.

"Víkurhöfðinn og hellann skýla allvel í vestanátt og norðvestan er í norðaustanátt og austlægari, gætir smám saman minna skjóls af þeim. Í stórbrimum af norðaustri eru þarna við sandinn, sem annarstaðar við Flateyjardal foráttu sjóar. Sunnan Víkurhöfða og [N?]austeyrarhelli er alldjúpt undir landið og hreint fyrir fjörum alla leið allt suður að Hofshöfða, en því sunnar sem dregur gætir minna skóls af Víkurhöfða og hellu og lendingin versnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Flateyjardalur G.S., 5

SP-123:034 Brettingsstaðarétt heimild um rétt

"Fyrsta skilaréttin á Flateyjardal sem ég man eftir og kom á var sunnan undir Hjalldólum rétt hjá Brettingsstöðum sem nú er orðin slétt tún. Þegar sú rétt féll frá notkun var skilaréttin flutt til Nausteyrar [011]. PGJ

"Þann dag var eg í berjamó með þeim Brettingsstaðasystkinum, og um gangnastappið vissi eg ekkert, fyrr en komið var með fjárreksturinn að Brettingsstaðarétt, en réttin var sunnan í hól, skammt neðan við bæinn." TF

Heimildir: TF: Theodór Friðriksson. Í verum I, 47; PGJ: Flateyjardalsheiði, 60

SP-124 Eyvindará

1712: Jarðardýrleiki óviss, býlið kallað heimaland Laufásstaðar og er í eyði. JÁM XI, 67. Málðagi Laufáskirkju 1394: "Item a kyrckan afriett j fiateyardals heydi er heiter Laufasshagi. j millum Eyvindar ar og mogils ytra." DI III, 566. Eyvindará var nefnd Laufáshagi. Ö-Eyvindará, 1. Með er talið eyðbýlið Saurbrúarkot. "Landnáma segir að Eyvindur son Loðins önguls hafi numið land á Flateyjardal...son hans segir Landnáma Ásbjörn föður Finnboga ramma. Finnbogasaga segir Ásbjörn föður Finnboga búa að Knarareyri og bera landnámsmaður. Þó Eyvindur kunni fyrst að hafa reist bæ að Eyvindará, er sennilegt að hann hafi fljótlega flutt byggð sína að sjónum og þá kannske að Eyri, en um þetta verður ekkert vitað og verður því að telja Ásbjörn landnámsmann að Eyri." Ö-Flateyjardalur G.S., 20. "Það telja menn, að Eyvindur landnámsmaður á Flateyjardal hafi byggt hér fyrstur, en á söguöld bjuggu þó forráðamenn dalsins flestir nær sjó. Enn benda fornir vallargarðar á stórbýli, en víður er nú vaxinn langt niður fyrir forna garða. Jörðin fór í eyði rétt fyrir 1700, og ekki er vitað um byggð þar á 18. öld...Endurbýgt var 1818. Frá 1824-1844 búa þar feðgar, Örnólfur og Páll...Jörðin var næst í eyði í tvö ár." LP I, 127. 1840: "Ítök [Laufás]kirkjunnar er ennþá þau sömu sem málðagar biskupanna Auðnar, Ólafs, Péturs og Sigurðar registur henni tileinka, nefnilega:..3) Afrétt á sömu heiði [Flateyjardalsheiði], er heitir Laufáshagi, í millum Eyvindará og Mógils ytra. Hér hefur endrum og eins verið byggt býli, kallað Eyvindará. Eru þar, nú sem stendur sæmilegt húsakynni; sækir bær kirkju út í Flatey." SSP, 32. Eyvindará fór endanlega í eyði 1872.

1712: "Útigangur mjög svipull og í lakara lagi fyrir fannalögum...Engjar öngvar, nema það lítið sem hent verður úr svarðleysu kelduföllum. Tún er lítið og fordjarfað af lángrandi órækt. Úthagar góðir og miklir. Kirkjuvegur löng bæjarleið á landi og síðan meira en hálf vika sjáfar í Flatey. Ekki þyki mönnum líklegt að þetta kot muni aftur byggjast sakir vetraríkis og heyskaparleysis. Enginn brúkar nú þetta kot eður þess land til neinnra nytja." JÁM XI, 67. 1839: "Býli þessu tilheyrir mikið og kostugt afréttar- og upprekstrarland á Flateyjardalsheiði, því lönd liggja saman á þessari víðlendu heiði frá Eyvindará og Heiðarhúsum, utasta bæ Laufáskirkjusóknar. Slægjuland er ekki annað en hér og þar um heiðina. Útigangur er nokkur hér í góðum vetri, annars er hér snjópungt sem víðar annars staðar utan í landi. Engin hlunnindi veit eg koti þessu fylgja." SSP, 73.

SP-124:001 Eyvindará bæjarhóll bústaður

"Býlið Eyvindará...var upp undir hólunum þar sem þeir byrja. Þar neðar var svo sléttlendi. Þar sem bærinn stóð eða beint vestur af bæ var hóll, sem heitir Bæjarhóll, en suður og uppi í fjallinu er gil, sem heitir Bæjargil.", segir í örnefnaskrá Eyvindarár. "Yzti bær á Flateyjardalsheiði er Eyvindará. Fór sú jörð í eyði um 1870. Hét sá Sigvaldi, er síðastur bjó þar.", segir í örnefnaskrá Flateyjardals.

1839: "Eru þar, nú sem stendur sæmilegt húsakynni..." SSP

Heimildir: Ö-Eyvindará, 1; Ö-Flateyjardalur, 1; SSP, 32

SP-124:002 *Uppgöngugjá* örnefni leið

"Eyvindará kemur úr Eyvindardal...og suðvestur á dalnum er gjá sem heitir Uppgöngugjá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Eyvindará, 1

SP-124:003 *Stekkjarmór* örnefni stekkur

"Enni heitir sunnan við túnið, og Stekkjarmór er fyrir neðan túnið. Þá eru Stekkjarrófur, sem eru engjateigar þar í brekkunum. Þar uppaf heitir svo Stekkarhall, aðrir telja það háa holtið, sem er beint niður af túninu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Eyvindará, 2

SP-124:004 *Heystæðið hans Sigga* örnefni heystæði

"Sunnan og neðan við túnið, ofan og vestan við Langhólma, er Eyvindarárklið. Og utan við það eru svo Eyrar meðfram Dalsá. Spöl sunnan við klifið heitir "Heystæðið hans Sigga" kennt við Sigurð Hrólfsón.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Eyvindará, 2

SP-124:005 *Selgil* örnefni sel

"Spöl sunnan við [Eyvindará]klifið heitir "Heystæðið hans Sigga" kennt við Sigurð Hrólfsón [004]. Suður og upp af Klifinu er Selstallar, og þar suður af er brekka, sem heitir Berjabrekka...Neðan við Selstalla eru Selmýrar...Þá er Selgil og Selgilslækur, sem er líkt vatnsfall og Fossgilslækurinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Eyvindará, 2

SP-124:006 *Saurbrúarkot* bæjarstæði býli

"Þá er Þverárfjallsendi efri, og Skakki er hryggur syðst á Þverárfjalli. Þá er komið að Saurbrúarkotsá, sem er aðallega ofan af Ytri-Mógilsdal en fær aðrennsli hér og hvar ofan við Fell. Rétt sunnan við hana stóð býlið Saurbrúarkot, og var svæðið nefnt Saurbrýr. En Saurbrýr er hryggur niður að á, snarbrattur að ánni, yzt á honum aðeins sunnan árinna er kotið niður á jafnsléttu. Nú er það nefnt Tættur.", segir í örnefnaskrá. "Næsta býli [við Eyvindará] er Saurbrúarkot. Mun það hafa lagst í eyði í Svartadauða.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "Bærinn stóð rétt sunnan við á þá, sem við kotið er kennd, og átti land að Mógilsá ytri. Er land þetta nú nefnt Saubryr."LP I

1712: Saurbrúarkot eyðijörð síðan um 1670 og kallað heimaland Laufásstaðar. JÁM XI "Laufás hefur jafnan átt landið, og fylgdi það síðar Eyvindará. Byggð féll þarna niður að fullu 1673 og hafði áður verið stopul."LP I

Heimildir: JÁM XI, 104; Ö-Eyvindará, 2; Ö-Flateyjarðalur, 1; LP I, 127

SP-124:007 *Eyvindarárkinn* heimild um kolagröf

"Eyvindarárdalur er frekar gróðurlítill og umkringdur háum fjöllum. Að norðanverðu við ána er hlíð dalsins nefnd Eyvindarárkinn.", segir í örnefnaskrá.

"Framan við Eyvindarárkinn eru grasi grónir stampar, sem gætu verið Grunnu-og Djúpustampar. Líkjast þeir kolagröfum og fyllast af vatni á vorin í leysingum.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Eyvindará, 1; Ö-Eyvindará ath., 1

SP-124:008 *garðlag* túngarður

"Túnið á Eyvindará hefir ekki verið svo lítið eftir túngarði að dæma en frekar í lítilli rækt, því fljótlega hefur það sem fjær var bænum horfið í hrís-og lynggróður."PGJ

Heimildir: PGJ: "Á slóðum Viggu og Sigu" Árbók Þingeyinga 1990, 74

SP-124:009 *Eyvindarárstekkur* heimild um stekk

"Eyvindarárstekkur var uppi á Stekkjamó ofan við Bæjarhól við Bæjargil."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 3

SP-124:010 heimild um kvíar

"Á Eyvindará, út við ána undir bæjarhólsendanum."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-124:011 heimild um vatnsból

"Skammt frá tóttunum í Saurbrúarkoti er fyrirhleðsla í vatnsfarvegi. Þar hefur augljóslega verið vatnsból fyrir bæinn."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 111

SP-125 Vestari-Krókar

1712: Jarðardýrleiki 16 hdr. og þá kallaðir Litlu-Krókar. Var jafnan sjálfstæð og í bændaeign. Fóru í eyði 1935. LÞ I, 133.

1918: Tún 3,2 ha. þar af sléttað um 1/2. 1712: "Útigangur litlu skárri en áður segir um Stóru-Króka [þ.e. Eystri-Króka SP-111, og þar er útigangur sagður lakur fyrir fannlögum]...Túninu hefur spilt bæjarlækurinn áður með grjótsáburði, sem nú er mikinn part upp vaxið. Engið er mestan part út á heiðinni langt að sækja. Úthagar góðir og miklir."JÁM XI, 105. "Land jarðarinnar nær er hlíðin að vestanverðu í dalnum, en bærinn stóð skammt vestan Krókár gegnt Austari Krókum." Ö-Vestari Krókar, 1

SP-125:001 Vestari-Krókar bæjarhóll bústaður

"Vestarikrókar standa undir vesturfjalli heiðardalsins beint á móti Austarikrókum [SP-111]...Bærinn stendur á jafnlandi sunnan undir hól nokkrum, og nær túnið niður undir Krókaá." LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; LÞ I, 133

SP-125:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-125:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-125:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-125:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-125:006 Sel heimild um sel

"...Bæjargil [svo]...Stekkjargil...þar næst ofar heitir Kollhóll. Sitt hvoru megin við Kollhól eru Syðra-Kollhólsgil og Ytra-Kollhólsgil...Utan við Ytra-Kollhólsgil, ofarlega, er engjastykki, sem heitir Langigeiri. Utan og neðan við Langageira er Stórapýfi...Sunnan við það taka við slétt svæði, sem nefnt er Balar...Um Balana...er Balalækur; þar neðar er svo Sel. Þar rennur lækur sunnan við Selið, sem heitir Sellækur. Þetta er fyrsti lækurinn, sem fellur inn, kemur ofan úr Selbotnum, sem skiftast í Ytri-Selbotna og Syðri-Selbotna. Svo rennur hann um Selmýrar; þar eru seltætturarnar.", segir í örnefnaskrá.

"Sel er ofar og Balar neðar og klappir á milli, niður af Selinu. Á Selinu var engi og heyjað og eins á Bölnum. Sel var allt grasi gróið, þegar Sigrún [Jóhannesdóttir, heimildarmaður] kom að Vestari-Krókum [um 1894].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 2; Ö-Vestari-Krókar ath., 2

SP-125:007 Kúlugerði bæjarstæði býli

"Spöl fyrir utan Merkjagil [er svonefnt Miðgil]. Neðan við það upp frá ánni er svonefnt Kúlugerði. Upp frá ánni er svo svæði, sem nefnt er Hringur, fast við ána; þar eru reiðgötur [008], en mýri á milli.", segir í örnefnaskrá.

"Kúlugerði er stór grænn hóll, og átti þar að vera bær áður.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1; Ö-Vestari-Krókar ath., 1

SP-125:008 heimild um leið

"Spöl fyrir utan Merkjagil [er svonefnt Miðgil]. Neðan við það upp frá ánni er svonefnt Kúlugerði [007]. Upp frá ánni er svo svæði, sem nefnt er Hringur, fast við ána; þar eru reiðgötur, en mýri á milli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1

SP-125:009 Vörðuhóll örnefni

"Rétt utan við túnið er stór hóll, sem heitir Vörðuhóll, Austan í honum er vegur sem liggur út á Flateyjardalsheiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1

SP-125:010 Grófarhúsvöllur örnefni

"Svo er að halda heim í tún; þar er yst í túni Grófarhúsvöllur, og þar ofar heitir Hesthúsbrekka [011].", segir í

örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1

SP-125:011 *Hesthúsbrekka* örnefni hesthús

"Svo er að halda heim í tún; þar er yst í túni Grófarhúsvöllur [010], og þar ofar heitir Hesthúsbrekka. Þar ofan við tún er Kvíaból [013], upp af Hesthúshól.", segir í örnefnaskrá. "Hesthúsbrekka er sunnar [?]. Kvíaból er upp af Hesthúsbrekku og Hesthúshól.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1; Ö-Vestari-Krókar ath., 1

SP-125:012 *Hólshús* heimild um fjárhús

"Sunnan og neðan við bæjarrústirnar standa fjárhús er heita Hólshús, og framan við þau er Hólshúsbrekka.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 2

SP-125:013 heimild um kvíar

"Í Vestari Krókum upp á Hesthúshól." PGJ. "Svo er að halda heim í tún; þar er yst í túni Grófarhúsvöllur [010], og þar ofar heitir Hesthúsbrekka [011]. Þar ofan við tún er Kvíaból, upp af Hesthúshól.", segir í örnefnaskrá. "Hesthúsbrekka er sunnar [?]. Kvíaból er upp af Hesthúsbrekku og Hesthúshól.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 1; Ö-Vestari-Krókar ath., 1; PGJ: Flateyjarðalsheiði, 38

SP-125:014 *Vestari Krókastekkur* heimild um stekk

"Næsta gil utan við Bæjargil [sem er upp af bæjarrústunum] heitir Stekkjargil. Lækur rennur eftir því og niður í Miðhólalæk, sem heitir Stekkjarlækur, kemur úr Gorguskál, og rennur utan við Kverkhóla...Við Stekkjargil er nefnd Stekkjartunga og Stekkjarhóll. Sunnan undir honum er svo Stekkur frá Vestari-Krókum.", segir í örnefnaskrá.

"Stekkur var nokkurn spöl frá bænum. Þar var stíað og fært frá, meðan Sigrún [Jóhannesdóttir f. 1892, heimildamaður] átti heima í Vestari-Krókum.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Vestari-Krókar, 2; ; Ö-Vestari-Krókar ath., 2

SP-126 Þverá

1712: Jarðardýrleiki 60 hdr. með Heiðarhúsum og Þúfu en heimajörðin ein og sér 40 hdr. Útkirkja 1461: "j laufas þingum...Item þvera halfkirkja ok er uppi." DI V, 357. 11.10.1468: Sr. Þorkell Guðbjartsson selur jörðina Einari ábóta og klaustrinu á Munkaþverá. DI V, 533. 17.5.1471: "Vitnisbréf um að Óli Bjarnason og Þóra Sturludóttir gáfu syni sínum jarðirnar Þverá í Fnjóskadal, Heiðarhús á Flateyjarðalsheiði, Vík í Flateyjarðal...til giptingar við Margrétu Ólafsdóttur konu sína á festingardeggi." DI V, 611. 6.10.1507: "Pétur bóndi Loptsson selr Gottskalk biskupi á Hólum jörðina Bjarnarhöfn í Helgafellssveit fyrir jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjarðal..." DI VII, 159. Árið 1805 er hún metin á 20 hdr. Með er talin eyðihjáleigan Lokastaðir, en Fagrahlíð sem er landsvæði sem Þverá átti vestan Fnjóskár, er talin með Melum [SP-069:024]. JJ, 320. Bændaeign. "Ekki er vitað um fyrstu byggð á Þverá en Gunnsteinn er nefndur bóndi þar í Reykdælasögu. Þveræingar komu og við sögu Ljósvetninga." BBSÞ, 101. "Þverá hefur jafnan verið mikil jörð og höfuðból að fornu... Á söguöld voru þar ríkir menn af ætt Ljósvetninga, og enn getur þar ríkra manna á Sturlungaöld." LB I, 134. Nýbýli: Þverá II, byggt 1973.

1918: Tún 6,9 ha. þar af allt sléttað. 1712: "Útigangur í betra lagi...Enginu spilla snjóflóð og smálækir, sem bera <á> það leir og grjót. Úthagar eru nægir." JÁM XI, 107. "Þverá er nyrzta byggða jörðin í Hálshreppi og stendur á hjalla sunnan Þverárxlar...Árbugsá rennur með landinu að austan og sunnan en Fnjóská að vestan. Neðan hjallans, nær Fnjóská, var allstór ávöl mýri, sem nú er öll fullræktuð. Ofan hjallans eru allbrattar grónar skriður og lyngbrekkur, en ofan þeirra skógivaxið belti allt að 500 m hæð., síðan hamrar og grónar torfur til efstu brúna. Að austan er fjallið ávalara, vaxið lyngi, fjalldrapa, birkikjarri og kjarnmiklum beitargróðri...Jörðin hefur jafnan verið talið góðbýli." BBSÞ, 101 "Túnið forna er á hjalla sunnan undir öxlinni, og er bratt þaðan austur að Árbugsá, en sunnan undir túnhjallanum og niður að Fnjóská er nokkurt láglendi. Land Þverár er um tvær hlíðar. Vestur Dalsmynnið eru hamrar í brúnum, skógur víða í hlíð, en engjar hið neðra með Fnjóská víða hvar, líkt og sagt er frá við Skarð í Dalsmynni, en lönd þeirra liggja saman. Norður heiðina að vestan hefur Þverá nú eignast lönd Þúfu og Vestaríkróka, rúma 8 km norður. Auk þess átti Þverá mikið land sunnan Fnjóskár, milli Mela og Skuggabjarga. Þar er skógur og heitir í Stórhöfða og Fögruhlíð [sjá SP-069:024]. Þar voru beitahús frá Þverá...einkum góð sauðjörð." LB I, 134

SP-126:001 *Þverá* bæjarhóll bústaður

"Bærinn Þverá stendur á hjalla upp frá Fnjóská sunnan undir hlíðum Þverárfjalls, en svo nefnist hluti fjallgarðsins, sem er upp af bænum á Þverá...Bæjarnafnið Þverá mun vera dregið af á þeirri, sem rennur austan bæjarins í Fnjóská og heitir nú Árbugsá, en er 1747 nefnd Þverá. Hvenær nafnið breyttist er ekki vitað.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn stendur fyrir norðustafni Fnjóskadal. Þverárfjall að baki, 800 m hátt, og rekur fram öxlina milli Dalsmynnis og heiðardalsins."LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Þverá, 1; LÞ I, 134

SP-126:002 heimild um útkirkja

"S [suð?], austan bæjarins er Hesthúshóll. Þar var Bænahússtóft.", segir í örnefnaskrá.

ÞVERÁ Í FNJÓSKÁRDAL (LAUFÁSPING) (SP) HÁLFKIRKJA

1487: er uppi DI V 357

"Hálfkirkja er hjer en ekki embættað í 30 ár eður lengur [þá síðan um 1680]."JÁM XI

1840: "Á Þverá...skal fyrrum hafa verið bænahús, eins og þar sjást ennþá ljós merki til kirkjugarðs og leiða í honum. En hvaðnær þetta bænahús hafi verið niðurlagt eður aftekið hefi eg [sr. Gunnar Gunnarsson] enga vissu, og jafnvel þótt bær sá hafið síðan verið lagður hér til sóknar, þá get eg ei fundið eður fengið að vita að nokkuð af eigum eða ítökum þessa bænahúss hafi lagst hér til Laufáss kirkju, eins og mér er líka óljóst hvörjir bæir því hafi tilheyrt eður þangað sókt."SSÞ

Heimildir: JÁM XI, 106; DI V, 357; Ö-Þverá, 3; SSÞ, 33

SP-126:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-126:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-126:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SP-126:006 heimild um stekk

"Niður við ána heitir Stekkjarhvamur: Þar var Stekkur, sem sér fyrir enn. Einnig er hvammurinn nefndur Votihvamur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 1

SP-126:007 *Stekkjarskálar* örnefni stekkur

"Gilið sunnan við Nautagil, næst túni, heitir Stekkjargil, og efst í því heita Stekkjarskálar. Milli þeirra og Nautagils eru Tófuhæðir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 2

SP-126:008 *Sniðhjalli* örnefni leið

"Um mitt [Þverárfjallið] liggur breiður stallur, líklega gamalt fjöruborð, sem nefnist Hjalli. Á Hjallanum norðan Grænuskoru er Stórarjóður go enn norðar Ystarjóður. Fara rjóðrin minnkandi. Niður með Stórarjóðri er gil, sem vantar nafn á, en upp af rjóðrinu og á ská út og upp að Stekkjarskálum liggur Sniðhjallinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 2

SP-126:009 *Biskupsvað* heimild um vað

"Rétt við Einbúann [stök hrísla á árbakkanum] er vað á Fnjóská sem nefnist Biskupavað, og þar uppaf Neðrimýrinni hét Biskupsdý, sem nú hefur verið ræst fram.", segir í örnefnaskrá. "Norðan og neðan Þverártúns."LEG

"Hægt að fara þvert yfri ána, þó dálítið sé í henni, eða norðvestur kvíslar þar neðar og í land skammt sunnan Skuggabakka. Sú leið er ófær austur yfir nema enginn vöxtur sé í ánni. Ég hefi verið að leita eftir tilurð nafnsins, en lítið áunnizt nema ein saga, sem Guðni Þorsteinsson bóndi á Skuggabjörgum sagði mér og taldi hana vafasama, en skemmtilega að nokkru. Biskup skoðaði Höfðakirkju ásamt föruneysi, var á vesturleið og ætlaði næst í Laufás. Áin var í smávexti, Borgargerðis-og Hagavað ófært, en talið sæmilegt á vaði hjá Þverá, og þangað farið, áin riðin undan straum yfir að Skuggabakka, og eitthvað blotnuðu menn í fætur nema biskup, hann var blautur lengra upp, og veltu menn því mög fyrir sér, hvort mundi valda meiru, vatnið úr ánni eða líkamsvökvi, en var talinn vatnshræddur."LEG

"Biskupsvað og Gvöndarpollur.

Ásmundur [nm. Líklega Ásmundur Gíslason frá Þverá í Dalsmynni, d. 1876] segir mér að á Þverá séu örnefni

ýms sem draga nafn af Guðmundi biskupi Arasyni (góða). Heitir þar Biskupsvað sem Guðmundur biskup vígði; urðu oft slys á því vaði áður Guðmundur vígði það, en aldrei eftir það."JÁ

Heimildir: Ö-Þverá, 2; LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 3; JÁ IV, 68

SP-126:010 *Húsálág* heimild um fjárhús

"Sunnan við fjárhúsin er smágil eða lægð í túnið sem nefnt er Vilmundarfall...Annað nafn á Vilmundarfalli er Húsálág [011].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SP-126:011 *Húsálág* örnefni

"Sunnan við fjárhúsin [010] er smágil eða lægð í túnið sem nefnt er Vilmundarfall. Þar datt Vilmundur landlæknir af baki 1944. Annað nafn á Vilmundarfalli er Húsálág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SP-126:012 *Barðhúshóll* örnefni

"Suður af Vilmundarfalli [011] er Barðhúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SP-126:013 heimild um leið

Sunnan við Barðhúshólinn [012] og Skriðuna er smá lækur er nefnist Flesjulækur, en milli hans og Bæjarlækjar er Flesjan...Neðan Flesjunnar og götunnar út í fjárhúsin er smá túnspilda er kallast Rönd.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SP-126:014 heimild um kvíar

"Austan við bæinn á Þverá voru kvíar, þar var stór mór nefndur Kvíamór og upp af honum er Kvíahall.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SP-126:015 *Lokastaðarétt* heimild um rétt

Lokastaðarétt sem var byggð á bæjarstæðinu: "Nokkru austar, upp með Árbugsánni er Hrossaskora. Norðan við hana tekur við Réttarhóll, og nær hann út að Lokastöðum, sem er fornt eyðibýli. Þar sést enn fyrir gamalli rétt, Lokastaðarétt. Austan Réttarhóls er djúpur hvammur er nefnist Réttarhvammur. Þangað var Lokastaðarétt flutt og eru allar veggjahleðzlur mjög greinilegar, og að nokkru uppistandandi. Síðar var Lokastaðarétt flutt heim að Þverár túni [016], og enn síðar suður fyrir Árbugsá í Garðsland, en heldur sínu forna nafni.", segir í örnefnaskrá.

"Lokastaðir [023] er eyðibýli norður með fjallinu, og var þar síðast byggð um 1670. Þar var byggð Lokastaðarétt 1813 á forna bæjarstæðinu, en færð 1840 í hvamm við Árbugsá [016]. Árið 1932 var réttin færð heim að Þverártúni, en 1947 suður fyrir Árbugsá í Garðsland. Þessi rétt hefur jafnan verið skilarétt vestan Skjálfandafljóts."LÞ I. "Rétt þessi var byggð úr slæmu torfefni og var ending hennar lítil. Enn kom það í ljós að þa þessum stað var ekkert skjól fyrir norðanátt, sem oft er allhryssingsleg. Var réttin þarna ekki í mörg ár en færð niður í hvamminn ofan á Árbaugsbakka [016]."PGJ. "Þar drógu fé sitt í dilka - norður - Fnjóskdælingar, íbúar Laufássóknar og Svalbarðsstrandar að auki; en úr þessum byggðum var löngum rekið geldfé og lömb til sumargöngu á Flateyjardalsheiði."GS

Heimildir: Ö-Þverá, 3; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjardalsheiði", 3; LÞ I, 135; PGJ: Flateyjardalsheiði, 63

SP-126:016 *Lokastaðarétt* heimild um rétt

Lokastaðarétt, sem var færð niður í hvamminn: "Nokkru austar, upp með Árbugsánni er Hrossaskora. Norðan við hana tekur við Réttarhóll, og nær hann út að Lokastöðum, sem er fornt eyðibýli. Þar sést enn fyrir gamalli rétt, Lokastaðarétt [015]. Austan Réttarhóls er djúpur hvammur er nefnist Réttarhvammur. Þangað var Lokastaðarétt flutt og eru allar veggjahleðzlur mjög greinilegar, og að nokkru uppistandandi. Síðar [árið 1932] var Lokastaðarétt flutt heim að Þverár túni, og enn síðar suður fyrir Árbugsá í Garðsland [eftir 1940], en heldur sínu forna nafni.", segir í örnefnaskrá.

"Var þar betra skjól en vegur að henni var í fyllsta máta slæmur, dý og keldur til verstu faratálma. Efni það sem þessi nýja Lokastaðarétt var byggð úr var torf og grjót. Var til hennar vandað sem föng stóðu til. Voru grindur í öllum dilksdyrum á hjörum, bæði í inndráttardyrum og útidyrum. Einnig allvandaður dyraumbúnaður í innrekstrardyrum í almenningi og þar fyrir grind á vönduðum járnum...Mun þetta haf verið 1847. Ekki var ending þessarar réttar góð en þó var lengi bagxað við hana, enda þótt menn sæju hvað hún var ónóg, komu menn sér ekki saman um að byggja hana upp og færa úr stað þat til 1932 að hún var flutt heim að Þverártúni, þar sem hún er nú. Lokastaðaréttin í hvamminum var allstór en þó skorti mikið á að hún tæki allt safnið í almenning til sundurdráttar. Þurfti því að hýsa í öllum dilkum þá, það var gjört jafnan meðan að réttin var í hvamminum.

Þegar farið var að draga þurfti að hleypa fénu út og var vaktað af þar til kjörnum mönnum...Tafði þetta mikið fyrir drætti. Við þess rétt voru 11 dilkar sem fylgdu þessum bæjum: 1. Háls og Ljósavatnsdilkur, 2. Skarðsdilkur sauðastur, 3. Framströndungadilkur, 4. Laufásdilkur, síðar Skarðsdilkur, 5. Miðvíkur og Ystuvíkurdilkur, 6. Garðs og Hóladilkur, 7. Böðvarsness og Veisudilkur, 8. Krókadilkur, 9. Vestanbæja og Útströndungadilkur, 10. Veisusels og Hallgilsstaðadilkur, 11. Þúfudilkur búinn til austan við dilkana á bakkanum af Friðriki Kristjánssyni, þá bónda í Þúfu. Á síðari árum var farið að færa dilkana út til norðurs, bæði Útstrandardilk og Böðvarsness og Veisudilka...Lokastaðaréttin í hvamminum var mikið lengur í brúkun en margir vildu, enda var gengið svo langt í þessu að með öllu var ómögulegt að draga í sundur. Féð hljóp yfir veggina, bæði úr almenningnum inn í dilkana og milli dilka. Skapaðist við þetta svo mikið stríð fyrir menn og olli svo feikna óskilum á fénu. Um þessi réttarmál voru haldnir margir fundir."PGJ

Heimildir: Ö-Þverá, 3; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjdalsheiði", 3; PGJ: Flateyjdalsheiði, 63-65

SB-126:017 *Brandsvarðan* varða

"Uppi í brún, þar sem ber við himinn séð frá götunum er Brandsvarðan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SB-126:018 heimild um leið

"Uppi í brún, þar sem ber við himinn séð frá götunum er Brandsvarðan [017].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá, 3

SB-126:019 tóft

"Kofarbrott er sunnan við gil, sem er sunnan við beitarhúsatættunna [020].", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá ath., 1

SB-126:020 heimild um beitarhús

"Kofarbrott [019] er sunnan við gil, sem er sunnan við beitarhúsatættunna.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá ath., 1

SB-126:021 *Beitahúsavað* heimild um vað

"Beitahúsavað er nokkuð djúpt vað á Hnjóská úr Þverárnesi syðst yfir í Beitarhúsanes, vestan Árbugsár.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þverá ath., 1

SB-126:022 *Réttarhóll* varða

"Þá er ferðinni heitið norður á Flateyjdalsheiði og ef vel gengur síðan til Flateyjdals...Þegar hæst kemur og halla tekur norður af, er melhóll austanmegin vegarins og heitir Réttarhóll. Á hólnum er lítil snotur varða, af þrem steinum gerr, "Grettistak", en með fullri vissu mennskra manna "tak". Austan Réttarhóls, í mýrarhvammi niður við ána, var lengi skilarétt [015] fyrir fjársafn af Flateyjdalsheiði."GS

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjdalsheiði", 3

SB-126:023 *Lokastaðir* bæjarstæði býli

"Austan Réttarhóls, í mýrarhvammi niður við ána, var lengi skilarétt [015]...Ofan við mýrarhvamminn og lítið eitt norðar er örnefnið Lokastaðir. Þar er talið hafa verið býli einhvern tíma á fyrri öldum."GS

"Lokastader, forn eyðihjáleigunefna út og upp frá jörðunni, hefur í eyði legið um 40 ár [um 1670], en byggð þar fyrir um lítinn tíma, annars meina menn, að þetta sjé fornbýli, því hjer er garður í kríng. Byggíngar<kosti> vita nálægir ekki að undirjetta, meina þó þá alllitla...Ekki má hjer aftur byggja, því haganna má ei jörðin án vera."JÁM XI. "Lokastaðir er eyðibýli norður með fjallinu, og var þar síðast byggð um 1670. Þar var byggð Lokastaðarétt 1813 á forna bæjarstæðinu, en færð 1840 í hvamm við Árbugsá. Árið 1932 var réttin færð heim að Þverártúni, en 1947 suður fyrir Árbugsá í Garðsland. Þessi rétt hefur jafnan verið skilarétt vestan Skjálfandaflijóts."LÞ I

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjdalsheiði", 4; JÁM XI, 107; LÞ I, 135

SB-126:024 *Gvöndarpollur* lind

"Annað örnefni þar er Gvöndarpollur. Þar er nú þurr dæld, en af nafninu má ráða að þar hafi verið vatn þegar biskup vígði hann. Hefir þar eflaust verið óhreint áður en hann fékk vígsluna, en nú ber ekkert á því."JÁ

Heimildir: JÁ IV, 68

SB-126:025 mannabein

Beinafundur á Þverá í Dalsmynni, Hálshr. Haustið 1959 fundust mannabein við vegagerð, er efni var sótt í malargryfju sem er á mel við veginn, þar sem hann liggur frá vegamótum við Þverá norður Flateyjarðalsheiði, að vestanverðu í Fnjóskadal. Er fundarstaðurinn um 10 mínútna gang frá vegamótunum. Þorkell Grímsson hugðist gera rannsókn á staðnum en beinin voru þá horfin og hafa ekki fundist síðan. Ekki fundust neinir gripir og ekki sáust leifar grafarinnar í mölinni. Ekki er ósennilegt að þarna hafi verið leifar kumls. (Heimildir: Kristján Eldjárn. Kuml úr heiðnum sið, fundin á síðustu árum. Árbók 1965, bls. 53-54) A. F.

Heimildir: KEKH 2000, 191

SB-127 Þúfa

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. og er jörðin er hjáleiga og heimaland Þverár og í eyði frá 1702. JÁM XI, 106. "Þetta var talin fremur lítill jörð og hjáleiga Þverár og þó snemma með sérstökum landamerkjum.- Forn byggð var þarna, sem fór í eyði um 1700, og var jörðin síðan í eyði framan af 18. öld, en komin í byggð aftur um 1800.. "LÞ I, 134. Þúfa fór endanlega í eyði 1935.

1918: Tún 2,6 ha. þar af sléttað um 1/8. "Útigángur í betra lagi...Úthagar bjarglegir. Kirkjuvegur í lengra lagi að Laufási, oft torsók<t>ur yfir Fnjóská. Enginn brúkar þetta land til slægna, en hvorutveggja Krókarnir höfðu það næstliðið ár til beitar...Aftur má hjer byggja, ef fólk til fengist." JÁM XI, 106. [Þúfa er] "...sunnan Flateyjarðalsheiði og næsta jörð norðan Þverár." Ö-Þúfa, 1

SB-127:001 Þúfa bæjarhóll bústaður

"Rústir bæjarins standa í túninu, sem nær niður að Árbugsá,..", segir í örnefnaskrá. "Bærinn stóð undir vesturhlíð, tæpum kílómetra sunnar Vestarírókum, á lítilli hæðarbungu. Hlíðin ofan við bæinn er brött og þurrlend, en mýrarhöll hið neðra með ánni." LÞ I

"Flestir bjuggu vel í Þúfu, og þótti þetta farsælt kot" LÞ I

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Þúfa, 1; LÞ I, 134

SB-127:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-127:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

SB-127:004 Stekkjargrund heimild um stekk

"Norður af Þúfugili er smágil, sem heitir Stekkjargil. Við það er svo Stekkjargrund; þar var stekkur síðast.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa, 1-2

SB-127:005 Hesthúsvöllur örnefni hesthús

"Í túninu heitir Hesthúsvöllur,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa, 2

SB-127:006 Brúðarnes þjóðsaga

"Þá er þar norðaustan með ánni nes, sem heitir Brúðarnes; þar var eitt sinn barist um brúði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa, 2

SB-127:007 heimild um leið

"Rétt sunnan við túnið, ofan við reiðgötur, er Geitakofamór...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa ath. og viðb., 1

SB-127:008 Geitakofi heimild um geitakofa

"Rétt sunnan við túnið, ofan við reiðgötur, er Geitakofamór, en ofan við hall sem heitir Geitakofahall...Nátthagi [009] er rétt neðan við reiðgötur [007], suður og niður af Geitakofa, ofan að Árbaugsá ", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa ath. og viðb., 1

SP-127:009 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Nátthagi er rétt neðan við reiðgötur [007], suður og niður af Geitakofa [008], ofan að Árbaugsá.", segir í athugasemdum og viðbótum örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Þúfa ath. og viðb., 1-2

SP-127:010 heimild um mógrafir

"Nátthagi er rétt neðan við reiðgötur [007], suður og niður af Geitakofa [008], ofan að Árbaugsá. Þar fannst svarðartekja 1909, sem aldrei hefur fundizt fyrr í Þúfulandi.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Torfrista næg og stúnga."JÁM XI

Heimildir: Ö-Þúfa ath. og viðb., 1-2; JÁM XI, 106

SP-631 Fornleifar á fleiri en 1 jörð

SP-631:001 gripir

Stórhöfði í Fnjóskadal? Þjms. 274: "JÁRNÍSTAÐ, mjög einfalt, og að því leyti einkennilegt. Það fannst á Stórhöfða í Fnjóskadal sumarið 1865." Skýrsla FÍ I

Heimildir: Skýrsla FÍ I, 122

SP-631:002 *Vaglagötur* heimild um leið

Leið milli Háls og Vagla [í Hálslandi SP-068]: "Litlu sunnar með götunum til Vagla, Vaglagötum,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 3

SP-631:003 *Skógarklauf* heimild um leið

Leið milli Háls og Skóga [í Hálslandi SP-068]: "Næsta gil norðan við Stórlág niður undir Fnjóská er Skógarklauf. Það er gil eða skarð í hæðirnar austan árinna, og hefur legið þar í gegn gata, sem farin var að Skógum handan ár.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 4

SP-631:004 *Víðuvallaklauf* heimild um leið

Leið milli Háls og Víðivalla [í Hálslandi SP-068]: "Til suðurs frá Sandbrotum skagar Víðuvallarhöfði, sem er í Höfðanum, endinn á Melahásléttunni. Í höfðanum er skarð, nefnt Víðuvallaklauf; þar um lá leiðin til Víðivalla. Í klaufinni er óvenju hár skógur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 6

SP-631:005 *Hallgilsstaðaklauf* heimild um leið

Leið milli Háls og Hallgilsstaða [í Hálslandi SP-068]: "Til suðurs frá Sandbrotum skagar Víðuvallarhöfði, sem er í Höfðanum, endinn á Melahásléttunni. Í höfðanum er skarð, nefnt Víðuvallaklauf [004]; þar um lá leiðin til Víðivalla...Næsta klauf þar fyrir austan er Hallgilsstaðaklauf; þar var leið að Hallgilsstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Háls, 6

SP-631:006 *Hellugnúpsskarð* heimild um leið

Leið um Hellugnúpsskarð, um Vallnafjall yfir í Bárðardal: "Sunnan við [Sörlastaða]bæinn liggur leiðin til Bárðardals yfir Vallnafjall um skarð, sem talið er að vera muni Hellugnúpsskarð það sem nefnt er í Ljósvefningasögu."LÞ I. "Fyrir framan Sörlastaði liggur vegur austur yfir Vallnafjall; heita Katlar, þar sem vegurinn liggur upp á fjallið. Rétt við veginn neðst í Kötunum er Brynjubrekka.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal. Lýsing á leið milli Fnjóskadals og Vallnafjalls [í landi Sörlastaða SP-092]: Í Gnúpaskarði: "Um báða katlana [Stóraketil og Litlaketil] liggja djúpar og mjög þröngar reiðgötur, eða raunar aðeins ein áberandi gata og örmjóir skorningar út frá henni - merki frá þeirri tíð, þegar ferðast var á hestum á milli Fnjóskadals og Vallnafjalls. En reiðvegurinn lá á milli Skarðsins að sunnan og Hellugnúpsárgilsins að norðan.", segir í viðbótum við örnefnaskrá Sörlastaða.

"Norður milli bygðanna er í fjallaklasa þessum nokkrir þverdalur með langdrögum og grasteygjum fyrir fé, einkum þeim er upp liggja frá Bárðardal að austan. Yfir þennan fjallgarð er aðeins einn alfaravegur, yfir svonefnt Vallnafjall fremst úr Fnjóskadal til Bárðardals, hvörn veg Bárðardælingar sækja ogsvo yfir Vaðlaheiði til kaupþúns í Eyjafirði."SSÞ. "Milli Bleiksmýrardals, sem nefndur er í Ljósvefninga sögu, og Sölvadals í Eyjafjarðarsýslu á að sjást móta fyrir gömlum vegi. Hefur verið gizkað á að leiðin þar upp hafi heitið

Brynjubrekka, sem kemur fyrir í Ljósvetninga sögu í sambandi við Hellugnúpsskarð, en þá leið segist Guðmundur ríki hafa valið til að gæta ráðizt á Þorkel hák, sem bjó í Bárðardal fyrir austan Fnjóskadal. Aðrir álíta að Brynjubrekka sé aðeins leiðin upp í Hellugnúpsskarð. Yfir Hellugnúpsskarð (Reykðæla, 225 Gnúpsskarð) - nafnið er nú orðið naumast notað - er eina leiðin frá Fnóskadal til Bárðardals sunnan Ljósavatnsskarðs og nefndist nú Vallnafjallsvegur, liggur frá bænum Sörlastöðum, þar sem greinast Hjaltadalur og Timburvalladalur, austur yfir fjallið."KK. "Þetta örnefni á að hafa haldizt við frá dögum Guðmundar ríka á Möðruvöllum, og segja munnmæli, að fundizt hafi brynja í brekku þessari, sem Guðmundur eða liðsmenn hans hafi týnt, þegar hann fór þessa leið austur að Öxará til að drepa Þorkel há...Nm: Sennilegra, að örnefnið sé frá Sturlungaöld, þá voru brynjur algengar.", segir í örnefnaskrá úr Fnjóskadal. "Nm: Sérstök gerð af Ljósvetninga sögu (Á.M. 561 C, 4to) lætur Guðmund ríka leggja rækilega fyrir njósnarann Þorbjörn rindil hvaða leið hann skuli fara til Þorkels háks; hann á að fara upp frá Kaupangi um Reykjaskarð og síðan um Hellunúpsskarð til Bárðardals. Reykjaskarð er í lægð í fjallið, sem liggur frá Vaðlaheiði niður að bænum Reykjum í Fnjóskadal nálægt mynni Bleiksmýrardals."KK

Heimildir: Ö-Fnjóskadalur, 2, 4; KK: Íslenskir sögustaðir III, 106, 109 nm; Ö-Sörlastaðir viðb.,11; LÞ I, 156; SSÞ, 53, 56

SP-631:007 Þingmannavegur heimild um leið

Þingmannaleið frá Hálsi um Ljósavatnsskarð yfir Vaðlaheiði að Vaðlaþingstað: "Nafnið Þingmannalækur gæti staðið í sambandi við nafnið Þingmannaveg, sem endar við vaðlana í Eyjafirði, en hefur hafizt hér [við Þinghól SP-068:036 í Hálsi]. Þetta er aðalvegur úr Ljósavatnsskarði, sem liggur frá Hálsi til suðvesturs, yfir Fnjóská og áfram yfir Vaðlaheiði og fram hjá gamla Vaðla-þingstaðnum, og minnir nafn hans efalaust á það. Þetta er vegurinn sem í Ljósvetninga sögu er nefndu Þingmannaleið."KK. Forn Þingmannaleið sem liggur a.m.k. frá Þórðarstaðabreiðu og að Vaðlaþingstað: "Þórðarstaðabreiða. Á Þórðarstaðabreiðu, skammt sunnan Þórðarstaða og rétt ofan við reiðleið um Hellnagnúpsskarð hjá Sörlastöðum, norður með fjalli til Þórðarstaðavatns, þar yfir og leið inn í Bíldsárskarð til Eyjafjarðar. Bíldsárskarð er nokkru sunnar en hin forna þingmannaleið úr Ljósavatnsskarði (Þorgeirsgarður), milli bæjar og kirkju á Hálsi, þaðan í suðvestur frá Þinghól og sunnan Arabollahóls til Fnjóskár, um Kumlaflöt og á vað yzt í Hróastaðanesi og um Saurkeldu, þaðan í vestur yfir heiðina og síðan í suðvestur austan vatna; svo vestur og niður að Vaðlaþingstað sunnan Eyrarlands, og leiðin er alltaf norðan Þingmannalæks, sem þar fellur ofan úr Vaðlaheiðinni."LEG. "Þingmannalækur. Mun hafa verið leið manna er farið var til þings (leiðarþings eða fjórðungþings). Forn leið var um Háls hjá Þinghól yfir Fnjóská hjá Hróarsstöðum um þingmannaleið yfir Vaðlaheiði. Þar sjást glögg merki vegabóta.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar

"Vaðlaheiði er afar hár hryggur, einkum að vestanverðu snarbrött, og mest þess vegna óþægur yfirferðar sumar og vetur, ekki síst í óþerratið. Yfir hana liggja nokkrir vegir sem kortið nefnir. Þó er Þingmannaleið hinn alþjóðlegasti, svo nefndur af fornum þingreiðum. Hann horfir í fang öllum ferðamönnum austan um Ljósavatnsskarð til Eyjafjarðar og stendur Háls á þeirri þjóðbraut."SSÞ. "Tveir vegir liggja yfir fjallið eða fjallheiðina, báðir til Fnjóskadals í Suður-Þingeyjarsýslu. Annar þeirra þingmannavegur, liggur um það bil frá suðausturhorni [Eyja]fjarðarins og þaðan í norðaustur yfir heiðina. Hinn, [er] Bíldsárskarðsvegur [024]..."KK

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir skýringar, 1; KK: Íslenskir sögustaðir III, 94, 107; LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Ferjustaðir og vöð á Fnjóská, 2; SSÞ, 54

SP-631:008 Skógagötur heimild um leið

Alfaraleið frá Hallgilsstöðum í Skóga [í Hallgilsstaðalandi SP-103]: "Horn heitir, þar sem mætist Undirmór [undirlendi niður við Fnjóská] og Sveigur. Þar liggja Skógagötur suð-vesturaf.", segir í örnefnaskrá.

"Skógagötur liggja til suðvesturs frá Hallgilsstöðum, yfir Merkjälæk og Skógarbörð, þvert yfir Farvegi, suður og niður á Horn, niður á Kofarönd [017], austas. Síðan skágata niður melinn, niður í Stóranes [þar sem eru Ármótin, þar sem Þingmannalækur rennur í Fnjóská] og þvert yfir Þingmannalækinn suður í Hálsland. Skógagötur voru alfaraleið t.d. á Þingstað hreppsins í Skógum.", Ö-Hallgilsstaðir, skýringar.

Heimildir: Ö-Hallgilsstaðir, skýringar, 2

SP-631:009 Fjallgötur heimild um leið

Gömul þjóðleið [í Veisuselslandi SP-104]: "Fjallgötur norðan Veisusels er sama og gömlu götur sunnan Veisusels...Haus. Neðsti endi Hundakofahryggs. Rétt sunnan við Hundakofann [SP-104:007] er allstór hvammur með garðatættum í og heitir Vangi [SP-104:011]. Tætturarnar í Vanganum benda til garðræktar eða réttar- stekks- en um þetta svæði eru engar sagnir til. En þarna rétt ofan við Hausinn, og neðst í Vanganum, liggur gamla þjóðleiðin, og eru göturnar enn mjög skýrar á pörtum. Fjallgötur heita þær hér norðan við bæ, sennilega af því þær eru þarna mjög nærri fjallinu. En af þessari gömlu leið liggja götur [SP-104:012] heim? í Vangatætturarnar, hvaðan sem það hefir verið...Um 30 metrum neðan fjárhúsanna [SP-104:022] var hár túngarður, kallaður Balagarður. Milli hans og fjárhússins lágu gömlu göturnar (þjóðleiðin, SP-331:009).", segir í örnefnaskrá.

"Í sambandi við gömlu þjóðleiðina yfir og norður skriðuna, sést í gamlar upphleðslur í götunni, jafnvel hverja hleðsluna ofan á aðra, þúkkuð vöð og ræsi á lækjum. Olnbogalækur rennur niður syðri hluta Skriðunnar, og hefir flæmzt víða um hana. Kvíagilið heldur svo áfram niður syðst í þessari skriðu, og er syðri barmur gilsins allhár um og neðan við Fjallsræturnar...Neðan Smiðjutúns [sjá smiðja, SÞ-104:017] ofan að lind er Götutún, og er nafnið af því að þjóðleiðargötturnar eru efst í því...Það skal tekið fram, að þar sem gömlu götturnar lágu yfir Leyningslækinn, var þúkkað grjóti í vað, og rétt hjá hafði verið gert ræsi, og svona mannvirkjagerð var hér í Veisuselslandi alls staðar, þar sem götturnar lágu yfir grófir eða gil, og þar sem mýri var, var upphlaðinn vegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Veisusel, 9, 10, 15, 21

SÞ-631:010 *Ferðamanngötur* heimild um leið

Vanaleg leið um Flateyrdalsheiði [í landi Brettingsstaða SÞ-123]: "Ferðamannagötur voru kallaðar suður frá Brettingsstöðum um Brettingsstaðamó og lágu frá Grund sunnan Brettingsstaða í stefnu efst á Langhól; það var vanaleg leið þeirra, sem fóru um Flateyrdalsheiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 6

SÞ-631:011 heimild um leið

Leið milli Jökulsár og Brettingsstaða [í landi Jökulsár SÞ-122]: "Sjónarhóll heitir hólnibba sunnan og ofan við Jökulhvamm ofarlega á Merkjahrygg. Götur lágu áður á milli bæjanna Jökulsár og Brettingsstaða ofan við Hvamm og suður yfir hólana ofanvert við há-Sjónarhólinn, og sást þar á hólum þá fyrst til mannaferðar sunnan frá Jökulsá og þaðan fyrst norður yfir Útdal.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Jökulsá, 2

SÞ-631:012 *Jökulbrekka* heimild um leið

Fjölfarin leið milli Flateyrdals og Fjarða [í landi Brettingsstaða SÞ-123]: "Jökulbrekka heitir hvílt norður í fjallið heldur áfram framanvert við miðjan dal, verður þar skarð nokkurt í háfjallið yfir í Kaðaldal. Um Jökulbrekku var oft farið fyrrum til Fjarða, og var það stytta leiðin þar á milli.", segir í örnefnaskrá.

"Þar heitir Jökulbrekka er þarna tiltölulega auðvelt leið gangandi manni milli dalanna, og oft farin áður fyrr, milli Flateyrdals og Fjarða.", segir í örnefnaskrá Flateyrdalsheiðar. "Af Ytridal er allgreiðfær gönguleið um svonefnda Jökulbrekku, yfir á Kaðaldal í Fjörðum. Þessa leið var búfé oft rekið, er flytja þurfti milli byggða. Fjallið norðan Ytradals, næst Flateyrdal, heitir Mosahnjúkur."GS 1839: "fjallvegurinn liggur austur úr Kaðaldalnum og yfir í Ytri-Brettingstaðadal...Vegur þessi er ekki varasamur nema að vestan undir meitinum eru jökulsprungur sem annaðhvort verður að sneiða fyrir eða þá stökkva yfir þær, og jökulbrekkan er varasöm þegar hart er."SSÞ. "Þessi leið var greiðfærust og var einkum farin ef um flutning var að ræða, en hún er jafnframt hæst eða yfir 750 m."VE

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 7; Ö-Flateyrdalsheiði, 4; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyrdalur", 6; SSÞ, 77; VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 178

SÞ-631:013 heimild um leið

Reiðgötur frá Austurdölum [í Tungulandi]: "Frá Tungusporði og suður vestanverða Tunguna eru Vesturrandir. Þar á móti Reykjum er Réttarhvammur [SÞ-089:009]. Þar sunnan við er Reiðhóll. Reiðgötur frá Austurdölum og næstu sveitum lágu meðfram Reiðhól og yfir Laugarvað [SÞ-089:013] í Reyki eða þar um.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur, 1; Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb., 2

SÞ-631:014 *Klifið* heimild um leið

Leið milli Draflastaða og Mela: "...voru venjulega þræddar götur framan í Klifinu meðfram [Fnjósk]ánni, þar sem bílvegurinn liggur nú, en Klifið er malarhöfði mikill, sem gengur frá fjallinu fram að Fnjóská mili Melasands að norðan og Ketilskinnar að sunnan.", segir Klifið er í Draflastaðalandi, og ég hef stundum, einkum á seinni árum, heyrt það kallað bæði Draflastaðaklif og Melaklif, oftast þó Melaklif, en heima var það alltaf kallað og eingöngu kallað Klifið í gamla daga.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Klifið er í Draflastaðalandi, og ég hef stundum, einkum á seinni árum, heyrt það kallað bæði Draflastaðaklif og Melaklif, oftast þó Melaklif, en heima var það alltaf kallað og eingöngu kallað Klifið í gamla daga.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Melar ath. og viðb., 5

SÞ-631:015 heimild um leið

Forn leið ferðamanna sem liggur um Draflastaðaland og niður hjá Skuggabjörgum: "Grásteinshöfði er hluti af hjallanum milli Gerðagiljanna, er uppaf bæ, og á honum er Grásteinn. Næsti hjalli eða ás er Háíás. Hann er upp

af Dýjahvamminum fyrrnefnda, og liggur þar út og suður; svo er Ferðamannás, sem er ofan við Grásteinshöfðann og liggur eins. Þar liggur vegur æfaforng og niður hjá Skuggabjörgum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Draflastaðir, 4

SP-631:016 *Fornigarður* garðlag vörslugarður

Garðlag sem sést víða á Vaðlaheiði [úr örnefnaskrá Víðivalla]: " II. Frá brekkubrún upp á brún Vaðlaheiðar: "Norður frá Stekkjarhólunum [sjá SP-074:026] liggja Ásarnir og Dokkin ofan þeirra...Á Ásunum liggur garður sá, er víða sést til sunnan fyrir Reyki og norður fyrir Skuggabjörg, og lá þar í Fnjóská niður á báðum stöðum.", segir í örnefnaskrá.

"Ofan þessarar samgirðingar standa allar seljatættur á þessu svæði, og eru þær kunnar í heimalöndum flestra hlutaðeigandi býla.", segir í örnefnaskrá. "Sumarið 1927 sagði dr. Þorkell Jóhannesson mér frá athyglisverðu mannvirki, sem ég hef hvergi séð opinberlega getið. Það er garður, forn samgirðing, er hann taldi hafa legið upp frá Fnjóská sunnan við Reyki - fremsta bæ vestan árinna - norður hlíðina eftir Ásunum eða framan í þeim alla leið niður fyrir Skuggabjörg í Dalsmynni og þar ofan í Fnjóská. Hlýtur garður þesi að hafa verið yfir 40 km á lengd. - Hér virðist hafa verið um óvenju samstillt félagslegt framtak að ræða þar sem margir hafi átt hlut að. Ekki verður betur séð en garðurinn hafi verið gerður til varnar ágangi búfjár á sumrum á hin takmörkuðu slægjulönd, lítill tún og engjar á láglendi og strjála grasbletti í giljum og dældum innan um skóginn, sem án efa var stórvaxnastur neðan við Ásana. Þó mun einnig hafa verið til stórvaxinn skógur ofar í hlíðinni (skv. sögu gamallar konu á 19. öldinni, er fullyrti að hún hefði séð fjalir í baðstofugólfi á Ljótstöðum, sem unnar hefðu verið úr Fjallskógi í Víðivallaheiði.) Auðvelt er að rekja garð þennan á löngum köflum en á sumum stöðum er hann blásinn af. Á flestum jörðum eru seljatættur og stekkiarbröt ofan garðsins og án efa hefur fé oft verið þar á beitahúsum á vetrum.", segir í örnefnaskrá, svör.

"Þessi garður byrjar norðan við Reykjalaug (laugin sunnan garðs), þar uppi í hlíð og norður alla Vaðlaheiði, Draflastaða- og Melahlíð, jafnvel ofan Skuggabjarga allt norður fyrir Skuggabjargarhaga sunnan Gæsagils. Þetta hefir verið mjög mikið mannvirki á sinni tíð og haft mjög mikil áhrif búskaparlega séð, upp á vörzlu og geymslu búpenings. Um aldur þessa garðs veit ég ekkert, en hefir verið lofað greiningu á því, en ekki orðið af því enn, en það ætti að vera hægt; ef hann er frá um 1400 eða eldri, á það að vera nokkuð auðvelt. Víða vantar stóra parta í garðinn, hafa runnið burt með skriðum og jarðhlaupum, sums staðar fokið burt, og eftir stendur auðn, því hvergi hefir verið notað grjót í garðinn nema í giljdrögum og stöku lækjum. Þar virðist aðflutt grjót, en oft verið gerður krókur á garðinn til að komast yfir gil á betri stöðum, og þar sem raklent er, hefir garðurinn sokkið endanlega eða sigið langa leið eins og ofan við Kotungsstaði [SP-086]. Sælt hefir verið eftir að hafa garðinn í brekku og þá jarðveginum mokað upp í brekkuna og þannig gerður garður allhár með mjög brattri austurhlíð, en sléttur við hlíð að ofan, eða heiðarmegin, en á flatlendi hefir hann verið hlaðinn upp mjög brattur beggja vegna og þykkt hans var neðst 1,20 til 2 metrar, en aðeins misjafnt eftir stöðum, gæti stafað af gæðum og magni garðefnis á hverjum stað. Þetta hefir alfarið verið vörslugarður, en ekki göngugarður, því hann er langt ofar alfaraleiðum og þannig lagður, að það hentaði ekki til göngu. Ég hefi skoðað og myndað þennan garð í rösk 50 ár, en á samt eftir að skoða og meta allanga parta garðsins, og það eru ekki nema fimm ár síðan ég fann fyrsta þvergarðinn frá þessum garði og ofan að Fnjóská, og er sá garður allskýr, þegar búið er að finna hann, en það er á merkjum milli Ness [SP-077] og Skóga [SP-078] og virðist því vera landamerki um leið og hann var girðing. Tilurð þess garðs tel ég vera þá, að bændur vildu ógjarnan týna málnytjapeningi sínum á heiði upp og þurfa svo að leita hans, heldur höfðu slíkan pening neðan garðs, en geld-pening ofan við garðinn, sem var þá sameiginlegur afréttur bænda vestan ár í Fnjóskadal. En neðan garðs var landi skipt með þvergörðum á landamerkjum, en hvort nokkrir bæir hafa verið innan hverra þvergarða, sé ég ekki enn, þar sem svo skammur tími er frá því ég fann fyrsta þvergarðinn. Lítið er um götutroðninga eða traðir meðfram þessum garði og þá helst, þar sem ferðaleiðir til Eyjafjarðar lágu. Þar hafði stefnu þessa garðs verið breytt, svo það passaði ferðaleið eða öfugt, og þá ferðaleið ofan garðs og þá hlaðin grjótvöð á læki með bröttum framkanti, svo girðingatilgangurinn héldist alfarið og þá stundum á kostnað ferðaleiðar, þar sem aur og sandur hefir safnast í lækina ofan garðs. Nokkuð víða á garðinum hafa verið ræsi eða byggð jarðbrú yfir vatn, þó nú sé hvergi vatn í nánd til að falla um þann farveg. Þetta gæti verið áveitufyrirbæri. Til dæmis í Selá sunnan Illugastaða [SP-085] hefir verið byggður skágarður ofan í Fnjóská, og þar sem sá garður kemur frá Fornagarði, hefir verið gert grjótvöð breitt og mikið og gerður krókur á ferðaleið, svo saman fari að taka vatn til áveitu og ferðaleiðin gerð greið; fór þá eftir sömu rás ferðamenn og vatn. Víða við þennan garð eru fornar mannvistarrústir, sem gætu hafa verið sel, stekkir eða beitahús, og víðast hvar eru þessar rústir neðan garðs og þó með undantekningum og virðist tengt landslagi. Til dæmis er stór hlykkur á garðinum í Selgili sunnan Skóga til að tengja rúst, sennilega sel, sem þá verður neðan garðs. Sunnan og ofan við bæinn Selland [SP-087] er hlykkur á garðinum til að tengja náthaga, sem er ofan garðs, og utan og ofan við Vatnsleysu [SP-073] var rúst, sem hét Brandsstekkur [í landi Vatnsleysu SP-073:013]. Þar var garðurinn tengdur rústinni að ofan sunnan megin, en að neðan norðan megin, og svona er þetta nokkuð víða, að tengsl virðast milli garðs og rústa. Þessi partur garðsins hjá Vatnsleysu og Brandsstekkrústin fóru öll í veg, þegar gerður var vegur um Víkurskarð (Miðvíkurskarð), þjóðvegur eitt, og sums staðar hefur þessi garður lent í túni. Einn er sá staður, sem mér finnst forvitnilegur um þennan garð, en það er norðan Selgils sunnan

Illugastaða, en þar er ofan við garðinn svæði, sem ég tel, að hafi verið grasalækningagarður (hómópata), og þar hafi hann ræktað lækningajurtir sínar, eins og þekkt var í Kína. Þarna hefir verið gerð áveita úr Selánni bara fyrir þetta svæði og verið töluvert mannvirki. Ráðandi planta þarna á svæðinu er fjalldalaffill (Geum rivale), sem inniheldur tannum, sem er sóttvarnar-og hreinsiefni, meðal annarra efna. Þarna nær hann 1-1,50 m hæð, sem er nánast stökkbreyting á vexti plöntunnar, því annars staðar þarna í hlíðinni er hann 30-50 cm á hæð. Eins er þarna mikið af maríustakki (Alchemilla vulgaris) og fleiri jurtir, sem benda til lyfjagerðar. Hafi þarna verið hómópati, hefir hann verið utangarðsmaður í orðsins fyllstu merkingu, því þetta svæði er ofan Fornagarðs (utan garðs). Til að ná heildarsýn yfir þennan garð, þarf að fylgjast með svæðinu árum saman. Á vorin þegar snjóá leysir, kemur garðlínan oft í ljós sem dökkt strik upp úr snjónum, þó nánast engin misfella á landi sé. Þegar grænkar á vorin, grænkar garðurinn öðruvísi en umhverfið og hægt að fylgjast með honum þannig, og á sumrin kemur gróðurmunurinn oft í ljós, og haustlitir segja oft stóra sögu, en alltaf hefir birtan mest áhrif á, hvað skýr myndin verður. Helzt þarf að horfa ofan á þessi svæði til að greina þetta mannvirki og það, sem því er tengt, því flóran er þarna stór frásagnaraðili. Einnig nota ég þessa aðferð við greina horfna eða hverfandi parta gamalla ferðaleiða, til dæmis þegar ég var að leita uppi Bakhólaleið milli Snæbjarnarstaða [SÞ-090] og Tungu [SÞ-089], einkum þar sem hún lá fram hjá Hunda-Siggukoti (Klaufarkoti í Mýrdalsklau). Þar er hægt að greina allt upp í fimm götur samhliða á köflum, þó land sé bæði sigið og fokið, því þá koma grænar línur á vorin, þar sem götur hafa sigið saman eða fyllt af aðfluttum aur og jarðvegi. Verst er að eiga við þetta, þar sem vatn (leysing) hefir náð að renna eftir slóðunum og brjóta sér svo farveg út úr þeim, því það brýtur niður ákveðnar leiðarlínur og hefir áhrif á síðari tíma ferðaleið á svæðunum. Mjög erfitt er að afla sér upplýsinga um þennan forna garð og einnig þær aflögðu leiðir, sem ég minnst hér á, vegna þess að gildi og gerð þessara mannvistarleifa minnkuðu ört, voru ekki vörður í tilvist manna, þegar 19. öldin gekk í garð, og nánast ekkert á 20.öldinni, þá oft í hugum manna „þrándur“ eða hindurviti og smækkaði þá, sem hugleiddu eða rýndu í þessi fornu gildi."LEG

Heimildir: Ö-Víðivellir, 4; Ö-Víðivellir svör, 8; LEG: Lúter. E. Gunnlaugsson, Fornagarður, 1-4

SÞ-631:017 Þingmannavegur nyrðri heimild um leið

Lýsing á Þingmannaleið sem lá m.a. um land Veturliðastaða: "Flóagil, upp á heiði, yfir þetta gil var byggð hlaðin steinbrú (garður), - en þar liggur Þingmannavegurinn yfir laust eftir 1870. Er brúin um 20 metra löng[og r-[ú]mir 3 metrar á hæð, þar sem hún er hæst...Járnhryggur, melhryggur upp á heiði fyrir ofan Háafell. Eftir honum liggur Þingmannavegur...Þingmannavegur nyrðri, lá um Veturliðastaði, norðan við Háafell og upp á Járnhrygg.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2, 4, 8

SÞ-631:018 Þingmannavegur syðri heimild um leið

Lýsing á Þingmannaleið sem lá m.a. um land Veturliðastaða: "Flóagil, upp á heiði, yfir þetta gil var byggð hlaðin steinbrú (garður), - en þar liggur Þingmannavegurinn yfir laust eftir 1870. Er brúin um 20 metra löng[og r-[ú]mir 3 metrar á hæð, þar sem hún er hæst...Þingmannavegur, gamli og syðri lá suður og upp Réttarholtið [sjá, SÞ-080:025], þá upp Stórlág, norðan við Nónhól, og ofan við hann og suður yfir Gerðagilið, skammt ofan við Nónhólinn og síðan suður og upp Græurnar og hefir sennilega legið suður á Bildsárskarð, en þegar upp í Græurnar kemur er erfitt að fylgjast með hvar hann liggur. Þetta er miklu eldri vegur en nyrðri vegurinn, að mestu götur, en hefir verið lagaður til sumstaðar t.d. yfir Gerðagilið og sennilega víðar. Þingvað [SÞ-080:030], þetta vað, þar sem fornmenn fóru yfir hana þegar þeir fóru Þingmannaveg, er nú ekki vitað með vissu hvar var.", segir í örnefnaskrá V.S.

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 2, 8

SÞ-631:019 Gönguskarð heimild um leið

Leið um Gönguskarð austur í Köldukinn. "Gegnum þann fjallgarð liggur svonefnt Gönguskarð til Köldukinnar."SSÞ

"Áður fyrr var mikil umferð um Gönguskarð, m.a. farnar skreiðarferðir úr austursveitum til Höfðahverfis vetur og sumar. Jafnan var þá áning eða gisting í Garði. Páll G. Jónsson var annálaður fyrir greiðasemi við menn og fénað, og þágu Kinnungar oft af honum góðan beina vegna fjársamgangna yfir fjallið."LB I. "Yfir skarðið liggur ferðavegur manna til og frá." SSÞ. Björn Oddsson og draugurinn. Í Gönguskarði er talið reimt og er þar einn draugur nafngreindur, Jón, unglingspiltur sem þar varð úti um 1820 að talið er. Gerir hann ferðamönnum glettur ef hann getur. Eitt sinn var Björn nokkur Oddsson, lengst af búsettur í Kinn á ferð um skarðið seint um kvöld. Sér hann þá alltaf mann nokkuð á eftir sér. Björn hægir á sér en ekkert dregur saman með þeim því maðurinn gerir slíkt hið sama. Hann reynir að hlaupa en þá eykur maðurinn ferðina. Þá fóru að renna á Björn tvær grímur og þóttist hann vita hver þar væri á ferðinni. Óskaði hann draugsa norður og niður og tók síðan til fótanna og nam ekki staðar fyrr en austur í Skriðuhverfi. Gríma IV.

Siggusteinn. Það bar til að kona að nafni Sigga og unglingspiltur frá Garði héldu af stað austur yfir skarðið um hávetur. Reynt var að letja þau fararinnar en Sigga sagði að ef hún rataði ekki í björtu, þá mundu fleiri gera það. Þannig fór að þau hreptu byl og urðu úti undir stórum, stökum steini í miðju gili. Þar fundust þau löngu síðar

og upp frá því var steinninn kallaður Siggusteinn. Eftir þetta fór mönnum að verða hættari við villum en ella í skarðinu og sérstaklega í kringum Siggustein, þar sem menn gátu þvælst í hringi án þess að átta sig. En aldrei verður hún neinum að meini. Gríma IV.

Heimildir: Lb I, 170; SSþ, 53, 56; Gríma IV, 176-177, 299-300

SB-631:020 *Lambárskörð* heimild um leið

Leið milli Flateyjarðals og Höfðahverfis: 1839: "Fjallvegurinn liggur upp úr Grýtubakkafrétti...austur yfir svokallað Lambárskarð. Er þá komið niður á Syðri-Brettingsstaðadalinn."SSþ. "Þá má geta þess, að Lambárskörð heita upp úr Syðri-Brettingsstaðadalnum.", segir í örnefnaskrá. "Norðan Grjótárskálar, milli hennar og næsta Þverdals heitir Selfjall, dalurinn næsti heitir Syðri-Brettingsstaðadalur í daglegu tali aðeins nefndur Syðridalur... Fyrir botn dalsins er lítið skarð í fjallið, heitir þar, Lambárskarð...Um Lambárskarð var áður fyrr stundum farið milli Flateyjarðals og Höfðahverfis.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals G.S.

1839: "Bæði er vegur þessi örðugur og grýttur yfirferðar með jökli og jökulsprungum, en þó hef eg vitað hann vera riðinn. Hann er fjögurra tíma ferð frá Þönglabakka og austur að Brettingsstöðum."SSþ. "...er þetta mjög hátt og jafnframt varasöm leið vegna jökulfanna báðumegin og ekki gripfær kölluð..."VE. "Ekki er fært um skarð þetta með hesta og ekki var leið þessi talin hættulaus gangandi manni eru þar í skálunum brattir jöklar og oft sprungur.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals G.S. "Gönguleið var fyrrum farin úr botni Syðridals um svonefnd Lambárskörð, yfir á Leirdalsheiði; tröllavegur þó talinn. Þá leið töldu menn stytta milli Flateyjarðals og Höfðahverfis."GS

Heimildir: Ö-Brettingsstaðir, 8; Ö-Flateyjarðalur G.S., 2-3; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 6; SSþ, 77; VE:"Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 179

SB-631:021 *Sandskarð* heimild um leið

Fjölfarin leið milli Flateyjarðals og Fjarða um Sandskarð: 1839: "landvegur úr Fjörðum til Flateyjarðals liggur yfir svokallað Sandskarð. Það liggur upp frá Kaðalstöðum í Fjörðum úr svokölluðum Kaðaldal, upp og austur yfir háan og hengibrattan fjallmeitil, sunnanvert við hærsta toppinn á Bjarnarfjalli. Brekkan að vestan mun vera um 400 faðmar frá sléttlendi. Harða móhellu er upp að ganga með litlu lausagrjóti ofan á, sem jafnóðum og maður tekur upp fótinn skriðnar undan og ofan á dal. Klettabelti er á aðra höndina en gjá á hina, en þegar komið er upp á meitilinn er aðra brekku, en bæði styttri og ekki eins standbratta, ofan að ganga að austan. Svo er sniðbrött fjallganga, hér um klukkutíma ganga austur af fjallinu."SSþ. Lýsing úr örnefnaskrá Víkur: "Sandskarð. Grunnt skarð í fjallgarðinn sunnan Bjarnarfjalls. Að vestan bratt niður á Kaðaldal í Fjörðum. Að austan vísu bratt en fremur stutt niður í grunnan dal, sem liggur með suðausturhlíð Bjarnarfjalls. Um Sandskarð var alltiförult áður milli byggða á Flateyjarðal og í Fjörðum og var klöngrast með hesta.", segir í örnefnaskrá. "Lagt var þá upp norðurhlíð dalsins nokkuð utarlega, komið upp á bak við tind Bjarnarfjallsins. Skarðið er aðeins dálítill lækkun í fjallið og er farið vel yfir 600 m hæð. Hlíðin er mjög brött Kaðaldalsmegin, en þó má klöngrast þetta...Flateyjarðals-megin er greiðfært upp á skarðið úr Sandskarðsskál (Kýrlækjarbotni sem sumir kalla.) Stíkur hafa verið settar á leiðinni yfir Sandskarð."VE

"Um Sandskarð lá áður fyrr ferðamannaleið í landi milli Flateyjarðals og Fjarða byggða, önnur en fjörur með sjó undir Víkurbökkum þriðja leiðin lá um Skriður og fjörur.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals. "Um Sandskarð var gönguleið milli Flateyjarðals og Fjarða."GS. "Úr Kaðaldal voru tvær leiðir austur á Flateyjarðal. Oftast var þá farið Sandskarð...Þess eru sárfá dæmi að farið var með hross yfir Sandskarð og voru hrossin ekki öfundsverð af. Hallgrímur Grímsson á Hóli komst klakklaust með kvígu þar yfir, enda kunnugur leiðum." VE

Heimildir: Ö-Vík, 11; Ö-Flateyjarðalur G.S., 5; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 16; SSþ, 76-77; VE:"Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 177

SB-631:022 *Skriður* heimild um leið

Leið milli Flateyjarðals og Fjarða: 1839: "er vegur milli fjalls og fjöru utan undir Bjarnarfjallshömrum úr Hvalvatnsfirði til Flateyjarðals. Maður leggur á fjörurnar með hálfkölluðum sjó út, því þá er maður viss með að hafa háfjöruna fyrir Forvaðlana sem verstir eru yfirferðar. Þeir eru fimm talsins sem verstir eru. Þetta eru háar hamrasnasir sem skaga í sjóinn fram yfir allt fjöruborð. Flesta af þeim má samt ganga þurrum fótum fyrir framan þá, þegar stórstraumsfjara er og sjólaust, en verði maður seinn fyrir, annaðhvort farið sé að falla að eða ókyrrleiki sé í sjónum, er annaðhvort reynt að stíkla eða þó heldur klóra sig áfram með handafli, því naumast fæst meiri fótfeita en svo að tyllt verði stórutánni á klettaörður sem standa út úr berginu. En gangi nú sjór svo hátt í bjarg að maður sjái sér ekki stætt þegar sjórinir koma hlýtur maður þó altíð að komast fyrir fjóra til að ná austur í svokallaða Geldinganesgjá. Hún er afar brött, hér um 70-80 faðma há með harðri, grjótlausri móhellu. Hamrar halda að beggja vegna en lengra frá en svo að maður geti haft stuðning af berginu. Á sumrum, þegar þurrkar ganga, er gjáin harðari en ella, eins á vetrum í frostum. Er þá farið ofan í festi og er annar endi hennar festur í bakkann. Hefur maður svo aðra hendina á festinni en heldur á staf í hinni. En upp verður henni ekki viðkomið nema því aðeins að annar maðurinn sé frækinn að komast upp til að festa hana. Lætur maður sér því nægja að spora sig upp með stafnum, en þegar upp á bakkann er komið er hálfnuð leið að Vík á Flateyjarðal.

Annars þegar fjörur eru miklar og góðar getur léttur og frækinn maður gengið austur og vestur með sömu fjörunni, en hvörgi má hann þá við staldra."SSÞ. "Skriður eru norðan í Bjarnarfjalli allt frá klettum, neðar brún, í sjó niður við Hvalvatnsfjörð. Um Skriður var tíðfarið milli byggða áður fyrir, en hættuleið var að á vetrum.", segir í örnefnaskrá.

"Í Skriðum fórst síra Þorkell Þórðarson prestur á Þönglabakka ásamt fylgdarliði ári 1693, lenti í snjóflóði...Skriður eru að vísu í landi Kaðalastaða.", segir í örnefnaskrá. "Í Skriðum fórst í snjóflóði Þorkell Þórðarson prestur á Þönglabakka - með tveimur mönnum og konu árið 1683 (Fitjaannaáll).", segir í örnefnaskrá Flateyjarðals.

Heimildir: Ö-Vík, 12; Ö-Flateyjarðalur G.S., 5; SSÞ, 76

SP-631:023 *Gilið* heimild um leið

Leið um Flateyjarðal, frá Almannakambi og a.m.k. að Heiðarhúsum: "Melholtið milli Ekjugils og Kambsmýrarsunds er allbreitt en mjókkar þó heldur til norðurs og nyrzt og vestast endar það í þunnum bröttum kambi sem heitir Almannakambur. Þar tekur við alldjúpt og vítt gil, sem nær norður til Heiðarhúsa. Það ber heldur látlaust nafn, kallast "Gilið". Nafnið segir þó sína sögu. "Gilið" er stærsta og lengsta gilið á heiðinni. Um það lá öll umferð...Um "Gilið" fellur Dalsá og heldur sínu nafni allt til ósa á Flateyjarðal."GS

"Sá, er að innan kom, var, þegar Almannakambi slepti, kominn út í "Gil"; hinn, er að utan fór og farinn um í Heiðarhúsum, var kominn inn í "Gil". Báðir áttu allanga leið fyrir höndum, þat til þeir mættust. Hvernig var færðin í "Gilið"? spyr sá, ser að innan kemur; hinn, er að utan fer, spyr hins sama. Hvorugur hefur reynt "Gilið" að fullu."GS

Heimildir: GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 5

SP-631:024 *Bíldsárskarð* heimild um leið

Fjölfarin leið yfir Bíldsárskarð frá Fjóstungu [SP-082] yfir Vaðlaheiði og niður í Eyjafjörð hjá Kaupangi: "Milli Bæjargils og Hólagils er Garðarindi. Eftir honum liggja götur út og upp á Bíldsárskarð.", segir í örnefnaskrá. "Til Fjósatungu liggur Bíldsárskarðsvegur...sem liggur frá Kaupangi í Eyjafirði litlu sunnar en Þingmannavegur [007] og liggur eins og hann yfir Vaðlaheiði."KK

"Frá Fjósatungu lá vegur yfir Bíldsárskarð til Kaupangursveitar, mjög fjölfarin af Fnjóskdælum og Bárðdælum."LÞ I. "Fjallgarðurinn sem er að austan að þessari byggð [þ.e. Staðarbyggð í Eyjafjarðarsýslu] nefnist Vaðlaheiði. Tveir vegir liggja yfir fjallið eða fjallheiðina, báðir til Fnjóskadals í Suður-Þingeyjarsýslu. Annar þeirra, Þingmannavegur [007], liggur um það bil frá suðausturhorni fjarðarins og þaðan í norðaustur yfir heiðina. Hinn, Bíldsárskarðsvegur, liggur fast hjá bænum Kaupangi, sem er nokkru sunnar. Bíldsá, sem vegurinn er kenndur við, er lítil á sem kemur úr gili í fjallinu, norðan við Kaupangstún og síðan niður að Eyjafjarðará...Eftir nafninu að dæma gæti Bíldsárskarð verið sama og Beljarskarð (Ljós. 75 nm.4), en það örnefni þekkist nú ekki..."KK. Sr. Sigurður Árnason sýnir leiðina á korti í sýslu- og sóknarlýsingum frá 1838.SSÞ

Örnefnalýsing-leiðarlýsing um Bíldsárskarð: "Bíldsárskarð er grunnt skarð í Vaðlaheiði, litlu innan en gegnt Akureyri. Úr því fellur, niður hjá Kaupangi, lítil á, er Bíldsá heitir og dregur skarðið nafn af, þar bjó Helgi magri einn vetur. Vegurinn um skarð þetta er tvískiptur Eyjafjarðarmegin. Syðri leiðin liggur upp með Fiskilæk, þeim er Víga-Skúta kenndi sveitina við og kallaði Fiskilækjarhverfi, upp hjá bæjunum Svertingsstöðum og Brekku og síðan skáhallt norður og upp heiðina, eftir svonefndum Sneiðingi, að Bíldsá. Lítið eitt norðan við Kaupang, er klettur, sem Festaklettur heitir og ofan við hann eru fornar búðatóftir, en norðan við fellur lítill lækur sem Kúalækur heitir. Upp með þeim læk liggur nyrðri leiðin á Bíldsárskarð, upp milli bæjanna Leifsstaða og Fífilgerðis, þar er beygt til suðurs ofan við Fífilgerði og Króksstaði, en ofan við bæinn Króksstaði er talið að lagt sé á heiðina. Fyrst er þá farið upp brattan melrima, sem Sprengibrekka heitir. Ofan við þá brekku, sem efst er nefnd Sprengibrekkuhaus, er beygt til suðurs og farið suður yfir Bíldsá, á all-löngum kafla í djúpu gili og er farið upp sunnan viðogilið. Ofan við Sneiðing er brött brekka, en ofan við hana er all breiður og grösugur halli, sem heitir Selhjalli. Ekki er mér kunnugt um, hvort þar hefir verið sel eða tóftir hefi ég ekki heyrt getið um, eða að hjallinn dragi nafn af eyðibýli, sem áður var niður með ánni neðan við Sneiðing, og hét þá Kaupangursfel. Ofan við Selhjalla er stutt brekka upp á lítinn stall, sem Steinhjalli heitir. Næsti hjalli þar fyrir ofan heitir nú Geldingahjalli, en hefir að líkindum áður heitið Rauðihjalli og er hans getið í Víga-Glúms sögu og Sturlunga sögu. - Skammt þar austan við, sem talinn er fjallbrún, er stór steinn, sunnan við veginn, heitir hann Biskupshella. Kippkorn þar fyrir austan gengur hæð, frá suðvestri, niður skarðið, heitir hún Staurshæð. Skammt þar fyrir austan er önnur hæð minni, Austari-Staurshæð. Þar skammt asutan við er gróf, sem heitir Sokkugróf. Góðan spöl þar austan við eru tveir hæðarhryggir, sem heita Vestari-og Austari-Flóahryggur, en lægðin á milli þeirra heitir Flói. Þar er upptök Bíldsár. Vestarlega í Flóa er Flóagróf. Þegar komið er á Flóahrygg fer að halla austur af. - Góðan spöl austan við Hryggi er Vestara-Sölvagil, þá er hæð sem heitir Þverfjall og austan við það Austara-Sölvagil. Gil þessi liggja frá suðvestri til norðausturs og koma saman skammt norðan við veginn og liggur gilið eftir það beint til austurs og heitir áfram Sölvagil og lækur, sem í því fellur, Sölvagilsá. Rétt austan við Austara-Sölvagil er allhátt fell eða klettabelti, er liggur fyrst til norðausturs, en síðan til austurs. Fell þetta heitir Axli. Norðan við Axli er gil, sem heitir Snekkjugil og liggur það niður fjallið hjá Brúnagerði [SP-083].

Vegurinn liggur norðan við gilið, austur, jafnt Öxlum, en beygir þar til suðurs yfir Snekkjugil á mel, er Lýsingsmelur heitir. Efir það liggur leiðin skáhallt suður og niður heiðina að Grjótárgerði [SP-084]. Á þeirri leið eru þessi gil: Hólagil, Bæjargil og syðst Stóragil. Að vetrinum er alloft farin önnur leið yfir skarðið. Er þá farið af Sprengibrekku, upp norðan við Bíldsá. Liggur þá leiðin upp bratta brekku, sem heitir Melar. Næsti hjalli þar fyrir ofan heitir Nautahjalli. Skammt þar fyrir ofan móts við Biskupshellu, taka við all víðáttumiklir, mýrarflákar meðfram ánni, en vallendisbrekkur ofar, hallar landinu þar á móti suðri og vestri og er mjög grösugt. Heitir land þetta Sólheimar. Norðan við þá, vestast, er melhóll, sem Kerlingarhóll heitir. Austan við hann, frá norðvestri til suðausturs, er allhár hryggur, sem Brúnukollumelur heitir. Hann er gegnt Staurshæð. Þar austan við taka við mýrarflákar, sem heita Brúnkollumýrar. Norður af Austara-Flóahrygg, og framhaldi af honum, er svonefnt Steinkirkjuhraun, en þar fyrir norðan Steinkirkjugil. Leiðin yfir skarðið hefir verið vörðuð, og eru vörðurnar nú nýlega uppgerðar. Leið þessi hefir verið þekkt og farin þegar á söguöld. Mannaferða um Bíldsárskarð er getið í Ljósvefninga sögu. Líklegt er og að Víga-Skúta hafi farið þá leið á Rauðahjalla. Allt fram á síðustu ár hefir leiðin um skarðið verið allmikið farin, enda má telja að hún sæmilega góð á hestum yfir sumarið, en þó að ekki sé langt yfir fjallið, er það brött og erfið leið að vetrinum, og þeir, sem nú eru á bezta aldri, hafa litla eða enga hugmynd um þá þrekaun, sem forfeður þeirra í fram Fnjóskadal hafa leyst í hundruð ára að bera og draga björg í bú yfir Bíldsárskarð frá Akureyri."Á. "Skarð það lá vel við fyrir þá sem komu úr innanverðum Eyjafirði, hvort sem þeir ætluðu í norðanverðan dalinn og til Ljósavatnsskarðs eða suðaustur í Hellnagnúpskarð áleiðis í Bárðardal."JKK

"Jóka

Jóakim hét ungur maður á Garðsá í Eyjafirði. Hann komst í kunningsskap við stúlku sem Jórunn hét í Hvammi í Hrafnagilssókn. Á jólaföstunni bar svo við að hún vildi fara í kynnisferð norður að Grenjaðarstað, og fylgdi Jóakim henni. Þau ætluðu Bíldsárskarð og gengu upp gil það er liggur ofan úr skarðinu, og dimmdi að af hríð. Nú gengu þau upp gilið, en þá féll á þau snjóflóð svo stúlkan lenti í því, en hann komst úr því um kveldið, og í hríðinni komst hann ofan að Brekku. Þegar birti upp hríðina var farið að leita og fannst hún örend í snjóflóðinu; hún var lögð á sleða sem átti að aka henni heim á, en þegar leitarmenn fóru ofan gilið tók snjóflóð sleðann með henni aftur, og fóru heim við svo búíð. Þarna sat hún tvo eða þrjá daga þar til þeir gátu fundið sleðann; svo var hún jörðuð. En þegar leið á veturinn fór Jóakim að dreyma hana og sá hana líka, en lét lítið bera á því."JÁ. Áfram heldur sagan og segir frá því hvernig Jóka fylgdi Jóakim og gjörði honum ýmsar skráveifur.

Heimildir: Ö-Fjósatunga, 4; Lþ I, 144; KK: Íslenskir sögustaðir III, 94, 109; JÁ I, 278-279; Á: "Bíldsárskarð" Ferðir, 10-13; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 147-148; SSþ, 56

SP-631:025 *Gönguskarð* örnefni leið

Götur sem liggja úr Bleiksmýrardal til Eyjafjarðar: "Nú er að halda vestur [frá Skarðsseli, SP-088:007] og inn Gönguskarð.", segir í örnefnaskrá.

"Djúpt skarð liggur í gegnum fjallið inn í Garðsárdal; þar er vegur góður og mikill götutroðningur, og bendir það til þess að þar hafi verið fjölfarinn vegur fyrr á öldum. Sunnan til í skarðinu er eyðibýli, sem heitir Skarðssel [SP-088:007]."SB "Sunnan við Gönguskarðsána eru gamlar fjárréttir [SP-088:030] og götur miklar þaðan til Eyjafjarðar."Lþ I. Sr. Sigurður Árnason sýnir leiðina á korti í sýslu- og sóknarlýsingum frá 1838.SSþ

Heimildir: Ö-Reykir, 10; SB: Sigurður Bjarnason "Fnjóskdæla saga", 150-151; Lþ I, 150, SSþ, 56

SP-631:026 *Jórunnarstaðaskarð* heimild um leið

Leið milli Fjarða og Flateyjdals: "Þá mun hafa verið farið Jórunnarstaðaskarð, og þá farið upp með svokallaðri Þverá í Jórunnarstaðaafreitt yfir í botn Ytri-Brettingsstaðadal og er ekki gripfært."VE

Heimildir: VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 179

SP-631:027 *Um Mógilsdal* heimild um leið

Leið milli Fjarða og Flateyjdals: "Aftur má kalla fært með hest úr næst-syðstu Lambárskál og þá er komið í Eyvindarárdal; þar mátti eins velja Mógilsdal, og þá leið rak stundum Jón Laxdal í Nesi fé sitt á afreitt austur á Flateyjdalsheiði."VE

Heimildir: VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 179

SP-631:028 heimild um leið

Leið milli Fjarða og Flateyjdals: "Loks mátti fara upp úr Leirdal, úr Þvergili sunnan Digrahnjúks, og austur yfir - þetta má fara með hest - Þvergil er á móts við Heiðarhús [SP-114] á Flateyjdalsheiði."VE

"Þessi leið var töluvert farin meðan byggð var á Flateyjdalsheiði..."VE

Heimildir: VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 179

SP-631:029 heimild um leið

Leið milli Fjarða og Flateyjdals: "...enn ein leið yfir fjallgarðinn, þótt miklu sunnar sé [en leið 028], en þá var

farið af Flateyjarðalsheiði upp milli Ytra-og Syðra-Höfðagilsbotns og yfir háfjallið, þá suður á við og niður hlíð Grýtuskálar. Leiðin er hvergi brött, en hæðin er nær 1100 m."VE

Heimildir: VE: "Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands" Árbók FÍ 2000, 179

SP-631:030 heimild um leið

Leið af Flateyjarðalsheiði yfir í Náttfaravíkur: "Er þarna bratt en stutt leið niður í Hálsmannatungur [SP-068b]. Þegar út fyrir Ytri Jökulsá kemur er fjallið all hrikalegt, mjög mjótt upp, en frá Ytri Jökulsá og til Stóruskriðubotna er fjallið með öllu gróðurlaust, bratt og ófært til upopgöngu. Þó er þetta ekki alla leið, því norðast er samilegt að komast upp en þar er vel fær leið yfir fjöllin og leið, því norðast er samilega gott að komast upp en þar er vel fær leið yfir fjöllinn og til Náttfarvíkna. Er þetta þriggja tíma gangur frá Dalsá að Vargsnesi, farið upp með Stóruskriðu í góðu færi, þarf þetta þó tæplega að taka svona langan tíma."PGJ

"Þessi leið var oft farin af Flateyingum er þeir þurftu að sækja nauðsynjar til Húsavíkur. Sjaldan mun þessi leið hafa verið farin með hesta, þó veit ég að það hefur verið gjört."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjarðalsheiði, 13

SP-631:031 *Reykjaskarð* heimild um leið

Leið milli Garðsárdals úr Eyjafirði, til Fnjóskadals: "Leiðin frá Akureyri að Reykjum í Fnjóskadal yrði þá þessi: Fyrst er farinn þjóðvegurinn austur yfir hólmana að Kaupangi og suður Kaupangurssveitina að Þverárbrú. Þá er beygt upp norðan við Þverána, á veg, sem liggur um Syðra-hól að Garðsá. Þar taka við troðnar götur að Þröm, syðsta bænum í Garðsárdal. Frá Þröm að Kaná var leiðin tvískipt. Önnur lá eftir endinlöngu Þverárgilinu, yfir melhryggi, til og grashvamma go var nefnd Gilgötur. Hinar göturnar sem oftar voru farnar, voru kallaðar Nesgötur. Lágu þær suður og upp frá Þröm, yfir djúpt gil, sem Stóragil heitir og suður yfir allstóran grasfláka, sem kallaðar er Nes. Neðan við göturnar, sunnan til við Nesið, á gilbarminum, er grasi gróinn hóll, sem heitir Selhóll. Þegar kemur suður fyrir Nesið, eru nokkrar gilskorur og hryggir á milli, sem göturnar liggja yfir suður að Kanárgilinu. Farið er suður fyrir gilið og þar snúið af götunum og haldið upp melana meðfram gílinu, alveg upp í gilfláann, en að er komið á götustíg, sem liggur eftir gilkinningnum að sunnan, sem farinn er, unz gilið þrýtur. Eftir því sem austar dregur í fjallið hækkar botn gilsins, en barmar þess lækka, unz það hverfur með öllu, að öðru en því, að svolítil lægð eða skora liggur úr því í norðaustur í Grjótárgilsdrag. Þegar gilið sjálft þrýtur, er ekki farið eftir lægðinni til norðurs, heldur er lagt á fjallið og stefnt til suðausturs, er það ekki löng leið, þar til fer að halla austur af, svo að í björtu sér niður í Reykjaskarð. Er þá komið niður á svonefndar Reykjatungur, sem myndast af Miðmundardal að norðan, en gili að sunnan. En það liggur norðvestur í fjallið úr Reykjaskarði, og Vesturgili að sunnan. Enn sunnar er svo Beinadalur, sem einnig liggur úr skarðinu mikið til suðvesturs. - Öll þessi gil liggja niður í Reykjaskarð og lækirnir, sem eftir þeim falla, renna þar saman í eitt og heita eftir það Reykjaá. Þegar komið er af fjallinu liggur leiðin niður Reykjatungurnar og niður brattan oddmyndaðan tungusporð, þar sem Miðmundardalur og Vesturgil koma saman efst í Reykjaskarði. Þegar komið er niður fyrir þennan tungusporð, er farið suður fyrir Reykjaána og niður skarðskinnunginn að sunnar, er þar götustígur niður úr skarðinu og niður milli árinna að norðan og túngirðingar frá Reykjum að sunnan, allt niður á veginn heim að Reykjum, sem er fremsti bær að vestan í Fnjóskadal..."

"[Þessi leið var farin] bæði af gangandi og riðandi mönnum. Einnig var all oft farin þessi leið með fjárrekstra af réttum suður Fnjóskadals til Eyjafjarðar... Þegar þessi leið var farin vestan frá, eins og henni er lýst hér, var það kallað að fara Kanárgil. En væri hún farin austan frá og vestur yfir, var það ætíð nefnt að fara Reykjaskarð."

Heimildir: H. "Kanárgil - Reykjaskarð", 8-9.

SP-631:032 *Geldingsárskarðsvegur* heimild um leið

Inn á kort sr. Sigurðar Árnasonar sem hann dró upp árið 1838 í sýslu-og sóknarlýsingu sinni hefur hann merkt inn Geldingsárskarðsveg sem liggur yfir í Höfðahverfi.SSÞ

Heimildir: SSÞ, 56

SP-631:033 *Steinskarðsvegur* heimild um leið

Inn á kort sr. Sigurðar Árnasonar sem hann dró upp árið 1838 í sýslu-og sóknarlýsingu sinni hefur hann merkt inn Steinskarðsvegur sem liggur yfir í Höfðahverfi.SSÞ

Heimildir: SSÞ, 56

SP-631:034 *Þórisstaðaskarðsvegur* heimild um leið

Inn á kort sr. Sigurðar Árnasonar sem hann dró upp árið 1838 í sýslu-og sóknarlýsingu sinni hefur hann merkt inn Þórisstaðaskarðsvegur sem liggur yfir í Höfðahverfi.SSÞ

Heimildir: SSÞ, 56

SP-631:035 *Víkurskarðsvegur* heimild um leið

Inn á kort sr. Sigurðar Árnasonar sem hann dró upp árið 1838 í sýslu-og sóknarlýsingu sinni hefur hann merkt inn Víkurskarðsvegur sem liggur yfir í Höfðahverfi.SSP
Heimildir: SSP, 56

SP-632 Óstaðsetjanlegar fornleifar

SP-632:001 *Réttarnes* heimild um tjaldstæði

Réttarnes á að vera á Bleiksmýrardal en nánari staðsetning er ekki gefin.
"Jóka.

Jóakim hét ungur maður á Garðsá í Eyjafirði. Hann komst í kunningsskap við stúlku sem Jórunn hét í Hvammi í Hrafnagilssókn. Á jólaföstunni bar svo við að hún vildi fara í kynnisferð norður að Grenjaðarstað, og fylgdi Jóakim henni. Þau ætluðu Bíldsárskarð [SP-631:024] og gengu upp gil það er liggur ofan úr skarðinu, og dimmdi að af hríð. Nú gengu þau upp gilið, en þá féll á þau snjóflóð svo stúlkan lenti í því, en hann komst úr því um kveldið, og í hríðinni komst hann ofan að Brekku. Þegar birti upp hríðina var farið að leita og fannst hún örend í snjóflóðinu; hún var lögð á sleða sem átti að aka henni heim á, en þegar leitarmenn fóru ofan gilið tók snjóflóð sleðann með henni aftur, og fóru heim við svo búið. Þarna sat hún tvo eða þrjá daga þar til þeir gátu fundið sleðann; svo var hún jörðuð. En þegar leið á veturinn fór Jóakim að dreyma hana og sá hana líka, en lét lítið bera á því. Næsta haust fór hann í göngur norður í Fnjóskadal og tjaldaði hann með öðrum mönnum í Réttarnesi á Bleiksmýrardal. Um nóttina vaknaði einn af félögum hans og saknaði hans úr tjaldinu; hann vakti hina og fóru þeir að leita, en tunglsljós var. Þeir fundu hann niður við á sofandi og gátu þeir loks vakið hann; hann var þá svo máttvana að þeir þurftu að bera hann til tjaldsins og voru þá bólgnir og bláir fætur hans og saust eins og fingraför á þeim."JÁ. Áfram heldur sagan og segir frá því hvernig Jóka fylgdi Jóakim og gjörði honum ýmsar skráveifur.

Heimildir: JÁ I, 278-279

SP-632:002 *Gunnsteinar* heimild

Blótsteinar á Flateyjarðalsheiði, sem sagt er frá Landnámu.

"...Ódeila er nefnd í Landnámu. Er og þar sagt, að Eyvindur Loðinsson hafi numið "Flateyjarðal upp til Gunnsteina ok blótaði þá". Nú þekkja þessir steinar ekki, en hafa að líkindum verið á Flateyjarðalsheiði.", segir í örnefnaskrá Flateyjarðalsheiðar. "Óvissara eru um Gunnsteina, blótsteina Eyvindar. Þó koma manni í hug hinir stílhreinu klettar í Þvergili austan Almannakambs."GS

Heimildir: Ö-Flateyjarðalsheiði, 3; GS: Grímur Sigurðsson "Flateyjarðalur", 27

SP-632:003 *Hestavað* heimild um vað

Vað á Fnjóská, nefnt í Ljósvetningasögu.

"Þessi hluti dalsins er svið bardaga sem getið er í Ljósvetninga sögu milli Eyjólfss Guðmundssonar (sem síðar var nefndur halti) og Ljósvetninga. Nyrzti bær í Fnjóskadal sem nefndur er í þessu sambandi, er Draflastaðir...Á Draflastaðum fær Eyjólfur að vita að óvinir hans hafa safnast hinum megin við ána á bænum Veisu sem er suðaustan við Draflastaði. Eyjólfur og menn hans reyna árangurslaust að komast yfir ána, en menn frá Veisu hafa ofurefli liðs og stöðva hann alls staðar. Í þessum sambandi er nefnt Hestavað og Þriðjungavað [004]. Hefur hið fyrrnefnda og ef til vill einnig hið síðarnefnda verið norðan við Ljósavatnsskarð, en hvorugt nafnið hefur geymt."KK

Heimildir: KK: Íslenskir sögustaðir III, 106; ÍF X, 75

SP-632:004 *Þriðjungavað* heimild um vað

Vað á Fnjóská, nefnt í Ljósvetningasögu.

"Síðan báru Ljósvetningar ráð saman. Þá mælti Höskuldur [Þorvarðsson] til Hrafns [Þorkelssonar háks á Lundarbrekku]: "Hvat leggur þú nú til, frændi, eða þykki þér eigi ráð, at vér farim í móti þeim til Þriðjungavaðs, því at þangat munu þeir leita? Hrafn svarar: "Til er slíkt. En þess get ek, at nú leiti þeir þangat til, er þeir hafa meira traust en nú. Þat er nú ráð mitt, at gera njósnarmenn til Þriðjungavaðs ok á Þingmannaleið at sjá ferðir manna." Höskuldur svarar: "Þat munu vit Brandr gera, fóstbræðr." En þá var víða skógi vaxit."ÍF X. "Þessi hluti dalsins er svið bardaga sem getið er í Ljósvetninga sögu milli Eyjólfss Guðmundssonar (sem síðar var nefndur halti) og Ljósvetninga. Nyrzti bær í Fnjóskadal sem nefndur er í þessu sambandi, er Draflastaðir...Á Draflastaðum fær Eyjólfur að vita að óvinir hans hafa safnast hinum megin við ána á bænum Veisu sem er suðaustan við Draflastaði. Eyjólfur og menn hans reyna árangurslaust að komast yfir ána, en menn frá Veisu hafa ofurefli liðs og stöðva hann alls staðar. Í þessum sambandi er nefnt Hestavað [003] og Þriðjungavað. Hefur hið fyrrnefnda og ef til vill einnig hið síðarnefnda verið norðan við Ljósavatnsskarð, en hvorugt nafnið hefur geymt."KK

Heimildir: KK: Íslenskir sögustaðir III, 106; ÍF X, 75

SP-632:005 *Þingvað* heimild um vað

Vað (sem var) í landi Veturliðastaða.

"Þingvað, þetta vað á Fnjóská, þar sem fornmenn fóru yfir hana þegar þeir fóru Þingmannaveg, er nú ekki vitað með vissu hvar var... þar sem fornmenn fóru yfir hana þegar þeir fóru Þingmannaveg [SP-631:017 og SP-631:018], er nú ekki vitað með vissu hvar var.", segir í örnefnaskrá V.S. "Aðalleiðin úr Ljósavatnsskarði fram hjá Hálsi [Þingmannavegur SP-631:007]...í suðvestur. En skamman veg er farið eftir austurhlíð Fnjóskadals, en síðan liggur vegurinn niður að vaði beint á móti bæ á Hróarsstöðum, og þaðan er farin Þingmannaleið til Vaðlaheiðar. Áður fyrr á vaðið yfir Fnjóská á Þingmannaleið að hafa verið nokkru sunnar, skammt fyrir neðan (norðan) Veturliðastaði (Reykd. 174). Þetta vað, sem á að hafa heitið Þingmannavað [til er Þingmannavað í landi Hróarsstaða SP-079:013], er nefnt í Reykdælu ýmsum nöfnum, og er Þingvað hið bezta."KK. "Reykdælasaga greinir frá drápi þræla Vémundar kögurs við Þingvað og að lík þeirra hafi verið hulin viðum í skóginum, kemur það vel heim við nafnið Kumblaflöt. Timbur Vémundar er sagt hafa orðið eftir á Veturliðastöðum við Þingvað. Vel má vera að Hróarsstaðaland hafi á þeirri tíð verið hluti Veturliðastaða, svo að þetta getur allt staðið."JKK

Heimildir: Ö-Veturliðastaðir V.S., 5, 8; KK: Íslenskir sögustaðir III, 106; JKK: "Áin niðar" Árbók Þingeyinga 1982, 147

SP-633 *Almenningur*

"Eigandi Hálshreppur."PGJ: Flateyjdalsheiði, 80

"Almenningur frá Eilífsá að Ytra Höfðagili."PGJ: Flateyjdalsheiði, 80

SP-633:001 *Heystæðishylur* örnefni heystæði

"Út og yfir að Finnbogakambi [SP-112:002] er Heystæðishylur í Dalsá og tilheyrir Almenningi...", segir í örnefnaskrá. "Heystæðisbakki...Heystæðishólar við Dalsá gegnt Finnbogakambi."PGJ

Heimildir: Ö-Kambsmýrar, 3; PGJ: Flateyjdalsheiði, 140

SP-633:002 *Jónsbaðstofa* heimild

"Almenningur heitir landsvæði vestan Dalsár, milli Eilífsár á mörkum Heiðarhúsa [SP-114] og Höfðagils hins ytra. Þverá átti þar engi og grasatekju, en Hálshreppur afrétt. Kofarúst ein sést í Almenningi..."LÞ I

"Kofarúst ein sést í Almenningi, og fylgir henni þessi sögn: Maður af Svalbarðsströnd, Jón að nafni, vildi festa bú á Flateyjdalsheiði, er hann staðfesti ráð sitt. Hann hafði þar verið í göngum, og hvergi litizt betri landkostir. Hann fór í landsbón til allra bænda og landeigenda á heiðinni, en fékk allstaðar afsvör. Þá hóf hann bæjargerð í Almenningi, er hann hugði öllum frjálsan. Þegar baðstofan var, risin mótmæltu hreppsþúar, og fékk Jón aldrei að flytja þangað. Þetta mun hafa verið snemma á 19. öld, og er enn tóftin glögg."LÞ I

Heimildir: LÞ I, 129

SP-633:003 *Tjaldstæði* örnefni tjaldstæði

Staðsetningu vantar.

Heimildir: PGJ: Flateyjdalsheiði, 140

SP-633:004 *tóft*

Við Ytrahöfðagil.

"...eina mannvirkinu á Heiðinni sem ekki er vitað hvað er."PGJ

Heimildir: PGJ: Flateyjdalsheiði, 32

4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 1409 fornleifar á 61 jörð og 6 afréttum í Hálshreppi, sem gerir um 21 minjastað á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvenns konar flokkun minja. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang.

Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér að neðan.

álagablettir	2	lind	6
áletrun	1	mannabein	6
bæjarhólar	60	sögustaður	2
bæjarstæði	71	tóft	12
dys	1	tóft+garðlag	2
garðlag	29	tóftir	14
gerði	1	vörður	48
gripir	7	þjóðsögur	16
heimildir	875	örnefni	242
hleðsla	1	öskuhaugur	1
kuml	2		

Mun víðar var hægt að greina hlutverk þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu.

Búsetuminjar		Aðrar minjar	
bústaðir	61	landamerki	25
býli	67	eyktamörk	7
býli/sel	10		
göng	1		

Minjar um jarðrækt		Aðrar búsetuminjar	
áveitur	7	brunnar	10
akur	1	þvottastaðir	3
kartöflugarður	8	þvottalaugar	1
kálgarður	1	vatnsból	4
		sundlaug	1
		rauðablástur	11
Búnaðaminjar innan túns		útgerðarminjar	
útihús (ótilgreind)	180	lending	9
fjárhús	59	naust	2
lambhús	12	verbúð	2
hesthús	23		
fjós	3		
túngarðar	9		
myllur	10		
skemmur	7		
smiðjur	8		
hlöður	3		
geitakofar	41		
Búnaðarminjar utan túns		Veiðiminjar	
stekkir	81	refagildrur	3
sel	40	skotbyrgi	3
mógrafir	35		
réttir	27		
kvíar	45		
torfristustaðir	14		
beitarhús	16		
kolagrafir	12		
smalakofar	3		
nátthagar	3		
varnargarðar	3		
vörslugarðar	11		
herslubyrgi	2		
heygarðar	2		
heystæði	9		
Kirkjur og legstaðir		Samgönguminjar	
kuml/legstaðir	16	leiðir	141
kirkjur	7	samgöngubætur	8
útkirkjur	3	vöð	64
bænhús	4	áfangastaður	2
		brú	8
		tjaldstæði	12
		ferjur	9
		náttstaðir	2
		sæluhús	4
		Samkomuminjar	
		þingstaðir	3
		leikvellir	3
		Þjóðsögustaðir	
		huldufólksbústaðir	6
		draugar	5
		tröll	4
		skrímsli	3
		útilegumannabústaður	1

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, og jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegastra fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngripi að finna. Bæjarhólar eru því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði

eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er, að í meirihluta tilfella, er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá, að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætanlegt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim. Mikilverðastir eru þó bæjarhólar, sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en til eru upplýsingar um hvort bæjarhús hafi verið flutt og má ganga útfrá því, að þar sem hús hafa ekki verið flutt, þar séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að ekki séu margir óhreyfðir bæjarhólar, víða er enn búskapur og búið að slétta stór svæði sem eru nytjuð enn í dag.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði, eins og sjá má af töflunni sem fylgir byggðasögukaflanum. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum, því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og gördum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólöglegir hólar, margir huldir sjónum af byggingum og uppfyllingum. Mikill fjöldi slíkra staða er á skráningarsvæðinu, einkum á Flateyjarðalsheiði og í botni Fnjóskadals, og víða tóftir sem brýnt er að skrá og rannsaka sem fyrst.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru peningshús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, einnig hefur verið nokkuð af lambhúsum en lítið af fjósum og hesthúsum. Fjós hafa sennilega verið hluti af bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Að meðaltali voru milli 4 og 5 útihús á hverri jörð sem er sama tala og t.d. í Borgarfirði og Eyjafirði. Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi peningshús, en þeim hefur fækkað síðan meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri peningshús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við útihús, þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Á svæðinu eru skráðar fáar hlöður en nokkrir heygarðar og heystæði, en víða má búast við því að hlöður hafi verið áfastar útihúsum.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðshleðslum og um aldamótin síðustu voru komnir garðar í kringum nokkur tún á skráningarsvæðinu. Oft er ekki hægt að greina hvort garðar þessir eru fornir, en líklegast verður að telja að flestir séu þeir frá 19. öld.

Auk eiginlegra túngarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum og jafnvel flóðum. Ekki virðist hafa verið mikið af slíkum görðum á skráningarsvæðinu en það skýrist sennilega betur á stigi aðalskráningar.

Á undanförnum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún eru sennilega ekki mörg í hinum byggða hluta Fnjóskadals, en mörg við eyðibýlin í afdölum Fnjóskadals; Timburvalladal, Hjaltadal og Bleiksmýrardal auk eyðibýla á Flateyjdalsheiði og Flateyardal. Einn kálgarður er skráður á svæðinu, einn akur og átta kartöflugarðar.

Kvíar og stekkir

Fráfærur lögðust af í Suður-Þingeyjasýslu um og upp úr aldamótunum 1900 og eru stekkirir á svæðinu skráðir 81. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið eða við annan enda. Sumsstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki, sem voru slegnir.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirir og oft beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumsstaðar voru færirkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. 45 kvíar eru skráðar á svæðinu, en þær hafa vafalaust verið á hverjum bæ. Líklegasta ástæðan fyrir því að þeirra er ekki getið á öllum jörðum er líklega sú að færirkvíar voru mikið algengari í seinni tíð

og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Örnefni hafa því ekki náð að festast við staðinn og því ekki nefnd í örnefnaskrá.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. Aðeins 3 slíkir eru skráðir en líklegt er að smalakofar og –skýli hafi verið á fleiri stöðum og jafnvel margir á hverri jörð því algengt hefur verið að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og þar sem víðsýnt er.

Beitarhús og sel

16 beitarhús eru skráð á svæðinu. Þau voru stundum reist á tóftum gamalla býla og selja svo segja má að hlutverk sumra tóftanna hefur verið margþætt í aldanna rás. Alls eru skráð 40 sel á skráningarsvæðinu og að auki er vitað um nokkra staði þar sem sel hafa verið byggð á tóftum gamalla býla eða býli byggð á gömlum selrústum. Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskap hefur sennilega verið hætt snemma á 19. öld. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjújörðum og stærri býlum, sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum, eru þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem einna best gætu hentað til kynningar. Mörg rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megumuninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafræði. Sömuleiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap.

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyafla hveirrar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrá sést að menn hafa oft leitað langt eftir örloftum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algengt var að veita bæjarlækjum á svæði utan við tún og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi. Hér eru skráðar 7 áveitur.

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökkva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi.

Minjar um samkomur og þinghald

Skráðar heimildir eru um tvo þingstaði á skráningarsvæðinu, annarsvegar Leiðarnes í landi Háls og hinsvegar Fjósatunguþingstað, í landi Þórðarstaða gegnt Fjósatungu, á árbakka Fnjóskár, sem hefur brotið mikið af honum. Ein meint hofatóft er á skráningarsvæðinu, á Hofi á Flateyjardal, og einu “hofs”-örnefnin á svæðinu eru á þeirri jörð.

Kuml og kirkjugarðar

Skráð eru tvö kuml og einnig er nokkuð um sagnir af fornmannahaugum á skráningarsvæðinu og mannabein hafa komið upp sex stöðum. Sumir af fornmannahaugunum eru örugglega náttúrumyndanir, en á öðrum stöðum gæti hafa geymst þekking um mannabeinafundi eða gripa.

Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru miklu algengari á miðöldum en seinna varð. Ekki eru til heildstæðar upplýsingar um hvar útkirkjur og bænhús voru á miðöldum. Alls eru skráðar fjórar sóknarkirkjur, á Hálsi, Illugastöðum, Draflastöðum og í Flatey, en sú kirkja var flutt upp á land, að Brettingsstöðum 1897, en aftur út í eyju árið 1960. Útkirkjur voru í Vík á Flateyjardal, Fjósatungu og Þverá. Bænhús voru á Sigríðarstöðum í Ljósavatnsskarði, Víðivöllum og líklega Nesi. Auk þess eru munnmæli um bænhús eða kirkju á Flaustri, á vestanverðum Bleiksmýrardal og munnmæli eru um kirkju á Kirkjuhól, norðan við Kambfell á austurbakka Hjaltadalsár og grafreitir fannst við bæinn í Steinkirkju.

Samgönguminjar

Alls var skráð 141 leið á svæðinu. Margar þeirra liggja milli bæja en aðrar eru á milli sveita innan héraðsins eða til annarra héraða oft um fjallvegi og heiðar. Helstu farartálmar voru vatnsföllin Fnjóská og Dalsá á Flateyjardal en auk þess er oft gríðarlegt fannfergi á Flateyjardalsheiði og á fjöllum í kring og erfitt að fara þar um. Milli Flateyjardals og Fjarða eða Náttfaravíkna, var um bratta fjallvegi að fara eða að sæta þurfti sjávarföllum um forvaða. Yfir ár voru skráð voru 64 vöð og vafalaust er það ekki nema brot af öllum leiðunum yfir þær. 8 brýr eru skráðar og 9 ferjustaðir eða örnefni sem benda til ferjustaðar.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á, þá eru líkur á að meirihluti fornleifa á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og að nú sjáist aðeins brot þeirra rústa sem áður voru til. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar.

Flestar fornleifarnar er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftast en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hætta og áður af nýbyggingum, framræslu og túnasléttun. Mikill hluti slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hætta af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt er að fundnar verða leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja veggheðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarlands og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða getur valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra, frekar en að þær standi í vegi fyrir framkvæmdum.

Ekki verður tekið tillit til fornleifa á skógræktarsvæðum, sumarbústaðalöndum eða þar sem aðrar framkvæmdir eiga sér stað nema fornleifastaðir hafi verið rannsakaðir á vettvangi og staðsetning þeirra færð inn á kort. Það er brýnt að gerðar séu vettvangsathuganir á fornleifum á svæðinu.

Margir athyglisverðir minjastaðir eru á skráningarsvæðinu og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá.

Nokkrir fornleifastaðir eru friðlýstir á skráningarsvæðinu:

- ?? Rústir á Flaustri á vestanverðum Bleiksmýrardal.
- ?? Girðinga-og tóftaleifar í Eyrarurð, í landi Eyrar á Flateyjarðal.
- ?? Finnastaðir, forn rúst í landi Fornastaða í Ljósavatnsskarði.
- ?? Leiðarnesþingstaður í landi Háls.
- ?? Rústir eyðibýlisins Steinagerðis í landi Hjaltadals.
- ?? Hoftóftin auk annarra fornra tófta í túninu á Hofi á Flateyjarðal.
- ?? Fardísartóftir á Bleiksmýrardal í landi Reykja.
- ?? Rústir Kárasels og gamlar réttir þar rétt ofar, á Bleiksmýrardal í landi Reykja.
- ?? Rústir eyðibýlisins Timburvella á Timburvalladal, í landi Sörlastaða.
- ?? Rústir eyðibýlisins Tungufells, milli Timburvalladals og Hjaltadals.
- ?? Rústir eyðibýlisins Klaufakots, nálægt mynni Bleiksmýrardals, í landi Tungu.
- ?? Fjósatunguþingstaður, í landi Þórðarstaða.

Af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni bætast við skrá yfir tillögur um friðlýsingar og þá bætast margir minjastaðir við listann. Má strax sjá fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir. Þetta á við um öll svæði, sem skipulögð eru til útivistar og sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá, svo fólk viti hvert eigi að fara, og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum.

Mjög mikið er af spennandi rannsóknarefnum á skráningarsvæðunum. Flateyjarðalur er þegar er orðinn vinsæll ferðamannastaður. Á því svæði virðist þróunin smám saman hafa verið í þá átt, að bæta aðstöðuna fyrir þá ferðamenn, sem þangað koma. Þar er mikill fjöldi minjastaða; rústir bæja og útihúsa, útgerðarminjar, útihús, garðlög, sel, sögustaðir o.s.frv., en margir staðirnir eru utan gönguleiða auk þess sem fólk veit ekki af þeim. Þar væri auðvelt að finna leiðir, við aðalskráningu, til að tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og

menningarsögu. Sömu möguleika hafa eyðidalirnir þrír inn af Fnjóskadalnum; Timburvalladalur, Hjaltadalur og Bleiksmýrardalur, sem eru ekki síður spennandi svæði fyrir menningartengda ferðamennsku. Þar var mikið af eyðibýlum og brýnt væri að kortleggja þessa eyðibbyggð áður en skriður gera meiri usla en þegar er. Gera mætti gönguleiðir á milli staða og kynna þá, eftir frekari athugun á þeim. Ítarlegar rannsóknir myndu leiða af sér aukna þekkingu á miðaldabyggð á Íslandi og með bættri þekkingu mætti efla ferðamennsku á svæðinu.

6. Heimildaskrá

- Á [frekari deili á greinarhöfundi vantar]. "Bíldsárskarð." *Ferðir. Blað Ferðafélags Akureyrar*, 5 árg., 1944, 10-13
- Ágúst Sigurðsson. "Brettingsstaðakirkja – aldarminning við Flateyjarmessu 3. ágúst 1997." *Árbók Þingeyinga* 1997, 40. árgangur, 48-64.
- ÁÓG: Ágúst Ó. Georgsson. *Friðlýstar fornminjar. Skrá um friðlýstar fornminjar*. Reykjavík, 1990.
- BBSÞ:** Helgi Jónasson, Jóhanna Á. Steingrímsdóttir og Erlingur Arnórsson. *Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985*. [Án útgáfustaðar], 1986.
- Bruun, Daniel. *Fortisminder og Nutidshjem* paa Island. Kaupmannahöfn 1928.
- Bruun, Daniel. *Íslenskt þjóðlíf í þúsund ár*. I bindi. Steindór Steindórsson (þýddi). Örn og Örlygur, Reykjavík 1987.
- Brynjúlfur Jónsson. "Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1901, 13-14.
- Brynjúlfur Jónsson. "Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1906, 3-27.
- DI:** *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn* I-XV, Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.
- Einar Bjarnason. "Rúnasteinar og mannfræði." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1971, 46-73.
- FF:** *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823. Síðari hluti*. Sveinbörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík, 1983
- Fjósatunga:** Gamli bærinn í Fjósatungu. Skrifað upp eftir Ingibjörgu Ingólfssdóttur. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.
- Garðar Jakobsson. "Eyðibýli í Reykjadal." *Árbók Þingeyinga* 1993, 104-119.
- GR IV:** Bragi Sigurjónsson. *Göngur og réttir*. IV bindi. Bókaútgáfan Skjaldborg, Akureyri, 1986.
- Gríma III-V:** *Gríma hin nýja. Safn þjóðlegra fræða íslenskra*. III-V. Þorsteinn M. Jónsson gaf út. Reykjavík, Þjóðsaga 1979.
- Grímur Sigurðsson. "Flateyjarðalsheiði." *Ferðir. Blað Ferðafélags Akureyrar*, 23 árg., 1964, 3-11.
- Grímur Sigurðsson. "Flateyjarðalur." *Ferðir. Blað Ferðafélags Akureyrar*, 25 árg., 1966, 5-27.
- Guðmundur Ólafsson, Þorsteinn Vilhjálmsson og Þórir Sigurðsson. "Fornleifar á slóðum Stjörnu-Odda." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1991, 77-125.
- H [frekari deili á greinarhöfundi vantar]. "Kanárgil - Reykjaskarð." *Ferðir. Blað Ferðafélags Akureyrar*, 6 árg., [án ártals], 8-9.
- Haraldur Matthíasson. "Á Flateyjarðal." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1989, 169-172.
- Herforingjaráðskort, blað 73.
- HS:** Hallgrímur Sigfússon. "Svör við fyrirspurn J. Kr. um hálfkirkjur og bænhús." Örnefnastofnun.
- ÍF I:** *Íslensk fornrit I. Íslendingabók og Landnáma*. Reykjavík, 1968.
- ÍF X:** *Íslensk fornrit X. Ljósvefningasaga með þáttum, Reykdælasaga og Víga-Skútu*. Reykjavík, 1940.

- ÍF. XIV:** *Íslensk fornrit XIV. Kjalnesinga saga, Jökuls þáttur Búasonar, Víglundar saga, Króka-Refs saga, Þórðar saga hreðu, Finnboga saga, Gunnars saga Keldunúpsfífls.* Reykjavík, 1959.
- JÁ:** Jón Arnason. *Íslenskar þjóðsögur og ævintýri*. I-VI bindi. Árni Böðvarsson og Bjarni Vilhjálmsson önnuðust útgáfu. Reykjavík, Þjóðsaga 1954-60.
- JÁM X:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Eyjafjarðarsýsla*. X bindi. Kaupmannahöfn, 1943.
- JÁM XI:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Þingeyjarsýsla*. XI bindi. Kaupmannahöfn, 1943.
- JJ:** Johnsen, J. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, 1847.
- Jóhannes Bjarnason. *Fagurt er í Fjörðum. Þættir Flateyinga og Fjörðunga*. Akureyri, Skjaldborg 1982.
- Jón Kr. Kristjánsson. [Án titils: Um fjárrekstra og beit á Bleiksmýrardal]. Örnefnastofnun.
- Jón Kr. Kristjánsson. "Áin niðar. Vöð og ferjur yfir Fnjóská." *Árbók Þingeyinga* 1982, 25. árgangur, 132-151.
- Jón Kr. Kristjánsson. "Heiðarbúar. (Halldór og Ólöf í Grímslandi og annað fólk.)" *Árbók Þingeyinga* 1986, 50-63.
- KEKH 2000:** Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. Reykjavík 2000.
- KK:** Kálund, Kristian. *Íslenskir sögustaðir. Norðlendingafjórðungur III*. Reykjavík, Örn og Örlygur 1986.
- Kristján Eldjárn. "Kuml úr heiðnum sið, fundin á síðustu árum." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1965, 5-68.
- Lúther E. Gunnlaugsson (skráði). *Ferjustaðir og vöð á Fnjóská um 1900*. Örnefnastofnun.
- Lúther E. Gunnlaugsson [skráði]. *Fornigarður*. Örnefnastofnun.
- LB I:** Jón Sigurðsson. *Lýsing Þingeyjarsýslu I. Suður Þingeyjarsýsla*. Helgafell, Reykjavík, 1954.
- Margrét Hermanns-Auðardóttir & Þorbjörn Á. Friðriksson. "Ironmaking in Iceland." *Bloomery Ironmaking during 2000 years*. II bindi. Arne Espelund (ritstjóri). Budalseminaret, Þrándheimur 1992.
- Margrét Hermanns-Auðardóttir. *Skýrsla til Rannsóknarráðs Íslands um fornleifarannsóknir að Gásum og víðar á Norðurlandi eystra*. 1995.
- Matthías Þórðarson. "Nýfundinn rúnasteinn í Flatey á Skjálfanda." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1924, 59-60.
- Matthías Þórðarson. "Þinghald í Fnjóskadal á söguöldinni." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1918, 1-13.
- Nielsen, Niels. "Jærnudvindingen paa Island i fordums tider." *Aarbøg for nordisk oldkyndighed og historie* 1926 [sérprentun]. Kaupmannahöfn 1926, 129-174.
- Páll G. Jónsson. "Á slóðum Viggu og Siggú." *Árbók Þingeyinga* 1990, 33. árgangur, 55-79.
- Páll G. Jónsson. *Flateyjarðalsheiði*. Páll G. Björnsson (útgef.), Hella 2000.
- Páll Ólafsson. "Austurdalir." *Ferðir. Blað Ferðafélags Akureyrar*, 32 árg., 1973, 3-12.
- Sigurður Bjarnason. "Fnjóskdæla saga." *Nýjar kvöldvökur*, 1933, 149-150.
- Sigurður Draumland. "Örnefni á Vestur-Bleiksmýrardal." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1937-1939, 177-182.
- Sigurður Þórarinnsson. "Gjóskulög og gamlar rústir." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1976, 5-38.
- SSÞ:** Þingeyjarsýslur. *Sýsla og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844*. Reykjavík, 1994.

Theódór Friðriksson. *Í verum: saga Theódórs Friðrikssonar*. Arnór Sigurjónsson sá um útgáfu. Reykjavík, Helgafell 1977.

Theódór Friðriksson. *Ofan jarðar og neðan*. Reykjavík, 1944.

Túnakort Hálshrepps. Þjóðskjalasafn Íslands.

Valgarður Egilsson. “Úthafsbyggðir Mið-Norðurlands.” *Árbók 2000. Ferðafélag Íslands*, 119-285.

Ö-Austari-Krókar, svör: Svör við spurningum um örnefni í Austari Krókum. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Austari-Krókar: Örnefnaskrá Austari-Króka. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Bakkasel: Örnefnaskrá Bakkasels. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Bakki: Örnefnaskrá Bakka. Páll Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Belgsá: Örnefnaskrá Belgsár. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Birkihlíð: Örnefnaskrá Birkihlíðar (uppkast). Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Birningsstaðir: Örnefnaskrá Birningsstaða. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Brettingsstaðir: Örnefnaskrá Brettingsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brúnagerði: Örnefnaskrá Brúnagerðis. Davíð Jónatansson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Böðvarsnes: Örnefnaskrá Böðvarsness. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Draflastaðir: Örnefnaskrá Draflastaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Dæli: Örnefnaskrá Dælis. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Evindará ath: Athugasemd við örnefnaskrá Eyvindarár frá Garðari Pálssyni. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyvindará: Örnefnaskrá Eyvindarár. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fjósatunga viðauki II: Viðauki við örnefnaskrá Fjósatungu. Sigurjón Páll Ísaksson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fjósatunga viðbætur: Viðbætur við örnefnaskrá Fjósatungu. Ragnar Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fjósatunga: Örnefnaskrá Fjósatungu. Ingibjörg Ingólfssdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flatey A.G: Örnefnaskrá Flateyjar. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flatey ath. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við skrá Margeirs Jónssonar, gerðar af Bjarna Jóhannessyni. Grímur Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flatey M.J: Örnefni í Flatey. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flateyjardalsheiði ath. og viðb: Flateyjardalsheiði. Frá Eyvindará og Urðargili að norðan, að Krókalöndum að sunnan. Athugasemdir og viðbætur. Jón Geir Lúthersson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flateyjardalsheiði: Örnefni á Flateyjardalsheiði. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Flateyjardalur G.S: Flateyjardalur. Ritgerð Gríms Sigurðsson frá Jökulsá. Örnefnastofnun.

Ö-Fnjóskadalur: Nokkur örnefni og sagnir úr Fnjóskadal. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fornastaðir: Örnefnaskrá Fornastaða. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Fornhólar: Örnefnaskrá Fornhóla. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Garðar svör: Svör við spurningum um örnefni í landi Garða. Ásrún Pálsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Garðar: Örnefnaskrá Garða. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grímsgerði: Örnefnaskrá Grímsgerðis. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grímsland: Örnefnaskrá Grímslands. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grjótárgerði viðauki: Viðauki við örnefnaskrá Grjótárgerðis. Sigurjón Páll Ísaksson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grjótárgerði: Örnefnaskrá Grjótárgerðis. Hallgrímur Sigfússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hallgilsstaðir, skýringar: Skýringar við örnefnaskrá Hallgilsstaða. Tryggvi Stefánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hallgilsstaðir: Örnefnaskrá Hallgilsstaða. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Háls: Örnefnaskrá Háls. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hálsmannatungur: Örnefni í Hálsmannatungum. [Án skrásetjara.] Örnefnastofnun.

Ö-Hjaltadalur Þ.J: Örnefnaskrá Hjaltadals. Þorsteinn Jónsson og Páll Ólafsson skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Hjaltadalur: Örnefnaskrá Hjaltadals. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Hof A.G: Örnefnaskrá Hofs. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hof M.J: Örnefnaskrá Hofs á Flateyjarðal. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrísgerði svör: Svör við spurningum vegna örnefna í landi Hrísgerðis. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrísgerði: Örnefnaskrá Hrísgerðis. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hróarsstaðir A.G: Örnefnaskrá Hróarsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hróarsstaðir S.D: Örnefnaskrá Hróarsstaða. Sigurður Davíðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Illugastaðir J.D: Örnefnaskrá Illugastaða. Jón Daníelsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Illugastaðir: Örnefnaskrá Illugastaða. Hallgrímur Sigfússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Jökulsá: Örnefnaskrá Jökulsár. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kambfellskjálki: Örnefnaskrá Kambfellskjálka. Páll Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kambsmýrar: Örnefnaskrá Kambsmýra. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kambsstæðir: Örnefnaskrá Kambsstæða. Ari Gíslason og Þórhallur Hermannson skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Knarareyri: Örnefnaskrá Knarareyrar. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kotungsstaðir: Örnefnaskrá Kotungsstaða. Hallgrímur Sigfússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ljótsstaðir svör: Svör við spurningum vegna örnefna í landi Ljótsstaða. Hulda B. Kristjánsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ljótsstaðir: Örnefnaskrá Ljótsstað. Hulda B. Kristjánsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Lundur: Örnefnaskrá Lunds. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Marískógur: Örnefnaskrá Maríuskógar. Erlingur Arnórsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Melar ath. og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Mela. Hulda Guðnadóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Melar: Örnefnaskrá Mela. Ari Gíslason. Örnefnastofnun.

Ö-Nes svör: Svör við spurningum vegna örnefna í landi Ness. Hulda B. Kristjánsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Nes: Örnefnaskrá Ness. Hulda B. Kristjánsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Reykir: Örnefnaskrá Reykja. Gunnar Jónatansson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Selland D.J: Örnefnaskrá Sellands. Daníel Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Selland H.R: Örnefnaskrá Sellands. Herbert Róbertsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Selland J.D: Örnefnaskrá Sellands. Jón Daníelsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sigríðarstaðir: Örnefnaskrá Sigríðarstaða. Gunnar Skapti Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sigríðarstaðir I: Örnefnaskrá Sigríðarstaða. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sigríðarstaðir, svör: Örnefnaskrá Sigríðarstaða, svör við spurningum. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Skógar: Örnefnaskrá Skóga. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Snæbjarnarstaðir viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Snæbjarnarstaða. Ólafur Þ. Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Snæbjarnarstaðir: Örnefnaskrá Snæbjarnarstaða. Ólafur Þ. Jónsson o.fl. skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Sólvangur B.J: Örnefnaskrá Sólvangs. Bergsveinn Jónsson og Aðalheiður Erla Jónsdóttir skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Steinkirkja ath. og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Steinkirkju. Sigdór Hallson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Steinkirkja svör: Svör við spurningum um örnefnaskrá Steinkirkju. Ingólfur Hallsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Steinkirkja: Örnefnaskrá Steinkirkju. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Syðri Hóll: Örnefnaskrá Syðri Hóls. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Sörlastaðir ath.og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Sörlastaða. Páll Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sörlastaðir viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Sörlastaða. Jórunn Ólafsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sörlastaðir: Örnefnaskrá Sörlastaða. Páll Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur ath. og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Tungu og Austur-Bleiksmýrardals. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb. A.G: Viðbætur Ara Gíslasonar við örnefnaskrá Tungu og Austur-Bleiksmýrardals. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Tungu og Austur-Bleiksmýrardals. Ragnar Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tunga og Austur-Bleiksmýrardalur: Örnefnaskrá Tungu og Austur-Bleiksmýrardals. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Vaglar: Örnefnaskrá Vagla. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vatnsleysa svör: Svör við spurningum vegna örnefna í landi Vatnsleysu. Olgeir Lúthersson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vatnsleysa: Örnefnaskrá Vatnsleysu. Olgeir Lúthersson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Veisa, svör: Svör við spurningum um örnefni í Veisu. Björn Bergþórsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Veisa: Örnefnaskrá Veisu. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Veisusel: Örnefnaskrá Veisusels. Lúther E. Gunnlaugsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vestari Krókar: Örnefnaskrá Vestari Króka. Erlingur Arnórsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vestari-Krókar ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Vestari-Króka. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vestari-Krókar: Örnefnaskrá Vestari-Króka. Erlingur Arnórsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Vestur-Bleiksmýrardals. Ragnar Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vestur-Bleiksmýrardalur: Örnefnaskrá Vestur-Bleiksmýrardals. Eignuð Gunnari Jónatanssyni. Örnefnastofnun.

Ö-Veturliðastaðir V.S: Örnefnaskrá Veturliðastaða. Veturliði Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Veturliðastaðir: Örnefnaskrá Veturliðastaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Végeirsstaðir: Örnefnaskrá Végeirsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Viðivellir svör: Svör við spurningum vegna örnefna í landi Víðivalla. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Viðivellir: Örnefnaskrá Víðivalla. Jón Kr. Kristjánsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vík: Örnefnaskrá Víkur. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Ytri Hóll: Örnefnaskrá Ytri Hóls. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Þórðarstaðir: Örnefnaskrá Þórðarstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.
Ö-Þúfa ath. og viðbætur: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Þúfu. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.
Ö-Þúfa: Örnefnaskrá Þúfu. Erlingur Arnórsson skráði. Örnefnastofnun.
Ö-Þverá ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Þverár. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

